

**COMPLEXUL MUZEAL
BISTRITA-NĂSĂUD**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE**

17

**BISTRITA
2012**

COMPLEXUL MUZEAL BISTRIȚA-NĂSĂUD

STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE

XVII

BISTRIȚA
2012

COLECTIVUL DE REDACȚIE:

cercet. șt. pr. MIRCEA PRAHASE – coordonator

cercet. șef secție CONSTANTIN CATALANO

muzeograf MIHAELA BOLOG

[Orice corespondență referitoare la această publicație se va adresa
Complexului muzeul Bistrița-Năsăud, str. General Grigore Bălan, nr. 19,
cod poștal 420016, tel.: 0263-211063, fax: 0263-230046

CUPRINS

IN MEMORIAM Prof. dr. LAZĂR URECHE (4 ianuarie 1948 – 21 octombrie 2011)	5
I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI	9
Grigore MOISIL: <i>O pagină din trecutul institutelor de învățământ din Năsăud</i>	11
Maria ONOFREIU: <i>Contribuții la biografia academicianului Grigore Moisil</i>	21
Iuliu Marius MORARIU: <i>Tânase Todoran în memoria urmașilor – analiză transtemporală</i>	29
Tudor DAN: <i>Cronica grănicerească</i>	35
II. COȘBUCIANA	47
Constantin CATALANO: <i>În vaduri ape repezi curg</i>	49
III. REBRENIANA	55
Andrei MOLDOVAN: <i>Un proiect memorabil</i>	57
Cornel LUPEȘ: <i>Aici n-a locuit Liviu Rebreanu</i>	73
IV. FILOLOGICA	77
Gavril ISTRATE: <i>Locul lui Sextil Pușcariu în lingvistica românească</i>	79
Mircea PRAHASE: <i>Câteva tipuri de anacolut în opera lui Ion Creangă</i>	107
V. ETNOGRAFICA	113
Ion PINTICAN: <i>„Boul instruit” – valoarea artistică a unui obicei străvechi</i>	115
Filip FILIPOI: <i>Poezie populară din vremea războiului (1914-1918)</i>	123
Romana Iulia FETTI: <i>Copiii Salvei – bucuria părinților</i>	127
VI. RESTITUTIO	133
Alin Petru ȘTEOPAN: <i>Biblioteca lui Nestor Șimon</i>	135
Adrian ONOFREIU: <i>Nestor Șimon – Contribuții documentare la istoria graniței năsăudene</i>	201
VII. ASTRA NĂSĂUDEANĂ	283
Ioan SENI: <i>Raport anual la adunarea anuală a Societății Culturale ASTRA Desp. Năsăud</i> <i>20 nov. 2010 – Rodna</i>	285
***, Serbările ASTREI la Rodna – 20 nov. 2010 – Adunarea anuală a Despărțământului ASTRA Năsăud	295
Grigore MARȚIAN, <i>Raportul Comisiei de cenzori pentru perioada 1 I 2010 – 31 XII 2010</i>	319
VIII. VARIA	321
Florin SĂSĂRMAN: <i>Basarabia – O rană deschisă pentru România</i>	323
Alexandru DĂRĂBAN: <i>Ieromonahul Antonie Bâznog (1866-1929) din Sângeorz Băi</i>	349
Ana Maria NENIȚOIU: <i>Dinamica localității Poiana Ilvei între 1850-1941</i>	361
Ioan BĂCA, Adrian ONOFREIU, Letiția STOLERIU: <i>Comunitatea de romi din orașul Bistrița</i> <i>considerații istorice și culturale</i>	367
Daniel ȘTEFĂNUȚIU: <i>Troițele de pe raza localității Salva</i>	375
Daniel ȘTEFĂNUȚIU: <i>Soarele a răsărit în Medjugorje</i>	379
Crin Triandafil THEODORESCU: <i>Jurnal de Constantinopol. Sfânta Sofia, între glorie</i> <i>și umilință</i>	389

Menuț MAXIMINIAN: <i>Cornel Pop și rugăciunea cântată</i>	393
Menuț MAXIMINIAN: <i>Părintele de pe Valea Dragostei</i>	399
Menuț MAXIMINIAN: <i>Valer Gălan, viața trăită pentru artă</i>	403
Iuliu Marius MORARIU: <i>Salva în documentele vremii în secolele XIII-XVIII</i>	409
Doina JAUCA: <i>Promovarea unor obiective astriste educative în PNMR</i>	415
IX. ATELIER	417
Mirela ROȘ: <i>Restaurarea unei zadii</i>	419
X. RECENZII	421
Gabriela MIRCEA: <i>Satul, reflexie întoarsă</i>	423
Ion BUZAȘI: <i>O poetă din Țara Năsăudului</i>	429
Menuț MAXIMINIAN: <i>Uimitoarele testamente ale năsăudenilor</i>	433
Icu CRĂCIUN: „ <i>Academicianul Virgil Șotropa (1867-1954)</i> ” de prof. dr. Lazăr Ureche	435
Victor ȘTIR: <i>Monografia Ciceu Poieni</i>	437
Victor ȘTIR: <i>Revista „Cuibul visurilor”, nr. 3/mai, 2011</i>	439
Victor ȘTIR: „ <i>Studii și cercetări etnoculturale</i> ” oglindă a Țării Năsăudului	441
Victor ȘTIR: „ <i>Ciceu Mihăiești. Studiu monografic</i> ”, cadoul de suflet al primarului Valentin Mureșan	443
Ioan DĂMBU: <i>Un tânăr și o carte</i>	445
Adrian ONOFREIU: Prof. dr. Lazăr Ureche, „ <i>Academicianul VIRGIL ȘOTROPA (1867-1954)</i> ”	447
Victor ȘTIR: <i>O carte de mare interes</i>	451
Cercet. șt. pr. Mircea PRAHASE: <i>COLOFON</i>	453

IN MEMORIAM PROF. DR. LAZĂR URECHE (14 IANUARIE 1948 – 21 OCTOMBRIE 2011)

Pulbere de perle

Ciprian Lazăr URECHE

Buchete de suflete rătăcite în vacarmul Purgatoriului însetat de dulceața inimii tale, dăruite cu toată ființa, s-au perindat la limita existenței noastre scurte și triste.

Și te-ai dus într-o secundă, fără să privești în urmă, hotărât să nu vezi diamante de lacrimi în colțul ochilor apropiatilor tăi. Ai plecat lăsând în urmă un model de putere, strășnicie și recunoștință... Ai fugit cu sacrificiile unei ființe îndurerate de atâtea necazuri ce ți-au măcinat capilarele... Ți-ai vândut sufletul pe bocete și tristețe nemăsurată. Ai plecat, transformându-ți sufletul în pulbere de perle și lăsându-ți trupul amorțit învelit în nămolul de unde am pornit toți, încălzit de ramuri de brazi înalți și sufocat de coroanele stufoase ale unui mesteacăn singuratic...

Începându-ți ultima călătorie, pe drumul ce duce la roze înmiresmate a primăvară, plutește în vântul dulce al renașterii naturii și reîntâlnește-ți semenii care te-au părăsit de mult și la care ai ținut enorm...

Istoria e tristă fără tine...Tu însuși ești istorie...

Să ți se preschimbe cenușa în vânt și să te odihnești în pace!

Profesorul Lazăr Ureche, apărătorul istoriei, a trecut la veșnicie

Menuț MAXIMINIAN

Profesor, doctor în istorie, inspector școlar, metodist, redactor, publicist, editor, președinte Despărțământ Astra Bistrița, și mai presus de toate, un mare OM.

S-a născut pe 14.01.1948, la Maieru. A urmat Universitatea „Al. Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Istorie-Filosofie, devenind mai târziu doctor în Istorie al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. De-a lungul vremii a avut preocupări de istorie modernă a României, istoria culturii și cărții vechi românești, istoria Despărțământului Năsăud al „Astrei”. Cu o vechime de 40 de ani în activitate, ca profesor la Maieru (1971-1974), muzeograf la Muzeul Județean Suceava (1975-1976), muzeograf la Muzeul Județean Bistrița-Năsăud (1976-1989), profesor și director la școala din Livezile, profesor la Școala Generală „Ștefan cel Mare” Bistrița (1994-1995), profesor la Colegiul Național „Andrei Mureșanu” Bistrița (1995-1997), după care iar (din 2008) inspector de specialitate la I.S.J. Bistrița-Năsăud (1998-2008). S-a evidențiat și prin lucrări semnificative: „Emil Boșca-Mălin, Telepatie și hipnoză în închisorile comuniste. Studiu introductiv, note și comentarii”, de Lazăr Ureche. Edit. „Glasul Bucovinei”, Iași, 1995; „Fondurile grănicerești năsăudene”, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001. A fost redactor și secretar de redacție al anuarului Muzeului Județean Bistrița-Năsăud „File de istorie” și coordonator științific al Anuarului Asociației profesorilor de Istorie din România, Filiala Bistrița-Năsăud. Peste 20 de ani a fost președinte al Despărțământului Bistrița al Astrei, unde a unit efortul mai multor intelectuali bistrițeni în acțiuni comune astriste. Cele mai consistente momente le-a trăit împreună cu membrii Astrei năsăudene, fiind prezent la simpozioane, invitații și întâlniri cu personalități, sesiuni de comunicări, lansări de carte, dezveliri de monumente și plăci comemorative, Adunări generale anuale, întâlniri cu aștristii de peste Prut și cu membrii Societății culturale „Limba Noastră cea Română” de la Chișinău.

Ultima carte lansată a fost „Academicianul Virgil Șotropa”, Editura Napoca Star. În „Cuibul Visurilor”, în fața profesorului său, Sever Ursa, dr. Lazăr Ureche, cu modestia sa, declara: „Este dificil, aproape indecent să vorbești despre propria ta carte. Volumul reprezintă un vis mai vechi, academicianul Virgil Șotropa a avut o contribuție deosebită la înființarea unor instituții de cultură, ca Arhivele Naționale, de exemplu.” De astăzi, despre ilustrul profesor Lazăr Ureche vor vorbi generații întregi de elevi, oameni de cultură, apropiați. După o grea suferință, în urma unei boli necruțătoare, dascălul a plecat să se odihnească un pic. A fost un Om de o rară modestie, un învățător al istoriei pe care l-au prețuit toți elevii, un documentarist care s-a luptat pentru apărarea istoriei. De acolo, de Sus, unde v-ați întâlnit cu bravii noștri înaintași năsăudeni, cu academicienii istoriei, să aveți grijă de patria noastră, domnule profesor. Vă vom purta mereu în amintire pe Calea Vieții.

VINE-O VREME

În amintirea
prof. dr. Lazăr Ureche

*Vine-o vreme-a hainelor cernite
Când ne-apasă multele nevoi,
Când ființe dragi, neprețuite,
Făr-o vorbă, pleacă dintre noi.*

*Vine-o vreme, vremea suferinței
Care-ți ia speranța înapoi,
Vine-o vreme când ne mor prieteni
Și se frânge inima din noi.*

*Vine-o vreme când pe drum de lacrimi
Se adună alte lacrimi noi,
Vine-o vreme când uităm de patimi,
Când, lăuntric, noi rămânem goi.*

*Vine-o vreme când slăbești cu ochii,
Când sub stânca vieții te-ncovoi,
Când îmbraci hlamida sfintei Dochii
Și, prin oase, ți se-anunță ploi.*

*Vine-o vreme când ne plâng copiii
Și se uită-ndurerați la noi,
Când mai dragi ni-s morții decât viii
Și-i vedem alături câte doi.*

*Vine-o vreme când uităm de toate,
Când e-aproape viața de Apoi,
Vine-o vreme când nu se mai poate
Și în moarte dispărem și noi.*

SPRE NIRVANA

*Din strunele dezacordate
Noi cânturi nu mai izbucnesc,
Adeseori, chemări ciudate
Spre depărtări m-ademenesc.*

*Am să mai intru-ntr-o grădină
Crescută-n poala unui pisc,
În nopți târzii, sub lună plină,
Furtună-n inimă să isc*

*Dar mai apoi să-mi aflui tihnă,
Să-mi plece gândurile roi
Iar din a mării neodihnă
Să-mi vină valuri înapoi.*

*Să nu mă mai întorc în lume
Ca să mă-mproaște cu noroi,
Să uit de zgomote și glume
Și degradantele nevoi.*

*Prin ani o ultimă chemare
În suflet, tainic, a crescut:
Mi-e dor de **Liniștea cea mare**
Din care viața s-a născut.*

VERBE

*Era-ntr-o lună, după Paște,
Când învățasem „a mă naște”
Apoi „a merge” copăcel
Și-a mă uimi de-un brotăcel,
A pune lucrurilor nume
Și-a nu mă mai încrede-n lume,
Am învățat „o”, „i” apoi
Și cum să facă unul doi*

*Iar doamna mea învățătoare
A devenit nemuritoare
Și-mi pare că, din ochiul stâng,
Îmi vine și acum să plâng.
La școli mai mari muream cu zile
De-atâtea lucruri inutile
Ce n-au dat nici un rezultat,
Dovadă că le-am și uitat,
Iar la liceu, în timpuri grele,
Am învățat să zbor spre stele,
La toți și toate mai atent,
Am învățat să fiu student.*

*De seara până dimineața,
Cântam cu toți: „Frumoasă-i viața!”
Pe urmă-mbrățișați de zori,
Strângeam, din cânt de păsări flori*

*Pe care le-aduceam la fete
Cu farmecul să ne îmbete,
Pe urmă-n târg străin, pustiu,
Profesor învățam să fiu
Și-n zile bune dar și rele
Tânjeam întruna după stele
Și-așa am învățat să zbor
Prinzându-mi aripa de-un dor
Și încă-nvăț la ora asta
Ce-i fericirea și năpasta
Și-n timp ce unii se îndoapă,
Eu, până voi cădea în groapă –
În groapa de deasupra mea –
Învăț „a fi” și „a vedea”
Iar într-o zi, pe după Paște,
Din moarte, iarăși mă voi naște.*

SIT SIBI TERRA LEVIS!

**Redacția Anuarului
„Studii și cercetări etnoculturale”**

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI

O PAGINĂ DIN TRECUTUL INSTITUTELOR DE ÎNVĂȚĂMÂNT DIN NĂSĂUD*

*Discurs rostit de Dl Vicar al Năsăudului, **Grigore MOISIL**, cu ocazia centenarului
înființării institutului militar și a organizării școalelor normale din Năsăud*

Domnilor! Astăzi s-au împlinit 100 de ani de la organizarea școlii normale și înființarea institutului de educație militară. O zi însemnată aceasta, Domnilor, care se cuvenea să se serbeze altcum: însă din anumite cauze ne-am restrâns la serbarea bisericească și școlastică.

Pentru ca să se cunoască trecutul acestei școli, voi face o schiță din istoria acelor institute.

Starea învățământului la Românii ardeleni a fost în secolul trecut tare dezolată, așa zice că nulă. Românii nu aveau școli așa numite naționale populare, și de ar fi avut, acelea încă foarte puține, doar numai la scaunul mitropolitan în Bălgrad (Alba Iulia) și pe la mănăstirile ce au existat cândva, unde tinerii, care doreau să fie preoți, se instruiă în citirea cărților bisericești, în cântări, rit și tipic.

Vor fi instruit și preoții pe fiii și nepoții lor în citirea Psaltirii, Ceaslovului și a altor cărți bisericești, ca la timp să poată ocupa locul părinților și moșilor săi ca preoți, cantori și feți, de unde a urmat ereditatea beneficiilor bisericești în familiile preoților de la tată la fiu. Mirenii nu căpătau instruire, lipsind școlile naționale, iar cele străine erau cu totul închise pentru tinerii români. Ba nu era iertat laicilor, mai cu seamă de stare iobăgească, să încerce școala, și dacă totuși careva cuteza a-și duce pruncul la școală, domnul părinte îl putea lua de la școală și să-l pună în serviciul curții domnești. Dacă din familiile nobile românești se primeau la școlile ungurești sau săsești, era o norocire specială. Așadar despre școală, învățământ și cultură la Români sub domnitorii țării nici nu putea fi vorba.

După ce Ardealul a venit sub domnirea împăraților din dinastia habsburgică, și mai ales după unirea unei părți însemnate a românilor cu biserica mamă română a răsărit și pentru dânșii luceafărul învățăturii și al culturii. După strămutarea reședinței episcopale de la Făgăraș la Blaj, sub episcopul de pie memorie Ioan Clain de Sadu, și după ce episcopia Făgărașului a fost dotată cu bunuri pământești de către împăratul Carol VI, s-a înființat și deschis școala centrală în Blaj, pe la anul 1754 în luna

---

* După „Școala practică”, An 1885, Tom III, Nr. 11-12, p. 355-369

Octombrie. Asta a trebuit să fie tare modestă, după cum de comun sunt, la început școlile populare; succesiv a crescut, după ce s-a deschis și gimnaziul, apoi institutul teologic cu cursul de trei ani, era de la 1834 de patru ani.

Aceste institute de învățământ au fost cercate mai cu seamă de fiii preoților și acelor tineri care aspirau la tagma preotească. Mai târziu au fost frecventate și de fiii mirenilor, care se pregăteau și de alte cariere. O mare înaintare la învățământ și cultură s-a dat pentru Românii ardeleni și prin înființarea graniței militare pe la anul 1763-4. S-a aflat adică necesară crearea și deschiderea mai multor școli populare grănicerești, în care să se instruiască tinerii pentru scopuri militare. Așa, în regimentul I de la Orlat, pe o întindere de la Poarta de Fier până la Brașov, s-a deschis în Orlat o școală normală* pe spesele ierariului; la Sina, Cugir, Vestem, Tohan și Racovița, Viștea inferioară, Ohaba, Răcăștia și în alte două locuri școli comunale pe spesele comunelor înscrise, toate cu limbă germană, va să zică: 13 școli pentru 82 de comune și cu populația de 20.000 de suflete. În regimentul român al doilea de la Năsăud s-a înființat o școală normală în Năsăud – apoi la Monor, Prundu Bârgăului, Sângeorz, Năsăud și Zagra câte o școală trivială, toate pe spesele fondului de provent. Afară de aceste școli s-au mai deschis încă 44 de școli naționale pe spesele comunelor, ce numărau la 34.000 de suflete pe la anul 1830. Dar școli naționale se vor fi deschis și în regimentul I și în alte comune grănicerești și înainte de desființarea institutului de graniță. În școala normală din Năsăud se propunea în limba germană, în cele triviale în limba română până în anul 1838, era de atunci până la desființarea institutului de graniță din Ardeal și până la anul 1861 în cea germană. Aceste școli erau pentru 44 de comune foste grănicerești pe o întindere mai restrânsă și mai compactă curat militară. Școlile acestea, făcute pentru fiii de grăniceri, au fost cercate și de provincialiști, adică de tinerii din comunitate în număr mare. Școala normală deschisă la anul 1778 cu 2 clase, la anul 1784/5 s-a adăos cu a 3 clasă și la anul 1825 cu a 4 clasă. După înființarea acestor școli s-a propus limba germană și latină după sistemul secolului 18, de protopopul Hieronim Kalnoki, basilit din Blaj și după dânsul de protopopul Ioan Para. Ci nesuccedând propunerea limbii latine, a rămas numai cea germană, care a fost limba serviciului militar.

Afară de școala Blajului și cele grănicerești, sub domnia împăratului Iosif II s-au mai deschis 300 de școli române în Ardeal sub directoratul renumitului bărbat Gheorghe Șincai, din care numai puține au mai rămas, doar în unele orașe și în locuri fiscale, unde ierarhul era patronul lor. Puține școli pentru mai bine de un milion de

---

* În Hațeg și Vaidarece școli triviale.

români; însă totuși destule, dacă ar fi susținute și înflorite.

Prin înființarea școlilor grănicerești s-a deschis un câmp larg pentru cultura multor Români nu numai fii de grăniceri, ci și provinciali. Fiind mare extinderea primului regiment român de la Orlat în sudul Ardealului (de la Banat până la Brașov) care cuprindea 82 de sate, tinerilor li s-a dat ocazia de a cerca școlile grănicerești, nu numai grănicerilor, ci și provincialilor. Cred că vor fi și folosit-o.

Școala din Năsăud, unica pentru Români în nordul Transilvaniei, a fost cercată foarte tare nu numai de fiii militarilor, ci și de-ai provincialiștilor din comitatele vecine, în special din comitatele Solnocului, Dăbâca, Cluj, Turda, districtul Bistriței și a Chioarului, ba și din Marmăția și Bucovina. Clasa I, număra până la 100 de școlari, clasele II, III și IV la 40-50. Asemenea și școlile triviale din Năsăud, Zagra, Sângeorz, Prundu Bârgăului și Monor numărau câte 50 și mai bine de școlari. După ce de la anul 1780 încoace s-au deschis mai multe școli și afară de districtul militar, numărul școlarilor de la școala din Năsăud a scăzut.

Dar afară de Români, școala năsăudeană a fost cercată și de neromâni, Unguri, Armeni și alții, care veneau pentru învățarea limbii germane, care se propunea foarte regulat, încât școala Năsăudului a fost lăudată și de jurnalistica din Viena (Într-o foaie vieneză din 15 noiembrie 1789, care scrie că subofițerii știu bine citi, scrie și vorbi nemțește, încât nu se cunosc a fi Români).

În școala normală din Năsăud se propunea în limba germană, în cele triviale în limba română, cu vocabula cuvintelor germane și române.

Organizându-se pe la anul 1838 școli populare naționale în toate satele regimentului, cu limba română, cele cinci școli triviale s-au prefăcut, la anul 1838, în școli germane, va să zică: cu limba germană ca limbă de propunere, în care se propuneau obiectele din cele 3 clase inferioare normale.

Obiectele propuse în școala normală năsăudeană erau: limba germană, calculul (matematica), scrisul frumos și dictatul, geografia, istoria naturală, fizica și religia, precum și deprinderi militare; și adică: în clasa I, cunoașterea literelor, silabisitul și cititul din abecedarul nemțesc, calculul cu numere simple; din religie, rugăciunile și catehismul mic nemțesc și din cel românesc întrebările cu o stea; Clasa II: Catehismul nemțesc de mijloc, iar din cel mare românesc întrebările cu una sau două stele, gramatica limbii germane, cititul din cartea de lectură cu tipar nemțesc și latin, scrisul frumos și dictatul; din calcul cele 4 specii în numere compuse și din economie; Clasa III: Religia – catehismul cel mare nemțesc și românesc, gramatica și sintaxa limbii germane, scrisul frumos cu litere germane, gotice și latine, stilistica și dialoguri, din calcul regula de trei, fracțiile, geografia Ardealului, economia, cultivarea pomilor și

legumăritul; Clasa IV: Religia ca și în cl. III, repetarea gramaticii germane și cititul din legendarul nemțesc; calculul – fracțiile zecimale, geografia Europei, istoria universală, naturală, fizica, artele militare, traducere din limba germană în cea română. Altcum limba română nu se propunea decât la explicare și traduceri, ceea ce docenții români o puteau face, de la nemți nu se putea pretinde. În anul 1860/1 s-a introdus limba română ca studiu și ca limbă de propuneri; iar de la anul 1863 se propune și limba maghiară în clasa a 3. și a 4.

Școala normală din Năsăud, deschisă la anul 1778, s-a organizat mai bine cu începutul anului școlastic 1784-5, după ce s-a clădit institutul militar sau clasa educatoare (Militär-Erziehungs- und Erziehungsanstalt) și când în 22 noiembrie 1784 s-a introdus în noul edificiu școl. atât clasele normale creându-se și a treia clasă, cât și 50 de elevi (învățăcei) în institut, și acum se împlinește secolul – deschiderea institutului și introducerea școlii normale în noul edificiu ne dă însă a celebra jubileul de 100 de ani. Regretăm tare că acest institut nu a fost norocit a împlini suta de ani a existenței sale și acum zace în ruine de la anul 1849. Și deoarece școala normală, fostă în legătură cu acest institut, există și acum, credem că nu va fi lucru neplăcut a serba jubileul de o sută de ani a acestei școli și a da o schiță istorică publicului român și generației prezente despre fostul institut.

Prin decretul împărătesc din 25 februarie 1782 a binevoit împăratul Iosif II, de eternă memorie, a concede din fondul proventelor a fostului regiment 6996 fl. 43 $\frac{3}{4}$ cr. m.c. spre edificarea institutului din chestiune, care în decurs de un an s-a edificat, dând grănițerii material, lucru cu palma și vectura gratuit, și în 22 noiembrie 1784 cu mare pompă s-a deschis, introducându-se 50 de prunci în localele pregătite, și școala normală în odăile destinate. Sărbătoarea s-a început cu cultul divin în biserica paroh. gr. cat., unde a ținut o vorbire ocazională potrivită protopopul Ioan Para, mai târziu primul vicar al Rodnei și după aceea canonic cantor în capitulul nou creat de episcopul Ioan Bob. La prânzul gătit elevilor în sala de mâncare a servit însuși colonelul cu alți ofițeri superiori, arătându-le cum se ține lingura, furcuța și cuțitul. Și s-au gătat paturile în sălile de dormit, aducându-le părinții straiile de pat, li s-au dat recuzite și cărți școlare. Pentru supravegherea lor s-a rânduit un ofițer subaltern. Cel dintâi comandat al institutului a fost Arady, iar ca să fie și noaptea cu elevii, se dispunea câte un ofițer (doctorul Führer). Vipt aveau în institut, gătit anume de un econom (Hausvater), pâinea sau prifontul* se aduceau din Bistrița. Vara mai căpătau elevii brânză și lapte gratuit de la economii de oi. Veșmintele le căpătau de la părinții lor, încălțăminte și căciulile

---

* Pâine militară specifică.

li se dau din fondul proventelor, precum și cărțile și recuzitele școlare. Spre susținerea elevilor și acoperirea necesităților li s-au aplacizat, prin decretul din 18 aprilie 1786, 1750 fl. ren. a se solvi în totul anul din fondul proventelor.

Pentru curarea (tratarea) elevilor morboși era în institut anume un local sau spital, unde se țineau și se curau morboșii gratuit. Avea institutul și grădină de legume și pomi, în care se deprindeau elevii interni cu cei externi în cultivarea pomilor, legumelor și stupăritului. În institut se primeau fii de grăniceri de 10 ani de bătrâni, care trebuiau să șadă în institut până în anul al 18-lea, când apoi ieșeau din institut, se înrolau la miliție și se dispuneau prin cancelarii ca scriitori. De unde se vede, că tinerii talentați, care în 4-5 ani gătau clasele normale și puteau cerca școala superioară, erau împiedicați mai departe a studia, și trebuiau să repete cele învățate prin clase. De aici se poate explica, pentru ce elevii ieșiți din institut erau bine deprinși în limba nemțească.

Școlarii externi nu erau obligați a cerca școala până la etatea de 18 ani, și care aveau mijloace și voie treceau la școli mai înalte, la Bistrița, Blaj, Mureș-Oșorhei, Cluj.

Numărul elevilor interni a fost stabilit la 50 puri grăniceri. Dar se primeau peste acest număr, cu spesele părinților, și din afară, mai ales nobili unguri și armeni, care doreau a învăța limba germană.

Dorind pe la anul 1820-1823 și grănicerii de la Orlat, din I regiment românesc de graniță, a ridica un institut asemenea celui din Năsăud, au cerut concesiune de la locurile mai înalte, obligându-se a da loc, bani și materiale spre acest scop; însă neavând nici Secuiei un atare institut până la anul 1823, nu s-a conces grănicerilor români de națiune tolerată a avea două institute, până când cele trei legiuni ale Secuilor de națiune dominantă aveau numai un institut nou, în Kézdi-Vásárhely. Și s-a dispus, ca din legiunea I de la Orlat să se trimită câte 25 de tineri în institutul năsăudean, reducându-se numărul elevilor năsăudeni, de la 50 la 25 elevi, prin care dispozițiune Năsăudenii s-au scurtat, iar orlătenii nu și-au ajuns scopul dorit. Cel dintâi transport de la Orlat la Năsăud de elevi s-a făcut în toamna anului 1826, în care au fost între alții mai mulți, venerabilul d. colonel, baronul David Ursu, care între toți elevii trimiși era cel mai bine dezvoltat și mai frumos. De la anul 1826/7 până la 1849 dintre orlăteni au fost 70 de tineri susținuți în institutul năsăudean, dintre care câți au trăit, s-au ales bărbați aleși în statul militar.

Institutul a ființat dară de la anul 1784-5 până la anul 1848/9, când în luna lui Martie a fost aprins prin insurgenți. Dar nenorocirea de a arde a avut-o mai de multe ori; însă anul 1849 i-a fost capătul. Cu totul a susținut (ființat) 65 de ani.

Școala normală, deschisă la anul 1778 până la 1784 cu două clase, după

edificarea institutului înmulțită cu a treia clasă, a fost în strânsă legătură cu acesta până în anul 1849, respectiv clasele normale și școala trivială au fost înlocuite (găzduite) în edificiul institutului, dimpreună cu directoratul și comandamentele institutului, a fost frecventată pe lângă alumnii interni de un mare număr de elevi externi, adică care erau în cvartir la locuitorii năsăudeni. Fiindcă, după cum s-a spus mai în sus, alte școli române nu existau în nordul Transilvaniei, concurența din comitatele vecine la școala Năsăudului a fost și, firească, a trebuit să fie mai mare ca acum. Deși scopul institutului și a școlii normale era militar, adică cultivarea tinerilor militari pentru serviciul armelor, totuși a făcut un bun serviciu pentru statul învățătoresc și preoțesc. În secolul al 18-lea și începutul 19, teologi erau cu mult mai puțini decât să fi putut ajunge pentru toate parohiile românești din Ardeal. Și care studiau la școala normală din Năsăud și doreau a se devota pentru statul preoțesc, se susțineau la teologia morală, se hirotoneau de preoți și se dispuneau în parohii vacante de ambele confesiuni române. Nici în regimentul de la Năsăud nu erau teologi, și dacă undeva era lipsă, se alegeau din sergenți și subofițeri militari, care se eliberau de arme și trimiteau la cursul teologiei morale și se preoteau. Din elevii școlii normale se făcuseră învățători, cantori, feți. Din regimentul nostru s-au aplicat ca învățători și în legiunea de la Orlat mai mulți inși, dintre care trei au fost și directori normali. Dreptu-i că și Orlatul ne-a dat un director și un docent poporal.

Alți elevi dintre externi ducându-se la studiu mai înalte, au ieșit bărbați aleși atât în statul preoțesc, cât și în cel civil și militar. Alți elevi mai puțini s-au dus și la meserii.

Școala normală și institutul a avut fericirea de a fi vizitată și de persoane înalte și prea înalte. Mai în tot anul a fost vizitată de generali, care făceau vizitațiunea anuală a regimentului.

La anul 1807, luna lui August, a fost vizitată de împăratul Francisc I, de pie memorie, care însoțit de augusta sa soție Carolina a călătorit prin Ardeal. Împăratul, văzând alumnii curați și frumoși, a întrebat pe colonelul de atunci Zatezky, că fii de ofițeri sunt alumnii, și a căpătat răspuns că nu-s fii de ofițeri, ci de grăniceri ordinari. – Întru amintirea acestei vizite împăratul a donat portretul său și al împărătesei institutului la a. 1810. Această împrejurare a dat ocazia la sărbătoarea națională școlastică, ce se ținea în toți anii la 22 iunie, la care se adunau preoții din toate comunele grănicerești de ambele confesiuni, ofițerii și onorațorii. Serbarea se începea cu cultul divin dimineata, în biserica parohială gr. cat. năsăudeană. Sub pontificarea vicarului concelebrau preoții, câți aveau loc în altar, ceilalți stau în despărțământul bărbaților, îmbrăcați în ornatul bisericesc. La cultul divin se dau slave cu puști și cu

trescuri* și se cântă imnul popular. După cultul divin se duceau icoanele împărățești din cuartirul colonelului. Două santinele păzeau icoanele în sala institutului. În acea sărbătoare se da prânzul pentru ofițeri la colonel, pentru preoți la cuartirul vicarial. Alunilor încă se pregătea un prânz mai bun, și de băut se da bere sau vin, și urma jocul național. După aducerea icoanelor în sala institutului, alunii cântau un vers nemțesc a institutului și altul românesc. Astă sărbătoare a ținut până la moartea împăratului Francisc, întâmplată la anul 1834. Iar icoanele împărățești au fost nimicite prin insurgenți la anul 1849.

La anul 1834 avu onoarea institutul și școala normală a fi vizitată de înălția Sa arhiducele Ferdinand de Este. Fost-au vizitate și de episcopul Bob (anul nu se știe), care între altele a donat la alunii mai mari pușculițe ținute de fier, în locul celor de lemn. Asemenea la a. 1840 de Episcopul Ioan Lemeny cu ocaziunea vizitațiunii canonice în vicariatul Rodnei, în luna lui iulie întreprinsă, cu care ocaziunea a vizitat și școlile din regiment, a asistat la examenul de vară al școlii normale, a împărțit premii din ale lui la școlarii mai diligenți, afară de aceea a mai donat școlii normale încă 20 de florini m.c.

La anul 1860 a fost vizitată școala normală de întâiul episcop al Gherlei, fericitul Ioan Alexi, care a făcut vizită canonică în tractul Rodnei și a luat parte la examenul școlii normale și preparandiale. La anul 1867, în luna octombrie, a avut fericirea de a fi vizitată școala normală, preparandială și clasele gimnaziale inferioare de Excelența Sa Mitropolitul Dr. Ioan Vancea, pe atunci episcopul Gherlei. Alte vizite de persoane însemnate se trec cu vederea.

Pe lângă școala normală, în ianuarie 1859 s-a deschis preparandia de stat în Năsăud gr. c. pentru dieceza Gherlei și arhidieceza Blajului, pe spesele fondului de montor al fostului regiment al II. român, însă la anul 1868 s-a strămutat la scaunul episcopal în Gherla, nemaivrând grănicerii a susține acea preparandie din fondul lor menit la desființarea graniței în anul 1851 pentru stipendie la tinerii grăniceri, ce voiau a studia la școli mai înalte.

După recăstigare veniului din dreptul regalului de cărciumărit la anul 1861 proprietarul acelu drept a donat $\frac{3}{4}$ pentru scopuri culturale, decizându-se a se deschide un gimnaziu în Năsăud și un convict. Gimnaziul s-a și deschis în 4 octombrie 1864 și la anul 1871 s-a completat de 8 clase. Acel gimnaziu se frecventează nu numai de fiii foștilor grăniceri, ci în majoritate de tineri din comitatele vecine, care absolvind și depunând examenul de maturitate și careu au mijloace să ducă la universitate sau la

---

* Un fel de petarde.

teologie. Atât gimnaziul, cât și școlile normale din Năsăud, Monor și Prundu Bârgăului se susțin din fondul scolastic central (mai înaintea fondului proventelor) asemenea școlilor de fete din Năsăud și școlilor triviale din Sângeorz, Telciu și Zagra, tot din acest fond. Școlile confesionale comunale se susțin din fondurile scolastice a lor proprii sau locale.

Gimnaziul are un director și 13 profesori, între care se cuprind și cateheții, profesorii de cânt și muzică și de desen. Școala normală din Năsăud și cea de fete are un director, 3 docenți, un adjunct, o învățătoare și un catehet. Școlile normale din Monor, Prundu Bârgăului câte un director, 2 docenți, un adjunct și câte un catehet. Cele trei școli triviale au 2 clase cu câte 2 învățători și un catehet. Afară de supraspecificatele școli se mai află încă 44 școli naționale gr. cat. și gr. ort. câte cu 3-4 despărțăminte și cu 1 învățător în comune mai mari cu câte 2 clase și cu 2 învățători, precum în Sângeorgiu, Maieru, Rodna Veche, Rodna Nouă, Ilva Mare, Feldru. În școlile acestea, cateheții sunt preoții locali. Pentru susținerea acestor școli s-au creat la anul 1838 din dreptul cârciumăritului liber de 3 luni de toamnă fonduri separate, din care se plătesc învățătorii comunali și se acoperă și alte lipsuri scolastice.

Până când a sustat (existat) granița, directorul școlii normale avea un salariu de 300 fl. m.c. trei docenți normali câte 180 fl., adjunctul și catehetul câte 60 fl. Afară de aceea mai aveau cuartire și deputat de lemn focal. Docenții triviali trăgeau câte 60 fl. m.c. și lemne focale până la anul 1838, când s-au organizat școlile germane, când plățile lor s-au duplicat adică suind la 120 fl. m.c., numai cel din Monor a tras 150 fl.

După recăștigarea regalului de cârciumărit în propria administrație, la anul 1861, și după reorganizarea școlii normale din Năsăud și a școlii triviale, după prefacerea școlii triviale din Monor și Prundu Bârgăului la anul 1873, plățile învățătorilor normali și triviali încă s-au îmbunătățit.

Directorii normali trag salarii de 600 fl. v.a., docenții normali trag salarii de 500 fl. v.a., adjunctii norm. trag salarii de 400 fl. v.a., docenții triviali trag salarii varii – apoi remunerații pentru conducerea școlilor etc.

Pe lângă aceste emolumente au drept de a căpăta pensie. Docenții de la școlile populare sătești trag plățile lor din fondurile locale, unde s-au împlinit fondurile, parte și din lăzile comunale, unde nu ajung fondurile scolastice. Plățile variază după venit de la 60 fl. până la 200 și 300 fl. v.a.

Salariile profesorilor gimnaziali sunt de 900, 800, 700 fl.; directorul cu 100 mai mult și paușal scriptic de 40 fl. pentru cancelaria directorală.

Școala normală din Năsăud, împreună cu institutul de scurt timp după deschidere la 1784/5 dând îmbucurătoare rezultate, a venit în mare renume, ce a îndemnat pe mai

mulți străini a-și aduce pe fiii săi la școala Năsăudului în mare număr. Dar și străinii începură a face recenzie bună despre această școală.

I.H. Benigni de Mildenburg, secretarul de la suprema prefectură a comandamentului militar general din Sibiu, în schița sa statistică a graniței ardelene de la anul 1816, laudă progresul școlii normale și a institutului, specificând câți indivizi instruiți au ieșit din aceste institute culturale de la anul 1784/5 până la anul 1815, adică: 10 ofițeri, 65 subofițeri, 11 sucrescenți (Nachwüchse), 39 gregari, 11 preoți, 8 furiri, 1 director norm., 1 docente norm., 3 docenți triviali, 1 practicant de cancelarie, adică în 30 de ani de la deschidere. Iar în edițiunea a doua de la anul 1832 arată, că din institut și școala normală după 16 ani au ieșit: 1 maior, 9 căpitani, 20 supralocotenenți, 16 locotenenți, 3 stegari, 49 preoți, 2 directori normali, 18 docenți normali.

În poemationul despre a II legiune română compus de secretarul gubernial, demnul bărbat Ladislau Vaida, după datele primite din istoria regimentului și tipărite la anul 1830 în Oradea-Mare, încă aduce numele și numărul instruiților în institut și școala normală: 49 preoți, 2 directori normali, 3 docenți normali, 10 docenți triviali, 1 maior, 9 căpitani, 21 supralocotenenți, 16 locotenenți și 3 stegari, apoi subofițeri, cantori etc. Noi încât am putut afla documente, scrisori și alte date, ce ne-au stat spre dispozițiune, am aflat că școala năsăudeană numără între elevii săi:

1. *Statul militar*: generali 2, colonei 4, vicecolonei 1, maiori 11, căpitani 46, supralocotenenți 28, locotenenți 44, stegari 3, furiri 13.

2. *Statul civil*: vicecăpitani distr. 3, forestieri 2, magistri postali 4.

3. *Statul judecătoresc*: președinți 3, juzi regești 6, oficiali 1, avocați 3, canceliști 9.

4. *Statul sanitar*: doctori în medicină 8, submedici 3.

5. *Contabilitate*: perceptori 4, oficiali 3.

6. *Statul preoțesc*: canonici 1, vicari foranei 4, protopopi actuali 16, onorari 3, preoți parohi și capelani 120.

7. *Statul învățătoresc*: profesori 22 (dintre aceștia doctori în teologie 4, de filozofie 4) docenți normali 22, directori 7, docenți triviali 18, poporali comunali 126.

8. *Comerț și meserii*: măsari 7, lăcătuși 6, sartori 3.

Iată rezultatele școlii normale din Năsăud în decursul a 100 de ani. Iată opera celor 40 de bărbați, care au asudat în via culturii și a învățământului la o însemnată parte a națiunii române.

Se zicem celor ce odihnesc în sânul pământului: repaus liniștit vouă, ce-ați asudat în holda cea spinoasă, ca să produceți grâu curat! Iar celor vii: pășiți pe cărarea călcată de antecesorii voștri bine meritați cu curaj și zel, ca să binemeritați de patrie,

biserică și națiune.

S-a zis mai sus, că afară de școala normală din Năsăud au mai fost și actualmente mai există și școli triviale la Monor, Prundu Bârgăului, Sângeorz, Telciu și Zagra. Cele două de la Monor și Prundu Bârgăului s-au prefăcut în școli normale de 4 clase la anul 1873. Cele din Sângeorz, Telciu și Zagra s-au organizat cu câte 2 clase și cu 2 învățători. Aceste școli încă au meritul lor, deoarece ele au pregătit pentru școala normală din Năsăud, trecând pe a 3-a și pe a 4-a clasă normală, iar acum cele trei școli normale dau contingentul lor la gimnaziul din Năsăud.

Pe lângă școala din Năsăud se deschisese și o școală de fete, ce a existat până la anul 1784. Introducându-se școala deschisă la 1778 ca trivială cu 2 clase la începutul anului școlar 1784-5, deschizându-se și a treia clasă, a încetat școala de fete, din ce cauză nu se află. Dar s-a redeschis iar la anul 1826, care a fost cercetată de fiicele ofițerilor și onorațiilor din Năsăud și afară. Astă școală încă s-a organizat, în care se propun obiectele școlii normale, iar învățătorii ocupă elevele cu lucrurile manuale. Salariul ei încă s-a suit de la 150 la 300 fl. Numărului elevilor variază între 40-50.

CONTRIBUȚII LA BIOGRAFIA ACADEMICIANULUI GRIGORE MOISIL

Maria ONOFREIU

profesor Colegiul Tehnic „Grigore Moisil” Bistrița

Renumit om de știință, academicianul Grigore Moisil a ilustrat deplin trăsătura evolutivă a unor familii de intelectuali români din secolele XIX-XX.

Născut într-o familie cu rădăcini adânci din ținutul militarizat al Năsăudului – în localitățile Șanț și Maieru – a beneficiat de suportul genealogic a unor înaintași cunoscuți: străbunicul dinspre tată, fosta mare personalitate a zonei, vicarul Grigore Moisil și tatăl său, Constantin C. Moisil, director general al Arhivelor Statului din România în perioada interbelică.

Acest bagaj ereditar îi va marca formarea personalității. De aceea, documentele pe care le publicăm în continuare reflectă tocmai această perioadă din viața savantului.

Ele arată influența decisivă pe care „rădăcinile” au avut-o în perioada de formare profesională.

Dacă personalitatea acestuia a fost reflectată atât prin „descoperirea tinereții” surprinsă în jurnalul său, corespondența generală din adolescență și mai apoi, de la catedră², corespondența cu familia³ sau articolele și interviuri apărute în timpul vieții⁴, documentele *inedite* pe care le publicăm ne descoperă o altă „față” a matematicianului.

În primul rând, sunt cele care arată susținerea financiară pentru pregătirea profesională în facultate și susținerea tezei de doctorat. Această susținere a fost asigurată de o instituție fundamentală a zonei fostului Regiment de graniță de la Năsăud, *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*. Menirea acesteia a fost tocmai de a ajuta pe toți cei care erau urmași de „grăniceri” în pregătirea pentru viață, ceea ce a fost pe deplin realizat și în cazul lui Grigore Moisil.

Apoi, un alt aspect interesant este surprins în documentul care arată prețuirea și aprecierea conținutului tezei de doctorat.

Un ultim set de informații, rezultat al corespondenței cu cei de acasă din fosta „graniță” – unchiul Iuliu Moisil și soția sa – arată aprecierea pentru conferințele susținute la

---

¹ Denumirea a fost atribuită prin Ordinul Ministerului Educației Naționale nr. 3.587 din 11.04. 2000.

² Viorica Moisil, *Un om ca oricare altul*, Ed. Albatros, București, 1979.

³ Idem, *O familie ca oricare alta*, Ed. Cartea Românească, 1989.

⁴ Grigore C. Moisil, *un profesor NU ca oricare altul*, Ed. Tehnică, București, 1998.

Roma, în anii 1931 și 1938, cât și prețuirea celui din urmă pentru funcția în care ajunsese nepotul său, ambasador în Turcia la sfârșitul celui de al doilea război mondial.

În acest mod, contribuim, credem, la conturarea personalității celui care a fost un om ca oricare altul, dar un profesor NU ca oricare altul⁵.

Documente

1.

Domnule Președinte!

În calitate de descendent de grănițer năsăudean, am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să se acorde fiului meu Grigore C. Moisil, student la Școala Politehnică din București, o bursă din fondul destinat în acest scop.

Anexez alăturat:

a) Certificatul Școlii Politehnice, constatător că fiul meu este înscris și urmează regulat la acea școală;

b) Certificatul de competență ca grănicer;

În caz când nu se va putea să-i acordeți bursa cerută, vă rog să i se dea în schimb un ajutor echivalent.

Primiți, vă rog, Domnule Președinte, asigurarea distinsei mele stime.

Const. Moisil, profesor, Director General al Arhivelor Statului.

București, 3 februarie 1925.

(Str. Arhivelor, nr. 4)

D-sale, D-lui,

Președinte al Comisiunii Fondurilor Grănicerești

Năsăud.

Serviciul județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, d. 2.480/1925-1929, f.1(dosar de bursă); în continuare, A.N.B.-N.

---

⁵ Vezi și evocarea personalității savantului ca fiind aceea a unui om comun, în descrierea excursiei din anul 1958 în Grecia și Turcia, realizată de unul din participanți, Aurel Cleja, *Grigore C. Moisil*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, Bistrița, VII, 2002, pp.

2.

Primăria comunei Năsăud; nr. 189/1925.

Certificat comunal

Se certifică oficios din partea primăriei comunale, că d-l. Grigore C. Moisil, student la Școala Politehnică din București, după tatăl său este descendent de grănițeri din Districtul Năsăudului.

Drept pentru care s-a eliberat prezentul certificat.

Năsăud, în 11 februarie 1925.

Secretar, Mureșan; primar, Anton.

Ibidem, f. 3.

3.

Aviz

Comisiunea administratoare a Fondurilor în ședința sa de la 20. 03.1926 v-a votat ca ajutor pe anul 1925/1926 suma de 6.000 lei, care se plătește la casa Fondurilor, conform dispozițiilor regulamentului nostru de stipendii.

Năsăud, la 23.03. 1926.

În numele Comisiunii administratoare a Fondurilor central școlar și de stipendii din Districtul Năsăudului.

Președinte, Alexa David; Secretar, Dumitru Nacu.

Nota: Rugarea pentru ajutor se reînnoiește în fiecare an până la 10 august⁶.

Ibidem, f. 5.

363-368.

⁶ În ședința din 9-10.09.1926, aceeași comisie a votat „bursă pe durata studiilor, anual, în sumă de 12.000 lei”; *Ibidem*, f. 9, iar în ședința din 11 noiembrie 1929, „pentru Teza de doctorat, suma de 15.000 lei”; *Ibidem*, f. 18.

4.

Școala Politehnică din București

CERTIFICAT

Potrivit cererii înregistrate la nr. 3.945/1925, se certifică că D-l. Moisil Grigore a urmat cursurile anului întâi, Secția Construcțiilor, iar la examenele generale de finele anului școlar 1924-1925 a obținut următorul rezultat:

- Analiza	16 (șaisprezece);
- Geometria analitică	20 (douăzeci);
- Mecanica rațională	16 (șaisprezece);
- Geometria descriptivă	16 (șaisprezece);
- Drumuri	12 (doisprezece);
- Tehnologia materialelor de construcții	14 (paisprezece);
- Rezistența statică	13 (treisprezece);
- Topografie	13 (treisprezece);

Notele se socot de la 1-20. Nota minimă de promovare este 10 (zece).

Prezentul certificat îi va servi la obținerea unei burse.

Director, Nicolau.

Ibidem, f. 6.

5.

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Seminarul de Mecanică al Facultății de Științe

REFERAT

Lucrarea pe care o prezintă D-l. Moisil Facultății pentru a fi admisă ca Teză în vederea gradului de Doctor, se raportează la o bransă nouă și extrem de interesantă a Științei Matematicii, întrucât ea este forma firească a evoluției analizei clasice.

D-l. Moisil în posesia mijloacelor de cercetare a Noii Analize își propune să verifice, prin aplicații interesante fecunditatea noilor concepte și metode de lucru cu care Analiza generală a înzestrat Știința.

Mecanica analitică a mediilor continue dă prilej D-lui. Moisil să arate că

extinderea ecuațiilor lui Lagrange (pentru mediile continue) se reduce la o problemă de analiză funcțională (Cap. I), problema cinematică a strămutărilor finite, cu alte cuvinte, a grupului de strămutări, e extinsă al grupele funcționale.

Autorul studiază dinamica firului plan, a firului mobil pe o suprafață, aprofundează proprietățile hiperplanului funcțional (Cap. II), studiază cinematica firului și grupele infinite de transformări geometrice din plan și spațiu (Cap. III).

Într-un cuvânt, o serie de cercetări care arată că avem a face cu o lucrare serioasă, ale cărei rezultate esențiale au și fost aduce la cunoștința publicului matematic competent.

Capitolul II a fost rezumat într-o notă din „Comptes Rendus” din 5 noiembrie 1928.

Capitolul III a fost rezumat în altă notă din „Comptes Rendus” din 4 martie 1929.

Iar specialistul cel mai autorizat în materie, matematicianul francez Paul Lévi a luat cunoștință cu un viu interes de rezultatele obținute de D-l. Moisil.

În asemenea condițiuni, se înțelege de la sine că lucrarea D-lui. Moisil poate fi acceptată de Facultate în vederea examenului pentru gradul de Doctor.

Profesor, Dimitrie Pompeiu,

Director al Seminarului de Mecanică.

Prezenta copie este conformă cu originalul, secretar, 16 aprilie 1929.

Ibidem, f. 13-14.

6.

Certificat

Nr. 1.352 din 18 mai 1929

Se certifică prin aceasta că d-l. Grigore C. Moisil a frecventat cursurile și trecut examenele acestei facultăți, secția „Matematică” în 1923-1924, anul I, în 1924-1925, anul II, în 1925-1926 anul III și depunându-și ultimele examene în sesiunea iunie 1926 a fost proclamat licențiat în Matematici.

Acest certificat îi va servi în fața Comisiunii de burse și stipendii ale fondurilor grănicerești din Năsăud.

Decan, V. Coculescu.

Ibidem, f. 12.

7.

Certificat

Se adeverește prin aceasta că d. Gr. C. Moisil, susținându-și în ziua de 4 iunie 1929. Tezele pentru obținerea gradului de Doctor, a fost proclamat Doctor în Matematici.

Acest certificat îi va servi în fața Comisiei de fonduri și stipendii grănicerești din Năsăud.

Ibidem, f. 17.

8.

Roma, 3 decembrie 1931

Dragă unchiule și mătușă!

Vă scriu din orașul îndepărtat de care se leagă atâtea amintiri istorice, atâtea lucruri întâmplare foarte demult sau mai curând, de la Columna Traiană și Coloseul minunat, până la impunătorul palat al colegiului „De propagande fide”.

Precum vedeți, timpul mi-e împărțit între vizitarea tuturor lucrurilor minunate pe care nu mă simt în stare să le descriu și lucrul din matematică.

Din acest ultim punct de vedere, am avut bucuria de a fi primit aici într-un mod deosebit de plăcut. D-l. prof. Valtene, la prima lecție a salutat (în câteva cuvinte care m-au emoționat) prezența mea în sala de cursuri.

Mai mulți studenți de aici au ca obiect de studiu lucrările mele și unul dintre ei prepară o Teză de doctorat inspirată din aceste lucrări.

Sper că sunteți sănătoși și voioși. Eu vă sărut de multe ori.

Grigore.

Idem., colecția *Iuliu Moisil*, d. 159/2, f. 1.

9.

Roma, 27.05. 1938

Iubite unchiule și mătușă!

Precum veți fi aflat poate, sunt în Italia de aproape două luni de zile. Am căutat să amestec vizita unor orașe foarte frumoase, cum e Verona, Firenze, Bologna cu

altele, interesante ca viață, ca de exemplu, Milano. M-am oprit și la mica cetate liniștită Vicenza.

Aici în Roma am lucrat mult, pregătindu-mi o conferință ce am fost invitat să fac aici la seminarul Matematic al Universității din Roma. Conferința, la care au asistat profesori de matematică de aici, a fost, se pare, primită foarte bine. Ceea ce, mărturisesc, mi-a făcut multă plăcere și cinste.

Eu mai stau aici vreo 10 zile și pe urmă plec să mai văd Viterbo, Siam, poate, Reggia.

Vă sărut de foarte multe ori și sper ca scrisoarea să Vă găsească în perfectă sănătate.

Grigore.

Ibidem, f. 2.

10.

Năsăud, 30 iunie 1946

Iubite Grigri, dragă Viorică!

Am primit cu mare bucurie scrisoarea voastră de la 19 mai a.c (ziua nașterii mele, în care anul acesta am împlinit 87 de ani de viață).

Despre numirea la ca ambasador am citit mai întâi în ziare și mult m-am mirat că ai lăsat catedra de „Logică matematică”, dar iarăși m-am gândit că logica ta te-a făcut să primești această înaltă funcțiune și-ți doresc să ai cele mai frumoase succese. Prietenii mei de aici s-au bucurat și ei că un nepot de viță grănițerească, nepotul tatălui meu, vicarul Grigore Moisil, reprezintă neamul românesc în Turcia.

Mult aș fi dorit să ne mai vedem, mai ales că sunt la o vârstă așa de înaintată și apoi, mai sunt și bolnav, am varice la picioare și alte slăbiciuni, merg greu, trebuie mai mult să stau în pat, apoi am și mâncărimea pielii, doctorii zic că asta este boala bătrânilor. Ca să uit de aceste suferințe și altele, lucrez mereu; citesc și scriu. Am făcut acum unele lucrări, unele mai mari, cum e traducerea autobiografiei unui mare pedagog de rasă neagră din Statele Unite Americane, renăscătorul rasei sale, vreo 10.000.000 negri, o autobiografie minunată. Apoi multe alte lucrări relative la ținutul nostru, la arta populară românească, la o monografie a familie noastre etc. Din activitatea multor nepoți într-adevăr că pot fi mândru de dâșii, prin lucrările ce le-au făcut și anume, și de tine, în special.

Mult am reflectat când ai fost aici – câteva ceasuri – că nu ai putut vedea Muzeul Năsăudean și alte instituții culturale, cum sunt Arhivele Statului de aici, care acum se reorganizează, fiind numit și un mic personal. Sper că se vor dezvolta aceste instituții în modul cel mai frumos. Regret foarte mult că am pierdut pe iubita mea Otila în anul 1945. I-am făcut o frumoasă biografie și când se va putea, se va tipări și ilustra cu multe și frumoase ilustrații făcute de mine, a produselor atelierului ei de păpuși și diferite tipuri naționale, care, păcat că a trebuit să fie închis, când izbucni primul război mondial.

Pe aici avem timp frumos, verdeța în plină dezvoltare și cred că și recolta va fi bună, astfel că și scumpătatea extraordinară de azi se va micșora.

Vă doresc sănătate și tot bine, al vostru iubitor unchi, Iuliu

Excelenței Sale, Gr. Moisil,
ambassadeur de Roumanie a Turquie, Ankara, Turquie.

Idem, d. 85, f. 49.

11.

Ankara, 11.7. 1946

Iubite Unchiule!

Am primit ieri scrisoarea mamei care m-a bucurat mult.

Viorica și cu mine ne aflăm bine și stăm aici în Ankara, dar din când în când mai mergem și la Constantinopole.

Pe aici e frumos, dar nu prea avem timp să ne plimbăm, căci am mult de lucru.

Eu sper că mama să fii bine sănătos, să te pot vedea, când voi putea veni să stau mai mult în țară.

Primește și mama și celorlalți, sărutări de la noi.

Viorica și Grigori.

Ibidem, f. 377.

TĂNASE TODORAN ÎN MEMORIA URMAȘILOR – ANALIZĂ TRANSTEMPORALĂ –

Iuliu-Marius MORARIU

student, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Cluj-Napoca

Un eveniment de o peremptorie importanță pentru istoria Transilvaniei a fost cu siguranță revolta de la Salva, condusă de bravul personaj centuagenar Tănase Todoran, a cărui jertfă, „*n-a fost zadarnică*”,¹ după cum se exprimă Teodor Tanco.

După cum se știe, ea se plasează în contextul înființării de către Maria Tereza a celui de-al doilea regiment de graniță de la Năsăud, care urma să fie compus din locuitori ai celor 21 de comune de pe valea Rodnei².

Acestora, stăpânirea le promite o serie de drepturi, între care, scoaterea de sub stăpânirea Bistriței și scutirea de o serie de taxe, dar nu se ține de cuvânt, motiv pentru care, în momentul depunerii jurământului, în fața recruților iese bătrânul Todoran, care rostește o cuvântare cu adevărat mobilizatoare:

„De doi ani suntem cătane, adică grăniceri și carte n-am căpătat de la înalta împărăteasă că suntem oameni liberi. Ne-au scris iobagi, dăm dare, facem slujbe cătănești; copiii noștri vor merge până la marginile pământului să-și verse sângele, dar pentru ce? Ca să fim robi, să n-avem nici un drept, copiii noștri să fie tot proști, ori vor învăța ceva, ori ba? Așa nu vom purta armele, ca și sfânta lege să ne-o ciufulească tisturile.³ Jos cu armele! Alungați păgânii din hotarele noastre! Auziți creștini români,

---

¹ Teodor Tanco, *Virtus Romana Redidiva – însemnări și portrete*, volum editat de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Bistrița-Năsăud, Bistrița, 1973, p. 183.

² Barițiu pomeneste într-un loc de 24 de comune, citez: „*mai antaiu s-au militarisatu in an 1764 numai 24 de comune*”. George Barițiu, *Istoria regimentului alu II romanescu granitaru transilvanu* tipărită la Romer și Kamner, Brasiovu, 1874, p. 10, iar în alt loc 22, citez: „*... districtului Rodna compusu din 22 de comune curatu romane...*”; Idem, *Pagini alese din Istoria Transilvaniei, pre doue sute de ani din urma, Volumul I*, tipografia W. Krafft, Sibiu, 1889 p. 371. De asemenea, Cossimeli vorbește de 24 de comune: Antonio Cossimeli, *Poemation de secunda legione Valahica sub Carlo Barone Enzenbergio*, Cibinii Transylvaniae, 1768, p. 7; Vasile Bichigean, *Poemation de secunda legione Valahica sub Carlo Barone Enzenbergio*, în rev. „Arhiva Someșană”, nr. 3, Năsăud, 1925, p. 40, în timp ce un maior pe nume V. Verzea, într-un articol din revista *Luceafărul* spune, citez: „*Pentru acest regiment s-au militarizat 44 comune curat românești*”; Maiorul V. Verzea, *Vitejia ostașilor români din Austro-Ungaria și Armata României sub marele căpitan*, în rev. „Luceafărul”, (anul V), nr. 13-16/ 1906, p. 345.

³ Este vorba de ofițerii străini, majoritatea italieni, după cum aflăm de la Barițiu, unde este necesar a

numai atunci vom sluji când vom vedea carte de la înalta împărăteasă, unde-s întărite drepturile noastre; până atunci nu, odată cu capul! Ce dă gubernia și cancelaria din Beciu, e nimic, is minciuni goale de azi până mâine!”⁴

Ea a avut un efect imediat,⁵ pricinuind o adevărată răscoală, în urma căreia, ulterior, bătrânul Todoran va fi tras pe roată, trei dintre colaboratorii lui vor fi spânzurați, iar alții vor fi crunt pedepsiți.⁶

Ca și cuvântarea lui Todoran, și răscoala lui a avut un efect rapid, în parte și benefic. Așa se face că „la mai puțin de un an, împărăteasa emise patenta, în care se prevedeau nu numai obligații, ci și drepturi și dezrobirea pentru românii grăniceri”,⁷ precum și respectarea ritului grecesc pentru uniți.⁸ De asemenea, încă înainte de patentă, probabil tot ca urmare a răscoalei, au loc o serie de treceri clandestine ale vlahilor din această zonă în Moldova,⁹ precum cea din 1763 a unor iobagi din Pintic.¹⁰

se observa contradicția spuselor lui cu a celor ale lui Todoran. Iată ce spune el: „...aceștia, descoperindu spre marea lor mirare mulțimea elementelor latine în limba noastră și comuniunea acesteia cu cea italiană, n-au hesitat un momentu a tracta pe romanii militarisati ca pe descendenții anticelor legiuni și colonii ale Romei”. George Barițiu, *op. cit.*, p. 10. De asemenea, despre faptul că ofițerii proveneau dintre italieni și germani ne spune și maiorul Verzea: „La început s-au trimes ca ofițeri instructori italieni și germani, cari cunoșteau limba italiană și cea latină, pentru a putea învăța și pricepe mai repede limba noastră”. Maiorul V. Verzea, *op. cit.*, p. 345. Asta explică prezența aici și a lui Cossimeli, care va scrie ulterior celebra „*Poemation de secunda legione Valahica*” (n.n.).

⁴ Virgil Șotropa, *Înființarea graniței militare născăudene 1762*, în revista „Arhiva Someșană”, nr. 24, Năsăud, 1938, p. 70.

⁵ Despre efectul răscoalei a se vedea: Ioan Alexandru Mizgan, *Tănase Todoran din Bichigiu Născăudului, un martir al neamului și al legii românești*, în vol. „Mărturie și martiriu în Transilvania secolului al XVIII-lea”, coordonatori: Dorel Man și Flore Pop, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2004, p. 186.

⁶ Despre sentința răscoalei, Barițiu spune: „Todoran a fost trasu pe roată, iar unii din soții lui (aici cu sensul de colaboratori, n.n.) au fost trași în tiapa și alții condamnați la morte prin ștreangu și anume deasupra comunei Salva în marginea de către comună a podereiului Mocirla, unde și astăzi se află mormântul său și groapa comună unde sunt înmormântați acei atleți români: George Barițiu, *Istoria regimentului alu II romanescu granitaru transilvanu*, ..., p. 103. De asemenea, sentința se găsește integral și la Șotropa: Virgil Șotropa, *Înființarea graniței militare născăudene 1762*, ..., p. 79.

⁷ Teodor Tanco, *Virtus Romana Redidiva – însemnări și portrete*, ..., p. 183.

⁸ A se vedea în acest sens documentul XXXI din anexa cărții lui George Barițiu, *Pagini alese din Istoria Transilvaniei, pre doue sute de ani din urma, Volumul I*, ..., p. 736, în care Maria Tereza încearcă să se disculpe în legătură cu nerespectarea „ritului grecescu”.

⁹ După Ioan Bureaca, răscoala lui Todoran constituie începutul celei de-a doua etape a bejeniiilor de pe cuprinsul județului nostru din secolul XVIII, citez: „*Prima perioadă, de la începutul veacului al XVIII-lea până la 1763, când are loc revolta antihabsburgică de la Salva, condusă de*

Răscoala nu se va limita însă la a fi doar un simplu eveniment local ce va fi dat curând uitării, ci va deveni un moment de mare importanță. Ne-o dovedește faptul că eroii săi au rămas mereu vii în conștiința urmașilor, jertfa lor fiindu-le acestora pildă. O dovadă a importanței răscoalei o constituie, pe lângă memoria populară, și continua evocare a lui Todoran și a ajutoarelor lui de către marii scriitori ai vremurilor până astăzi.

Prezentarea, fie și succintă a unora dintre cele mai importante evocări ale martirului bichigean are rolul de a arăta, pe de-o parte importanța lui, pe de altă parte felul cum este eroul perceput în timpuri diferite, de oameni cu concepții diferite, iar pe de altă parte, de a reliefa respectul de care s-a bucurat el din partea urmașilor. Acesta este motivul pentru care, în rândurile ce urmează voi prezenta evocarea lui Todoran în documente, de la eveniment și până astăzi.

Una dintre cele mai vechi evocări ale lui Todoran o regăsim la Barițiu, în „*Istoria regimentului alu II romanescu granitariu transilvanu*”, unde el îi face o descriere foarte frumoasă:

„*Tănase Todoranu, născutu în comnua Bichigiu, in partea septemtorială a acestui districtu, situată sub muntele Ciblesu (Cibeles), ai cărui strănepoți și acum trăiescu, a fost, după tradițiune cunoscătoriu de carte, om fruntașiu în comună și, precum se zice colectoriu de contribuțiune pre apa Bichigiu și Salautia, pe care o administra dupa spusele betraniloru, la magistratulu din cetatea Bistriței*”.¹¹

---

centuagenarul Tănase Todoran; a doua perioadă de la 1763 și până la 1777”. Ioan Bureaca, *Aspecte ale bejeniei în veacul al XVIII-lea din județul Bistrița-Năsăud*, în vol. „*File de Istorie*” vol. I, Muzeul de Istorie Bistrița, Bistrița, 1971, p.149. De asemenea, tot el ne spune că: „*reprimarea revoltei grănicerilor a determinat emigrarea în masă a sute de familii din cele 23 de sate, în Moldova*”. *Ibidem*, p. 155.

¹⁰ Despre această fugă avem informații din ancheta la care au fost supuși fugarii prinși, păstrată la: Arhivele Statului Târgu Mureș, *Fond Comitatul Târnava*, dosar 298, f. 25-26. Ea se găsește de asemenea, atât în original, cât și în traducere și la: Liviu Moldovan, *O încercare de fugă în Moldova în 1763 a unor iobagi români din Pinticu și din alte sate ale județului Bistrița-Năsăud*, în vol. „*File de Istorie*”, vol. VI, Muzeul de Istorie Bistrița, Bistrița, 1989, pp. 128-132. Deși nu se specifică nimic în legătură cu revolta de la Salva, anchetatorii fiind curioși să afle doar cine a fost inițiatorul și alte detalii de ordin organizatoric, dat fiind faptul că ea are loc la 19 iulie, la 2 luni după răscoală, care a avut, după cum știm, răsunet în întreaga zonă, este posibil ca această fugă să aibă legătură cu evenimentul de care ne ocupăm. Astfel, fie stăpânii vor fi devenit mai aspri cu slugile în urma răscoalei, speriați ca nu cumva evenimentul să ia amploare, fie iobagii vor fi dorit libertatea pe care ea nu le-a oferit-o. Însuși Todoran ar fi putut constitui un model în acest sens, întrucât și el are o perioadă de bejenie în Moldova, în tinerețile lui. Pe de altă parte, un alt motiv determinant a fost, cu siguranță, promisiunea că fugiții vor fi scutiți în Moldova de taxe timp de 7 ani: Cf. *Ibidem*, p. 130.

¹¹ George Barițiu, *Istoria regimentului alu II romanescu granitariu transilvanu*, ..., p. 102.

În paginile următoare, tot el, menționează faptul că a participat la un parastas în cinstea lui. Iată cum descrie el acest moment:

*„Procesiunea a fost incantatoria si miscatoria de inimi; conducatoriu alu ei au fost fericitul in Domnulu prepositu Macedonu Popu, vicariulu foraneu Grigorie Moisilu din Năsăudu, apoi tota preoțimea din districtu și mai multe mii de omeni din totu districtu și din pregiuriu, asia catu totu platoulu acelu mare era un campu de serbatore, unde falfaia mai multe stindarde si prapore in onorea repausatiloru bravi romani”.*¹²

Din descrierea lui observăm că la eveniment au participat marile spirite ale zonei, precum și preoțimea locului, și ne dăm seama că eroul era foarte respectat în acele vremuri, iar răscoala condusă de el era încă de pe-atunci, în acele vremuri tulburi, considerată foarte importantă pentru istoria națională.

O altă evocare deosebit de importantă, păstrată de această dată în manuscris, este un document datând de la 1887, aparținând juristului Nestor Simion, care se găsește în Arhivele Naționale din Bistrița. Autorul ei *„se legitimează ca cercetător și iubitor de istorie din zona Năsăudului, preocupat de Regimentele de grăniceri și de Revolta de la Salva din 1763”*.¹³ Acesta accentuează dimensiunea confesională a răscoalei, dublată de o dimensiune politică, lucru împărtășit atât de el, cât și de locotenentul Petru Tanco, pe care îl citează în sprijinul afirmației sale:

*„Despre acestea am povestit cu dl Petru Tanco care a zis că eu am dreptate și-s drepte cele ce le-am aflat eu, căci el le știe din istoria ce s-a scris la mandatul colonelului și pe care a descopiat-o dânsul dar s-a prăpădit în 1848. El își aduce aminte cum că în acea istorie era scris că Todoranu pe când îl tăia cu roata striga: „Nu vă dați unirei”. Așa dară năsăudenii de două ori s-au opus unirei: 1. unimei religioase cu Roma și 2 uniunei politice în 1848”.*¹⁴

Un plus de importanță îi conferă acestui document și pomenirea acestei istorii, probabil a Transilvaniei, care însă, din păcate s-a pierdut, dar care, vorbea despre eroul nostru, accentuând și el importanța lui și a momentului a cărui conducător a fost martirul.

Ulterior, o altă mare personalitate a zonei, Virgil Șotropa, îl va evoca în repetate rânduri pe Todoran în articolele sale din *„Arhiva Someșană”*. Una dintre cele mai importante și mai complexe evocări o regăsim în articolul în care vorbește despre

¹² *Ibidem*, p. 103.

¹³ Dorel Man, *Fapta lui Tănase Todoran din anul 1763 în conștiința urmașilor: o scrisoare document din anul 1887 privind revolta de la Salva*, în revista „Studia Universitas Babeș Bolyai – Theologia Ortodoxa”, Cluj-Napoca, nr 1/2006, p. 177.

¹⁴ *Ibidem*, p. 178.

înființarea regimentului,¹⁵ unde ne prezintă desfășurarea răscoalei, cuvântarea lui, sentința și toate celelalte evenimente adiacente.

Mai apoi, el va fi evocat și în alte lucrări și articole. Așa se face că Valeriu Șotropa vorbește despre el într-un volum dedicat Regimentului,¹⁶ un tânăr preot doctorand pe nume Constantin Cojocaru îl va pomeni și el într-un articol,¹⁷ iar mai apoi, în perioada de sfârșit a comunismului și în cea de după la el vor face referire și alți istorici ai Bisericii Ortodoxe, între care: Mircea Păcurariu, Alexandru Moraru, Ioan Bunea, Macarie Drăgoi, Dorel Man,¹⁸ Nicolae Feier¹⁹ și alții asemenea lor.

De asemenea, tot ca un gest al prețuirii de care se bucură eroul în rândul poporului, la 10 mai 2008, Biserica Ortodoxă Română a proclamat canonizarea solemnă a sa și a celor martirizați împreună cu el²⁰, evenimentul desfășurându-se chiar pe locul supliciului de altă dată, platoul Mocirlă de la Salva. Prin acest act, membrii Sfântului Sinod au cerut credincioșilor lor:

„Ca de acum înainte, Sfinții Martiri și Mărturisitori Năsăudeni: Atanasie Todoran din Bichigiu, Vasile din Mocod, Grigore din Zagra și Vasile din Telciu, să se numere între Sfinții pomeniți de Biserica noastră și preamăriți de Dumnezeu în ceruri și să se cinstească cu cântări de laudă în ziua a douăsprezecea a lunii noiembrie”.²¹

Având în vedere succinta analiză a evocărilor martirului bichigean, nu putem să nu remarcăm faptul că el a rămas în memoria marilor oameni ai vremii ca un erou al Bisericii și al neamului, amintirea lui fiind păstrată în aceeași formă și în istoria și tradiția populară,

¹⁵ Virgil Șotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene 1762, ..., pp. 1-130.*

¹⁶ Valeriu Șotropa, *Districul grăniceresc năsăudean și locul său în lupta pentru progres social și libertatea națională a românilor din Transilvania*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975.

¹⁷ Pr. drd. Constantin Cojocaru, *Dovezi de statornicie în credința ortodoxă în satele grănicerești din Transilvania între anii 1762-1781*, în revista „Studii Teologice”, seria a III-a, anul XXX, nr. 3-4/1978, pp. 243-254.

¹⁸ Articolele lor se găsesc în minunatul volum coordonat de Dorel Man și Flore Pop, *Mărturie și martiriu în Transilvania secolului al XVIII-lea*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2004. De asemenea, unii dintre ei, precum părintele profesor Mircea Păcurariu sau părintele Al. Moraru, vorbesc despre eroul nostru și în manualele universitare editate de ei.

¹⁹ Nicolae Feier, *Sfinți români Atanasie Todoran din Bichigiu, Vasile din Telciu, Grigore din Zagra, Vasile din Mocod*, Ediția a II-a, Editura Karuna, Bistrița, 2008.

²⁰ Pentru descrierea solemnității evenimentului, a se vedea: Pr. Bogdan Ivanov, *Martiri năsăudeni trecuți în rândul sfinților*, în rev. „Renașterea”, anul XIX, nr. 5 (217)/2008, p. 3 și T. Săsărman, *Peste 10000 de credincioși prezenți la sărbătoarea de la Salva- Proclamarea solemnă a canonizării Sfinților năsăudeni*, în rev. „Răsunsetul”, anul XX, nr. 4796, 13 mai 2008, p. 7.

²¹ *** , *Tomosul sinodal al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române pentru canonizarea Sfinților Martiri și Mărturisitori Năsăudeni Atanasie Todoran din Bichigiu, Vasile Manu din Mocod, Grigore din Zagra și Vasile din Telciu*, în rev. „Renașterea”, anul XIX, nr. 5 (217)/2008, p. 2.

după cum reiese din balada pe care locuitorii zonei unde a trăit i-au dedicat-o, în care este evocat curajul său, nemaîntâlnit, prin vocea inconfundabilă a regretatei Valeria Peter Predescu:

*„Sub un deal cu stejăriș,
Lângă Salva pe-un podiș,
Într-o zi de primăvară
Grănicerii se-adunară,
Jurământul să-l depună
C-apoi toate or merge strună
Steagul când l-au ridicat,
Un bătrân a-nacălecat,
Moș Tănase Todoran,
Nenfricatul bichigean
În vârstă de ani o sută
Și-aceea de mult trecută;
Iese-n fața lor călare
Și rostește-o cuvântare:
Steagu-acesta-i mincinos
Slobozâți puștile jos
Și-apoi iar le ridicăți
Și spre domni să le-ndreptați.
Nu vă dați feciori cătane,*

*Că-ți purta păduchi cu coarne,
Asta v-o spune de-un an,
Moșul vostru Todoran.
În mormânt de m-or băga
Nu mă las de legea mea
Asta-i legea lui Hristos,
Slobozâți puștile jos.
.....
De la-nalta-mpărăție
O venit o comnișăie,
Și pe mulți îi judecară
Fiecare cum să piară.
Numa moșu Todoran,
Nenfricatu Bichigean,
El s-o sfârșit tras pe roată,
Plâns și azi de lumea toată;
Lângă Salva pe „mociră”
Și codru-i plânge de milă.”²²*

²² Baladă preluată din tradiția populară (n. n.).

CRONICA GRĂNICEREASCĂ

Dr. Tudor DAN

Nimenea nu se miră azi prea tare când vede atacându-se fie prin ziare, fie în adunări publice, pe acei ce s-au pus în slujba intereselor obștești.

Așa ceva este adânc înțrat în obiceiurile țării.

Și e bine așa, căci prea ne sunt stricate moravurile.

Regretabil este însă, că, în cele mai multe cazuri, cei ce atacă nu sunt uși de biserică, ci chiar dimpotrivă, iar prin atacurile nedrepte, zvârlite cu calcul în sarcina altora, nu fac altceva decât să abată atențiunea mulțimii de la greșelile lor asupra presupuselor greșeli ale altora.

Demascând pe păcătoșii adevărați, se face un bun serviciu țării și neamului.

Murdărind însă cu bună știință numele cinstit al slujitorilor adevărați ai intereselor obștești, se face un prost serviciu și țării și neamului.

Am atacat și eu. Am dovedit însă tot ce am afirmat.

Astăzi sunt atacat eu și am să dovedesc că tot ce se aruncă asupra mea sunt minciuni știute și voite.

Dinadins am lăsat să treacă un an. Am lăsat să mă înjure toți cum vor.

Și în timp ce eu mi-am pus întreagă știința, toate cunoștințele și tot timpul meu în slujba averilor grănicerești, bârfitorii și-au satisfăcut pofta lor de terfelire a persoanei mele, cum au vrut.

Ori cât ar fi țăranul nostru grănicer de cumpănit și supus față cu alți țărani din alte regiuni, cu drept cuvânt, judecă după ceea ce i se spune. Deci nu-l încredințez când strigă „la spânzurătoare” și „la pușcărie”, atunci când i se spune de cineva că cutare și cutare sunt hoții, tâlharii și bandiții care jefuiesc averile grănicerești.

Judec însă pe țăranul nostru pentru că se prea pripește în judecată și nu ascultă și partida acuzată și nu caută să se convingă de fapte.

Astăzi se găsește o lume întreagă în criză și năcazuri, și este explicabil. Dacă oamenii sunt mai sensibili și mai aspri și mai iuți în formarea judecății, și chiar aceasta îi face ca să fie nedrepti.

Trec cu ușurință peste tot ceea ce s-a debitat pe seama mea și pentru că după un an de activitate am mai câștigat posibilitatea unei libertăți de timp relative, voi începe să scriu, să înșir și să informez opinia grănicerească și opinia publică în general asupra ceea ce a fost la societatea „Regna”, ceea ce s-a făcut, ceea ce am găsit noi, ceea ce am făcut noi, ceea ce se găsește astăzi și ce trebuie să se facă mâine pentru ca numai astfel cei ce au semănat vântul să poată să culeagă furtuna acestei opinii publice mințite, mințite și iar mințite.

Va fi un rechizitoriu aspru, însă adevărat și meritat. Și pentru că ceea ce în sufletul meu s-a încuibat cu o jale și în același timp cu un sentiment de rușine de capacitatea țaranului nostru grănicer este

Adunarea grănicerească din 23 iulie 1933

Voi pormi cu aceasta și pe urmă voi începe în viitoarele numere ale revistei noastre grănicerești cât și în alte ziare a publica articol de articol despre ceea ce vreau să fie știut de lume.

Pentru aceasta zi dl Senator și Vicepreședinte al Senatului, Dr. Victor Moldovan a convocat o adunare grănicerească în care, zice-se, era să se discute noua lege grănicerească.

Sub aceasta firmă și-a ascuns d-sa dezamăgirile politice și crezând că prin demagogie semănând vânt în sufletele țăranilor grăniceri va stârni o furtună asupra noastră și în special a mea, de pe urma căreia urina, ca în mod mișelesc să recolteze d-sa succese și voturi.

Chestiunea ce mă interesează este că a adus acuze că la Direcțiunea Silvică se fură, se fura, se fură de organele Direcției și de conducătorii ei, vizându-mă în mod categoric și pe mine.

Făț de aceste acuze răspunsul, este scurt, prompt și categoric. Atât Direcțiunea Silvică, cât și Ministerul de Domenii, cât și subsemnatul am dat în judecată pe acești calomnatori ordinari, care au avut obrăznicia a spune atare lucruri. Chestiunea se găsește la Parchet, și vor primi sancțiunile cuvenite. Cu regret, alte măsuri ne-a fost în imposibilitate să luăm, decât judecarea lor, pentru că nu avem mijloacele unor sancțiuni mai prompte, cum ar fi bătaia, ori corecția cu palme, fiind acestea și interzise și sub demnitatea noastră. Totuși acești calomnatori sunt avertizați că sunt dați în judecată. Voi interveni la Direcțiunea Silvică să le pună la dispoziție toate registrele și toate actele, ca d-lor până la pertractarea procesului să le controleze și să-și strângă toate datele pentru a dovedi celea ce susțin și pentru a se apăra. În același timp să-și caute toate datele din aceste registre pentru ca să bage la pușcărie fără de nici o cruțare pe cei ce s-ar fi făcut vinovați de hoții și banditisme. În același timp ori și cine dintre grăniceri poate și este poftit să meargă la Direcțiune să controleze registrele și cărțile să strângă dovezi pentru ca să ne dea în judecată.

În special rog consiliile comunelor grănicerești să instituie delegații spre acest scop, pentru ca informându-se pe sine, să informeze de adevăr opinia publică grănicerească, pentru ca aceasta să judece drept și pe cine merită.

Se vor convinge atunci cu toții că, deși direcțiunea Silvică a preluat Societatea „Regna” cu 7 milioane pierdere, numai în prima jumătate a anului 1932, în a doua jumătate n-a mai fost pierdere, iar după un an de activitate a redus datoriile cu 4 milioane.

Este foarte ușor ca dl Moldovan să strige „hoț” și „tâlhar” în o adunare, unde știe că nu i se poate întâmpla nimic, pentru că titlu lui de senator îl apără. Este foarte ușor pentru d-lui și toți calomniatorii să strige și să urle când știu că până la eventuala judecată vin grațierile și amnistiiile, și scapă fără să fie pedepsiți. Le este foarte ușor să strige, pentru că nu trebuie să dovedească.

Întreb însă pe acești apostoli farisei dacă știu că la Direcția Silvică se fură și se fac banditisme, de ce nu fac arătare la Parchet? De ce dl Victor Moldovan, care în calitate de vicepreședinte al Senatului este tot atât ca un ministru, nu dă hoții și tâlharii pe mâna parchetului? Las ca acest răspuns să-l dea opinia grănicerească și cetitorii acestui articol.

La această adunare oamenii au răspuns foarte bine așa precum li s-a vorbit: „la spânzurătoare cu hoții”, deci nu oamenii nepricepuți sunt de vină, ci aceia care cu bună știință le-au spus minciuni. Strămoșii noștri aveau o vorbă de o rară înțelepciune: „Să ascultăm și partida cealaltă și apoi să judecăm”.

După aceasta adunare, ca la un semn dat au început să țipe toate gazetele: „În graniță e revoluție, cinci mii de grăniceri s-au adunat și au pornit contra Direcției Silvică și contra Prefecturii. Prefectul și directorul silvic fugiți din Bistrița, ceilalți vinovați s-au baricadat”. Câte afirmații, tot atâtea minciuni. S-au adunat vreo sută din cei șazececi de mii de grăniceri, și vreo două sute de gură-cască din Bistrița, care e drept că au pornit la Prefectură și Direcțiunea Silvică, însă au ajuns la crâșma lui Birkenfeld, tratați cu băutură de senatorul Moldovan și de Emil Comșa. Atât directorul silvic, cât și prefectul erau în slujba datoriei, iar subsemnatul am fost în Bistrița și am așteptat la locuința mea pe țărani grăniceri, dintre care foarte mulți m-au vizitat și l-au judecat pe dl Moldovan, așa după cum merită.

Dintre toate gazetele, scrisul cel mai veninos, îl are gazeta „Țara Noastră”.

Și pentru că în acuzele ce se aduc, se poate face cap de acuzare și subsemnatului ca un colaborator al dlui director silvic Precup; răspunzând acuzelor, țin să informez opinia publică.

Mai întâi, chestia călătoriei în Palestina. Asta le place grozav caraghioaselor cofărițe de stradă. De fapt, cu aceasta călătorie s-a cheltuit 180.000 lei, din care Societatea „Regna” a suportat 90.000 Lei, cheltuielile de călătorie a dlui director Precup, iar celelalte 90.000 lei se restituie din partea unui vânzător de scânduri al societății, numit Axelrad, care a însoțit pe dl director Precup pe cheltuiala sa, avansată de noi.

Aceasta călătorie am găsit-o de necesară din două puncte de vedere. În primul rând pentru ca să ne putem informa asupra firmelor și modalităților cum s-au făcut vânzările de fosta conducere a Societății „Regna” firmelor de acolo și dacă în același timp nu s-ar putea obține prețuri mai mari pe marfa societății.

În al doilea rând conjunctura în industria lemnului era atât de critică, încât nu-ți

permitea să te avânți într-o exploatare nouă neavând siguranța că marfa produsă se poate desface.

Ambele aceste scopuri s-au realizat. Dl director Precup călătorind în Egipt și Palestina a constatat că anumite firme din Bucovina vindeau marfă din alte părți a Țării sub firma Societății „Regna”, de unde societatea avea de păgubit și a constatat că uriașele depozite din Alexandria toate erau goale și reclamau multă marfă. Numai după acestea constatări ne-am putut hotărî să tăiem 70 mii m³ în iarna 1932-1933, dând de lucru la 5000 de muncitori.

Făcând cunoștință cu firmele mari de acolo a tratat ca vânzările să se facă direct lor, prețul fiind mai mare, deci un câștig pentru societate. În Alexandria și Egipt a făcut cunoștință cu cea mai mare firmă de acolo cu firma *Bassili*, căreia i s-a vândut neîncetat după întoarcerea d-sale și până azi cu un preț cu mult mai mare și avantajos decât cum primesc alții.

Meritul de neprețuit al călătoriei în orient însă stă mai presus de toate în faptul că ne-a adus orientarea pe piața mondială și cu aceasta siguranța putinței de plasare a materialului, din care a răsărit curajul continuării exploatărilor, doborându-se 70 mii metri³ în iarna 1932-1933, fără de care depozitele declasate nu ar mai fi putut fi valorizate decât cu mari pierderi și falimentul Societatea „Regna” ar fi urmat cu siguranță. Datorită în foarte mare parte acestei călătorii s-a putut consolida situația Societății „Regna”, și pentru aceste motive nimeni nu poate să ridice decât osanale de laudă și mulțumiri conducătorilor prevăzători că n-au vârat averile grănicerești în noi pagube și noi datorii, care la preluarea societății se cifrau la pagube de două sute cincisprezece milioane, și 70 milioane lei datorii.

Cu ocazia luării în lichidare a Societății „Regna”, s-au găsit în depozitele ei 25.000 m³ de cherestea declasată. În caz de lichidare imediată n-am fi putut obține pe ea mai mult de lei 250 pe m³ una cu alta. Prin faptul însă că am înprospătat depozitele prin tăierea celor 70 mii m³ rotund am putut obține una cu alta lei 400 pe m³ ceea ce înseamnă un câștig de 3,750.000 lei în plus, adică reducerea pierderilor sigure cu lei 3 milioane șapte sute cincizeci mii. Aceasta pierdere ar fi fost sigură, dacă nu se făcea călătoria în Orient. Oare cum se judeci acest fapt când cu o cheltuială de nouăzeci mii, faci câștig de cel puțin 6 milioane? Oare acest fapt nu este un motiv de laudă pentru Direcțiunea Silvică?

Așadar numai 90 de mii și nu 200 mii a costat aceasta călătorie în Orient, care a durat în total 36 zile dintre care 12 pe mare, și s-a făcut numai după hotărârea Comisiei Silvice și cu aprobarea Ministerului. Aceasta cheltuială s-a reîntors averii grănicerești de mai multe zeci de ori.

Nemaigăsind ce vină să-i mai bage dlui director Precup, îl atacă că a primit, în trei ani, 70.000 lei din fondul de educație al copiilor inginerilor silvici ca ajutor de școală și ajutor de boală.

Acest fond nu este al averii grănicerești, este al inginerilor silvici, însă administrat de Direcțiunea Silvică. Statul pretinde că acesta să fie înaintat Ministerului ca de el să beneficieze toți inginerii din țară, care au copii la școli, iar noi ne împotrivim și cerem ca acest fond să rămână numai pentru personalul Direcției, pentru care s-a creat și există. Deși n-ar fi permis, noi ne folosim de acest fond în exploatarea noastră fără a-i da vreo dobândă. Dobânda ce ni s-ar fi putut cere pe an este de 2-3 ori atâta cât i s-a votat dlui director Precup în 3 ani.

Dacă acest fond nu este al averilor grănicerești, întreb: cu ce s-a păgubit averile grănicerești? Să răspundă „Țara Noastră”. De altfel țin să se știe că dl director silvic Precup primește 14 mii lei pe lună salar și este director și la Direcțiunea Silvică și la societatea „Regna”, câtă vreme fostul director Avram era numai la societatea „Regna” și avea lunar cca 90 mii lei, deci de 7 ori mai mult.

Se afirmă în „Țara Noastră” că dl inspector general Grozescu a făcut constatări de ilegalități. Da, a făcut constatări de ilegalități la Societatea „Regna” din trecut, a întocmit un referat despre aceste constatări și Ministerul de Domenii a și hotărât să se formeze o comisie care se dresese actul de dare în judecată a celui care în conducerea societății „Regna” din trecut s-au făcut vinovați de fraude.

Și acei ce au studiat așa de bine referatul dlui Orozescu, de ce oare nu scriu și următoarele constatări: „... se desprinde, că prin activitatea dlui Dr. Dan și prin modul cum d-sa a înțeles să secondeze pe dl Victor Precup și să apere interesele acestor averi, s-au realizat însemnate avantaje materiale cifrându-se la cca 35 milioane lei”;

sau „... rezultă că Direcția a luat măsurile necesare pentru micșorarea cheltuielilor de administrație”;

sau „... se observă reducerea lor de la an la an, de când dl Precup a luat conducerea Direcției”.

„La Direcție se fură, se fură, se fură”

Așa a strigat dl senator în stradă, deși știa că nici unul din funcționarii Direcției n-are nici casă, nici depuneri la bănci și nici altă avere știută de cineva.

Cu aceeași ușurință și cu aceeași lipsă de răspundere ca și dl senator am putea afirma și noi, că dl senator a furat ca în codru pentru că de azi pe mâne s-a trezit proprietarul unui palat de 10 milioane în București, deși n-a fost decât vreo câteva luni numit subsecretar de stat, fără a fi intrat în funcțiune și în atare calitate nu a putut încasa mai mult decât vreo 200 mii lei, iar cancelaria d-sale avocațială nu-i aducea nimic, o știe toată lumea.

Noi însă ne ferim binișor de a afirma așa ceva pentru că nu putem dovedi furtul – de altfel bănuie de toată lumea.

Ne ferim să strigăm că dl Moldovan ia pe lună, din banul țării, 60.000 lei, 30 mii ca senator și 30 mii lei ca vicepreședinte.

Rugăm granița să i se facă milă de el și de gazeta lui „Roata”.

Ne-ar părea foarte bine dacă dl Senator pe oareșcare cale ar ști să împrăștie odată pentru totdeauna și pentru toată lumea aceasta bănuială a tuturor.

Legea defalcărilor

În ce privește legea defalcării de noi păduri și pășuni comunale, aceasta a întocmit-o Comisiunea Silvică în anul 1932, deodată cu modificarea legii grănicerești, care s-a trimis în Decembrie 1932 tuturor comunelor grănicerești, care au judecat asupra ei timp de șase luni. În București la Minister cu ocazia discuției proiectului de modificare a acestei legi a participat și dl senator dr. Victor Moldovan, iar dnii Leonida Pop, dr. Vasile Buta și subsemnatul în prezența dlui director Precup l-au rugat ca să treacă legea încă în luna mai. Dl senator a promis, dar deoarece nu pricepe nimic la treburile grănicerești, de teama că legea nu cumva să conțină ceva ce i-ar strica popularitatea, a scos din ea numai articolul referitor la defalcări, l-a modificat cum l-a tăiat capul, încât legea e inaplicabilă și acum strigă în gura mare: „Iată ce am făcut pentru voi!”. Ce a făcut? Se laudă cu fapta altora! „Se împodobește cu pene străine!” Fură munca altuia pentru că știe că deodată cu aceasta fură și voturile, care se cuvin muncitorilor cinstiți. Oare este aceasta o purtare de Senator și de vicepreședinte al Senatului țării?

Legea nu se poate aplica. Comisiunea Silvică a făcut o lege bună, dl Moldovan a stricat-o. Șleahta dlui Senator Moldovan acuză Direcțiunea Silvică cu aceea că deși i-a predat 25 de cereri, Direcțiunea Silvică nu le-a rezolvat. Afirmând acest lucru, respectivii domni fac dovadă că nu știu ce lucru se cere la atare chestiuni, când ei pretend ca 25 cereri să le rezolvi într-o lună.

Ce rost are deci ca un domn Senator să iasă în stradă și să ție populației că Direcția nu vrea să rezolve cererile. Singurul rost este numai vânătoarea de voturi, căci, dacă ar fi așa cum spune d-sa și dacă de fapt interesele celor 44 comune grănicerești i-ar sta la inimă, dl Senator n-ar țipa în stradă ca cofărițele, ci s-ar duce la dl ministru și ar spune: „D-le ministru, la Bistrița ai funcționari netrebnici, forțează-i să muncească sau mută-i de acolo”. D-sa însă știe că n-are ce căuta cu așa ceva la dl ministru, pentru că la minister se știe ce se poate pretinde și ce nu, și asta o știe și dl senator foarte bine. Atunci de ce strigă în gura mare neadevăruri? Desigur numai de dragul voturilor în alegeri.

„Lomaș”

În „Țara Noastră” un domn care n-are îndrăzneala să-și scrie numele adevărat, ci se ascunde după numele fals I. Bistrițeanu (noi însă știm cine e acest „mațe pestrițe”)

stârnește bănuiala că dl director Victor Precup și dl Dr. Tudor Dan stau în strânsă legătură cu Emil Comșa, căruia ei îi zic „cunoscutul agent” noi însă îi zicem „escroc”, în interes de a concesiona pădurile Societății iudeo-maghiare „Lomaș” și că numai pentru acest motiv noi nu convocăm adunarea generală mai înainte, pentru că voim să o punem în fața unui fapt împlinit.

Trebuie să declar că îndrăzneală dlui I. Bistrițeanu de a zgândări aceasta afacere nu mi-o pot explica decât prin politica lui de „struț”, care-și *vără* capul în nisip crezând că nu-l vede nimeni (la fel cum d-sa s-a ascuns după ușa pe care este scris I. Bistrițeanu).

Îndrăzneala aceasta mă miră pentru că această afacere este sensibilă ca un revolver, care se descarcă în acela care-i zgândăre trăgaciul.

Cum însă noi știm că acest revolver are obiceiul a se descărca în acel care trage, n-avem nicio teamă de el și vom expune aci întreagă această istorioară ghidilicioasă.

Înainte de toate repetăm ceea ce știe toată lumea grănicerească, pentru că doară ea a fost scrisă încă în aprilie 1931 în lucrarea: „Capitalul străin în exploatarea pădurilor grănicerești” a dlui Director Victor Precup, apoi chiar și în primul număr al „Revistei Graniței Năsăudene” în articolul „Linia generală a activității Comisiunii Silvice de la 1 aprilie până la 5 decembrie 1932, pagina 5, că noi vrem să încetăm cu regiile și să lăsăm pe alții să lucreze (fie chiar jidani, dl I. Bistrițeanu, dacă nu-i place, n-are decât să ne aducă un consorțiu român, căci îl asigurăm pe d-lui că și noi cu români mai bucuroși am contracta). Facem acest lucru nu de dragul comisionului, cum foarte greșit afirmă „ascunsul după grămada de gunoi”, ci o facem pentru că ne-am convins că proprietarul pădurilor administrate de noi, adică (cele 44 comune grănicerești) nu pricepe nici tehnica exploatarei și nici tehnica comerțului lemnului. Din aceasta pricină aceste comune de la anul 1926 încoace, de când facem regie și comerț, se uită la Direcțiunea Silvică și la „Regna” ca la niște instituțiuni hoțesti, iar la funcționarii lor ca la niște hoți și la fel zice și dl senator Moldovan. Noi nu vrem ca populația aceasta să-și formeze astfel de credințe despre instituțiile statului și despre funcționarii ei, ci voim ca aceasta populație să-și recâștige încrederea veche în Direcția Silvică și atunci degeaba vor mai striga „cofărițele de stradă” că la Direcție se fură. *Trebuie deci necondiționat să înlăturăm mărul de ceartă, care este exploatarea și comerțul în regie.*

Fideli acestei credințe am tratat în iarnă cu firma „Bucovina” (Anhauch) obținând condiții foarte bune (125 lei m³ în pădure în Ilva, 133 lei în Dornișoara, 142 lei în Doma).

Iată însă că, atunci când tratam mai bine, intervine firma „Lomaș” spunând că și ea reflectează la aceste păduri, dar pe 25 ani și nu numai pe un sezon de 6 luni ca firma „Bucovina”, asigurându-ne în același timp că firma „Bucovina” n-are bani și nici nu va căpăta de nicăieri. Reprezentanții firmei „Lomaș” au stat vreo 3 zile în Bistrița fără a ne face ofertă, pe urmă au plecat și ei și domnii de la societatea „Bucovina”, retrăgându-și

oferta.

Ce se întâmplase? Ca să fim bine înțeleși trebuie să arătăm că în toamna anului 1932 am primit două scrisori cu firma „Banque de Paris et de Pays bas” prin care aceea bancă se interesa de pădurile noastre în exploatare. Înainte de ce le-am fi putut răspunde, ne trezim într-o bună zi cu un domn cu numele Kupfermann (om de aramă), care venise aci din partea băncii sus-zise cu 10 ingineri pentru a ne vedea parchetele care vin la rând de tăiere în proximități 5-25 ani. Li s-a dat voie să ne vadă pădurile. Ei au fost călăuziți de dl Gheorghe Avram, fostul director general al Societății „Regna”. Numai după ce a văzut tot s-a prezentat dl Kupfermann dlui Director. Numai târziu și de la străini am aflat întâmplător că acest Kupfermann este funcționarul Societății „Lomaș”, ceea ce s-a dovedit în februarie a.c., când d-sa a venit aci cu dl Leopold Axelrad, unul din comisionarii noștri din Galați, pentru ca să zădărnicească târgul cu firma „Bucovina”.

De ce s-a ascuns societatea „Lomaș”, după „Banque de Paris et de Pays bas”? De ce a tăcut chitic de toamna până în februarie? De ce venind în februarie nu ne-a făcut nici o ofertă?

Pentru că, în dosul Societății „Lomaș”, stăteau conducătorii unor partide politice din opoziție care, în tovărășie cu ing. Gheorghe Avram și cu Emil Comșa, terorizau această societate spunându-i că, dacă vor contracta sub guvernarea național-țărănistă, ei vor strica acest contract.

Și oare ce interes aveau să vorbească astfel? Nu cumva să credeți că mureau de dragul intereselor obștești grănicerești! Doar îi cunoașteți. Singurul interes ce-l aveau era de a pune la buzunar comisionul pe care ei credeau că-l vor încasa dnii director Victor Precup și subsemnatul.

Numai pentru acest motiv ei terorizau Societatea „Lomaș”, cerându-i să aștepte până ce vor pleca de la putere național-țărăniștii și vor veni ei (oricare, căci când e vorbă de comision, de misitie, de pradă, ei toți sunt una), ca atunci să se încheie contractul, dând ei societății asigurări că ba azi, ba mâne cade guvernul.

Cum însă guvernul nu voia să cadă, și Societatea „Lomaș” nemaiaivând răbdare, în zilele de 13-15 martie a venit dl Sohr directorul general al societății din Zagreb (Iugoslavia). În tratativele avute cu el ne-a promis pe m^3 trecut prin gateri lei 320. Noi am cerut lei 360. Au plecat fără a ne putea ajunge cu târgul, târg care a continuat în București, urcându-se ei abia la lei 322, iar noi coborând până la lei 345.

Odată dl director Kemény al societății „Lomaș” a întrebat pe dl director Victor Precup la telefon ce mai e cu târgul, dl director Victor Precup i-a răspuns, că trebuie să dea mult mai mult, dl Kemény a răspuns „nu putem”, dl director Victor Precup i-a răspuns: nu puteți fiindcă aveți prea mulți misiți în jurul dv. Dați-i la o parte și veți putea da prețul ce se cuvine și pe care trebuie să-l obținem.

După această convorbire Societatea „Lomaș” n-a mai suflat nimic. În luna mai aflăm că aceeași societate a înaintat prin Emil Comșa o ofertă la minister prin care oferea pe m³ trecut prin gater lei 280, în loc de lei 320 cât ne oferise. S-a arătat ministerului că pe lângă acest preț abia ne-ar rămânea 20 lei la tulpină.

După aceasta teroriștii au prostit Societatea „Lomaș” făcând-o să se adreseze în iunie cu o ofertă vagă tuturor comunelor. Apoi iarăși a tăcut, până pe la 15 iulie, adică până în preziua adunării grănicerești convocată pe 23 iulie.

Iar în ziua de 28 iulie a sosit din nou aci dl director general Sohr din Zagreb, cu directorul Kemény și procuristul Kupfermann din București și inginer Herceg din Gălatași. Ne-au văzut fabricile și pădurile în zilele de 29, 30 și 31 însoțiți fiind din partea noastră de dl subdirector Pavel Zegreanu, iar în ziua de 1 august au tratat tot cu dl Pavel Zegreanu punctele principale ale unui eventual contract, rămânând ca asupra prețului să discutăm după ce își vor face și ei și noi calculele.

Se vede că Societatea „Lomaș” nu mai poate aștepta căderea guvernului pusă în vedere de consorțiul, ai cărui membri, deși ascunși „după ușa fariseilor, în cotețul tuturor escrocheriilor și după gunoiul minciunilor și bârfelilor”, sunt ușor de recunoscut. Și așa Societatea „Lomaș” s-a pus pe lucru – pare ni-se – serios.

Dacă însă Societatea „Lomaș” nu se va ști scutura de „misiții” ei, nu vom putea încheia nici de astă dată contractul, pentru că, atâta timp cât suntem noi aci, nu admitem nimănui să scurteze interesele comunelor.

În orice caz asigurăm grănicerimea întreagă că noi nu vom încheia și nici nu am avut intenția de-a încheia un atare târg fără a-l aduce la cunoștința consiliilor comunale sau unei adunări generale, și fără a avea consimțământul acestora și a Comisiunei Silvice și fără aprobarea Ministerului. Așa că este o ticăloșie bănuiala că noi vrem să punem comunele în fața unui fapt împlinit fără a le lua consimțământul.

Adunarea generală

„Țara noastră” din 2 August, plânge după adunările generale. Adunări generale le trebuiesc chelilor din opoziție și foști la „Regna”. De asta-i arde pe ei. De ce? Ca prin ele să dezlănțuie din nou scandalurile și ca prin ele să încurce din nou lucrurile, să ajungă iarăși să-și vâre mâinile până în coate în jecmăneală dând averile de răpă. Vinovații vor fi „adunările generale”, căci ei se vor face „camfor”.

Ați văzut cum cu adunări generale ați pierdut Dvoastră înșivă 215 milioane lei. În mai puțin de 5 ani. Cu adunări generale ați pierdut atâta cât v-a dat Direcțiunea silvică în 40 de ani, căci e mult mai ușor să strici decât să dregi ceva.

Acuma trebuie să reparăm ce au stricat adunările generale, din a căror cauză nu se pot da tangente de 3 ani încoace.

Vreți să continuați pierderile? Vreți să ajungeți la sapă de lemn? Atunci cârmuiți-vă iarăși cu adunări generale!

Da știți Dvoastră cum se lucra cu adunările generale?

Vreau câțiva delegați huni de gură erau plătiți să vorbească și îndemne pe delegații ceilalți să primească dările de seamă și acelea se primeau.

Fiecare adunare generală era compusa din alți delegați noi care nu au mai fost delegați. Nu știa una ce a hotărât celelalte. Răspunderea hotărârilor luate cădea pe cei 44 delegați care le-au luat. Alți 44 delegați au hotărât altceva. Răspunderea cade pe toți delegații tuturor adunărilor generale ținute în 5 ani deci pe vreo câteva sute de delegați. Aceasta înseamnă că nu-i pe cine pune răspunderea și comunele rămân cu pagubele suferite.

Cu totul altfel lucrează Direcțiunea, pentru că răspunde Ministerul, care-i controlează toate actele și acțiunile. Ministerul ne-a dat bani împrumut fără dobânzi ca să nu ajungă în faliment „Regna”, de pe urma faimoasei gospodării a adunărilor generale, așa de mult dorite și azi de pescuitorii în ape tulburi cu gânduri de îmbogățiri nepermise.

Adunări generale le trebuiesc chelilor foști la „Regna” și dimprejurul ei.

A te conduce prin adunări generale înseamnă, să te lași condus cu zăhărelul minciunii și fără nici o răspundere.

A te conduce prin Direcțiunea Silvică înseamnă să fii condus cu întreaga răspundere din partea Statului pentru pagubele ce fi-s-ar face.

Adunările generale sunt locul de bătaie a partidelor politice. Politica n-are ce căuta în administrația unor averi, căci numai la rău poate duce.

Cum vreți ca funcționarii să poată lucra cinstit sub amenințarea ba a unui, ba a altui om politic, care nu urmează decât interesele sale.

Numai funcționarii de Stat pot lucra fără să țină seamă de amenințările politicianilor. Dovadă este anul 1931 și 1932 când sub guvernarea dlui profesor Nicolae Iorga, o bună parte a parlamentarilor de atunci a voit să mute de la Direcțiunea Silvică Bistrița pe dl director silvic Victor Precup. Dl Ministru Radian însă nu le-a împlinit voia deși nu cunoștea personal pe dl director Precup decât numai din descrierea de la dosarul său de funcționar.

Acuma dl I. Bistrițeanu din „Țara noastră” cere și el îndepărtarea dlui director V. Precup de la Direcțiune. D-sa e gata de plecare în oricare moment. Să afle întreaga suflare grănicerească, că plecând de aci d-sa pierde tot atât de mult cât câștigă dacă rămâne și mai departe aci (adecă câștigă nimic și pierde nimic), aceia însă care cer îndepărtarea d-sale vor pierde milioane grele dacă rămâne aci, căci aceste milioane le vor încasa comunele și vor pune la buzunar milioane și mai grele dacă d-sa va pleca milioane, care după lege ar trebui să fie ale comunelor.

Iată pentru aceasta vreau ei plecarea d-sale și a mea. Pentru aceea sunt ei înfrățiți cu Emil Comșa ca înlăturându-ne pe noi să poată lua comisionul de la firma „Lomaș”. Pentru aceasta au început ei acest atac concentric, pe străzi, în comune și în gazete, că dacă nu cade Guvernul, să ne alunge cel puțin pe noi de aci, căci cu alții se vor putea înțelege.

Ei ne bagă de vină că tratăm cu firma „Lomaș”, dar noi știm că ei au adus aci aceasta firma zăpăcită de ei, și de Emil Comșa și dacă n-am fi stat de vorbă cu Emil Comșa, tot ei ar fi strigat:

„Iată li s-au făcut oferte minunate, ei însă le-au respins, pentru ca să poată jăfui mai departe în averile noastre.” Precum vedeți și într-un fel e rău, și în celalalt câtă vreme suntem noi și nu ei la conducere.

Când vor fi ei, atunci vor fi buni și Comșa și Lomaș, dacă le vor da din comisionul gras luat din beneficiul comunelor. Altfel să știți că nu.

Noi însă îi știm pe toți flămânzii după comisioane. Ei sunt 6 la număr toți cu saci fără fund. Biata Societate Lomaș s-a lăsat iasă în cursa lor și are să plătească atâtea comisioane, că va trebui să scadă prețul la tulpină foarte tare. Și iată pentru acest motiv noi credem că noi nu vom putea primi oferta firmei Lomaș, oricât de mult am vrea altfel. Noi însă nu putem permite ca să fie furat dreptul comunelor de hoții din umbră.

Noi nu vom nici primi, nici refuza oferta acestei firme fără știrea consiliilor comunale și fără aprobarea Guvernului. Așa că ceea-ce facem noi conține sută la sută adevăr și cinste, nu ca al lor nici unu la sută.

Concedierea funcționarilor români

Deodată cu preluarea de către Direcția Silvică spre lichidare a Societății „Regna”, toți funcționarii cu contract ai Societății au făcut proces Societății, cerându-și fondul de pensie și escontentare finală. Degeaba au fost toate stăruințele noastre de a renunța la proces. Prin acest proces cei 9 funcționari reclamau suma fantastică de lei 6-7 milioane. Acest proces îl duce dl Dr. Gheorghe Anton, avocatul Statului și fost avocat al Direcției și al Societății „Regna”, de unde a fost scos pentru rea credință și care însuși reclamă de la Societatea „Regna” prin proces, lei 360 mii, la fel ca și patronul d-sale dl dr. Laurențiu Oanea, care reclamă tot atâta pentru niște intervenții pe care ori-care descendent de grănicer le-ar fi făcut gratuit, mai ales că D-sa șede în București și n-are cheltuieli cu ele.

Noi nu puteam admite acest jaf organizat în averile grănicerești. Le-am dat timp de cugetare unora chiar un an împlinit, pe unii i-am putut convinge să renunțe la proces. Nu e vina noastră dacă românii sunt mai puțin înțelegători și mai fără milă față de aceste averi ca minoritarii, care au declarat: „Noi nu vrem să câștigăm averi și dacă Societatea ne asigură existența și pensia la bătrânețe, noi renunțăm la proces”. Și așa au făcut.

Este adevărat că dlui Șerban i s-a judecat suma de lei 350 mii. Atâta i-am

recunoscut și noi. El însă ne-a făcut proces pentru lei 700 mii.

Așadar nu este adevărat că am concediat funcționari români pentru care motiv aceștia ne-au dat în judecată, ci adevărul este că ei au dat în judecată Societatea de îndată ce a trecut în lichidare, iar noi i-am demis numai după un timp de cugetare de un an împlinit pentru că nu se putea să ducem serviciul mai departe cu funcționari care ne fac proces, nu puteam să-i ajutăm noi să câștige procesul contra noastră, să capete și milioane și în același timp și câte 10-12.000 lei lunar.

Împrumuturi

Nu este adevărat că am contractat împrumuturi de 17 milioane în vederea lichidării. Am primit ajutor de la stat 10 milioane lei ceea ce știe toată lumea. Este însă adevărat că am mai primit de la Ministerul Domeniilor avansuri până la 9 milioane. Aceștia însă i-am primit în contul sumelor ce era să încasăm prin „clearing” în prețul mărfurilor livrate în Ungaria.

În schimbul sumelor primite noi am cedat Ministerului Domeniilor sumele ce se găseau în „clearing” și din care chiar până azi ministerul abia a putut încasa 3 milioane. Fără acest ajutor al Ministerului trebuia să trecem în faliment. Oricine în locul nostru ar fi procedat la fel.

Întrucât grănicerimea ar dori și alte lămuriri, le vom da în un număr viitor.

Și acumă vă întrebăm: oare are populația vreun folos de atare ființe cu forme de oameni, care strigă în stradă și în gazete cele mai sfruntate minciuni asupra slujitorilor cinstiți ai intereselor obștești? Oare sunt aceștia buni patrioți? sau buni grăniceri? Oare bine a făcut populația când ascultând de vorbe slabe și-a aprins fabrica din Bistricioara? Și oare bine ar face dacă ascultând de vorbele slabe ale neoamenilor ar face stricăciuni edificiului Direcțiunii Silvice, sau ar omori pe vreunul din funcționari? Cine ar putea spăla o pată atât de rușinoasă de pe grăniceri?

Să grijească grănicerii și să știe că toți care vorbesc și scriu cum v-am arătat nu se gândesc niciodată la interesele obștești, ci numai la interesele buzunarelor lor.

Gazetele publică pentru bani orice năzbâtii. Omul cu minte nu crede din știrile gazetelor decât cel mult unul la sută. Cui să-i creadă grănicerii? Aceluia oare care ca o cofăriță caraghioasă strigă în stradă și fără răspundere aruncă înjurături și minciuni în urechile trecătorilor? să creadă oare gazetelor, care, pentru bani și pentru speculă de partid, publică ori ce minciuni fără răspundere?

Poporul cu minte nu va crede acestora, ci va crede statului și funcționarilor lui care lucrează cu toată răspunderea.

(din „Revista graniței nășăudene”, Anul II, Nr. 7-8-9, Iulie-August-Septembrie 1933, p. 152-164)

II. COȘBUCIANA

ÎN VADURI APE REPEZI CURG...

cercet. Constantin CATALANO

... și curg, și curg, numai noi, noi oamenii trecem și trecem, și vin alții care tot așa vor trece...și acest perpetuum continuă până când Pronia ne va îngădui. Tocmai de aceea, măcar să lăsăm o dără, o neînsemnată urmă după noi, un ciot de care sa se împiedice aceia care vor scormoni peste ani și ani prin filele istoriei devenirii umane și vor afla că am fost cândva și noi...

Omul sfințește locul? Personal mă străduiesc de peste 40 de ani (mai precis 43) neîntrerupți sub geana de titan a poetului (care între timp mi-a devenit prieten, frate, confesor...) să las ceva care să fie vrednic de pomenire. Mi-am dorit întotdeauna refacerea morii, ne numai că mă presau și mă presează în continuare vizitatorii dar mai mult pentru că acolo simt că personalitatea lui mă copleșește, da, acolo în acel colț de rai atât de iubit de poet, acolo îl redescopăr de fiecare dată. Dacă nu pentru alții, cel puțin pentru mine era (și încă mai este) nevoie să aud iarăși zgomotul morii, ca în copilărie. Toate încercările mi-au eșuat. Dar moara „n-o muritu... numa-o-m pic s-o hodinitu...!!!”. Eu mai sper... Dacă n-oi putea eu, atunci cei care or fi după mine...!!

De ce moara? Răspunsul este simplu. Toată copilăria și adolescența poetului este legată de moară, de locul mirific unde copilul descoperea lumea! Acolo venea și bătrânul sfătos din Bichigiu, Ion Goriță, și fostul caporal de graniță. Tănase Mocodeanul și alți înțelepți ai satului care pe lângă sacii cu grăunțe mai descărcau și pe cei cu amintiri din bătrâni, ori cu cele mai proaspete știri ale satului. Vorba aceea, aici se hotăra soarta lumii. La moară oamenii aveau timp de taclale, până se umplea coșul cu faină puteau povesti vrute și nevrute. Curiozitatea fără margini a copilului, mintea lui iscoditoare, își găsea locul cel mai propice aici în spațiul încorsetat de saci al morii. Călare pe un sac asculta cu gura căscată povestirile oamenilor. Aici era lumea lui.

Și totuși moara! Cercetările noastre ne-au întărit credința că aceasta moară exista și pe vremea preotului Larion Coșbuc (Sec. XVIII), ca să nu mai spunem de bunicul poetului, preotul Anton. Oricum datele de care noi dispunem încep cu Conscriptia familiilor din Hordou¹, întocmită în 1870 de cumnatul poetului, notarul Iftene Bugnariu, căsătorit cu sora mai mare a lui George, Raveca, născută 1852. Când soțul ei întocmea conscripția avea doar 18 ani (se căsătorise la 15 ani, cu dispensă vicarială). La nr. crt.122 al Conscriptiei descoperim „moara de fărină” cu doi proprietari: Sebastian Coșbuc și fratele său Clement Coșbuc. Ambii coproprietari aveau ca morar pe Cosma Bănuțiu cu muierea sa, Maria, și

¹ Conscriptia pro 1870 a com. Hordou (în Arhiva Muzeului Coșbuc – n.n.)

trei fii: Todor, Larion și Palagea. La nr. topografic 155, al Cărții Funciare din Năsăud, găsim aceeași moară de făină cu alți doi proprietari: Fica Ionașcu, din Telciu (sora lui Sebastian, căsătorită cu învățătorul Ion Ionașcu, ambii locuitori în Telciu) cu 1/2 parte și Clement Coșbuc, cu 1/2 parte. Deoarece familia Ionașcu locuia în Telciu nu avea cum să exploateze moara din Hordou. Clement se pare că nu a ajuns la un numitor comun cu Sebastian în aceeași privință a exploatării și împărțirii beneficiilor. Aceste motive, pretext de neînțelegeri între părți, vor duce la retragerea lui Clement și Fica în favoarea lui Sebastian. Așa se face că în 1889 conform CF mai sus amintit, singurul proprietar al morii este Sebastian Coșbuc. Retragerea celor doi nu s-a făcut gratis. Cu siguranță preotul Sebastian a „întors” contravaloarea morii și terenului aferent fraților săi. De la Sebastian, această moștenire este preluată de fratele mic al poetului, Aurel, cel care o va transmite fiului său Sebastian (nepot de frate al poetului). Așa se face că în 1956, când Statul Român cumpără casa de la Maria, văduva lui Sebastian, moara nu mai funcționa, iar pretențiile Mariei au fost prea mari pentru achiziționarea acestui obiectiv, care a devenit un măr al discordiei între reprezentanții muzeului și Maria Coșbuc.

În 1957 Sfătul Popular al comunei Coșbuc cade la înțelegere cu urmașa să permită amenajarea unui muzeu în moară și accesul la obiectiv pe o cărare lată de 1 m cu lungimea până la moară. Pentru acest teren și locul unde se găsea moara, Maria primește teren conform înțelegerii pe locul cunoscut de „Grădina Curții”, teren comunal unde era și lotul de pomărit al școlii.

Tragedie! În 1956, cetățeanul Toader Cira construiește o moară nouă, pe locul morii lui Luca Ceuca (Peste Sălăuța, la capătul podului din lemn). Pentru a avea apa necesară funcționării noii mori, acesta amenajează hidrotehnic în amonte morii la cca. 400 m, un baraj de oprire a apei și a unui canal de aducțiune (pârâul morii) pe aceeași porțiune. Moara era de interes local pentru că măcina porumb și grâu. Tot angrenajul morii a fost făcut de Ion Țuțuruga (Sătana), din Salva, morar și tâmplar vestit pe Valea Sălăuței. Acel baraj (hăitaș) a fost un pericol permanent pentru sat, până la desființarea definitivă a morii, în deceniul 7.

Primăvara lui 1957 este demnă de pomenit în analele locului prin marile inundații datorate unui puternic zăpor, pornit din Romuli. Ghețurile au năpădit satul și viitura principală a fost chir pe moara coșbucenilor. Clădirea șubredă nu a rezistat forței de izbire a ghețurilor și toată lumea vedea cum „se ducea” moara lui Coșbuc!

Am încercat și eu regretul copilului de 11 ani, că pleacă o dată cu moara și o parte din mine. Acolo îmi petreceam toate vacanțele de vară. Acolo prindeam pești, sub scoc, de acolo am scos primul meu pui de somn și m-am speriat că-i șarpe... și câte și mai câte...

Noile „mori” sub auspiciile memoriei poetului

Cu ocazia Centenarului nașterii poetului, toată lumea s-a gândit la refacerea morii, ca un necesar absolut în peisajul Hordoului. Astfel a apărut prima replică a morii, destul de aproape e original, deoarece mai era vie în mintea hordouanilor. Meșterul principal a fost Nița Gălan, ajutat de Dumitru Pavelea, de frații Ioan și Nicolae Bulz și alți meșteri. În documentarul realizat de Pompiliu Gâlmeanu de la Televiziunea Română, sub genericul „George Coșbuc – cântăreț al plaiurilor românești”, este surprins și momentul acoperirii morii de către meșterii sus amintiți.

Tragedia din 1957, se repetă exact la un deceniu, în 1967, tot în martie. Dar de această dată nu a luat numai moara refăcută cu un an în urmă, ci și terenul pe care a fost construită, lăsând o rană adâncă nu numai în terenul morii, ci și în sufletul oamenilor care au dorit refacerea ei!

Aceasta era situația la 15 octombrie 1968, când am fost încadrat la Muzeul Coșbuc!

Asaltat de vizitatori cu observația că este nevoie de moară m-am pus pe treabă și a întocmit tot felul de referate de necesitate, am apelat și la presa locală, în „Arhiva Someșană” nr. 2 (1972), p. 501-520, în „Pagini din istoria unei case-muzeu” vorbeam de această urgență a refacerii morii: „Pentru a întregi atmosfera copilăriei poetului, pentru a oferi oamenilor muncii, elevilor și studenților posibilitatea să trăiască clipe într-adevăr înălțătoare, credem necesar ca moara să fie refăcută din nou. În acest fel locul morii va fi pentru toți cei care trec prin Hordou un loc de popas, de reculegere în atmosfera trăită de poet...” (p. 509). Abia peste doi ani, în 1976, la 110 ani de la nașterea poetului, se va realiza acest deziderat prin intervenția, la insistențele mele, a primului secretar al județului, Adalbert Crișan un om simplu, dar cu drag de Coșbuc și de muzeu!

Moara asta a fost o replică moartă a ceea ce trebuia să fie. Aceiași meșteri au ridicat „casa morii”, au fost aduse niște piese vechi nefuncționale de la o moară a primăriei din Salva. A fost mai mult decât nimic. „– Cam așa arăta moara preotului Sebastian Coșbuc”, era tot ce puteam spune vizitatorilor. Firesc, fără cea mai mică urmă de convingere. Cu privire la funcționalitate, nici nu se punea problema. Trebuiau investiții separate pentru amenajări hidrotehnice, canal (pârăul morii) de aducțiune, amenajarea scocului pentru a crea forța necesară apei să rotească pietrele care zdrobesc semințele și multe altele. Oricum, a fost nevoie de opt ani până am convins „oficialii” de această oportunitate. Asta numai până în 1978, când, de data aceasta în ajun de Revelion s-a repetat povestea... Moara a fost iarăși radiată, cu teren cu tot. Același hăitaș din aval. Iarăși rapoarte, informații, rugăminți, insistențe, pe la toți „mahării” care treceau pe la muzeu în vizită!

A trebuit să mai treacă zece ani...

Mihai Marina și moara Coșbuc

Când în 1984 Mihai Marina, primul secretar de atunci al județului, ne-a chemat la ordin pe toți responsabili de la muzeele din județ, pentru primenirea lor în așteptarea Centenarului nașterii marelui Rebreanu (1985), a venit la Hordou și m-a întrebat de ce este nevoie aici. S-a așezat pe o bancă ce o aveam în părculețul muzeului și cu o răbdare de invidiat a ascultat întreaga mea perorație cu privire la necesarul muzeului. I-am vorbit de necesitatea reorganizării muzeului prin schimbarea expoziției, reabilitarea mobilierului, a tâmplăriei și evident am adus problema morii. De mare ajutor ne-au fost proiectele arhitectei Mihaela Someșan pe care în calitatea mea neoficială de șef de șantier m-am străduit să le respect întocmai. Amenajarea hidrotehnică am asigurat-o printr-o echipă de la Oficiul de Gospodărirea Apelor de la județ. A fost amenajat un dig din gabioane pe malul drept al Sălăuței în amonte de moară pe distanța de aproape 300 m și la 80 m canalul de aducțiune al apei pentru moară.

Clădirea morii a fost făcută cu materiale lemnoase de la Sectorul de Exploatarea Lemnului din localitate prin grija șefului, Adrian Șanta. Muncitorii de la OGA erau ponțați la barajul de la Bolovanul, al lui Ceaușescu și lucrau pe șantierul de la Coșbuc. Toate aceste „ilegalități” au fost aprobate de Mihai Marina!

Concomitent se lucra și la reabilitarea bisericii din localitate și într-o zi vine Marina să vadă cum evoluează lucrurile la muzeu. A rămas uimit că la biserică lucrau voluntar mulți localnici iar la muzeu nu! A chemat la ordin pe secretarul comunal de partid și pe adjunct² pentru critica ce se impunea. Nu au fost iertați nici în ședința de plen a activului județean și criticați aspru pentru lipsa de implicare în ajutorarea șantierului de la muzeu. După acest incident ambii activiști de partid erau pe șantier. atât cât era nevoie. Am fost ajutați cu utilaje și de la SEL Coșbuc și de Direcția județeană de drumuri și poduri prin Secția de la Salva, ai cărei muncitori au pietruit cărarea ce duce din stradă la moară. A fost implicată toată lumea prin mobilizarea lui Marina a conducătorilor de unități din zonă. Inclusiv ceferiștii de la Districtul de întreținere au fost folosiți pentru săpări de șanțuri și turnări de betoane. Îmi amintesc secvența în care ceferiștii au venit într-o geroasă zi de decembrie 1984 și am turnat toată elevația de la clădirea nouă (administrativă) a muzeului cu apă încălzită în butoaie de tablă. Seara la ora 16 era turnată întreaga elevație și acoperită cu preșuri, saci covoare, să nu înghețe! Spre norocul meu, a doua zi vremea s-a mai îmblânzit și am scăpat cu betoanele întregi.

---

² Secretarul comitetului comunal de partid și primarul comunei era Ioan Blidaru, absolvent al Academiei Ștefan Gheorghiu, iar adjunctul cu propaganda Gavril Ceuca, la fel absolvent de Ștefan Gheorghiu.

Spre sfârșitul anului, majoritatea lucrărilor erau finisate.

Partea tehnică a morii a fost construită de Victor Cârceie, din Rebrîșoara, proprietar de moară în Rebrîșoara, om cu o îndelungată experiență în construcții de mori. Lemnul pe care l-a folosit pentru piesele ce alcătuiesc mecanismul: grindeiul, roata mare exterioară, roata cu măsele, și toate celelalte au fost confecționate din lemn de stejar adus de la Monor. Tot cu ajutorul primului secretar, pietrele le-am adus de la Ciceu-Corabia, Jud. Bistrița-Năsăud, prin Secția de prestări servicii a Consiliului județean Bistrița-Năsăud.

Așadar trebuie subliniat (fără nici o urmă de nostalgie după acele timpuri) faptul că meritul principal în acest adevărat act de cultură, l-a avut Mihai Marina, pentru care am avut și am o prețuire aparte.

Moara a fost funcțională de sărbătorile de iarnă. Asta însemna că putea măcina Primele probe de măciniș le-am făcut înainte de sărbători pentru că între timp angajasem la muzeu pe Viorel Băieș pe postul de muncitor, la moară și la muzeu. Astfel, neoficial Băieș era folosit și ca morar, după ce a luat câteva lecții de la Victor Cârceie.

De acum toate protocoalele muzeului cu invitați din țară și străinătate, se desfășurau la moară, cu nelipsita mămăligă cu brânză, lapte acru de oi ș.a.m.d.

Încet, încet, moara cu zăvoiul a devenit un colț de rai, un punct de atracție nu numai pentru turiști dar și pentru localnicii care veneau din curiozitate unii, dar și pentru a-și aminti, vârstnicii, de morile de odinioară. Cei mai câștigați erau elevii care veneau în grupuri și se amuzau plimbându-și mânuțele prin faina ce curgea în coș. Boabele pentru măciniș le aduceam de acasă. Gândeam atunci și la instalarea unei vâltori pentru covoare, a unui cazan de țuică... și chiar a unui gater pentru debitat chereștea! Planuri existau numai că trebuia puse în practică. Era și perioada când muzeele trebuia să se autofinanțeze și toate acestea puteau deveni surse de venituri pentru instituție.

Cu ajutorul primarului am intrat și pe terenul (circa 5 ari) de la plopul monumente ale naturii unde am improvizat un chioșc pentru desfăcut dulciuri și răcoritoare pentru elevi. Ce mai! Lucrurile mergeau spre bine. În 12 octombrie 1986 Adrian Păunescu a avut bucuria ultimului Cenușă, în ilegalitate, la moara lui Coșbuc. Poeții veniți la manifestarea anuală „Colocviile Coșbuc” au aflat că Păunescu este la moară și au ținut să meargă de la muzeu să-l salute și atunci la vederea lui care semăna cu un apostol (cu barbă mare) a încercat cineva să-l imite cu o recitare în stilul cenușăului ca toți poeții și tineretul care participa la festival să continue. S-a înfierbântat și Păunescu care alături de Andrei, fiul său (cu chitara), a recitat din propria-i operă în care a intercalat și proaspăta poezie, scrisă înainte de venirea scriitorilor, la muzeu în Cartea de Onoare „Pământul vrea țărani”... un fel de parodie după „Noi vrem pământ”.

Iarăși inundații!

Și au fost o primăvară, o vară, o toamnă și o iarnă. Toate cum nu ne-am imaginat de frumoase! Iarna lui '87 o iarnă geroasă cu multă gheață. Parcă era liniștea dinaintea furtunii. Bineînțeles că nu am scăpat nici de data asta. Zăporul din martie a lăsat iarăși urme adânci și dureroase peste tot ceea ce am realizat în ultimii doi ani.

În zăvoiu de la ploi am improvisat o masa de bârne și două lavițe unde seara se consuma câte un act de cultură, un fel de cenaclu al muzeului, în care se citea din producții proprii sau realizam medalioane poetice cu recitări din clasici ori poeții contemporani. Era un modus vivendi intelectual.

Pe lângă faptul că a fost smulsă roata de la grindei și a rămas fără palete, că a fost mișcat serios grindeiul și apa a pătruns pe geamuri până la jumătate pereții, a fost distrusă integral masa de la ploi, luate de ghețuri băncile... un adevărat prăpăd!

Și a venit decembrie 1989... când copii nesupravegheați au dat foc inclusiv morii... Norocul a fost că am aflat din timp și am luat măsurile ce se impuneau. Moara iarăși salvată, dar urmele dezastrului din 1987 se văd și astăzi pentru că nu au mai fost bani să reparăm stricăciunile.

În 2007, prin implicarea directorului Complexului muzeal județean, prof. Mircea Prahase, și a președintelui Consiliului județean, prof. Gheorghe Marinescu, am reușit să cumpărăm un teren, în amonte de moară, de circa 7 arii, de la George Ovidiu Cira pentru amenajările hidrotehnice... Dar... de atunci nu am avut bani pentru așa ceva... Poate Viitorul să fie mai darnic. Oricum, **moara** nu are voie să **moară**...

III. REBRENIANA

UN PROIECT MEMORABIL

Andrei MOLDOVAN

Colaborarea Complexului Muzeal Județean Bistrița-Năsăud în vederea tipăririi ultimelor volume ale ediției critice de opere complete ale lui Liviu Rebreanu (23 de tomuri) cu Niculae Gheran, realizatorul ediției, într-un program de cercetare care-i face cinste constituie nu doar un merit, ci o contribuție fundamentală pentru punerea în valoare a operei unui scriitor ce nu este doar al acestor meleaguri, ci s-a afirmat ca un creator de primă mărime în plan național și universal. După o regretabilă întrerupere a colaborării amintite, fără a găsi neapărat vinovați pentru asta, ci – consider eu – punând inabilitățile în seama vremurilor, prin decizia Consiliului Județean B. N., au fost restabilite relațiile accidental abandonate, în favoarea atingerii unui obiectiv care este mai presus de frământările cotidiene. În planul de cercetare al muzeului s-a inclus valorificarea moștenirii literare a lui Liviu Rebreanu, prin documentele ce se află la Biblioteca Academiei Române și care urmează să apară la editura aceleiași prestigioase instituții. În acest sens, sub coordonarea istoricului literar Niculae Gheran, s-a constituit o echipă redacțională care va realiza, pe o perioadă medie (4-5 ani), pregătirea următoarelor volume:

1. Liviu Rebreanu, *Opera magna*, 10 volume cuprinzând nuvelistica și romanele, într-o ediție critică însoțită de comentariul autorului;
2. Liviu Rebreanu, *Correspondența intimă*, dialog epistolar cu Fanny Rebreanu, un volum;
3. Liviu Rebreanu, *Correspondența indirectă*, scrisori primite, 4 volume cuprinzând aprox. 2000 de scrisori.

Obligațiile contractuale pentru acest an prevăd pregătirea a trei volume: primul volum din *Opera magna*, *Intime* și primul volum din *Correspondența indirectă*. Unul dintre scopurile declarate ale colectivului redacțional, subliniat în mai multe rânduri de coordonator, este și acela de a transfera spre instituțiile județene de cultură pârghiile principale ale unei cercetări cu orizonturi mai largi. Iată și componența echipei conduse de Niculae Gheran (structura ei vorbește de la sine), cu atribuțiile ce le are fiecare: Lorența Popescu, de la secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române, București (face confruntarea materialelor pregătite pentru tipar cu originalele de la B. A. R.), Maria Graciov, București (editor profesionist cu mare experiență, realizează ultima corectură pentru toate textele din *Opera magna*), Tudor Papuc, București (colaționări pentru volumul *Intime* și indici), Emese Câmpean, Bistrița-Năsăud (transcrierea filologică a corespondenței primite), Dana Hiticaș, B-N (transcrierea filologică a scrisorilor din volumul *Intime*), Ioan Mureșan, B-N (scanarea textelor pentru toate volumele din *Opera magna* și o primă

corectură a lor), precum și semnatarul acestor rânduri, împuternicit acum să scrie în numele întregii echipe.

Despre însemnătatea unei asemenea activități și despre impactul ei cultural s-ar putea spune multe lucruri, dar aş prefera să citez din recomandarea pe care o face unul dintre recenzenții lucrărilor, academicianul Gabriel Strempele, adresată Editurii Academiei Române, în vederea publicării:

„Noutatea pe care o aduce (*Opera magna*, n. n.) constă în valorificarea opiniilor scriitorului despre propria lui creație, astfel că, în bună măsură, avem de-a face cu o serie de opere scrise și comentate de însuși autorul lor. Acest lucru, noutate în activitatea editorială, nu se putea împlini fără cunoașterea întregii publicistici, interviurilor, corespondenței etc. (Personal nu cunosc precedente în bibliografia cărții, cum ar fi o serie de opere Balzac sau Dostoievski, prezentate de ei înșiși.) Este de așteptat ca ritmul editărilor să cunoască o dinamică ascendentă. Vechiul șantier redacțional a necesitat patru decenii de osârdie pentru ridicarea uriașei construcții. De data aceasta este de presupus ca cele 10 volume să apară, dacă nu concomitent, măcar în trei tranșe, pe parcursul a 2-3 ani. Dar, indiferent de ritmul aparițiilor, condiționat și de factori economici, este extrem de important ca în fondul documentar al Muzeului Județean Bistrița-Năsăud să se afle acest monument de cultură, care, în fond, poate circula și *on line*. Realizare extrem de importantă, măcar în privința acurateții textelor rebreniene, care, în prezent, circulă jenant cu greșeli oribile, datorită diletatismului diverșilor editori. Contează enorm ca noua transcriere să aparțină vechiului îngrijitor.”

Domnia sa încheie așa:

„Mai important decât inițiativele editoriale amintite este formarea unui colectiv redacțional sub auspiciile Muzeului Județean Bistrița-Năsăud, care să valorifice documentarul existent din depozitul Academiei Române. Coordonarea unei echipe de tineri cercetători de către Nicolae Gheran este garanția unui profesionalism și a unor volume lucrate la cele mai ridicate exigențe științifice. A dovedit-o cu prisosință prin realizarea singurei ediții critice dedicată unui scriitor al sec. al XX-lea. Alcătuirea volumelor, cu un bogat aparat critic, dovedesc o deplină cunoaștere (până la detaliile aparent nesemnificative) a vieții și operei romancierului, dar și o înțelegere în esență a omului și creatorului. Notele și comentariile însoțitoare ale textelor rebreniene fac din aparatul critic un cadru viu cu care intră în dialog opera inegalabilului scriitor. Important este că în colectivul creat în jurul Muzeului se valorifică un potențial local – din care merită subliniat aportul profesorului Andrei Moldovan, autor al unor volume meritorii de critică și istorie literară, între care și un tom, „Liviu Rebreanu prin el însuși”, alcătuit în colaborare cu Nicolae Gheran – și colaboratori din București, cu acces direct la depozitul de documente

al Academiei Române.

În concluzie: tipărirea volumelor menționate mai sus de către Editura Academiei Române va constitui, fără îndoială, un câștig important pentru cultura noastră națională.”

Cu privire la scrisorile primite de Liviu Rebreanu, primul volum fiind în fază de finalizare, cât și la importanța culturală a epistolelor, aș cita un fragment lămuritor din *Scrisori, scrisori, scrisori* de Nicolae Gheran, inclus în volumul său intitulat *Cu Liviu Rebreanu și nu numai*, (Editura Academiei Române, 2007, p. 10-12), chiar dacă am avut prilejul să mai pomenesc despre asta:

„Pofta de a citi scrisori și, implicit, de a evada dintr-un mediu nu totdeauna plăcut mi-a fost satisfăcută când am intrat în labirintul Bibliotecii Academiei Române, încă de pe vremea când corespondența nu era, cât de cât clasată, ca în prezent. Răposatul Barbu Theodorescu îmi spusese de existența unui registru-inventar, cu rost contabil, nicidecum bibliografic. Când i l-am cerut lui Gabriel Ștrempel, a sărit ca ars, refuzându-mi solicitarea.

– Cine ți-a zis c-ar exista așa ceva?

Nu i-am spus, dar l-am asigurat că, în caz de refuz, mai curând își va vedea ceafa decât *Catalogul manuscriselor românești*, al cărui prim volum tocmai mi-l încredințase spre editare. (Asta cu aproape trei decenii în urmă.)

– Nicule, am să-ți dau ce-mi ceri, dar gândește-te bine ce-ți trebuie. Îți dau o singură dată! Inventarul a ajuns ferfeniță, încă din clipa când l-am preluat. Îl vezi, notezi ce ai nevoie, fugi și uită să mai spui cuiva.

Când m-am pomenit cu hrisoavele în care, la prima luare de contact, zărisem vreo 200 000 de numere curente, l-am chemat pe bunul meu prieten Nicolae Coban să mă ajute, cu înțelegerea de a fișa împreună corespondența emisă și primită de Rebreanu, iar pentru el tot ce-i pofteste sufletul. Zis și făcut, operație soldată, în cazul meu, cu peste 5000 de fișe, toate cu mențiunea semnatarului, locului, datei și numărului de inventar al fiecărei epistole, pentru a-i putea da de urmă.

Ridicând năvodul, nu ne venea să credem. Înșir în cele ce urmează doar o parte dintre confrății romancierului aflați în epistolarul său: Agârbiceanu, Arghezi, Bacovia, Blaga, Brătescu-Voinești, Mateiu Caragiale, M. Dragomirescu, Eliade, Galaction, Gîrleanu, Goga, Ibrăileanu, Eugen Ionescu, Iorga, Emil Isac, Istrati, Lovinescu, Macedonski, Adrian Maniu, Minulescu, Corneliu Moldovanu, D. Nanu, H. Papadat-Bengescu, Sextil Pușcariu, M. Sadoveanu, I. M. Sadoveanu, Slavici, Rădulescu-Motru, Radu Rosetti; dintre oamenii politici: Carol al II-lea, Armand Călinescu, Petru Groza, Iuliu Maniu ș. a.

De la Nottara la Maria Tănase, descoperim în corespondență pe mai toți interpreții iluștri ai artei teatrale și muzicale românești, epistolele având meritul de a ne dezvălui,

peste generațiile știute, locul romancierului în ansamblul culturii naționale, ele alcătuind o vastă panoramă a culiselor artei și literaturii românești din prima jumătate a secolului 20, mobilurile și ecourile intime ale diferitelor evenimente, raporturile reale dintre confrăți, condițiile lor de viață, fără a căror cunoaștere istoria literară și-ar pierde din culoare.

În prezent – am mai spus-o – greutatea nu constă în a reproduce documentele în cauză, ci a le integra în conexiunea lor istorică, coroborarea actelor fiind obligatorie pentru stabilirea stărilor de fapt. Altminteri, este ca și cum ai trage cu urechea la spusele unora din tramvai și a le răspândi mai departe fără a le fi verificat temeinicia.”

Oferim acum cititorilor scrisorile primite de Liviu Rebreanu de la Ioan. Al. Bran-Lemeny, jurist, publicist și scriitor în Brașov. Am făcut o astfel de alegere pentru că îmi pare o situație tipică pentru romancier. El a primit nu puține scrisori de la personaje din Ardeal, cu solicitări de tot felul. Multe erau de la autori care, probabil în virtutea unei presupuse solidarități ardelenice, apelau la confratele lor din Capitală în speranța unui sprijin care să-i impună în primul plan al literaturii, într-o Românie nouă și mare. Este acesta, cu siguranță, un mod de manifestare a spiritului provincial. De cele mai multe ori, Rebreanu, fără să fie nepolitic, a neglijat angajarea în tot felul de astfel de demersuri, după cum rezultă de multe ori din revenirile aproape disperate ale expeditorilor. Scriitorul își vedea de scris.

În privința lui Lemeny, există unele circumstanțe care ar putea să ne ducă spre o înțelegere (dar nu și justificare!) a insistenței cu care cere să fie primit în Societatea Scriitorilor Români, ca o recunoaștere a unor merite ce le are, chiar dacă nu totdeauna în planul creației literare. Bunicul său, Ioan Bran Pop Lemeny a fost primul avocat român din Brașov (se născuse la Zărnești), una dintre figurile importante ale revoluției de la 1848 din Transilvania, tribun al lui Avram Iancu, dar și persoană publică importantă în anii ce au urmat, poziție din care obișnuia să scape destul de des câte un „de” nobiliar în fața numelui Lemeny. Obiceiul l-a păstrat și tatăl său, Nicolae, doctor în drept, cu studii la Viena. Tânărul Ioan Alexandru Bran Lemeny (1886-1954) a studiat la Brașov unde a urmat și cursurile Liceului Honterius, cu predare în limba germană, Budapesta și Cluj (studii juridice, în tradiția familiei), precum și la Viena (filosofie). A debutat cu poezie în „Gazeta Transilvaniei” (1908), apoi a continuat colaborarea la aceeași publicație cu articole de orientare politică, dar și la periodicul german „Kronstadter Zeitung”.

Activitatea de militant pentru cauza națională, comună pe atunci fruntașilor intelectuali din Ardeal, probabil că a fost și ceea ce l-a determinat pe George Coșbuc să-i prefăteze în 1914 volumul *Poezii*. În timpul primului război a avut o atitudine cel puțin lăudabilă: a trecut în Regat și s-a înrolat în armata română, asemenea multor transilvăneni, colaborând în același timp cu articole mobilizatoare la „Patria” și „Adevărul”. Nu lipsesc

nici poeziile înflăcărâte, apărute în multe alte publicații ale vremii și adunate apoi în volumul *Lacrimi și clocot* (1916). Poezia sa, ca a multor autori din acea generație, dar și din generațiile ce au urmat, e tributară unei direcții și maniere ce au impus-o imitatorii lui Octavian Goga, poate mai puternic manifestată decât cea a epigonilor eminescieni, din pricina conotațiilor politice care au susținut-o, a unei mobilizări generale pentru înfăptuirea idealului național. Nu e lipsit de interes să spunem că Goga începuse să fie imitat chiar în paginile „Luceafărului” budapestan, în primii ani de apariție ai revistei. În Brașovul de după Unire, epistolierul nostru nu era o persoană oarecare, iar neputința intrării sale în S. S. R. aproape că se transforma într-un reproș din partea celor care alcătuiau lumea bună pe care o frecventa. Iată, un alt mod de manifestare a spiritului provincial este consecvența cu care Lemeny crede într-o valoare a volumelor sale de versuri, neglijând aspectul estetic în favoarea celui cetățenesc. Dacă ar fi fost altfel, poate era mai rezervat și mai econom cu numărul mare de versuri oferite cu atâta generozitate numeroaselor publicații sau strânse în volume.

Autorul scrisorilor pretinde o recunoaștere a unor merite personale, merite care sunt reale, dar nu neapărat în plan literar, recunoaștere împlinită până la urmă prin admiterea sa în Societatea Scriitorilor Români, fără a fi fost consecința unor demersuri de culise ale lui Liviu Rebreanu. Emoționat, I. Al. Bran-Lemeny își păstrează atitudinea elegantă și îi mulțumește în mai multe epistole idolului său, poate și pentru că avea să-i solicite mai târziu sprijin financiar pentru publicarea unui nou volum, fie că cerea Directorului Direcției pentru Educația Poporului să-i cumpere tirajul unei cărți pentru a fi oferit bibliotecilor din țară.

O epigramă ce i-o dedică Cincinat Pavelescu dovedește o rază întinsă a relațiilor ce le avea în lumea bună a literelor, dar și valoarea modestă a scrierilor sale, cu adresă directă la volumele *Ancore* (1926) și *Talaz* (1933):

„Îți dau întregul meu sufragiu,/ Dar spune, zău, fără necaz,/ Nu crezi că *Ancore*,
Talaz/ Miros puțin a... naufragiu?” (*Amicului Ioan Al Bran-Lemeny*).

Notele la scrisori aparțin lui Niculae Gheran.

Correspondența primită de Liviu Rebreanu de la Ioan Al. Bran-Lemeny din Brașov

1

Brașov, 14 VI 1926

Livadea poștei 20

Mult stimate Domnule Președinte,

Conform instrucțiunilor ce ați binevoit a-mi da, am onoarea a Vă trimite prin poștă, deodată cu aceste rânduri, câte 2 exemplare din lucrările mele tipărite până acum: *Poesii*,

Deutscherlands Wiedergeburt și *Ancore*. Volumul de versuri *Lăcrimi și clocot*, tipărit la București – ca refugiat în anul 1916 este complet epuizat și regret că nu vi-l pot trimite, pentru aceea vă rog să mă scuzați, nemaiposedând niciun singur exemplar.

Alătur aci și recipisa despre trimiterea la destinație a taxei prescrise de 260 de lei¹.

În credința că voi fi acceptat în sânul Soc[ietății] Scriit[orilor] Români, vă asigur Domnule Președinte că voi purta cu fală și cinste calitatea de membru, străduindu-mă să-mi încheș continuitatea și să-mi dezvolt activitatea de scriitor pe care o consider de scopul esențial al vieții mele.

Mulțumindu-vă pentru amabilitatea ce ați binevoit a-mi arăta, vă rog Domnule Președinte, să primiți asigurarea celei mai distinse stime și considerațiuni ce vă păstrez.

I. Al. Bran – Lemeny

[Pe plic:] *D.S.D. Liviu Rebreanu, Președintele Societății Scriitorilor Rom.[âni], București, str. Popa Tatu 85; trimite: I. Al. Bran – Lemeny, Livadea poștei 20, Brașov.*

B.A.R.

Inv. 142340

---

¹ În același plic, ca anexe, se află două recipise: una în valoare de 8 lei reprezentând cheltuieli de transport pentru volumele pomenite în scrisoare și alta, taxe de cotizare la S.S.R. în valoare de 260 lei.

2

Brașov, 15 X 1926

Livadea poștei 20

Mult Stimate Domnule Președinte,

Dat fiind că n-am primit până acum niciun răspuns, atât la pașii întreprinși la sfatul Dvs. spre a obține înscrierea în S.S.R. cât și la scrisorile mele ulterioare, Vă rog să binevoiți a mă anunța printr-o c[arte] p[ostală] despre soarta cererii mele. Voi avea tăria să mă resemnez. Scuzați, vă rog deranjul. Cu distinsă stimă.

I. Al. Bran – Lemeny

B.A.R.

Inv. 142341

3

Brașov, 11 IV 1927

Stimate și iubite Domnule Rebreanu,

Vă mulțumesc pentru scrisoarea Dvs. din 22 oct. 1926, în care mă anunțați că cererea mea de înscriere se află în studiu. Sunt șase luni de atunci și, ca să fiu sincer, am

așteptat cu nerăbdare, căci împrejurările actuale – când lumea încă nu are adevărata înțelegere pentru artă și literatură, fiind aproape complet preocupată de cele materiale și când cei cu ceva demnități sau funcții mai mari, în țara noastră, se cred cel puțin titani, zic – în aceste împrejurări îți prinde bine, ca modest scriitor, să fii ancorat de Soc[ietatea] Scriitorilor pe care nu numai că voiești să o servești, dar să-i și aparții iar ea, recunoscându-ți calitatea de membru, să te ia sub scutul ei – în mijlocul unui haos de concepții retrograde, materialiste și de cea mai proastă burghezie.

În timpul din urmă am mai publicat o serie de articole din domeniul religios și îmi continui aci activitatea la *Gaz[eta] Tr[ansilvaniei]* cu recenzat artistic și cultural.

Vă rog deci iubite D-le Rebreanu a interveni pentru realizarea modestei și cred justei mele cereri.

Cu dragoste și admirație

Al. Bran – Lemeny

[Pe plic:] *D.S.D. Liviu Rebreanu, Președintele Soc.[ietății] Scriit.[orilor] Rom.[âni], București, str. Popa Tatu 85; expeditor: I. Al. Bran – Lemeny, Livadea poștei 20, Brașov.*

B.A.R.

Inv. 142342

4

Brașov, 5 X 1927

Stimate și iubite Domnule Rebreanu,

Aștept, aștept de un an și mai bine comunicarea Dvs. că sunt primit membru în S.S.R., o calitate și un titlu, mie personal, foarte prețios din motive ce v-am spus deja oral.

Binevoți a vă interesa vă rog de această chestiune a unui publicist din provincie, dându-mi astfel un nou și puternic imbold la muncă.

Cu stimă și admirație,

I. Al. Bran – Lemeny, Str. Porții 44

B.A.R.

Inv. 142343

5

Brașov, 3 septembrie 1928

Iubite Domnule Rebreanu,

Sunt ani de când aștept, socot cu oarecare îndreptățire rezultatul cererii mele de înscriere în Soc[ietatea] S[criitorilor] R[omâni]. Iartă-mă, unui om ca D-ta nu-i poate face

nimeni vreun reproș. Eu însă totuși am conștiința că măcar am dovedit continuitatea mea publicistică, începând din anul 1909, de când eram colaboratorul *Gaz[etei] Trans[ilvaniei]*, iar acum sunt colaboratorul și criticul ei artistic de vreo 4-5 ani. Am patru cărți tipărite și un morman de manuscrise care ar merita să vadă lumina tiparului. După cum știi, am achitat taxele regulamentare, deci sunt în regulă cu formele.

Fii bun, iubite D-le Rebreanu, și pune o vorbă pentru rezolvarea favorabilă a cererii mele, să aveți și Dvs. aici în Brașov, un pivot al Societății al cărei membru doresc și cred că merit să fiu.

În așteptarea răspunsului D-tale, te rog să primești expresia celei mai deosebite stime, a caldei dragoste ce-ți păstrez.

I. Al. Bran – Lemeny, Str. Porții 44

B.A.R.

Inv. 142344

¹ Text, ceară neagră, pe hârtie de scrisori. Nu s-a păstrat plicul.

6

[30 dec. 1928]¹

Iubite Domnule Rebreanu,

Mă bucur nespus de mult, că deodată cu venirea la cârma țării a Partidului Național Țărănesc, a cărui credincios ostaș sunt și eu – așa-zis – când de la naștere, ți s-a încredințat și D-tale o frumoasă funcție și demnitate, aceea de director al Teatrului Național din București. Regret că n-am putut fi și eu în mijlocul acelor care te-au sărbătorit, dar primește te rog din parte-mi aceste tardive felicitări, deodată cu cele mai călduroase și mai sincere urări de bine cu ocazia anului nou din preajmă.

Poate acum, iubite Domnule Rebreanu, vei putea avea și D-ta răgazul și ocazia să dai în fine o rezolvare favorabilă acelei vechi cereri a mele pentru înscrierea mea în Soc[ietatea] Scriit[orilor] R[omâni] al cărei președinte ești. Am patru cărți tipărite, acum una în pregătire, sunt criticul artistic al *Gaz[etei] Transilvaniei* etc., am făcut toate formele, am achitat taxele cerute, rămâne ca și d-ta să binevoiești a-mi da un mic concurs pe care poate îl merit și eu. În minister sunt prieten cu Sever Dan, Aurel Dobrescu, Voicu Nănescu, cunosc bine pe Vaida, Maniu etc., am deci și legături politice, așa că înscrierea mea în S.S.R. ar afla desigur și aprobarea lor și s-ar stabili o legătură mai mult cu acei oameni, care – pe lângă scriitori – conduc și destinele țării.

Dorindu-ți din suflet la mulți ani, sunt în așteptarea răspunsului d-tale.

Cu dragoste și admirație al d-tale,

I. Al. Bran – Lemeny, Str. Porții 44

[Pe plic:] D.S.D. Liviu Rebreanu, președ[intele] S. S. R., directorul Teatrului Național, București, str. Popa Tatu 85; trimite: I. Al. Bran – Lemeny, str. Poștei 44, Brașov.

B.A.R.

Inv. 142345

¹ Data de pe ștampila poștei.

7

Brașov, 11 I. 1929

Iubite Domnule Rebreanu,

Iartă-mă că te deranjez din nou. Dar, cunoscând acum și eu situația chestiunii mele, cred că aş putea contribui eventual cu ceva la soluționarea favorabilă a problemei căci, zău, afacerea pare să fi devenit o adevărată problemă, cel puțin pentru majoritatea domnilor din Comitet. Cere criteriul alegerii în S.S.R. Îmi aduc bine aminte, că îmi spuseseși: continuitatea muncii publicistice!

Este adevărat, volumul de poezii *Lacrimi și clocot* nu l-am putut înainta, fiind epuizat, dar mai am un exemplar și cred că ar fi oportun să-l înaintez. Ce zici, iubite D-le Rebreanu? Astfel ar fi în mână și judecata onor. Comitet[ului] patru cărți de-ale mele: 1. *Poesii* (1914), 2. *Lacrimi și clocot* (1916), 3. *Deutschlands Wiedergeburt* (1923) și 4. *Ancore* (poesii 1926); de atunci am mai scris sumedenie de articole la ziarele *Gazeta Transilvaniei*, *Adevărul* și *Dimineața*, precum și dări de seamă și critică teatrală și artistică la *Gaz[eta] Trans[ilvaniei]*. Nu am putut publica în volum din cauza dificultăților materiale. Iată deci, scumpe maestre, că satisfac cerința continuității! Dar, poate n-ar fi rău să mă pun ocazional în legătură directă cu domnii din Comitet, dintre care pe unii îi voi cunoaște desigur personal așa d[e] p[ildă] pe Radu Rosetti¹, Cinc[inat] Pavelescu², R[adu] Cosmin³, V[ictor] Eftimiu⁴ și chiar și pe dl. Minulescu⁵, dacă cumva își mai aduce aminte de mine. Fii bun deci, iubite domnule Rebreanu și comunică-mi numele acelor domni din comitet, cărora ar fi bine să mă adresez. Totodată, te rog cu insistență să binevoiești a-mi scrie dacă nu ar fi cu cale să-ți trimit și volumul *Lacrimi și clocot*.

Când văd câtă atenție se dă din partea scriitorilor români, scriitorului minoritar din Brașov, Heinrich Zillich de pildă iar mie – pe care minoritarii înșiși mă stimează – scriitorii români închizând porțile instituției lor – români și ei ca și mine – îți spun sincer că mă cuprinde o profundă dezolare căci mi se face o mare nedreptate.

În așteptarea răspunsului D-tale la cele expuse aici, te rog să primești viile mele mulțumiri pentru interesul ce mi-l porți, precum și expresia dragostei și admirației mele.

Mi-ai face o deosebită plăcere dacă m-ai cerceta aici în Braşov, ocazional în casa părintească Livada Poştei 20.

Al d-tale devotat,
I. Al. Bran – Lemeny
Biroul str. Poştei 44

[Pe plic:] D.S.D. Liviu Rebreanu, directorul Teatrului Naţional, Preşedintele Soc. Scriit. Români, Bucureşti, str. Popa Tatu 85.

B.A.R.

Inv. 142346

¹ Radu D. Rosetti, jurist, scriitor, 1874-1964.

² Cincinat Pavelescu, jurist, poet, 1873-1934.

³ Radu Cosmin (pseudonim pentru Nicolae Tonoşescu), scriitor, 1883-?

⁴ Victor Eftimiu, poet, dramaturg etc. 1889-1972.

⁴ Ion Minulescu, pseudonim pentru Ion Miculescu, poet, 1881-1944.

8

Braşov, 31 V. 1929

Iubite D-le Rebreanu,

Vin din nou cu vechea rugămintă. Cu ocazia şezătorii S.S.R. în Braşov, am luat contact şi cu dl. C[aton] Theodorian¹ şi cu Cincinat Pavelescu. Ambii mi-au promis că mă vor susţine. D-lui Cincinat i-am dat chiar o nouă cerere pentru înscriere, dimpreună cu două dări de seamă despre şezătoare, dintre care – cea românească o scrisesem eu. Fii bun, iubite maestre şi pune-te în contact cu d. Cincinat, doar va reuşi să mi se îndeplinească o veche şi cred, justă dorinţă.

În aşteptarea răspunsului, te rog să primeşti expresia dragostei şi [...] * mele.

I. Al. Bran – Lemeny, Str. Poştei 44

[Pe plic:] D.S.D. Liviu Rebreanu, directorul Teatrului Naţional, Preşedintele Soc[ietăţii] Scriit[orilor] Rom[âni], Bucureşti, str. Popa Tatu 85; trimite: I. Lemeny, Str. Porţii 44, Braşov.

B.A.R.

Inv. 142347

¹ Caton Theodorian, scriitor, 1877-1939.

Brașov, 28 VIII 1929

Mult iubite D-le Rebreanu,

Informat fiind de dl. Cincinat Pavelescu că Comitetul S[ocietății] S[criitorilor] R[omâni] m-a votat în unanimitate pentru a putea să obțin înscrierea mea în Societate, te rog să primești, în primul rând D-ta, expresia celei mai profunde și afectuoase mulțumiri pentru binevoitorul și prețiosul concurs ce mi l-ai acordat cu acea ocazie. Totodată, te rog să binevoiești a transmite și domnilor din Comitet viile mele mulțumiri.

Poate vei fi citit că la 1 sept[embrie] a.c. apare în Brașov revista literară *Ritmuri* sub direcțiunea mea și a unui tânăr publicist Lt. Ioan Focșeneanu, deci iată un argument mai mult, care, în ciuda mizeriilor zilei, dovedește continuitatea preocupărilor mele scriitoricești. Am fi fericiți dacă ne-ai face cinstea să ne colaborezi. Întâiul număr este închinat lui Șt. O. Iosif, pentru care avem o contribuție și de la dl. I. Minulescu.

De altfel pe la începutul lunii viitoare venim la București și îmi voi permite să te vizitez și să-ți prezint revista. Primește expresia dragostei și admirațiunii mele.

Al D-tale,

I. Al. Bran – Lemeny

N.B. Faptul apariției revistei *Ritmuri*, te rog călduros a-l folosi eventual ca argument în plus, între scriitori, pentru votarea mea, cu ocazia adunării generale din septembrie.

Lemeny

[Pe plic:] D-sale D-lui Liviu Rebreanu, literat, Președintele S[ocietății] S[criitorilor] R[omâni], București, str. Popa Tatu 85; trimite: I.Al. Lemeny, Str. Porții 44, Brașov.

B.A.R.

Inv. 142348

¹ Ștefan Octavian Iosif, poet, 1875-1913.

Brașov, 12 IX 1929

Stimate și iubite domnule Rebreanu,

Azi-noapte sosii de la București, une fusesem cu tovarășul meu I. Focșeneanu – cu care scot aici revista literară *Ritmuri*, spre a o împărți la câteva ziare și reviste, precum și la chioșcuri. V-am căutat în 3 rânduri la Teatrul Național, dar nu am avut norocul să vă pot vorbi și prezenta revista personal, ceea ce am regretat mult.

Nu am putut sta la București decât o zi și jumătate, căci diferite împrejurări m-au silit să mă întorc acasă. Primul meu gând aici era să vă trimit întâiul număr al revistei ca un prea neînsemnat omagiu al admirației și recunoștinței ce vă păstrez. V-am mulțumit într-o

scrisoare recentă pentru faptul că, prin prețiosul Dvs. sprijin, am fost ales de comitet – afirmativ – în S.S.R., fapt ce urmează să fie ratificat de către Adunarea Generală a Societății.

Binevoiți vă rog a-mi comunica prin câteva rânduri, dacă știrea ce am aflat de la dl. Cincinat Pavelescu corespunde realității. Dar, în primul rând, vă rog a ne face cinstea colaborării la *Ritmuri*, de s-ar putea încă ptr. nr. 2 din oct[ombrie]. Binevoind a-mi comunica, dacă ne dați voie, să vă trecem printre colaboratori.

Când va fi Adunarea Generală a S.S.R.? Este nevoie să fiu în capitală sa să mai intervin pentru reușită?

Vă rog cu insistență să binevoiți a-mi răspunde, în câteva rânduri, la întrebările de mai sus. În așteptare rămân al Dv. admirator, cu dragoste și stimă,

I. Al. Bran – Lemeny

Str. Porții 44, Brașov

[Pe plic:] *D-sale D-lui Liviu Rebreanu, Directorul General al Teatrului Național, Președintele Soc[ietății] Scriit[orilor] Români, București, Str. Popa Tatu 85; trimite cu recomandata nr. 98767: I. Al. Bran – Lemeny, str. Porții 44, Brașov*

B.A.R.

Inv. 142349

11

Br[așov], 19 LX 1929

Iubite și stimat d-le Rebreanu,

Te rog călduros a-mi răspunde dacă ne permiți să te trecem printre colaboratorii revistei noastre literare *Ritmuri*. Ne-ai face mare bucurie și onoare dacă ne-i trimite ceva – cât de redus, pentru nr. 2 – în timp de 5 zile.

Fii bun și răspunde-mi câteva rânduri. Cu Minulescu am avut o discuție aprinsă în Brașov, defel nu-i pot aproba opiniile. Și-i voi dedica o epigramă.

Aștept cu nerăbdare răspunsul Dv. Cu distinsă stimă,

I. Al. Bran – Lemeny

[P.S.] Un fragment din *Crăișorul!* Adun[area] Gen[erară] a S.S.R. s-a întrunit?

[Pe cartea poștală:] *D-sale D-lui Liviu Rebreanu, Directorul General al Teatrului Național, Președintele S[ocietății] S[criitorilor] R[omâni], București, Str. Popa Tatu 85; exp.: I. Lemeny, str. Porții 44, Brașov*

B.A.R.

Inv. 142350

Brașov, 9 II 1930

Stimate și iubite domnule Rebreanu,

Știrea, apărută în ziare, despre alegerea mea ca membru al S.S.R. a căzut în sufletul meu ca o rază de lumină într-o perioadă adumbrită de arbori seculari, într-un moment de aproape totală resemnare. Nu v-am scris până acum pentru că aveam sentimentul că aş comite aproape o necuviință, dacă v-aș mulțumi în expresii exuberante de recunoștință – sub prima impresie și înainte de a primi confirmarea și comunicarea oficială din partea Societății. Socotind însă că această comunicare va putea să întârzie multșor, permiteți-mi, stimate și iubite maestre, să vă exprim cele mai călduroase și sincere mulțumiri pentru binevoitoarea dv. solitudine, pentru înalta dv. influență și pentru ostenele dv. puse în cumpănă cu convingere și dragoste, ca să realizați – alegerea mea de membru al S.S.R. Mulțumesc și tuturor acelor care au contribuit cu votul lor la o recunoaștere pe care vă promit că o voi aprecia după cuviință și mă voi strădui conștiincios să mențin și să ridic, după modestele mele forțe, prestigiul distinsului areopag din care, acum, am cistea să fac și eu parte. Vă asigur că faptul alegerii mele a făcut în Brașov cea mai bună impresie, a fost primit cu atâta simpatie iar pentru mine el înseamnă o puternică ancoră în lupta pentru triumful binelui, frumosului și adevărului.

Vă mai asigur că sunt alături de dvs. împreună cu întreaga opinie publică a țării, care vă admiră și că norulețul trecător ce s-a abătut asupra Dv., ieșind dintr-o scorbură a sufletului omenesc, va dispărea curând și Dv. vă veți lua locul acolo unde v-a pus și vă reclamă imperios cultura și literele românești.

Deodată cu aceste rânduri vă trimit și ultimele 3 numere din revista de sub conducerea mea, *Ritmuri*, atrăgându-vă atenția asupra recenziei *Crăișorului*, datorită colegului meu în direcțiune – I. Focșeneanu.

Vă rog a-mi comunica ce aş avea de făcut în noua calitate; când primesc înștiințarea oficială; ce drepturi și datorii am?

Cu admirație și dragoste,

I. A. Bran – Lemeny

[P.S.] Vă rog a-mi comunica dacă admiteți să figurați printre colaboratorii revistei *Ritmuri*.

B.A.R.

Inv. 142351

13

Braşov, 21 II 1930

Iubite şi stimată domnule Rebreanu,

Am primit amabilele d-tale rânduri şi îţi mulţumesc din toată inima pentru bunele urări. Precum, personal, m-a bucurat nespus de mult alegerea mea în S.S.R. – pentru ceea ce îţi sunt şi rămân recunoscător – tot astfel ne-a procurat o mare bucurie faptul că, începând cu numărul viitor al *Ritmurilor*, ne vom putea mândri a te avea printre colaboratori, deocamdată nominal măcar, cu rugămintea ca pentru numărul dublu aprilie-mai să ne onorezi cu o contribuţie cât de cât.

Scrisoarea d-tale m-a găsit întors acasă din Bucureşti unde plecasem a lua parte pentru prima dată ca membru al S.S.R. Am constatat că atmosfera printre scriitori este absolut pentru D-ta. Adunarea Generală amânându-se şi mie fiindu-mi imposibil din lipsă de mijloace să asist la adunare în ziua de 23 II, duminică, am lăsat la secretariat, unde mi-am plătit toate taxele (1040 lei), o declaraţie în sensul că îmi dau votul pentru D-ta. Cu toate că, sunt sigur, nu va fi nevoie de ea. Dă-mi voie, te rog, să te felicit de pe acum ca noul preşedinte al S.S.R. Să trăieşti!

Acum o rugămintă. Am fost la Dl. Ministru al Sănătăţii, Dl. Iuliu Moldovan cu o petiţie, sper, bine ajustată care cred că va fi ajuns până acum şi la mâna D-tale, în calitate de director al Educaţiei Poporului. Cum te ştiu cu mintea de diamant şi inima de aur, te rog f[oarte] mult să citeşti cu atenţie petiţia care reoglindeşte o situaţie complet adevărată şi perfect justă. Dl. Ministru a fost f[oarte] amabil şi mi-a promis întreaga sollicitudine. Dacă voi avea şi bunăvoinţa şi aprobarea D-tale se va repara o altă mare nedreptate faţă de mine. În nădejdea fermă că voi avea ecou în sufletul d-tale larg şi înţelegător, primeşte omagiile mele, admiraţia şi dragostea ce ţi-o păstrez.

Al d-tale,

I. Al. Bran – Lemeny

[Pe plic]: Dominei sale D-lui Liviu Rebreanu, literat, Directorul Educaţiei Poporului în Ministerul Muncii etc., Bucureşti II, Str. Tache Ionescu 15; trimite: I. Al. Bran – Lemeny, Şirul Inului 30, Braşov.

B.A.R.

Inv. 142352

14

Din Braşov, în 14 martie 1930, I.Al. Bran – Lemeny cere, prin scisoare, Ministerului Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale să se ia în seamă oferta făcută acestuia pentru cumpărarea

volumului *Ancore*¹.

B.A.R.

Inv. 142353

---

¹ Incadrată în structura Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, Direcțiunea Educație Poporului, condusă de L. R., avea între atribuțiile ei și achiziționarea de cărți pentru biblioteci.

15

Brașov, 27 IV 1930

Stimate și iubite D-le Rebreanu,

Ca să nu-ți răpesc mult timp, permite-mi să-mi formulez dorințele în următoarele:

1. Fii bun și trimite-mi ceva, cât de puțin pentru numărul viitor al *Ritmuri*-lor.
2. Te rog călduros și insistent să binevoiești a-mi comunica ce s-a făcut cu cererea mea pentru tipărirea volumului *Ancore*.

Având promisiunea Dr. Iuliu Moldovanu ți-o solicit din nou și din inimă și pe a D-tale pentru rezolvarea favorabilă a cererii mele.

Având certitudinea că mă vei onora cu un scurt răspuns, te rog să primești expresia vechii mele stime și admirațiuni.

I. Al. Bran – Lemeny

Șirul Inului 30

B.A.R.

Inv. 142354

16

Brașov, 13 II 1932

Iubite D-le Rebreanu,

În neputință de a mă repezi la București, spre a avea plăcerea a fi în mijlocul Dvs., cu ocazia Adunării Generale a S.S.R. declar că sunt din tot sufletul alături de propunerile și persoana Dvs. De asemenea, vă rog a lua în dezbatere și cererea înaintată acum câteva zile de maestrul Cincinat Pavelescu și de subsemnatul.

Cu deosebită stimă,

Al. Bran–Lemeny

[Pe cartea poștală, adresa]: D-sale D-lui Liviu Rebreanu, Președintele Soc[ietății] Scriit[orilor] Rom[âni], București, str. Berthelot 18.

B.A.R.

Inv. 142355

Braşov, 26 XI 1933

Stimate şi iubite D-le Rebreanu,

Ca membru al S.S.R. şi ca vrednic cititor al *României literare*, vă rog călduros a-mi face plăcerea de a publica alăturata notiţă în preţuita Dv. gazetă¹.

Cu cele mai distinse şi mai afectuoase sentimente de stimă şi admiraţie, al Dv.

I. Al. Bran – Lemeny

[Pe plic]: D-sale D-lui Liviu Rebreanu, literat, directorul gazetei „România literară”, Bucureşti, str. Pietăţii 28; trimite: I. Al. Bran – Lemeny, publicist, Piaţa Libertăţii 25, Braşov.

B.A.R.

Inv. 142356

---

¹ Este vorba de demisia lui I. Al. Bran–Lemeny de la *Braşovul literar* din pricina colaboratorului său, Ion Focşăneanu.

AICI N-A LOCUIT LIVIU REBREANU

Cornel LUPEȘ

Muzeul Memorial „Liviu Rebreanu – Fanny Liviu Rebreanu”

Liviu Rebreanu este un răsfățat al memorialisticii muzeistice, evident literare. Avem în vedere faptul că în urma scriitorului au răsărit câteva muzee memoriale în sensul strict al termenului. Acestea înnobilează harta muzeisticii literare la Maieru și Prislop, județul Bistrița-Năsăud, la Valea Mare, Județul Argeș, dar și la Aiud, unde ființează Centrul Cultural *Liviu Rebreanu*. Se alătură acestora așezământul bucureștean, situat în cartierul de elită Cotroceni, în vecinătatea Universității de Medicină dar și a intrării de Protocol a Președinției României, pe strada Prof. dr. Gheorghe Marinescu, nr. 19, et. II, ap. 12. Nu-i nici o greșală de informație sau de corectură: „ap. 12”. Apartamentul cu pricina trezește nedumerirea celor care acționează interfonul pe nr. 5 de a intrarea principală a imobilului, pentru ca, odată trecându-i pragul, să constate că au pășit într-un muzeu în toată regula, cu certitudine cel mai bogat în patrimoniu și mai încărcat de valențe memorialistice autentice, cu toate că, oximoronic vorbind, este un muzeu rebrenian fără ca spiritul tutelar al așezământului să fi locuit vreodată în acest apartament.

Excelentul editor al operei rebreniene – l-am numit pe venerabilul Nicolae Gheran – nu obosește să remarce de fiecare dată inadvertența că muzeul bucureștean al scriitorului este adăpostit într-un spațiu în care – așa cum repetă tranșant Domnia Sa – „*Rebreanu n-a dormit aici nici măcar o singură noapte*”. Și are dreptate. Cu toată considerația pentru cel care a trudit timp de patru decenii asupra operei romancierului, care l-a subjugat într-atât încât Nicolae Gheran a ajuns la performanța de a fi mai familiarizat cu numeroasele date ale „Domnișorului Liviu” sau ale „Neamțului” decât cu ale sale personale, nu putem să nu ridicăm mănua.

În primul rând, vorbim de un muzeu memorial, nu despre o *casă memorială* care, prin titulatură, ar fi putut lăsa locul unor interpretări, mai degrabă avocățești.

În al doilea rând, în afară de clădirea ce adăpostește muzeul de la Valea Mare, lângă Florica Brătienilor, în nici unul din celelalte sedii n-a locuit Liviu Rebreanu și nici un neam din neamul său. Autenticitatea celui de la Maieru, care-i, de fapt, un complex muzeistic în miniatură, ce găzduiește expozate de arheologie, istorie, etnografie dar și spații dedicate memoriei scriitorului care a nemurit aceste locuri cu blazonul „Cuibul visurilor”, se mărginește la faptul că așezământul s-a ridicat pe locul dăruit de edilității localității încă din timpul vieții romancierului, ca o expresie a prețuirii operei acestuia, dar și ca un memento al copilăriei petrecute de Rebreanu la Maieru, unde a descifrat taina buchiilor, sub îndrumarea învățătorului Vasile Rebreanu, părintele său. Impulsul de punere în funcțiune al

angrenajului edililor locali a fost dat de inimosul dascăl Sever Ursa, cel care și-a dedicat întreaga-i viață perpetuării memoriei romancierului, încât, în timp, este cunoscut de Puia și Radu Vasilescu (fiica și ginerele scriitorului), iar fiul familiei Ursa este încreștinat de aceeași nași de cununie, cu numele de Liviu – bineînțeles, în amintirea romancierului.

În al treilea rând, nici casa care adăpostește muzeul memorial din Prislop, de unde izvorăsc pulsațiile romanului „Ion”, nu este – cum s-ar crede – cea în care ar fi locuit Liviu Rebreanu la întoarcerea de la Gyula (1908), revenit în familie după ce a fost nevoit să renunțe la cariera militară. Cea de față este o copie ridicată de localnici după prăbușirea celei originale, e drept, una izbutită; care din anul 1957 devine muzeu memorial. Jertfitu-s-a pe altarul Rebreanului din aceste locuri un alt dascăl, pe numele său Mihail Martin, care a mișcat angrenajul amintitului sediu, dar și pe cel al statuii romancierului (opera sculptorului R. Ladea) și – mai recent – un amfiteatru care animă memorialistica muzeistică, adesea încremenită în proiect.

În al patrulea rând, și nu ne oprim la acesta, auzim/citim că în *lumea civilizată* – sintagma trimite de regulă la Vestul european – este exploatat până și faptul că o anume personalitate a trecut prin cutare loc, fie și pasager. Cinstirea valorilor neamului, de orice natură ar fi (știință, artă, literatura, arhitectură) este, pe acele meridiane, o politică de stat, adânc înfiptă în conștiința națională. Cât despre trăitorii în spațiul carpato-danubiano-„poantic”, „însă Doamne, să ne ierți”!

În al cincilea rând și, de data aceasta ne oprim aici, trebuie spus clar și apăsător că apartamentul respectiv a fost cumpărat de Liviu Rebreanu (sau familia – cum vreți – cu banii scriitorului) și donat Puiei după căsătoria cu Radu Vasilescu și – *mai important* – patrimoniul este legat de Liviu Rebreanu prin toate fibrele, fie ajungând direct în familia Puiei, fie, după moartea romancierului de la Valea Mara sau din B-dul Elisabeta, după mutarea lui Fanny, la copii.

Am parcurs itinerarul memorialistic literar rebrenian oprindu-ne în stațiile consacrate. Între acestea întâlnim adesea numeroase halte pe care ar fi inoportun să le ignorăm. Ne referim la instituțiile educaționale, culturale și artistice care poartă aceeași marcă: Școala din Târlîșua și locul unde a fost casa în care s-a născut scriitorul (astăzi, ocolite de omagierile acestuia). Liceul *George Coșbuc* din Năsăud unde, alături de înaintașul său, a fost elev și autorul „Pădurii spânzuraților”, Liceul bistrițean în foaierea căruia pecetea rebreniene sunt la ele acasă din același motiv stipulat anterior, Școala generală din Beclean, amintitul Aiud, cu al său Centru Cultural *Liviu Rebreanu*, dar și biblioteca, așezare care ne duce cu gândul la rubedeniile lui Rebreanu (două surori, un cumnat, nepoată), stabilite pe aceste istorice meleaguri, dar și alte puncte fierbinți din Transilvania (Cluj, Târgu-Mureș, Sângeorz-Băi etc.)

L-am adoptat pe cel socotit de Șerban Cioculescu „*Un accident, așa cum se socotește, în lirică, poezia lui Eminescu și, în teatru, comedia lui Caragiale*”, o seamă de instituții de învățământ și de cultură din întreaga țară, numele său denumind, în multe localități, străzi; mai mult chiar, sunt orașe în care până și Emil Rebreanu – fratele scriitorului –, modelul lui Apostol Bologa din „Pădurea spânzuraților”, a căpătat încărcătură toponimică.

Capitala, orașul în care a suferit multe neajunsuri, inerente începutului, dar și din cauza strâmbătății lumii după ce a fost atins de glorie (începând cu „Ion” – 1920 și „Pădurea spânzuraților” – 1922) și în care, într-un fel sau în altul, a locuit din 1908 până la strangularea firului vieții, săvârșită la Valea Mare (1 septembrie 1944), depune prinosul său fostului director al Teatrului Național (în două rânduri), directorul Direcției Educației Poporului, secretarului și președintelui Uniunii Scriitorilor, celui prezent în propășirea Radioului, din poziția de membru al Consiliului de Conducere al instituției respective și, bineînțeles, proza-torului, dramaturgului, jurnalistului.

În tot acest timp, Liviu Rebreanu a fost un chiriaș, dar nu grăbit, ci constrâns de nevoi, ceea ce explică multiplele sale adrese: str. Buzești, Calea Griviței (la două numere), str. Witting, str. Popa Tatu, str. Primăverii, str. Sf. Ionică, str. Polonă și, ultima, în B-dul Kogălniceanu, singura marcată cu o placă memorială, care consemnează că „*Aici a locuit și a creat între anii 1934-1944 scriitorul Liviu Rebreanu (1885-1944)*”. De ce singura? Și, ca un blestem, *nici* aceasta nu este tocmai exactă deoarece, în această perioadă, autorul „Răscoalei” locuia mai curând la Valea Mare, unde, de altfel, a și conceput și definitivat amintitul roman și nu numai. Chiar dacă nu facem decât să sporim argumentele candorii noastre, ne întrebăm, așa, în sine: De ce nu există plăci memoriale și la celelalte adrese unde a locuit scriitorul?! În afara muzeului pe care îl parcurgem, a cărei firmă dă titlul intervenției de față, scriitorul mai poate fi găsit în București la Biblioteca Academiei Române, la Muzeul Național al Literaturii Române, la Teatrul Național (printr-o sală de spectacole care numai cu numele ne duce la fostul director, despre punerea operei dramatice în scenă, dramatizarea prozei sau a altor lucrări rebreniene, nici vorbă), la o sucursală a Bibliotecii Metropolitane, la o stradă din cartierul Balta Albă, dar – culmea! – la nici o instituție de învățământ bucureșteană, indiferent de grad.

La o primă privire, observăm că toate aceste „fețe rebreniene” sunt la vedere. Rămân, totuși, „nevăzute”, pentru vizitatorul exclusiv al muzeului bucureștean, drept pentru care le-am luat voalul, pentru a-l descoperi pe Rebreanu în complexitatea sa umană și literară, pe cărările ocolite ale memorialisticii muzeistice.

IV. FILOLOGICA

LOCUL LUI SEXTIL PUȘCARIU ÎN LINGVISTICA ROMÂNEASCĂ

Prof. univ. dr. doc. Gavril ISTRATE

Lingvistica românească, constituită ca știință în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a fost reprezentată, de la început, de o serie de figuri de înfruntare a mării cu care s-ar fi putut mândri oricare popor.

După Timotei Cipariu (1805-1887) care avea să pună bazele studiului limbii române vechi și să conducă cea dintâi revistă filologică („Arhivă pentru istorie și filologie”), după cercetările meticuloase și extrem de valoroase ale lui Alexandru Lambrior, primul lingvist român care s-a bucurat de o pregătire metodică, cu adevărat științifică, și după lucrările cu scintilă de geniu ale lui B. Petriceicu Hasdeu se creează, s-ar putea spune, o tradiție, în acest domeniu de cercetare, și numărul specialiștilor continuă să crească. Să mai amintim pe Lazăr Șăineanu, autorul celei dintâi lucrări de semantică, în limba noastră, a unei monografii asupra influenței orientale pe care o mai consultăm cu folos, încă, deși a apărut la 1900, și al unui *Dicționar universal al limbii române*, care a cunoscut, de la 1896 până în preajma celui de al doilea război mondial, vreo nouă ediții. Contemporan cu Lazăr Șăineanu a fost H. Tiktin, profesor secundar la Iași, autorul unei foarte apreciate gramatici și al unui excelent dicționar român-german, deosebit de util specialiștilor atât pentru citatele bine alese din tot felul de scriitori, cât și prin urmărirea etimologiei cuvintelor. Valoarea acestui dicționar avea să fie subliniată, printre mulți alții, de Pușcariu însuși, în termenii următori: „Numai cel ce a lucrat la o operă lexicografică e în măsură să prețuiască munca uriașă ce el a depus-o fără colaboratori, spre a ne da acest dicționar care întrece în dimensiuni, în bogăția materialului și în discernământ critic, toate lucrările similare ale înaintașilor săi”¹.

Spre sfârșitul secolului trecut, încep să se manifeste în scris Alexandru Philippide, Ovid Densusianu și Sextil Pușcariu. Sunt lingviști care vor domina știința noastră până în deceniul al IV-lea al secolului în care trăim, primii doi, și până spre sfârșitul celui de-al V-lea,

---

¹ „Dacoromania”, IV, 1924-1926, partea 2-a, p. 1332. Cfr. și *Dicționarul Academiei*, Mem. secț. lit., București, 1926, p. 5, unde citim: „Cel ce a îmbinat în mod strălucit scopul practic cu cerințele științifice ale unui dicționar este la noi H. Tiktin. Crescut în școala severă a filologiei din a doua jumătate a secolului trecut, care cerea documentare exactă și înțelegere istorică, având în mare grad simțul critic și darul firească al măsurii, spre a profita de partea bună din lucrările predecesorilor dar neîntrebuințind-o decât atunci când o putea controla, Tiktin a izbutit, după aproape o jumătate de veac de muncă, să termine tocmai în anul acesta, marele său *Dicționar român-german*, care va rămânea pentru totdeauna o operă fundamentală, consultată de oricine vrea să găsească precizie, bogăție de material și observări fine asupra cuvintelor limbii române”.

ultimul. Philippide, care era cel mai în vîrstă dintre toți, a murit în 1933, Densusianu în 1938, iar Pușcariu în 1948.

În special după primul război mondial, cînd Pușcariu trece la Universitatea din Cluj, acești trei lingviști dezvoltă o activitate paralelă, împotriva faptului că nu se prea înțelegeau între ei. Norocul limbii naționale a fost că, în același timp, trei specialiști de mîna întîii și-au desfășurat activitatea într-unul dintre principalele centre universitare din țară: Alexandru Philippide la Iași, Ovid Densusianu la București și Sextil Pușcariu la Cluj. Toți trei au fost urmăriți de ideea rezolvării problemelor de bază: originea poporului și a limbii noastre, caracterul specific al limbii române în raport cu celelalte limbi romanice, continuitatea elementului roman în Dacia etc. Toți trei au urmărit realizarea unei istorii a limbii române pe care primii doi au dus-o la capăt, cel puțin parțial, în *Originea românilor* I (1923), II (1927) Alexandru Philippide și în *Histoire de la langue roumaine* I (1914), II (1938) Ovid Densusianu. Sextil Pușcariu nu ne-a lăsat o carte asemănătoare, dar activitatea sa, privită în ansamblu, nu e cu nimic inferioară nici în acest sector. Numeroasele idei de istorie a limbii, risipite prin sutele de lucrări pe care le-a publicat, pot fi grupate într-un tot care duce la aceleași concluzii.

Pentru lămurirea problemelor de istoria limbii, toți trei lingviștii pomeniți au acordat o atenție deosebită dialectelor limbii române. Doi dintre ei au făcut și cercetări pe teren: Sextil Pușcariu și-a legat numele de studierea dialectului istro-român, iar Ovid Densusianu ne-a dat în *Graiul din Țara Hațegului* (1915) una dintre cele mai apreciate monografii dialectale. Alexandru Philippide n-a făcut cercetări dialectale propriu-zise, dar concluziile la care a ajuns asupra dialectelor limbii române, pe baza materialelor publicate de alții, sînt de natură să impresioneze pe orice specialist.

*

Sextil Pușcariu și-a început activitatea foarte tînr. Născut în anul 1877, anul războiului pentru independența Romîniei, el face liceul la Brașov și universitatea la Leipzig. În continuare studiază la Paris și la Viena. La vîrsta de 22 de ani își trece doctoratul. Preocupările sale sînt, de la început, foarte variate și statornice. Încă pe la 1895, cînd nu avea decît 18 ani, începe să-l atragă folclorul, critica literară, cronica teatrală, muzicologia și, bineînțeles, problemele de limbă. Se lasă ispitit de muze și scrie epigrame, schițe din viața de școală, versuri etc. Face traduceri și, prin intermediul unor *Scrisori din Italia* (1898) ca și prin articolul *Curier parizian* (1900), împărtășește cititorilor „Gazetei Transilvaniei” impresii de departe.

Dacă în *Scrisori din Italia* ni se vorbește aproape numai de călătoria pe care autorul a făcut-o din Germania în Italia și despre locurile pe care le-a văzut, în *Curier parizian* se lasă mai puțin impresionat de locuri și se mărginește la discutarea activității scriitorilor noștri,

văzuți de la mare distanță ori urmăriți, acolo, în capitala Franței.

În anul 1897, publică, la Craiova, în „Biblioteca Nouă”, un volum de *Schițe* iar în 1898, la Brașov, în editura N. I. Ciurcu, volumul intitulat *Juvenilia. Proză și versuri*².

Dacă foarte curînd, după această dată, marele lingvist de mai tîrziu nu mai înțelege să plătească tribut muzelor, el nu-și limitează, totuși, activitatea numai la domeniul lingvisticii, ci continuă să se lase atras de critica și istoria literară, de istoria patriei, de politica culturală etc.

În stilul său îngrijit și, adesea, avîntat, care îl cucerește pe cititor de la primele pagini, îmi place să văd urmele preocupărilor pentru frumos, de care a dat dovadă la începutul carierei sale publicistice, după cum simpatia cu care se apropie de operele literare, în genere, trebuie să-și aibă originea în aceeași epocă. Iată pentru ce cred că nu e lipsit de interes să notez aici unele nume, eventual unele titluri care denotă preocupările statornice ale lui Pușcariu pentru ceea ce am putea numi disciplinele auxiliare ale lingvisticii. Mi se pare vrednic de subliniat faptul că aceste preocupări, care au servit cu siguranță la lărgirea orizontului de cunoștințe ale autorului, încep înainte de 1900 și nu se încheie decît o dată cu moartea lui. Prin ele, Pușcariu s-a găsit în permanență. În miezul lucrurilor, cum se spune, a participat, continuu, la nașterea și desfășurarea diferitelor fenomene lingvistice contemporane care i-au servit drept călăuză la elaborarea tuturor lucrărilor sale. Să ne oprim, mai întîi, la temele de istorie literară, din bibliografia lui: *H. Ibsen, Maria Cunțan, Poezii noi, Vlahuță*,

² Avînd în vedere vîrsta la care au fost scrise aceste bucăți se înțelege că ele nu prezintă o importanță deosebită pentru istoria literaturii române. Bucățile în versuri, în special, sînt cu deosebire lipsite de interes. Pentru cunoașterea lui Pușcariu, însă, pentru conturarea personalității sale, *Juvenilia* nu poate fi neglijată în întregime. Ea prezintă unele curiozități de natură lingvistică, mărturii ale luptei pe care viitorul învățat a trebuit s-o ducă pe drumul spre un stil limpede și academic. Iată o parte dintre regionalismele, germanismele și latinismele impuse în volumul de la 1898 de mediul în care s-a format Sextil Pușcariu: *adurmi, agrăi*, pe vremea *aia, astri* (cu s, nu cu ș!) *atestat* ‘certificat’, *azistă, auditoriu* ‘sală de curs’, *băgău, bălaur, beutură, bolnăvi, capriț, censor* ‘șeful clasei’, *componist* ‘artist, compozitor’, *conlucra, conșcolar, conștiu, conș* (de hîrtie), *corege, crucer, dăscăliță (ne)demnă, dechilin* ‘deosebit’, *a se deda* ‘obișnui’, *delătura* ‘înlătură’, *a se dimite, duor, durmi, expedă, gătă, hîd, inconștiu* (al. de *inconștient*!), *intenziv, inzistent, îmbrășoșă, îmbrășoare, încă* (cu înțelesul lui de *asemenea, la fel*!), *încătrău, jună, june, (eu) lucru, tu lucrî, să lucre, să mînc, să mînce, muiere, mumă, oară* (pentru *oră*!), *obveni, op (uri), ojină, paprică, patroană* ‘tub de cartuș’, *pălmî, păpușcar, prelege, prusit, (eu) pușc, pușcătura, rum, sirup, sodă* (al. de *sifon*!), *stimător, tractă, să uscă* (prezent), *zwicări*. Notăm, de asemenea, cîteva cuvinte rare și, eventual, unele încercări de creații proprii: *cărăbușofag, firm* (= ferm), *galoc* (= galoș), *gliptotecă, neios* (<nea!), *trăsură* (în loc de *trăsătură*!) la care vom adăuga pe *acareturi*, cu un înțeles neconsemnat în dicționare: sculele și materialele necesare unui pictor (176) și funcțiile, nepreluate de limba literară, ale lui *cu, de, în, pe*. Neobișnuit de des întîlnim, în această carte, adverbul *deja*. În sfîrșit, verbele cu bază onomatopeică fac, totdeauna, infinitivul (și formele legate de acesta!) în *-ăi*, nu în *-ii*: *bijbăi, scîrțăi, vijăi, zirăi*, cum suna, pînă în momentul de față, în vorbirea ardelenilor.

Coșbuc, Nuveliștii în viață din regat, Despre mișcarea literară românească în anii 1902 și 1903, Octavian Goga, Privire generală asupra beletristicii românești, Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Iorga ca istoric literar, Recitind pe Bălcescu, Când s-a născut Alecsandri?, Grupări literare și idei politice, Petre Liciu, Grigore Alexandrescu, Șt. O. Iosif, Iubirea la Alecsandri, Un poet: Lucian Blaga, N. Iorga, Goethe și Ienăchiță Văcărescu, George Coșbuc, Opera d-lui Rotică, Ion Scurtu, Gheorghe Lazăr, Din corespondența lui Ion Grămadă, Pe marginea cărților (o rubrică specială în „Dacoromania” în care, alături de lucruri de specialitate, sânt apreciate și numeroase opere cu caracter beletristic), Literatura română, Premiul de critică și istorie literară, Ce e românesc în literatura noastră?, Dinicu Golescu și epoca sa, Gh. Bogdan-Duică, Opera dramatică și poetică a lui Lucian Blaga, Scrisori de la Octavian Tăslăoanu etc. etc.

În 1909 tipărea lucrarea *Cinci ani de mișcare literară* (1902-1906), în 1921 *Istoria literaturii române. Epoca veche*, pe care o va publica, în ediție nouă, în 1930. Ultima dintre aceste cărți poate fi considerată ca o lucrare cu caracter de sinteză a unor preocupări îndelungate și, așa cum observa academicianul Iorgu Iordan, împotriva faptului că ea vine după apariția unui tratat asemănător semnat de Nicolae Iorga³, autorul are meritul de a fi adus o serie de puncte de vedere noi, unele interpretări pe care istoria literară le-a reținut însușindu-și-le în mod definitiv. În plus, Pușcariu insistă, în măsură mult mai mare decât Iorga, asupra importanței pe care o au textele vechi la formarea limbii române literare.

Nu vom uita prezentarea excelentă, cu adevărat academică, deși la baza acestei cărți nu stau decât o serie de prelegeri „populare”, cum le numește Pușcariu însuși. Căldura expunerii, caracterizările foarte juste pe care le face marilor cronicari ca și celorlalți cărturari din trecut, așează această carte la loc de cinste în bibliografia specialiștilor în limba și literatura română veche. Iată numai două-trei asemenea exemple:

„Un deosebit farmec dă cronicii lui Ureche limba în care e scrisă... Sintaxa e curat românească, neologismele lipsesc și termenii necesari sânt căutați în limba de toate zilele, care era pe vremea aceea și graiul poporului, limpede, vînjos și plin de imagini. În limba noastră pătrunde acum o comoară lexicală necunoscută scrierilor bisericești, cu cercul lor restrîns de noțiuni. Adesea ne surprinde eleganța unei întorsături de frază, vioiciunea unei locuțiuni idiomatice, iar arhaismele dau acestui grai cumpătat un deosebit parfum de vechime” (p. 122).

„Miron Costin e cea mai simpatică figură a literaturii noastre vechi. Din scrierile și din viața acestui boier moldovean de viță veche se desprind și astăzi pentru noi pilde frumoase de patriotism cald, de suflet nobil și drept, de minte luminată de scînteia poeziei. Sfirșitul tragic

³ Iorgu Iordan, *Sextil Pușcariu*, în „Cercetări de lingvistică”, XI, 1966, p. 153.

al vieții sale îl apropie și mai mult de inimile noastre” (p. 132).

„Neculce nu e numai un izvor nesecat pentru istorici, care din scrierile lui pot reconstrui și istoria culturală, pe lângă cea politică, a veacului XVII-XVIII, ci el, prin limba sa frumoasă, prin sinceritatea tonului, prin vioiciunea stilului și plasticitatea figurilor întrebuintate, e cel dintâi povestitor literar de talent mare al nostru” (p. 161).

Comparând aceste pagini ale *Istoriei* lui Pușcariu, cu unele păreri ale lui Densusianu despre rolul cronicarilor și, în general, al literaturii vechi, la formarea limbii noastre literare, constatăm o mare superioritate, a primului, asupra celui alt, din toate punctele de vedere. De altfel, Densusianu înclină pe alocuri să creadă că literatura veche n-a jucat nici un rol în dezvoltarea limbii noastre de mai târziu.

Nu putem insista asupra acestui fapt, aici, dar cititorul se poate informa asupra problemei din monografia recentă a lui Marin Bucur, *Ovid Densusianu*⁴.

Dar Pușcariu nu ne-a lăsat judecăți valabile numai asupra cărturarilor din trecut, în cazul cărora timpul a avut vreme să-și spună cuvântul. În cealaltă lucrare citată, *Cinci ani de mișcare literară*, am găsit caracterizări la fel de juste asupra unor scriitori contemporani, foarte tineri pe atunci, care fac dovada unei orientări sigure, a lui Pușcariu, în probleme de literatură. Așa, spre exemplu, în Octavian Goga vede, înainte ca acesta să-și fi adunat poeziile în volum, pe „umil dintre cei mai însemnați poeți lirici ai Românilor” (p. 35). Pentru Șt. O. Iosif, „arta e ceva atât de sfânt, încât se apropie aproape cu timiditate de ea, versurile sale sânt supuse unui control neîntrerupt de autocritică, așa încât, când le publică, apar impecabile ca formă, dar, în același timp, potolite, lipsite de izbucniri pătimașe, de orice strigăt ascuțit, care uneori ar face bine în armonia aceasta neîntreruptă” (p. 16-17).

Despre Sadoveanu spune: „Cu tot dreptul sânt ațintite nădejtile tuturor asupra acestui tânăr talent, care e stăpîn și pe o limbă curată populară și plină de culoare” (p. 46). În altă parte este impresionat de „talentul extraordinar al d-lui Sadoveanu” (p. 75), idee reluată sub aceeași formă și la pagina 110.

O mențiune specială merită caracterizarea făcută lui N. Iorga (p. 50-51) pe care n-o putem reproduce decît fragmentar: „Este deci de mirat, dacă *această activitate uriașă, pe care abia viitorul o va putea prețui după cuviință*⁵, uneori apare mai mult expansivă decît intensivă, că o lovitură pregătită cu mare avînt lovește cîte odată pe alături, că în criticile sale uită să pomenească cîte un nume ce n-ar trebui trecut cu vederea și că laudele sale ajung ici și colo și pe cel ce nu le merită deplin, că forma celor scrise adesea nu e elegantă și suferă sub zbuciumul caldului sentiment ce trebuie încătușat în cuvinte? A se împiedeca de toate acestea

⁴ București, Editura tineretului, 1967. Să se vadă, în special, paginile 240, 241, 288.

⁵ În „Luceafărul”, 1903, îl numea fără nici o ezitare, genial!

înseamnă a nu pricepe că fiecare idee nouă pătrunde în cercuri largi numai printr-o exagerare curajoasă”.

În sfârșit, să ne mai oprim și la afirmațiile, tot atât de juste, ale lui Pușcariu asupra rolului de traducător al lui George Murnu: „Cu totul superioară e *Iliada* în traducerea lui G. Murnu. Bărbatul erudit și poetul s-au întovărășit, pentru a reda limpede și cu avînt conținutul acestei opere. Traducerea aceasta se poate număra, fără îndoială, între cele mai bune din cîte există” (p. 108).

După toate aceste afirmații, atât de juste, surprinde, fără îndoială, ceea ce autorul spune, în altă parte, despre C. Sandu-Aldea, „care scrie cea mai frumoasă limbă românească”⁶, părere singulară, infirmată de istoria literară de mai târziu. Să ne mai oprim la două pasaje pozitive, extrase din articolul intitulat *Ce e românesc în literatura noastră?* publicat, inițial, în revista „Țara Bîrsei” și, apoi, în extras, Brașov, 1929, de unde cităm: „...gruparea de la Iași a legat scrisul românesc cu scrisul uitat al cronicarilor și poezia cultă cu cea a poporului, două izvoare nesecate de inspirație pentru literatura națională, și de îmbogățire a limbii amenințate de năvala neologismului” (p. 16) și... „Caragiale se alătură de cei mai mari maeștri ai schiței din literatura universală” (p. 14).

Pe linia acelorasi preocupări literare, mai semnează, în anul 1938, împreună cu elevul său Ion Breazu, o *Antologie română*, destinată studenților de la universitățile străine în vederea inițierii lor în filologia romanică.

Dar unul dintre meritele cele mai mari ale lui Pușcariu, în domeniul literaturii, rămîne, fără îndoială, „descoperirea” și lansarea poetului Lucian Blaga. În articolul intitulat *Un poet: Lucian Blaga*, publicat în „Glasul Bucovinei”, II, 1919, nr. 49 (16 ianuarie), cînd autorul volumului *Poemele luminii* era total necunoscut, Sextil Pușcariu spunea, printre altele: „Lucian Blaga m-a autorizat să public versurile sale. Sunt fericit că pot da, începînd cu anul nou, pentru întia oară în foaia noastră, rînd pe rînd *Poemele luminii*, despre care sînt sigur că mai târziu odată se va vorbi în istoria literaturii noastre. Deși nici una din ele nu atinge problemele de actualitate care ne preocupă, sînt sigur că toate vor fi binevenite pentru cei ce sînt domici de artă adevărată și «Glasul Bucovinei» se felicită că poate număra între colaboratorii săi literari chiar de la început un talent atât de venerabil” (p. 1, col. 2).

Nu-i lipsit de interes faptul că, mai târziu, Pușcariu își va spune cuvîntul și asupra teatrului lui Lucian Blaga, în articolul intitulat *Opera dramatică și poetică a lui Lucian Blaga*⁷, articol care va servi și ca raport la Academia Romîna pentru marele premiu

⁶ Cfr. *Literatura română*, Arad, 1925, p. 44.

⁷ „Revista Fundațiilor Regale”, II, 1935, nr. 8 (august) p. 338-352.

Hamangiu⁸, din care ne permitem să extragem doar câteva rînduri:

„Dacă cu drept cuvînt s-a relevat ca o deosebită calitate a dramaturgului Blaga, ingeniozitatea și originalitatea lui în închipuirea subiectelor, va trebui să acceptăm altă calitate, ce mi se pare tot atît de remarcabilă: măiestria cu care el știe să-și încadreze aceste subiecte în realitatea românească.

În privința aceasta Blaga, e alături de Caragiale, cel mai național între scriitorii de drame românești” (p. 348).

Iată, acum, și câteva subiecte din domeniul istoriei: *Istoria românilor la Universitatea din Cernăuți, Alianții noștri, Răspunsul Germaniei, Constituanta Bucovinei, Wilson, Învățăături pentru viitor din greșelile trecute, Romîinii în războiul mondial, Perspective pentru viitor, Întoarcerea pribegilor, Mesagiu, Florile dalbe, Universitatea românească a Daciei superioare, Istoricul Universității din Cluj, La deschiderea Universității din Cluj, Douăzeci de scrisori ale lui Moise Grozea din războiul de la 1877, Răsunetul războiului pentru independență în Ardeal, Zestrea Ardealului, Problema ardeleană în politica românească, O întâlnire la Iași în 1918.*

Enumerate, în ordine cronologică, titlurile de mai sus nu poartă indicațiile publicațiilor unde au apărut. Cititorul poate urmări, ușor, datele necesare în „Bibliografia” de la sfîrșitul acestui volum.

Nu-i greu de văzut, chiar numai în această simplă succesiune de titluri, preocupările statornice ale lui Pușcariu și, în același timp, subiectele cele mai apropiate de inima lui.

Alături de aceste preocupări „secundare”, Sextil Pușcariu se îndreaptă, încă de la început, tot mai statornic, spre domeniul lingvisticii care avea să-l impună printre cei mai mari specialiști din Europa vremii sale.

Este vrednic de subliniat faptul că, pe lîngă lucrările de strictă specialitate, Pușcariu înțelege să-și pună și aici condeiul în slujba celor mulți, să popularizeze acest domeniu atît de puțin cunoscut, la începutul secolului nostru, în rîndul maselor largi de cititori. Mi se pare că aici găsim unul dintre marile merite ale fostului conducător al școlii lingvistice clujene. Conștient că limba este produsul colectivității, el înțelege să se sprijine pe această colectivitate, în toate formele posibile, înțelege să-i întoarcă truda creării unui bun fără preț, făcîndu-și-o colaboratoare. Într-o vreme în care popularizarea științei era departe de noțiunea pe care i-o dăm astăzi, Sextil Pușcariu desfășoară o activitate de-a dreptul impresionantă. Numele lui se întîlnește, statornic, în numeroase reviste și ziare ale vremii și problemele pe care le pune în discuție sînt dintre cele mai importante. Se dovedește dornic de a fi prezent pretutindeni, gata să dea o mîină de ajutor tuturor celor care ar avea nevoie de dînsa, satisfăcut

⁸ „Analele Academiei Romîne”, LV, 1936, p. 161-181.

că munca lui găsește ecou în conștiința maselor de vorbitori.

Încă în primul număr al revistei „Dacoromania” (1920-1921), Pușcariu spunea: „Universitatea românească... mai are și o alta datorie de împlinit, cea de *popularizare a științei*. Spiritul democratic care stăpânește epoca în care trăim și nevoia de a răspîndi cît mai multă lumină în cercurile largi ale populațiunii, uitate de înaintașii noștri în întuneric, pretind ca școala studiilor superioare să țină viu contactul cu intelectualii țării și să dezvolte dragostea de știință în toate păturile sociale” (p. 2).

Iată, acum, titlurile unora dintre articolele cu caracter lingvistic, care se adresează tuturor cititorilor, nu numai specialiștilor: *G. Weigand, Gaston Paris, Mussafia, T. Cipariu, M. Friedwagner, Muzeul limbii române, Constantin Gălușcă, Părerile lui Petru Maior despre limba română, Theodor Capidan, Vasile Bogrea, Eugen Herzog, Hugo Schurhardt, Dr. Iosif Belulovici, B. P. Hasdeu ca lingvist, Ion Bianu, H. Tiktin, Gîndirea lingvistică și gîndirea filozofică, Gustav Kisch, N. Drăganu, Rostiri și forme șovăitoare*.

Pe aceeași linie a popularizării cunoștințelor științifice, dar mînat de dorința cultivării limbii naționale, pe plan cît mai larg, Sextil Pușcariu a dat o atenție cu totul deosebită problemelor de ortografie.

În anul 1904, sub forma unei scrisori către Ioan Bogdan, el publica, în „Convorbiri literare”, articolul intitulat *Ortografia revizuită a Academiei Romîne*.

Douăzeci de ani mai tîrziu, ia în dezbateri problemele controversate ale ortografiei și, în șase articole consecutive, intitulate *Cum să scriem?* publicate în revista clujeană „Societatea de mîine”, se ocupă de unele probleme generale, de folosirea majusculilor, de genitivul și dativul substantivelor feminine (*ei, ii*), de accent, de modul de întrebuintare, în scris, a lui *s* și *z* etc.

În sfîrșit, în anul 1929 pregătește un *Proiect de reformă a ortografiei române* pe care îl susține într-o ședință a Academiei.

Toate observațiile lui Pușcariu, referitoare la ortografie, erau pornite din dorința de a sprijini, în rîndul maselor de cititori, cultivarea limbii naționale. Ele îi vor servi ca argumente în momentul în care avea să se pună în discuție ideea revizuirii regulilor ortografice (1932). Reforma ortografică la care ne referim a fost inițiată și tradusă în fapt de Pușcariu însuși care avea, pe atunci, cuvîntul cel mai greu în problemele de lingvistică și filologie, din întreaga Academie. Tot lui i-a revenit sarcina de a alcătui, împreună cu clasicistul Teodor A. Naum, *Noul îndreptar ortografic*, apărut, inițial, în 1932 și, apoi, retipărit cu îmbunătățiri în mai multe ediții succesive. Ultima dintre ele, a V-a, s-a publicat în anul 1946.

Acțiunea de popularizare a cunoștințelor din domeniul istoriei, al istoriei literare și al criticii literare, al lingvisticii și al filologiei românești îl pune în contact, pe Sextil Pușcariu, cu aproape toate redacțiile revistelor și ziarelor românești ale vremii. El își publică pînă în

preajma anului 1920, aceste contribuții pentru publicul larg în *Convorbiri literare*, *Familia*, *Gazeta Transilvaniei*, *Glasul Bucovinei*, *Junimea literară*, *Luceafărul*, *Noua revistă română*, *Ramuri*, *Românismul*, *Sămănătorul*, *Școala*, *Telegraful român*, *Tribuna*, *Vatra*, *Voința poporului*⁹.

La începutul secolului nostru, una dintre problemele importante care își cerea rezolvarea era elaborarea *Dicționarului limbii române*. Figurînd în planul Societății academice, încă de la înființarea acesteia, alături de elaborarea unei *Gramatici*, dicționarul se găsea tot în fază incipientă, după ce fusese abandonat în două rînduri. Cele două volume (plus un glosar) publicate sub semnătura lui A. T. Laurian și a lui I. C. Massim, atacate vehement în chiar sînul Academiei, au trebuit abandonate din cauza numărului mare de cuvinte inexistente în limba noastră, luate de autorii citați de-a dreptul din limba latină, precum și din cauza unei concepții învechite și a unei metode de lucru necorespunzătoare, care stau la baza acestei lucrări. Nici încercarea lui B. Petriceicu-Hasdeu n-a fost mai norocoasă. În intenția acestui mare lingvist, *Etymologicum Magnum Romaniae* trebuia să fie o adevărată enciclopedie capabilă să prezinte și să lămurească istoria fiecărui cuvînt. Cu toată puterea de muncă neobișnuită, de care era în stare Hasdeu, cu tot geniul său incontestabil, o asemenea lucrare avea nevoie de mai multe vieți pentru realizarea ei. Planul pe care și-l făcuse Hasdeu depășea, cu mult, limitele unui dicționar obișnuit. Etymologicul său, așa cum fusese inițiat, nu era numai o lucrare lexicografică ci una și de istorie, de folclor și etnografie, de geografie și literatură etc. În dicționarul său care, în cele trei volume publicate abia a ajuns la cuvîntul *bărbat*, ni se prezintă istoria și geografia Banatului, spre exemplu, cu trecutul și cu prezentul acestei provincii. Se insistă asupra individualității dialectale a Banatului, fără să se negligeze apropierea care se pot face cu vorbirea moldovenilor și asupra cărora vor reveni nu numai lingviștii de mai târziu, ci și unii scriitori ca Sadoveanu, spre exemplu.

În determinarea specificului dialectal el se bazează atît pe cercetări contemporane, menite să pună în lumină o serie de trăsături actuale ale vorbirii din provincia respectivă, cît și pe miele manuscrise păstrate din secolele precedente. În cele peste optzeci de coloane (3102-3186) pe care autorul le acordă acestui cuvînt, el reia teoria asupra formării poporului român urmărită și în studiul *Strat și substrat. Genealogia popoarelor balcanice*, care prefătează acest volum al III-lea din etimologicul lui Hasdeu. La sfîrșitul prefetei avem și o planșă colorată, menită să fixeze și mai bine ideile susținute.

Tot așa, sub cuvîntul basm sînt prezentate, în mod științific, teoriile referitoare la originea acestei specii literare, la răspîndirea diferitelor motive întîlnite în basme etc. (col.

⁹ Am lăsat la o parte revistele de specialitate, românești ori străine, în care Pușcariu și-a publicat lucrările de mare întindere în domeniul lingvisticii, în primul rînd.

2596-2652), după cum sub *ban* sânt urmărite, iarăși cu depășirea preocupărilor lexicografice, sensurile celor trei noțiuni (col. 2403-2454) pe care le acoperă acest cuvânt în limba română (rang boieresc, monedă, nume propriu).

În sfârșit, pentru a ne da seama și mai bine de modul cum înțelegea Hasdeu să realizeze un dicționar al limbii române, ne vom mai opri la un singur cuvânt, macedo-român de data aceasta, pe care el înțelegea să-l popularizeze deși n-a circulat niciodată în limba vorbitorilor din nordul Dunării. Este vorba de substantivul *bană*, sinonim cu *viață* (col. 2454-2459), al cărui drept de existență este argumentat în felul următor: „Deși cuvântul s-a păstrat numai la macedo-români, totuși noi nu-l putem trece cu vederea, fiind exclusiv românesc, cu desăvârșire necunoscut popoarelor învecinate” (col. 2454).

După Hasdeu, dicționarul Academiei a fost încredințat lui Alexandru Philippide care, și el, l-a conceput pe un plan prea larg. Academia dorea să vadă lucrarea realizată cât mai degrabă; Philippide nu voia să renunțe la planul inițial. El nu mai urmărea problemele de istorie, de geografie, de etnografie, de literatură etc.” ca Hasdeu mai înainte, dar intenționa să adune tot materialul existent în limba română și să traducă fiecare cuvânt în mai multe limbi europene. Neînțelegerea dintre el și comisia dicționarului neputînd fi evitată, Philippide se simte obligat să renunțe la conducerea acestei lucrări și, astfel, ea este trecută lui Sextil Pușcariu după ce Philippide, împreună cu patru colaboratori ai săi, printre care și G. Ibrăileanu, reușise să adune, între anii 1898-1906, un material imens și să înceapă redactarea propriu-zisă a dicționarului (literele A, B, C și începutul lui D). Manuscrisul său, care se păstrează, cuprinde 11.744 de pagini. Acest material i-a adus servicii deosebite lui Pușcariu, care nu se sfiește a sublinia valoarea lui: „Prin faptul că Academia mi-a pus la dispoziție cele vreo cîteva sute de mii de extrase culese de d-l A. Philippide și de colaboratorii săi, am fost scutit de cea mai anevoioasă dintre lucrările pregătitoare, de munca grea și obositoare a adunării materialului”¹⁰.

În 1906, cînd preia conducerea lucrărilor dicționarului, Sextil Pușcariu nu avea decît 29 de ani. Abia fusese numit profesor la Universitatea din Cernăuți după ce, între 1904-1906 deținuse funcția de docent la Universitatea din Viena. Era membru corespondent al Academiei (din anul 1905) și nu peste multă vreme (1914) avea să devină membru activ al acestui înalt for științific.

Deși tînăr, Pușcariu era, totuși, în vremea aceea un lingvist cunoscut. Încă în 1898 el publicase lucrarea *Der Dialekt des oberen Oluthales*, căreia i-au urmat, apoi, *Din fonologia românească*, *Diminuția în limba românească*, *În chestiunea diminutivelor* (toate în anul 1900), *Studii și notițe filologice* (1901, 1903, 1904, 1905), *Die rumänischen Diminutivsuffixe*

¹⁰ *Dicționarul limbii române*, I, p. I, 1913, p. X, Cfr. și p. 11.

(1902), *Rumänische Etymologien* (1903, 1904), *Ortografia revizuită a Academiei Române* (1904), *Lateinisches ti und ki im rumänischen, italienischen und sardischen* (1904) etc. În anul 1905 a publicat și primul *Dicționar etimologic al elementelor latinești din limba română* (*Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, 235 pagini).

Dacă din lucrările înșirate mai sus, realizate, toate, înainte de anul 1906, nu ne putem face decît o idee vagă asupra pregătirii lui Pușcariu și a orientării sale, în probleme de lexicologie și de lexicografie, bibliografia ulterioară impresionează nu numai prin bogăție, ci și prin organizare.

Acceptînd conducerea lucrărilor pentru elaborarea dicționarului, el își ia toate măsurile și, lămurindu-se pe sine asupra metodelor de lucru, se adresează, în repetate rînduri, specialiștilor și publicului mare, cu intenția nu numai de a-și justifica prezența în fruntea colectivului de colaboratori, ci și mînat de dorința de popularizare a unei opere de interes național, cum avea să fie Dicționarul.

Încă în anul 1908, publică, în „Convorbiri literare”, două articole intitulate *în jurul dicționarului limbii române*, primul cu subtitlul: *Articol introductiv*, iar celălalt: *Cîrtitorii*.

Imediat după primul război mondial, cînd întregul șantier al dicționarului este mutat la Cluj, Pușcariu continuă să-și țină cititorii la curent cu mersul lucrărilor. Pe măsură ce se încheagă fascicule noi din dicționar, conducătorul lui vine cu alte articole lămuritoare ori trage concluzii de ordin general din materialul parcurs. În 1921, el publică articolul *Din perspectiva dicționarului*, în 1922, *Din perspectiva dicționarului. Despre legile fonologice*, pentru ca în 1926 și în 1931 să semneze alte două articole intitulate *Dicționarul Academiei*.

Nu este greu de văzut că problema a pus stăpînire pe toată ființa lui Pușcariu. Ai impresia că te găsești pe un mare șantier, în fața unui arhitect care, singur, poate să-și imagineze cum va arăta viitoarea clădire, în vreme ce urmărește, cu ochii specialistului, punerea la punct a lucrărilor de amănunt, coordonarea tuturor acțiunilor în vederea realizării întregului.

Articolele lămuritoare asupra rostului dicționarului ori cele referitoare la structura latină a limbii noastre, ca și notele etimologice, din ce în ce mai numeroase, pe care le întîlnim deopotrivă în revistele românești de cultură generală ori în cele de specialitate (*Almanahul graficei române*, *Balcania*, *Convorbiri literare*, *Cugetul românesc*, *Dacoromania*, *Drumul nou*, *Junimea literară*, *Langue et littérature*, *Revista filologică*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Revue de Transylvanie*, *Țara Bîrsei*), cît și în marile publicații europene de lingvistică (*Archiv für das Studium der neueren Sprachen*, *Archiv für vergleichende Phonetik*, *Die Tatwelt*, *Volkstum und Kultur der Romanen*, *Wörter und Sachen*, *Zeitschrift für romanische Philologie*) au rolul cărămizilor, al barelor de metal și al cimentului. Din ele va lua ființă viitorul *Dicționar al limbii române*, operă care răspunde

celor mai înalte exigențe științifice.

Cu toate că acest dicționar se deosebește fundamental de cele anterioare, afit prin concepție cât și prin metodele de lucru ori prin izvoarele pe care le folosesc autorii, el nu este, în fond, decât continuarea, într-o formă superioară, a muncii înaintașilor. Lucrul acesta nu i-a scăpat lui Pușcariu, care, în *Raport către comisiunea dicționarului*, spunea: „Cel ce scrie azi un dicționar trebuie să ia de bază dicționarele existente”¹¹. Fără strădaniile îndelungate ale acestora, aş spune fără greşelile comise de ei, opera ne-ar fi parvenit mai puțin încheată. În toată activitatea depusă de Pușcariu, și de colaboratorii săi, în elaborarea acestei lucrări se vede bine efortul de a continua o tradiție care începe cu primii latiniști (*Lexiconul de la Buda*, 1825), continuă cu Laurian și Maxim și este preluată, apoi, de B. P. Hasdeu, mai întâi, și de Alexandru Philippide, după aceea.

Din motive pe care nu este locul să le discutăm, acum, dicționarul început în 1906 n-a putut fi dus la capăt, în timpul vieții lui Pușcariu. Vor fi intervenit, aici, în primul rând, războiul mondial din 1914-1918¹² și sarcinile care îl așteptau, pe conducătorul lucrării, o dată

¹¹ Vezi *Dicționarul limbii române*, I, p. 1, București 1913, p. XII. Merită să menționăm, de asemenea, spusele lui Pușcariu despre primul dicționar românesc, *Lexiconul de la Buda*: „Și este interesant a urmări drumul pe care ideea unui dicționar mare românesc a pornit, pentru ca să ajungă la acea impozantă manifestare de la 1825, a cărei importanță nu stă mai jos decât a *Bibliei lui Șerban Vodă* sau a *Letopiseșelor lui Kogălniceanu*”. (*Dicționarul Academiei*, București, Academia Română, Mem. sect. literare, 1926, p. 3). Trei ani mai târziu, lingvistul clujean reia sub altă formă problema și, elogiind pe autorii lexiconului, nu se poate reține să nu-și exprime satisfacția că el, împreună cu colaboratorii lui din capitala Ardealului, continuă această importantă activitate: „Întîia lucrare științifică cu adevărat mare care, pe lângă erudiție și iscusință, cerea înainte de toate o bună împărțeață a lucrului și o muncă consecventă și neobosită de ani îndelungați, este acel mare dicționar al limbii române, *Lexiconul de la Buda*, apărut în 1825 ca rezultat al unei colaborări fericite de mulți ani între învățații timpului. Și poate nu este neînsemnător faptul că tot în Ardeal se lucrează azi, după încercări întrerupte la București și Iași, *Dicționarul cel mare al limbii române*”. S. Pușcariu, *Ce e românesc în literatura noastră?* Brașov, 1929, p. 18.

¹² Cum ne informează Pușcariu însuși, în „Dacoromania”, VI, 1929-1930, p. 505, unde vorbește de o „pauză forțată în publicare, pricinuită de război și urmările lui imediate...”. Ideea a fost subliniată mai pe larg în comunicarea academică din 1926 (*Dicționarul Academiei*, paginile 32-33); „Din decembrie 1906 pînă în iunie 1914 am dat – cu excepția lunilor de vacanțe de vară – cite o coală de tipar lunar, cu toatele 80. Dacă lucrarea continua în mersul acesta, am avea azi, după alți 12 ani, 37 de fascicule, adică trei din cinci părți terminate și dicționarul nostru ar fi progresat mai repede decât operele similare din străinătate. Dar a venit războiul și cu el toate s-au schimbat. În țara mărită problema dicționarului se pune altfel; știința a progresat în întîiul sfert al acestui veac foarte mult, deschizînd perspective nouă în cercetările lingvistice; obiectul însuși al cercetării noastre, limba română, trece, după dispariția frontierelor artificiale, printr-o prefacere mai mare decât în oricare epocă anterioară. Schimbarea cea mai mare s-a produs însă în însăși concepția noastră cetățenească, în felul cum fiecare din noi crede astăzi că poate fi util neamului și țării. Căci rostul

cu organizarea Universității din Cluj, după cum nu trebuie să uităm că redactorii ei erau, în același timp, și cei care își adunau materialul, nu numai cei care îl pregăteau pentru tipar, și lucrul acesta a cerut timp.

Pușcariu însuși și-a dat seama, încă din anul 1920, că realizarea unei asemenea lucrări nu stă în puterea unei singure generații și, în constatarea lui, se strecoară și o umbră de regret, când afirmă:

„Cît ar fi de frumos, dacă, după terminarea unei lucrări mari lexicografice, ai mai avea vremea și energia tinerească ca să prelucrezi în mod sistematic tot materialul de observațiuni pe care l-ai acumulat pe fișe în cursul anilor! Dar, din nenorocire, viața omului e prea scurtă și puterea lui de muncă prea limitată ca să mai poată face și această operă de sinteză”¹³.

Din volumele apărute (literele A-C; F-L, aproximativ 3250 de pagini!) ne putem da seama, însă, că ne găsim în fața unei opere lexicografice la cel mai înalt nivel. Puține limbi se pot mândri cu una mai bună¹⁴. Din prefața volumului I, partea I (1913) unde Pușcariu discută nu numai metoda de lucru, ci și concepția pe care trebuie s-o avem asupra dicționarului, se vede clar măsura în care el era nu numai inițiat în problemă ci și pregătit să răspundă tuturor cerințelor legate de rezolvarea ei. Fără să putem face afirmația că această lucrare cuprinde toate cuvintele existente în limba română (o asemenea afirmație nu-și găsește justificare în cazul nici unei alte lucrări similare¹⁵), sântem îndreptățiți să susținem că autorilor ei nu le-a scăpat nimic din ceea ce caracterizează limba noastră în epoca respectivă: cuvintele vechi, cele populare, neologismele de circulație obișnuită și chiar unele elemente din limbajul familiar sau din jargoane sânt reprezentate în ceea ce au mai caracteristic în dicționar. Puține dintre cuvintele cu oarecare circulație, în epocă, vor fi rămas neînregistrate în coloanele lui. Considerațiile pe care Pușcariu le făcea, acum 55 de ani, asupra elementelor populare din

---

suprem al generației noastre, căreia i-a fost dat să aibă o parte activă la cel mai important act din istoria noastră, este să lase urmașilor o țară nu numai întregită, ci și consolidată. Iar condiția primă pentru consolidare este ca orice acțiune a noastră să fie întemeiată pe o cunoaștere exactă a propriilor puteri și a greutăților pe care avem să le învingem. Timpul improvizațiilor a trecut; documentarea, răbdarea și perseverența trebuie să le ia locul”. Cfr. și *Dicționarul limbii române*, tomul II, partea I, București 1934, p. 1, col. t, de unde rezultă că primul război mondial a provocat o întrerupere a lucrărilor între anii 1914-1928.

¹³ „Dacoromania”, I, 1920-1921, p. 74.

¹⁴ ... „o țară ca România, care posedă cele dintâi volume ale unui dicționar, cum nu-l are alt popor romanic” (Leo Spitzer, „Dacoromania”, VI, 1929-1930, p. 505).

¹⁵ „Nici un dicționar nu poate cuprinde toate cuvintele limbii, oricît ar fi dicționarul de bogat, e departe de a fi complet, căci limba creează neconținut vorbe nouă: în fasciculele apărute pînă acum lipsesc vorbe ca bolșevic, sau expresiile cap de listă ș.a. Dar cu fiecare ediție nouă dicționarele se completează și astfel, cu timpul, ele ajung să dea o imagine întru cîtva fidelă a bogăției unei limbi” (*Dicționarul Academiei*, 1926, p. 7).

limbă, asupra celor vechi, asupra neologismelor cu terminologia de specialitate nu și-au pierdut valabilitatea nici în momentul de față.

El a prevăzut, încă de pe atunci, dezideratul pe care avea să-l formuleze cu precizie abia în 1926: „Principiul de la care un lexicograf nu trebuie să se abată niciodată, este a fi util; iar grija lui de căpetenie trebuie să fie ca oricare cercetător să găsească în dicționar tocmai ceea ce caută”¹⁶.

Că punctul de vedere al lui Pușcariu, asupra dicționarului, a fost just, rezultă și din faptul că, în momentul în care s-a pus problema reluării elaborării lui, nu s-a simțit nevoia modificării planului lucrării, a metodelor de lucru ori a concepției care îi stă la bază. Colectivele de specialiști din București, Cluj și Iași, care au sarcina continuării muncii la dicționar, urmează, fără modificări importante, principiile stabilite de Pușcariu.

Mai mult decât atât, actualul conducător al lucrării, academicianul Iorgu Iordan, a făcut o apreciere cu totul laudativă asupra muncii pe care a desfășurat-o Pușcariu la dicționar, pe care ne permitem s-o reproducem în rândurile de mai jos:

„Munca lui Pușcariu la *Dicționarul limbii române* prezintă, din punct de vedere teoretic, o importanță mai mare decât aceea de conducător și de «revizor» final al lucrării. Parcurend, studiind și revizuind o cantitate enormă de cuvinte, el a putut să pătrundă adânc în ceea ce putem numi viața limbii, activitatea sau mișcarea ei neconținută și, în consecință, să observe și să înțeleagă fenomene care altfel i-ar fi scăpat. Rodul constatărilor și al meditării lui asupra faptelor constatate l-a publicat, în diverse rânduri, de obicei sub titlul *Din perspectiva dicționarului* (v. „Dacoromania”, în al cărei volum I, 1920, a apărut prima serie, consacrată onomatopeelor din limba română). Nu-i posibil, și nici necesar, să dau amănunte, fie și foarte reduse, asupra conținutului acestor studii. Trebuie să spun totuși că multiplele calități de lingvist autentic ale lui Pușcariu, de care, într-o formă ori în alta, am amintit în paginile precedente și în fruntea cărora aș pune adâncul și totodată subtilul său spirit de observație cu privire la faptele de limbă și mai ales la semnificația lor teoretică, se vădesc din belșug tocmai în aceste studii, cu caracter adesea de «causerie», la fel ca în tot atât de prețioasele lui Note pe *marginile cărților*, extrem de bogate și acestea în puncte de vedere personale, mai totdeauna convingătoare, fiindcă se întemeiază și pe calitățile menționate mai înainte, dar și pe o experiență vastă, aproape unică în lingvistica românească, produs al contactului neîntrerupt cu limba, prin intermediul textelor și, în primul rând, al vorbitorilor înșiși, netransformați în subiecte ca pentru o anchetă, ci așa cum se manifestă ei în viața de toate zilele”¹⁷.

¹⁶ *Dicționarul Academiei*, 1926, p. 25.

¹⁷ Locul citat, p. 156.

Spiritul organizatoric al lui Sextil Pușcariu nu s-a manifestat numai cu ocazia elaborării Dicționarului. El s-a dovedit extrem de util în munca pregătitoare pentru *Atlasul lingvistic român*, precum și în realizarea acestei lucrări mai importantă, poate, decât însuși dicționarul. A fost, fără îndoială, un noroc deosebit pentru lingvistica românească faptul că în persoana lui Pușcariu s-a întâlnit un mare om de știință cu un organizator neîntrecut.

Datorită acestor calități, Universitatea din Cluj a găsit în primul ei rector personalitatea de care avea cea mai mare nevoie, într-o vreme în care orice măsură negândită în întregime, orice întârziere a unei acțiuni puteau să afecteze buna desfășurare a lucrurilor. Lui i se datorește faptul că, încă de la început, Universitatea Daciei superioare, cum îi plăcea să o numească după tradiția străveche de după domnia lui Traian, a preluat primatul într-o serie de discipline. El are meritul de a fi încadrat facultatea de litere cu specialiști de talia lui Nicolae Drăganu, Theodor Capidan, Vasile Bogrea, G. Giuglea etc., și tot lui i se datorește faptul că, dintre numeroșii absolvenți ai acestei facultăți, a selectat și a sprijinit să se formeze, în lingvistică, pe academicianul Emil Petrovici, pe Sever Pop, Ștefan Pașca, D. Macrea, I. Pătruț, Romulus Todoran, Mircea Zdrenghia etc. Dar rectorul Pușcariu n-a avut grijă numai de facultatea din care el însuși făcea parte. Toate facultățile au fost „întărite” cu muntenii, cu moldovenii și cu ardelenii cei mai valoroși dintre cei care nu-și găsiseră încă rosturile în învățământul superior, eventual cu cei din rindul personalului ajutător de la Universitățile din București și Iași¹⁸.

Atlasul lingvistic a fost realizat, în cea mai mare măsură, de colaboratorii lui Pușcariu: Sever Pop și Emil Petrovici. S-ar putea spune că munca lui efectivă este mai redusă, ca volum, decât în cadrul dicționarului. El are, însă, meritul de a fi inițiat această lucrare, de a fi stîmplat interesul asupra ei, precum și de a fi pregătit, în țară și în străinătate, pe cei doi anchetatori pomeniți.

---

¹⁸ În paginile ziarului „Înfrățirea”, din Cluj, numerele 57-60 din 12-15 oct. 1920, Pușcariu ne informează („La deschiderea Universității din Cluj. Raportul rectorului Sextil Pușcariu asupra activității Universității în anul școlar 1919-1920”) că, după ce a căzut ideea instituirii unor comisii de specialiști alcătuite din profesori de la universitățile din București și Iași, „care și-ar fi terminat lucrările, în cazul cel mai bun, în doi ani de zile” (nr. 57 din 12 oct. 1920, p. 2, col. 3), Consiliul Dirigent din Sibiu l-a numit pe el „comisar general” al universității. În această activitate, Pușcariu s-a sprijinit, totuși, pe ajutorul unei comisii de 12 profesori, din București și Iași. El sublinia printre altele că: „Sosise vremea ca vechiul regat, căruia Ardealul îi dase în curs de un veac împlinit, de la descălecarea lui Gheorghe Lazăr, pleiadă de dascăli și apostoli ai culturii naționale, să întoarcă provinciei dezrobite nobila datorie și să-i trimeată ajutorul său frățesc” (nr. citat, p. 2, col. 3). Ideea avea să fie reluată, nu peste mult, în altă formă, în „Cuvînt de deschidere la al doilea, congres al Asociației profesorilor universitari”, Cluj, 3 iunie 1921, cînd spunea: „Încă nu s-au împlinit doi ani de cînd, printr-o înțelegere, profesori de la toate universitățile noastre au pus temelie acestei cetățui românești în inima Ardealului” (p. 3).

Dacă nu uităm că unii dintre lingviștii români de autoritate, ca Ovid Densusianu, au luat atitudine, în scris, împotriva intenției lui Pușcariu de a începe lucrările în vederea elaborării atlasului, și au susținut că în România nu există oameni pregătiți pentru asemenea operă¹⁹, meritul conducătorului școlii lingvistice din Cluj se conturează și mai precis. Și aici, ca și în cadrul dicționarului, Pușcariu a scris o serie de articole valoroase, cum sânt: *Atlasul lingvistic al României* (1929), *Hărțile graiului* (1933), *Atlasul lingvistic român. Prospect* (1936), *Les enseignements de l'Atlas linguistique de Roumanie* (1936), *Despre i final* (pe marginea Atlasului lingvistic) (1941). Deosebit de importantă este, ca și în cazul dicționarului, *Prefața* pe care Pușcariu o semnează în cadrul primului volum din Atlas.

Prin această lucrare, limba noastră intră și mai mult în atenția specialiștilor de peste hotare care încep să o compare, tot mai insistent, cu franceza și cu italiana, primele limbi romanice care au dispus de atlase lingvistice. Pe lângă faptul că putea folosi experiența înaintașilor, Pușcariu a înțeles să vină și cu unele inovații. Așa, spre exemplu, el introduce doi anchetatori, în loc de unul, cu două chestionare deosebite. La atlasul mare, adaugă unul mic, cu hărți colorate, care prezintă avantajul unei lecturi mult mai rapide, a unei informări imediate asupra răspândirii diferitelor fenomene. Tot datorită lui Pușcariu, unul dintre ce; doi anchetatori a folosit, printre informatorii lui, și câte un scriitor reprezentativ din fiecare provincie istorică (M. Sadoveanu, I. Agârbiceanu, I. Al. Brătescu-Voinești). În sfârșit, ALR avea să fie completat cu volume de texte dialectale, altă inovație față de atlasele anterioare, ale Franței și Italiei cu Elveția meridională, știut fiind că atlasele nu pot înlocui monografiile, că la răspunsul unic, pentru o problemă dată, pe care ni-l pune la dispoziție o hartă oarecare, monografia ne aduce o sumă de răspunsuri, câteodată toate răspunsurile posibile la întrebarea pusă²⁰.

S-a susținut că Atlasul lingvistic consemnează limba română vorbită în perioada dintre cele două războaie mondiale, Părerea aceasta este numai parțial valabilă. Oare nu Pușcariu a făcut afirmația că limba pe care o vorbim constituie cel mai vechi izvor al istoriei noastre?²¹ În acest caz e ușor de înțeles ca. opera pe care a inițiat-o nu se referă numai la realitățile din

¹⁹ Cfr. „Grai și suflet”, I, 1923, p. 154-155.

²⁰ Cfr. Emil Petrovici, *Texte dialectale*, Sibiu-Leipzig, 1943, p. VII.

²¹ „E adevărat că documentele vorbesc târziu și rar despre români. Cu atât mai elocvent vorbește însă limba noastră. Ea ne arată că de la stingerea vieții romane în orașele înfloritoare de la cursul inferior al Dunării și pînă la întemeierea principatelor, strămoșii noștri au dus o viață patriarhală de păstori și mici agricultori. Între neamurile de cuceritori de alt grai, care s-au așezat peste ei, ei au izbutit să-și păstreze individualitatea etnică, mulțumindu-se să stăpînească munții pe care nimeni nu-i rîvnea, de la Pind și Olimpul unde odinioară sălășluiau zeii grecilor antici, pînă în Alpii Dinarici și în Carpații cehoslovaci și polonezi”. (*Misiunea istorică a ortodoxiei române*, Cluj, 1933, p. 5).

cele două decenii, din secolul nostru, ci la o epocă istorică foarte îndelungată care se confundă cu viața însăși a poporului român. Așa stînd lucrurile, importanța atlasului crește în mod considerabil; valoarea lui intrinsecă este dublată de importanța pe care o are pe plan național.

În aceiași ani de organizare a învățămîntului românesc în Transilvania, Pușcariu pune bazele Muzeului limbii române (1919), laboratorului în care și-au desfășurat activitatea atît colaboratorii la dicționar, cît și cei de la ALR, cea mai bună școală de lingvistică românească, între cele două războaie mondiale, cunoscută pretutindeni în Europa. Statutul muzeului fixa, printre altele, următoarele obiective științifice:

- Strîngerea și prelucrarea științifică a materialului lexicografic al limbii române din toate timpurile și din toate regiunile locuite de români;
- Pregătirea de studii și lucrări speciale în vederea unificării limbii literare și a terminologiei tehnice și speciale în toate ținuturile românești;
- Deșteptarea interesului obștesc pentru studiul și cultivarea limbii române;
- Pregătirea de filologi români²².

Dar oricît ar fi fost de bine încadrate cele două institute (Universitatea și Muzeul limbii române!) mai era nevoie de ceva pentru impunerea pe plan științific. Era nevoie de un organ de publicitate. Acesta avea să fie impunătoarea revistă „Dacoromania” care însumează, în cele 11 volume ale ei (dintre care două în cîte două părți!) nu mai puțin de 9528 de pagini. Se poate afirma că n-a existat lucrare importantă din domeniul limbii și literaturii naționale, cîteodată și din cel al istoriei ori al geografiei, folclorului și etnografiei, care să nu fie consemnată în paginile acestui „buletin”. N-a ajuns la cunoștința colaboratorilor lui Sextil Pușcariu vreo informație referitoare la trecutul poporului român ori la originea limbii sale care să nu-și găsească aprecierea necesară și răspunsul cuvenit. „Dacoromania” nu era un titlu ales la întîmplare. El însemna, pentru lingviștii clujeni, și avea să însemneze, nu peste mult, și pentru alții, studiul limbii strămoșilor noștri pe toate meridianele și la toate nivelele, în întreaga Dacie, în Dacia Traiană și în cea Aureliană, deopotrivă.

Latinitatea limbii noastre își cerea drepturile, ațita vreme neglijate. O nouă școală ardeleană își răspîndea cuvîntul spre toate zările.

Proporțiile neobișnuite ale acestei reviste au făcut posibilă publicarea, în paginile ei, a unor lucrări foarte întinse, teze de doctorat, monografii etc., mărturii, ele înseși ale unei activități creatoare deosebite. Nu-i greu de înțeles că, datorită calităților de organizator ale lui Pușcariu, care dirija atît munca de la universitate și de la muzeu, cît și tipărirea „Dacoromaniei”, exista o legătură strînsă între aceste sectoare, asigurîndu-se bunul mers al

²² Vezi „Dacoromania”, I (1920-1921), p. 3.

fiecăruia prin concursul entuziast al celorlalte două.

Pe lângă studiile de proporții neobișnuite, „Dacoromania” și-a făcut un titlu de mândrie din publicarea unui număr extrem de mare de articole mărunte, note, recenzii, etimologii etc., care dau caracter enciclopedic fiecărui volum al revistei. Când numărul cadrelor didactice și al colaboratorilor de la muzeu a crescut, când volumul de muncă făcea să fie îndrumate noi lucrări spre tipografie, spațiul de care dispunea „Dacoromania” devenise insuficient. Atunci a luat ființă *Biblioteca Dacoromaniei*, o colecție în care au fost publicate lucrări de lingvistică, de istorie literară, de folclor etc., cum ar fi: Augustin Bena, *Limba română la sașii din Ardeal* (1925), G. D. Sera, *Contributo toponomastico alla teoria della Continuita nel medioevo delle comunità rurali romane e preromane dell'Italia superiore* (1931), Ștefan Binder, *Kind, Knabe, Mädchen im dacorumänischen* (1932), Emil Petrovici, *Graiul carașovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională* (1935); Gh. Bogdan-Duică, *Istoria literaturii române moderne* (1923), Ion Breazu, *Michelet și românii* (1935) etc.

Urmaș al latiniștilor, în sensul că îi continuă pe aceștia prin lupta de idei și prin apărarea indirectă și statornică a limbii naționale, Pușcariu se interesează de vatra lingvistică a neamului nostru, de structura latină a limbii române, urmărește cu pasiune și cu ingeniozitate ideea latinității, prin ajutorul circulației cuvintelor, într-o serie de lucrări literare, printre care și unele poezii ale lui Eminescu, ori în terminologia referitoare la părțile corpului omenesc, întărind concluziile la care ajunsese, mai înainte, B. P. Hasdeu sau pe care le întrevăzuse, într-una din lucrările sale, I. Eliade Rădulescu²³ la începutul deceniului al patrulea din secolul trecut. Subliniază importanța fundamentală a limbii noastre în viața poporului, precum și specificul ei în cadrul celorlalte limbi romanice, și își orientează aproape toate cercetările în direcția sprijinirii continuității poporului român în nordul Dunării.

În același timp, considerându-se și urmașul lui Dimitrie Cantemir și al lui B. P. Hasdeu, nu numai al latiniștilor, el nu neglijează nici contribuția pe care au putut-o aduce traco-dacii la formarea poporului și a limbii noastre și urmărește, în permanență, să pună în lumina rolul substratului, să arate fundamentul pe care au construit romanii noua civilizație de la gurile Dunării și din Carpați, după cucerirea Daciei.

Format la școala neogramaticilor, se îndreaptă mai ales spre cercetarea istorică, deși nu o neglijează nici pe cea descriptivă. Concepția autorului este exprimată, clar, în următoarele rânduri: „A avea înțelegerea istorică a limbii nu însemnează a privi numai în trecutul îndepărtat, ci și a recunoaște schimbările prin care limba trece chiar în momentul când o poți observa direct” (*Dicț. Acad.* 1926, p. 12). În aceeași lucrare, numai câteva pagini mai departe citim: „Pe lângă extensiunea în timp pe care ne-o înfățișează istoria cuvintelor, tindem astăzi

²³ Este vorba de articolul intitulat *Repede aruncătură de ochi asupra limbii și începutului ruminilor*.

să cunoaștem și extensiunea lor în spațiu, pe lângă cercetarea diacronică a limbii, atențiunea noastră se îndreptează tot mai mult spre cunoașterea sincronică a ei” (p. 19). După cum mărturisește singur, pe măsură ce ia cunoștință de alte orientări în lingvistică nu mai crede fără rezervă în afirmațiile magiștrilor săi, după cum nu mai crede în valabilitatea legilor fonetice fără excepție:

„Aproape toți am început ca adepți convinși ai școlii neogramatice germane și continuăm metoda strict științifică a maeștrilor noștri. Totuși am pierdut credința în multe din principiile lor lingvistice”²⁴.

Mult mai receptiv la inovații decât Philippide și decât Densusianu, își dă seama de importanța geografiei lingvistice, în cercetarea graiurilor²⁵, și, preluând metoda lui Gilleron, va căuta s-o aplice la limba noastră, în cadrul lucrărilor în vederea elaborării Atlasului Lingvistic Român. Se arată, de asemenea, receptiv față de „idealismul” lui Vossier²⁶ deși unii

²⁴ „Dacoromania”, II, 1921-1922, p. 19. Dar ideea aceasta nu este exprimată numai aici de Pușcariu. Încă în 1910, în cel de al doilea articol intitulat *Probleme nouă în cercetările lingvistice* publicat în „Convorbiri literare”, XLIV, vol. II, el spunea: „Un lucru se accentuează mai ales pe zi ce merge: recunoașterea insuficienței principiilor de limbă stabilite de școala neogramaticală. Aproape toți care au învățat în școala aceasta, începînd cu a fi convinși de existența legilor fonetice, au sfîrșit prin a li se zdruncina credința în ele” (p. 523). În același articol, Pușcariu citează următoarea afirmație a lui M. G. Bartoli (*Alla fonti del neolatino!*), din care își însușește mai ales partea finală: „Legile fonetice nu sînt o descoperire științifică; sînt o invenție practică, născocită de paleogramatici și dezvoltată de neogramatici; ele sînt și vor rămînea pururi insuficiente pentru neolingviști” (p. 525). Cfr. și „Dacoromania”, II, 1921-1922, p. 26, unde această ultimă idee este reluată exact sub aceeași formă. Nu mai poate surprinde, prin urmare, sublinierea acestei atitudini de către însuși profesorul lui Pușcariu, W. Meyer Lübke, care îi scria: „Excelenta carte a lui Duraffour despre diftongii franco-provențali dovedește ca tot mai există învățați care se interesează de asemenea amănunte. În general însă tendințele actuale sînt altele decît acum 50 de ani. *Asta o văd din ceea ce publici d-ta și von Warfburg. Mă bucur cînd vă citesc, dar sînt prea bătrîn spre a descoperi alături de voi lucruri nouă. Avertismentul lui Jaberg, în frumoasa sa cuvîntare ca lector, că și în știință omul trebuie să învețe a fi bătrîn, m-a impresionat mult*” („Dacoromania”, IX, 1936-1938, p. 14).

²⁵ Deosebit de importantă mi se pare afirmația următoare, pe care o extrag din articolul *Probleme nouă în cercetările lingvistice*, publicat în „Convorbiri literare”, 15 febr. 1910: „Cîte probleme importante nu s-ar putea dezlega și la noi, românii, dacă am fi în situația de a putea urmări geografia lexicală a cuvintelor noastre” (p. 460). O pagină mai înainte, considera *Atlasul lingvistic al Franței*, de J. Gillieron, o „operă monumentală”.

²⁶ Cfr. „Dacoromania”, II, 1921-1922, p. 61: „Ar fi desigur o greșală să ne închipuim că evoluțiunea unei limbi ne-o arată suma de legi fonologice, paradigme morfologice, pe care le găsim într-un manual de gramatică istorică. Aceasta constituie numai o mică parte din evoluțiunile mai mult sau mai puțin generalizate, întrucît ele au putut fi observate de filologi în limba și dialectele actuale și au putut fi urmărite, pentru vremurile trecute, pe baza documentelor, sau reconstruite în temeiul unor speculațiuni. În acest sens are dreptate K. Vossler, cînd, în disprețul său pentru pedanteria filologică, aseamănă limba cu livada înflorită, iar gramatica cu cutia în care botanistul strînge

dintre profesorii și colegii săi îl atacă fără rezervă. Dă atenția cuvenită, în limbă, elementului psihologic și celui social²⁷. Curente numeroase, din care se inspiră, nu contribuie numai la o lărgire a orizontului lingvistic al lui Pușcariu, ci și la o anumită atitudine, favorabilă, la care se referă autorul în *Prezentarea* din fruntea volumului I din *Limba română*: „În locul intransigenței în convingeri s-a accentuat la mine din ce în ce mai mult înghăduința față de păreri altora” (p. 2). Mai mult decât toate curente noi s-a apropiat Pușcariu de școala fonologică de la Praga, ale cărei principii le-a folosit la elaborarea unora dintre lucrările sale. Lucrul acesta a fost subliniat atât de academicianul Iorgu Iordan²⁸, cât și de academicianul Emil Petrovici²⁹. Se înțelege că și aici, ca în toate împrejurările, Pușcariu supune unui riguros examen critic păreri reprezentanților școlii lingvistice din Praga și formulează numeroase rezerve în legătură cu tezele lor. Dacă n-a putut accepta, în întregime, ideile celor care l-au inițiat în lingvistică, la o vîrstă fragedă, cu atât mai mult nu putea să primească, fără discernămint critic, teoriile emise mai târziu, cînd el însuși devenise o personalitate și întemeiasă o școală de lingvistică.

Dintre lucrările elaborate din contactul cu ideile puse în circulație de cercul lingvistic din Praga vom pomeni *Morfemul și economia limbii* (1931) și *Considerațiuni asupra sistemului fonetic și fonologic al limbii române* (1934).

Curiozitatea lui nestăpînită, dorința de a fi mereu la curent cu tot ce era nou în lingvistică i-a ușurat înțelegerea pentru unele probleme care n-au intrat în preocupările inițiatorilor săi neogramatici. El a adus contribuții importante atât la lămurirea rolului neologismului, în genere, de care s-a ocupat în mai multe rînduri, cât și la influența franceză asupra limbii noastre.

Un loc aparte ocupă, în activitatea lui Pușcariu, studiile asupra dialectelor din sudul Dunării, mai bine spus asupra unuia dintre aceste dialecte, și anume cel istroromân. Cercetarea monografică, în trei volume, asupra celei mai îndepărtate ramuri a limbii noastre, și, în același timp, a celei mai expuse dispariției din cauza numărului mic de oameni care mai vorbesc acest dialect, are, pe lîngă valoarea ei științifică, și o adîncă semnificație de politică națională. Pușcariu n-a urmărit, aici, numai realizarea unei monografii dialectale. Pentru el, dialectul istroromân este o subdiviziune a limbii române dintr-o lungă perioadă istorică.

---

plantele ce-l interesează”.

²⁷ Vezi „Dacoromania”, II, 1921-1922, p. 69: „La întrebarea cum se naște o schimbare de rostire, ne poate da răspunsul pînă la un oarecare grad fonetistul; la întrebarea cum se poate ea fixa, prin generalizare, asupra materialului lingvistic, răspunde în cele mai multe cazuri psihologul; la întrebarea cum se propagă asupra comunității de indivizi grăitori, va avea să răspundă sociologul”.

²⁸ Locul citat, paginile 152, 154-155.

²⁹ Prefața la Sextil Pușcariu, *Limba română*, II, 1959, p. VII.

Dezvoltându-se în alte împrejurări decît dialectul dacoromân, a păstrat o serie de trăsături care ne ajută la reconstituirea, prin comparare, a românei comune, a aspectului limbii noastre de dinainte de despărțirea în dialecte. Păcat că această comparare este mult îngreuiată de faptul că dialectul istroromân a suferit o puternică influență străină din partea limbii croate și alta, nu mai puțin accentuată, din partea limbii italiene care i-au perturbat atît sistemul fonetic cît și structura gramaticală.

Spre deosebire de Ovid Densusianu, care vedea în istroromâni o ramură desprinsă din nordul Dunării, iar în dialectul lor un subdialect dacoromân, Pușcariu consideră, împreună, cu Philippide, că istroromânii sînt urmașii așa-numiților români apuseni³⁰ care populau, în evul mediu, aproape toată Iugoslavia de azi, în timp ce aromânii și mealenoromânii sînt descendenții românilor sudici, iar dacoromânii ai celor nordici. De aici rezultă că Pușcariu susținea, iarși ca Philippide dar, de data aceasta, și ca Densusianu, că poporul român s-a format nu numai în nordul Dunării, în fosta provincie Dacia, ci și în sudul acestui fluviu.

În sfîrșit, se cuvine să pomenim, în această prezentare, și de preocupările filologice ale lui Pușcariu, între care cea mai importantă este ediția, publicată în 1914, în colaborare cu Al. Procopovici, a *Cazaniei* a doua a lui Coresi, ultima tipăritură a diaconului de la Brașov (1581) și, din multe puncte de vedere, cea mai importantă traducere din secolul al XVI-lea. Întîmplarea face să fiu posesorul a patru scrisori ale lui Pușcariu, adresate lui Ion Bogdan, în care se dau amănunte în legătură cu această ediție critică. Scrisorile datează din anii 1911-1913 ceea ce însemnează că pregătirea ediției i-a luat aproximativ patru ani. Din ele rezultă nu numai grija lui Pușcariu pentru folosirea unei metode de transcriere cît mai aproape de realitatea vremii, ci importanța pe care o acordă pînă și amănuntelor celor mai puțin semnificative care l-ar putea duce către realizarea unei ediții cu adevărat științifice. Cartea este, într-adevăr, un succes în domeniul editării de texte vechi, în țara noastră, o adevărată ediție științifică.

Dar atenția acordată limbii rămîne vechi nu se limitează numai la reeditarea acestei *Cazanii*. Cu toate că limba literară n-a constituit o preocupare pentru lingviștii din generația lui Pușcariu și puținele aprecieri făcute asupra ei sînt cu totul întîmplătoare și tangențiale, numele lui nu lipsește din sumara bibliografie a vremii cu privire la acest subiect.

Este vrednic de amintit faptul că, datorită lui Pușcariu, școala lingvistică din Cluj și-a însușit punctul de vedere exprimat, inițial, de Nicolae Iorga, asupra originii limbii române literare. Atît el, cît și Nicolae Drăganu, cît și Al. Procopovici, cel mai vechi elev al său, au susținut că românii au început să scrie în limba națională sub influența reformatoare a

³⁰ „Istroromânii sînt urmașii acelor români apuseni rotacizanți care locuiau în vecinătatea albanezilor și în comunitate geografică cu dacoromânii!” („Dacoromania”, IV, 1924-1926, p. 1374-1375).

husiților. Problema a fost în dezbatere aproape cincizeci de ani și ea nu-i lămurită definitiv nici în momentul de față; vreau să spun că nici azi specialiștii noștri nu sânt cu toții de acord asupra originii limbii literare. Vom aminti, însă, în același timp, că ideea husită a pierdut, mult, din autoritatea pe care a avut-o într-o vreme. Dar nu va putea nimeni nega prestigiul de care se bucura, la un moment dat, tocmai datorită faptului că era susținută de un istoric ca Nicolae Iorga și de un lingvist de talia lui Pușcariu³¹. În cadrul acelorași preocupări, de limbă veche și de limbă literară, vom mai aminti articolele: *Despre pre la acuzativ* (1921), *Părerile lui Petru Maior despre limba română* (1921), *Limba cărților sfinte* (1938), precum și seriile de *Note pe marginea cărților*, pomenite deja. Nu vom uita unele afirmații întâmplătoare, dar cu nimic mai puțin importante pe care le întâlnim în unele lucrări care, aparent, n-ar avea legătură cu limba literară, cum ar fi dicționarul însuși³².

Ca și în cazul altor probleme, care l-au preocupat vreme îndelungată, Pușcariu își revizuieste părerile și în cazul limbii literare, în funcție de bibliografia nouă pe care o are la îndemână, la un moment dat:

„La noi, lipsa de claritate a unor texte sfinte nu e atât urmarea îmbătrânirii limbii – căci limba noastră s-a schimbat prea puțin de patru sute de ani încoace – ci se explică prin redarea prea servilă a originalului în traducerea întâilor tâlmăcitori.

Spre deosebire de alte popoare, înfiia traducere în românește a celor mai importante părți din cărțile sfinte – evangheliile, apostolul și psalmii înainte de toate – nu *reflectează limba unui ținut, deosebită de graiurile vorbite în alte regiuni*. Copiștii care ajutau ca manuscrisele să pătrundă pretutindeni, nivelau deosebirile dialectale, ce nu erau prea mari de altminteri.

³¹ Asupra modului cum vedea Sextil Pușcariu această problema, cfr. *Istoria literaturii române. Epoca veche*², Sibiu, 1930, p. 64-66. Vezi și *Literatura română*, Arad, 1925, p. 18. Ideea se întâlnește, însă, într-o lucrare mult mai veche, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, 1910, p. 40.

³² Vezi paginile X, XX, XXI, XXIII sau articolul intitulat *Despre neologisme*, publicat în *Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 345-359 din care vom reproduce două scurte fragmente referitoare la limba secolului al XVII-lea, cel dintîi, și la cea din perioada dintre anii 1905-1930, cel de al doilea: „Mitropolitul Varlaam, ridicat din popor, are o limbă mai puțin împeștrită de neologisme decît contemporanul său Dosoftei, care, după mărturisirea cronicarului, „nu era prost (simplu) de felul lui..., multe limbi știa: elenește, latinește, slavonește și altele” (p. 346).

„Pentru Cezar Petrescu, care e fixat cu toate rădăcinile sale de scriitor în zbuciumul vieții moderne și în gazetărie, nu există neologism care să nu poată fi întrebuințat în roman; Brătescu-Voinești și Sadoveanu, crescuți în cercul scriitorilor de la „Convorbiri literare” și „Sămănătorul”, simt o adevărată bucurie estetică de cîte ori izbutesc să facă să vibreze o vorbă bătrînească sau de cîte ori descopăr în cutare colț de țară o locuțiune plină de noutate. Eminescu e creatorul limbii poetice române, fiindcă a cunoscut bogăția graiului strămoșesc și i-a dat o strălucire nouă prin neologismul pe care l-a știut încadra cu atîta măiestrie în versul său”. (p. 358-359).

Astfel s-a creat, prin contribuția tuturor regiunilor românești, limba noastră literară fixată prin cărțile sfinte. Și tot această limbă, pătrunsă din biserică în graiul comun, a fost una din cauzele esențiale care au păstrat unitatea limbii românești în provincii despărțite politicește veacuri de-a rîndul”³³.

Din această afirmație rezultă că, spre sfîrșitul vieții sale, Pușcariu nu era adeptul teoriei husite și a originii limbii noastre literare în textele maramureșene din prima jumătate a secolului al XVI-lea. El exprimă, aici, punctul de vedere al lui Philippide (1894), după care limba română literară s-a format prin contribuția tuturor graiurilor din nordul Dunării.

Încă în 1929, în articolul *Ce e românesc în literatura noastră?*, Pușcariu nu se mai dovedea convins de teoria husită: „Reformațiunea lui Luther și, probabil înainte de ea, mișcarea religioasă pornită de Ioan Huss, a fost prilejul extern care a produs întîile traduceri de cărți religioase, deschizînd limbii române drumul în biserică” (p. 1).

Dacă mai adăugăm aici și atitudinea lui N. Drăganu, care se declara, în același an 1938, adeptul teoriei luterane³⁴, ne dăm seama cum se destrăma aproape definitiv argumentarea anterioară pentru husitism.

Stăpînit de fiorul cu care numeroșii săi înaintași, din Transilvania, au vorbit despre limba maternă și trăind bucuria unui moment unic în istoria țării noastre, momentul unirii provinciilor istorice de peste munți cu patria mamă, Pușcariu înțelegea să întîrzie, adesea, asupra importanței pe care a avut-o și o are Transilvania în dezvoltarea limbii române. Contribuțiile referitoare la acest domeniu nu sînt cu nimic inferioare celor mai importante realizări ale sale atît sub raportul valorii științifice propriu-zise, al obiectivității depline de care dă dovadă Pușcariu în toată activitatea sa, cît și prin concluziile de ordin național la care se ajunge. Scrise, în general, în perioada maturității, într-un stil ireproșabil, ele continuă să aducă servicii tuturor cititorilor pînă în momentul de față și nu vedem ce ar putea contribui la scăderea valorii lor, în viitor. Aceste contribuții, din activitatea lingvistică a lui Pușcariu, nu sînt decît o completare firească a preocupărilor sale pentru problemele Transilvaniei, o întregire a bibliografiei, citată deja, din domeniul istoriei, a istoriei și criticii literare etc., prin care autorul a înțeles să-și arate atașamentul pentru provincia în care s-a născut, să-și exprime o dată cu o sumă de adevăruri științifice, în forma cea mai aleasă cu putință, patriotismul său luminat. Iată cîteva titluri: *Limba română și graiul din Ardeal* (1928), *Ardelenisme în limba noastră* (1931), *Numiri de localități în Ardeal* (1931), „*Germanismele*” în *limba română din*

³³ „Biserica ortodoxa română”, LVI, 1938, p. 719.

³⁴ „En réalité un examen plus attentif des oeuvres discutées plus haut nous convainc que certaines d'entre elles ont pu être traduites et imprimées sous l'influence luthérienne...” (*Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVII-e siècle*, Bucarest, 1938, p. 36). Două pagini mai înainte, Drăganu se exprima împotriva teoriei husite.

Ardeai (1931), *Numele satelor noastre* (1934), *Le parler de Transylvanie* (1935), *Contribuția Transilvaniei la formarea și evoluția limbii române* (1937). Ultimul articol a fost republicat, în anul 1938, în limba franceză: *Le rôle de la Transylvanie dans la formation et l'évolution de la langue roumaine...*

Trebuie să adăugăm, pentru eventualii cititori nepreveniți, că nu este vorba în această preferință a lui Pușcariu de nici un fel de patriotism local rău înțeles. Așa cum, pînă în preajma anului 1919, s-a simțit atras de problemele Bucovinei, tot așa, după stabilirea la Cluj, a înțeles să pună în lumină valorile Transilvaniei, Vom nota, însă, că atît în vremea cînd era la Cernăuți, cît și după aceea, locul cel mai însemnat, în activitatea sa, l-au ocupat temele general românești, mult mai numeroase decît cele limitate la Bucovina ori la Transilvania. Și dacă, în conformitate cu cerințele epocii în care a trăit Pușcariu, datorită metodelor de lucru și curentelor care se manifestau, atunci, pretutindeni în Europa, s-a orientat cu deosebire către limba veche, nu-i mai puțin adevărat că, în toată această cercetare a fenomenului istoric în limbă, este nelipsită intenția autorului de a cunoaște mai bine prezentul.

Poziția lui Pușcariu față de problemele diferitelor provincii istorice românești nu se deosebește decît aparent de caracterizarea pe care el i-o făcea prietenului mai în vîrstă Gh. Bogdan-Duică, cînd spunea: „La Cernăuți, a scris cea mai frumoasă monografie; despre ardeleanul Petru Maior; întors la Sibiu a publicat cel mai documentat studiu despre Bucovina. În București, unde s-a așezat mai tîrziu, a fost unul din cei mai activi membri ai coloniei ardeleni, care ținea trează admirația pentru lupta dîră de conservare națională dată de românii transilvăneni, cultivînd cu vorba și scrisul său încrederea în forțele Ardealului. În același timp trimitea gazetelor din Ardeal acele foiletoane vioaie și pline de căldură, care informau regulat pe cei de acasă despre mișcarea literară și progresele culturale din Țara veche, menite să umple inimile fraților subjugăți cu bucurie”³⁵.

Conducînd lucrările pentru elaborarea *Dicționarului* și cele ale *Atlasului lingvistic român*, Sextil Pușcariu s-a găsit tot timpul în situația unui mare comandant mobilizat. Luînd cunoștință de diversele afirmații, favorabile sau nu, asupra poporului și limbii noastre, urmărind zi de zi adunarea unui material inedit are sentimentul că fiecare cuvînt nou semnalat este comparabil cu o verigă, izolată, menită 'să unească două bucăți dintr-un lanț rupt în decursul vremii. Istoria întunecată a poporului nostru, vitregia care s-a abătut de atîtea ori asupra pămîntului țării, interpretările tendențioase ale unor învățați străini l-au orientat pe Sextil Pușcariu spre anume probleme ale limbii noastre care aveau nevoie de o rezolvare imediată.

La rezolvarea acestor probleme nu se cerea numai o mare capacitate intelectuală și o

³⁵ Revista Fundațiilor Regale”, II, 1935, nr. 2, p. 335.

excelentă pregătire în lingvistică. Mai era nevoie de suflet, de dragoste pentru subiectul tratat, de o credință în baza căreia cuvîntul scris să capete puterea necesară pentru a muta muntele neștiinței și a doborî minciuna și reaua credință, pentru a instaura, în locul lor, coloana de granit a adevărului istoric.

Pușcariu a întrunit toate aceste calități în propria sa personalitate. Și a mai avut în plus darul de a cunoaște oamenii, de a-i ști selecta și iniția în problemele pe care el însuși le urmărea cu pasiune. Ucenicii de astăzi aveau să devină, mîine, colaboratorii apropiați ai maestrului, tot așa de pasionați ca și dînsul în urmărirea punctelor întunecate din istoria poporului și, mai ales, a limbii noastre. Prin contribuția tuturor, „Muzeul limbii române” a devenit o școală a muncii creatoare, un post înaintat pentru studiul limbii naționale, în care succesele obținute îndîrjeau, parcă, și mai mult pe toți colaboratorii, creînd o adevărată emulație între ei. Poate că în căldura cu care știa să îmbrățișeze problemele, în înțelegerea pe care a arătat-o în toate împrejurările pentru activitatea altora, în dragostea cu care și-a îndrumat ucenicii și i-a deprins cu munca colectivă precum și în marele interes pe care l-a dovedit, de-a lungul întregii sale activități, în urmărirea fenomenelor lingvistice, trebuie căutat nu numai succesul de care s-au bucurat lucrările sale și ale celor mai mulți dintre colaboratori ci și simpatia cu care publicul mare a primit aceste lucrări. Încrederea reciprocă dintre Pușcariu și colaboratorii săi, conștiința că activitatea lor nu-i legată de preocupări mărunte, că săvîrșesc o operă de interes național, se transmite și publicului care, la rîndu-i, își încurajează specialiștii în continuarea acțiunilor pe care le-au inițiat.

În această atmosferă de continuă efervescentă științifică, de elan tineresc și de patriotism înalt a lucrat tot timpul, cît a stat la Cluj, Sextil Pușcariu. În această atmosferă au fost create cele mai multe dintre lucrările sale. În această atmosferă a fost elaborată și *Limba română*, carte fundamentală în lingvistica românească.

Limba română are un caracter de sinteză, în sensul că însumează aproape toate ideile exprimate de Pușcariu, în lucrările sale de lingvistică, de-a lungul unei vieți întregi. Nu vom uita faptul că, apărînd „cu treizeci și cinci de ani mai tîrziu decît a fost plănuită” (p. 1). „În această lungă epocă de incubatie orizonturile în cercetările lingvistice s-au lărgit” (p. 2). Scrisă în jurul vîrstei de șasezeci de ani, cînd autorul trecuse prin toate experiențele și dispunea de o mare cantitate de cunoștințe, se resimte de faptul că beneficiase pe urma ideilor puse în circulație de toate curentele cunoscute pînă atunci. Ciocnirea de idei nu mai era animată, în preajma anului 1940, cînd a apărut prima ediție a cărții, de pasiunea începutului. Din fluxul inițial al fiecărui curent, zgomotos adesea, nu se mai păstrau decît ecouri mai mult sau mai puțin îndepărtate. Manifestările lor erau mai vizibile în reflux și Pușcariu, cu spiritul lui obiectiv, a putut prelua cîte puțin din toate, îndreptățind pe academicianul Iorgu Iordan să

vorbească de un anumit eclectism³⁶.

Dar cartea n-a fost sprijinită numai de împrejurări exterioare. Ea este oglinda personalității lui Pușcariu însuși, caracterizat, în genere, prin evitarea tonului polemic, prin acceptarea cu simț critic a ideilor altora, prin modul academic de a-și expune punctele de vedere proprii. La reținerea și izolarea lui Philippide, la subiectivismul adesea pronunțat al lui Densusianu, care era înclinat să descopere greșeli ale adversarilor pînă și acolo unde ele nu existau³⁷, Pușcariu s-a menținut pe o poziție de perfectă obiectivitate. Este semnificativ faptul că multe dintre atacurile îndreptate împotriva lui au rămas fără răspuns și că, spre deosebire de Philippide și de Ovid Densusianu, polemica lui Pușcariu nu se caracterizează aproape niciodată prin atac, ci prin apărare, că în majoritatea zdrobitoare a cazurilor el a fost cel provocat.

Deși nu se găsea în raporturi de prietenie nici cu Philippide, nici cu Densusianu, Pușcariu n-a căzut în greșeala, săvîrșită de alții, de a neglija sau de a judeca în mod subiectiv lucrările unor elevi sau ale unor colaboratori de ai acestora. Dimpotrivă, nu o dată a salutat cu mare satisfacție apariția cutărei lucrări a lui I. Iordan³⁸, a lui Al. Rosetti³⁹ etc. Doar lui Ilie Bărbulescu, cu care de asemenea nu se găsea în termeni buni, caută să-i umbrească creditul pe care i-l acordase, într-o recenzie, lingvistul sîrb P. Skok. Pușcariu își formulează rezerva asupra lucrărilor lui Bărbulescu în termenii următori: „cărți, cărora li se atribuie o valoare mai mare decît cea pe care o au de fapt”... („Dacoromania”, VI, 1929-1930, p. 520).

Poate nimeni mai mult decît el însuși nu i-a caracterizat atitudinea față de munca altora precum și ținuta științifică desăvîrșită⁴⁰. Încă în anul 1908, în al doilea articol din seria celor consacrate dicționarului⁴¹, el spunea:

„În filologie era odată Hasdeu cel mai de sus, autoritatea pe ale cărei cuvinte juram încă și noi, cei din generația tînără, în liceu. Era sus, pentru că cu inteligența sa scînteietoare, cu spiritul său larg și cu cultura sa vastă, merita să fie acolo, cu toate greșelile sale. A venit

³⁶ *Locul citat*, paginile 151-152, 154, 157, 158.

³⁷ Cfr. Perpersicius care, în *Opere*, II, p. 182, amintește de „judecățile critice... de o severitate excesivă...”.

³⁸ Cfr. „Dacoromania”, I, p. 377 și urm.; II, 719; III, 848-849; IV, 1313-1314, 1315, 1351; V. 789; VI, 530, 531; VII, 15, 471-474.

³⁹ Cfr. „Dacoromania”, IV, 1315, 1374.

⁴⁰ Pe omul Pușcariu, în raporturile lui cu semenii, avea să-l caracterizeze Wilhelm Meyer-Lubke, fostul lui profesor de la Viena, în următoarele rînduri: „Șederea noastră în România a fost cea mai frumoasă dintre toate călătoriile pe care le-am făcut în vreo țară străină... Îți mulțumesc pentru că n-ai făcut ca alții alții: să uiți de dascăl atunci cînd nu-ți mai poate fi folositor în carieră...” („Dacoromania”, IX, 1936-1938, p. 13).

⁴¹ În *jurul Dicționarului limbii române, II. Cîrtitorii* (în „Convorbiri literare”, XLII, p. 596-597).

însă din străinătate d-l Philippide, aducînd ceea ce lui Hasdeu îi lipsea, cultură metodică, un mod de a munci cu statornicie și de a nu-și risipi munca. Cea dintîi grijă i-a fost să sfărîme un idol în atacuri vehemente. Viitorul a arătat, că lupta ce a dat-o n-a fost încununată de izbîndă. D-l Philippide a avut un elev, pe d-l Densusianu, care s-a întors din streinătate și mai bine pregătit decît dascălul său; întîia sa grijă a fost să-l atace, căutînd să surpe o celebritate, care n-avea nevoie să fie dărimată.

Cei ce au venit în urmă au adus din streinătate, unde și-au făcut școala, pe lîngă prepararea științifică, o altă pregătire, mai trainică aceasta, o educație morală: respectul față de cei ce-l merită. Ei n-au venit cu bombe distrugătoare în mînă, știind că o muncă conștientă îi va duce mai încet, dar mai sigur înainte. N-au împrôșcat cu pietre, dar pietre li s-au aruncat în cap, îndată ce începură să se ridice, să devină neprielnici celor oare, îndulciți de activitatea cîștigată atît de ieftin, se temeau de concurență⁴².

Deși neogramatic, autorul evită excesul de istorism și urmărește fenomenele atît sub raport static cît și dinamic. Preferința lui se îndreaptă spre structura limbii și toate concluziile și le susține cu ajutorul unui vast material documentar.

În acest adevărat tratat, redactat într-o formă care satisface exigențele celui mai pretențios specialist dar, în același timp, este accesibil și publicului mare, ni se prezintă, în mod organizat, materialul lingvistic românesc. Comparația care se face, în permanență, cu limbile romanice surori, eventual și cu alte limbi (albaneză, neogreacă, germană, engleză etc.), scoate în evidență caracterul ei specific. Cîteodată autorul întîrzie asupra paralelismului dintre limba noastră și limba sardă⁴³, două arii laterale ale teritoriului de limbă latină, cum spun specialiștii în geografia lingvistică, cu intenția de a pune în lumină notele arhaice comune.

Bibliografia care stă la baza cărții este vastă. Autorul folosește printre cei dintîi, în mod

⁴² Nu ne putem declara de acord cu sfîrșitul acestui citat („îndulciți de activitatea cîștigată atît de ieftin”), după cum nu înțelegem de ce Pușcariu n-a găsit necesar să insiste asupra lucrării monumentale a lui Philippide, *Originea românilor* cînd, așa cum spuneam mai sus (p. 18), aproape n-a existat carte de filologie ori de istorie care să nu fie recenzată în paginile „Dacoromaniei”. Tot ce găsim în miile de pagini ale acestei reviste, despre cartea lui Philippide, se rezumă la următoarele rînduri: „Despre voluminoasa lucrare... *Originea românilor*... se va putea vorbi în „Dacoromania” numai după apariția volumului II. E o lucrare fundamentală, care denotă o putere de muncă ce trebuie să inspire oricui cel mai profund respect” (IV, 1333). Dar nici în 1927, cînd a apărut volumul al II-lea, nici mai tîrziu Pușcariu nu și-a mai adus aminte de promisiunea de mai sus.

⁴³ Ca în discursul de recepție la Academie: *Locul limbii române între limbile romanice* (1920) ori în articolul *Rumänisch und romanisch* (1933). Cfr. „Convorbiri literare”, XLIV, 1910, p. 528, 534, apoi „Dacoromania”, IV, p. 1319: *La romanité de la langue roumaine* (în „Latinitas”, număr o special, édité à l'occasion du Congrès de la presse latine), 1927, p. 7.

creator materialul pus la dispoziție de *Atlasul lingvistic român* după cum recurge, la tot pasul, la fișele *Dicționarului limbii române*. Aplică la studiul limbii naționale cercetările de lingvistică generală ale unor lingviști străini ca A. Meillet, Ferdinand de Saussure, M. Bartoli, J. Vendryes, N.I. Trubetzkoi, J. Gillieron.

Sinteză a punctelor de vedere exprimate de Pușcariu, în întreaga sa activitate, *Limba română* este, în același timp, și o introducere la viitoarele trei volume⁴⁴ din care, însă, nu s-a mai tipărit decât unul singur, la 11 ani după moartea autorului (1959), cu o prefață semnată de academicianul Emil Petrovici. Nu putem spune nimic despre cuprinsul pe care ar fi trebuit să-l aibă celelalte două volume fiindcă ele nu au mai fost redactate. Nu ne-a rămas, măcar, o schiță a planului după care ar fi trebuit realizate. Volumul al doilea al cărții a fost publicat prin grija fiicei lui Pușcariu, decedată între timp și ea.

Format într-un mediu aparte, Sextil Pușcariu n-a scăpat nici o clipă din vedere că toată pregătirea sa științifică, toată puterea de muncă și forța de creație nu valorează mare lucru atîta vreme cît ele nu sînt puse în slujba unei cauze generale. La Brașov, unde și-a început ucenicia, ca și la Paris ori la Viena unde s-a desăvîrșit sub aspect științific, el a avut privirile îndreptate într-o singură direcție: spre Transilvania lui. Întocmai ca ostașul din linia întâi, care nu este obișnuit să privească decît înainte, și ca pedagogul care se străduiește să găsească metode noi pentru transmiterea istoriei poporului din care face parte, omul de știință își sporește puterea de pătrundere la gîndul că cercetările sale nu sînt simple exerciții gratuite. Studiarea limbii naționale a fost pentru Sextil Pușcariu rațiunea însăși de a trăi. Incursiunile lui în cel mai îndepărtat trecut al acestei limbi nu s-au soldat numai cu o mai bună cunoaștere a ei ci și cu determinarea unui adevărat curent de cercetare, în adîncime, a celui mai prețios tezaur lăsat moștenire de strămoși. Sextil Pușcariu a fost, în același timp, un mare propagandist al ideii în slujba căreia s-a simțit mobilizat toată viața și a avut satisfacția de a se bucura de succes și în această direcție. Omul de știință a fost sprijinit, în permanență, nu numai de colaboratorii săi apropiați, de prieteni și de elevi, ci mai ales de mulțimea anonimă a vorbitorilor limbii noastre, cu care a înțeles să întrețină relații permanente.

Pregătirea științifică superioară, marile lui calități omenesti și legătura neîntreruptă cu pămîntul au făcut ca Sextil Pușcariu să realizeze lucrări de valoare deosebită, din care vom avea de învățat multă vreme de acum înainte.

⁴⁴ Cum ne informează Pușcariu însuși, în „Prezentarea” citată, p. 7.

CÂTEVA TIPURI DE ANACOLUT ÎN OPERA LUI ION CREANGĂ

Mircea PRAHASE

Accepția curentă a *anacolutului* este: „o construcție specială care se creează prin întreruperea și modificarea unei construcții în cadrul unității sintactice”¹.

Dicționarul limbii române moderne consideră anacolutul „o greșală de gramatică constând în întreruperea construcției sintactice începute și continuarea frazei cu altă construcție”² (deși mai rar, anacolutele se pot crea și în cadrul unei propoziții).

În vorbirea curentă se poate observa că unii indivizi se exprimă neglijent, neprecis, grăbit ori neîndemânatec încât forma propozițiilor sau frazelor este alta decât forma de exprimare obișnuită în uzul zilnic al indivizilor, fără să fie autorizată de colectivitate. În felul acesta „anacolutul se îndepărtează de la normele sintaxei limbii literare și este specific limbii populare și familiare”³. În cazurile când se reproduce limba populară sau familiară, deci când aceste construcții sintactice sunt desprinse din rezervele graiului viu, ele sunt „tolerate de limba literară”.

Expresivitatea acestei construcții este legată nemijlocit de natura afectivă, prezentând nuanțe și posibilități variate de exprimare. De aceea nu poate fi determinat, încadrat în limita unui tip gramatical. Gh. Bulgăr subliniază că „expresivitatea, ca notă dominantă a limbajului afectiv, poate apărea în toate sferile structurii lingvistice: în fonetică, lexic, morfologie, sintaxa, dar mai ales lexicul și sintaxa sunt generatoare de valori noi stilistice”⁴.

Recentele cercetări în domeniul stilisticii explică „noutatea” prin abaterea de la normă, de la felul comunicării curente, lipsite de afectivitate.

Apropiati de vorbirea orală (în care diferite construcții sintactice ca izolările, discontinuitatea logică etc., sunt frecvente) o serie de scriitori au transpus aceste particularități lingvistice în operele lor literare, dovedind că nu totdeauna caută claritatea, inteligibilul, ci sensibilul, adresându-se sufletului cititorului.

Ion Creangă a ilustrat în opera sa virtuțile expresive ale limbii vii. Artă lui Creangă este expresia individualizată a artei populare, în care caracterul colectiv a luat forma unei sinteze artistice, realizată de talentul marelui povestitor.

Având în vedere că morfologia și sintaxa „includ adesea construcții originale menite

¹ *Gramatica limbii române*, Ed. Acad., Buc. 1963, vol. II, p. 418.

² *Dicționarul limbii române moderne*, Ed. Acad., Buc. 1958, p. 28.

³ *Gramatica limbii române*, vol. II, p. 418.

⁴ Gh. Bulgăr, *Limba română. Sintaxă și stilistică*, Ed. Didactică și Pedagogică, Buc. 1968, p. 178.

să dea contur enunțului, prin unele abateri de la norma generală, actuală, logică”⁵, putem arăta cu certitudine că la Creangă, mai ales, sintaxa este cadrul general al expresivității. **Anacolutul este unul dintre procedeele sistemului expresiv al stilului lui Creangă, contribuind la definirea personalității artistice a scriitorului.** Modul în care sunt întrebuițate, afectivitatea care le însoțește ne determină să considerăm că anacolutele din opera lui I. Creangă nu constituie abateri din punct de vedere logic, ci numai din punct de vedere strict gramatical.

Întrucât anacolutul este considerat un aspect al trecerii de la gramatică la stil, vom încerca în cele ce urmează să facem unele considerații morfologico-sintactice și stilistice asupra câtorva tipuri de anacolut din opera lui Ion Creangă.

Punem în discuție, mai întâi, următoarele exemple: „Împăratul a dat de știre, prin crainicii săi, în toată lumea, că oricine s-a afla să-i facă, de la casa aceluia și până la curțile împărătești, un pod de aur pardosit cu pietre scumpe și fel de fel de copaci, pe de o parte și pe de alta, și-n copaci să cânte tot felul de păsări, care nu se mai află pe lumea asta, aceluia îi dă fata”⁶.

„Iară cine s-a bizui să vie s-o ceară de nevastă și n-a izbuti să facă podul, așa cum ți-a,m spus, aceluia pe loc îi și taie capul”⁷.

„Cine a azvârli buzduganul ista mai tare în sus, ai aceluia să fie banii”⁸.

1. În gramatica limbii române, propozițiile de tipul *oricine s-a afla* și *cine s-a bizui* sunt considerate completive indirecte. Astfel se subliniază că, „pronumele nehotărât din propoziția completivă indirectă este în cazul nominativ, datorită faptului că are rol de subiect în secundară și nu se mai supune recțiunii verbului din propoziția regentă (*oricine* pentru *oricui s-ar afla* și respectiv *cine* pentru *cui s-a bizui*); legătura dintre subordonată și regentă este indicată de pronumele demonstrativ în dativ (aceluia), care corespunde în regentă pronumelui nehotărât și respectiv relativ (n.n.) din subordonată”⁹.

Ultimul exemplu este comentat în felul următor în lucrarea „Analize gramaticale și stilistice”: „Prima propoziție este o subiectivă. Construcția firească în principală trebuia să fie să stăpânească banii sau cu reluarea subiectului, acela să stăpânească banii sau, așa cum apare în poveste și *care a chiui mai tare acela să ieie banii* (n.n.) Faptul că principala începe prin genitiv constituie o anomalie de construcție, obișnuită în vorbirea puțin controlată. Anacolutul remarcat presupune că vorbitorul, deși egalizează valoarea stilistică a elementelor

⁵ Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 226.

⁶ I. Creangă, *Povești, amintiri*, E.P.L., Buc. 1967, p. 48.

⁷ *Idem*.

⁸ *Op. cit.*, p. 42.

⁹ *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, vol. II, p. 288.

necongruente, pune totuși accentul pe ultima parte a comunicării sale”¹⁰.

Deoarece construcțiile puse în discuție sunt asemănătoare, se naște, firesc, întrebarea cine are dreptate. Am arătat că pronumele *oricine*, *cine* au rol de subiecte în propozițiile subordonate și nu se mai supun recțiunii verbelor din propozițiile regente, stând în cazul nominativ și marcând numai un raport sintactic, acela care a prevalat. Situația respectivă este determinată de topică, subordonatele fiind anterioare regentelor. Deci, în aceste exemple, topică este aceea care limitează valențele verbelor din regente, determinând crearea anacolutelor. Cum considerăm propozițiile respective în cadrul analizei sintactice a unor asemenea fraze? Credem că subiective nu le putem considera, deoarece fiecare regentă are subiect propriu (în primele două exemple avem subiect subînțeles, iar în exemplul al treilea subiectul este substantivul *banii*). Având în vedere că pronumele demonstrativ *reia* în propozițiile regente pronumele nehotărât *oricine* și pronumele relativ *cine*, stabilindu-se astfel o echivalență semantică între acestea, propozițiile *oricine s-a afla* și *cine s-a bizui* pot fi considerate complementive directe apozitive, iar propoziția *cine a azvârli buzduganul ista mai tare în sus* – propoziție predicativă apozitivă.

2. În lucrările de specialitate pentru un anumit tip de anacolut se mai folosesc și termenii de *nominativus pendens* „nominativ în suspensie” sau *nominativ absolut* „de sine stătător”, de unde, pe plan sintactic, și numele de „subiect independent”.

O cauză care provoacă izolarea, independența subiectului o constituie verbele și locuțiunile verbale impersonale: „Fetele împăratului întâmplându-se de față, când a lovit Spânul pe Harap Alb, li s-au făcut milă de dânsul și au zis Spânului cu binișorul”. „Împăratul și fetele sale, văzând aceasta, le-a fost de-a mirarea”¹¹); „Prepeleac, văzând atâta putere din partea dracului, nu-i prea veni la socoteală”¹²).

Expresiile impersonale „a (i) se face milă”, „a (i) fi de mirare”, „a (i) veni la socoteală” din exemplele noastre cer neapărat ca substantivele fetele, împăratul și fetele, Prepeleac, să fie în dativ. În aceste cazuri nu mai poate fi vorba de existența vreunui subiect gramatical, deoarece el lipsește din construcțiile impersonale. De aceea nominativele subiecte fetele, împăratul și fetele, Prepeleac nu se pot lega logic cu predicatele exprimate prin expresiile impersonale amintite și, neintegrându-se organic în structura unităților sintactice respective, rămân subiecte independente, izolate. Acestor subiecte gramaticale le corespund subiectele logice li, le-, -i.

În ultimele exemple avem câte un anacolut format în cadrul propoziției deoarece este

¹⁰ D.D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, Mircea Zdrengea, *Analize gramaticale și stilistice*, Ed. științifică, Buc. 1866, p. 206.

¹¹ Ion Creangă, *op. cit.*, pp. 104 și 109.

¹² *Ibidem*, p. 38.

întreruptă construcția unei propoziții. Faptul se explică, prin aceea că gerunziile respective nu realizează predicția, neavând subiecte proprii.

Creangă a recurs la aceste construcții impersonale (în special ultimele două), pentru că sunt formule consacrate prin uz în vorbirea populară, având o mare valoare expresivă. Alături de altele, ele intră în acel „depozit” de cuvinte și formule expresive populare, utilizate de autor cu un simț lingvistic și o artă desăvârșite.

3. Uneori, subiectul se leagă logic cu predicatul subordonatei și se izolează de acela al principalei:

„Dar Harap-Alb și cu ai săi nici nu bindiseau de asta; ei, cum au dat de căldurică, pe loc li s-au muiet ciolanele și au început a se întinde și a se hârjoni în ciuda fetei împăratului Roș”¹³.

„Moșneagul, când a văzut-o, i s-a umplut ochii de lacrimi și inima de bucurie”¹⁴.

În aceste exemple, ei și moșneagul sunt subiecte izolate față de propozițiile, „pe loc li s-au muiet ciolanele” și „i s-au umplut ochii de lacrimi și inima de bucurie”.

Ele sunt subiecte gramaticale subînțelese ale propozițiilor subordonate „cum au dat de căldurică” și „când a văzut-o”. Subiectele acestea izolate sunt reluate în propozițiile principale, prin pronume, cu funcție de complement indirecte.

Câteodată, între subiect și predicat se intercalează o suită de propoziții, încât ceea ce ni s-ar părea discordanță, discontinuitate aproape nu se observă. Menționăm în acest sens acel exemplu clasic de anacolut, de la începutul părții a doua a „Amintirilor din copilărie”, când aducerile aminte încălzesc inima scriitorului, făcând ca sensibilitatea acestuia să vibreze la unison cu timpurile copilăriei fericite:

„Nu știu alții cum sunt, dar eu, când mă gândesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești, la stâlpul hornului unde lega mama o șfară cu motocei la capăt, de crăpau mâțele jucându-se cu ei, la prichiciul vetrei cel humuit, de care mă țineam când începusem a merge copăcel, la cuptorul pe care mă ascundeam, când ne jucam noi, băieții, de-a mijoarca, și la alte jocuri și jucării pline de hazul și farmecul copilăriei, parcă-mi saltă și acum inima de bucurie”¹⁵.

Crearea anacolutului în acest exemplu este determinată și de faptul că *eu* este în opoziție cu *alții*, care se află la nominativ. Prezența pronumelui *eu*, subiect izolat, se justifică prin insistența autorului asupra persoanei sale în legătură cu aspectul relatat, aspect caracteristic, esențial pentru Creangă.

4. Există apoi o serie de exemple în care termenul inițial este simțit de autor ca subiect

¹³ Ion Creangă, *op. cit.*, p. 130.

¹⁴ *Ibidem*, p. 155.

¹⁵ *Ibidem*, p. 198.

și nu ca un complement direct, cum ar trebui considerat conform normelor sintactice:

„Capra atunci, holbând ochii lung prin casă, o cuprinde spaima și rămâne încremenită”¹⁶.

„Credinciosul împăratului, auzind aceste, pe de-o parte l-a cuprins spaima, iar pe de alta s-a îndrăcit de ciudă”¹⁷.

„Iar la Învierea a doua nu mi-a mai mers așa de bine, căci toate fetele din sat, vrând la biserică și unele din ele fiind mai drăcoase, cum au dat cu ochii de mine, le-a și bufnit râsul”¹⁸.

Dacă substantivele *capră*, *credinciosul*, *fetele* și pronumele nehotărât *unele* ar fi fost simțite ca niște complemente directe, ele ar fi reclamat construcția prepozițională, pe fiind considerat morfem al acuzatului numelor de persoană. Ele s-au impus însă ca subiecte, fiind exprimate prin nominative absolute. În aceste exemple, predicatele exprimate prin forme neaccentuate ale pronumelor personale în acuzativ *o*, *e-*, *le-* îndeplinind funcția sintactică de complemente directe.

5. N. Drăganu consideră că *anacolutul se înscrie printre abaterile* „care se nasc în urma asociațiunii rezezi a ideilor, a atracției, a repetării unor cuvinte sau expresiuni a intercalării de propoziții parentetice ori de altă natură. Cele mai multe sunt rezultatul brahilogiei”¹⁹.

„Dar nu se poate apropia nimene de cerb, căci este solomonit și nici un fel de armă nu-l prinde; însă el, pe care l-a zări, nu mai scapă cu viață”²⁰.

„... dar ea, sârmana, se vede că se mistuise de frica mea prin cotloanele scorburei, undeva, căci n-am mai dat de dinsa nicăieri; parcă intrase în pământ”²¹.

Brahilogia este prezentă în aceste cazuri numai din punct de vedere al construcției, nu și al înțelesului. Deși se omit părți de propoziție sau propoziții întregi din cuprinsul unei fraze, înțelesul comunicării nu suferă²².

În aceste exemple întreaga forță de expresie se concentrează asupra a ceea ce interesează în mod deosebit. În acest fel înțelesul se întărește prin concentrarea atenției și atât subiectul vorbitor, cât și ascultătorul nu simt decât acea parte a frazei pe care o percep mai puternic, grație tocmai izolării ei de celelalte. Se observă deci o deplasare a unor elemente ale frazelor care le dă acestora o anumită independență. „Smulse” din locul lor și așezate în altă

¹⁶ Ion Creangă, *op. cit.*, p. 19.

¹⁷ *Ibidem*, p. 133.

¹⁸ *Ibidem*, p. 197.

¹⁹ N. Drăganu, *Asperități sintactice*, în „Transilvania”, XVI (1910), Sibiu, nr. V, p. 347.

²⁰ I. Creangă, *op. cit.*, p. 109.

²¹ *Ibidem*, p. 211.

²² D. Gafițanu, *Curs de sintaxă*, anul al III-lea, ținut în anul univ. 1965/1966.

parte aceste membre ale frazei apar într-o lumină mai puternică. Deci prin deplasarea topică (mai ales ultimul exemplu), elementele respective capătă o anumită importanță în planul frazei.

Eugenia Contraș arată că tendința spre brahilogie poate fi socotită cauza anacolutului, dar numai asociată cu tendința de a evidenția o parte de propoziție²³.

Ca rezultat al unei comunicări mai concentrate este și următorul tip de anacolut:

„Puțin mai este, și ai să ajungi împărat, care n-a mai stat altul pe fața pământului așa de iubit, de slăvit și de puternic”²⁴. *Se subînțelege că exprimarea normală ar fi cerut următoarele construcții: ai să ajungi împărat la fel cu care n-a mai stat altul...*

Este evident că s-a eliminat o parte din elementul de joncțiune între atributivă și regenta ei. Pronumele relativ *care* numai din punct de vedere formal este în nominativ. De aceea acest pronume nu poate avea în atributivă funcția sintactică de subiect. Această funcție fiind îndeplinită de pronumele nehotărât *altul*.

Un caz interesant de anacolut ne oferă fraza: „*Dar parcă naiba vrăjește: cela nu sună coasa, că-i e frig, celuia că-i îngheață mâinile pe cărceie*”²⁵.

Propoziția cu predicatul subînțeles *celuia* are subiectul în cazul dativ. Relatarea normală a conținutului acestei propoziții ar putea avea următoarea formă: *cela nu sună cărceiele...*

Forma *celuia* este rezultatul unui acord prin atracție, acord formal cu cel mai apropiat cuvânt, care se impune mai mult atenției. În exemplul nostru este un acord bilateral *cui*, formă neaccentuată a pronumelui de persoană a III-a, în cazul dativ.

În următorul exemplu: „*Ș-apoi vorba ceea: Țiganului, când i-e foame, cântă*”²⁶, avem de asemenea un acord prin atracție. Pronumele personal *i-* în dativ, care este subiectul logic al propoziției intercalate, determină folosirea substantivului *țiganul* în dativ. Prin această formă, substantivul respectiv se izolează oarecum de predicatul *cântă*, constituind o abatere de la normele sintaxei literare.

În toate exemplele, observăm că efectul stilistic se realizează prin răsturnarea așteptărilor.

Folosirea anacolutului prezintă aspecte dintre cele mai interesante în opera lui I. Creangă, reliefând cum știe Creangă să facă din aceste construcții, specifice vorbirii populare, elemente ale unui stil individual, de o mare vigoare artistică.

²³ E. Contraș, Observații asupra unor construcții sintactice speciale, în „Limba Română”, 6, 1962, p. 635.

²⁴ I. Creangă, *op. cit.*, p. 94.

²⁵ *Ibidem*, p. 204.

²⁶ *Ibidem*, p. 211.

V. ETNOGRAFICA

„BOUL ÎNSTRUȚAT” VALOAREA ARTISTICĂ A UNUI OBICEI STRĂVECHI

Ion PINTICAN

Folclorul, ca totalitate a bunurilor culturii spirituale, reflectă în forme diferite și multiple, gândurile și năzuințele poporului nostru în diferite etape de dezvoltare. Datele referitoare la materialul folcloric cules până acum arată că cele mai vechi creații populare s-au păstrat în folclorul obiceiurilor și mai ales a obiceiurilor legate de muncile din timpul anului, de obiceiuri de nuntă, de înmormântare etc.

Așa cum ni se înfățișează azi, aceste manifestări sunt relicve ale unor obiceiuri străvechi transformate mereu de-a lungul anilor, paralel cu dezvoltarea economică și social-culturală, a modului de viață și a mentalității populare. Pornind de la practici primitive, obiceiurile din ciclul primăverii și al verii, au devenit ample reprezentări spectaculoase ale reînvierii naturii.

În toate cazurile, alături de bucuria pentru triumful naturii exprimată simbolic sub diferite forme, se pune în lumină munca omului pentru a obține recolte bogate. Istoriceste, obiceiurile și-au modificat semnificația și rosturile în viața societății. Ceea ce s-a păstrat însă, într-o mare măsură, este momentul exterior, decorativ, obiceiurile înfățișându-le ca spectacole mari, populare, cu costumație specifică, muzică și dans ce se desfășoară în sat sau pe hotar.

În acest context, tradiția exprimă prin expresia: „așa am apucat din bătrâni” ne pune și pe noi în fața unor manifestări folclorice de reală valoare artistică, practicate spre sfârșitul primăverii în câteva localități din județul nostru și denumite „ÎNSTRUȚATUL BOULUI”. Existența, păstrarea și practicarea obiceiului, prin forța tradiției, în condiții deosebite, ne-a dat posibilitatea să încercăm a-l studia pe aria a patru localități – sate – așezate în partea sud-vestică a județului nostru. Pe baza unor informații culese de la persoane în vârstă, de la persoane oficiale din localitățile respective, a observației directe, utilizând totodată modesta bibliografie care tratează această temă (G.Reteganul – „Dracii din Valea Țibleșului”, în Revista de folclor anul II 1957, nr.4, pag.27-55), am ajuns la concluzia că „Boul înstruțat” este o metaforă prin care oamenii din vechime au căutat să dea un răspuns la multiplele întrebări de care depindea posibilitatea de a supraviețui, au căutat un echilibru în mediul înconjurător.

Recuzita obiceiului, plantele și animalele, personajele și modul de realizare a măștilor și a mascării dovedesc, la o cercetare atentă, că nici un lucru nu a fost ales la întâmplare și că toate se încadrează în mod organic într-un tot unitar cu un sens metaforic.

Afirmam de la început „Boul înstruțat” a devenit un simplu joc de măști, o specie a genului dramatic popular la fel ca: „turca, cerbul, brezaia, cucii, plugușorul, cununa secerișului etc.” (vezi revista Tribuna din 11 octombrie 1973, articolul „Moșteii” semnat de

prof. I.Lăpușneanu).

Apartenența acestui obicei la genul dramatic popular este incontestabilă, pentru că, golit de conținut său magic, el este un admirabil spectacol folcloric ce se desfășoară pe scena de mari dimensiuni a întregului sat.

„Înstruțatul boului” se păstrează și se practică în satele Cristur-Șieu, Caila, Chintelnic, Mocod, Căianu-Mic, iar denumirea lui diferă de la sat la sat. Astfel, la Cristur-Șieu, este cunoscut sub numele de „Moșcei”, la Caila „Taurul înstruțat”, la Tăure „Boul înstruțat”, iar la Căianul Mic „Dracii”.

În mod curent obiceiului i se atribuie tot mai frecvent denumirea de „Boul înstruțat” și mai puțin denumirile purtate la început sau cele ce i s-au mai atribuit, pe lângă cele enunțate mai sus.

Din intenția de a realiza o imagine cât mai aproape de autentic „respectarea autenticului” în forma în care se practică (O.Bârlea), voi recurge la forma descriptivă a acțiunii în cele patru localități enumerate.

În satul CRISTUR-ȘIEU, obiceiul se numește „Moșcei”, dar și „Împănatul boului”, denumiri care se completează reciproc. Moșceii sunt oameni mascați care formează alaiul boului împănat.

Moșceii, flăcăi între 16-20 ani, sub îndrumarea câtorva oameni mai în vârstă din sat și care cunosc obiceiul, reușesc să realizeze prin forța tradiției și fără nici o repetiție prealabilă un spectacol admirat de numeroși vizitatori, care împinși de curiozitate, vin în satul Șieu-Cristur la „Rusalii”. Oamenii cunosc modul de confecționare a măștinilor, știu cum să-i îmbrace pe moșcei, în vrejuri de mazăre sălbatică, cunosc etapele desfășurării spectacolului pentru că, așa au văzut la cei dinaintea lor și-și învață cu mândrie urmașii.

PERSONAJELE:

Alaiul care urmează boul împănat este compus din 30-40 de flăcăi mascați, doi bărbați care duc boul, precum și alte persoane mascate: popa, ofițerul, domnișoara, casierul și numeroși copii îmbrăcați în haine zdrențuroase. În fața boului merg călăreții. Aceștia sunt îmbrăcați în frumoase costume populare din partea locului.

Cei 30-40 de băieți mascați, denumiți moșcei, poartă pe cap o mască cilindrică, confecționată din scoarță de cireș sau tei, prevăzută cu patru găuri în față pentru ca cel mascat să poată vedea și respira. Corpul moșceilor este înfășurat în mazăre sălbatică. Flăcăii poartă pe umăr o botă groasă, asemănătoare cu cele pe care le poartă ciobanii.

Oamenii care cunosc boul sunt îmbrăcați în costume populare și nu poartă măști. Boul are ochii complet acoperiți de o cunună și nu vede nimic

Popa este un tânăr îmbrăcat în haine lungi și negre asemănătoare odăjdiiilor preoțești. Are în mână un fel de cădelniță dintr-o cutie de conserve sau dintr-o bucată de lemn. Cu această „cădelniță” face mișcări asemănătoare cu cele care le face preotul, simulând intenția de a alunga duhurile rele. Este un fel de parodie la slujba religioasă pe care o face

preotul.

Casierul este și el mascat. Poartă sub braț o servietă în care adună banii pe care îi dau spectatorii pentru moșcei.

Ceata de copii mascați aleargă de ici-colo, făcând diferite năzbâtii spre hazul tuturor și groaza celor mici.

CĂLĂREȚII

Pregătirea ceremonialului începe cu câteva zile înainte. Sunt stabiliți în mod detaliat toți cei care vor realiza spectacolul. Din timp se fac sondaje, pentru a se vedea în care parte a câmpului se găsesc cireși sau tei groși pentru confecționarea măștilor, se caută pe dealuri mazăre sălbatică, este ales boul care va fi împănat. Boul trebuie să fie unul dintre cei mai frumoși din sat, să fie gras, să nu aibă defecte de mers, să-și țină capul în sus, să nu fie împungos.

Înainte de „cooperativizarea agriculturii” boul era dat de cel mai bogat din sat, stăpânul său fiind obligat să organizeze o masă pentru moșcei la care se servea plăcintă cu brânză și țuică. Flăcăii erau obligați să facă o zi de clacă proprietarului, la cosit ori la secerat. Pentru gazdă, împănatul era un prilej de mândrie, iar ziua de clacă era afectată de toți componenții alaiului și constituia un bilanț material destul de avantajos.

După procurarea materialelor, desemnarea participanților și a boului, începea pregătirea propriu-zisă. În dimineața Rusaliilor toți flăcăii, toate fetele, de fapt tot satul, este pus în mișcare. Bărbații pregătesc cadrul de lemn pe care urmează să fie făcută cununa boului, femeile caută cele mai frumoase cuverturi cu care va fi împodobit boul și pregătesc mâncărurile pentru oaspeți, fetele culeg flori și împodobesc cununa, iar băieții, sub îndrumarea meșterilor satului, își confecționează măștile și își pregătesc mascarea.

Cu ani în urmă fetele, în timp ce împodobeau cununa, cântau un cântec ritual pe care acum nu și-l mai amintește nimeni. După informații acest cântec se pare că este asemănător cântecului cununii la seceriș. Cântecul ritual era repetat de mai multe ori până când cununa era gata.

Cununa este alcătuită din flori de câmp, ierburi, și spice de grâu verzi. După terminarea cununii, popa oficiază „sfințirea” ei. Acest moment constituia un prilej de haz, pentru că în „liturghia” pe care „popa” o făcea satiriza unele defecte ale acestuia.

În timp ce fetele pregătesc cununa, băieții se ocupă de pregătirea boului. Îi fac „toaleta” și-l îngrijesc pe rând toată noaptea.

Cu pregătirea cununii rolul fetelor se termină și nu vor mai fi admise în jurul boului decât în partea finală.

Duminică dimineața feciorii, viitorii moșcei, însoțiți de meșterii satului, se duc la locul stabilit pentru mascare. Acolo se fac în mod minuțios pregătirile, după care alaiul se îndreaptă spre sat. La un loc dinainte stabilit, unde așteaptă călăreții, ies în întâmpinare oamenii cu boul împănat. Alaiul se definitivează. În frunte sunt călăreții, apoi merge

ofițerul la braț cu domnișoara, urmează boul condus de cei doi țărani, apoi popa, casierul și cei 30-40 moșcei și copii mascați. Ofițerul și domnișoara fac gesturi care provoacă râsul.

Moșceii dansează pe o cunoscută melodie populară învârtindu-se în ambele sensuri. Pașii de dans sunt simpli și se repetă mereu cu aceleași mișcări. Dansul impresionează prin simplitatea, exactitatea și precizia mișcărilor executate de moșcei, iar împreună cu melodia se aseamănă cu jocul călușerilor care se juca și la târgul Moșilor ce avea loc la București în cea de-a noua joie după Paști.

Alaiul se oprește din loc în loc unde sunt așteptați de cetățeni cu apă cu care aceștia stropesc alaiul și boul. Între timp „gazda” dă casierului câțiva bani, după dorința și posibilitatea fiecăruia.

Alaiul străbate satul îndreptându-se spre scena special amenajată. Aici ceremonialul se va încheia cu jocul moșceilor. Apoi un „delegat”, după o scurtă alocuțiune cu referiri la tradiție, recolte bogate și urări de bunăstare, invită oaspeții să petreacă o zi frumoasă împreună cu gazdele. În aplauzele mulțimii, preia cununa, simbol al bogăției și o atârnă la loc vizibil. Cei doi oameni dau drumul boului în mijlocul mulțimii, iar fetele aleargă după el. Se spune că fata care reușește să prindă prima boul de coarne, se va mărita mai repede.

Moșceii își scot măștile, se dezbracă de mazăre și iau loc la masa care se dă în cinstea lor. Cu banii încasați pe traseu se organizează o horă țărănească la care participă tot satul și oaspeții.

Când zilele primăverii sunt mai calde, prin luna iunie la sărbătoarea Rusaliilor, a doua zi, se desfășoară „Înstruțatul boului” și în satul TĂURE.

Sub conducerea a doi flăcăi, un grup de fete și feciori merg pe câmp și culeg bujori, spice de grâu și flori cu o zi înainte de sărbătoarea propriu-zisă. Florile sunt aduse în sat la casa cetățeanului care dă boul pentru înstruțat. De obicei acest om este înstărit „gazdă”, cum se spune pe la noi.

În noaptea de Rusalii până a doua zi, când începe înstruțatul propriu-zis, boii sunt lăsați liberi prin ierburile minunate de pe „Tău”.

Concomitent cu păscutul boilor, în sat este formată o anumită gardă sau corp polițienesc, din flăcăi care se maschează cât mai ridicol pentru a produce mult haz când vor fi văzuți de lume.

Acești mascați se numesc „bgiduși” și au peste mijloc o curea încărcată cu clopote de oi (drongi), de mărimi diferite care produc sunete asurzitoare când purtătorii lor fug și sar de-a lungul satului.

Această gardă mascată poartă niște nuiiele lungi sau ciomege. În noaptea Rusaliilor „bgiduși” fug pe ulițele satului, sunetele clopotelor auzindu-se neîncetat. A doua zi de dimineață ei păzesc cu strășnicie intrările în sat agitând nuiielele în aer sau plesnindu-le în belți cu apă sau în noroi.

Se spune că paza strictă se face pentru ca nu cumva cineva să fure boii iar sunetele clopotelor au avut rol de a alunga „spiritele rele”. Totuși, în sat se adună sute de oameni din

împrejurimi la această interesantă și tradițională sărbătoare.

A doua zi în jurul orei 14, boii sunt gata înstruțați.

Înstruțatul se face la „Podul gurețului” în curtea cetățeanului Ion Sângeorzan. Casa acestuia este situată la marginea satului de unde se pleacă spre proprietarul boilor. „Corpul” bgidușilor este prezent, nepermițând nimănui să se apropie deloc sau să treacă înaintea lui. Boii au pe cap o mască confecționată din bujori și spice de grâu. În rest sunt împodobiți cu coroane și panglici colorate. Boii sunt ținuti de patru feciori îmbrăcați în frumoase costume populare încinși cu brăie tricolore. În urma lor vin patru fete îmbrăcate tot în costume naționale de sărbătoare care cântă.

Cu un fast deosebit se face plecarea alaiului. La fiecare casă gazda iese în întâmpinare cu o cofă din lemn cu apă și udă covoarele boilor stropind și pe cei patru feciori care îi însoțesc.

Unii gospodari închină și câte un pahar de băutură cu purtătorii boilor semnificând cinstirea viitoarei recolte. Cu cântece și chiuituri, în tactul ritmic al unui taraf, veselie îi însoțește pe toți. Fetele cântă:

Frunză verde de alun
Doamne ajută-ne la drum
Că ni-i drumul hortopos
Boii-s înstruțați frumos.
Ieșiți oameni și videți
Cum venim noi de isteți
Și ieșiți și vă uitați

Cum venim de scuturați.
Mână bade boii bine
Nu ține ochii la mine
Ochii mei sunt frumoși
Și-or celui boii tăi
Și, pe tine lângă ei.

După o mică pauză, fetele continuă, acompaniate de taraf:

Foicică de păsat
Dimineața ne-am sculat
Și frumos ne-am îmbrăcat
Și-n țarină-am alergat.
Foaie verde de leaie
Cu ficii alături
Din țarină-am cules flori
Să facem cununi la boi
Cununile le-am gătat
Și boii i-am înstruțat

Ceterașii ne-au cântat
La gazdă am alergat
Oamenii ne-o întâmpinat
Și boii ni i-o udat
Și cu apă și cu jin
C-așa-i moda din bătrâni
Foaie verde și-un bujor
Boii merg în pas domol
Noi mergem în urma lor
Și grâul crește cu spor.

Ajunși la gazdă, (proprietarul boului) feciorii și fetele cu boii înconjoară masa, frumos aranjată ce se află în curtea casei.

Masa este înconjurată de trei ori și pe ea se află un blid mare de lut cu grâu și altul cu apă și un mănunchi de busuioc. În timp ce boii se rotesc sunt stropiți cu apă cu mănunchiul

de busuioc și pe ei se azvârl boabe de grâu. Înaintea boilor merge un cetățean care aruncă dintr-un vas, grâu simulând însă mântatul.

În acest timp fetele, (druștele) cântă:

Mână bade boii bine

Nu ține ochii la mine

După ce-i înconjură

Tot la mine ti-i uita.

Conjurați feciori masa

Și cu boii alătura

Gazda ni-i-o dat a-mbrăca

La câmp cu ei om lucra.

Foicică foi de spini

Modea asta-i din bătrâni

Ne-am făcut struț din recoltă

Și-nconjurăm masa roată.

Noi cu struțul i-am stropit

Și la horă am pornit.

Se trece apoi la dezbrăcarea boului care este dus la păscut. Cununile cu flori se așează pe perete de o parte și de alta a ușii în câte un cui și se lasă acolo până toamna. Gazda mulțumește feciorilor și fetelor pentru cinstea făcută. Mulțumește de asemenea tuturor cetățenilor prezenți la această sărbătoare. Oaspeții sunt apoi invitați de gaze pe la casele acestora unde iau masa fiind serviți cu mâncăruri și băuturi alese. „Bgidușii” se dezbracă, apoi, împreună cu ceilalți, încep hora și petrec.

„Taurul înstruțat”, ca manifestare artistică ce se desfășoară în satul CAILA, are aceeași origine și semnificație. Ea se deosebește însă de celelalte prin modul de organizare și desfășurare.

Rezumând cele rezultate de bătrâni Țigăuan Vasile născut în 12 februarie 1895, Ciocan Ioan de 74 de ani, Leuștean Ioan 67 ani, toți din Caila, rezultă următoarele:

Se petrece tot la Rusalii. Locul boului este luat de un taur. Legat în ham de funii și purtat de belciug de nouă bărbați este mascat și împănat în capătul de jos al satului „la cotitură”, de băieți și fete cu flori de câmp. În loc de covoare aici este acoperit cu o „manta” executată din coajă de cireș ori tei, găurită pe alocuri pentru a putea fi împănat.

Într-o altă parte a satului se pregătesc mascații mici, copii sub 14 ani, cu măști din carton, cânepă, cârpe și straie zdrențuroase „Hâzii”, sunt bărbați între două vârste mascați și ei, purtând pe cap coifuri, încinși cu curele care atârnă clopote. În picioare poartă „catalige”, un fel de scări, care se leagă de încălțăminte și-i înalță cu un metru deasupra alaiului. Au rol de a păzi taurul și a îmblânzi „răul”. În mâini poartă băte. Din alai mai fac parte și un număr impar de călăreți 7-9-11 simbolizând călușarii perechi și „vătaful” lor precum și tariful.

CEREMONIALUL

În jur de orele 11 autoritățile satului și comunei se adună în centrul civic-unde în ultimii ani se amenajează și o scenă în aer liber. Încolonați și având în frunte călăreții, se deplasează „la cotitură”. Aici îi așteaptă alaiul propriu-zis și o mulțime de curioși. Vătaful călăreților, le mulțumește pentru „trudă” și frumusețea animalului înstruțat, și ciocnește cu

tineretul și cu cei ce duc taurul un pahar de băutură și-i invită să intre în sat unde-s așteptați.

Alaiul de intrare în sat, are următoarea configurație: călăreții, oficialitățile, taurul, ceterașii, „hâzii”, tineret chiuind în ritmul tarafului, gazde și oaspeți, lume multă. Mascății mici se află în continuă mișcare, înconjurând „taurul” pentru a-i asigura garda.

Alaiul se oprește în centrul satului în preajma scenei, pe care se află autoritățile. Una dintre acestea, se adresează celor prezenți arătând semnificația datinii din „Bătrâni lăsată” pentru a cinsti munca și rezultatele ei „Pe hotar” și-n grajduri. După unele îndemnuri, referitoare la muncile ce-i așteaptă și mulțumind organizatorilor pentru efort, închină cu aceștia un pahar „tare plin” cu băutură și urând „așa bogat să fie rodul”, declară închisă prima parte și-i invită pe toți la spectacolul organizat și la petrecerea de după amiază.

Urmează dezbrăcarea, demascarea etc. etc.

La întrebarea: „ce se întâmplă cu slujba religioasă din această zi?, Ce face preotul?, moșul Tigăuan Ioan, de 50 de ani „diac” cântăreț la biserică răspunde: „Când se ține sărbătoarea asta la noi, în biserică nu se face slujbă, ba mai mult și popa merge la serbare”.

Ritul „Dracii” sau „Boul înstruțat” din CĂIANU MIC a fost descris de G.Reteganu în revista de folclor an II, nr.4 pag. 27-55.

Întrucât are multe trăsături comune în ce privește semnificația, ne vom opri succint doar asupra unor particularități.

La Căianu Mic personajele se deosebesc ca îmbrăcăminte și rol în procesiune, de cele din alte localități. Aici, fără ezitare, boul este înlocuit uneori cu vaca, căreia i se atribuie însă același rol, fără ca ceremonialul ce urmează să se modifice.

„Dracii”, tineri între 16-20 ani, mascați în fel și chip, simbolizează aceea ce sunt – duhul răului, personificarea acestuia. Utilizează coaja de cireș pentru cureaua cu care se încing cu partea lucioasă în afară. Tot din coajă de cireș își confecționează carâmbii de la încălțăminte și coiful cu vârf ascuțit în care se fixează o ramură cu frunze de stejar sau flori rupte la întâmplare de pe hotar.

Apare și „pădurea”, copii de 10 ani îmbrăcați în straie obișnuite, peste care sunt prinse ramuri și frunze de fag ori stejar, simbolizând natura.

Și unde sunt draci, trebuie să fie și o femeie ușuratică și îmbrăcată ca atare.

Spectacolul se desfășoară în ziua a doua de Rusalii în jurul orelor prânzului. Alaiul se adună la semnalele goanei în capăt de sat, de unde o pornesc de-a lungul acestuia în sunetele tarafului, a goanelor și în bătaia tobelor. Nimeni nu vorbește, nu cântă, nu chiuie. Dracii primesc drept recompensă tutun și țigări de la diferiți trecători.

În final, din celălalt capăt al satului unde au încheiat procesiunea, se întorc în aceeași ordine conduc animalul la proprietar. Urmează despuierea, dezecuparea, se predă gazdei coroana dintre coarneaule boului. Acesta-i poștește la masă și la joc așteptând timpul bun pentru organizarea clăcii de prășit, cosit ori alte munci.

Pentru cele de mai sus au fost chestionați mai mulți locuitori ai satului. Mai sigure mi s-au părut relatările lui Boca Toader în vârstă de 55 ani, Vidican Vasile primarul

comunei și Falub Valentin directorul Căminului cultural.

Din cele relatate privitor la „boul înstruțat” se pot desprinde unele concluzii:

a. Ceea ce vedem astăzi în acest obicei este rezultatul unei abstractizări a vechiului cult al boului, urmele unei religii păgâne ale cărei origini se pierd în trecutul istoric. Apariția acestuia este identică cu aceea a altor manifestări de acest fel pe care omenirea le-a cunoscut pe scara evoluției sale.

b. Indiferent de ce va fi simbolizat cândva acest obicei, mai importantă este evoluția acestuia de la ceea ce a fost cândva, cult al boului ori rit al fertilității, la ceea ce este astăzi, spectacol folcloric cu evidente legături ce se pot face cu teatrul popular. Trecerea obiceiului de la rit la spectacol folcloric s-a făcut într-o perioadă foarte lungă, având la bază în majoritatea cazurilor pantomima. (Aproximativ la fel se desfășoară și obiceiul popular sășesc „Aschermittwoch” – Miercurea încenușată – care are aceeași semnificație și s-a mai practicat în anii trecuți în satele cu populație sășească din jurul Bistriței: Livezile, Satu Nou, Slătinița, Crainimăt etc.).

c. Desfășurarea amplă a obiceiului, caracterul inedit al măștilor, păstrarea nealterată a spiritului profan, existența unui meșteșug al confecționării costumației, a măștilor și a mișcării, întrece valoarea călușarilor, din care ne-au rămas în prezent numai dansurile, care în trecut, ca și în prezent, au uimit lumea.

d. Apartenența acestui obicei la genul teatrului popular, poate fi susținută prin teoria lui R. Weis conform căreia „Acțiunea vrăjitoarească inițială, făcută cu scopuri magice devine pe o treaptă mai înaintată, un dans cultic, iar când dispare fundamental de credință străveche, din ele se dezvoltă teatrul profan și dansul menit petrecerii”. Analizat din acest punct de vedere, obiceiul „boul înstruțat”, din satele Caila, Tăure și Cristur Șieu au ajuns în această ultimă fază a evoluției lor. Fără a-i altera originalitatea, obiceiul a fost eliberat de elementele de improvizatie, fiind îmbogățit cu alte genuri de manifestări. Astfel, au fost susținute comunicări pe această temă, au fost organizate spectacole artistice prezentate de formațiile din localitate și altele invitate din județ, precum și întreceri sportive, hora satului etc.

Pentru viitor, considerăm necesar ca, pe baza experienței câștigate, obiceiul să fie patronat de unitățile culturale din toate localitățile unde acesta se mai practică.

Să fie amplificat prin organizarea de expoziții, comunicări, spectacole artistice cu un bogat conținut educativ și recreativ, asigurându-i-se un caracter permanent de manifestare tradițională locală.

Organizarea lui concomitentă – în mai multe localități unde acesta se practică, pe baza unei largi popularizări, ar putea constitui obiect de turism cultural.

În sfârșit, credem că obiceiul ar putea constitui și obiect de studiu științific, aprofundat, pentru Institutul de Cercetări etnologice și dialectologice din București.

POEZIE POPULARĂ DIN VREMEA RĂZBOIULUI (1914-1918)

(Poveste scrisă în versuri de țăranul rodnean Filip Filipoi al lui Mărtian)

Notă: Este o poveste scrisă în versuri de către țăranul Filip, fiul lui Marțian Filipoi din Rodna, prin conținutul căreia a ridiculizat pe muncitorii mineri care erau scutiți de a participa la război dar, în afara activității de producție, nu aveau cunoștințele necesare în domeniul oieritului și a muncii de la stână.

Frunză verde de trifoi
Era-n vreme de război
Când băieșii de la noi,
Deși erau puținei,
S-au grăit să-și facă oi
C-amu lumea-i pentru noi
Că nu ne duc în război.
Românii merg la bătaie
Și noi rămânem la baie
Să cumpărăm câte-o oaie,
Câte una, poate două
Cum ne-a veni bine nouă,
Câte două, câte trei
Dup-ai noștri golovei.
Oi mândre, cu coada scurtă
Care ne-or da brânză multă,
Cu țate ca vacile,
Și lapte mult ca la capre
Cumpărate ieftine,
Iernate cu cetină
Și cu ogrinji de cei cu spini
Căpățați de la români.
Multă vreme n-a trecut
Cum au zis au și făcut
Iernându-le cum au putut.
Dar veni sfânta primăvară
Și-a mai cântat cucu iar
Când oierii se-ntâlniră
Și de brânzărit vorbiră.
S-au strâns cu toții la un loc

În Rodna Veche la Colb
La familia lu' Rob,
Unde s-au pus pe dohănit
Și apoi pe povestit.
Ei vinars ar fi băut
Dar aveau destul borcut.
Stâna lor au stabilit
La Colb sus în afiniș
Cu păcurari Sabo Dimis
Ce face laptele ca-n scris.
Au pus târla-n Dealul Popii
Strângând spuma-n fundul
dobii.
Apoi în muntele Ciungi
Are târla George Suci,
Băieș bun de dus butuci
Și berbinți în patru dungi.
Păcurari cu toată voia-i
Someșan din Ștențloaia
Pe care nu-l udă ploaia.
Lăptaru Ion Tăpălagă
Are o cămară largă
Cu lapte gros ce stă grămadă
Așezat într-o găleată
Iar spuma pusă într-o șaică.
Pe Față, în Gura Mică
Este Bindiu Ionică,
Păcurari Florea Borișcă
Meșter bun de zis în trișcă
Și de făcut bună jintiță

Pusă într-o găletuță,
Iar spuma într-o feličićă.
În Jdeabul lui Mali-Baie
S-aude behăit de oaie,
Vine Franți cu Mișkolți
Meșteri mari de-adunat boții,
Păcurari e Șulăr Ianoș
Priceput la făcut balmoș
Din spuma strânsă-ntr-un
laboș.
Niculai a lu' Bazili
Are stâna-n Dealul Clinii,
Lăptari este Bolț Poliacu
Ce face laptele acru,
Spuma-o ține-n ciubăraș
Peste care pune caș,
Mai are și o rezerve
În niște cutii de conserve.
Nu știi ce lapte făcea
Că berbințele-i fierbeau.
Neștiind ce-i de făcut
Cu un român s-au întâlnit
Care pe loc l-a sfătuit
Să se ducă cât de iute
Acreală să împrumute
De la o stână vecină
Care face marfa bună.
Când a fost mai către seară
Bazili se duce iar
La Mișkolți dup-acreală

Care se afla-n pomeală,
 El făcea pomeala lungă
 Aproape pe lângă strungă
 Acreala o ținea băgată
 Într-o cramă încuiată.
 Iar fidileșu cu acreală
 Era la Fleatăra-n cămară.
 La aceasta n-ajungea
 Fiindcă departe sta.
 S-a dus în Gaura Mică
 La baciul Bindiu Ionică
 Acesta l-a ascultat
 Și bucuros l-a ajutat,
 Când cu acreala a sosit
 Era și Gheza venit
 Care rău l-a dojenit:
 – Măi Bazili, vezi cum ești,
 De oi trebuie să te lipsești
 Că bine n-o nimerești.
 Dar Bazili, om cuminte,
 Aștepta pe Varga Vințe
 Ca s-ajute la berbințe.
 Pentru a le merge bine
 A pus la cale-o întâlnire
 La Franți și la Mișkolți
 Unde s-au adunat toți.
 Aici dacă se-ntâlniră
 Ei pe loc se sfătuiră –
 Că nu știau ce să facă
 Ca la brânzărit să treacă.
 Ei s-adunară fără voie
 Fiind înnorat de ploaie,
 Ploaia e pentru români
 Atât tineri, cât și bătrâni
 Care știu să ciobănească
 Și la stână să muncească.
 Ei de mină nu s-or lăsa
 Dacă de oi vor scăpa.
 Dar vara asta va trece
 Și-n toamnă bine-om petrece.

Dar sâmbraș cine va fi?
 Cine are oi vreo tri,
 Zice Micel a lui Dracu
 Că și la el sunt vreo patru
 Hainărici strigă de-aiici
 Că și la el sunt vreo cinci.
 Franți cu mustața deasă
 Zice că el are șase,
 Mișkolți iară grăiește
 Că și la el sunt vreo șapte
 Și de stânaș trage nădejde.
 Zice unul de la Colb,
 Din familia lu' Rob,
 Că și la el sunt vreo opt,
 Dar îi oprește pe loc
 Că sfada-i fără noroc,
 Că eu de când m-am născut
 Cu de astea am crescut,
 Văzându-le cum trec pe drum,
 Ori la măcelaru-Avrum.
 Ascultați ce vă spun eu
 Să ne punem un birău
 Pentru a ne ajuta la greu.
 De birău bun cine-ar fi?
 Mihai a lui Ostroțki
 Că-i om bun și potrivit
 Și ne-aduce un venit.
 Alții îl susțin de birău
 Pe Ernst Franți cel greoi
 Că-i mare și hălăoi
 Dar știe rândul la oi.
 Hai, bravo și sus cu el
 Că Franți nu-i om mișel:
 El e om de omenie
 De la vorba cea dintâie
 Mulțămind lui Dulmezeu
 C-a ajuns și el birău.
 Așadară ce știți voi
 Că-i multă muncă la oi.
 Vedeți că oaia-i vită mică

Dar pășune-i trebe multă.
 Și-apoi nu știu măi cumătru
 Cum mai stăm cu pășunatu.
 Am fost a dreptăți la Cluj
 Dar am venit cum ne-am dus.
 Ne-au spus vorbe potrivite
 Că lucrurile sunt tocmite
 Și tare bine întărite
 Tot de birăul cel vechi
 Ce șade lângă Cureci,
 Are trei căsi în Suseni
 Aproape de Lindăreni,
 Are crâșmă lângă drum
 Și îl cheamă Onisim.
 Onisim, întâpa-l-ar spinii
 C-a venit cu toți românii
 Și-au pus stâna-n Dealul
 Clinii,
 Unde știu brânza să facă
 Și oile să le pască.
 Însă eu ca birău nou
 Mi-e jele și-mi pare rău
 Când mă uit din Dealul Clinii
 Pân' la stâna lui Bazili
 Mai bine m-ar mânca câinii,
 Iar în Dealul lui Băiță
 Este târla lui Ioniță
 Unde noi n-avem nimică,
 Apoi în muntele Ciungi,
 La stâna lui Petre Suci
 Nu ai la ce să te duci.
 În acele zile grele
 Am auzit și știri rele:
 Zice Șandor Poștărelu
 Că ne-ar lua Crăciunelu,
 Dar eu birău fiind pus
 Imediat i-am dat răspuns:
 Crăciunelul nu-l ia nime
 De ce minte ca un câinel?
 Mie mi-a spus Ihaha:

Crăciunelul nu se ia!
 Noi avem și-o mărturie
 Pe Tăpălagă Irimie,
 Iar de la Colb știe Mișkolți
 Când s-a primit Poiana Coșni,
 Mărturie-i George Șutac
 De când am primit Păluta.
 Aceștia, eu vă spun drept,
 Că-s oameni de comitet
 Și ce rezolvă comitetul
 Nu mai strică nici Sânpetru.
 Așadar pășune-avem,
 De muncă să ne-apucăm.
 La oi trebe păcurari
 Pe care-i avem dintre Colbari.
 Păcurarul Sab Dimiș
 Duce oile costiș
 Până sus în afiniș
 De unde laptele e gras
 Și se face un bun caș.
 Păcurari de zis în trișcă
 Va fi Florea lu' Borișcă
 Îl vom pune de strungăș
 Pe Ioji lu' Făgăraș.
 Păcurari de ales unt
 Va fi Pânzariu de pe Prund.
 Păcurari de făcut balmoș
 Îl avem pe Șulăr Ianoș.
 Apoi baci de făcut brânză
 Erenț Iozăf cel cu rânză.
 Ați văzut voi câteodată
 Rânza la grumazi purtată?
 Pe Iozăf a lui Mișkolți
 Îl vom pune să strângă boții.
 Noi folosim de budacă
 Un ciubăr cu gura largă
 Și-avem în loc de căldare
 O oală mare de sarmale.
 Birăul spune: – Ce știți voi
 Că-i multă treabă la oi.

Mergeți la domnul Paolică
 Să se-ngrijască de faină,
 De faină și de sare
 Și de câte-s necesare.
 De dohan și de opinci
 Și de câte trebe-aici.
 Și-apoi iar să mergeți
 Aici vase s-aduceți.
 De la familia lu' Șteț
 S-aduceți niște găleți,
 De la Hulpe niște cupe,
 Iacob Uțu ne dă căruțu.
 Mergeți la Rob după horzob,
 Konicika ne dă sitișca,
 Gheza Pecu-aduce cercu,
 Iar Gavrilă a lu' Petruț
 Aduce un fidilecuț.
 Ion a lu' Stelnița
 S-aducă ceagornița.
 Iar de la Franți cel Mare
 Să aduceți o căldare.
 Varga Vințe de la Toacă
 Să ne facă o budacă.
 Și-apoi tot Varga Vințe
 Să ne facă și berbințe.
 Așadară ce știți voi
 Că-i multă treabă la oi.
 Omul care a face târla
 Este bătrânul Matorna,
 Iar noi trebe s-aducem
 Fiecare câte-un lemn.
 Oi sunt o sută cincizeci
 Și sâmbrași vreo șaptezeci.
 Că din șaptezeci de lemne
 Facem o târlă cum trebe.
 Să se ducă George Suci
 S-aducă niște butuci.
 Să se ducă Mătiș Vam
 După cuie și dohan.
 La Emil a lu' Partene

Îi dăm să facă ceterne,
 S-o facă lungă și mare
 Să putem da la oi sare.
 Dacă oile-s sărate
 Atuncea dau mai mult lapte.
 Iar sâmbrașul Tăpălagă
 Să ne facă strunga largă;
 Vom mulge oile-n curând
 Că de nouă e trecut,
 Cum au zis, au și făcut.
 La porunca ce li s-a dat
 Oile după strungă au băgat
 Și cu tămâie le-au afumat.
 Gălețile și le-au scurs
 Și cu toții s-au dus la muls.
 După ce au isprăvit
 Laptele l-au cărâmbit,
 Apoi s-au dus la dohănit
 Și baciul la băciuit
 Iar Mișkolți la urdit,
 Birăul la povestit
 Că la Imbre din Valea Secii
 I-au dat să poarte berbecii,
 La Micel lu' Olovani
 I-au dat să poarte cărlanii.
 Așadară ce știți voi
 Că multe trebe la oi!
 Ați văzut voi la români
 Că la oi ei au și câini.
 Mergeți la Șandor lui Iuli
 Că are un câine, pe Fuxi.
 Fuxi-i mic, cu ochii mari,
 Te apără de tâlhari.
 La Imbre lu' Hazmanoski
 C-are un câine bun, pe Flochi,
 Este un capău păros
 Ce prinde ursu de dos,
 E un capău cu noroc
 Că oprește ursu-n loc.
 Așadară ce știți voi

Câte mai trebe la oi!
 Trebe și clopote doară
 Ce le-aducem de la moară,
 Cereți-i lui Cifor Grapă
 Să vă deie vreo talangă.
 Duceți-i rachiu și ziare
 Să vă dea un clopot mare.
 Acuma de toate avem
 Și puțin pe loc să stăm.
 Baci u cașu l-a făcut
 Și urda s-a isprăvit,
 Dar zice Bindiu Ionică
 C-a ieșit brânză puținică,
 N-avem nevoie de pătul
 Că nu-i brânză din destul
 O punem pe-o policioară
 Să nu o mănânce vreo cioară.
 Așadar s-a înserat
 Și toate le-am terminat.
 Trebe să mergem la baie
 Să nu ne-apuce vreo ploaie.
 Pipele și le-au dres
 Ș-apoi pe Vale au mers
 Dohănind și povestind
 Și voie bună făcând.
 Baciul rămânând la stână
 S-a apucat să facă brânză.
 După datina rămasă
 Sâmbrași-și duc brânz-acasă.
 Astfel baci-u-a poruncit
 La birăul nou numit
 Ca să meargă după brânză,
 Dar să-i aducă și-o rânză

Vaum ce-i cere lui Moiş
 Mai păstrează un haticoş
 Care-l avea din Băiut
 Și e bun de dus cășuț.
 Îl iei numa între brânci
 Și îl duci până-n tre stânci,
 Iar acolo Florea Uțu
 Îl așteaptă cu căruțu.
 Căruțu-i bun de un cal
 Și tu de greu n-ai habar.
 Cu toții așa au lucrat
 Până brânza au transportat.
 Dar acum ce-i de făcut
 Că oile n-au lapte mult.
 Cine vrea lapte de toamnă
 Să meargă la Cifor Bozgoană.
 Noi trebuie să ne lăsăm
 Și răscolul să-l facem.
 Unde să facem răscolul?
 La Terșanski belitoriu,
 El când oaia o zărește
 O prinde și o belește.
 Ei pe rând le aducea
 Iar Terșanski le belea,
 Pieile pe gard puneau
 Până ce le isprăvea.
 Pieile stăteau pe gard
 Ca pe muntele Suhard.
 Numai Mișkolți zicea
 Că el pe oi le va ținea,
 Când le-a dus la pășunat
 Ele s-au împrăștiat,
 Dar a fugit și le-a-nturnat

Și de pământ o trântă a dat.
 Atuncia de supărare
 Pe oi le-a dus la belitoare,
 Decât să fugă ca un nebun
 Mai bine un gulaș bun.
 Decât urdă înecătoare
 Luată din strecurătoare
 Mai bine e un cârnaț cu moare
 Pe care îl are fiecare.
 Dacă mănânci caș zdrobit
 Îți vine greu la ieșit.
 Mai bine bei un cafei de dușcă
 Să meargă din tine pușcă.
 Baciul sta și se uita
 Și din inimă ofta
 Iar din gură cuvânta:
 – Eu știu ce mi se gătește
 Când băieșul oile-și belește
 De brânzit nu-i mai nădejde.
 Decât voi mânca brânză vece
 Mai bine fac hecempece
 Și sâlvoiță din căcădări
 Care-i fără cheltuieli
 Și n-ai de stat la oi prin ploii.
 Foaie verde de rogoz
 Eu am povestit ce-a fost
 Și acum vă las cu bine
 Dar să nu uitați de mine.

ss. Filip FILIPOI

Preluat și dactilografiat după un text scris de mână de câteva decenii, foarte greu lizibil.

Rodna, la 23 octombrie 2000,
 înv. pens. **Silvestru Leontin MUREȘIANU**

COPIII SALVEI – BUCURIA PĂRINȚILOR

Romana Iulia FETTI

Prin tradiție, la Slava, familia se bucură de mare respect. Familiile au fost și sunt încă bine încheigate și, majoritate, au 2-3 copii. Divorțurile sunt foarte rare. Meritul principal în menținerea familiei revine femeii. De aceea, de mici, fetele erau educate în spiritul respectului față de familie, iar familiile părinților erau exemplu în viața familiilor de mai târziu. Spunea, prin 1990 bătrânul Ceuca Iacob a Purjii: „Femeia îi baza. Că bărbatul merge și vine, știe și nu știe ale casei, face sau nu face, dar femeia trebuie să le știe pe toate, că vorba aceea:

*De-ar fi tata cât de bun
Tot copiii is pe drum
De-ar fi mama cât de rea
Tot copiii-s lângă ea*

Așa se exprima badea Iacob în lunga lui viață și a putut să se convingă de adevărul acestor vorbe pe care și el le-a moștenit de la moșii și strămoșii lui. În trecut căsătoriile se făceau la vârste fragede: 15-17 ani fetele și 18-20 de ani băieții. Tinerii „se obișnuiau” pentru că „învățau împreună și creșterea deodată”. Numeroasele datini rămase din vremuri străvechi atestă vechimea trăinicieii familiei din Salva.

Odoarele bunicilor

Nașterea

Toți tinerii căsătoriți doreau să aibă copii și era o mândrie pentru cei ce aveau copii în primul an de căsnicie.

Femeia gravidă se bucura de mare atenție din partea soțului, a socrilor și părinților. Era lăsată să lucreze numai lucruri ușoare. Cei ce puneau sau lăsau femeia gravidă să facă munci grele erau „ocărăți” și ceilalți oameni nu se sfiau să le spună „în față” acest lucru sau să-l spună preotului care apoi le atrăgea atenția în mod discret celor în cauză.

În perioada gravidității, femeia trebuia să respecte anumite legi nescrise, pe care le învăța treptat. Viitoarea mamă nu se opunea, deoarece era în interesul întregii familii, ca ea să nască un copil „sănătos, întreg și bine făcut”. Era interzis să poarte mărgelă, cercei sau alte podoabe, să ducă ceva „în poală” sau să-și pună ceva flori la brâu. Se spunea că „vor ieși semne pe copil”. Când vedea oameni sau animale ieșite din comun trebuie să „își aducă aminte”, adică să se gândească să nu fie și copilul ei așa și să zică în gând: „nu-i fie măsura”, scuipându-și în sân.

Femeia gravidă nu avea voie să desculțe pe nimeni pentru ca să poată naște ușor. Deoarece în perioada gravidității femeile sunt „pofticioase” ele trebuie „îmbiate” cu orice fel de mâncare sau fruct pe care îl văd, pentru a nu li se face rău. În sat se vorbea despre multe femei gravide cărora „li s-a făcut de o mâncare” și pentru că nu au gustat-o au avortat în scurt timp.

Pentru a nu naște un copil infirm, există și se respectă și alte tradiții: să nu mănânce aripi de pui sau găină, să nu fure nimic, că apar pe copil semnele lucrului furat; să nu-și facă noduri la „frângii” (brâu), la ațele de la opinci, sau la „cetori” pentru că vor naște un copil „cu limba împiedicată”.

Și pentru că de multe ori tânăra femeie se rușina să spună că e „grea” sau „tăroasă” s-a găsit și mijlocul de a o face să spună și să-și învingă frica: dacă nu spune că e gravidă, va naște un copil surdo-mut!

Tânăra femeie era învățată cum să se pregătească pentru naștere de către mamă, soacră, cumnate, prietene. Își pregătea „cârpe” din cămeși și poale de cânepă, vechi, pe care le călbăstra, le fierbea în cuibăr și le pune la uscat multe zile însorite. Dacă avea drum la târg, cumpăra biberoane, ulei de „opăreală” etc.

Hăinuțe nu cumpăra, nici păpucei, deoarece se spunea că „moare copilul” dacă îi iei haine înainte de a se naște.

Când se declanșa nașterea, femeia era așezată pe pat și era chemată moașa Fa/satului. Moașa nu avea pregătire de specialitate dar era inițiată de o altă moașă mai bătrână și pricepută, iar apoi dobândea experiență practică și se descurca mai bine. Moașa era o femeie foarte curată („cu casa lună”) blândă, cu mâinile fine, inteligentă.

Accidentele la naștere erau extrem de rare, pentru că moașa se descurca aproape întotdeauna. Bătrânele mai vorbesc și astăzi despre moașele satești care „au scos copii morți” salvând femeia, „au întors copilul” ce avea poziție pelviană, salvând și mama și copilul. De aceea moașele se bucurau de mare respect și prestigiu în sat, chiar și soțul era numit în semn de respect, „moșoiul” sau „moșu”.

Când sosea, moașa lua măsuri ca nașterea să decurgă normal. Unele măsuri erau necesare, altele erau superstiții. Pregătea apa caldă, scutece, ața și foarfeca de tăiat buricul. O încuraja pe mamă și ca să o convingă ca totul va decurge normal, „o ajuta” prin tehnici băbești: întorcea cu gura în jos lucrurile de prin casă: covată, găf, cociorbă, lopată, vâtrai. Dacă venea cineva în casă întâmplător, nu avea voie să se întoarcă din prag căci „se întoarce copilul și femeia nu mai poate naște”. Persoana respectivă trebuia să intre în cameră, să se așeze pe scaun și să-i spună femeii care naște: „am intrat că n-am știut dar să intre norocul în locul unde am intrat eu și femeia să nască ușor”. Și apoi pleca.

Dacă femeia nu putea naște se adunau mai multe femei din vecini și făceau rugăciuni și descântece pentru ca să desfacă „făcătura”. Dacă se considera că femeia era „deochetă” se stingeau „noi” și era spălată pe burtă cu apa respectivă.

După ce se năștea copilul, moașa îl ridica în sus și zicea:

*„Acest băiat ce l-am rădicat
Să fie norocos și mintos
Și drăgăstos și voios și sănătos
Să fie-nvățat și bogat
Să fie om bun
Și norocos la drum
Să fie om de treabă
Munca să-i fie dragă”*

Dacă era fetiță, versurile se adaptau la feminin. Apoi moașa îl spăla pe copil cu apă rece, îl înfășa cu „râze” noi și îl puneă lângă mamă. Moașa mai stătea câteva ore cu mama, până elimina „locul” (placenta) și o ținea de vorbă să nu adoarmă 2-3 ore. Dacă „locul” nu venea la timp moașa fierbea ovăz și coji de ceapă și făcea abureală femeii. Dacă nici așa nu ieșea, atunci făcea extracția manual. Dacă se nășteau gemeni aceștia erau socotiți deștepți și norocoși. Copiii născuți în afara căsătoriei erau extrem de rari și se numeau „spuri”. Se spunea despre ei că vor fi frumoși și deștepți. Erău tratați ca și ceilalți și erau crescuți la fel.

La nașterea băieților era mare bucurie, iar la nașterea fetițelor se spunea ca „vin de

necaz și sărăcie pe lume”, în acest fel compătîmindu-le de mici pentru greutățile și necazurile ce le așteaptă în viață.

Copiii născuți de duminică erau socotiți norocoși și buni la suflet, la fel și cei născuți joia, cei de marți și sâmbătă erau socotiți nenorocoși și predispuși la boli, iar cei de vineri, erau socotiți oameni de mare succes dar și de ghinioane neașteptate.

Până la botez femeia nu avea voie să iasă din casă nici măcar până la fântână. Dacă ieșea în grădină sau pe hotar, era semn că era an rău pentru recolte. Această interdicție, era, paradoxal, un mod de a o proteja pe femeie de munci și drumuri grele la care ar fi vrut să-o supună un soț rău, sau niște socrii „hapsâni pe lucru”. Era un fel de a „prosti pe muți” spunea o bătrână.

Când se boteza copilul femeia era „dezlegată”, i se citea molifta de către preot și reintra în viața normală.

„Pierderea copiilor” (avortul), era socotit un mare păcat, de moarte. Dacă femeia a vrut, sau a știut că este gravidă și nu s-a îngrijit, era vorbită de rău în tot satul: dacă pierderea se datora unui accident sau unei brutalizări, cei vinovați erau „proboziți” și desconsiderați de întreg satul. Iar dacă femeia pierdea copilul fără motiv, se considera că este o pedeapsă de la Dumnezeu pentru cine știe ce păcat al părinților sau al bunicilor.

Copiii care mureau nebotezați erau numiți „moroii”. Pentru a nu se întâmpla acestea, copiii născuți prematur sau firavi, erau „închinăți” la icoane chiar în momentul nașterii de către moașă, iar în zilele următoare de către mamă sau bunică.

Scăldatul copiilor se făcea cu apă caldă, încercată obligatoriu de mamă cu cotul. În prima „scăldușă” se puneau flori, bani de argint, zahăr, pâine și un cui. În acest fel, copilul era sortit să fie frumos, bogat, să nu-i miroase gura sau corpul, să nu se îmbolnăvească și să fie meșter mare în toată viața sa.

Apa din scăldătoare nu se arunca niciodată spre răsărit, ci spre apus, peste straturi de flori și legume, la rădăcina unui nuc sau pom. Se socotea că de la răsărit iese soarele și toate întâmplările bune, de la straturi va avea roade bogate, iar nucul sau pomul îi vor aduce o viață îndelungată. Apa de scăldat copilul se lua întotdeauna din același loc sau din aceeași fântână, pentru că altfel „ies bube pe copil”.

Covățica era făcută din lemn de tei sau frasin, rareori din brad. Sub nici un motiv nu se folosea pentru alt scop, și era ținută cu gura în jos sub laiță sau pe capătul laiței.

Scutecele se uscau afară numai ziua și se strângeau spre seară ca „nu cumva să le apuce umbrele sau ceasurile rele” care aduc boli. Nu era bine să se ștergă copilul la gură sau la nas cu „scutece” ca să nu-i miroase gura și să nu fie „mucos”. Copilul dormea cu mama în pat cât era foarte mic, dar mama nu stătea niciodată cu spatele spre copil, ci numai cu fața. De la 3-4 luni, copilul putea fi pus în „legănuț”. Legănuțul era nou, sau

dacă se împrumuta de la altă familie era curățat cu mare atenție prin spălare, cu leșie clocotită, apoi frecat cu peria de rădăcină și limpezit cu multă apă.

Înainte de folosirea vaccinurilor, copiii erau secerați de epidemii, aceasta fiind cauza majorității deceselor. Foarte rar, la 50-60 de ani odată, se întâmpla ca un bebeluș să se înece, sau să fie asfixiat în somn de către mamă.

Iată deci, că în Salva, copiii i se bucurau de grijă deosebită și accidente, foarte rare, erau ținute minte, ca să fie învățătură pentru toate mamele. Acum femeile nasc la spital, sunt bine îngrijite, copiii sunt vaccinați și mortalitatea infantilă este extrem de mică.

Botezul

Botezul copilului se făcea la 8 zile de la naștere până la 1-2 luni. Numele copilului era ales în funcție de niște tradiții ce se respectau în sat. Primul născut avea numele bunicului sau al tatălui, iar următorii primeau numele nașului, moșului, unchilor sau al unui sfânt din calendar, dacă se naștea în sărbătoare.

La fete se proceda la fel: i se atribuia numele bunicii, al mamei, al nașei etc.

Mama trebuia să stea mult cu copilul, să-l îngrijească, să nu-i fie furat. Tot în scopul ocrotirii copilului existau niște restricții: dacă o femeie intra în casă, trebuia să-i spună mamei dacă este „curată” sau nu și să zică spre copil: „să fie curat ca mine” sau „să fii curat, că eu nu sunt”. Dacă nu era „curată” și nu spunea mamei, se spunea că „ies bube pe copil”. La plecare, trebuia să-i lase „somn” copilului și să zică „să dormi bine ca mine”.

În ziua botezului, duminica sau în altă sărbătoare „cu clopot”, nașa îmbrăca frumos copilul, iar într-o trăistuță lua hăinuțe de schimb, pânză albă subțire, și o fașă de 2 metri. De asemenea, împodobește cu flori și fundițe o lumânare mare, lua un struț de busuioc legat cu ață roșie de lână și o cană mare de sticlă, împreună cu moașa și mama copilului, plecau la biserică înainte de sfârșitul „primei Liturghii”. După ce se termina slujba, intra moașa cu copilul în brațe, nașa cu lumânarea, cana și hainele de schimb. Mama rămânea afară. Copilul era pus pe masă în fața altarului, unde preotul îl boteza, apoi nașa îl îmbrăca în haine noi, iar preotul îl lua în brațe și îl închina în fața altarului spre cele patru puncte cardinale și în fața icoanelor de la ușile împărătești. Apoi îl dădea nașei. Așa se procedează și acum.

Preotul se deplasează spre ieșirea din Biserică unde îi face rugăciunea de dezlegare mamei copilului. La întoarcere copilul este purtat de nașă care îl dă tatălui la intrarea în casă zicând: „L-am dus păgân și l-am adus creștin”. Tatăl îl ia în brațe, îl ridică spre soare, mulțumește nașei și celorlalți prezenți și îi poartă la masă. Se face petrecere și

masă cu: zamă acră, carne friptă, găluște, cozonac și pancove. Cei prezenți dăruiesc copilului bani sau obiecte: un miel, o oaie, un vițel, o mierță de grâu sau mălai, hăinuțe, ghetuțe etc.

Botezul nu era o petrecere cu mulți invitați, ci participau: părinții, nașii, moșii, bunicii, unchii și mătușile și câțiva vecini. În ultimul timp se fac petreceri mari cu foarte mulți meseni, 20-100 persoane și se dăruiesc bani.

Toate acestea le-am aflat de la lelea Onția Simionese care a încetat recent din viață la vârsta de 92 de ani. Ea era numită „Onița Moșoiului”, deoarece era nora moașei comunale Saveta Simionese născută Filip care a trăit între 1890-1963 și a fost școlarizată la Sibiu în meseria de moașă. Lelea Oniță era o femeie știutoare de carte, cusătoare vestită de costume naționale și o gospodină deosebită. Era o adevărată arhivă de obiceiuri și tradiții din Salva și le povestea cu un deosebit talent.

Și astăzi la Salva copiii se bucură de o atenție deosebită din partea părinților și sunt foarte rare cazurile de copii neglijăți. Toți copiii frecventează grădinița și apoi școala și majoritatea își continuă studiile la liceu și apoi la facultăți. De aceea prin deceniul 8 al secolului trecut Salva a ocupat timp de 5 ani locul 1 în Europa la numărul absolvenților de facultăți raportat la numărul locuitorilor din mediul rural.

VI. RESTITUTIO

DONAȚIA DE CARTE A LUI NESTOR ȘIMON

Alin Petru ȘTEOPAN

Tot ce am prezentat până acum în paginile acestei reviste și nu numai despre activitatea lui Nestor Șimon vine să vorbească despre cunoștințele sale și interesul pentru a afla cât mai multe despre subiectele pe care le studia. În manuscrisele sale sunt citate adesea cărți, ce au legătură cu subiectul sau prezintă informații interesante. Modul de concepere a lucrărilor, bogăția informațiilor, notele abundente amintite, denotă cunoștințe vaste și sunt mărturia unor lecturi bogate. Cunoscând eforturile sale de a aduna toate informațiile posibil, fiecare petec de hârtie, care adesea „cuprinde mai mult decât altele, dintr-o arhivă întreagă”¹, putem deduce că Nestor Șimon a fost și posesorul unei bogate colecții de cărți. Din păcate soarta lucrărilor sale a fost împărțită și de biblioteca sa, astfel încât o reconstituire a acesteia este extrem de dificilă.

În registrul inventar al cărților din fondul vechi al Bibliotecii Academiei din Năsăud, pe anii 1972, 1973 și 1976 găsim o serie de cărți și volume ce stau sub titulatura de donație dr. Nestor Simon.

Registru inventar cărți, fond vechi, vol. I, nr. 1-6930, 1972

Nr. crt.	Autorul	Titlul	Locul	Anul	Cota cărții	
2361	DULF, Peter	Alexandri Vazul müködesse. A roman irodalom terén	Kolozsvár	1881	2302	Donație dr. Nestor Șimon
2362	MOLDOVAN, Valer	Biserica Ortodoxă Română și problema unificării	Cluj	1921	2303	- II -
2363	ȘULUȚ-CĂRPENIȘEANU, A.	Graiul ardeleanesc în raport cu limba literară de peste Carpați	Sibiu	1890	2304	- II -
2364	TĂUȘAN Gr.	Evoluția sistemelor de morală	București	1921	2305	- II -

¹ Onofreiu Adrian, *Nestor Șimon – o posibilă colecție arhivistică*, în „Anuarul Arhivelor Mureșene”, Tg. Mureș, III, 2004, p. 308.

2365	SZIKLAY, János	A testvérek. Regény	Budapest	1899	2306	- II -
2366	HOMEROS	Homerós Iliasa	Budapest	1912	2307	- II -

Aici se regăsesc peste o mie de titluri, însă o parte dintre ele au trecut ca și ani ai apariției (sau poate ai donației/intrării în inventarele bibliotecii) pe cei după 1915, anul morții lui Șimon; sau chiar anul 1915, când fiind grav bolnav e greu de imaginat că se mai ocupa de colecționarea cărților. Altele nu au trecut nici un an în dreptul rubricii sau sunt trecute doar primele două cifre ale anului (aprox. 143 titluri).

Cele ce sunt trecute sub anul 1915, sunt în număr de aproximativ 630 de titluri. Aici se regăsesc cărți scrise în română, maghiară și germană în preponderență, dar și franceză, latină, italiană și engleză (română-169, maghiară-168, germană-198, latină-39, engleză-1, franceză-54, italiană-1).

Registru inventar cărți, fond vechi, vol. II, nr. 6930-13575, 1973

Nr. crt.	Autorul	Titlul	Locul	Anul	Cota cărții	
7223	BOZOKY, Alejos	A vomei jog pandektainak tankongue	Budapest	1874	6953	Donație dr. Nestor Șimon
7224	VERLYER, August	Luttkemanns Brink. Roman	Gutersloh	1938	6954	- II -
7225	HUCH, Ricardo	Lebunlaiefdes heiligen Monnesald, Puck	Leipzig		6955	- II -
7226	EVERS, Hanns	Der Gehreuzigte Tannhauser und andere grotelum	München	1919	6956	- II -
7227	REMETARSAS	Szamere. A gimnazium es leanygimnazium	Budapest	1938	6957	- II -
7228	NYIRO, Jozsef	Kopjafak	Kolozsvár	1924	6958	- II -
8854	BIELZ, Albert	Die Fauna der Wirbelthiere Siebenburgens	Hermanstadt	1888	8508	- II -
8855	IORGA, Nicolae	Omul care ni trebuie. Piesă în trei acte	Craiova	19??	8509	- II -

Volumul impresionant de carte conține titluri dintr-o gamă variată de domenii. Găsim aici lucrări de istorie, cronologie, culegeri istorice, antropologie, monografii, studii de etnografie, compendii de memorii, arheologie, biografii istorice, istorie

militară; manuale școlare (abecedare, matematică, limba română, gramatică, geografie, lingvistică, lucru manual etc.) și cărți despre practica școlară, lucrări pedagogice; lucrări de drept, medicină, agricultură, artă, religie, economie, astrologie, inginerie, gastronomie, filosofie; culegeri de reviste, literatură. romane, culegeri de povestiri.

Registru inventar cărți, fond vechi, vol. VII, nr. 34576-37865, 1976

Nr. crt.	Autorul	Titlul	Locul	Anul	Cota cărții	
35433		Computu publicu alu Fondului Reuniunei Femeilor Române, Partea II	Brasiovu	1854	1314 5	Donație dr. Nestor Șimon
35434	BECHER, Siegfried	Ideem zu einer vermiinstigen..	Wien	1835	2241 0	- II -
35435	STURMS,M. Cristoph Christian	Betrachtungen uberdie Werke Gottes in Reiche der Natur und der Worscheung.	Wien, Prag	1797	2510 9	- II -
35436	HANNENBERG, R.P. Godefrido	Defensio Beatissimae Virginis Dei Genitries Maria.	Tyrnaviae	1728	1993 9	- II -
35437		Reisen von Preszburg durch Mahren Schlessen und Ungarn nach siebenburgen.	Frankfurt, Leipzig	1793	2511 6	- II -
35438		Abecedariu.		18??	1315 7	- II -
35439		Egy Erdelvi magyar nyelv mievelo torosak fel a Mitasarol valo majzolet az haza felseg.	Kolosvaralt	1791	cv	- II -
35440	GOODWINI, Thomae	Moses & Aaron seu civites & ecclitus hebraeorum. Tom II.	Lugundi Batavorum	1724	1993 4	- II -

În această colecție se regăsesc lucrări importante, în special de istorie, din care amintesc lucrările lui Kováry László, Deak Ferencz sau Adlerstein. Nume importante de autori se regăsesc aici, români sau străini: Vasile Alecsandri, Ion Agârbiceanu,

George Bariț, Simion Bărnuțiu, Dimitrie Bolintineanu, I.L. Caragiale, Ion Creangă, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Nicolae Iorga, I. Pop Reteganul. Din cei străini amintesc pe Honoré de Balzac, Henri Barbusse, Pierre Corneille, Diderot, Victor Hugo, Titus Livius, Lucian din Samosata, Guizot de Maupassant, Mollière, J.J Rousseau, Cornelius Tacitus, Voltaire. Un loc aparte îl ocupă reeditările după tipărirea lui Coresi.

Cărțile ce sunt trecute după 1915, fie sunt trecute eronat sub titlul de donație a lui Nestor Șimon, fie au ajuns mai târziu în posesia bibliotecii născădăne. Nu se știe traseul parcurs de acestea, poate unul la fel ca și manuscrisele sale. Poate prezența acestora se datorează membrilor familiei, a copiilor sau a fratelui său, Teodor. Acesta, s-a născut la 24 noiembrie 1869 la Ragla. Studiază silvanistica (silvicultura) la Semnițiu în 1891, iar mai apoi urmează un curs de desen la Budapesta, întrerupându-și studiile anterioare, cu acordul administrației fondurilor². Printr-o scrisoare adresată fondurilor arată că este cerere de profesori „în aceste ramuri”, recte desen, (scrisoare regăsită sub numărul 585/1893 30 sept 1893). Aplică și la un curs de profesor de gimnastică. Termină apoi studiile la gimnaziul superior din Năsăud, silvicultură la Șemniț, cursuri de 2 ani. Teodor Șimon candidat de profesor de desen urma a fi pus la dispoziția direcțiunii gimnaziului. La sfârșitul anului școlar 1895/96 supunându-se la examenul de calificare a și obținut diploma în specialitatea științelor geometrice, apoi va fi aplicat ca profesor ajutător în 29 apr 1897. Devine profesor ordinar „cu putere” din 1 sept 1899, recunoscut după multe ședințe, în 3 oct 1901 și prin rescriptul ministrului nr. 79910, din 25 nov 1901. Pe lângă profesor la liceul român-grăniceresc; mai era: membru în comitetul fondurilor central școlar și de stipendie; membru în comisiunea cenzurătoare a susnumitelor fonduri; membru în consiliul Fondurilor școlare confesionale; președintele societății acționare „Mercur” Năsăud; membrul comitetului de supraveghere a însoțirii de consum și valorizare din Năsăud; se pensionează în 1934. De numele lui Teodor Șimon se mai leagă și propunerea secretarului substitutor al fondurilor în cauza cumpărării unui edificiu corespunzător, pentru înființarea unui cămin în Cluj, pe sama studenților grăniceri (1 martie 1922), comisia se arată bucuroasă de propunere și cere să se ducă aceasta la îndeplinire (13 martie). Pentru aceasta se dă următoarea publicație: „Căutăm spre cumpărare o casă mai mare în Cluj cu grădină mare pentru aranjarea unui cămin studențesc corespunzător pentru 150-200 persoane, eventual un teren mai mare corespunzător pentru a edifica în apropierea universității sau cel mult la o depărtare de jumătate de

² Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, fond *Administrația fondurilor grănicerești născădăne* (în continuare A.N.B.-N.), dosar 2632, f. 22.

kilometru, ofertele urmând a fi trimise la Fondul școlar și de stipendii din Năsăud”. De scrisoarea prin care această publicație a fost trimisă către redacția ziarului Keleti Ujsag din Cluj, în care roagă publicarea joia și duminica a acestui anunț, cu litere mari și groase s-a ocupat Teodor Șimon³.

Numărul de volume regăsit de mine în aceste inventare poate să nu fie cel real; oricum concluzia cea mai importantă ce se poate conține de aici este interesul lui Nestor Șimon pentru cultură și modul în care prețuia cartea. O referire la colecția sa de cărți o găsim în „Anuarul liceului”⁴ unde se precizează că această colecție consta din 143 de opuri (titluri) în 168 de tomuri (volume). Am încercat să descopăr dacă în bibliotecile clujene s-ar regăsi o parte din aceste cărți, însă răspunsurile primite nu au fost pozitive.

Nestor Șimon

Dacă ar fi să vorbesc despre Nestor Șimon, cu ce aș începe, în ce fel aș aborda acest subiect? Multe ar fi de zis, multe s-au spus...

Îmi pot doar imagina ce a simțit acel copil născut la poalele munților Budacului, în una din cele 44 de „cetăți grănicerești”, anume Ragla, la auzul poveștilor despre pășuniile grănicerilor pe câmpurile de luptă ale Europei. Provenit el însuși dintr-o familie de grăniceri⁵, își va dedica munca acestor bravi luptători, cu a lor istorie, oameni și fapte. Dacă pe lângă figura tatălui său a mai existat un personaj în particular ce i-ar fi insuflat toate acestea în anii copilăriei, fie în Ragla natală, fie la Monor, unde a absolvit școala trivială, nu știu.

Îl regăsim mai apoi la Năsăud, unde a fost cunoscut drept un elev plin de sârg, încununat de merite pentru activitățile sale școlare și extrașcolare, o fire molcomă și tăcută, dar care s-a impus prin ținuta sa etică și modestia colegială. Aici activează în cadrul „Virtus Romana Rediviva”, societatea de lectură a elevilor năsăudeni. Îl găsim și în primul colectiv de redactare al revistei societății, și anume „Musa Someșană”. În cadrul societății „Virtus Romana Rediviva” a lucrat alături de cel ce avea să devină poetul național George Coșbuc, un episod din cadrul unei ședințe îl găsește pe Coșbuc

---

³ *Idem*, d. 248, f. 1.

⁴ „Raportul LII-lea despre gimnaziul superior fundațional din Năsăud pentru anul școlar 1914-1915”, pag. 77.

⁵ Părintele său, fost grănicer, a participat la evenimentele din anii revoluției de la 1848, făcând mai apoi parte din unul din cele două batalioane ale Regimentului II de graniță trimise în Galiția.

citind poezia Mireasa Vântului, iar „Șimonu, studinte cl. 8, o ia la critică”⁶. Lui Nestor Șimon îi revine un merit însemnat la îmbunătățirea revistei, un eveniment important în acest sens petrecându-se la ședința din 8 octombrie 1882, când se ia hotărârea ca „Musa Someșană” să se scrie de mână cu exactitate număr de număr, numere în care George Coșbuc avea să-și publice atâtea din creațiile sale. Șimon dă dovadă încă de pe atunci de un spirit de ordine și de meticulozitate, atribute ce aveau să-l caracterizeze în decursul vieții sale. Se remarcă la ședințele societății și prin opere proprii. În ședința din decembrie 1881 a citit „Prețul culturii și al științei”. Împreună cu un alt membru al societății, Seni, realizează traducerea cărții a VIII-a din *Eliada* lui Homer și *Necredința bate pe drumul său propriu*, tradusă din limba germană, prezentate în 1880 și 1881 ca lecturi în ședințele societății. Tot în cadrul acestor ședințe. Își face debutul poetic, citind *Sobieski și românii, Păstorul și amanta*, în ședința din 29 ianuarie 1882⁷. Nestor Șimon publică în paginile revistei „Musa Someșană”, care apare sub formă de manuscris, *Sobieski și românii, Păstorul și amanta, Prețul științei și al culturii, Someșul Mare. Tratat din punct de vedere lingvistic, geografic și istorico-economic*⁸. Acum apar și primele sale scrieri istorice, materiale referitoare la trecutul zonei, schița biografică a vicarului Ioan Marian sau despre Starea bisericii românești din Transilvania sub principii calvini și influența calvinismului – poezie – Sobieski și românii, Păstorul și amanta, citite în ședința literară din 29 ianuarie 1892 sau studii speciale – Someșul Mare. Tratat din punct de vedere lingvistic, geografic și istorico-economic, publicată în magazinul societății „Musa Someșană”/1889-1890.

Devine student la universitatea Francisc Iosefineană din Cluj, unde studiază dreptul între anii 1883-1887. Se va bucura în această perioadă de un stipendiu oferit de către Fondurile grănicerești năsăudene. În perioada studiilor la Universitatea din Cluj a fost implicat în activitatea societății studenților „Iulia” și a cunoscut o seamă de personaje importante, cum au fost Ladislau Vaida și colonelul Storch, cu care petrecea mult timp, încercând să afle cat mai multe informații de la cei direct implicați în evenimentele legate de istoria transilvană. De asemenea, a început activitatea de documentare pentru trecutul zonei de graniță de la Năsăud, prin frecventarea cu deosebire a bibliotecii „Muzeului Ardelean”. În același timp a făcut și călătorii în localitățile din fostul regiment de graniță de la Năsăud, pentru a aduna atât documente,

⁶ Adrian Onofreiu – *Nestor Șimon – Omul și opera*, în „Arhiva Someșană”, seria III, nr. II, ed. Tipomur, Alba-Iulia, 2003, p. 399.

⁷ Teodor Tanco – *A doua față a lui Nestor Șimon*, în *Virtus Romana Rediviva*, vol. II, Bistrița, 1974, p. 242.

⁸ Adrian Onofreiu – *Nestor Șimon – Omul și opera*, p. 399.

cât și informații de la cei care mai erau în viață și care au avut funcții în cadrul regimentului de graniță. Fiind beneficiarul unei burse din partea fondurilor, ia atitudine la felul cum sunt distribuite acestea; într-o scrisoare din 1887 Șimon îi cere lui Ioan Ciocan ca să îi oblige pe toți cei ce se bucură de bursă din partea fondurilor să participe la toate orele, fiind acceptate doar absențe din cauză de îmbolnăvire sau lipsă de bani, și... „trebuie să se apuce de studiat de la începutul anului și se nu se lase numai pre luna finală, er până atunci să bată cărțile de 32 și biliardul... Ca unul ce am petrecut patru ani le cunosc și știu bine tote câte se petrec și dacă le spunu Prea onorata DTale o facu din acel motivu, ca banii fondurilor, pentru administrarea căroră Dta multu și înghițești multe gălușce neplăcute numai ce poți susține fondurile, din banii aceia ce se dau ca ajutorie și stipendie să nu fîa bani prădați de acea am aflat cu cale că și cu altă ocasiune așa și acum a da unele deslușiri, cu atât mai bine să scii despre celea ce se petrecu pe aici și celea rele, încât e cu potință se le vindeci”⁹, în continuare îi cere să nu asculte vorbele altora în privința sa și îi cere ca „se nu mi se considere ca o netrebnicie și fățarie, ci ca nesce cuvinte exprimate cu acea sinceritate, cu care a fost totdeauna alu M. On. DTale fost disciplu”¹⁰. Perioada clujeană a încheiat crezurile și abnegația tânărului Nestor și a conturat o personalitate puternică, dornică de muncă și cu mare aplecare spre cunoașterea și aprofundarea trecutului, atât al zonei de proveniență, cât și al arealului mai larg al populației românești, din Transilvania. O tinerețe avântată, cu fapte și acțiuni pline de noblețe și de visuri.

Se întoarce la Năsăud, unde ocupă postul de secretar în cadrul Administrației fondurilor. Imaginea oamenilor vremii asupra sa era cea a funcționarului tipic. „căreia grabnic i se asociază ochelarii cu rama de metal, cotierele trase peste mânecile vestonului și petele de cerneală pe degete”¹¹. Însă impactul și volumul de muncă depus aici de Nestor Șimon a fost unul enorm. Începe demersul de aranjare a arhivei instituției, a ordonând-o și organizând-o pe grupe importante. Este un exemplu grăitor a principiilor care guvernau atitudinea față de documente a lui Nestor Șimon. rezultată a scopului principal al instituției, de la asigurarea administrării, conservării și valorificării patrimoniului grăniceresc, la asigurarea desfășurării cât mai eficiente a lucrului prin achiziționarea de utilaje performante. Apoi, s-a implicat și în gestionarea patrimoniului instituției, pi-in elaborarea a numeroase materiale de sinteză, în care erau arătate modul de proveniență, inventarul bunurilor imobile. repartizarea și distribuirea

⁹ A.N.B.-N., fond *Ioan Ciocan*, d. 130, f. 20.

¹⁰ *Ibidem*, f. 21.

¹¹ Teodor Tanco – *op. cit.*

efectivă a burselor. Aceiași seriozitate, determinare a demonstre-o și în celelalte activități desfășurate în cadrul Administrației fondurilor (ex. perioada cât a fost prefect substitut). Funcționarul conștiincios a intrat în conflict atât cu alți slujitori ai instituției fondurilor, mai mult interesați de beneficii material, sau pur și simplu dezinteresați, cât și cu intelectualii zonei, văzuți ca având interese meschine și subordonate scopurilor personale. Spre deosebire și de unii, și de alții, Nestor Șimon și-a subordonat atât activitatea profesională cât și cea științifică, interesului și binelui comun. Poate de aceea a rămas timp îndelungat în funcția de secretar; „pune pupăză Domne gurei mele și ușă de îngrădire buzelor mele”¹², spunea acesta într-o scrisoare dl. Leon Puiu parcă înțelegând mersul lucrurilor în societatea năsăudeană.

Participă activ la tot ce a însemnat acțiune culturală publică, de la donarea de sume de bani pentru biserici (Rebrișoara), participarea la baluri cu scop filantropic, până la implicarea ca membru în activitatea reuniunilor cu scop cultural: Casina Română, ASTRA – Despărțământul Năsăud (al căror monograf a și fost). Dovadă este și cererea sa pentru acordarea unui concediu, care să îi permită participarea la Expoziția Națională Română, la București. Expoziția Națională din București (sau Expoziția Generală Română) a fost organizată în Parcul Carol în anul 1906, cu scopul de a prezenta realizările României în domeniile politicii interne, ale politicii externe, ca și ale culturii: literaturii, muzicii, picturii, teatrului, arhitecturii, etc.

A depus o muncă teribilă și un efort extraordinar pentru adunarea documentelor care se aflau în zona fostei granițe militare, atât la instituții (școli, biserici) cât mai ales la personalități din timpul sistemului militar, prin o corespondență asiduă cu cei ce dețineau astfel de materiale. Așa au fost salvate numeroase manuscrise și documente care stau până astăzi mărturie pentru faptele glorioase ale înaintașilor săi. Pe baza acestora și a altor material deținute țintește să scrie o istorie integrală și integrată a zonei militarizate năsădene. „O istorie mult mai amplă intenționa să scrie și să publice în colaborare se pare cu Andrieșu Gabriel, ofițier superior telegrafo-poștal din București, grănicer prin origine și Nestor Șimon. Dorind ca această carte să fie întregită și cu unele poezii ce să redea eroismul grănicerilor năsăudeni și cunoscând bine opera de până atunci a poetului George Coșbuc, Nestor Șimon, scrie la 26 februarie 1893 colaboratorului său din București să-l caute pe Coșbuc și să-i spună să nu ne uite. «După ce ai pus odată mâna pe dânsul, nu-l lăsa din mână, ci îi predă câte un episod mai însemnat din istoria noastră ca să-l cânte precum cântau în vechime și chiar azi poezii altor neamuri faptele strălucite ale strămoșilor lor. Poeziile lui i le laudă toți cei

¹² A.N.B.-N., fond *Ioan Ciocan*, d. 5, f. 2.

competenți în arta poetică. Sunt multe fapte glorioase ale grănicerilor noștri ce ar putea fi eternizate și prin artă poetică»¹³.

Acest efort s-a concretizat în o serie de manuscrise, o sursă excepțională de cunoaștere a istoriei zonei născudene: Traducerea „*Poemation de secunda legione valahica*”, edată în traducere română, cu notițe explicative de Dr. Nestor Șimon, secretar și controlor al fondurilor grănicerești, Năsăud, 1909: *Literatura și izvoarele istoriei Regimentului II de graniță; Resbelul contra Turciei, Anul 1816, Anul 1818, Anul 1821; Studii de geografie istorică* (cuprinde referiri la: dreptul de proprietate, toponimie, descrierea Văii Rodnei și a Bârgăului); *Studii de toponimie; Corespondența particulară a Dr. Nestor Șimon* (în principal, pentru a aduna informații și materiale istorice); *Fragmente de studii: Revoluția franceză; Ce sunt zănele; Pământul; Patria; O privire spre trecutul nostru; Părți alese din istoria Daciei Nordice, mai târziu a lui regimentul II român de graniță din Ardeal nr. 17, astăzi comitatul Bistrița-Năsăud; Vicariatul Rodnei; biografii ale vicarilor: Halmagy; Ioan Para; Ioan Nemeș; Ioan Marian, Grigore Moisil; Anchidim Pop; Macedon Pop; biografii: Macovei Ioan; Dr. Lazăr Ioan; Botta Grigore; Grigore Mihăilaș; Ioan Florian; Vasile Nașcu* (manuscris cu multe documente originale); *Schițe monografice pentru comunele grănicerești și unele săsești; Index alfabetic și fragment de studiu al autorilor care fac referire la istoria granițe născudene. Fragment de studiu: Despre purtare; Organizarea și constituțiunea militară; Despre tutele și curatelă; Căsătoria; Justiția în regiment; Raportul Siskovici* (tradus de Nestor Șimon, după o copie autenticată de Nicolae Beșuan la 1 ianuarie 1863; *Notițe despre Ragla; Diverse fragmente: Despre victimele din 1848-1849; materiale referitoare la colonelul Storch; Diverse consemnări: Presa din 1872, În domeniile: politică, proprietate, justiție; Comisariatul lui Banffy; Conspect al articolelor din ziarul Federațiunea (1871-1872) referitoare la probleme grănicerești; Legitimarea Rodnenilor în drepturi; Călătoria căpitanului suprem, Alexandru Bohățel, de la Cluj la Năsăud (1861); Copii după documente vechi, realizate de Nestor Șimon; Crucea tătarilor în Valea Prisacei, Revoluțiunea de la 1848-1849 (Despre batalionul I); Fragment de studiu: Despre Revoluția de la 1848-1849; Alte școli din district, Studiu despre Atanasie Moș Dâmbul, Starea regimentului din anii 1848-1849 și luptele din acei ani; Extras din Poemation... privind luptele regimentului de graniță de la Năsăud: Desființarea regimentului. Dislocarea lui și urmările pentru grăniceri; Raportul medicului Iancso* (tradus de Nestor Șimon); *Leon Pop* (schiță biografică); *Din trecutul comunei Nimigea românească, Evenimentele mai*

¹³ A.N.B.-N., fond *Iulian Marțian*, d. 55, f. 11.

importante până la militarizare; Familia Kemeny; Munții revendicați. Fragmente despre Revoluția de la 1848-1849; Note despre Bistrița; Romulidii din Nordul Daciei; Starea comunelor înainte de militarizare; Fragmente din Revoluția de la 1848-1849; Evenimente din domnia împărătesei Maria Terezia până la înființarea miliției confiniare în Transilvania; Împrumuturi ale Districtului; 1817. Călătoria lui Francisc Iosif în Transilvania; Biografii ale ofițerilor de graniță; Viața și faptele lui Ioanu Marianu, vicariu foraneu episcopesc gr. cat. a lu Rodnei din districtulu Naseudului, scrisă de Nestoru Șimonu, stud. de a VIII-a cl. gimn. în Naseudu. 1882: Starea beserecei românesci din Transilvania sub principii calvinesci și influențele calvinismului, scrisă de Nestoru Șimonu, stud. de a VIII-a cl. gimn. în Naseudu, 1882; Biografia lui Ludislau Vajda; Militarizarea; Din viața repausatului docente normal Constantin Georgiță. Școli Triviale. Școli populare și confesionale; Instituțiile de învățământ din Năsăud; Înființarea gimnaziului; Revoltă Tănase Tudoran; Schiță Leșu; Locotenentul George Pop; Corespondența locotenentului George Pop din Leșu 1858-1866 (scrisori, parte publicate în Minerva din 1892), Corespondența lui George Pop din Leșu cu Anica Popovici din Craiova, Trei decenii din viața Asociațiunii transilvane, Despărțământul Năsăud, Schiță biografică a lui Vasile Popițan; Istoria comunei Ilva Mare scrisă de Paul Gallan, în anul 1863, revedută, corectată și adausă de Nestor Șimon, secretariu și controlor al fondurilor centrale scolastice și de stipendii din Districtul Năsăudului în 1891; Epistolele lui Vasile Nașcu scrise cutre Grigore Moisil, vicariu, în mai multe cause grănicerești în Viena, 1864; Vasile Nașcu – corespondinția lui cu vicarul Grigore Moisilu și cu Vasile Petri în anii 1860-1864 (parte din ele publicate în: Nestor Șimon – Vasile Nașcu – viața și faptele lui, Năsăud, 1911; Virgil Șotropa – Corespondența lui Nașcu cu Moisil și Petri, 1860-1864, în „Arhiva Someșană” 1929, nr. 10, pag. 66-98; nr. 11, pag. 59-89; nr. 12, pag. 192-215).

Dificultățile perioadei în care și-a realizat proiectul, atitudinea neprincipială a celor „importanți” din societatea năsăudeană, și nu numai, au făcut ca o mică parte din realizări să poată fi publicată în timpul vieții. O soartă mai bună a avut donația de cărți făcută bibliotecii gimnaziului, care poate fi reconstituită pe baza evidențelor instituției păstrătoare, Filiala din Năsăud a Bibliotecii Academiei Române.

Activitatea publicistică a venit în completarea muncii sale de strângere a acestor documente și totodată un semnal pentru cei ce erau în măsură, să se ralieze demersului său. O bibliografie a lui Șimon ar arăta astfel: **Bună credință a „patrioților” noștri**, în „Tribuna”, Sibiu, 1885, nr. 131; **Câteva cugetări despre starea noastră economică și culturală**, în „Transilvania”, iunie 1886, pag. 41-46; **Unu cuvântu către urmașii foștilor grăniceri din regimentul I și al II-lea românescu de la Năsăud și Orlat**, în

„Gazeta Transilvaniei”, nr. 115/1887; „Tribuna”, nr. 119/1887; „Telegraful român”, nr. 57/1887; *Cartea de aur a bisericii greco-catolice din comuna Ragla*, Cluj, Gherla, editura Preotului Român, 1888; **Valachii civilizați**, în „Tribuna”, nr. 133-142/1891; **Cibleșulu**, în „Minerva”, Bistrița, anul II, nr. 1-2/1892, pag. 3-4; **George Pop din Leșu**, în „Minerva”, Bistrița, anul II, nr. 15-19/1892; **Munții Rodnei. Note critice la disertațiunea d-lui Vasile Meruțiu, profesor substituit în Năseud, scrisă în limba maghiară, despre munții Rodnei**, Brașov, 1904, pag. 35; **Vasile Nașcu. Viața și faptele lui**, în „Revista Bistriței”, Bistrița, 1907, nr. 30-33, 37-39, 41, 48, 51-52; 1908, nr. 26-28, 30-34, 36-52; 1909, nr. 7-9, 11-27, 29, 31-35, 37-41; **Familia Mureșan. Rebrișoara și Bistrița**, în „Gazeta Transilvaniei. Număr jubiliar”, iunie 1908, Brașov, pag. 15; **Vasile Nașcu. Viața și faptele lui**, editura librăriei M. Onișor, Năsăud. 1908; **Vasile Nașcu. Viața și faptele lui în legătura cu luptele grănicerilor năsăudeni pentru asigurarea averilor și fondurilor grănicerești**, Năsăud, editura librăriei M. Onișor, 1911.

Toate acestea vin să arate o personalitate deosebită, un suflet nobil și un om ce a înțeles înaintea multora ce înseamnă istoria, materialul istoric și cum trebuie scrisă istoria. Nestor Șimon cita adesea pe La Bruyère, ce spunea că „viața eroilor a înăvuit istoria și istoria a înfrumusețat viața eroilor”; el a făcut acest lucru, a sosit momentul ca istoria să întoarcă favoarea.

Personalitatea, activitatea și opera lui Nestor Șimon depășesc cu mult condiția sa și ar trebui să îl plaseze printre personalitățile vremii. Timpul și natura umană însă au împiedicat acest fapt. După ce opera sa va fi cunoscută și recunoscută, iar lecția morală pe care voit sau nu a lăsat-o va fi învățată, abia atunci el își va ocupa locul meritat printre personalitățile zonei, iar numele său va fi legat de efortul de salvare a istoriei zonei grănicerești năsăudene, putem spune ca s-a făcut dreptate. Dar acest cuvânt până la urmă poate fi destul de abstract, important e ca Nestor Șimon să nu fie trimis în uitare, acolo unde, nemeritat, a fost lăsat o lungă perioadă de timp.

CATALOG CĂRȚI NESTOR ȘIMON I

Nr.	Autorul	Titlul	Locul	Anul	Cota cărții	Nr. crt.
1.	ÁBEL, Károly	Mértan. A középiskolák felsőbb osztályai számára. II Rész.	Budapest	1904	12307	13567
2.	ABT, Antal	Beszéd.	Kolozsvár	1883	8802	9219
3.	ADAMESCU, Gh.	Lucrările Congresului educațiunii populare.	București	1911	2733	2811
4.	ADAMESCU, Gheorghe	Elocuența română. Discursuri.	București	19?	4519	4666
5.	ADAMESCU, Gheorghe	Elocuența română.	București	19?	4604	4751
6.	ADLERSTEIN, John I.	Chronologisches Tagebuch der magyarischen (der Ungarn) I Band.	Wien	1851	9617	10262
7.	ADLERSTEIN, John I.	Chronologisches Tagebuch der magyarischen. (der Ungarn) II Band.	Wien	1851	9617	10263
8.	ADLERSTEIN, John I.	Chronologisches Tagebuch der magyarischen. (der Ungarn) III Band.	Wien	1851	9617	10264
9.	AICARD, Jean	Jésus	Paris	1912	4683	4830
10.	ALECSANDRI, Vasile	Cetatea Neamțului. Dramă istorică-3 acte.	Cernăuți	1902	2873	2956
11.	ALEXANDRESCU, Gr. M.	Poezii.	București	19?	4595	4742
12.	ALEXI, A. P.	Compendiu de meteorologia.	Brașovu	1889	10151	10971
13.	ALEXI, A.P.	Despre importanța studiului botanicu.	Sibiu	1884	2557	2624
14.	ALEXI, Teochar	Pur și simplu.	Brasso	1903	4553	4700
15.	ALEXI, Theocar	Cum și-a plătit Dinu boii.	Brașov	18?	8695	9109

16.	ALEXI, Theochar	Apă rece. Glumă într-un act.	Brasso	1903	4568	4715
17.	ALEXI, Theochar	Biciclete la mahala. Comedie în 3 acte.	Brasso	1903	3146	3235
18.	AMNESIO, Guilielmo	Bellarminus onerratus sive disputationes anti- bellarminianae. Tomus I.	Londini	1632	19947	35495
19.	AMNESIO, Guilielmo	Bellarminus onerratus sive disputationes anti- bellarminianae. Tomus II.	Londini	1632	19947	35496
20.	AMNESIO, Guilielmo	Bellarminus onerratus sive disputationes anti- bellarminianae. Tomus III.	Londini	1632	19947	35497
21.	AMNESIO, Guilielmo	Bellarminus onerratus sive disputationes anti- bellarminianae. Tomus IV.	Londini	1632	19947	35498
22.	ANDRIEVICI, Samuil	Liturgica carea cuprinde scurtă țaleuire a tuturor rânduieilor liturgice după tipicul Bisericii.	Cernăuți	1860	2564	2633
23.	ASLAN, G.	Pentru ideal.	București	19?	4758	4920
24.	AUBERMANNMikl ós	A katolikus hit védelme a középiskolák számára.	Budapest	1907	12156	13409
25.	AUGUSTINI, Aurelii S.	S. Aurelii Augustinii Confesiones.	Lipsiae	1869	13160	35507
26.	AZARI, Gyula	A magyarok ezer év előtt.	Budapest	1896	8730	9144
27.	BABITS, Mihály	Hátrahagyott versei.	-		2739	2817
28.	BĂIAȘ, N.	Comoara. Capra cu trei iezi.	Caran sebeș	1900	4551	4698
29.	BĂIULESCU, Bartolomeiu	Despre necesitatea promovarei si protecționarei meseriilor între Români.	Sibiu	1884	8521	8867
30.	BĂLAN, Iosif	Numiri de localități.	Caran sebeș	1898	4570	4717
31.	BALLAGI, Moritz	Schul- und Reiset- schenwörterbuch der deutschen und ungarischen Sprache.	Sibiu	1861	11594	12786

32.	BALTZER, Richard	Die Elemente der Mathematik. II Band.	Leipzig	1883	12332	13593
33.	BALZAC, Honore de	Les paysans. Scènes de la vie de campagne. Vol. I.	Paris	1856	4734	4895
34.	BALZAC, Honore de	Les paysans. Scènes de la vie de campagne. Vol. II.	Paris	1856	4734	4896
35.	BALZAC, Honore de	Vendeta.	București	19?	4552	4699
36.	BALZANOS, Bernard	Erbauungsreden an die Hörer der Philosophie an der Prager Universität.	Prag, Wien	1851	8510	8856
37.	BAMBERGER, L, ARRHENIUS, Srante	Das Werden der Welten.	Leipzig	1908	12309	13569
38.	BÁNFFY, Albert	Az egyesült Erdélyi takarékpénztár 1878. közgyűléséről.	Kolozsvár		10183	11005
39.	BÓNIS, Karoly	Egyetemes számvetés vagy algebra.	Nagy- Korosan	1888	8518	8864
40.	BÁRCZAY, Oszkár	A hadügy fejlődésének története. I. Kötet.	Budapest	1895	9886	10595
41.	BARÎȚIU, George	Dicționarul ungurescu- românescu.	Brașiovu	1869	10965	12105
42.	BARÎȚIU, Octaviu	Gramateca limbei magiare pentru clasele gimnasiale inferiori.	Clusiu	1877	4776	4938
43.	BĂRNUȚIU, Simeon	Pedagogia.	Iași	1870	8804	9221
44.	BĂRNUȚIU, Simeon	Pedagogia.	Iași	1870	8561	8908
45.	BĂRNUȚIU, Simeon	Pedagogia.	Iași	1870	2565	2634
46.	BĂRNUȚIU, Simeon	Dreptulu naturale privatu.	Iași	1868	12158	13411
47.	BARTA, Mór	Platen Agost mint dramaköltő.	Budapest	1906	5558	5739
48.	BARTAL, Antal	Bevezetés az összehasonlító nyelvtanba különös tekintettel a klasszikus nyelvekre.	Budapest	1883	8727	9141

49.	BARTHEL, Carl	Handbuch zur biblischen Geschichte für Katecheten und Lehrer. II Band.	Breslau	1855	9663	10317
50.	BASARAB, Simona	Robii pământului.	București		4557	4704
51.	BAYARD, Mm., VANDEN- BURGH, E.	Le Gamin de Paris.	Bielefeld	1872	4727	4885
52.	BEAUNIER, Andre	Le dernier jour.	Paris	19?	4628	4775
53.	BECHER, Siegfried	Ideen zu einer verminstigen.	Wien	1835	22410	35434
54.	BÉKEY, Imre	Budapest főváros közoktatásának vázlatos története.	Budapest	1882	10202	11024
55.	BEKSIES, Gusztav	A román kérdés és a fajok harcza Európában és Magyarországon.	Budapest	1895	8728	9142
56.	BENE, Lajos GYERKES, Mihály	Tanítók útmutatója.	Kolozsvár	1911	2575	2644
57.	BENEDEK, Elek	Hazánk története. Az ifjúság számára.	Budapest	1905	8747	9161
58.	BENEDEK, Ferenc	A jászvári prémontréi kanonokról . Kassai katolikus főgimnáziumának jegyzetei	Kassa	1871	10184	11006
59.	BENKÓ, Károly	Épületek költségvetéseinek szerkesztése.	Budapest	1888	10169	10989
60.	BERÉNYI, Pál	Az általános kereseti adó.	Budapest	1912	9887	10596
61.	BERGERAC. Cyrano de	Ouvres comiques. Tome I.	Paris	1900	4681	4828
62.	BERGERAC. Cyrano de	Ouvres comiques. Tome II.	Paris	1910	4682	4829
63.	BERGSÖE, Wilhelm	Pillone.	Craiova	19?	4543	4690
64.	BERN, Hill	Senzationala Afacere Jones.	București		4504	4651
65.	BERNEKER, Erich	Slavisches etymologisches Wörterbuch.	Heidel berg	1908	9631	10281

66.	BERNHARDY G.	Grundsitz der griechischen Literatur. I Theil.	Halle	1861	9623	10273
67.	BERNHARDY, G.	Grundsitz der griechischen Literatur. II Theil.	Halle	1867	9669	10326
68.	BERT, Pál	Ázsiai és Ausztráliai utazások és vadászkalandok.	Budapest		2723	2801
69.	BICKERSTAF, T. Issac	The Tatler.	-	177	19945	35493
70.	BIELZ, Albert	Die Fauna der Wirbeltiere Siebenbürgens.	Hermann- stadt	1888	8508	8854
71.	BINET-VALMER	Du printemps a l'automne.	Paris		4642	4789
72.	BIROU, Iuliu	Carte de compunere pentru școale primare în două cursuri concentrice.	Oravița	1902	8515	8861
73.	BJORNSON, Bjomstjerne	Un pețitor îndăretnic. Nuvelă.	Sibiu	1891	4753	4915
74.	BLAIR'S, Hugo	Vorlesungen über Rhetorik und schöne Wissenschaften. I Theil.	Liegnitz, Leipzig	1785	9600	10239
75.	BLUNTSCHLI	Allgemeines Staatsrecht geschichtlich begründet.	München	1851	2559	2628
76.	BOCK, C. Ernst	Das Buch vom gesunden und kranken Menschen.	Leipzig	1855	11222	12387
77.	BÖCKH, János	Adatok a Mecsekhegység és dombvidékéről.	Budapest	1880	8549	8895
78.	BÖCKLIN	Die Schule des Gefechtes.	Wien	1875	10162	10982
79.	BOEHME, Erich	Einleitung in die Sprachwissenschaft.	Leipzig, Berlin	1910	9634	10284
80.	BOEHMER, Eduard	Romanische Studien. III Band.	London	1879	10144	10963
81.	BOEHMER, Eduard	Romanische Studien. IV Band. I Heft.	Bonn	1879	10144	10964
82.	BOGDAN-HOYA, A.	Cântece de copii și jocuri.	Brașov	1905	4522	4669
83.	BÖHM, Károly	Az ember és világa. I Rész.	Budapest	1883	8560	8906
84.	BÖHM, Károly	Az ember és világa. II Rész.	Budapest	1892	8560	8907

85.	BOHTZ, August Wilhelm	Bürger's sämtliche Werke.	Göttingen	1835	5561	5742
86.	BOILEAU	L'art poetique.	Paris	1899	4697	4847
87.	BOLCAȘ, Lucian	Străină. Presă în patru acte.	Beiuș	1912	8713	9127
88.	BORGOVANU, V. Gr.	Istoria pedagogiei.	București	1897	2879	2962
89.	BOSSUET	Oraisons funébres. Tome I.	Paris	1912	4696	4845
90.	BOSSUET	Oraisons funebres. Tome II.	Paris	1910	4696	4846
91.	BOTENI, I.	În zile de vacanță.	București	1910	4539	4686
92.	BOUFFLERO, Stanislas de	Oeuvres choisies.	Paris	1913	4688	4835
93.	BOUSSENARD, Louis	Aux antipodes.	Paris		4639	4786
94.	BOUTET, Henri	La mésangère. Les petits mémoires de Paris.	Paris	1908	4721	4879
95.	BOZÓKY, Alajos	Praetori Jog.	Pest	1866	8693	9107
96.	BOZÓKY, Alajos	A vomei jog pandektainak tankongue.	Budapest	1874	6953	7223
97.	BRĂESCU, Gheorghe	Cum sunt ei.... Schițe umoristice.	Brăila	19?	4511	4658
98.	BRAUNTHAL, Braun	Neuhaf. Historischer Roman. II Band.	Wien, Leipzig	18?	9902	10611
99.	BRAUNTHAL, Braun	Neuhaf. Historischer Roman.III Band.	Wien, Leipzig	18?	9902	10612
100.	BRAUNTHAL, Braun	Neuhaf. Historischer Roman. I Band.	Wien, Leipzig	18?	9904	10615
101.	BREIER, Eduard	Das Buch vom Kaiser Iosef. I Theil.	Wien	18?	10203	11026
102.	BREIER, Eduard	Das Buch vom Kaiser Iosef. II Theil.	Wien	18?	10203	11027
103.	BRETONNE, Restif de la	L'an deux-mille.	Stras bourg		4671	4818
104.	BRILLAT- SAVARIN	Physiologie du gout. Tome second.	Paris	1911	4718	4875

105.	BROȘCA, Demetriu	Două nebunii. Icoană familiară în 2 tablouri.	Brașov	1907	4503	4650
106.	BROSY, Ludwig	Repetitorium der Aenszeren römischen Rechtsgeschichte und der Rechtsquellen.	Leipzig	1879	9088	9634
107.	BUDU, Titu	Concotdanția Biblică reale.	Gherla	1876	8523	8869
108.	BUJOR, P.	Mi-a cântat cucu'n față.	București	1910	4499	4646
109.	BUJORU, A.	Resbelulu Franco-Teutonicu din 1870-1871. Partea I.	Grațiu	18?	10174	10994
110.	BUJORU, A.	Resbelulu Franco-Teutonicu din 1870-1871. Partea II.	Grațiu	18?	10174	10995
111.	BUSSY- RABUTIN	Histoire amoureuse des Gaules.	Berlin		4656	4803
112.	CĂIANU, F. Dimitrie	Manual pentru deprinderi în cugetări și compozițiuni.	Focșani	1877	2728	2806
113.	CAMILLE, Flammarion	Népszertű csillagászatán. Az égboltozat egyetemes leírása.	Budapest	19?	10156	10976
114.	CANNABICH, I. G. Fr.	Lehrbuch der Geographie, nach den neuesten Friedensbestimmungen.	Wien	1818	9898	10607
115.	CANNABICH, I. G. Fr.	Lehrbuch der Geographie nach den neuesten Friedensbestimmungen. III Teil.	Wien	1818	11223	12388
116.	CARAGIALE, Ion Luca	Două loturi. Reportaj.	București	19?	12318	13578
117.	CAZATTE, Jacques	Le diable amoureux.	Paris	1905	4698	4848
118.	CENDRAS, Blaise	Aur! Minunata povestire a generalului Johann August Suter.	București	19?	4509	4656
119.	CESARIS, C. J.	Comentarii de bello Gallico et civilii.	Paris	18?	11215	12380
120.	CHAMFORT- LEROND, Jean	Oeuvres choisies. Tome I.	Paris	1910	4690	4837
121.	CHAMFORT- LEROND, Jean	Oeuvres choisies. Tome II.	Paris	1908	4690	4838
122.	CHAMFORT- LEROND, Jean	Oeuvres choisies. Tome III.	Paris	1909	4696	4844

123.	CHIRU, Vasile D.	Când înfloresc salcâmi.	Brăila		4531	4678
124.	CHRISOSTOMU, Ioanu	Cartea sântului Ioanu Chrisostanu despre preuția.	Gherla	1869	12286	13545
125.	CICERONIS, M. T.	In M. Antonium orationum philippicarum.I-II et XIV.	Budapest	1890	11216	12381
126.	CIPARIU, T.	Istoria sântă seu Biblică a testamentului vechiu și nou.	Blasiu	1859	12277	13534
127.	CONON DOYLE, A.	Nilusi kaland.	Budapest	19?	10234	11058
128.	CONDOREET	Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain. Tome I.	Paris	1908	4699	4849
129.	CONDORCET	Progrés de l'esprit humain. Tom II.	Paris	1904	4699	4850
130.	CONSTANT, Benjamin	Adolf.	București		4572	4719
131.	COOPER, William	Die Nordamerikaner I-III Bändchen.	Frankfurt am Main	1829	19946	35491
132.	COOPER, William	Die Nordamerikaner IV-VI Bändchen.	Frankfurt am Main	1829	19946	35492
133.	COPPÉ, Francois	Henriette szerelme.	Budapest	18?	10194	11016
134.	CORALNI CEANS, M.	Scene pitorești din obiceiurile poporului.			12322	13583
135.	CORESI	Psaltirea.	București	1896	4576	4723
136.	CORESI	Psaltirea. Publicată românește la 1577. Tom I.	București	1881	10195	11017
137.	CORNEA, Basiliu	Veterinariul de casă pentru cai, vite cornute, oi, capre și râmători.	Gherla	1877	2719	2797
138.	CORNEILLE, Pierre	Chefs d'oeuvre: Cinna- Polyeucte. Teatre.	Paris	1893	4686	4833
139.	CORTHIS, Andre	La Maratre.	Paris		4662	4809
140.	COURIER, P-L.	Lettres, ecrites de france et d'italie (1787-1812).	Paris	1913	4687	4834

141.	CREANGĂ, Ion	Amintiri din copilărie.	București	19?	12319	13579
142.	CREANGĂ, Ion	Amintiri din copilărie. III.	București	19?	12319	13580
143.	CSÁSZÁR, Elmér	Verseggy Ferencz élete és művei.	Budapest	1903	2741	2819
144.	CSEREI DE NAGY- AJTA, Alexii	Prahis procuratoria.	Claudio poli	1772	cv	35476
145.	CSEREI DE NAGY- AJTA, Alexii	Praxis procuratoria.	Claudio poli	1772	cv	35490
146.	CSEREI, Alexi	Compilati sique Transilvaniae. Constitutinibus Praxis procuratoria Ex Decreto Tripartitio, aprobatis.	Claudiopol itane	1772	11590	12782
147.	CURTIVS, Georg	Griechische Schulgrammatik.	Prag	1864	12432	13704
148.	D'HARLEVILLE, Collin	Théâtre de Collin d'Harleville. Le vieux celibataire.	Paris	1867	4675	4822
149.	DĂIANU, E.	Biserica lui Bob în Cluj.	Cluj	1906	4802	4965
150.	DALLAS, Sándor	Mezei mirákulum.	Budapest	19?	8706	9120
151.	DARVAI, Moricz, BODLÉY, J. E.	Franciaország.	Budapest	1899	9889	10598
152.	DAVIDA, Leo	Az ágyéki és kereszt-gerinczhe- gyi dűczok többszörösségéről.	Budapest	1880	8555	8901
153.	DEÁK, Farkas	Öszinte szó a román testvérekhez.	Kolozsvár	1861	2809	2892
154.	DEÁK, Farkas	Gróf Wass Samu emlékezete.	Budapest	1880	8542	8888
155.	DEÁK, Ferencz	Beszédei 1829-1841. I Kötet.	Budapest	1903	10141	10955
156.	DEÁK, Ferencz	Beszédei 1842- 1861. II Kötet.	Budapest	1903	10141	10956
157.	DEÁK, Ferencz	Beszédei 1861-1866. III Kötet.	Budapest	1903	10141	10957
158.	DEÁK, Ferencz	Beszédei 1866-1867. IV Kötet.	Budapest	1903	10141	10958
159.	DEÁK, Ferencz	Beszédei 1867-1868. V Kötet.	Budapest	1903	10141	10959

160.	DEÁK, Ferencz	Beszédei 1868-1873. VI Kötet.	Budapest	1903	10141	10960
161.	DEEZ, Friedrich	Romanische Wortschöpfung.	Bonn	1875	2340	2401
162.	DEHARBE, Iosif	Explicarea cu temeiu și ușor de priceput a catehismului Catholicu. Tom I.	Gherla	1908	8813	9230
163.	DEHARBE, Iosif	Explicarea cu temeiu și ușor de priceput a catehismului Catholicu. Tom II.	Gherla	1894	8814	9231
164.	DELAVIGNE, Casmir	L'école des vieillards. Comedie.	Paris	19?	4744	4906
165.	DEME, Károly	Rendszeres magyar nyelvtan és a hangsúlyos verseles.	Budapest	1893	2720	2798
166.	DEMETRES CU, Traian	Privești din viață.	București	19?	4490	4637
167	DEMETRIUS, V.	Puterea farmecelor și alte nuvele.	București	19?	4491	4638
168.	DENSUȘIANU, Ar.	Arta poetică a lui Orațiu.	Iași	1882	12154	13407
169.	DEZSÖ, Bélától	A Magyar tengerpart szivacsfaunája.	Budapest	1880	8552	8898
170.	DIDEROT	Paradoxe sur le comédien.	Paris	1900	4676	4823
171.	DIDEROT	Le neveu de Rameau.	Paris	1879	4700	4851
172.	DIDEROT	Mélanges philosophiques.	Paris	1907	4701	4852
173.	DIDEROT	Jaques le fataliste et son maitre.	Paris	1908	4702	4853
174.	DIETZE, H. J.	Neuestes Taschen- Fremdwörterbuch.	Leipzig	1850	11591	12783
175.	DIEZ, Friedrich	Grammatik der Romanischen Sprachen. IV Teil.	Bonn	1872	9625	10275
176.	DIÖZ-LEHRAN STALT	Theologisch-praktische Quartal-Schrift. III Heft.	Linz	1889	12288	13547
177.	DITTMAR, Heinrich	Leitfaden der Weltgeschichte.	Heidel berg	1867	2316	2375
178.	DOBRZANSKY, Adolf Ritter von	Rede des Ungarischen Landtags-Abgeordneten.	Wien	1861	5573	5755

179.	DOHM, C. W.	Den Würdigkeiten meiner Zeit oder Beiträge zur Geschichte. 1778-1806. V. Band.	Hannover	1819	9924	10637
180.	DOINARU, Al. Gh.	Călugărul Gherasim.	București	1909	4599	4746
181.	DRAGINITZ, N.	Excerpta e variis auctoribus latinis. I vol.	Iassii	1840	11218	12383
182.	DRAGOMIRESCU, M.	Știința literaturii, Estetică generală, literară.	București	19?	12331	13592
183.	DRAGOSLAV, Ion	Flori și povești.	București	1911	4546	4693
184.	DRAGOSLAV, Ion	Facerea lumii.	București	1908	4600	4747
185.	DRAGOSLAV, Ion	Povestiri alese.	București	1910	4765	4927
186.	DRĂGUȘANU, I. Codru	Călătoriile unui român ardelean în țară și în străinătate 1834-1844.	Vălenii de Munte	1910	4807	4970
187.	DRONKE, Ernst	Aufgaben zum Übersetzen aus dem Deutschen ins Lateinische nach den Grammatiken.	Coblenz	1848	9628	10278
188.	DUCLOS	Considerations sur les moeurs de ce siecle.	Paris	1913	4694	4842
189.	DULF, Péter	Alexandri Vazul működése.	Budapest		8537	8883
190.	DULF, Peter	Alexandri Vazul működése a román irodalom terén.	Kolozsvár	1881	8538	8884
191.	DULF, Peter	Alexandri Vazul működése. A roman irodalom terén.	Kolozsvár	1881	2302	2361
192.	DUMAS, Sándor	A Párizsi Mohikánok. Regény. 10 Kötet.	Budapest	1880	9925	10638
193.	DUNAY, Ferenc	„Quo vadis?” vagyis: Hova fordulsz, hogy se rajtad se máson igazságtalanság...	Budapest		5563	5744
194.	DUPUIS	De l'origine des tous les cultes. Tome II.	Paris	1905	4703	4854
195.	DUPUIS	Abrége l'origine des tous les cultes. Tome III.	Paris	1903	4703	4855

196.	DUVERNOIS, Henri	Une poule survint.	Paris	19?	4650	4797
197.	EBERSBERG, Iulius	Allgemeine Weltgeschichte zum Gebrauch der k. k. Militär- alter-Erziehungshäuser. I Teil.	Wien	1856	9635	10285
198.	EBERSBERG, Iulius	Allgemeine Weltgeschichte zum Gebrauche der k. k. Militär-alter-Erziehungshäuser. II Teil.	Wien	1857	9636	10286
199.	EERÁL, Paul	La quittance de minuit.	Bruxelles	1846	4723	4881
200.	EGGER, Alois	Deutsches Lehr-und Lesebuch für höhere Lehranstalten.	Wien	1873	9602	10242
201.	EGGER, Alois	Deutsches Lehr- und Lesebuch für höhere Lehranstalten.	Wien	1875	8737	9151
202.	EGGER, Alois	Deutsches Lehr-und Lesebuch für höhere Lehranstalten. I.	Wien	1875	9676	10333
203.	EÖTVES, Jésef, báró	Magyarország 1514-ben. II kötet.	Budapest	1904	9881	10.590
204.	EZEDIT	Weltgeschichte.	Wien	18?	10157	10977
205.	FABIANO, F. F.	Antiquitates Franciscanae seu speculum vilae Beati Francisci.	Jaurini	1752	13154	35458
206.	FĂGĂRĂȘAN, D.	Geografia pentru școalele poporale române.	Brașov	1886	12279	13536
207.	FELSMANN, Joséf	Deutsches Lesebuch für Mittelschulen. III Theil.	Budapest	1899	2572	2641
208.	FELSMANN, Joséf	Deutsches Lesebuch für Mittelschulen. IV Theil.	Budapest	1896	2574	2643
209.	FELSMANN, Joséf	Deutsches Lesebuch für Mittelschulen mit deutschen und ungarischen Anmerkungen. II Theil.	Budapest	1881	9624	10274
210.	FELSMANN, Joséf	Deutsches Lesebuch für Mittelschulen. I Theil.	Budapest	1892	9630	10280
211.	FELSZEGHY, Béla	A községi illetőség.	Beszterce	1906	2552	2619
212.	FENELON	Pășaniile lui Telemac.	București	1909	4760	4922
213.	FERENCZI, Zoltán	Déak élete. III Kötet.	Budapest	1904	2810	2893

214.	FESSLER, Ignaz A.	Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsaß. Band VI.	Leipzig	1823	9595	10227
215.	FESSLER, Ignaz A.	Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsaß. Band VI.	Leipzig	1848	9595	10228
216.	FESSLER, Ignaz A.	Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsaß. Band VII.	Leipzig	1816	9595	10229
217.	FESSLER, Ignaz A.	Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsaß. Band III.	Leipzig	1824	9595	10230
218.	FESSLER, Ignaz A.	Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsaß. Band IV.	Leipzig	1848	9595	10231
219.	FESSLER, Ignaz A.	Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsaß. Band IV.	Leipzig	1816	9595	10226
220.	FEST, Vilmos	Temesi Reitter Ferencz emléke.	Budapest	1876	2751	2829
221.	FLAMMARIAN, C.	Voyages en ballon.	Paris		4641	4788
222.	FLEISCHER, Michael	Muster von Leinenstickereien sächsischer Bauerinnen aus dem Nösner Gau.	Beszterce	1904	10199	11021
223.	FLORIAN, M. de	Guillaume Tell ou la Suisse libre.	Leipzig	1873	4741	4903
224.	FODOR, Gyula	Liber Sexti. Latin nyelvkönyv a gimnázium III. és IV. osztálya számára. II Kötet.	Budapest	1912	9929	10642
225.	FODOR, L, WAGNER, A.	Planimetrie constructivă pentru școalele medie. Partea I cl. III.	Blașu	1887	4796	4958
226.	FODOR, L, WAGNER, A.	Planimetrie constructivă pentru școalele medie. Partea II cl. IV.	Blașu	1887	4796	4959
227.	FODOR, L., WAGNER, A.	Planimetrie constructivă pentru școalele medii pentru cl. IV-a.	Blașu	1887	8535	8881
228.	FOGAZZARO, Antonio	Pereat Rochus și alte nuvele.	București	19?	4515	4662
229.	FÖLDES, Béla	A szocializmus. II Kötet.	Budapest	1910	9895	10604
230.	FONTENELLE	Entretiens sur la pluralité des montes.	Paris	1911	4704	4856
231.	FONNASARI- VERCE'S, A. J.	Teoretisch-praktische Anleitung zur Erlernung der italienischen Sprache.	Wien, Leipzig	1862	10969	12109

232.	FORZA, Alexandru	Din lumea plantelor.	Arad		4593	4740
233.	FRANK, Ignác	A közgazdaság törvénye a magyarokban.	Buda	1846	9900	10609
234.	FRANZ, Karl Emil	Vrājitoarea.	București	1908	4544	4691
235.	FREINKEN STEIN, Kan	Trogo Pompeio. Iniustinum.	Claudio- politane	1796	11588	12780
236.	FREINKEN STEIN, Kan	Etrorum substratarum Justini historianum ex.	Claudiopol itane	1772	11589	12781
237.	FRIES, W., MENGE, R	Lehrproben und Lehrgänge aus der Praxis der Gymnasien und Realschulen.	Halle	1904	12310	13570
238.	FROMENTIN, Eugène	Les Maîtres d'Autre fois. Belgique Hollande.	Paris		4733	4894
239.	GAAL, Georg	Allgemeiner deutscher Nüster Brietsteller und Univers Haus Seerlar.	Leipzig	19?	9666	10323
240.	GAAL, Mózes	Virág Palkó. A magyar ifjúságnak ajánlja Gaal Mózes.	Budapest	1900	2875	2958
241.	GABRIELY, Adolf	Grundzüge der Baukunst für Real und Gewerbeschulen.	Brunn	1866	8735	9149
242.	GALEN, Philipp	Emery Glandon. Roman. III Band.	Leipzig	1865	9903	10613
243.	GALEN, Philipp	Emery Glandon. Roman. IV Band.	Leipzig	1865	9903	10614
244.	GÁLFFY, Ferencz	A bélyeg és illetékügyi törvények és szabályok kézikönyve.	Budapest	1888	8725	9139
245.	GANE, Nicolae	Nuvene.	București	19?	12317	13577
246.	GARBOVICEANU, Petr	Darea de seamă asupa mersului societății și școalelor ei normale și primare.	București	1894	2579	2648
247.	GÂRLEANU, Emil	Visul lui Pilat.	București	19?	4586	4733
248.	GAUSSENS, E.	Curs complet de învățături. Tom II.	Gherla	1906	2571	2640

249.	GÉNIAUX, Charles	Les ames en peine.	Paris	19?	4626	4773
250.	GEORGE, Sand	Molière. Drame.	Berlin	1879	4722	4880
251.	GERLÓCZY, Gyula	Természetjogtan a vizsgálatra vagy szigorlatra készülők és műveltség számára. I Füzet.	Buda pesten	1877	9880	10589
252.	GERÖ, Ödön	Budapest.	Budapest	1904	8731	9145
253.	GHEAJA, Titu Vespasianu	Anghira creștină seu cuventări funebre.	Sibiu	1875	2726	2804
254.	GHEORGHIU, Smaranda	Domnul Bădină. Roman.	București		2756	2835
255.	GHERGHEL, Alexandru	Cântece în amurg.	București	1906	4559	4706
256.	GHIBU, Onisifor	Chestiunea manualelor în școalele noastre secundare.	Sibiu	1913	12326	13587
257.	GIBBON'S	Geschichte des allmäligen Sinkens und endlichen Unterganges des römischen Weltreiches I, IV Band.	Leipzig	1862	9999	10736
258.	GIBBON'S	Geschichte des allmäligen Sinkens und endlichen Unterganges des römischen Weltreiches V Band.	Leipzig	1862	9999	10737
259.	GIBBON'S	Geschichte des allmäligen Sinkens und endlichen Unterganges des römischen Weltreiches VI Band.	Leipzig	1862	9999	10738
260.	GIBBON'S	Geschichte des allmäligen Sinkens und endlichen Unterganges des römischen Weltreiches VII Band.	Leipzig	1862	9999	10739
261.	GIBBON'S	Geschichte des allmäligen Sinkens und endlichen Unterganges des römischen Weltreiches VIII Band.	Leipzig	1862	9999	10740
262.	GIBBON'S	Geschichte des allmäligen Sinkens und endlichen Unterganges des römischen Weltreiches X Band.	Leipzig	1862	9999	10741

263.	GIBBON'S	Geschichte des allmäligen Sinkens und endlichen Unterganges des römischen Weltreiches X Band.	Leipzig	1863	9999	10742
264.	GIBBON'S	Geschichte des allmäligen Sinkens und endlichen Unterganges des römischen Weltreiches XI Band.	Leipzig	1863	9999	10743
265.	GIBBON'S	Geschichte des allmäligen Sinkens und endlichen Unterganges des römischen Weltreiches XII Band.	Leipzig	1863	9999	10744
266.	GIGGEL, G.	Die deutschen Volksschullehrer-Konferenzen des Jahres 1879.	Kassel	1879	9596	10232
267.	GIGGEL, G.	Die deutschen Volksschullehrer-Konferenzen des Jahres 1880.	Dresden	1881	9596	10233
268.	GIGGEL, G.	Die deutschen Volksschullehrer-Konferenzen des Jahres 1881.	Dresden	1882	9596	10234
269.	GIGGEL, G.	Die deutschen Volksschullehrer-Konferenzen des Jahres 1885.	Dresden	1886	9596	10235
270.	GILBERT, Nicolas Joseph Laurent	Poésies de Gilbert.	Paris	1903	4705	4857
271.	GOEBEL, K.	Grundzüge der Systematik und speziellen Pflanzenmorphologie.	Leipzig	1882	12304	13564
272.	GOETHE	Faust. Tragedie.	Paris	1868	4693	4841
273.	GOETHE	Iphigeniaja.	Budapest	1891	8750	9164
274.	GOETHE; STRĂJANU, M	Hermann și Dorothea.	Sibiu	1912	10163	10983
275.	GOETHE, Johann Wolfgang	Iphigenia.	Budapest	1891	2887	2970
276.	GOETHES	Werke, Lieferung 3-5.	Stuttgart	18?	10225	11049
277.	GOLESCU, Constantin	Însemnare a călătorii mele făcută în anul 1824, 1825, 1826.	București	1911	4495	4642

278.	GÖMORI, Armin	Bibliatörténet: Vallás-és szertartástan néppolgári és középiskolák részére.	Kaposvár	1892	9885	10594
279.	GÖNCZY, Pál	Utasítás - a gömb és a Tellúrium.	Budapest	1886	2553	2620
280.	GOODWINI, Thomae	Moses & Aaron seu civites & ecclitus hebraeorum. Tom II.	Lugundi Batavorm	1724	19934	35440
281.	GOZLAN, Leon	La Clef de Cristal.	Paris	19?	4739	4901
282.	GOZSDU, Manó	Gozsdu Manó főispán felsőházi beszéde.	Pert	1861	2976	3063
283.	GRAEBER, Carl	Ideal=Schulgärten im XX Jahrhundert.	Frankfurt am Main	1907	12312	13572
284.	GREGUSS- BERECZ, A.	Természettan.	Budapest	18?	4792	4954
285.	GRESSET	Ouvres choisies de Gresset.	Paris	1903	4677	4824
286.	GRIMM, I. A.	Die politische Verwaltung im Grossfürstentum Siebenbürgen. I Band.	Hermann- stadt	1856	9611	10253
287.	GRIMM, I. A.	Die politische Verwaltung im Grossfürstentum Siebenbürgen. II Band.	Hermannst adt	1856	9611	10254
288.	GRIMM, I. A.	Die politische Verwaltung im Groszfürstentum Siebenburgen. III Band.	Hermannst adt	1857	9611	10255
289.	GROTEFEND, G. F.	Rudimenta linguae umbricae ex. Inscriptionibus antiquis enodata. Part 1-8.	Hanno verae	1835	10227	11051
290.	GUBERN CANCELL, LÖTICI, Sp. Samuel	Királyválasztás, mely történt a kézművesek, mesteremberek és professzionisták,... I.	Kolozs vár	1830	3143	3232
291.	GÜNTHER, Friedrich Ioachim	Die Poetik für Gymnasien.	Halle	1845	5572	5754
292.	GUYAU, J.M.	Pentru părinți și copii.	București	1909	4578	4725
293.	GUZMIES, Izidor	Ödipusz, a király Szophoklész szinműve.	Buda	1870	9883	10592

294.	GYULAI, Pál	Emlékbeszédei.	Budapest	1890	2872	2955
295.	GYULAI, Pál	Vörösmarty életrajza.	Budapest	1905	8714	9128
296.	HÖGYES, Endre	Az asszociált szemmozgások idegmechanizmusáról.	Budapest	1881	8557	8903
297.	HAHN, Henrich	Die Hoffnungen der katholischen Kirche in China.	Frankfurt	1869	2581	2650
298.	HAIDINGER, W. K. R. von	Handbuch der bestimmenden Mineralogie.	Wien	18?	12308	13568
299.	HAIN, Gaspar	Lőcse krónikája. I. Rész.	Lőcse	1910	10235	11059
300.	HAIN, Gáspár	Lőcse krónikája. II-III Rész.	Lőcse	1911	10235	11060
301.	HAJDEU, P. P.	Materialuri pentru istoria colonielor Romane în Galiția.	București	18?	10255	11082
302.	HALLA, J.	Vierteabschrift für die praktische Heilkunde. I Band.	Prag	1853	9604	10244
303.	HALM, Fr.	Camaens. Poem dramatic într-un act.	București	1909	4514	4661
304.	HANGAY, Octav	A paprikáról tekintettel a régi fűszerekre.	Székes- fehérvár	1887	8729	9143
305.	HANKÓ, Vilmos	A bábolnai meleg „Mátyás- forrás” és a szovátai „Fekete-tó”.	Budapest	1880	8553	8899
306.	HANNENBERG, R.P. Godefrido	Defensio Beatissimae Virginis Dei Genitricis Maria.	Tymaviae	1728	19939	35436
307.	HARTE, Bret	Povești din Țara aurului	București	19?	4516	4663
309.	HARTE, Bret	Un idil în Roseni. Nuvelă.	Sibiu	1887	4767	4929
310.	HARTMANN, Ph.	Repertorium Rituum oder Übersitliche zusammenstellung der wichtigsten Ritualvorschriften für die preotischen functionen.	Paderbron	1866	9632	10282
311.	HAȘDEU, Bogdan Petriceicu	Din etymologicum Magnum Romanie.	București	1894	12301	13560

312.	HAȘDEU, Bogdan Petriceicu	Din etymologicum Magnum Romaniae.	București	1894	12302	13561
313.	HAUBS, J. J.	Populäre Predigten auf alle Sonn-und festtage der Jahrgänge. II.	Koblenz	1836	9927	10640
314.	HAUSEN, Berth	Junele marinar. Narațiune istorică.	Craiova	1883	9094	9640
315.	HEDENST JERMA, A. de	Icoane suedeze. Nuvele și povestiri umoristice.	București		4496	4643
316.	HEGEDÜS, István	Összefüggő részek Thukydides művéből.	Budapest	1891	2727	2805
317.	HEGEDÜS, István	Összefüggő részek Thukydides művéből.	Budapest	1891	8526	8872
318.	HEHN, Friedrich D.	Kulturpflanzen aus Asien.	Krakau	1877	2318	2379
319.	HEICHEN, Paul	Illustrierte Geschichte der Vereinigten Staaten. Band I.	Leipzig		2752	2830
320.	HEICHEN, Paul	Illustrierte Geschichte der Vereinigten Staaten. Band II.	Leipzig		2752	2831
321.	HEINRICH, Gustav	Deutsches Lehr-und Lesebuch. I Band.	Budapest	1887	9618	10265
322.	HEINRICH, Gustav	Deutsches Lehr-und Lesebuch. II Band.	Budapest	1896	9618	10266
323.	HEINRICH, Gustav	Deutsches Lehr-und Lesebuch. III Band.	Budapest	1885	9618	10267
324.	HEINRICH, Gusztav	Német tan-és olvasókönyv. IV. kötet.	Budapest	1898	9621	10271
325.	HELD, M. Johanne	Hodiernus gymnasii Norimbergensis status brevi oratione.	Norim- bergae	1656	13166	35499
326.	HELIADE, R. I.	Equilibru între anthitesi sau spiritul și materia.	București	1869	10166	10986
327.	HENNING, G.	Gesetze und Vorschriften über Stempel und Gebühren.	Buda-Pest	1873	8724	9138
328.	HENSZEL MANN, Imre	A Székesfehérvári ásatások eredményei.	Pest	1864	10247	11074
329.	HENRIOT, Emile	Les cousines Caille.	Paris	19?	4616	4763

330.	HERDER, Johann Gotfried	Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit IX Teil.	Riga, Leipzig	1790	25117	35441
331.	HERDER, Johann Gotfried	Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit I Theil.	Riga, Leipzig	1785	25118	35453
332.	HERMAN, Ottó	A madárvonulás elemei Magyarországon. 1891-évi.	Budapest	1895	10246	11073
333.	HERMANT, Abel	La clef.	Paris	19?	4618	4765
334.	HERRICH, Károly	Előterjesztés a Tiszaszabál- kozás keletkezéséről.	Pest	1873	10185	11007
335.	HERZ, Francisco J.	Historia civilis de quator mundi monarchis.	Salisburgi	1734	10248	11075
336.	HEYSE, K. W. L.	Deutsche Schulgrammatik oder kurzgefasstes Lehrbuch der deutschen Sprache.	Hannover	1854	8525	8871
337.	HEYSE'S, I. C. A.	Deutsche Schulgrammatik oder kurzgefasstes Lehrbuch der deutschen Sprache.	-	1826	9609	10250
338.	HIRSCH, Charles-Henry	Une tete legere.	Paris		4668	4815
339.	HODOȘ, Constanța	Ultimul prieten.	București	19?	4502	4649
340.	HODOȘ, Zotli	Întocmai! Comedie franceză.	Caran sebeș	1897	4774	4936
341.	HOMEROS,	Homeros Iliada.	Budapest	1912	2307	2366
342.	HORVATH, Michael	Fünfundzwanzig Jahre aus der Geschichte Ungarns 1823- 1848.	Leipzig	1867	2560	2629
343.	HORVÁTH, Michael	Fünfundzwanzig Jahre aus der Geschichte Ungarns 1823- 1848.	Leipzig	1867	2561	2630
344.	HRISTACHE, Pitarul	Povestea mavroghenească.	București	19?	4579	4726
345.	HUBERNS, Johann	Kurze Fragen aus der Politischen Historia. IV Theil.	Polen	1705	25120	35479
346.	HUBERNS, Johann	Kurze Fragen aus der Politischen Historia. V Theil.	Polen	1705	25120	35480

347.	HUCH, Ricardo	Lebensleiden des heiligen Monnesald, Puck.	Leipzig		6955	7225
348.	HUGO, Victor	Lucrece Borgia. Drame en trois actes.	Berlin	1881	4587	4734
349.	HUNFALVY, Paul	Die Ungarn oder Magyaren.	Wien, Teschen	1881	9637	10287
350.	HUNFALVY, János	Az éghajlat változásáról - megnyitó előadás.	Debrecen	1882	9995	10728
351.	HUNFALVY, Pál	Az oláhok története. II Kötet.	Budapest	1894	9910	10621
352.	HUNYADY, Jenő	A küpszeleten férő hat pont feltételi egyenletnek különböző alakjáról.	Budapest	1876	2749	2827
353.	HUNZÁR, Károly	Iskola ördöge.	Székes - fehérvár	1892	4778	4940
354.	HUXLEY	Cele dintâi noțiuni asupra științelor.	București	1896	4785	4947
355.	IENULL, Sebastian	Das Österreichische Criminal- Recht. IV Theil.	Gratz	1815	9922	10635
356.	JUHÁSZ, Gábor	Magyar nyelvtana.	Budapest	1883	2812	2895
357.	JUHÁSZ, Gábor	Magyar nyelvtana középiskolák használatára.	Budapest	1890	8692	9106
358.	ILIESCU, Nichifor	Știința și cultura preutului român.	Iași	1861	11221	12386
359.	ILLYÉS, Gyula	Peszták népe.	Budapest		2811	2894
360.	INNSTADTEN, C. S.	Lehrbuch der Geographie für die k. k. Militar Regl.-und Kadetenschulen. II Theil.	Wien	1880	9667	10324
361.	IONESCU-GION, G. I.	Cum vorbim.	București	1891	2867	2950
362.	IONESCU, Dumitru	Conferință cu ocazia serbărei „Sădirii pomilor”.	Bistrița	19?	8718	9132
363.	IORGA, N.	Geschichte des Osmanischen Reiches. Band I.	Gotha	1908	2317	2376
364.	IORGA, N	Geschichte des Osmanischen Reiches. Band II.	Gotha	1909	2317	2377

365.	IORGA, N	Geschichte des Osmanischen Reiches. Band III.	Gotha	1910	2317	2378
366.	IORGA, N.	O alegere de episcopi moldoveni în 1557-58.	Cluj	1907	2897	2980
367.	IORGA, Nicolae	Omul care ni trebuie. Piesă în trei acte.	Craiova	19?	8509	8855
368.	IRIMESCU-CÂNDEȘTI, I.	Jertfa. Icoană din viața satelor. Piesă.	Craiova		2880	2963
369.	IRVING, Washington	Rip van Winkle and Other Stories.	London-Paris-Viena		4574	4721
370.	IRVING, Washington	Povești și legende.	București	1909	4580	4727
371.	JERROLD, Douglas	Mustrările doamnei Caudei.	București	1909	4488	4635
372.	KALCH-BRENNER K.	Új vagy kevésbé ismert szömörcsög felek.	Budapest	1880	8556	8902
373.	KAMPF, Leopold	Seara cea grozavă. Piesă.	București	19?	4748	4910
374.	KANITZ, August	Noch einmal über Josef von Lerchenfeld und dessen botanischen Nachlaß.	Hermanstadt	1884	2569	2638
375.	KANITZ, Augustus	Plantas Romanie hucusque cognitae. Pars I.	Claudio poli	1879	12433	13705
376.	KECHKE METHI, Pethes László	A Szarmát-Alföld történelme és néprajza.	Nagy - várad	19?	12439	13711
377.	KELLNER, L.	Praktischer Lehrgang für den deutschen Sprach unterricht. II Band.	Erfurt	1856	9629	10279
378.	KEMÉNY, Xaver Ferencz	Kísérleti physika a reáliskolák III. osztálya számára.	Budapest		5566	5747
379.	KEMPF, József	Szemelvények az igasból.	Budapest	1899	4808	4971
380.	KERÉK-GYÁRTÓ, Árpád	Tíz év Magyarország legújabb történetéből 1840-1849. I.	Budapest	1874	9915	10627
381.	KERPELY, Antal	Adatok a Martinaczel tulajdonságainak ismertetéséhez.	Budapest	1880	8544	8890

382.	KERTÉSZ, János	Ezer tanulmány az ezer tó országáról.	Budapest		3145	3234
383.	KLEIN, Gyula	A vadgesztenye gyökereinek ismeretéhez.	Budapest	1880	8545	8891
384.	KNAPPE, Josef	Grundzüge der Grammatik. für Unterrealschulen.	Prag, Wien	1864	8516	8862
385.	KNORR, Alajos	A magyar törvénytár betürendes tárgymutatója 1886-1890.	Budapest	1891	10961	12101
386.	KOCZICZKA, Alex	Pläne zur Taktischen Thematik.	Wien	1857	10215	11039
387.	KOCZICZKA, Alex	Taktische Thematik für Officiere aller Waffen. I.Band.	Wien	1857	9641	10291
388.	KOMORANY, Lajos KIRÁLY, Pál	Régi magyar codexek: Nagyszámbla codex.	Budapest	1874	2566	2635
389.	KONCZ, Ákos	Debreczen város régi büntetőjoga.	Debrecen	1913	8723	9137
390.	KONKOLY, Miklós	Napfoltak megfigyelése az ó- gyalla csillagdában.	Budapest	1876	2748	2826
391.	KONKOLY, Miklós	Csillagászati meg figyeléseim 1874 és 1875- ben.	Budapest	1876	2747	2825
392.	KÖRNER, Theodor	Sämtliche Werke. I Band.	Leipzig		9918	10630
393.	KOSUTÁNY, Tamás	A gazdasági szeszgyártás kézikönyve.	Budapest	1891	8748	9162
394.	KOSZTO- LÁNYI, Dezső	Tengerszem.	Budapest	19?	8704	9118
395.	KOSZTO- LÁNYI, Dezső	Esti Kornél.	Budapest	19?	8705	9119
396.	KOSZTO- LÁNYI, Dezső	Rossz orvos pacsirta.	Budapest	19?	8707	9121
397.	KOVÁCH, Paulo	Manuale parachorum. Tom II, continens supplementum ad objecta Tom I.	Szeged	1860	10967	12107
398.	KÖVÁRY, László	A Kolozsvári kisegítő takarékpénztár.	Kolozsvár	1883	2556	2623
399.	KOZOCSA, Tivadar	A felső nép-és polgári fiú-és lány- valamint a felsőbb lányiskoláknak.	Budapest	1887	5565	5746

400.	KRAUSS, Friedrich	Das Fräulein von Kanizsa. Ramos' Fassung.	Budapest	1895	10193	11015
401.	KRONES, Franz	Handbuch der Geschichte von Österreich. Band I	Berlin	1876	2558	2625
402.	KRONES, Franz	Handbuch der Geschichte von Österreich. Band II.	Berlin	1877	2558	2626
403.	KRONES, Franz	Handbuch der Geschichte von Österreich. Band III	Berlin	1878	2558	2627
404.	KRONES, Franz	Handbuch der Geschichte von Österreich, allgemeines bürgerliches Gesetzbuch.II Theil.	Berlin	18?	9642	10292
405.	KUHNER, Raphael	Kurzgefasste Schulgrammatik.	Hannover	1864	2345	2406
406.	KUNZEK, August	Lehrbuch der Meteorologie leichtfachlich dargestellt.	Wien	1850	12313	13573
407.	KURZ, Anton	Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denkmerkwürdigkeiten Siebenbürgens. Band I.	Kronstadt	1846	9647	10297
408.	LADIK, Gusztáv	Betűrendes tárgymutató a magyarországi rendeletek tára 1895-1908 evfolyamá- hoz.	Budapest	1907	8726	9140
409.	LAMENNAIS	Paroles d'un Croyant.	Paris	1908	4678	4825
410.	LAMENNAIS	Du passe et de l'avenir du peuple.	Paris	1911	4695	4843
411.	LÁSZLÓ, Pál	A bélyeg és illetékek iránti törvények és szabályok magyarázata.	Budapest	1900	8809	9226
412.	LAUSCH	Märchenbuch. Die schönsten Kindermärchen.	Leipzig	18?	12305	13565
413.	LÁZÁR, János	Röviden egybefoglalt gyermek Geographiája.	Szeben	1750	19927	35459
414.	LAZARU, Ioane M.	Tabele istorice sincronizate ale coloniei romane. Fasc. I	Bistrița	1872	10222	11046
415.	LEBRECHT, Michael	Vershen einer Erdbeschreibung des Großfürstentums aus Siebenbürgen.	Hermann stadt	1804	cv	35449

416.	LECCA, Haralamb G.	Din viața lui Napoleon.	București	19?	4751	4913
417.	LECCA, Octav G.	Genealogia a 100 de case din Țara-Românească și Moldova.	București	1911	10236	11061
418.	LENGYEL, Béla	Az útvilágításról Geissler-féle csövekben.	Budapest	1880	8546	8892
419.	LENGYEL, Béla	A Rank-herleini és szeykei ásványvizek kémiai elemzése.	Budapest	1880	8547	8893
420	LENHOSSÉK, József	Bonctani Zsebkönyv.	Pest	1862	4795	4957
421.	LENTULI CYRIACI	Noro renati des cartes sapientia.	Herbor nae	1651	19957	35504
422.	LEON, N.	Moniste. Dușmanul liberei gândiri. Minuni false. Ereditatea.	București	1909	4536	4683
423.	LEONĂRDES- CU, Constantin	Principii de psihologie.	București	1892	2876	2959
424.	LEȘIAN, Ioan	A doua carte de cetire și învățătură pentru clasa a II-a școalelor elementare.	Nagy banya	1912	8719	9133
425.	LESSING, Gotthold E.	Minna von Barnhelm oder das Soldatenglück.	Budapest	1901	2457	2520
426.	LEUNIS, Johannes	Synopsis der Tierkunde. Ein Handbuch für höhere Lehranstalten und für Alle. II Bd.	Hannover	1886	12303	13563
427.	LEUNIS, Johannes	Synopsis der Tierkunde. Ein Handbuch für höhere Lehranstalten und für Alle. I Bd.	Hannover	1883	12303	13562
428.	LIEBENSTEIN, L. A. F.	Der Krieg Napoleons gegen Russland. 1812-1813. I Theil.	Frankfurt am Main	1819	9908	10619
429.	LIGUORI, Alfonso Maria de	Pregătire la morte.	Blasiu	1893	4556	4703
430.	LILIENSTEIN, Johann Falke	Verwaltungs-organismus des österreichischen Kaiserstaates in politischer und judicieler Linie.	Wien	1856	5546	5724
431.	LIPAN, A.	Peșitorii. Comedie.	Sibiu	1909	4752	4914

432.	LIVIU PATAVINU, T.	Istoria poporului Romanu. Cartea II.	Blasiu	1861	12280	13537
433.	LIVIUS, Titus	Römische Geschichte. V Band.	Stuttgart	1840	10000	10745
434.	LIVIUS, Titus	Römische Geschichte. VI Band.	Stuttgart	1840	10000	10746
435.	LIVIUS, Titus	Römische Geschichte. VII Band.	Stuttgart	1841	10000	10747
436.	LIVIUS, Titus	Römische Geschichte. VIII Band.	Stuttgart	1841	10000	10748
437.	LUCIAN	Toxar sau convorbire despre amiciția între grecii și un scytu.	Bârlad	1883	4554	4701
438.	LUCIAN din SAMOSATA	Dialoguri și conferințe.	București	19?	8522	8868
439.	LUCIANI SAMO SATENSIS	Luciani Samosatensis colloquia.	Amstelaed ami	1708	19958	35502
440.	LUDOLF, Johann Parisuis	Cathehismus.	Magde burg	1819	13158	35444
441.	LUNGIANU, Mihail	Postelnicu Cumpănă. Nuvele.	București	19?	4762	4924
442.	LUPULESCU, Jean	Raport general de l'activite du comite central de la ligue pour l'unite d'instruction des Roumains.	Bucarest	1892	10231	11055
443.	LURTZ, F. E.	Aritmetică pentru școalele poporale. An I-II de școlă.	Brașov	1894	8739	9153
444.	LUTHER, Martin	Das Neue Testament.	St. Gallen	1846	8818	9235
445.	LYELL, Sir Charles	Geologie oder Entwicklungsgeschichte der Erde und iher Bewohner. I Band.	Berlin	1857	12314	13574
446.	MADAN, George	Suspine.	București	19?	4597	4744
447.	MAETERLICKMau rice	Timpul florile și nemurirea.	București	19?	4746	4908
448.	MAIOR, A.	Făt frumos. Poem dramatic în 4 acte.	Cluj	1912	12441	13713
449.	MAISTRE, Xavier de	La Jeune Sibérienne.	Paris		4729	4887

450.	MAISTRE, Xavier de	Căătorie împrejurul odăii mele.	București	19?	4550	4697
451.	MAISTRE, Xavier de	Les prisonniers du Caucase.	Berlin		4664	4811
452.	MALHERBE	Poésies.	Paris	1886	4706	4858
453	MANLIU, I.	Curs practic și gradat de gramatică română, partea etimologică.	București	1887	4805	4968
454.	MÁRAI, Sándor	Válás Budán.	Budapest	19?	8703	9117
455.	MÁRAI, Sándor	A féltékenyek II.	Budapest	19?	8708	9122
456.	MARIENESCU At.	Cultulu păgân și creștinu. Tom I. Serbătorile și datinele romane vechie.	București	1884	10960	12100
457.	MARIN, Alexandru	Pregătirea preregimentară studiu aplicat la țara și poporul românesc.	Buzău	1935	2711	2789
458.	MARINESCU, G.	Problema bătrâneței și a morții naturale.	București	1924 ?	12328	13589
459.	MARIVAUX	La surprise de l'amour. Comedie.	Paris		4665	4812
460.	MARIVAUX	Le Jeu de l'amour et du hasard. Teatre.	Paris	1887	4709	4863
461.	MÁRKI, Sándor	Dósa György és forradalma.	Budapest	1886	2309	2368
462.	MARKOS, Gyula	Kath. örtüzek - költemények és iránydalok.	Budapest	18?	9093	9639
463.	MÁRKUS, Dezső	Felsőbírósnak elvi határozatai. 1903-1904. XII Kötet.	Budapest	1905	10142	10961
464.	MARȚIANU, D. P.	Studii sistematice în economia politică. Partea I.	București	1858	2312	2371
465.	MASSILLON	Petit carême Sermons.	Paris	1908	4707	4859
466.	MAUPA SSANT, Guy de	Pe coastele Africei. Dela Alger la Tunis.	București	1909	4592	4739
467.	MEYNERT, Hermann	Absitz der Geschichte des Österreichischen Kaiserstaates.	Wien	1856	2314	2373

468.	MEITANI, G. G.	Studie asupra constituțiunei românilor. I iuliu 1866.	București	1883	4810	4973
469.	MELIDON, Georgiu Radu	Istoria națională pentru poporul și neamul, sapa, arma, casa românilor.	București	1876	2866	2949
470.	MENZELL, Wolfgang	Geschichte der letzten vierzig Jahre. 1816-1856. II Band.	Stuttgart	1857	9899	10608
471.	MERA, I.T.	Oenușatea. Poveste	Sibiu	1887	4562	4709
472.	MERCIER	L'an deux mille quatre cent quarante rêve s'il en fut Jamais. Tome I.	Paris	1887	4708	4860
473.	MERCIER	L'an 2440 rêve s'il en fut Jamais. Tome II.	Paris	1887	4708	4861
474.	MERCIER	L'an d 2440 rêve s'il en fut Jamais. Tome III.	Paris	1887	4708	4862
475.	MEYER-LUBKE, W.	Romanisches Etymologisches Wörterbuch. 7 Tief.	Heidel berg	1914	9645	10295
476.	MICHAIL-LAZĂR, Basilu	Plevna, poem epic într-un cânt.	Viena	1878	8513	8859
477.	MIKA, Sándor	Magyar történelmi olvasókönyv. I Rész.	Budapest	1905	9888	10597
478.	MIKLOSICH, Franz	Rumänische Untersuchungen. I Istro-und Macedo- Rumänische Sprachdenkmäler.	Wien	1881	10218	11042
479.	MIKLOSICH, Franz	Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europa' s.	Wien	1876	10214	11038
480.	MIKÓ, Samu	Zalatna és Abrudbánya pusztulása 1848/49 - ben.	Misale	19?	8696	9110
481.	MIKÓ, Samu	Zalatna és Abrudbánya pusztulása 1848/49 - ben.	Misole		8711	9125
482.	MIKOZATH, Kálmán	Prakovszky - A kis primás.	Budapest	1910	9891	10600
483.	MILDENBERG. H.	Handbuch der Statistik und Geographie des Großfürstentums aus Siebenbürgen. II Heft.	Hermann- stadt	1837	9619	10268

484.	MITLACHER, Wilhelm	Darstellung des gerichtlichen Verfahrens in Rechtsgeschäften außer Streitsachen. II Band.	Wien	1854	9614	10258
485	MOBIUS, P. J.	Über den Kopfschmerz.	Halle	1902	8511	8857
486.	MOČNIK, Franz	Lehrbuch der Algebra für die Ober-Gymnasien.	Wien	1857	4809	4972
487.	MOLDOVAN, Silvestru	Zarandul și munții apuseni ai Transilvaniei.	Sibiu	1898	4520	4667
488.	MOLDOVAN, Silvestru	Țara noastră. Descrierea părților Ardealului dela Mureș spre medă-di...	Sibiu	1894	4521	4668
489.	MOLDOVAN, Vasile E.	Meteor. Roman.	Budapesta	1902	4569	4716
490.	MOLIÉRE	La Tartufe. Le dépit amoureux.	Paris	1912	4680	4827
491.	MOLIÉRE	Le médecin malgré lui. Comédie.	Berlin	1896	4684	4831
492.	MOLIÉRE	Monsieur de Pourceaugnac. Les facheux. L'amour médecin. Téâtre.	Paris	1885	4691	4839
493.	MOLIÉRE	L'école des Maris. Comedie.	Berlin	1880	4738	4900
494.	MOLIÉRE	Theatre. Don Juan. Le precieuses ridicules.	Paris	1889	4710	4864
495.	MONTHOLON General	Geschichte der Gefangenschaft Napoleon's aus Sanct-Helena. I Band.	Leipzig	1846	9914	10625
496.	MONTHOLON General	Geschichte der Gefangenschaft Napoleon's aus Sanct-Helena. II Band.	Leipzig	1846	9914	10626
497.	MOZART, I.	Deutsches Lesebuch für die unteren Klassen der Gymnasien. II Band.	Wien	1867	9612	10256
498.	MOZART, I.	Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der Gymnasien. II Band.	Wien	1868	9613	10257
499.	MÜLLER, Eugene	Animale celebre.	București	1898	4582	4729

500.	MÜLLER, Iwan, BAUMEISTER, A.	Handbuch der Wissenschaft des klassischen Altertums III Band.	Munchen	1895	10149	10969
501.	MUREȘIANU, Sever	Iconologia creștină occidentală și orientală.	București	1893	10964	12104
502.	MUSPRATT-KERL	Techn. Chemie.	Braunschweig	18?	10150	10970
503.	NADOSY, Alexander	Equitations-Studien. I Band.	Wien	1854	19926	35454
504.	NASONIS, P. D.	Metamorphoseon. Libri XV.	Halae, Berolini	1819	11217	12382
505.	NAUM, A.	Povestea vulpei, Epopee eroi- comică.	București	1902	2563	2632
506.	NAUM, T. A.	Elogiu Italiei.	București	19?	10238	11063
507.	NAUMANN, C. F.	Lehrbuch der Geognosie. III Band.	Leipzig	1866	10146	10966
508.	NAUMANN, C. F.	Elemente der Mineralogie.	Leipzig	1868	12311	13571
509.	NEGRUZZI, I.	Geschichte des Romanischen Schrifttums bis zur Gegenwart.	Leipzig	1892	8732	9146
510.	NEGRUZZI, Leon	Serghie Pavlovici și alte nuvele.	București	19?	4749	4911
511.	NĚMCOVÁ, Bojena	Bunica.	Sibiu	1885	4598	4745
512.	NICOLAU, Maria	Computu public alu fondului Reuniunei Femeilor Române.	Brașiovu	1853	4486	4633
513.	NICOLAU, Maria	Computu publicu alu Fondului Reuniunei Femeiloru Române. Partea II.	Brasiovu	1854	13147	35465
514.	NICOLESCU, Al.	Impresii.	Blaj	1911	4513	4660
515.	NICÓRA, János	Vitkovics Mihály élete és irodalmi működése.	Kolozsvár	1892	5575	5758
516.	NIEDER GESASZ, R.	Deutsches Lesebuch für Volks- und Bürgerschulen.	Wien	1874	9599	10238
517.	NIGEBAUER, I. F.	Die Donau-Fürstentümer.	Breslau	1859	9638	10288

518.	NODIER, Charles	Therese Aubert, Adele.	Paris		4657	4804
519.	NODIER, Charles	Trilby Ines de las Sierras.	Berlin		4658	4805
520.	NORDAUS, Max	Die konventionellen Lügen der Kulturmenschheit ,die Tagespresse und Max Nordaus kristische Abwehr.	Leipzig	18?	8700	9114
521.	NYIRI, Elek	Zsamokság ellen Négy cikk.	M-Tûron	1897	8520	8866
522.	OBERLEINER, Andreae	Fundamenta linguae arabicae.	Viennae	1822	10968	12108
523.	OESER'S, Chr.	Weltesgeschichte für das weibliche Geschlecht. I Theil.	Leipzig	1853	9674	10331
524.	OLĂNESCU, Adina Gr.	Cugetări.	București	1908	4571	4718
525.	ONIȚIU, Virgil	Limba română. Ființă, originea rudenile și istoria ei.	Brașov	1894	2717	2795
526.	ORTVAY, Tivadar	A magyarországi Dunaszigetek földirati csoportosulásképződések tényéről.	Budapest	1880	8543	8889
527.	OSSIKOR SZKY, J.	Közlemények a Kolozsvári egyetem élet-és hővegytani intézetéből.	Budapest	1880	8554	8900
528.	OWENI, Ioan	Epigrammatum.	Wratista vie	1705	19941	35474
529.	PALCSÓ, István	A Késmárki ág. hitr. er. kerületi Lyceum története.	Késmárk	1893	10191	11013
530.	PALLADE, George D.	Rolul femeii în democrație.	București	1887	12278	13535
531.	PAMFILE, Tudor	Culegere de colinde, cântece de stea. Violenie, sorcove și plugușorul	București	19?	4563	4710
532.	PONSARD, M.	Lucréce.. Tragédie.	Berlin	1878	4711	4865
533.	PARNY	La guerre des Dieux. Le paradis perdu.	Paris	1908	4692	4840

534.	PASCOLI, Giovanni	Paedagogium. Poem din primă eră creștină.	Cluj	1908	12321	13582
535.	PATAPENKO, I. N.	În slujba adevărată. vol. I.	București	1908	4588	4735
536.	PATAPENKO, I. N.	În slujba adevărată. vol. II.	București	1908	4589	4736
537.	PĂTRĂȘCANU, D. D.	Înzăpădiți.	București	19?	4789	4951
538.	PAULOVITS, Márton	A magyar államszámviteltan kézikönyve.	Szeged	1898	2737	2815
539.	PAYOT, Gyula	Az akarat nevelése.	Budapest	1905	9894	10603
540.	PERSII FLACII, Auli	Satyræ.	Wien	1801	13164	35447
541.	PERTIK, Ottó	Myelin és idegvelő.	Budapest	1880	8550	8896
542.	PEȘTEAN, George Coriolan	Noul Satan.	Munchen	1907	2313	2372
543.	PETRA-PETRESCU, N.	Istorioare orientale după diferiți autori.	Sibiu	1923 ?	4770	4932
544.	PETRANU, Ioan	Gramatica Română pentru Învățăm. secundar. Partea I. Etimologia.	Arad	1899	4793	4955
545.	PETRI, S.	Vocabular portativ românesc-nemțesc, partea a I-a.	Sibiu	1861	11593	12785
546.	PETRICEICU-HAȘDEU, B.	Din istoria limbei române.	București	1883	10158	10978
547.	PETRICEICU-HAȘDEU, B.	Din istoria limbei române.	București	1883	10220	11044
548.	PHAEDRI	Phaedri Augusti liberti fabulae Aesopiae.	Biponti	1809	13151	35450
549.	PHAEDRUST	Phaedri augusti liberti fabularum Aesopiarum libri quinque.	Budapest	1884	11219	12384
550.	PHILLIPS, G.	Historich-politische Blätter für das katolische Deutschland. I Band, Jahr 1844.	München	1845	9610	10251
551.	PHILLIPS, G.	Historich-politische Blätter für das katolische Deutschland. II Band.	München	1844	9610	10252

552.	PIEK, Ad. Jos.	Redenbuch für die oberen Klassen gehabner Volks- und Bürgerschulen.	Wien	1871	4806	4969
553.	PIRON, Alexis	La métromanie. Comédie.	Paris	1875	4679	4826
554.	PLETOSU, Gregorie	Retorică și carte de cetire pentru învățământul secundar.	Naszod	1909	8534	8880
555.	POE, Edgar	Scrisoarea furată.	Craiova		4560	4707
556.	POLCOVNICU, V, MITRU, V.	Cântece moldovenești.	Vălenii de Munte	1911	4505	4652
557.	POLGÁR, György	Okari hitéleti és művészeti régiségek népgyűjteménye.	Miskolcz	1896	10208	11032
558.	POLLÁK, Iohannes	Historia revelationis biblicae. Tom I.	Pertini	1859	10966	12106
559.	RETEGANUL, Ioan Pop	Inimiora adică floarea poeziei naționale.	Sibiu	1885	4558	4705
560.	POPEA, Nicolau	Arhiepiscopul și metropolitul Andrei Baron de Șaguna.	Sibiu	1879	4801	4964
561.	POPESCU, Simeon	Genesa evangeliilor.	Sibiu	1880	2725	2803
562.	POPOVICI, Aurel C.	Christos a înviat! Credința părinților noștri.	Cluj	1908	2724	2802
563.	POPPESCU, N. D.	Fata de la Cozia. Nuvelă istorică originală.	București	1887	12285	13544
564.	POPU, Macedon	Activitatea vicarilor foranei eppesci gr. cat. din. Distr. Năsăudului.	Budapesta	1875	9089	9635
565.	PRÄTORIUS, Gregor	Die Universal -Wortgräber.	Wien	1851	11595	12787
566.	PRELLER, L.	Griechische Mythologie.	Berlin	1860	9668	10325
567.	PRÉVOST, L'Abbé	Histoire de Monon Lescaut.	Paris	1911	4728	4886
568.	PROCOPIANU, Titu	Theocrit viața și idilele sale.	București	1891	2550	2617
569.	PRUDHOMME Sully	Poezii. Traduceri libere în versuri.	Craiova		4779	4941
570.	RACINE, Jean	Britannicus. Tragédie.	Berlin	1893	4713	4867

571.	RÁTZ, István	Jelentés a VIII. nemzetközi állatorvosi kongresszusról 1905.	Budapest	1906	5570	5752
572.	RANNICHER, I.	Handbuch des evangelischen Kirchenrechtes mit besonderer Rücksicht auf die evangelische Landeskirche. I Heft.	Hermanstadt	1859	9633	10283
573.	RECHTBORN, Mar.	Das Erbrecht nach dem österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch.	Hermanstadt	1860	9646	10296
574.	REDNER, Alois	Die Bedeutung der germanischen Frauen für die Verbreitung des Katholicismus.	Munster	1872	2582	2651
575.	RIEDERMAYER, A.	Die Streiter für den apostolischen Stuhl im Jahre 1867.	Frankfurt am Main	1867	2315	2374
576.	REMAN, E.	Vita di Ieris, vol IV.	Milano	1863	11592	12784
577.	RETEGANUL, Ioan Pop	Povestiri.	Sibiu	1908	4561	4708
578.	RETHY, Mór	A propeller és peripeller felületek elméletéhez.	Budapest	1876	2750	2828
579.	REUMANN, Alois	Deutsches Lesebuch für die dritte Klasse der Gymnasien und verwandter Anstalten.	Wien	1881	9603	10243
580.	RÉVAI, József	Commodianus élete, művei és kora.	Budapest	1909	5568	5750
581.	RIBÁRY, Ferencz	Világtörténelem. Gymnáziumok számára I Rész.	Budapest	1892	9893	10602
582.	RIEDEL, Franz Xav. Samuel	Der Vienische Sekretär auf alltägliche Fälle für das allgemeine Leben.	Wien	1808	2789	2868
583.	ROCHEFAUD, La	Maxime set réflexions morales.	Paris	1913	4712	4866
584.	ROHL, S.	Welche Stellung nimmt die Kenntnis des Englischen in der höheren Bildung der Gegenwart ein.	Berlin	18?	10190	11012
585.	RONUR, Julius	Die Bedeutung der Naturwissenschaften.	Kronstadt	1887	2361	2423

586.	ROSEN MÜLLER, Em. Frid., Cav.	Vocabularium veteris testamenti hebraeo-Chaldaicum ut cum Biblis Itebraicis.	Halae Magdebur- gicae	1827	10971	12111
587.	ROSETTI, Radu D.	Trei nuvele.	București	1908	4532	4679
588.	RÖSIGER, Ferdinand	Platons apologie und kriton.	Leipzig- Berlin	1913	2790	2869
589.	ROSNY, Aine J. H.	Le tresor dans la niege.	Paris	19?	4630	4777
590.	ROȘU, V.	Studiu asupra irigațiunilor în România.	București	1907	2740	2818
591.	ROSULEK, Joseph	Rede bei der Säcularfeier der k. k. Militär Akademie zu Wiener- Neustadt.	Wien	1852	10217	11041
592.	ROTTEK, Karl	Allgemeine Weltgeschichte für alle Stände von den frühesten Zeiten bis zum Jahr 1880. I Band.	Stuttgart	1860	9996	10729
593.	ROTTEK, Karl	Allgemeine Weltgeschichte für alle Stände von den frühesten Zeiten bis zum Jahr 1880. II Band.	Stuttgart	1860	9996	10730
594.	ROTTEK, Karl	Allgemeine Weltgeschichte für alle Stände von den frühesten Zeiten bis zum Jahr 1880. IV Band.	Stuttgart	1860	9996	10731
595.	ROUSSEAU, J. J.	Emil oder über die Erziehung. I Theil.	Leipzig	1863	9998	10733
596.	ROUSSEAU, J. J.	Emil oder über die Erziehung. II Theil.	Leipzig	1863	9998	10734
597.	ROUSSEAU, J. J.	Emil oder über die Erziehung. III Theil.	Leipzig	1863	9998	10735
598.	ROUSSEAU, J.J.	Pagini alese. Libertatea. Dreptul celui mai puternic. Dacă aș fi bogat.	București	1910	4534	4681
599.	RUDOLF VON GROSZING, Franz	Ungarisches allgemeines Staats- und Regiments- Recht.	Wien	1786	19933	35473

600.	RUSTOW, W.	Der Italienische Krieg. 1859 politisch-militärisch beschrieben.	Zurich	1860	9639	10289
601.	SAGE, Alain-Rene	Turcaret. Comedie.	Paris		4736	4898
602.	SAILER, I. M.	Handbuch der christlichen Moral. I Band.	München	1817	9626	10276
603.	SAINT-SIMON, Claude Henri	Nouveau Christianisme.	Paris		4669	4816
604.	SALLUSTI CRISPI, C.	Catilina Iugurtha ex historus orationes et epistulae.	Lipsiae	1900	11220	12385
605.	SARMASÁGH, Geza	Statul, Biserica și Școala.	Cluj	1906	2716	2794
606.	SCARRON	Le roman comique. Tome I.	Paris	1911	4715	4869
607.	SCARRON	Le roman comique. Tome II.	Paris	1911	4715	4870
608.	SCARRON	Le roman comique. Tome III.	Paris	1906	4715	4871
609.	SCHARDINS, Simon D.	Hypomnema, de fide, observatia ac benevolentia Pontificum Romanorum.	Basilege	1566	19931	35467
610.	SCHENKT, Károly	Chrestomantia Xenophan krupac diaja, anabasisa és Sokrates.	Budapest	1887	4794	4956
611.	SCHILLER, Iohann Cristoph Friedrich	Die Jungfrau von Orleans.	Budapest	1891	2871	2954
612.	SCHMIDT, Josef	Latin-magyar Zsebszótár.	Budapest		4735	4897
613.	SCHNELLER, Irt. Fr.	Geschichte der Menschheit. I Band.	Dresden	1828	9997	10732
614.	SCHUCHARDT, Hugo	Der Vokalismus der Vulgälateins. I Band.	Leipzig	1866	9606	10246
615.	SCHULHOF, Lipót	Az 1870 IV sz. üstökös definitiv pályaszámítása.	Budapest	1875	2744	2822
616.	SCHÜLLER, Hermann	Lesebuch aus Livius zur römischen Staatsverfassung. I Theil. Die Bürgerschaft.	Mediasch/ Medgyes	1908	9627	10277

617.	SCHNUPF TABACHEN, Rauch	Der wohlerfabre Tabacksfaktorikant oder deutliche Anweisung aller Gattungen.	Dresden	1820	9917	10629
618.	SCRIBE, Eugene	Bertrand et Raton ou l'art de conspirer. Comedie.	Paris		4670	4817
619.	SCRIBE, Eugene	Bertrand et Raton ou l'art de conspirer. Comédie.	Paris, Wienne		4672	4819
620.	SCRIBE, Legouvé	Bataille de dames. Comedie.	Bielefeld, Leipzig	1876	4714	4868
621.	SCRIBE, M. E.	La calomnie. Comedie.	Berlin		4673	4820
622.	SCRIBE, M. Eugene	La camgraderie ou la Courte- Echelle. Comedie.	Berlin		4674	4821
623.	SCROB, Carol	„De ale inimei” Poesii.	Iași		2874	2957
624.	SEDAINE, Michel Jean	Le philosophe, sans le savoir.	Paris	1910	4716	4872
625.	SEDAINE, Michel-Jean	Le philosophe sans le savoir. Comedie.	Paris		4737	4899
626.	SEGUR, General Grafen	Geschichte Napoleons und der großen Armee im Jahre 1812.	Stuttgart	1850	9913	10624
627.	ȘERBÁN, János	A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894. évi XII-ik törvénycikk.	Beszterce	1900	10205	11029
628.	ȘERBAN, NEOFIT, D.D.	Respuns Guberniului și Sinodului Românesc din 1865...	București	1866	2868	2951
629.	SHAKE SPEARE	Henry VIII Roi d'Angleterre. Tragedie.	Paris	1883	4689	4836
630.	SILAȘI, Gregoriu	Renascerea limbei românești în vorbire și scriere. Fascicola III.	Gherla	1885	12282	13541
631.	SILAȘI, Gregoriu	Renascerea limbei românești în vorbire și scriere. Fascicola I.	Clusiu	1879	12282	13539
632.	SILAȘI, Gregoriu	Renascerea limbei românești în vorbire și scriere. Fascicola II.	Gherla	1881	12282	13540
633.	SIMA, Gr. a lui Ion	Teuc-legănat. Poveste.	Sibiu	1887	4769	4931
634.	SIMA, Gr. a lui Ion	Din betrâni. Ghicituri, întrebări și respunsuri.	Sibiu	1886	4566	4713

635.	SIMON, Élek	Évi jelentése Simon Elek polgármesternek Kolozsvár.	Kolozsvár	1875	5548	5726
636.	SIMON, Iulius	Primatus in ecclesia orientali dissertatio inauguralis pre obtinendo doctoris in ss. theologia...	Szamos- újvár	1883	12437	13709
637.	SIMONU, S. P.	Poesii lirice.	Bistrița	1912	10962	12102
638.	SINGER'S, F.	Fünf Kreuzer-Bibliothek.	Wien	1873	10204	11028
639.	SLAVICI, Ion	Nușele.	București	19?	12315	13575
640.	SÖLTL, I. M.	Das deutsche Volk und Reich in fortlichreitender Entwicklung von den frühesten Zeiten bis auf die Gegenwart. I Theil.	Elberfeld	1877	9643	10293
641.	SONEA, Ioan	Cuvinte de aur sau învețieturi înțelepte.	Gherla	1892	2735	2813
642.	SONKLAR, Carl Edlen	Lehrbuch der Geographie für die k.k. Militär-Real und Kadetenschulen.	Wien	1880	2713	2791
643.	SONNENFELS, I.V.	Geschäftsstil.	Wien	1785	3144	3233
644.	ȘPAN, Petru	Întrebări de educație și instrucție. Studii pedagogice.	Sibiu	1891	2577	2646
645.	ȘPAN, Petru	Carte de cetire a II-a.	Nagy szeben	1907	8720	9134
646.	SPIESZ, Mioritz	Weltegeschichte in Biographien I Band.	Leipzig	1891	9675	10332
647.	STAHL, H.	Bucureștii ce se duc.	Vălenii de Munte	1910	4813	4976
648.	STĂNCESCU, Dumitru	La gura sobei. Snoave și basme.	București	1902	4745	4907
649.	STĂNCESCU, C.I.	Ce este frumusețea. Artele plastice în România, 1848-1878.	București	1896	4526	4673
650.	STAPLEAUX, D.	Le chateau de la Rage.	Paris		4732	4893
651.	STEINSIESS, P.F. Antonini	Aphorismi Juris praxeds seu res theologico-juridico-morales.	Pestini	1761	13149	35443
652.	STEINSIESS, P.F. Antonini	Aphorismi Juris praheos Liber III.	Pestini	1761	19930	35456

653.	STEINSIESS, P.F. Antonini	Aphorismi Juris praeros Liber IV.	Pestini	1761	19930	35457
654.	STENGEL, E.	Ausgaben und Abhandlungen aus dem Gebiete der Romanischen Philologie.	Marburg	1883	9671	10328
655.	STERCA-SIULUȚIU, Alecsandru	Cuventare ținută în conferințele regnicolare.	Brașiovu	1861	4538	4685
656.	STERNE	La vie et les opinions de Tristram Shandy. Tome I.	Paris	1902	4717	4873
657.	STERNE	La vie et les opinions de Tristram Shandy. Tome II.	Paris	1904	4717	4874
658.	STEUP, W.	Petits contes pour les enfants.	Leignitz	1888	4731	4892
659.	STOCKL, Albert	Lehrbuch der Philosophie.	Mainz	1869	9673	10330
660.	STROHLHEIM G.	Die Wundermappe oder sämtliche Kunst- und Naturwunder des ganzen Erlasses.	Frankfurt am Main	1836	10970	12110
661.	STUBEN RAUCH, Moriz	Handbuch der Österreichischen. Vervaltungs-Gesetzkunde. I Band.	Wien	1852	9607	10247
662.	STURMS, M. Cristoph Christian	Betrachtungen über die Werke Gottes Im Reiche der Natur und der Wortsetzung.	Wien, Prag	1797	25109	35435
663.	SUE'S Eugène	La Duchesse. Vol. I.	Leipzig	1847	4730	4888
664.	SUE'S Eugène	La Duchesse. Vol. II.	Leipzig	1847	4730	4889
665.	SUE'S Eugène	La Duchesse. Vol. III.	Leipzig	1847	4730	4890
666.	SUE'S, Eugène	La Duchesse. Vol. IV.	Leipzig	1847	4730	4891
667.	SUE'S, E.	Geheimnisse von Paris. II Teil.	Brunn	1869	9661	10315
668.	SULIOTIS, Ch. I.	Nicolae Blaremborg. Omul și faptele lui. Vol. I.	Brăila	1894	9615	10259

669.	SULIOTIS, Ch. I.	Nicolae Blaremburg. Omul și faptele lui. Vol. II.	București	1895	9615	10260
670.	ȘULUȚ- CĂRPENIȘEANU, A.	Graiul ardelenesc în raport cu limba literară de peste Carpați.	Sibiu	1890	2304	2363
671.	SZABÓ, Károly	Régi magyar könyvtár. III Kötet.	Budapest	1898	10155	10975
672.	SZAMATA, István	Magyar oklevél-szótár. Füzet 1- 15.	Budapest	1905	10256	11083
673.	SZATMARI, Michaelae	Physica contracta juxta principia neotenicorum.	Claudio poli	1719	cv	35475
674.	SZEMERE, Miklós	Homestead az ifjúság nevelése, újságíró iskola, honvédelmi nevelés.	Budapest	1902	5576	5759
675.	SZIKLAY, János	A testvérek. Regény.	Budapest	1899	2306	2365
676.	SZILÁGYI, Sandor	Erdélyország története. I Kötet.	Pest	1866	9919	10631
677.	SZILÁGYI, Sandor	Erdélyország története. II Kötet.	Pest	1866	9919	10632
678.	SZILY, Kálmán	A hő-elmélet második főtétele, levezetve az elsőből.	Budapest	1875	2746	2824
679.	SZIRMAI, József	Magyar nyelvkönyv német tannyelvű népiskolák használatára. IV füzet.	Nagy szombat	1896	9890	10599
680.	SZMIGELSKI, Victor	Tatăl nostru. Un ciclu e meditațiuni.	Blasiu	1888	4525	4672
681.	SZOKOLAY, István	Az új osztrák büntető törvénykönyv, magyarázó, II.	Pest	1802	8799	9216
682.	SZÖRÉNYI, József	Olvasmányok. A gymnáziumios reáltanodai alsóbb osztályok számára. I Kötet.	Budapest	1884	9901	10610
683.	TACITU, Corneliu	Opurile lui Caiu Corneliu Tacitu, traduse de G. J. Munteanu.	Sibiu	1871	8749	9163
684.	TAILLER, Emile	George Sand.	București	1914	4549	4696

685.	TAUTER, Alexander	Manuale iuris canoniei continuo respectu habito ad hungarium.	Sabariae	1902	10167	10987
686.	TEIRICH, Valentin	Schulrechenbuch für die unteren Klassen der Österreichischen Realschulen.	Wien	1871	9920	10633
687.	TELEOR, D.	Anecdote din viața lui Cuza-Vodă.	București	1910	4501	4648
688.	TEMPEA, Iosif	Manual pentru oratoria și dramaturgia limbei române.	Lugoș	1885	2718	2796
689.	TESTERCH, A.	Das Interessanteste der Länder, Völker- und Menschenkunde, Clime und die Climeser.	Wien	1828	11596	12788
690.	THACKERAY	Pendennis története. I.	Budapest	1904	9909	10620
691.	THAN, Karoly	Közlemények a m. k. egyetem vegytani intézetéből.	Budapest	1880	8541	8887
692.	THAN, Károly	A városligeti artézi kút hőforrásának vegyi elemzése.	Budapest	1880	8548	8894
693.	THAN, Károly	Közlemények a M. k. egyetem vegytani intézetéből.	Budapest	1880	8551	8897
694.	THEWREWK, István	László főherczeg életéből.	Budapest	1896	10192	11014
695.	THIERRY, Augustin	Récits des Temps Mérovingiens.	Paris	19?	4788	4950
696.	THIERS, A.	Geschichte der französischen Revolution. V Teil.	Leipzig	1844	10001	10749
697.	THIERS, A.	Geschichte der französischen Revolution. VI Teil.	Leipzig	1844	10001	10750
698.	THIERS, A.	Geschichte der französischen Revolution. VII Teil.	Leipzig	1844	10001	10751
699.	THIERS, A.	Geschichte der französischen Revolution. VIII Teil.	Leipzig	1844	10001	10752
700.	THIERS, A.	Geschichte der französischen Revolution. IX Teil.	Leipzig	1844	10001	10753
701.	THIERS, A.	Geschichte der französischen Revolution. X Teil.	Leipzig	1844	10001	10754
702.	THIERS, A.	Geschichte der französischen Revolution. XI Teil.	Leipzig	1844	10001	10755

703.	THIERS, A.	Geschichte der französischen Revolution. XII Teil.	Leipzig	1845	10001	10756
704.	THIERS, A.	Geschichte der französischen Revolution. XIII Teil.	Leipzig	1845	10001	10757
705.	THIERS, A.	Geschichte der französischen Revolution. XIV Teil.	Leipzig	1845	10001	10758
706.	THIERS, A.	Geschichte der französischen Revolution. XV Teil.	Leipzig	1845	10001	10759
707.	THIERS, A.	Geschichte der französischen Revolution. XVI Teil.	Leipzig	1845	10001	10760
708.	THYR, Max	Taktik. I Band.	Wien	1880	5555	5734
709.	THYR, Max	Taktik. II Band.	Wien	1880	5555	5735
710.	THYR, Max	Taktik. III Band.	Wien	1880	5555	5736
711.	TIKTIN, H.	Studien zur Rumänischen Philologie. I Theil.	Leipzig	1884	9664	10318
712.	TILL, Anton	Handbuch über Genceinde Verwaltung Verniogensgeflahung und Verechniswesen.	Budapest	1873	2346	2407
713.	TILLIER, Claude	Belle-plante et Cornelius.	Stras bourg		4725	4883
714.	TISZA, István B.	Küzdelem a parlamentarizmusért.	Budapest	1904	8690	9104
715.	TIVADAR, Margó	Általános Állattan -irta Margó Tivadar.	Pest	1868	8733	9147
716.	TOEPLER, Gottlieb	Praktischer Lehrgang zur leichten und schnellen Erlernung der Ungarischen Sprache.	Pest	1859	8738	9152
717.	TOEPLER, Gottlieb Edmund	Ungarisches Lesebuch mit einem vollständigen Wortregister und Anmerkung.	Pesth	1837	2743	2821
718.	TOLSTOI, Leon	Les Cosaques. Nouvelle.	Paris	19?	4740	4902
719.	TORMAI, Gyula	Japán és India.	Budapest	1909	10164	10984
720.	TÖRÖK, István	IV Henrik politikája.	Kolozsvár	1876	5571	5753
721.	TÓTH, Kálmán	A tudomány vértanúi.	Budapest	1886	2456	2519

722.	TÜRK, Wilhelm	Leitfaden für den Unterricht in der Formen-und Grossen - Lehre	Potsdam	1843	2311	2370
723.	URBANITZKYA. R.	Physik und Chemie.	Wien	18?	9644	10294
724.	URECHIA, V.A.	Schițe de istoria literaturii române. Partea I.	București	1885	2885	2968
725.	VÁCZY, János	A magyar irodalom története. I Kötet.	Budapest	1902	5574	5756
726.	VÁCZY, János	A magyar irodalom története. II Kötet.	Budapest	1902	5574	5757
727.	VALLÓ, Árpád	A méhtenyésztés vezérfonala.	Budapest	1914	8811	9228
728.	VARGYAS, Endre	Földrajz. Egy tanítóval bíró falusi népiskolák számára.	Budapest	1902	8752	9166
729.	VARLAAM	Căzaniile lui Varlaam.	București	1903	4577	4724
730.	VÂRNAV, Teodor	Istoria vieții mele (1845).	București	19?	4757	4919
731	VAUDERE, Jane de la	La mystérieuse.	Paris		4640	4787
732.	VERESS, Endre	Erdély-és Magyarország Régi oláh könyvek és nyomtatványok. (1544-1808).	Kolozsvár	1910	8817	9234
733.	VERONIO, Francisco	Secretio eorum quae sunt de fide catholica.	Pasanii	1763	19932	35464
734.	VIERGE, Antiennes	Laudes de l'Office de la Vierge			13167	35469
735.	VIRGILII MARONIS, P.	Opera.	Lipsiae	1829	13161	35500
736.	VIRGILII, M.P.	Tom III; Ecloga VIII-X; Georgica Lib I-IV Aeneida Lib I-XII.	-	18?	13152	35466
737.	VISONTAY, János	Ausztria-Magyarország földirata, középtanodák használatára.	Budapest	1882	8697	9111
738.	VISONTAY, János	Egyetemes Földirat: Európa, Ázsia.	Budapest	1883	8716	9130

739.	VLAICU, Arsenie	Curs practic de aritmetică pentru școalele populare Române. Partea I An I-II de școală.	Brașov	1892	8709	9123
740.	VLAICU, Arsenie	Curs practic de aritmetică pentru școalele populare Române. Partea I An III-IV de școală.	Brasso	1903	8710	9124
741.	VOLNEY, C.E.	Die Ruinen oder Betrachtungen über die Revolutionen der Reiche.	Breunsch- weig	1839	3142	3231
742.	VOLTAIRE	La Henriade	Paris	1886	4719	4876
743.	VOLTAIRE	Histoire de l'empire de Russie sous Pierre le Grand. Tome I.	Paris	1885	4720	4877
744.	VOLTAIRE	Histoire de l'empire de Russie sous Pierre le Grand. Tome II.	Paris	1888	4720	4878
745.	VOLTAIRE	Anti-Machiavelique essai de critique sur la prince de Machiavel.	Göttingen	1741	13156	35455
746.	VÖRÖS MARTY, M.	Cserhalomja.	Budapest	1900	9896	10605
747.	VUIA, Gyula	Gyakorlati tanmenet.	Arad	1910	8751	9165
748.	WACHENHUSEN, H.	Was die Strätze verschlingt. I Band.	Berlin	1882	9905	10616
749.	WACHEN HUSEN, H.	Was die Strätze verschlingt. II Band.	Berlin	1882	9906	10617
750.	WACHEN HUSEN, H.	Was die Strätze verschlingt. III Band.	Berlin	1882	9907	10618
751.	WAGNER, Richard	Lohengrin. Teatru.	București	19?	4747	4909
752.	WALLER, Horace	Letzte Reise von David Livingstone in Centralafrika von 1865 bis zu seinem Tode 1873. II Bd.	Hamburg	1875	9672	10329
753.	WEIGAND, Gustav	Elfter Jahresbericht des Instituts für rumänischen Sprache in Leipzig.	Leipzig	1904	8530	8876

754.	WEIGAND, Gustav	Die Aromunen Ethnographisch-Philologisch-Historische Untersuchungen. Band I.	Leipzig	1895	9605	10245
755.	WEIGAND, Gustav	Korosch und Marosch Dialekt.	Leipzig	1897	2339	2400
756.	WEISHAUPT, Henrich	Elementar-Unterricht im linearen Zeichnen für Technische Schulen und Zum Selbstunterricht. II Teil	München	1870	9664	10319
757.	WEISHAUPT, Henrich	Elementar-Unterricht im linearen Zeichnen für Technische Schulen und zum Selbstunterricht. I Teil	München	1873	9664	10320
758.	WEISHAUPT, Henrich	Elementar-Unterricht im linearen Zeichnen für Technische Schulen und Zum Selbstunterricht. III Teil	München	1863	9664	10321
759.	WEISS, J. B.	Lehrbuch der Weltgeschichte. I Band.	Wien	1859	10148	10968
760.	WEIGAND, Gustav	Elfter Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache in Leipzig.	Leipzig	1910	2344	2405
761.	WENZIG, Josef	Die Umgebungen Prags. 4 Lieferung.	Prag	1859	10258	11085
762.	WESZELY, Ödön	A modern pedagógia útjain.	Budapest	1910	5554	5733
763.	WIEDERGE SASZ, R.	Deutsches Lesebuch für Volks- und Bürgerschulung.	Wien	1875	9679	10337
764.	WILDEN BRUCH, Ernst	Doi trandafiri. Lacrimi de copii.	București	1896	4517	4664
765.	WILLIFEN, W.	Theorie des großen Krieges angewendet auf den russisch palnischen.	Berlin	1840	5567	5748
766.	WILLIFEN, W.	Theorie des groszen Krieges. II Theil.	Berlin	1840	5567	5749
767.	WILLIFEN, W.	Der Italienische Feldzug des Jahres 1848.	Berlin	1849	9640	10290

768.	WINIWARTER Joseph	Handbuch der Justiz-und politischen Gesetze und Versendungen. I Band.	Wien	1829	9601	10240
769.	WINIWARTER,Jose ph	Handbuch der Justiz-und politischen Gesetze und Versendungen. II Band.	Wien	1829	9601	10241
770.	WITSCHERL, John Heinrich Wilhelm	Morgen und Abendopfer in Gesangen.	Wien	1810	25119	35494
771.	WOLF, Adam	Geschichtliche Bilder aus Österreich. I Band	Wien	1878	10139	10953
772.	XENOPOL, A. D.	Studii economice.	Craiova	189?	12283	13542
773.	ZAMFIRESCU, Mihail	Cântece și plângeri. Poezii 1861-1873.	București	19?	4787	4949
774.	ZEMETHY, Bodrog	Magyar-latin szótár. Selultz latin.	Győr	1884	2342	2403
775.	ZENNERN, Godfried	Compendienschles Staats- Historisches und Friedenz Lexicon.	Nuren berg	1730	19944	35442
776.	ZIMMERMANN, W. I.	Bildungsgeschichte der Menschheit. II Theil Rom.	Berlin	1871	9670	10327
777.	ZIPPE, F. X. M.	Die Charakteristik des Naturhistorischen Mineral- Systems.	Wien	1858	12306	13566
778.	ZOLA, Emile	Sângele.	București	1908	4533	4680
779.	ZSINDELY, Sándor	Iskolaegészségtan.	Budapest		2712	2790

CATALOG CĂRȚI NESTOR ȘIMON II*

Nr.	Titlul	Locul	Anul	Cota cărții	Nr. crt.
1.	?	Leipzig	1839	9912	10623
2.	1867-dik évi országos törvénytár.	Pest	1870	10249	11076
3.	A Budapesti állami pedagógum gipszöntő - műhelyében készült gipszöntvények árjegyzéke.	Budapest	1891	10245	11072
4.	A description of Holland.			13153	35460
5.	A gimnáziumi tanítás terve	Budapest	1887	10176	10997
6.	A Jókai – jubileum és a nemzeti diszkiadás története.	Budapest	1898	2722	2800
7.	A képviselőház elé terjesztett jelentések.	Pest	1872	10210	11034
8.	A kolozsvári magyar királyi Ferencz József tudományegyetem tanulmányai	Kolozsvár	1904	5559	5740
9.	A luczerna és a lóhere termesztése.	Budapest	1912	8694	9108
10.	A magyar korona országainak állami zárszámadása az 1871. évre.	Budan	1872	10224	11048
11.	A Magyar Szent Korona Országainak helységnévtára 1913.	Budapest	1913	10257	11084
12.	A Magyar Tudomány Akademia kiadásában megjelent munkáknak és folyóiratok tartalma. II Rész.	Budapest	1911	9884	10593
13.	A magyarok tetteiről.	Budapest	1?	4780	4942
14.	A Szent Orsolyarendi női gazdasági tanintézet Kassán.	Kassa	1908	12440	13712
15.	A szabadoktatás országos szervezete.	Budapest	1909	10186	11008
16.	A vallás- és közoktatásügyi M. Kir. miniszternek az országgyűlés elé terjesztett jelentése. I Rész.	Buda	1870	10171	10991

* Conține atât publicații periodice/anuare cât și lucrări realizate în colectiv sau de către/în numele unor instituții. Înregistrarea eronată la tema „periodice” a unor poziții s-a făcut la Biblioteca Academiei Române Cluj-Filiala Năsăud.

17.	A vallás és közoktatásügyi M. Kir. miniszternek az országgyűlés elé terjesztett jelentése. II Rész.	Buda	1871	10172	10992
18.	A Vallás és közoktatásügyi M. Kir. miniszternek a közoktatásról való jelentése.	Budapest	1888	10188	11010
19.	Abecedariu.		18?	13157	35438
20.	Acatistul pria sfintei născătoare de Dumnezeu și alte acatiste și rugăciuni.	Sibiu	1862	13165	35472
21.	Acatistul pria sfintei născătoare de Dumnezeu și alte acatiste și rugăciuni.	Sibiu	1862	13162	35471
22.	Államköltségvetés a magyar korona országai részére. 1873.	Budan	1872	10241	11067
23.	Államköltségvetés az 1873. évre - részletezés 2, 3, 6-14 füzet.	Budan	1872	10209	11033
24.	Allerunterthänigstes Bittgesuch der ehemaligen Grenzbevölkerung des bestandenem II Rumänen 17 Grenz.	Bistritz	1886	8540	8886
25.	Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen. 15/Ab.	Berlin	1888	10145	10965
26.	Allgemeines Österreichisches bürgerliches Gesetzbuch 29 V 1853 in den Grossfürstenthumen Siebenbürgens. III.	Wien	1853	10138	10952
27.	Aprobatarum constitutionum regni Transylvanie & partium Hungarie eidem annexarum.	Alba-Iulia	1653	10180	11002
28.	Atheneul Român, conferințe publice 1884-85.	București	1885	2870	2953
29.	Autonomia Catolică din Ungaria și pericolul ce amenință prentîrînsa independința Metrop. Greco-Unită.	Brașov	1897	2708	2786
30.	Az 1870 II. sz. üstökös definitív pályaszámítása.	Budapest	1875	2745	2823
31.	Bericht der Handels- und Gewerbe-Kammer in Kronstadt.	Kronstadt	1859	10147	10967
32.	Bestimmungen zur theilweisen Vereinfachung des militärischen Geschäfts = Betriebes.	Wien	1861	5551	5730

33.	Bibliothek Indogermanischer Grammatiken. IV Band.	Leipzig	1908	9662	10316
34.	Beispiele mit Erläuterungen zu den Verhaltungen der in Quelle Verbannde,...	Wien	1881	2709	2787
35.	Budapest és környéke -természetrajzi, orvosi és közművelődési leírása.	Budapest	1879	5549	5727
36.	Călăuza stațiunelor balneare și climatice și a apelor minerale naturale românești.	București	19?	10160	10980
37.	Cartea lui Iov.	București	1895	4773	4935
38.	Catalogus lihorum selectissimarum.	Wienn	1775	19935	35446
39.	Câteva orientări metodice pentru totalu tuturor lecțiunilor de geografie. Cl. II-IV.	Craiova		2753	2832
40.	Christliches Gesetzbuch zum gottesdienstlichen Gebrauch der Evangelischen .	Bistritz	1823	19928	35461
41.	Christliches Gesetzbuch zum gottesdienstlichen Gebrauch der Evangelischen Gemeinden in Siebenbürgen.	Bistritz	1852	19929	35462
42.	Columen orbis Christiani Joannes Hunniades.	Tyrnaviae	1724	19949	35505
43.	Comerțul exterior al României cu Grecia 1885-1904.	București	1906	10178	11000
44.	Comerțul exterior al României și mișcarea porturilor.	București	1907	10196	11018
45.	Computu publicu alu Fondului Reuniunei Femeilor Române, Partea II.	Brasiovu	1854	13145	35433
46.	Conciliulu Provinciale Primu alu Provinciei bisericești Gr. Cath. Alba-Iulia și Făgărașului 1872.	Blasiu	1882	8741	9155
47.	Conspectu despre P. T. Domnu membru fondator ordinari și onorari ai Asociațiunei transilvane Monare.	Sibiu	1866	5552	5731
48.	Datoriile copiiloru către părinții lor.	București	1863	4590	4737
49.	Der Feldzug des Jahres 1809 in Suddeutschland.	Wien	1862	10200	11022

50.	Der Gid und die Kriegsartikel des romanischen Regiments. <i>(trecut la manuscrise)</i>		1855	10252	11079
51.	Der praktische Dienst im Felde.	Wien	1867	9092	9638
52.	Der Sieg über sich selbst.	Wien	1872	5577	5760
53.	Deustches Lesebuch für die unteren Klassen der Gymnasien. Band I.	Wien	1876	2886	2969
54.	Die besonderen Krankheiten der Frauen und Mädchen.	Wiener	18?	10152	10972
55.	Die Mineral-Quellen zu St. Georg und Valea Vinului in Bistritz-Nass oder comitat.	Bistritz	1882	10198	11020
56.	Die Rumänen der Österreichischen Monarchie. II Heft.	Wien	1850	9620	10269
57.	Die Rumänen der Österreichischen Monarchie. III Heft.	Wien	1851	9620	10270
58.	Dienst-Reglement für die k. k. Infanterie. I Theil.	Wien	1807	5550	5728
59.	Dienst-Reglement für die k. k. Infanterie. II Theil.	Wien	1808	5550	5729
60.	Egy Erdélyi magyar nyelvművelő torosak fel a Mitasarul valo majzolet az haza felseg	Kolosvár	1791	cv	35439
61.	Előterjesztés a Földművelésről.	Buda	1872	10213	11037
62.	Elol-jaro beszed.			19945	35478
63.	Emlékkönyv Beöthy Zsolt születésének hatvanadik fordulójára.	Budapest	1908	2738	2816
64.	Emlékbeszédek, Dr. Kovács Ödön és Berde Sándor nagyenyedi Teológiai Akadémia tagjai.	Nagy-Enged	1896	5547	5725
65.	Emlékkönyv hazánk ezeréves fennállásának megünneplése alkalmából.	Beszterce	1890	2576	2645
66.	Epistola pastorală către clerul și poporul din arhiedieceasa latină din București.	București	1888	5562	5743
67.	Erster Jahresbericht des Marien-Vereins zur Beförderung der katolischen Mission in Central.	Wien	1852	10197	11019

68.	Erstes Sprach-und Lesebuch. Für katholischen Volksschulen in Kaiserthum.	Wien	1864	22411	35448
69.	Evreica du Ageria, dramă în 5 acte.	Viena	1851	4575	4722
70.	Geografia pentru școlile poporali. Cursul I.	Blasiu	1882	12325	13586
71.	Geschäfts-Eintheilung der Militär-Central Kanzlei und des Armee-Ober-Commando.	Wien	18?	10216	11040
72.	Goltingische gelehrte Anzeigen. I Band. <i>(trecut la periodice)</i>	Gottingen	1870	9921	10634
73.	Grundsätze der Höhern Kriegskunst und Beispiele.	Wien	1808	10250	11077
74.	Historiche Fragen. Tom I.	Hamburg	1711	25120	35481
75.	Historiche Fragen. Tom II.	Hamburg	1711	25120	35482
76.	Historiche Fragen. Tom III.	Hamburg	1711	25120	35483
77.	Historiche Fragen. Tom IV.	Hamburg	1711	25120	35484
78.	Historiche Fragen. Tom IX.	Hamburg	1711	25120	35489
79.	Historiche Fragen. Tom V.	Hamburg	1711	25120	35485
80.	Historiche Fragen. Tom VI.	Hamburg	1711	25120	35486
81.	Historiche Fragen. Tom VII.	Hamburg	1711	25120	35487
82.	Historiche Fragen. Tom VIII.	Hamburg	1711	25120	35488
83.	Ileana Cosînzeana. Din costiță floare-i cântă nouă'mpărați ascultă. Poveste.	Brașov	1910	4492	4639
84.	Înainte de pauză. Comedie într-un act de „Trocara”.	Brașov	1892	4530	4677
85.	Independința constituțională a Transilvaniei.	Iași	1861	4602	4749
86.	Indokolás a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium részéről.	Buda	1872	10211	11035
87.	Instrucțiune despre mesura metrică.	Buda pesta	1874	4540	4687
88.	Întocmirea instituțiilor Judecătorești.	București	1914	8746	9160
89.	Iskolaszövetkezeti alapszabály.	Kolozsvár		8800	9217
90.	Istoria evului mediu cl. VI-a.	București	19?	12323	13584
91.	Istории poporale.	Sibiu	1864	4786	4948

92.	Jelentés a magyar országgyűlés képviselőházából.	Pest	1872	10212	11036
93.	Kais kon Hochschule für Bodencultur in Wien.	Wien	1881	10175	10996
94.	Keresztyén katekizmus.	Kassa	1807	29153	35468
95.	Kolozs-megyei havasi községek ...azon megyei iskolai tanításról,...	Kolozsvár	1874	4777	4939
96.	Kolozsvári M. k. Ferencz-József Tudományegyetem. Tanulmányi, fegyelmi és leczkepénzszabályzata.	Kolozsvár	1893	8801	9218
97.	Leary's reckoner and Coin-Book.	Philadel-phia	1864	19959	35503
98.	Lebensbilder III. Lesebuch für Oberklassen deutscher Volksschulen.	Leipzig	1889	4814	4977
99.	Legea înființarei gardei orășenești.	București	1866	2890	2973
100.	Legea pentru întregirea armatei împreune cu instruițiunea oficială provisorie.	Clusiu	1864	10201	11023
101.	Legea pentru organizarea judecătorească.	București	1866	2891	2974
102.	Leotiuni (exhatatii) pentru dumineci și serbători. Text latin, fragment.			13156	35477
103.	Lettres interessantes du Pape Clement XIV (Ganganelli). Tome II.			19943	35506
104.	Loi et reglement pour la reorganisation du service general de la statistique en Roumanie.	Bucarest	1873	12320	13581
105.	Magyarország a Párizsi nemzetközi kiállításon.	Budapest	1900	10251	11078
106.	Maica Domnului la răstignirea lui Hristos și călugărul și hoții,...	Brașov	1911	4771	4933
107.	Mi Első Ferdinánd,... Törvényczikk.	Kolozsvár	1791	10254	11081
108.	Monografia Institutului de credit și de economii „Ardeleana” soc. pe acte Orăștie.	Sibiu	1912	10253	11080
109.	Nachtseiten der Gesellschaft. Eine Galerie merkwürdiger Verbrechen und Rechtsfalle. VI Bd.	Leipzig	1851	9926	10639
110.	Noul atac asupra școalelor noastre.	Sibiu	1893	3147	3236
111.	Noul atac asupra școlilor noastre.	Sibiu	1893	4524	4671

112.	O pagină din istoria contimpourană a României.	București	1884	12436	13708
113.	Összehasonlítása az előirányzatnak és a költségvetési hitelnek. 1871.	Buda	1872	10223	11047
114.	Patima și morte Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos.	Sibiu	1837	13170	35470
115.	Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz Josef Universität.	Czernowitz	1880	10168	10988
116.	Philosophie der Natur, oder Versuch einer aus der Philosophie gezogenen,....., Band II.	Berlin	1787	2893	2976
117.	Povestea lui Mihai-Vodă Viteazul (1595-1601).	Vălenii de Munte	1910	4523	4670
118.	Pravila bisericească. Numită cea mică tipărită mai întâi la 1640 în Mănăstirea Govora.	București	1884	8807	9224
119.	Preces et hymni in usum studiosae iuventutis apud scholar Pias.	Pesthina	1802	13167	35463
120.	Protocolul și cartea de documente a Dietei Marelui Principatu Transilvania.	Clusiu	1866	10181	11003
121.	Reden über vorzüglich wichtige Gegende der Religion.	Pesth	1817	13159	35445
122.	Reisen von Preszburg durch Mahren Schlessen und Ungarn nach Siebenbürgen.	Frankfurt, Leipzig	1793	25116	35437
123.	Responsabilitatea ministeriale.	București	1866	2862	2945
124.	Részletes kimutatás és Indokolás az 1874. évre.	Budapest	1873	10242	11068
125.	Römischer Ursprung der Rumänen oder sogenannten Wallachen.		18?	9598	10237
126.	Sammlung von Gesetzen und Verordnungen im Justitz, Sache für das Kaiserthum Österreichs. II Band.	Wien	1856	9608	10248
127.	Sammlung. Gesetze und Verordnungen im Justitz, Sache für das Kaiserthum Österreichs. V Band.	Wien	1856	9608	10249
128.	Sammlung deutscher Beispiele zur Bildung des Styls.	Wien	1839	9677	10334

129.	Sammlung von Gesetzen und Verordnungen im Testez Lache.	Wien	1856	9678	10335
130.	Sammlung Gesetze und Verordnungen im Testez Lache. X Band.	Wien	1857	9678	10336
131.	Serbările de la Blaj. 1911. O pagină din Istoria noastră culturală.	Blaj	1911	8812	9229
132.	Syntagma Juris Ungarici ac Transylvaniae.	Claudio poli	1762	cv	35501
133.	Szabályzat a középiskolai tanárvizsgálatra.	Kolozsvár	1883	8539	8885
134.	Tabellen zur Berechnung der Zinsen 30 000 Mark Kapital herab bis zu 1 Mark.	Harburg	18?	5556	5737
135.	Tăierile aplicate viței de vie.	București		2580	2649
136.	Tájékoztató a Fiumei M. Kir. Kiviteli Akadémia szervezetéről és tantervéről.	Fiume	1912	2554	2621
137.	Taktik der Infanterie und Cavalerie zum Gebrauche für Offiziere aller Grade und Waffen.	Adorf	1847	9622	10272
138.	Tanárbeiktató ünnepély.	Kolozsvár	1891	5569	5751
139.	Thomas et Lyall (1822-1844).	Paris	18?	10187	11009
140.	Törvényczikkek az új adókról.	Budapest	1875	9994	10727
141.	Übersichtliche Darstellung der Landeseintheilung des Grossfürstenthums aus Siebenbürgen.	Hermann-stadt	1853	10232	11056
142.	Ultima cronică română din epoca fanarioților.	București	1884	10221	11045
143.	Un graiu sinceru dela un deputat român.	Buda	1861	4790	4952
144.	Utasítás az általános pénztári ügykezelésre vonatkozólag.	Budapest	19?	10143	10962
145.	Útmutatás a görög és római írók olvastatásánál és a történet tanításánál.	Budapest	1892	10170	10990
146.	Vollständiges Orientierungs Hansersehe zur neuen Häuser-Gassen und Straßen.	Wien	1864	2570	2639
147.	Vegyes olrasmányok.	Brașov	1891	4791	4953
148.	Verhandlungen der Sächsischen Nations-Universität 17 Januar-11 Mai 1863.	Hermann-stadt	1863	9597	10236

149.	Verhandlungsprotokolle des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde.	Hermann-stadt	1846	10182	11004
150.	Verhandlungs-Protokolle der General-Versammlung der sächsischer Universität und der Siebenrichter.	Hermann-stadt	1892	9616	10261
151.	Veszprém megye 1870-ik évi népszámlálásának eredménye.	Veszprém	1871	10207	11031
152.	Wörterbuch zu le tour du Monde par Jules Verne.	Bielefeld, Leipzig		4663	4810
153.	Zwanzig Kupfertafeln und sechs genealogische Jerbellen zu Richter's Phantasien des Alterthuns.	Leipzig	1820	5560	5741

NESTOR ȘIMON – CONTRIBUȚII DOCUMENTARE LA ISTORIA GRANIȚEI NĂSĂUDENE

Adrian ONOFREIU

Prezentul material se dorește o continuare a eforturilor depuse pentru recuperarea operei și, implicit, a conturării personalității lui Nestor Șimon. Din acest proiect au fost realizate până acum mai multe etape, prezentate recent într-un studiu de sinteză¹.

Densitatea operei păstrată ne-a determinat să continuăm publicarea manuscriselor autorului². Aceasta și datorită faptului că, deocamdată, nu am reușit editarea tuturor manuscriselor într-un volum separat.

De aceea, în continuare, publicăm alte cinci manuscrise aparținând lui Nestor Șimon.

Criteriul principal pe care l-a avut în vedere demersul nostru a fost acela al *originalității conținutului*, înțeles în sensul că manuscrisele nu au mai fost „prelucrate” și publicate de urmași în perioada interbelică sau mai recentă.

În prezentarea manuscriselor am optat pentru ordinea cronologică a problemelor la care se referă. De aceea, am început cu *evenimentele din timpul împărătesei Maria Terezia*, care au avut ca punct final constituirea graniței militare și în zona Năsăudului, apoi *organizarea regimentului*, esența vieții de zi cu zi a celor militarizați – *proprietatea* – scurte considerații referitoare la *justiție*, rolul și importanța *comerțului* și a *căilor de comunicații* și, în final, o sumară caracterizare a perioadei extrem de nefaste din istoria urmașilor grănicerilor, aceea de administrare a comitatului Bistrița-Năsăud de către comitele suprem *Banffy Dezső (1883-1891)*.

Toate manuscrisele ne conturează personalitatea celui care le-a realizat. Ele au caracter științific, sunt extrem de bine documentate și conțin analize pertinente din domeniul dreptului, în care autorul s-a format și pe care l-a aplicat cu succes, atât în profesie, cât și în studiile pe care le-a realizat.

Considerațiile autorului ne introduc în lumea „graniței militare”, de la înființarea acesteia și până târziu, după desființare. Sunt analizate cu scrupulozitate condițiile

---

¹ Adrian Onofreiu, „Nestor Șimon, o colecție arhivistică prădută”, în *Sub semnul marilor înaintași. Ion Rusu Sărățeanu la 90 de ani*, volum inițiat și realizat de Alexandru Matei, Ed, Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2011, pp. 197-214.

² Parte din procesul restitativ, vezi *supra*, nota 1, publicate postum, pe două paliere: lucrări și studii, p. 211, la care se adaugă Adrian Onofreiu, „Contribuția lui Nestor Șimon la realizarea lucrării „Istoria Școalelor Năsăudene”, în „Studii și cercetări etnoculturale”, Bistrița, 16, 2011, pp. 165-190.

militarizării zonei, în contextual mai larg al graniței militare austriece și a celei din Transilvania și Banat³, statutul regimentului, în care la început, ofițerii erau toți străini, organizarea companiilor, disciplina militară, uniforma și evoluția relațiilor dintre diferitele localități militarizate.

Primele două manuscrise, circumscrise ca și conținut perioadei de început a regimentului, ne oferă informații interesante, considerații particulare ale autorului, care – mare parte – nu se regăsesc în preocupările privind această perioadă datorate celor care i-au urmat.

În privința proprietății, aceasta este urmărită în evoluția ei, de la perioada pre-militară și până la desființarea graniței. Deși scurte, considerațiile referitoare la mecanismul justiției în timpul regimentului sunt extrem de interesante și cu accente de originalitate.

În analiza rolului comerțului, ca factor determinant în dezvoltarea căilor de comunicații, autorul aduce considerații personale de certă valoare, descriind în amănunt nu numai căile principale, ci și cele utilizate *ab antique* de către locuitori, *plaiurile*, ca și elemente de legătură în zonele alpine.

Perioada cât comite suprem în Bistrița-Năsăud a fost Banffy Dezső s-a materializat într-un atac brutal asupra proprietății comunitare, reprezentată de fondurile constituite după desființarea sistemului militar. Prin introducerea controlului politic al comitelui suprem și modificare statutelor de administrare a acestor fonduri, în anul 1889, s-au creat premisele pentru atacarea sistematică, pe cale administrativă sau juridică, a proprietăților grănicerești.

Alături de consistentele note și trimiteri bibliografice ale autorului – care denotă o cunoaștere exhaustivă a bibliografiei, surselor arhivistice și presei, la momentul redactării – am intervenit cu actualizări ale acestora, din perspectiva istoriografică și cu unele completări, rezultat al cercetărilor derulate până în prezent⁴.

---

³ Un studiu foarte documentat, însă cu lacune în ceea ce privește istoriografia națională în această problemă la Josef Wolf, „Granița militară din Transilvania și din Banat (1762/64-1851/73)”, în volumul *Călător prin istorie. Omagiu profesorului LIVIU MAIOR la împlinirea vârstei de 70 de ani*, coordonatori Ioan Bolovan și Ioan-Aurel Pop, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2010, pp.83-113; vezi și Vasile Tutula, „Granița militară de sud și sud-est a Imperiului Habsburgic (1522-1881)”, în „Arhiva Someșană”, seria III, VI, 2007, pp. 295-303

⁴ Pentru istoriografia „graniței” militare năsăudene, vezi Adrian Onofreiu, „Granița năsăudeană sau perenitatea unei mentalități. Perspectivă istoriografică”, în „Anuarul Asociației profesorilor de istorie din România – filiala Bistrița-Năsăud”, I, 2006, pp. 219-225 (cuprinde perioada până în anul 2005); Idem, „Granița năsăudeană sau perenitatea unei mentalități. Perspectivă istoriografică II (2006-2010)”, în „Arhiva Someșană”, IX, 2010, 265-277.

Manuscrisele au fost numerotate cu cifre de la 1 la 5, iar la sfârșitul fiecăruia, am făcut și trimiterea la sursa unde se păstrează, pentru o verificare și eventuală consultare.

Intervențiile noastre le-am marcat cu un corp obișnuit al literei, iar cele ale autorului, cu un caracter *deosebit*.

Efortul nostru se concretizează și în prezentul studiu, prin stăruința continuă – *nici o zi fără o urmă (scrisă-n.n.)*, după mărturisirea autorului manuscriselor – de a aduce la lumină pe „Nestorul” graniței militare năsăudene.

1.

Evenimente din domnia împărătesei Maria Teresia până la înființarea miliției confiniare în Transilvania

După moartea împăratului Carol VI, în puterea legii *Sancțiunea Pragmatică* urmă pre tron fiica sa cea mai mare, *Maria Teresia* (1740-1780). Cum se sui Maria Teresia pe tronul Austriei și al Ungariei, mai mulți domnitori pizmuind marea întindere a Monarhiei Habsburgice voiau ca Maria Teresia să rămână numai cu Ungaria și Transilvania, cu Auria Inferioară, cu Stiria, Carinthia și Carniolia și să poarte titlul de regină a Ungariei, iar celelalte provincii să fie dezmembrate.

Împăratul Carol al VI la moartea sa, lăsa în tezaurul statului numai 100.000 florini și o armată abia de 30.000.

În primăvara anului 1741 bavarii și francezii au și pătruns în țările austriece, ca să le ocupe, iar acelora le urmau alți confederați.

Împărăteasa Maria Teresia, strâmtorată de războaiele și primejdiile care-i amenințau împărăția din afară, făcea tot ce-i stătea în putință spre a-și câștiga simpatiile ungarilor. În 18 mai 1741 se deschise Dieta Ungariei în Pojon. În 19 Iunie 1741 însăși împărăteasa, în contra obiceiului, plecă la această dietă. Ca să cucerească pe ungurii atât de simțitori pentru forme externe, împărăteasa rânduise ca naia⁵ ce avea să o transpoarte de la Viena pe Dunăre până la Pojon, să fie toată împodobită cu tricolorul și insignele ungurești. Chiar și personalul de serviciu de pe naie era îmbrăcat în aceste culori. Nicăieri nu se vedea decât roșu, verde și alb.

Această dietă nu a rămas fără înrăurintă asupra rapoartelor din Transilvania.

Ungurii cereau încă de atunci ca împărăteasa să guverneze Transilvania numai ca regină a Ungariei, ba pretindeau chiar uniunea și contopirea Transilvaniei cu Ungaria(s.a.). Împărăteasa făcea cele mai frumoase promisiuni Ungurilor că-și va da silința să

---

⁵ Nava, vaporul.

restabilească starea fericită a Ungariei⁶.

Acea dietă, dacă a voit ca țara să scape de pericolul de a fi contopită mai curând ori mai târziu într-o Germanie mare, a trebuit să respecte Sancțiunea Pragmatică și să se adune împrejurul dinastiei vechi, căci de se întorcea la vechiul drept electoral, casat însă sub Leopold I, претенденти s-ar fi aflat câte degete la două mâini și războiul civil era gata, apoi și unele dinastii europene ar fi știut să pescuiască în tulbure, iar Polonia, cu necurmatele sale conflicte electorale încă le era înaintea ochilor.

Dieta Ungariei cumpănind acestea și alte împrejurări de mare gravitate din acea epocă, nu lipsi a vota în aceeași zi 21.000 de recruți pentru armata permanentă, spre a se scoate din poporul țaran și din orașe, iar pentru nobilimea țării decretă insurecțiunea după uzul vechi al țării, anume 35.000 pedestrime și 15.000, călărime.

Din Croația cu Slavonia și Sirmia, din Transilvania, numai 5.000, din care apoi s-au format cele două regimente de infanterie și unul de călărime, ca trupe de linie cunoscute în 1848 sub nume de Carol Ferdinand și de Leiningen, căci celelalte transilvane s-au format mai târziu; călărimea era cea de husari, cu chivăra roșie a arhiducelui Iosif. Nici atâta oaste regulată nu avuse Transilvania până la Maria Teresia! Nici Ungaria nu avuse până atunci armată de linie; că rămăsese și în această privință tare în coada popoarelor apusene.

Între astfel de împrejurări episcopul român Ioan Inochentie Klein, care în decursul domniei lui Carol al VI-lea a ajuns la convingerea că ori ce încercase de a dobândi vre-o ușurare pentru clerul și poporul său de la guvernul și dieta Transilvaniei, este zadarnică, și la începutul domniei împărătesei Maria Teresia începuse să reclame drepturile bisericii și națiunii române.

Spre a putea dobândi ceva de la Curte, agentul Hardt recomandase episcopului ca să ofere Majestății Sale un regiment întreg, cu cheltuiala clerului și a națiunii române.

Episcopul Klein a și promis împărătesei, că dacă i se vor împlini cererile, el va forma regimente române (10.000 soldați) spre a o ajuta în războaie, numai să fie conduse și de ofițeri români până în statul maior⁷.

Opt ani a durat acel război de succesiune cu sorți foarte schimbătoare; apoi urmă o pace care dură iarăși 8 ani, iar în 1756 se începu războiul de 7 ani cu regele Prusiei, Friederic II, cu amestecul mai multor state și iarăși cu sorți foarte diferite, mai ales în vreo zece bătălii mari, până când obosiți cu toții de atâtea cruzimi și devastări barbare, Franța, Anglia și Spania subscrise în 3 noiembrie 1762 pacea la Fontainbleau, după care urmă și

---

⁶ Vezi dl. Augustin Bunea în *Episcopul Ioan In. Klein*, pag. 57, după Alfred Ritter von Arnelli, *Maria Theresia*, Wien 1863, I Band, pag. 253 și urm.

⁷ Dr. Aug. Bunea, *Episcopul Klein*, pag. 62.

pacea Austriei și a Saxoniei cu Prusia, în 15 februarie 1763.

Așa, față cu toate pericolele amenințătoare în acel resbel de succesiune, Maria Teresia, deși nu căpătă ajutor de la nici o putere din afară, afară de Anglia, totuși prin devotamentul și alipirea sinceră a popoarelor sale, se știu susține și apăra în contra tuturor furtunilor politice ce amenințau căderea tronului ei.

Transilvania în acea epocă nu a fost teatrul vre-unui război, numai cât la multe mii de români înrolați în regimente și scoși în țări străine le-au rămas osemintele pe acolo și memoria lor s-a conservat numai în tradițiunea poporului, care până la 1848 mai știa să spună multe auzite din bătrâni, de când aceea luaseră parte în bătăile cu „Burcușul” (cu prusianul)⁸.

În acel resbel au luat parte și grănițeri din regimentele confiniare formate în Croația și Banat (1745-1756).

Acei grănițeri s-au purtat cu atâta bravură și au dezvoltat o energie belică atât de mare, încât împărăteasa, încă în decursul resbelului și-a propus ca să continue cu organizarea regimentelor de graniță încă și împrejurul Transilvaniei. Și monarhia după astă catastrofă, începu a reînvia ca fenicele din cenușa sa. Un document destul de învederat acesta, că o putere, un domnitor, numai atunci e într-o adevăr tare și mare, când poate conta pe simpatia, credința și alipirea popoarelor sale. „Fericiți sunt aceea Domni, cărora țările lor le slujesc din dragoste, nu de frică, că frica face urâciune și urâciunea, cât de târziu, tot izbucnește” – zice vechiul cronicar al Moldovei, Miron Costin⁹.

Mai mulți dintre istoricii noștri compatrioți au avut și mai au oareșcum, pasiune de a afirma cum că până la înființarea graniței militare în Transilvania, numai sașii și secuii au fost singurii apărători.

Astfel, un Johan Schuster, profesor gimnazial în Bistrița, scrie cum că sașii când au venit în țară nu s-au așezat în mijlocul țării, ci la granițe și încă cea mai mare parte, în sud și în nord. Ei au fost chemați de regii ungurești spre a apăra țara față de inamicii interni și externi și peste tot, spre a câștiga vaza coroanei¹⁰.

Faptul însă este cum că, fiii patriei noastre și în special străbunii noștri au luat partea cea mai însemnată la apărarea patriei și la mântuirea tronului. Ei încă au sacrificat avere și sânge pentru susținerea unei monarhii, a cărei parte integrantă și nedespărțită a constituit-o și o constituie și Transilvania. Numai aceea era mai dureros, că fructele

⁸ Vezi *Părți alese din istoria Transilvaniei* de George Barițiu, vol. I, pag. 353-357.

⁹ În *Cartea pentru descălecatul de-ntăiu a țerei Moldovei și a neamului moldovenesc*, Edițiunea de V.A. Urechia, pag. 462.

¹⁰ Vezi „Bistritz und der Vehlust seiner Besitzungen im Rodnaerthale”, von Iohann Schuster, gymnasial profesor, în „Bistritzer Zeitung”, nr. 14, Feuilletin.

sacrificiilor lor, românii nu le secerau sub numele lor, ci sub nume străin, sub numele patronilor săi, sub numele maghiarilor, domnilor săi și mai ales, tot numai în favoarea acelora.

Așa de exemplu, pe când în anul 1744 se purta resboiul la Rin și în Boemia cu furie mare, împărăteasa provocă din nou pre nobilime la insurecțiune. Dieta însă, în loc de a obliga pe nobilime ca să se scoale și să plece în persoană așa cum era prevăzut în legile țării pentru clasele privilegiate, după multe certuri, ca totdeauna, decise ca în loc de insurecțiunea nobililor, să înființeze numai un regiment de 1.000 călăreți adunați mai mult numai din clasele cele mai sărace și anume, 840 feciori din comitatele feudale, 112 dintre secui și 48 din săsime.

Contribuțiunea militară (*Quantum militare*), care după anul 1747 a variat între 720.000 și 864.000, o plătea numai poporațiunea rurală, care în marea sa majoritate era română în acel veac, ca totdeauna, apoi și o parte considerabilă dintre locuitorii orașelor. Toate celelalte clase erau scutite direct sau indirect, iar poporațiunea secuiască întreagă pretindea scutini¹¹ de ori ce impozit, sub pretext că ea apără țara cu armele, ceea ce de mult ajunsese a fi numai o ficțiune, precum era tot ficțiune și apărarea țării prin nobilime.

Înrolarea la oaste numai cu mare greutate se putea face, prin înrolare de bună voie, cu arvună de câte 10 florini și așa se putea aduna câte o mie, două, de feciori din poporațiunea cea mai înjosită. Mai târziu s-a introdus metoda prinderii cu funia și cu câinii satului, iar această metodă barbară fu susținută până în anul 1830 și respectiv, până la legea din 1847, când s-a introdus mai întâi tragerea la sorți¹².

ad. 8

Înainte de a trece mai departe, este aici locul să amintim de un alt fel de agitațiune, care cuprinse spiritele românilor *din părțile Bistriței, Solnocului Interior și Dobociei*, tot în anul 1746.

Aceștia, pe cum arată rescriptul împărătesei din 18 iunie 1747, nu mai puteau purta contribuțiunile duplicate, căraușiile grele pe seama miliției, robotele insuportabile și zilele de lucru din samă afară multe¹³, ce trebuiau să le presteze pentru banii luați împrumut în timp de necaz. Sub povara acestor sarcini o mulțime foarte mare (*ingens multitudo*) de țărani români [și] luă lumea în cap și trecu în 1746 în Moldova. Împărăteasa aflând despre aceasta din un raport al comandantului trupelor, făcu dispoziții severe să se împiedice emigrațiunea, iar cei emigrați să se întoarcă acasă. În scopul acesta dădu ordin la oficiile de

---

¹¹ Scutirea.

¹² Georgiu Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. I, pag. 364-366.

¹³ Corect, multe fără de seamă.

vamă, ca după lucrurile și vitele emigraților, în caz când ei s-ar întoarce în patrie, să nu se ia „trigesima” (vamă, a treizecea parte)¹⁴.

Înființarea miliției confiniare sau de graniță din Transilvania

Una din problemele cele mai importante, a cărei dezlegare bună o voise împărăteasa Maria Teresia în Principatul Transilvaniei a fost, a deprinde pe o parte considerabilă a locuitorilor la viața militară, la purtarea armelor, de care se dezvățaseră foarte mult în vre-o trei generațiuni din urmă. Las', că proporțiunea rurală iobăgită din vecuri nu a fost suferită niciodată¹⁵ să poarte arme fără permisiunea domnilor, dar apoi chiar și acele clase ale poporului, care au stat în arme din veacuri, au fost succesiv dezarmate, sau, de-a dreptul, sau pe tăcute, prin nefolosire de serviciul lor militar din partea țării. Aceștia au fost secuii, în ținuturile de către Moldova și românii, de-a lungul țării, cât ține din Districtul Bârsei (Brașov), pe lângă fruntariile Munteniei, până în Banatul Timișoarei, iar de către nord-ost, cât ține de la Cetatea de Piatră (Kövar), Ciceu și Districtul Rodnei întreg, de către Bucovina, toți aceștia cunoscuți în vechime sub nume de plăieși (de la plai) dorobanți, iobagiones castri etc.

Împărăteasa și consilierii săi nu se puteau îndestula dintr-o țară ca Transilvania, numai cu două regimente de pedestrimă și unul de călărimă.

Chiar interesele vitale ale Principatului cereau un serviciu militar mult mai valoros și insuflător de încredere.

Insurecțiunea nobilimii, cu care se laudă aristocrația, era în acel veac de o valoare prea problematică, din orice punct de vedere ar fi fost considerată în Transilvania, ca și în ori care țară. A forma trupe de domnișori dedați a dormi până [spre] răsăritul soarelui și a bea cafeaua în așternut ca bolnavii, a-i disloca în cete pe la fruntariile țării, ca să o apere de ciumă, de hoți și prevaricanți¹⁶ pe plaiuri și prin strâmtori de munți, de incursiunile turcilor în timpuri de campanii belice, ar fi fost o încercare pur și simplu imposibilă.

Așezământul miliției confiniare nicidecum nu a fost o invențiune nouă din domnia Mariei Teresia. Mult mai înainte de aceea așezaseră protopărinții săi, mai vârtos după catastrofa de la Mohacs, colonii militare în contra turcilor începând din Dalmația, în Croația și Slavonia, până către Banat. Coloniile militare însă nu erau nici înainte cu trei sute de ani un așezământ nemaiauzit. Roma veche își avuse sub imperatorii cei mai mari coloniile sale militare foarte bine organizate și cum am zice, îngrădite cu fotărețe. În partea

¹⁴ Dr. Aug. Bunea, în *Episcopul Klein*, pag. 203-204.

¹⁵ Nu i s-a permis niciodată.

¹⁶ Răufăcători.

de către miază noapte a Transilvaniei s-au descoperit și se văd până în ziua de astăzi urmele de la *Limes dacicus* cu valuri (șanțuri) și cu turnuri. Rusia încă își are coloniile sale militare.

Împărăteasa vedea necesitatea urgentă de a întinde coloniile militare și mai departe încoace de la Banat prin Transilvania, până spre comitatul Marmăției. Pe lângă îngrijirea de securitatea locală și provincială, consilierii împărătesei mai vedeau și alte mari foloase de la militarizarea locuitorilor de pre fruntariile țării. Experiența făcută cu regimentele croate și sârbești învățase pe generali, că în timp de război, din regimente se puteau pune sub arme câte 3, până la 4 mii de ostași încă și mai mulți, care în timp de pace nu costau nimic, ci se susțineau din cultivarea moșioarelor pe care erau așezați, iar în pericol, statul avea ostași exercitați și disciplinați, peste aceea și mai deștepți, căci comandamentele militare înființară peste tot școale elementare și pe la centre, școale normale, organizate militărește. Erau și legile militare, deși aspre, însă precise, încât coloniștii știau foarte bine ce au să facă și ce să lase.

Afacerile lor civile erau pertractate tot în sânul fiecărui regiment, cu prima instanță, în compania fiecăruia. Pe lângă organizațiune ca aceea, grănițerii îndată de a doua generațiune înainte începuseră să simtă, că acum și ei sunt *oameni*, iar nu mai mult, vite de jug ori de ham. Un alt folos esențial, pre care-l prevedea guvernul central din militarizarea câtorva zeci de mii de familii țărănești, era înfrânarea prin acestea a neîncetelor pretensiuni și excese de ale aristocrației și a patriciatului, era crearea unei clase de cetățeni mult mai liberi decât iobăgimea, dar mult mai disciplinați decât să cuteze vreodată a face cauză comună cu aristocrația, în caz când aceasta ar cugeta iarăși rebeliuni.

Tocmai prevederile acestea însă nu puteau nici decum să convină claselor privilegiate, de aceea ele s-au și opus din rășputeri la militarizare.

Gubernator al țării era pe atunci comitele *Ladislau Kemény*. Curtea s-a încercat mai întâi să prepare spiritele prin acel guvernator; acesta însă răspunse că militarizarea se poate întâmpla numai prin un vot al dietei, pentru că formarea miliției grănițerești fără învoirea staturilor țării e în contra legilor, prin urmare, că el nu poate concurge¹⁷ întru nimic la realizare aceluia plan. Curtea însă știuse din capul locului, că atât aristocrația cât și săsimea sunt din tot sufletul și din tot cugetul în contra armării, fie și numai a unei părți din popor, și aceasta, nu numai pentru că nu voiau să piardă atâtea mii de sclavi, ci și pentru că se temeau de urmări.

Cei care erau pentru înființarea graniței au spus împărătesei că, conform legilor, e îndreptățită a face atare, și se provocară la acei martori, care cunoșteau mai bine legile

---

¹⁷ A se implica, a susține.

Transilvaniei la cancelarul și judele țării, la noi numiți protonotari. Împărăteasa Maria Theresia fiind de o natură sentimentală, spre a-și împăca conștiința, că prin înființarea miliției confiniere nu calcă vreo lege a țării, a chemat la Viena pe unii din legiștii¹⁸ cei mai buni ai țării, anume pe sasul *Samuil Bruckenthal*, denumit atunci cancelar, mai târziu guvernator și pre *C. Nemeș*, atunci protonotar, sau cum se zice în alte țări, jurist consult al statului. Ambii aceștia declarară „că împărăteasa, prin realizarea planului său, nici decum nu va viola legile țării, ci din contră, le va împlini; tot ce va fi nou se va reduce la organizarea mai corespunzătoare artei militare înaintate. Secuții strigă neîncetat, că ei sunt ostași născuți, de aceea nu vor să plătească nici contribuțiuni.

Românii, ca foști ostași ai fortărețelor de la fruntariile țării, ca dorobanți și plăieși actuali, cer ei înșii¹⁹ arme și vor să se supună la disciplina militară²⁰”.

Nu vom uita, că tocmai în acele zile se prevedea un nou război, se lățise și faimă despre o invaziune de tătari.

Afaceri religioase ale românilor din Transilvania

Fără a cugeta ca să știu istoria bisericească, mă văd totuși silit a mă ocupa pentru veacul al XVIII-lea, neasemănat mai mult cu evenimente bisericești, decât ar avea aici loc între alte împrejurări; însă chiar lectorii se vor putea convinge, că este foarte anevoie, sau chiar peste putință a înțelege o mulțime de apariții cu ocaziunea înființării graniței militare, dacă nu vom reflecta mai de aproape cel puțin la câteva evenimente mai decisive din viața noastră bisericească. Biserica poporului român din Transilvania și părțile Ungariei a fost la anul 1700 dezbinată în două confesiuni, una greco-răsăriteană sau bizantină, iar alta reformată calvină, însă așa, că și biserica greco-răsăriteană își pierduse și cele din urmă resturi ale autonomiei sale, devenise subjugată de către superintendentul calvinesc.

În această stare, de nemaiauzită decadență și umilire rușinatoare se aflase biserica românilor în anii în care Casa de Habsburg luă în posesiune Principatul Transilvaniei și pe când locul propagandei reformate calvine începu să-l ocupe propaganda religioasă romano-catolică, fără însă ca propaganda calvină să fi părăsit lupta cu totul.

Ungurii reformați au crezut că erau datori nu numai confesiunii lor religioase, ci și mai vârtos, existenței lor naționale maghiare a rezista cu toate mijloacele iertate și neiertate, morale și nemorale, la unirea bisericii române cu biserica romano-catolică sau cum se zice,

---

¹⁸ Juriștii.

¹⁹ Înșiși.

²⁰ Michael Conrad von Heyendorf, *Eine Selbstbiographie mitgeteilt von Dr. Rudolph Theil* în „Archiv des Vereins ... Neue Folge”, XV Band, pag. 127-129. Georgiu Barițiu, *Părți alese...*, Vol I, pag. 368-370.

la catolicizarea poporului românesc.

Unirea românilor cu biserica Romei însemna în Transilvania reînvierea catolicismului trântit mai de mult la pământ și aproape exterminat. Reînvierea catolicismului, adecă a religiunii la care ținea Casa de Habsburg și toți ai săi cu tot sufletul și din tot cugetul, aici în Transilvania însemna înmulțirea și consolidarea partidei dinastice.

Curtea imperială încă din timpul împăratului Leopold I a luat măsuri prin oamenii săi ca poporul român să fie câștigat pentru catolicism.

Măsurile luate de către Curtea Imperială spre a trage pe români în partea sa prin religiune la început au fost simple și nimerite, mai târziu foarte complicate și cu atât mai eronate, cu cât organele încredințate cu executarea lor, pe lângă ce erau fanatice sau și nesincere, apoi și cunoșteau foarte rău pre români și biserica lor.

La anul 1697, sub Teofil și Athanasie, s-au început încercările de emancipare a bisericii prin unire cu biserica romano-catolică și cu ajutorul casei domnitoare. De aici înainte românii se împart în două biserici și urmează un șir lung de tulburări religioase care durează până la înființarea graniței, în timpul Mariei Teresia.

În Viena considerau unitatea religioasă prin biserica catolică drept mijloc pentru asigurarea unității monarhiei și a tronului și de aceea curtea împărătească ar fi făcut și făcea, întrucât îi permiteau raporturile politice din-lăuntru și din afară, tot ce credea de lipsă²¹ pentru a susține unirea. De la Curte emanaseră și aveau să mai emane încă multe dispozițiuni severe față de cei ce lucrau la surparea uniunii prin agitațiuni și revoalte inadmisibile nici din punct de vedere politic. Dar politica aceasta a Curții vieneze era pururea încrucișată, zădărnicită prin împrejurarea că Transilvania era o țară unde protestanții erau la putere și unde aceștia vedeau cu ochii răi ori ce întărire a catolicismului (Bunea, *Episcopu Paul Aron* .... pag. 96).

Curții imperiale i se făcuse idee fixă că nu poate fi sigură de credința nici unui popor din tot cuprinsul monarhiei, dacă acela nu este catolic din toată convicțiunea sufletului său. De aceea, cele mai mari greutăți avu și Maria Teresia, precum avuse și părintele său, cu regularea afacerilor confesionale, sau mai exact, cu încercarea de zi și noapte de a întruni pe toate popoarele într-o singură biserică, adică a le catoliza.

În scaunul mărturisirii și în afară de acela, conștiința ei de femeie și de mamă era necurmat agitată și înboldită, ca să nu mai sufere nici un necatolic în imperiul său, căci ea ar fi responsabilă pentru sufletele tuturor supușilor înaintea lui D-zeu.

Împărăteasa, religioasă din creștere și din natura sa, la religiunea romano-catolică a

²¹ Necesar.

ținut cu convicțiunea herezită²² de la părintele său și s-a ținut ca și el, obligată în conștiința de a îndupleca pe toate popoarele din monarhie la îmbrățișarea religiei catolice, nu numai în interesul integrității și securității statului, precum credea dînsa ci și preocupată de părerea eronată, ca și cum că suverana ar fi responsabilă pentru mântuirea sufletului tuturor supușilor săi.

În Transilvania, întocmai ca în Turcia și ca în alte câteva țări, confesiunea religioasă a omului era condițiune indispensabilă de a se bucura cineva de drepturi politice și civile, ba chiar și de a fi considerat ca om care să merite a fi suferit în societate de oameni liberi (s.n.).

Casei domnitoare îi trebuia poporațiune catolică în tot cuprinsul țării, îi mai trebuiau și trupe pămîntene pentru apărarea fruntariilor contra hoților, ciumei, turcilor, cu condițiune însă ca, pînă unde se poate, să fie toate, catolice. Din protocolul Dietei transilvane ținută în anul 1747 la 9 februarie, se vede curat că instrucțiunea dată și aprobată de împărăteasa Maria Teresia, citită în fața Dietei, fu adoptată și de aceasta fără ca să contrazică un singur membru al Dietei. Așa, acea instrucțiune se prefăcu în lege sau adică, persecuțiunea confesiunii greco-răsăritene neunită fu legalizată prin Dieta țării. Mitropolitul din Carloviț de la anul 1750 înainte, a trimis emisari ca să împiedice unirea cu Roma.

Fiindcă românii din Transilvania erau maltratați de iezuiți și de așa numiții patroni ai uniunii, adică de câțiva magnați și consilieri romano-catolici, clerul sârbesc aflase teren pregătit foarte bine spre a se amesteca în afacerile religioase ale românilor transilvăneni.

Ura, urgia, fanatismul orb lucrau de ambele părți, spre ruinarea totală a ambelor părți²³.

Curtea din Viena ajunsese în mare perplexitate cu privire la liniștirea turburărilor. Să recurgă la mijloace violente nu cuteza, pentru că se temea de o revoluțiune sângeroasă, pe care nu ar fi pututu-o năduși, fiind toată armata angajată în războiul cu Frederic al II-lea, regele Prusiei. Curtea recurse deci, deocamdată, la așa numitul decret de toleranță din 13 Iulie 1759, prin care celor ce se lepădaseră de unire,[li] se concedea²⁴ liberul exercițiu al religiei lor și li se punea în vedere numirea unui episcop neunit, pe lângă condițiuni, care dacă s-ar fi împlinit, ar fi pus stavilă ulterioarelor dezerțiuni de la unire.

Mitropolitul sârbesc din Carloviț își îndreptă uneltirile sale spre două scopuri: unul,

---

²² Moștenită.

²³ *De unione Valachorum cum ecclesia catholica*, în cartea manuscrisă intitulată *Notata summaria ad historiam societatis Iesu*, pag. 107, 249-251, 316-318, 323-327. Protocolul comisiei speciale denumite de împărăteasă, vezi nr. 47, anul 1758. Prea înaltul rescript nr. 292, anul 1759, despre toleranța către neuniți.

²⁴ Se încuviința, se acorda.

să zădărnicească cu totul executarea decretului de toleranță din 13 Iulie 1759 și astfel să facă imposibilă liniștirea turburărilor, altul, să organizeze cu forță și violență o biserică neunită în Transilvania, care să nu atârne de un episcop „exerupt” ci, de un episcop supus lui.

Spre a-și ajunge scopurile acestea, își luă de instrument pe călugărul Sofronie. Acesta organizează apoi acea mișcare înfricoșată, care zguduie toată biserica unită.

Permițând²⁵ acestea spre a se putea înțelege evenimentele, reluăm firul istoriei.

În urmarea multelor și funestelor turburări religioase iscate între români, atâtea cu tot deadinsul de o parte, prin papistași, iar de alta, prin protestanții unguri și sași, după ce Curtea Imperială voia ca înființarea graniței militare să se îndeplinească cât mai curând, guvernatorul comite Ladislau Kemény, care funcționase din 1756, în 1761 fu delăturat și pus în pensiuine, iar apoi, în loc de a convoca Dieta ca să aleagă alt guvernator, fu trimis în același an, în luna lui martie, generalul baron *Niculae, Adolf* [von] *Buccow*, în calitate, nu numai de comandant, ci și de președinte al guvernului țării, însărcinat cu misiunea ca, cu ajutorul altor generali și ofițeri de stat major, să se apuce de organizarea miliției confiniare, *asa încât să formeze șase regimente din două naționalități, adică, două pedestrime și unul de călăreți dragoni din poporul român, iar două pedestre și unul husari, din secui* (s.n.). Ca să nu se poată zice, că se iau sclavi domnilor și se înarmează, Curtea Imperială trăsese la timpul său informațiuni despre câteva ținuturi din această țară, unde locuitorii, nici odinioară, n-au fost dați în iobăgia feudală prin diplome de donațiuni, ci ei ajunseră în supunere pe cale nelegiuită, prin asuprirea venită din partea unor magnați și a unor cetăți săsești. Mai întâi în ținuturi de acelea, locuitorii au fost întrebați mai ales prin ofițeri împărătești trimiși înadins, dacă voiesc ei să primească arme. Unii magnați de ai țării încă au fost câștigați pentru planul militarizării secuilor. Sașilor li s-a pus condițiune cu ocaziunea vânzării domeniilor Făgărașului, ca să nu se opună la militarizarea câtorva comune curat române din partea meridională a țării²⁶.

Comunitatea din Bistrița în anul 1760, cu rescriptul regesc nr. Gubern. 1.347, din 17 Iulie 1760 a fost astrînsă²⁷ ca până la finea lui septembrie a aceluiași an, să subștearnă la Curte toate documentele pe baza cărora s-ar ține îndreptățită a trata de iobagi pe locuitorii din comunele române aparținătoare de Districtul Bistriței.

După ce Magistratul din Bistrița nu a voit a satisface acestui rescript regesc, ba

²⁵ Expunând, prezentând.

²⁶ George Barițiu, *Părți alese...*, vol I, pag. 370-371.

²⁷ Obligată.

desconsideră și sentința adusă în 15 februarie 1760 în cauza „tumultus valachorum”²⁸ comunele române din Valea Rodnei, tot în anul 1760 au așternut (sub nr. Gubern. 1642, anul 1760) o plânsoare din nou contra acestui Magistrat și după ce și aceasta a rămas fără de efect, așa s-au aflat necesitate comunele din Valea Rodnei a denega²⁹ ascultarea și a face opozițiune formală față de acel Magistrat.

Baronul Niculae Adolf [von] Buccow venise în țară la 30 martie 1761 (vezi Bunea, *Episcopul Aron...*, pag. 206). Acestui general i s-au fost comis³⁰ de către Curtea Imperială două probleme mari spre dezlegare, ambele foarte grele. Cea dintâi era, ca în societate³¹ cu episcopul Petru Paul Aron, să împace certele confesionale dintre românii uniți și neuniți. Ca soldat ce era, Buccow a crezut că certele teologice încă se pot disciplina militărește, cu mijloace violente și brutale; s-a înșelat însă cumplit, atât el cât și episcopul și toți iezuiții, iar pe români i-au înverșunat și mai tare. A doua problemă concretă³² lui Buccow a fost înființarea miliției grănițere din români și din secui. În realizarea acestui plan generalul fu ajutat cu tot înadinsul de către sasul Samuil Bruckenthal, care pre atunci era cancelar în consiliul guvernului țării. La realizarea acestui plan se opunea toată aristocrația și alături cu ea, Cancelaria Transilvană din Viena. Cronicarii descriu pe acel general ca pre un om rău și răzbunător. El, preocupat foarte asupra maghiarilor, pe cari îi ura, nu se putea conțeni³³ ca să nu-i defaime și să le amenințe; din contră, pe sași îi lăuda și le făcea speranțe mari tocmai pe când aceștia încă erau denunțați în sus pentru mulțime de abuzuri și pe când ei tremurau, că unindu-se românii din săsime, Curtea va forța și pe sași din nou, cu mai multă violență, ca să abjure protestantismul. Din toate iese, că Buccow era un general violent, lipsit de tact și de prudență. Însă conceperea și redactarea planului de militarizare în această țară îi era comisă dânsului și mai vârtos, spre acel scop, călătorise el prin țară.

Sub dânsul se executară câteva dragonade, când asupra românilor, când asupra secuilor. Cu alte cuvinte, țara se afla în mai mult respect, sub lege marțială.

Pe când a venit Buccow în Transilvania, în același timp și lucru era trimis și Dionisie Novacovici, episcopul neunit din Buda. Veniră și câteva companii de militari călări și pedestrii.

Românii uniți și alți amici ai unirii vorbeau de 10-20 mii de ostași intrați în

---

²⁸ Pe larg la Virgil Șotropa, „Înființarea graniței militare năsăudene”, în „Arhiva Someșană” nr. 24/1938, pp. 1-129; nr. 25/1939, pp. 261-375.

²⁹ A refuza.

³⁰ I s-au încredințat spre soluționare.

³¹ Colaborare.

³² Încredințată.

³³ Opri.

Transilvania, ca să supună pe români. Miliția fu dislocată la Sebeș, Sibiu, Brașov, Aiud și Bistrița și cu tunuri se arăta pe ici, pre coale, de mai multă frică umplându-se dânsa de români, decât față de dânsa românii, care se arătau a nu fi conșciii³⁴ de nici o crimă în contra domnitorului și țării, cerându-și exercițiul liber al religiunei³⁵.

Pe când Curtea Imperială preparase realizarea planului său precum văzurăm, în cetatea Bistriței și în districtul său au intervenit unele turburări caracteristice pentru acele timpuri.

Un comerciant sas, anume *Iacob Schankebank* din Bistrița, ajuns orator, adică președinte al corpului reprezentativ din acest municipiu, apucase a descoperi o mulțime de abuzuri, defraudări și dezordini în economia și în contabilitatea municipală, pe care el le-a denunțat pe față la guvernul țării în Sibiu, iar după ce acesta nu mai făcea mai nimic în cauză, sau cum e vorba poporului nostru, *umbla cu șolda* ^(s.n.) ³⁶, Schankebank nu-și pregetase a merge de câteva ori și la Viena; în fine, Curtea dete ordin ca să iasă o comisiune la Bistrița.

În aceeași epocă districtul Rodna, compus din 22 comune curat române, încorporat după cum s-a arătat în alt loc din veacul al XV-lea la districtul sășesc al Bistriței, cu condițiune limpede, ca locuitorii să se bucure întocmai de aceleași libertăți ca și sașii, ajunseră succesiv la starea de iobăgie umilitore, iar câțiva munți de ai lor, s-au fost luat fără pic de drept și s-au împărțit între familiile de senatori din Bistrița.

Mai dintr-o dată cu neguțătorul Schankebank, se aflase și între români un om deștept și valoros, anume Ștefan Cute din comuna Feldru, care în bună înțelegere cu alți fruntași din comunele asuprite a mers și el, mai întâi, la Guberniul din Sibiu, iar după ce acolo recursul lor nu avuse nici un rezultat, a mers și la Viena. Urmarea fu că, comisiunei trimise la Bistrița i s-a dat ordin ca să tragă în cercetarea sa încă și reclamațiunile sau adică, procesul întreg al celor 22 comune cu cetatea Bistriței, care tocmai pe atunci făcuse încercări de a iobăgi și mai greu pe acei locuitori și a-i tracta numai ca pe venetici.

Petru Bod scrie: „În giurul Bistriței există câteva sate românești, care după drept vechi, aparțineau cetății Bistriței, solvindu-i taxe și decime, și care, tratate de către Magistrat ceva mai dur, acum de câțiva ani cearcă într-ascuns și pe față a se elibera,

³⁴ Vinovați.

³⁵ Vezi datele interesante pentru istoria noastră bisericească în *Brevis Valachorum Transilvaniam incolentium historia* ...de Petru Bod. Se află în manuscris în colecțiunea Keményiană de manuscrise în Muzeul din Cluj, copiată de Emeric Mico, fostul ministru al Ungariei, pe 566 pagini, în 4 t., la pag. 501-502. O parte e reproducă românește de dl. Grigore Silași în „Preotul român”, anul 1884-1886.

³⁶ Să ascundă adevărul, realitatea; cu minciuna.

cășunând nu mici daune cetății, care de câteva ori, se prefăce în cenușă, nu fără temei suspicionându-se, că românii ar fi pus focul”.

Aceștia, spre a se elibera mai lesne, cu ocaziunea înființării miliției confinare secuiești și românești se obligară a primi *milităria* și *unirea* (s.a) pe care în intern o urau, dacă vor scăpa de jugul șerbitei, ceace Bucow și episcopul Aron, le și promisese. Întețiră lucrul și prin trimiși la Curtea vieneză, făcând spre acest scop colecte de bani. Nu vedeau însă nimic, decât promisiunile splendide, cu care îi amăgeau protopopii. Rezoluțiunile care le căpătaseră de la Curtea Aulică se țineau ascunse și astfel tregându-se rezolvirea, mulți desperând, fugiră pe furiș în Moldavia vecină³⁷.

Michael Conrad de Heyendorf ne împărtășește cum că, încă mai înainte se proiectară două sisteme de a pune dare pe locuitorii țării. Unul dintre acestea era a lui Seeberg³⁸, care cerca, ca să-și întărească și să-și ducă în îndeplinire sistemul său prin aceea, că el excugeta și voia a realiza noi venite alodiale. Dar nu a reușit. Așa voia dânsul, de exemplu, că locuitorii celor 7 județe, precum și locuitorii din Valea Rodnei care până aici, după datina veche plăteau așa numitul *tribut mic* (s.a) foarte neînsemnat, să fie obligați a plăti o taxă personală după pământ și după vite, care în totul făcea o sumă considerabilă.

Fiindcă acești oameni nu voiau să se acomodeze cu aceste învoiuri, cu atât mai vârtos căci greutatea impusă cu acelea era prea bătătoare la ochi, cercară ajutor în sus și în jos și nu le-au lipsit nici îndemnători și sfătuitoari, dar nici ajutorul. Întreg districtul Rodnei se declară, ca să nu primească acea servitute de jeleri ce ținteau să o introducă, ci să se militarizeze³⁹.

Bătrânul Heiendorf ține între altele că des citatele comune își aflaseră un patron și un consultător valoros în vice-comitele Baliga (sau Balica?) din vecinul comitat al Marmației, care îmbărbăta pre oameni, le compunea și recursurile la gubern și la Curte.

De altă parte, colonelul Schröder, comandantul de atunci al garnizoanei din Bistrița, îndemna pe locuitori, că dacă vor să li se dea arme, să se facă și uniți cu religiunea. Între acele împrejurări, condițiunea din urmă putea să fie folosită foarte bine de către adversarii militarizării românilor spre a-i speria și înstrăina cu totul de la militarizare, precum s-a și întâmplat în alte districte meridionale. În districtul Rodnei s-a semănat și altă zăbanie, precum se va vedea în alt loc.

³⁷ Petru Bod, în *Brevis Valachorum Tnian in colentium historia*, pag. 546-548.

³⁸ Vezi pentru detalii Florin Valeriu Mureșan, *Satul românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2005, capitolul *Fiscalitatea în Transilvania și potențialul economic al contribuabililor din districitul românesc al Bistriței la mijlocul secolului al XVIII-lea*, pp. 109-154.

³⁹ În „Archiv des Vereins ...” *Neue Folge*, XVIII Band, Pag. 286.

Dintre bărbații trimiși la Viena ca să încheie pactul pentru militarizare, istoria ne amintește cu numele, pe lângă Ștefan Cute și pe *Teodor Todoran* (s.a) din Bichigiu, un bătrân de 104 ani. El a fost după tradițiune, cunoscător de carte, om fruntaș în comună și precum se zice, colector de contribuțiune în comunele de pe apa Bichigiu și Sălăuța, pe care o administra după spusele bătrânilor, la Magistratul din Bistrița⁴⁰.

Acești români învoiți cu mai mulți fruntași călătoriră și în anul 1761 la Viena și pertractară cu guvernul de atunci din Viena pentru de a se militariza comunele din Valea Rodnei. Acolo au încheiat un pact de militarizare cu guvernul și acolo în Viena, li s-au făcut cunoscute condițiunile favorabile pentru locuitorii români liberi din comunele amintite.

Acei bărbați români fruntași din mai multe commune, întorcându-se de la Viena mulțumiți, au comunicat poporului pactul și condițiunile de militarizare încheiate în Viena cu guvernul militar de acolo, la a căror sfătuire românii, sătui de asuprirea sașilor din Districtul Bistriței, au primit cu mulțumire acel pact și s-au declarat gata de a primi armele.

Într-aceea, se introduse așa numitul sistem de dare bethlenian, conform căruia cele 3 națiuni, secuii, sașii și maghiarii aveau să plătească dare după starea lor, averea și venitele sale. Când sașii din Bistrița au vrut să introducă aceste liste, se induceau ca iobagi, nu s-au lăsat să fie înscriși, afirmând că ei sunt oameni liberi și așa, alungară comisiunea, care era însărcinată cu pregătirea acelor liste.

Răscola românilor crescă și denegară⁴¹ plățirea tuturor impozitelor. În urma acesteia, bistrîtenii ajunseră în mare strîmtore, căci cetatea se baza mai mult pe acele venite. Afară de aceea, casa cetății, în urma mulțimii de abuzuri, de fraudări și dezordini în economie, pe care le-a denunțat Schankebank la guvernul din Sibiu, era îngreunată și cu o datorie, încât abia își putea plăti interesele. Afară de aceea, două incendii au adus pe cetățeni la mare sărăcie. În această lipsă se îndreptă cetatea Bistriței către guvern și ceru o comisiune, care să aplaneze divergența ei cu locuitorii din Valea Rodnei. Comisiunea emisă la Bistrița, la ordinul Curții din Viena, compusă din un președinte, contele Niculae Bethlen, magnat de mare autoritate, vice-președinte, sasul baron Seeberg, om îngâmfat, un asesor ungur, M. Cserei, unul sas, Michail Bruckenthal, un actuar, Michail Conrad de Heiendorf și patru canceliști, a ieșit în iunie 1761 și a lucrat în Bistrița două luni de zile, până la finea lui

⁴⁰ Vezi *Istoria regimentului II românesc*.... de George Barițiu, pag. 102, *Activitatea vicarilor foranei*...., pag. 38. În acestea aflăm că numele de botez a lui Todoran ar fi fost Tănase, ceea ce se poate atribui numai tradițiunii. În conscripția făcută în 1750 în Bichigiu nu ocără(apare-n.n.) acest nume Tănasă, ci Todică (diminutiv al lui Teodor) asemenea și în niște notițe, bătrânul e numit Thodor Todoran.

⁴¹ Refuzară.

august.

Încât, pentru locuitorii comunelor române, municipiul Bistriței nu a putut proba cu nici un document de valoare dreptul său de proprietate asupra lor și nici asupra munților.

S-a încercat comisiunea să bage frica în locuitori și să pună mâna pe Ștefan Cute; acesta însă, citat de două ori de către comisiune, s-a prezentat în fine, dar însoțit de alți o sută de inși, apoi și armat și îmbrăcat încâtva, militărește, iar în localul comisiunii a intrat numai după ce aceasta se umili, ca să trimită din sânul său pe doi inși ca ostatici în stradă, la ceata de una sută de români. Ștefan Cute știu să apere prea bine cauza comunelor și mai în urmă declară verde, că ei toți sunt prea decși a se militariza. Ce era să facă comisiunea, decât să-i lase pe toți pre la casele lor⁴².

Buccow, cu datul 9 aprilie 1761, dete circular din Sibiu către toate comitatele, care să notifice românilor, că el e trimis să asculte gravamintele națiunei române, fără privire la persoană și religiune și e gata a le părtini plânsorile la Curtea Imperială etc. Spre acest scop, din toate jurisdicțiunile, să trimită pe 26 aprilie 1761 deputați la Sibiu, care să subștearnă comisiunei, gravamintele cu vorba și în scris.

Românii compărură pe ziua pusă, nu din fiecare comitat, ci mai din fiecare sat, câte doi, pe care, ca să nu formeze o ceată prea mare și să nu se consfătuiască, episcopul Dionisie îi primea, care sat cum sosea, cu voioșie, lăudându-i și admoniându-i⁴³ să nu tumulteze⁴⁴, și să spere și aștepte toate cele bune de la ordinele regimului.

Într-aceea, un călugăr cu numele Șofronie, vizitase bisericile românești, funcționa în ele și pe popor îl abătea, cu tot adinsul, de la uniune. Șofronie, înainte cu vreo 7 ani, era țaran în Cioara, comitatul Albei, bărbat simplu și blând de fire, nu știa decât carte românească și aceea încă în mod superficial și experiență încă nu multă avea, însă românii îl ascultau ca pe un Moise trimis de D-zeu. Acest Șofronie încă fu citat la Sibiu. Românii din Zlatna nu îl lăsau, dar mai fiind provocat Șofronie, însoțit de militari și de mulțime de români, porni.

Buccow, instruit a proceda la început cu moderațiune, primi bine pe toți românii și, și pe Șofronie.

Neuniții speră că cerțile religioase se vor compune spre mângăierea lor, când

⁴² Johan Schuster în tratatul său amintit în „Bistritzen Zeitung” nr. 18 zice cum că, pe atunci „garnizoana din Bistrița nu a putut să fie mare pentru că resbelul de 7 ani, care s-a purtat între Maria Teresia și regele Prusiei, Frideric al II lea, a dus în câmpul de luptă toate puterile de bătaie disponibile. Totuși însă aceea stă, cum că fără cointelegere cu comandantul din Bistrița, Cute Ștefan nici odată n-ar fi intrat în Bistrița cu trupa sa și nu s-ar fi depărtat nepericlitat”. Ei bine. i-ar fi omorât și prin aceasta, ce mare eroism ar fi documentat sașii din Bistrița?

⁴³ Sfătuindu-i.

generarul cu oșteni și tunuri plecând, ocupă pe seama uniților bisericile din Ocna, Săliște, Făgăraș și mai multor mănăstiri din țara Oltului și de pe aiurea, le dete foc.

De pe la Bistrița în anii precedenți, multe mii de români trecuseră cu ceata în Moldova; aceiași voiau să facă acum, în iunie alții, care neputând fi reținuți cu vorbe bune, fură respinși cu arma, câțiva fiind împușcați, vulnerați și de toate averile despuiați. Cauza, după unii, a fost cruzimea domnilor pământești, după alții, supărările cu unirea, au vodă [al] Moldovei, care i-ar fi ademenit cu speranța libertății și a unei imunități pe șapte ani⁴⁵.

Despre deputații uniților, pe 26 aprilie 1761 la Sibiu numai atâta am putut afla, că *cei din districtul Bistriței s-au declarat că vreau să rămână și mai departe uniți și că spre a nu fi infestați de nimeni, că pentru aceasta, au primit de la generalul Buccow litere protecționale* (s.a)⁴⁶.

Tocmai pe când lucra comisiunea emisă la Bistrița, iată că veni acolo și comandantul, general br. Buccow, care făcea prin țară vizitațiuni oficioase în mai multe regiuni ale ei, conform ordinului dat lui de la Viena.

Comisiunea i-a ieșit înainte în corpore până la Budac. La primire, lăsă de o parte pe Michael Bruckenthal, asesorul acestei comisiuni și-i zise singur lui, ridicând mâna în sus: „națiunea săsească trebuie ridicată sus! sus! preste maghiari”. Bruckenthal, cu care se reîntoarse la Bistrița într-o căruță Michael C. de Heidendorf, îi enară⁴⁷ acestuia aceasta cu mult entuziasm. Br. Buccow descălecă în Bistrița în casa de poștă. Comisiunea, corpul numeros de ofițeri de aici, mulți nobili, care l-au însoțit și personalul Magistratului din Bistrița numai decât după descălecarea lui, se adunară la dânsul într-o sală mare. Bistrița de două ori fusese sărăcită prin foc și avea lipsă și de mobile de casă mai bune. În acea sală nu erau decât scaune de lemn moale. Pe unul de acelea ședea Buccow în mijlocul sălii, legănându-se pe picioarele scaunului. Toți ceilalți adunați, stăteau în jurul lui în cerc și însuși contele Bethlen, în a cărui apropiere se afla și Heidendorf, în cercul din-lăuntru. Heidendorf, din a cărui autobiografie scoatem datele acestea, spune cum că, în curând avea să se țină dieta țării în Sibiu. Buccow era numit la aceea ca (sic!) comisar regesc, comitele Ladislau Kemény era încă gubernator fungent⁴⁸. Discursul se începu între Buccow și Bethlen, peste obiecte de tot neînsemnate a dietei viitoare, între care se vorbi și despre libertatea deputățiunii de a merge seara pre stradă fără lantern (s.a), ceea ce Buccow nu

⁴⁴ Să nu devină violenți.

⁴⁵ *Brevis valachorum Trans. incol. Historia*, de Petru Bod, Ms., Pag. 502 § II și 524 § XII.

⁴⁶ *Episcopul Aron către cancelarul G. Bethlen, de dată Sibiu, 19 Mai 1761, în arch[iva] din Blaj.*

⁴⁷ Povesti, relatează.

⁴⁸ În exercițiul funcțiunii.

voia să conceadă⁴⁹. La replica lui Bethlen că deputații se vor plânge pentru aceasta la guvernator, răspunse Buccow lui Bethlen în ton aspru, legănându-se în continuu pe scaun: „eu voi îndrepta guvernatorului capul său unguresc”. Bethlen tăcu, o înghiți, însă i-o stat afund în inimă.

Proiectul lui Buccow din anul 1762

În anul 1761 guvernatorul comite Ladislau Kemény, care funcționase din 1756, fu delăturat și pus în pensie, iar apoi în loc de a convoca dieta ca să aleagă alt guvernator, în 1762 fu trimis generalul br. Nicolae Adolf Buccow, în calitate nu numai de comandant, ci și de președinte al guvernului țării, însărcinat și cu misiunea ca, cu ajutorul altor generali și ofițeri de stat major, să se apuce de organizarea miliției confiniare, așa încât să formeze șase regimente din două naționalități, adică două de pedestrime și unul de călăreți dragoni din poporul român, iar două pedestre și unul de husari, din secui.

Buccow încă în anul 1761, ajutat de B. Bruckenthal, a făcut cea dintâi schiță pentru formarea regimentelor de graniță în Transilvania.

În anul 1761, Nicoale Adolf Buccow compuse cel dintâi proiect de militarizare, cu datul din 13 octombrie 1761, fiind ajutat de B. Bruckenthal⁵⁰.

Primul său proiect era ca să se formeze cinci regimente de infanterie și două de cavalerie și anume, trei regimente de infanterie și un regiment de husari în ținutul secuilor și două regimente de infanterie și unul de dragoni, din poporațiunea română.

Conform acestui proiect, datat din 13 octombrie 1761, fiecare regiment de infanterie să aibă 3.000, iar cel de cavalerie, 1.000 de ostași, așa ca (sic!) contingentul trupelor granițere să fie de 17.000 ostași.

Formarea alor⁵¹ 4 regimente a fost proiectată cu mai mult de 16.000 familii, în scaunele Ciucului, Gurghiului și a Trei Scaunelor.

Pentru celelalte trei regimente, Buccow statori⁵²:

Districtul românesc de la Bistrița, cu 23 de comune și 4.600 familii, care s-a răscumpărat de la națiunea săsească, să se extindă prin trei comune la Poarta de Fier, asupra cărora avea pretensiune camera. Transportarea colibașilor așezați dincolo de Bran și umplerea cu români în locul acelor.

Colonizarea cu familii românești pe hotarele și locurile pustii din Districtul

---

⁴⁹ Să permită, să încuviințeze.

⁵⁰ Vezi Michael Conrad von Heydendorf în *Autobiografia sa*, „ Archiv des Vereins...Neue Folge”, XVIII Band, pag. 126.

⁵¹ Celor.

⁵² Stabili, dispuse.

Făgărașului, scaunul Tâlmaciului și a Săliștii.

Buccow plănuia că, cât e posibil, să se recruteze cât de mulți români uniți, căci după părerea sa, greco-orientalii gravitează prea mult către frații lor din România și Moldova. Contragerea⁵³ familiilor de popi supranumerari.

Fiecare regiment să fie comandat de un vice-colonel, la secui să fie numai ofițeri nemți, iar *la români, să fie unguri* (s.n.).

Grănițerii să se facă numai din oameni liberi, fără vătămarea domnilor. Ei să stea numai sub jurisdicțiunea militară, înainte de tot, pentru paza graniței, însă în linia a doua, să fie întrebuințați și la alte servicii militare.

Pentru exercițiile de arme, statori Buccow toate duminicile și sărbătorile și trei zile, cu ocaziunea reviziunilor (*mustrelor*) anuale (s.n).

În timp de pace să se întrebuințeze în țară numai a șaptea parte, în resbel ori în caz de lipsă, fiecare grănițer apt de serviciu să fie întrebuințat în serviciu și afară de patrie

Întregirea scăzământului la stat complet, s-a propus să se facă din cei apti de serviciu, procurarea monturilor⁵⁴ și a cailor să o facă singuri din mijloacele proprii, din contră, lucrurile de piele, cele dintâi și armele de foc cu 12 patroane, din mijloacele statului.

În urmarea acestora, grănițerii transilvăneni aveau să suporte înșiși spesele înarmării. Numai procurarea patronelor și dezdăunarea cailor căzuți în serviciu, au fost puse în greutatea statului.

Afară de darea capului, pe care au plătit-o acești grănițeri până acuma ca libertini, s-a permis libertate de contribuțiune, în serviciul de cordon și în castrul de esercițiu, infanteriștii să capete 4 cruceri, cei de la cavalerie, 8 cruceri, în timp de război, de la ziua plecării să fie susținuți, ca și celealalte trupe regulate.

Ofițerii, afară de plata lunară, au fost avizați la folosirea de pământuri, iar muzicanții pe cari Buccow i-a rânduit ofițerilor, au fost avizați cu prevederea⁵⁵ la comune.

Grănițerii să se plătească din casa provincială, în care încurgea taxa lor, așa încât grănițerii se susțineau, mai numai ei pre ei, ori cel puțin, contribuiau la susținera lor, plătind dare.

Plata soldatului de rând avea să se plătească anticipativ, iar plata lunară a ofițerilor să se pună în curent, numai după trecerea unei luni de zile.

Baronul Buccow a calculat spesele pentru toate șapte regimentele la 170.004 florini 51 4/7 cruceri și făcând bilanțul între acestea și între spesele trupelor de câmp, a aflat un

---

⁵³ Reducerea.

⁵⁴ Uniformei.

⁵⁵ Suportarea cheltuielilor de întreținere.

câștig anual de 1.255.694 florini 8 3/7 cruceri⁵⁶.

Pe aceste liniamente principale se baza proiectul lui Buccow, numit regulament.

Împărăteasa Maria Teresia a predat acest proiect Consiliului de Curte de Război din Viena spre cenzurare, iar acesta l-a predat Comisariatului General de Război, spre opinie. Președintele Consiliului de Curte, mareșalul campestru comitele Daun examinează acest proiect și a obiectat numai împărțirea realităților⁵⁷ la ofițeri, pentru că aceasta, ca și în alte granițe, da ansă⁵⁸ la abuzuri și apăsări, și cifrele de solvire gregarului⁵⁹ în serviciul intern. În 14 aprilie 1762, la 11 ore seara (după cum se vede însemnat pe act) îl pune înaintea împărătesei, care, dimpreună cu modificările făcute, aprobă acest proiect în 16 aprilie⁶⁰ 1762 și cu executarea aceluia, însărcină pe Buccow.

Ca să nu se poată zice, că se iau sclavii domnilor și se înarmează, Curtea Imperială trăsese la timpul său informații despre câteva ținuturi din această țară, unde locuitorii nici odinioară n-au fost dați în iobăgia feudală prin diplome de donațiuni, ci ei ajunseră în supunere pe cale nelegiuită, prin asuprirea venită din partea unor magnați și a unor cetăți săsești.

Mai întâi, în ținuturi de acelea, locuitorii au fost întrebați mai ales prin ofițeri împărătești trimiși înadins, dacă voiesc ei să primească arme. Unii magnați de ai țării încă au fost câștigați pentru planul militarizării secuilor. Sașilor li s-a pus condițiune cu ocaziunea vânzării domeniilor Făgărașului, ca să nu se opună la militarizarea câtorva comune curat române din partea meridională a țării.

După confirmarea proiectului făcută de Buccow, îndată apoi s-au și trimis în țară comandanți de regimente și corpuri întregi de ofițeri, aleși din ai armatei de linie.

Până la organizarea pe hârtie și la venirea ofițerilor în stațiunile destinate lor, mai tot pe la sate, a mai trecut un an, așa că jurământul sub drapele era să se pună numai în primăvera anului 1763.

Friedrich Kramer scrie:

„În februarie 1762 se ivi în Bistrița colonelul Schröder cu locotenentul inginer Halbmann, luă cu sine un deputat a cetății și călători întreagă Valea Rodnei, precum și comunele Sântioana și Nușfalău⁶¹, care pe atunci erau proprietatea cetății, dar locuite mai

⁵⁶ Fr Vanicek, [op. cit.], II Band, pag. 76 și următoarele.

⁵⁷ Bunuri imobile, în general, locuințe și terenul aferent acestora.

⁵⁸ Pricină, motiv.

⁵⁹ Plata soldatului de rând.

⁶⁰ *Treuenfest* în opul său, la pag. 1, pune data aprobării pe 16 aprilie, adică la două zile după ce i s-a predat; după Vanicek însă, la Hauer, nr. 518/9, e pus 18 mai.

⁶¹ Azi, Mărișelu.

mult de români. Nici Magistratul, nici deputatul care-i însoțea nu au aflat ceva despre intențiunile colonelului cu această călătorie. După reîntoarcere, Schröder pofti conscripțiunile de familii a tuturor comunelor prin care a călătorit, a cărei scop a rămas necunoscut Magistratului. După ce i s-a îmanuat această conscripțiune de arătă⁶² el judelei suprem Johann Friedrich Klein von Straussenburg, ordinațiunea primită în 9 mai 1762, ca să meargă numaidecât la Sibiu și să ducă cu sine pe judele suprem din Bistrița⁶³.”

Într-aceea, a fost ieșit rescriptul dat în 11 aprilie 1762 sub nr. 701, prin care fu înștiințat Gubernul regesc, că pentru susținerea siguranței publice, cauza înființării miliției de graniță în Transilvania s-a încredințat generalului suprem br. Nicolae Adolf Buccow și s-a demandat ca, atât însuși Gubernul regesc, cât și dregătorii districtuali să stea în ajutorul generalului și conform acesteia, s-au și făcut ordinațiunile de lipsă⁶⁴.

Colonelul Schröder și Klein pleacă numaidecât și în 13 mai sosiră la Sibiu. Călătoria lui Klein trebuie că s-a ținut așa de secretă, încât Magistratul era de părere, cum că Klein însoțește pe colonel, numai până la Reghinul Săsesc. Numai aici a căpătat Klein concesiune să încunoștiințeze Magistratul, cum că el trebuie să meargă la Sibiu.

În 14 mai, la 8 ore dimineață, colonelul Schröder conduse pre Klein la generalul comandant Baron Buccow, care-i făcu următoarea declarațiune:

„Eu am să Vă fac D-voastre cunoscut, cum că românii D-voastră au venit aici cu memorii și s-au oferit a servi Majestății Sale Prea înalte cu armele și națiunea a donat Majestății Sale districtul D-voastră. Cetatea Bistrița are acum să pregătească o cesiune și să ni-o predea în mod autentic, ca să o pot așterne Majestății Sale. Aceasta va servi spre deosebită recomandare a D-voastră și spre multă considerațiune a publicului de acolo. Domnia Ta nu vei pierde nimic, ci încă, vei câștiga mult. D-ta te du la Baronul Bruckenthal, care-Ți va spune D-tale mai departe și Te va informa”.

Klein fiind surprins și înspăimântat de descoperirile generalului comandant, simțea, cum că el în o afacere de atare importanță, nu poate pertracta pe răspunderea sa. Atâta putea pricepe, că locuitorii români din Valea Rodnei, care de mai mulți ani ridicară plângeri contra Magistratului din Bistrița și purtau proces cu acela, în urma unei propuneri făcute lor, ar putea folosi acest mijloc spre a se elibera de soarta de servitute. Însă nu putea cuprinde cu mintea, ca națiunea săsească să doneze un district, care pe baza donațiunii regești neopugnabilă, a fost de seclii⁶⁵ înpreunat cu cetatea Bistrița, cea națiune (comite și

⁶² Apoi, i-a arătat.

⁶³ Friedrich Kramer, „Beitrage zur Geschichte der Militarisation des Rodnaer Thales” în „Gymnasialprogramm...”, 1880.

⁶⁴ Vajda Laszlo, *Ar erdelyi polgari torvenyek Historiája*, Kolozsvár, 1830 pag. 426-427.

⁶⁵ Secole.

Universitatea națiunii) către care de atâtea ori s-a îndreptat, pentru protejerea dreptului împede⁶⁶.

M.C. Heiendorf, după ce arată cum că (sic!) Curtea Imperială a fost decis înființarea graniței militare și spre aceasta, districtul Rodnei era neapărat de lipsă, adaugă următoarele:

„Națiunea săsească l-a conces⁶⁷ (acel district). Pe atunci se vorbea ca sigur, despre ce însă eu nu o pot sta bun – cineva în Bistrița va fi ținut pentru posteritate adevărul din aceea – că generalul comandant de atunci și președintele Gubernului, Buccow, a chemat la sine în Sibiu pe primarul (Stadtrichter) Bistriței de atunci, Straussenburg și ca să-l înduplece la pregătirea actului de abducere⁶⁸ a publicului din Bistrița pentru militarizarea amintitului district, a pus pe masa sa o catenă de aur și una de fier, spre alegere⁶⁹.

Klein de Straussenburg spre a asculta și sfatul altora înainte de ce s-ar putea dânsul decide, merse la Baronul Bruckenthal, care-i aduse proiectul despre militarizarea districtului românesc, dar nu face nici o amintire despre donațiunea carea ar fi făcut-o națiunea. La acestea dânsul declară, cum că el de sine, în această afacere nu poate face nimic, ci mai întâi trebuie să raporteze despre aceasta Magistratului din Bistrița.

În cealaltă dimineață, în 15 mai, pe la 7 ore, Klein căpătă de la colonelul Schröder o scrisoare, în care i-a impus, ca să nu raporteze nimic la Bistrița în această cauză, ci însuși să meargă, ca să refereze⁷⁰ Magistratului proiectul făcut pentru militarizarea districtului românesc. După ce va fi conferat cu Magistratul, să pregătească instrumentul de cesiune, spre care scop i s-a dat planul, apoi, dimpreună cu notarul, să vină la Sibiu și să aducă sigilul cetății⁷¹. În urma acestora, Johann Schüster adaugă cum că, astfel a erupt peste cetate, ceea ce nu se mai putea delătura. Klein se întoarse îndărăpt și sub înspăimântătoarea presiune a puterii militare, sub greutatea de plumb a datorințelor ce apăsau cetatea și a sărăciei cetățenilor. Apoi, la influența acelor care o dorință de sus trebuiau să o privească ca o ordinațiune, fiindcă dânsii numai prin supunere se puteau susține în posturile lor, după ce a premers o consfătuire, în ședința din 14 mai 1762, Magistratul și comunitatea a hotărât cedarea Văii Rodna pentru scopul de militarizare.

Se poate, căci în lume multe sunt cu puțință, că Magistratul și comunitatea din Bistrița a fost influențată la cedarea Văii Rodnei de toate câte le înșira Johann Schüster, precum și de altele, dar fapt constatat este, că Magistratul din Bistrița, îndată ce a înțeles

---

⁶⁶ Friedrich Krammer, *loc. cit.*

⁶⁷ A cedat.

⁶⁸ Adeziune, încuviințare.

⁶⁹ Mich. C. de Heyendorf, în „Archiv des Vereins .... Neue Folge”, XVIII Band, pag. 292.

⁷⁰ Prezinte.

⁷¹ Friedrich Krammer, *loc. cit.*

despre planul de militarizare a Văii Rodna, văzând împrejurările și temându-se că cauza (sic!), care din incidentul înscrierii acestor locuitori în tabelele de contribuțiune ca iobagi, prin care tezaurului țării s-a făcut o daună, calculată de la 1755 până la 1762, la o sumă peste 35.000 florini rhenani⁷², devenise sub apărarea directoratului cauzelor regale, va putea să aibă urmări neplăcute și va putea fi de judecat și la rebonificarea⁷³ acelei daune, află ocaziunea binevenită, de a eluda urmările acelui proces, și drept aceea, în coînțelegere cu Universitatea națiunii săsești, oferi la anul 1762 toate comunele române din districtul Bistriței, Curții din Viena, spre scopul militarizării. Deci prin documentul de cesiune d.d. Bistrița, în 24 mai 1762, transpune opidul Rodna și cu alte 20 comune aparținătoare: Maieru, Sân-Georgiu, Leșu, Ilva-Mică, Feldru, Vărarea (care fiind strămutată pe malul stâng a Someșului, s-a numit Nepos), Rebra Mare, Rebrîșoara, Năsăud, Salva, Hordou, Telciu, Bichigiu, Suplai, Poieni, Găureni, Runc, Zagra, Mocod și Mititei, apoi prin un alt delegat separat (Roservater), prin care se transpun și comunele Nușfalău și Sântioana, pretinde acel Magistrat:

1. Rezervarea dreptului de *jus comunale* și pe venitor și sub acest titlu, rezervarea dreptului de a percepe în tot anul taxele munților, decimele și veniturile de la dreptul crâsmăritului, morăritului, măcelăritului, vânatului, de la arsul de var și de la stupi.

2. Sub titlul pentru pierderi de prestațiuni urbariale, o sumă anuală de 7.209 florini rhenani 20 2/4 cruceri.

3. Sub titlul de prestațiuni urbariale, de contribuțiuni și de alte datorii restante, o dezdăunare, o dată pentru totdeauna, în sumă de 105.144 florini rhenani. 5 15/16 cruceri și anume:

a). restante urbariale de la anul 1756 până la anul 1762⁷⁴, 38.908 florini rhenani. 59 cruceri.

b). datorii pasive (de natură privată), deodată cu interesele, în sumă de 47.062 florini rhenani. 24 3/4 cruceri.

c). restante de contribuțiune mai vechi, până la 1754, 11.322 florini rhenani 39 15/16 cruceri.

d). Restanțe de contribuțiune mai noi, până la anul 1762, 2.766 florini rhenani 17 cruceri.

e). datoria națională, 4.455 florini rhenani 45 1/4 cruceri.

⁷² Vezi *Deductio circa opus mixtae commissionis A. 1764*, nr. 248, la nr. 13651 ex 1785.

⁷³ Plata.

⁷⁴ De aici se constată că comunele române au denegat (refuzat – n.n) de la acest an începând a face prestațiuni urbariale, a da decimele și taxele munților și a concede (permite, aici, a achita, a vărsa – n.n) intrarea veniturilor de la dreptul cârciumăritului etc. la casa alodială din Bistrița.

f). prețul de răscumpărare pentru birtul și pentru altă casă în Rodna, 625 florini rhenani-105.144 florini rhenani 5 15/16 cruceri.

4. Ca locuitorii români din comunele Nușfalău și Sântioana se fie strămutați în Valea Rodnei, iar teritoriul să rămână Districtului Bistriței, pe care să-l împopuleze cu familii săsești.

5. Ca persoanele de naționalitate săsească sau maghiară, locuitoare în Rodna, să nu se militarizeze, ci să rămână dependente de cetatea Bistrița.

Această pretensiune însă a fost respinsă totuși.

În urma acestei cereri și pretensiuni, împărăteasa Maria Teresia a hotărât că pentru lichidarea cuviincioasă a pretensiunii Magistratului din Bistrița față de Valea Rodnei, să se ordoneze o comisiune militară provincială și camerală și aceea să se compună din partea militară: Baron Roth, Generalis vigiliarum Praefectus, din partea provincială, comitele Adam Nemeș, iar din partea camerală, Ladislau Szombatfalvi, procurator fiscal, care în coînțelegere să ia la pertractare cauza acestei pretensiuni a Magistratului din Bistrița, apoi cu o relațiune redigindă⁷⁵ în 3 exemplare să o aștearnă la Curte.

Această comisiune, în 18 februarie 1764, s-a întrunit în Târgul Mureșului, (Maros Vasarhely) de unde, cu datul 9 martie 1764, sub nr. 707 a Guvernului suprem legesc, și-a așternut relațiunea.

În această relațiune, după ce arată cum că Magistratul din Bistrița și-a lăsat pretensiunea sa pre decretul regelui Matei din anul 1472 și 1475, a literelor statutare⁷⁶ a Conventului din Cluj Mănăstur din anul 1475, pe privilegiul regelui Matei din 1488, a regelui Vladislau, din anul 1492 și 1494, literele regelui Ludovic din anul 1520 și a lui George Rakotzi, din anul 1639, pe baza acestora, își formează și bazează părerea cum că românii din Valea Rodnei au fost de condițiune iobagi și prin urmare, propun cum că pretensiunea Magistratului din Bistrița, să se ia în considerare.

În contul acestor pretensiuni s-a dat Magistratului din Bistrița, pe baza patentei împărătesei Maria Teresia, d.d. 8 decembrie 1764⁷⁷, o sumă de 12.000 florini rhenani. Sub astfel de împrejurări a stării factice au trecut repectivele comune de sub jurisdicțiunea Magistratului din Bistrița la statul militar.

După aceasta, s-a clarificat starea lucrului și s-a venit la convingere că pretensiunile Magistratului Bistriței sunt nelegale, pentru aceea, nu numai că s-au respins pentru

⁷⁵ Scrisă, așternută pe hârtie.

⁷⁶ În înțelesul modern, statut, act fundațional.

⁷⁷ După tradițiune și conform cuprinsului din această patentă sub punct 3 se adeverește că Magistratul din Bistrița a cedat și transpus necondiționat biserica fostă evang. luterană din Rodna la comuna greco catholică din Rodna.

totdeauna pretensiunile Magistratului, ci s-a dat și refundarea celor 12.000 florini, sub acest titlu plătiți. Aceasta din urmă nu se întâmplă și pentru acetările⁷⁸ peste obiectul relativ sunt încă pendente, după cum se poate vedea din actele Guberniale, nr. 4807, d.tto 10 mai 1846.

Tot în anul 1762, după ce Magistratul din Bistrița a cedat Valea Rodnei spre scopul militarizării, Districtul Bistriței, dimpreună cu întregă națiunea săsască, a pășit cu altă petițiune către Curtea Imperială, care cu mandatul din 14 august 1762, nr. 1686, emanat către Guvernul regesc și de aici, cu datul 7 Septembrie 1762, transpus la comitatul Clujului, în care comunitatea din Bistrița declară înaintea Majestății Sale, cum că e gata a abdice de tot de Valea Rodnei, câștigată în anul 1475 de la regele Matei, ca condițiune, ca orașele privilegiate Reghinul Săsesc și Batoș, care se aflau în comitatul Turzii, să se anexeze la Districtul Bistriței și să aprobe tot odată, acel drept al comunității Bistrița care, câștigat de la regele Matei, cum că, dacă domnii de pământ din satele vecine ar voi să vândă oarecare bunuri, să aibă prioritate de cumpărare, apoi națiunea săsească cere ca opidele și satele locuite de sași liberi să se încorporeze la scaunele și districtele săsești. Comunele care le cerea să se încorporeze la fundul regesc sunt Teaca, Batoș, Uila, Dedrad, Șieut, Gledin și Benige.

Motivele acestei petițiuni le-au spus în următoarele:

1. Pentru că Magistratul din Bistrița și-a cedat dreptul său ce l-a avut asupra românilor din Valea Rodnei pentru ușurarea înființării miliției de graniță și ca atare, e demn ca să capete răscumpărare.

2. Pentru că sașii din comitate și anume, aceea care locuiesc în Reghinul Săsesc și în Batoș, sunt persoane libere și se bucură de deosebite privilegii.

3. Pentru că regele Matei, pe cale privilegială, a cedat națiunii saxonice atare facultate că, dacă nobilii și-ar face de vândut posesiunile sale așezate în vecinătatea posesiunilor sașilor, aceștia să aibă dreptul întâietății de a cumpăra.

4. Cum că regele Matei și aceea a conces că, ori și care iobag din fundul nobilitar poate trece în fundul regesc liber, fără împiedecare.

Această petițiune a națiunii săsești a fost transpusă din partea Guberniului la comitatul Clujului, care prin o scrisoare emisă de dto. Cluj, în 29 septembrie 1762, din congregațiunea generală marcală și-a făcut mai multe reflexiuni, în care pe baza legilor și decretelor și a dreptului existent în Transilvania, documentează cum că națiunea săsească nu are nici un drept de a cere încorporarea acelor opide și comune la fundul regesc.

Ce atinge dreptul pe care-l afirmă Magistratul din Bistrița că l-a avut asupra românilor din Valea Rodnei și pe care l-ar fi donat Majestății Sale – acel drept nu l-a avut și nu l-a putut exercita cu drept nici odată Magistratul din Bistrița, deoarece acel drept nu a fost nici real, nici personal.

⁷⁸ Obiectiile.

Real nu a fost, pentru că, conform decretului regelui Wladislaw, VII, Articl. III, secțiunea 9, locurile de fodine⁷⁹, se țin de domeniile sacrei corone.

Opidul Rodna, dimpreună cu Valea, din vechime a fost locul fodinelor de argint și parte a comitatului Doboca și la anul 1475, (greșit, scrie 1486) prin regele Matei, s-a adaus la Districtul Bistriței, atât ca don regal, cât și cu asemenea bun regal, sub titlul de încorporațiune și sub acel titlu, sunt supuși locuitorii aceleași văi la jurisdicțiunea Magistratului din Bistrița, dar nu sub titlul proprietății.

Dar nici asupra persoanelor locuitorilor Văii Rodna, Magistratul din Bistrița nu a avut ceva drept, căci drept asupra persoanelor nu se convine nimănui, decât domnilor de pământ, iar domnul de pământ a opidului Rodna și a Văii aceleia, nu e Magistratul din Bistrița, ci Majestatea Sa, ca domn a bunurilor regale, de unde e destul de evident cum că Magistratul din Bistrița, față de opidul Rodna și valea acesteia, nu a cedat nimic Majestății Sale și prin urmare, nu poate pretinde segregarea amintitelor locuri și încorporarea aceloră la fundul regesc.

Dar chiar dacă ar fi cedat ceva, aceea a făcut-o de bună voie și așa, nu poate pretinde recompensă.

Mai departe, arată cum că abstrângând⁸⁰ de la toate acestea, națiunea săsească și respectiv, Magistratul din Bistrița, dacă ar fi chiar cedat pre acei oameni, au satisfăcut numai obligământului omagial, pentru că, conform articolului din anul 1753, cu ocaziunea ridicării miliției, nu numai cei din comitate, ci și secuii, ci chiar și însăși națiunea săsească, e obligată a concurge în proporțiune, la apărarea patriei⁸¹.

Începerea formării regimentelor de graniță și în special, înființarea Regimentului al II-lea.

Încă în 1 iulie 1762, Cancelaria de Curte Transilvană a făcut propunere prin care deciziunea împărătească din 18 februarie s-a mărginit într-acolo că, chestiunea înființării

⁷⁹ Mine, exploatare de minereu.

⁸⁰ Făcând abstracție.

⁸¹ Vezi *Reflexione; I. Cottus Kolosiensis ad petitum Almae Nationes Saxonicae natione incorporationis Pagorum Teke, Batos, Vajola, Dedzard, Kis Sajo, Geleden, et Benige ad Dedes seu Districtus Saxonicales. Claudiopoli 29 a Sept. A. 1762 Congregatio Generalis Marcalis I. Cottus Kolos.* O copie la Ioachim Mureșan, în legătură cu alte ochei (chestii, probleme – n.n). Vezi Vajda Laszlo, *Ar erdelyi polgari torvenyek Historiaja*, Kolozsvaren, 1830, pag. 427. Condițiile în care s-a militarizat Valea Rodnei, exprimate pe larg în punctual de vedere al autorităților imperiale și consistente note de subsol a editorilor, în *Bărgăul sub Pajura Imperială*, ediție de texte și tabele, studiu introductiv și note de Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, Andreea Salvan, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2011, pp. 113-154.

miliției de graniță să se privească de hotărâtă și să fie dusă în îndeplinire, și a și început în 1762 în ținuturile muntoase de către Moldova și România, care erau locuite de secuși și români.

În 11 octombrie 1762 s-a fost trimis mandat tuturor deregătorilor din comitatul Hunedoarei, ca să fie într-ajutor trimișilor militari la conscrierea miliției de graniță, iar în 14 octombrie, sub Nr. 2108, s-a dat acel mandat consilierului guvernial, grof Haller Gabor, ca, în 17 octombrie să fie în Târgul Mureșului și de acolo să meargă cu generalul Buccow în Districtul Bistriței, ca să cerceteze. Asemenea a căpătat ordin, secretarul Cserei Elek, ca pe 22 octombrie să fie în Cic-Sereda⁸², ca să se prindă de lucrurile acestea, dar acesta i-a rugat să fie absolvit de aceste lucrări, ceea ce i se și acordă, merse însă cu generalul Buccow și cu comisarii în Districtul Bistriței, ca să-l cerceteze și examineze.

S-au fost început a se face replicațiuni că, deoarece apărarea patriei e o datorință cetățenească, românii însă nu ar avea dreptul de cetățean, astfel nu pot să fie militarizați. Dar ușor au trecut și preste aceasta piedecă și românii înșiși fiind un popor apăsător, făcându-li-se multe promisiuni, afară de schimbarea religiunii, nu au făcut excepțiuni deosebite, așa încât dacă ar fi fost de lipsă și conces, poate că toți iobagii români din Transilvania s-ar fi făcut grănițeri⁸³.

Rapoartele lui Buccow, din august și septembrie 1762, fac evident că la formarea regimentelor românești a întâmpinat puține piedici și că numai Regimentul I românesc, pentru extinderea lui cea mare geografică, nu a putut să se completeze. Din contră, în scaunul Odorheiului a întâmpinat opoziția formală, care se extinse repede și nimici rezultatele lui Buccow de până aici. Toți secușii și românii care apucaseră armele, le-au depus iarăși. Din toată libertatea de contribuțiune, care s-a promis grănițerilor, a dat ansă la o opozițiune violentă, fiindcă din astă cauză, urmarea era ca să se facă o nouă regulare de contribuțiune, prin care să se urce contribuțiunea în celealalte părți a Transilvaniei. Pentru aceasta, domnii de pământ au început a face deosebite piedeci.

Consiliul Belic de Curte, încă în 21 aprilie 1762 denuie pe vice-colonelul *George von Räschutz* (s.a), ca comandant al înființându-lui al II-lea Regiment de graniță românesc și tot în aceeași zi, fură denumiți și toți ceilalți ofițeri de ștab⁸⁴ și superiori, cu îndrumarea ca,

⁸² Miercurea-Ciuc.

⁸³ Michael Conrad von Heidendorf, „Selbstbiographie” .... în „Archiv des Vereins ..... Neue Folge”, XV Band, pag. 129. Cuvintele biografului Heidendorf sunt acestea: „Wenn man es nothig gehabt und erlaubt hatte, warren vielleicht alle Siebenbürgische wellachische Iobagyen Granitzer geworden”; dacă ar fi fost necesar și dacă s-ar fi permis, atunci probabil toți valahii transilvăneni s-ar fi făcut grăniceri”.

⁸⁴ Stat major.

cu toată graba să meargă la regiment⁸⁵.

Corpul ofițerilor la înființarea regimentului consta din următorii:

Comandant de regiment, vice-colonelul Georg von Räschutz, obristwachmeister de Hahn.

Căpitani: von Taubenthal, von Sturlati, von Fluck, von Bouquier, Gräf Dittrichstein, von Humbourg, von Cosimelli, von Schnider, von Linden

Căpitani locotenenți: von Ehrenstein, von Virazdi.

Locotenenți primari: von Leibinger, von Barath, Zaborsky, Schlang, von Balloni, Albrecht, von Rosenberg, Gauthojes, Koller, Schmidt, von Eisenberg, Tamm, Schottenstein, von Schmiden, von Freihoffen, Baumgart.

Locotenenți secundari: Fröhlich, Heindl, Göppert, Baronn Schirmding, Halbmann, Saagmuller, Spräötter, Delvardi, Würtzer, Farkas, Feringer, Stojanich, Krovath, Godofredo, Gräf Laszy.

Stegari: de Micle, Rechberger, de Zapata, Iellačić, Laurenti, Knall, Mallich, Löwensfeld.

Capelan: Theodorus Naszodi⁸⁶.

Secretar auditor: Iosef Urli.

Sergent locotenent: Iohann Angermeyer

Înquartitor: Ioseph von Iesch

Chirurg: Franz Eberle⁸⁷.

Statul personal a regimentului la înființarea graniței până la anul 1771:

Vice-colonelul *Räschutz* a stat la acest regiment până în 15 martie 1764, când fu transferat ca comandant în Deva și în locu-i fu denumit ca comandant al regimentului, vice-colonelul *Carol baron de Enzenberg*, în etate de 44 ani, născut în Doblack, în Tirol, căsătorit după aceea în 1766 cu Monica, fiica generalului baron Josif Siscovich, care a înființat toate regimintele din Transilvania.

Cavalerul Amon de Treuenfest, în *Istoria sa* (la pag. 4) ne împărtășește cum că, la înființarea regimentului, corpul ofițerilor consta din următorii:

Suttor, 12; Szakadoly, 49; Schobbel, 13; Schoraidner, 42; Zappata, 10; Suplai, 17; Schnider, 26; Salhauser, 32; Schmid, 33; Schottenstein, 38; Stojanik, 41; Schiönding, 44; Toussaint, 2; Tesch, 3; Urli, 4; Vrandi, 23; Vicht, 21; Wildhan, 20; Waezer, 47; Wagner,

⁸⁵ Treuenfest, [op. cit.], pag. 1.

⁸⁶ Protopop în Năsăud, vezi *Activitatea vicarilor foranei...*, pag. 10.

⁸⁷ Pentru comparație, vezi Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, *CONTRIBUȚII DOCUMENTARE PRIVIND ISTORIA REGIMENTULUI GRĂNICERESC NĂSĂUDEAN*, Ed. Enciclopedică, București, 2006, p.66.

66; Weis, 67; Wild, 71;; Wittibschlyer, 82.

Așa în 1762 Buccow îi adscrie⁸⁸ miliției confiniare, le dă arme, li s-au trimis ofițeri militari spre ai deprinde în arme și au format dintre români miliția pedestră, tunari și călăreți.

În 15 octombrie 1762 s-au trimis de la Sibiu noului regiment stindardele, care au fost primite cu pompă strălucită⁸⁹. Cel dintâi comandant peste infanterie, vice-colonelul Räschutz era cu stațiunea în *Salva*, iar peste călăreți era vice-colonelul *Dombrowka*, cu stațiunea în Năsăud.

Mai multe sute de familii române strămutate din cetatea Bistrița și din celelalte comune săsești ale Districtului Bistrița, asemenea și din multe comune ale comitatelor învecinate, s-au așezat în Valea Rodnei.

Încă în anul următor 1763, s-au plâns preoții evanghelici lutherani din Districtul Bistriței la comandantul regimentului, vice-colonelul *Dembrowka* că și servitorii lor au devenit grănițeri, precum și că li se deneagă decimele din partea românilor militarizați. Petru Bod scrie: „Acum dâșii, plini de speranța tuturor bunătăților, visau veacuri de aur: numai încinși cu sabia se duceau la pădure și la lucrul câmpului, pe nobili și magnai batjocorindu-i. Dar noile ordinațiuni nu prea corespundeau promisiunilor⁹⁰.”

Generalul comandant baron Buccow, acum și președinte al guvernului țării, voind a lua jurământul populațiilor militarizate, între alte măsuri luate, a dar ordin ca din Regimentul al II-lea românesc, pe 10 mai (în notițele vechi e 12) 1763, să fie scoase nouă companii în paradă la comuna *Salva*, situată pre ambii țărmuri ai riulețului Sălăuța, unde se varsă în Someș.

Sosind anul 1763, în mai s-au trimis comisarii împărătești, ca pe acei români deprinși în arme, să-i jure⁹¹ sub steagul lor propriu, să continue cu formarea și regularea și să-i deprindă în arta militară.

Cu această ocaziune, au chemat pe toți frunțașii de pe sate și miliția tânără la comuna *Salva*. Deasupra acestei comune se ridică un poderei⁹² larg, numit „*Mocirlă*”. E un frumos loc, ce domină Valea Someșului din această parte. Era dar foarte potrivit pentru solemnități militare. Pe acest platou frumos s-a adunat în 10 mai 1763 poporul deja deprins în arme, formând 9 companii cu 5 steaguri⁹³ și frunțașii poporului, cu deosebire cei care

⁸⁸ Înglobează, face parte componentă.

⁸⁹ Hodor Karoly, *Doboka varmegyi esmertetese*, pag. 634.

⁹⁰ *Brevis Valachorum Triam incol. historia* de Petru Bod, pag. 548.

⁹¹ Să le ia jurământul.

⁹² Platou.

⁹³ *Treuenfest*, pag. 5.

fusesse la Viena, în frunte cu *Tănase Todică Todoran*. Aici îi vizită Buccow, dimpreună cu episcopul Petru Paul Aron, pe care l-a recercat⁹⁴ regimul ca, în societate⁹⁵ cu generalul Buccow să-și ia osteneala a merge la Năsăud, unde vor fi reprezentanții tuturor comunelor și cei abili de arme, concentrați pe „Mocirla” de la Salva, unde erau să fie sfințite și cinci steaguri sau drapele militare.

Se vede că și pentru acest scop voise generalul, ca dintr-odată cu el, să se afle la Năsăud și episcopul Pavel Aron, așa morbos și ajuns la neputință, cum era el.

Comisarii trimiși au publicat militarilor pactul și condițiunile încheiate în Viena, apoi au voit a lua jurământul prescris pentru soldați. Atunci Todoran s-a sculat și a spus miliției tinere, că pactul e falsificat și nu e acela original, căci condițiunile publicate sunt prea apăsătoare pentru popor și sub acele condițiuni, să nu primească armele și să nu depună jurământul.

Atunci militarii refuzară de a depune jurământul și turburați, aruncară puștile și depuseră toate armăturile⁹⁶.

Care au fost acele condițiuni asupritoare pentru care se revoltase Todoran, nu le-am putut afla toate până acum.

Din unele date rămase, parte prin tradițiune⁹⁷, parte și în scris, aflăm că românilor adunați la această solemnitate nu le convenea ca ei să jure sub steag cum că „vor servi și se vor lupta și afară din țară, pe apă și pe uscat”⁹⁸.

Macedon Pop, vicarul, scrie că soldații grănițeri s-au opus la sfatul unor inamici ai românilor și că „se dă cu socoteală, că la renitența⁹⁹ aceasta ar fi luat vecinii noștri sași o bună pârțiea. Din ce cauză. Cugetă-le cetitorule¹⁰⁰”.

Florian Porcius zice că înțelegând acești grănițeri, că dâșii sunt transpuși din partea Magistratului din Bistrița sub titlul de iobagi, iar posesiunile comunale sub titlul de alodiaturi, și cum că, și că grănițerii vor avea a plăti taxele munților și vor avea a da și decimele și alte impozite de natură urbarială la Bistrița, apoi, intrând la mijloc și alte agitațiuni, se răsculară și depuseră armele strigând, că până când nu li se va recunoaște dreptul libertinal și nu li se va asigura dreptul de proprietate la posesiunile lor private și comunale, apoi nu vor fi eliberați de la plățirea taxelor de munte și de alte prestațiuni la

---

⁹⁴ Numit, delegat.

⁹⁵ Împreună cu.

⁹⁶ Armele.

⁹⁷ George Barițiu, *Istoria regim. II rom....*, pag. 66.

⁹⁸ Michael C. v. Heydendorf, în „Archiv des Vereins.... Neue Folge”, XV Band, pag. 129.

⁹⁹ Rezistență, opunere.

¹⁰⁰ *Activitatea vicarilor foranei*, pag. 38.

cetatea Bistrița, nu le vor primi¹⁰¹.

Afară de acestea, a mai fost la mijloc și afacerea unirii cu biserica Romei, în contra căreia să fi lucrat călugărul Șofronie, care încă se află de față la această adunare.

Despre această rezistență contra uniunii aflăm la Petru Bod următoarele:

„Când era să depună jurământul și să li se împărțească steagurile cu îndătinata ceremonie solemnă, în mijlocul solemnității reclamară contra unirii și pre un vice-căpitan, care-i amăgea cu speranța libertății, îl tăiară dinaintea ochilor lui Buccow, pe alții îi bătură, dimpreună cu pe archidiaconul Năsăudului, care ținea ascunse neșcari rezoluțiuni Aulice; iar, cu Buccow, steteră furcă de vorbă, căci au fost seduși cu speranțe false”. Episcopul Aron văzând, se încercă a-i mulcămi¹⁰² cu orațiunile sale pe cei iritați, dar n-a putut face nimic, ci mai tare i-a iritat și când văzură măcelul început, ambii, generalul și episcopul, aflară mai consult¹⁰³ a se arunca pe cai și a o lua la sănătoasa, căutându-și mântuirea¹⁰⁴ în fugă. Ajungând la apa Șieului, un șerb¹⁰⁵ prea iubit a lui Buccow își găsi moartea în apele esundate¹⁰⁶ ale Șieului. Din Sibiu, Buccow, peste câteva zile, citat fiind, se duse cu cancelarul Bruckenthal la Viena, urmat de dorința ardelenilor ca să nu se mai întoarne în Ardeal¹⁰⁷.

¹⁰¹ George Bariț, *Istoria reg....*, pag. 103.

¹⁰² Liniști.

¹⁰³ Potrivit.

¹⁰⁴ Scăparea.

¹⁰⁵ Servitor.

¹⁰⁶ Ieșite din matcă.

¹⁰⁷ Treuenfest, la pag. 5, despre toată această scenă ne împărtășește numai următoarele: „G.d.K. Baron Buccow stieß bei der Ausführung seines Vorschlanges auf bedeutende Hindernisse und als am 10 Mai 1763 auf dem Plateau vor dem Orte Szatra (în loc de Salva) vor neun ausgeruckten Kompagnen der Weihe von fünf Fahnen erfolgen sollte, weigerte sich die Mannschaft den Eid abzulegen, legte die Waffen und Rustung ab, und es kam zu meuterischen Auftritten, wobei die Ortsaltesten, welche die erregten Gemüther beschwichtigen wollten, arg miss handelt wurden”. Petru Bod, în *Brevis Valachorum Trniam incol. Historia*, Ms. la pag. 548-549: „General de câmp Baron Bucow a întâmpinat piedici importante în timpul prezentării propunerii sale și când la 10 mai 1763 pe paltoul din fața localității Salva în fața companiilor de recruți adunate pentru sfințirea celor cinci steaguri, ele s-au opus depunerii jurământului, au aruncat armele și echipamentul, la îndemnul celui mai vârstnic din localitate. „Visitavit illos Generalis Buccowius Mense Majo, cum Unitorum Episcopo, Sacramento juramenti Miliiae adstricturus, Congregatis jussu Generalis ad Pagum Naszod, cum juramentum esset deponendum, ac vexilla illis cum solita ac solemnī Ceremonia distribuenda, în illo solemnitate actu reclamarunt Unioni, ac Militiae, Legatorum unum, qui illos spe libertatis circumducebat, ad oculos Buccowii conciderunt, alios verberarunt, Protopopam Naszodiensem, qui, Resolutionis clam absconditas servabant multis injuriis ac verberibus adfacerunt, cum Buccowis expostularunt, qualiter circumventi, ac falsa spe cricumducti; cum vi illis resisti non posset, tutius visum est Buccowis Generali, ac Episcopi Aroni,

Această eroare fatală fu timbrată¹⁰⁸ în Viena ca rebeliune militară; o comunicațiune trimisă de-a dreptul de la Curte veni în districtul regimentului, unde puse mâna pe Todoran și pe alți vr-o 20 crezuți ca urzitori ai rebeliunii, care toți au fost arestați și tratați ca tumultuatori, după legile marțiale.

Todoran, afară de opozițiunea față de unelirile cu unirea, în inocenta sa neștiință, agitase în contra militarizării mai vârtos și din aceea cauză, că precum zicea el: „De ce ne jură că ne vom bate *pre uscat și pre mare* (s.a – formula jurământului) căci la noi nu este mare, iar nemții ne-au zis că luăm arme numai ca plăieși, ca să apărăm hotarele de turci, de hoți și de ciumă”. Convicțiunea¹⁰⁹ lui Todoran, a soțului său Pop și a celorlalți 19 inși a fost că ei fac bine, fiindcă Consiliul Belic ar fi înșelat pe popor.

Pe urzitorii ascunși după culise a acestei rezistențe tragice îi poate găci¹¹⁰ oricine, la care apoi s-a adăus totala lipsă de prevedere și prudență a oamenilor fanatici, care dintr-odată cu jurământul militar, forțaseră și trecerea la uniunea religioasă, iar restul îl împlini brutalitatea câtorva ofițeri din regiment, care nu cunoșteau de loc limba română.

Comisiunea militară esmisă în cauza lui Todoran și soții a lucrat foarte iute, nu i-a trebuit nici o lună de zile, ca să pătrundă în natura acelei rezistențe nefericite.

După spusele autentice ale consăngerilor lui și ale altor oameni bătrâni, procesul lor a decurs cam în 14 zile și după ce actele își făcură calea lor la Sibiu și de acolo la Viena, sentința se și execută în noiembrie 1763 (ziua nu se arată), cu care ocaziune, 70 de bărbați au format comanda de execuțiune. Todoran a fost tras pe roată, iar unii dintre soții lui au fost trași în țeapă și alții, condamnați la moarte prin ștreang¹¹¹.

in fuga salutem querre. Qui dum equis insidentes, inde prope se substraheant, Servus Buccowii Charissimus, in Sajo, tunc forte exundanti, submerus est. Cibinium cum ea confusione reversus Buccowius, paucos post dies citatus ad Aulam Viennensem, Cum Cancellario Bruckenthal e Provincia discessit, cum illo Provincialium voto: Nunquam in Transylvaniam redeat”. Macedon Pop, în *Activitatea vicarilor foranei...*, la pag. 37 reproduce o epistolă subscrisă de „Vladica P.P. Aron” de dto Zagra, 26 Aprilie 1763”, din care dat deduce (la pag. 38), cum că episcopul P.P. Aron ar fi fugit către Zagra, de unde a scris această scrisoare. După ce însă acum e constatat cum că tumultul și fuga s-a întâmplat în 10 mai, se vede cum că episcopul a venit cu câteva zile mai înainte și în 8 Mai st.n. (26 april st.v.) se afla în Zagra. La finea epistolei amintite se afla următoarea notă, scrisă cu litere latine: „Vezi cronica Regimentului al II-lea român la anul acesta și fuga acestui vlădică, cu Comandirendul Gen. Buccow, de la Salva, preste Someș”. De unde e mai probabil, cum că servitorul lui Buccow s-a înecat în Someș și nu în Șieu. Vezi despre acel tumult și cele comunicate de Ioan Mărginean, în *Istoria regimentului ...*, de George Bariț, la pag 102-103.

¹⁰⁸ Taxată, interpretată.

¹⁰⁹ Convingerea.

¹¹⁰ Identifica.

¹¹¹ George Bariț, *Ist. Reg...*, pag. 103, Treuenfest, [op. cit.], pag. 6-7.

Locul de executare a fost tot pe podereiul „Mocirlă”, unde se află mormântul acelor atleți români.

Tudoran a mers la moarte cu atâta curaj, încât după ce l-au pus hoherii¹¹² pe roată, el încă mai tot striga: „Oameni buni, eu mor dar voi să nu vă dați!”¹¹³, „Nu vă dați unirii!”¹¹⁴

Tot atunci spune un veteran că ar fi fost condamnat cu moarte și călugărul Șofronie¹¹⁵.

Acestea au fost cauzele răscdalei românilor din Valea Someșului și tot din cauza religiunei, precum mai înainte, așa și cu această ocaziune, mulți au trecut în Moldova, trăind acolo ca vai de ei, sute de alți locuitori își căutasera scăpare prin văgăunile munților. Câți au scris despre aceasta mai înainte, toți s-au ferit a spune adevărul așa cum a fost. Singur Petru Bod și Heidendorf ne lasă lucru mai deslușit (s.n.).

Amon Treuenfest, scriind istoria acestui regiment, numai cât amintește rezistența contra militarizării și deși cauza lui Todică i-a stat înaintea ochilor, o pune delături, nu o amestecă, ca să nu iasă la lumină fanatismul religios, care domnea la Curtea din Viena, ori mai pe scurt, ca lumea să aprobe executările de moarte ale Curții contra unor români proști, neculți, care n-au mai văzut arme și nu au putut fi aduși la ascultare decât cu roata.

Nu mai puțin e caracteristic și ceea ce scrie Vajda Laszlo, care după ce descrie vărsarea de sânge dela Madefalva¹¹⁶, adaugă: „asemenea a fost și istoria Regimentului român II înființat în Valea Rodnei, după ce au fost îmbrăcați în arme și așezați în sate ordinate prin locuințele neordinate și împrăstiate pe munți, înfiorându-se de arme, le-au aruncat și au apucat-o spre munți, până ce după aceea, colonelul Enzenberg i-a împlânzit prin căpitanii săi și au apucat iar armele”¹¹⁷ d.a.

Cele ce le scria Vajda, precum în genere, acea formă de sălbăticie și necultura de a se înspăimânta și de arme, după cum voi arăta mai în jos, consta în aceea că, după ce Todoran fu tras pe roată, poporul fu silit a primi jurământul așa după cum l-au dictat. Depunerea jurământului s-a făcut fiind înconjurați de infanteria germană, care avea și tunuri încărcate bine. Apoi au căpătat, ca conducători (sic!) tot ofteri străini, care înșiși au purces în modul cel mai sălbatic și brutal față cu noii soldați, bătându-i și batjocorindu-i

¹¹² Călăii.

¹¹³ George Bariț, *Ist. Reg...* pag. 66.

¹¹⁴ Locotenentul ces. reg. în pensiune Petru Tanco, acum repausat, mi-a narat, că după cum își aduce el aminte din *Istoria regimentului* scrisă prin fostul director școlastic Istrate și copiată prin dânsul (vezi pag...) Todoran a zis și acestea cuvinte. Despre rezistența contra unirii vorbesc și notițele cronologice amintite în literatura istorică la început, sub II.

¹¹⁵ George Bariț, *Ist. reg....*, pag. 103.

¹¹⁶ Azi, Siculeni.

¹¹⁷ Vezi Vajda Laszlo, *Ar erdelyi polgari torvenyek Historiaja*, Kolozsvaron, 1830, pag. 430.

într-un atare grad, care se poate judeca de acolo, că acei cărora mai înainte, întru atâta le plăceau armele, încât și la pădure mergeau înarmați, după aceea, le aruncară și apucau dealurile, ca să scape de brutalitate.

Numai acela din care a dispărut simțul de om și umanitate va mai putea afirma sălbăticia aceea, despre care, fără a spune cauzele, scriu și Vajda și Treuenfest. După ce capul tumultului s-a pedepsit și s-au dat și asigurări că vor fi tratați ca oameni libertinali și nu vor avea a presta nimic, nici la Bistrița, se reactivă iarăși regimentul, la anul 1764.

Și în fine, să întrebăm „care din doi au fost mai sălbatici, Curtea din Viena, ori poporul?”

Confuziunea în acest regiment a durat aproape un an, până când comanda supremă avuse bunul simț ca să-i transmită, în persoana vice-colonelului baron Carol Enzemberg, un bărbat înțelept, uman și luminat, care îndată ce ajunsese în stațiunea sa, în 16 martie 1764, ajutat și de câțiva ofițeri, toți umani, cum a fost Cosimelli, s-a știut să îmblânzească pe popor, să-l apropie, să-i explice formula jurământului „cu uscat și cu apă”, ca să nu se sperie de așa ceva și să-și astupe urechile, față cu înșelătorii. Urmarea fu că, cu încetul, s-au întors mai toți locuitorii pe la vetrele lor și cei care apucaseră a fi înrolați înainte de turburare, au cerut armele, care li s-au și dat.

Treisprezece ani a stat Enzemberg în comanda acestui regiment, în care timp l-a regulat așa, încât se putea asemana cu ori care dintre regimentele de linie.

Împărăteasa Maria Teresia, într-adever a făcut și multe bunătăți în viața sa românilor, dar multe fapte bune sunt întunecate și pătate de sângele cât s-a vărsat și de marile asuprii religioase care le-a lăsat să se comită, ba, le-a și demândat¹¹⁸ din fanatismul religios, de a face pe toți românii greco-catolici.

Foarte corect ziseră țărani din comitatul Hunedoarei: „De vreți să pretindeți de la noi oarecare sumă, ca dare și pentru alte lipse ale acestui Principat, suntem gata la toate, religiunea însă, nici decât nu ne-o părăsim, până când vom trăi”.

Maria Teresia și după înființarea graniței militare a rămas consecventă în ideile ei, de a catoliza. De abia erau organizate regimentele nou înființate, pași pe față cu catolicismul, și sub pretextul de a ridica și spiritualmintea pe grănițerii români, conducerea școalelor a dat-o preoților din ordinul piariștilor¹¹⁹.

Numai în Rodna, unde după proiectul de a ridica și pune în lucrare, pe spesele statului, o economie de model, fabrică de sticlă etc¹²⁰., pe lângă greutățile confesionale, mai

---

¹¹⁸ Poruncit, ordonat.

¹¹⁹ Vezi Rescript des k.k. Hofkriegs Rathes, 28 august și 12 și alta, din 16 decembre 1764.

¹²⁰ Vezi Rescript des k.k. Hofkriegs, din 16 Decembre 1764.

erau și alte greutăți de delăturat din cale, punerea de piariști a rămas excepțională și numai atunci se întâmplă, dacă nu era nici un învățător laic, care să învețe, pe lângă o plată de 15 florini pe lună. Despre îndeplinirea ordinațiunii date în această privință, raporta Hadik la Curte, în 1 februarie 1765, unde acest act s-a luat la cunoștină¹²¹.

Împărăteasa Maria Teresia, în rezoluțiunea de dto. 3 aprilie 1765, dată Consiliului Belic, îi impune să aibă grijă ca pe venitoriu, la regimentele de graniță din Transilvania să nu se mai pună mai mult, nici un oficiu acatolic¹²².

Aceste măsuri luate la început au avut, cu deosebire la Regimentul I român de graniță, cea urmare, că numai puțini români uniți erau apti și de luptă și prin urmare, se puteau recruta.

În urma propunerii președintelui Consiliului Belic de Curte, comitele Daun, de dto 28 martie 1765, împărăteasa Maria Teresia emite un bilet de mână, de dto 16 aprilie 1765, către comitele Bethlen, cancelarul de Curte Transilvan, în care zice că, deoarece Transilvania are în preponderență poporul românesc și fiindcă e o mare lipsă de soldați, de aceea, în tot anul, să se recruteze câte un militar din fiecare 128 de familii române neunite¹²³.

Procedura de a catoliza a avut acel rezultat că, în granițele militare, numărul unităților în proporțiune a crescut foarte tare, deoarece conform planului de înființare, la regimentele românești numai credincioși uniți se înrolau¹²⁴.

¹²¹ Asemenea, Rescriptul din 22 aprilie 1765.

¹²² Vom Kriegrath will andusch mitgeben haben, den Bedacht zu nehmen, damit kunftig bei den 7 mb. Gränz Regimentern keine acatolische offiziers mehr angestellt werden; De către Consiliul de Razboi a fost declarat public, să aă se ia aminte, pentru ca de acum înainte la regimentul de graniță 7 mb. să nu mai fie angajați ofițeri necatolici. Maria Teresia mp”. Vezi „Archiv des Vereins... Neue Folge, VII Band, pag. 32.

¹²³ Acest bilet de mână e următorul: „Bei den Umständen, da einestheils das Land Siebenburgen an walachischen Volk einen Überflus chat, und anderntheils das Militare an der zur Rekrutirung nothigen Mannschaft zinen grossen Mangel leidet, sach ich gerne, wenn der in Antrag gekommene Rekrutirungs plan, dass von 128 walachischen nichtunirten Familien alljährlich 1 Rekrout gestellt werde, zu Stande gebracht wurde. Ich hege demnach zu Ihm das zuversichtliche Vertrassen, dass Er nach seiner Geschicklichkeit und bewahrten Devotion sich werde angelegen halten, um die Execution dieses antrages noch in diesem lahre zu bewirken; La conditiile, cum că pe de o parte, țara Transilvania are un surplus de populație valahă și pe de altă parte, armata suferă de o mare lipsă în ceea ce privește recrutarea trupei necesare, am observat cu plăcere, când a fost pus în practică planul de recrutare cum că, din 128 de familii valahe neunite, să fie obținut în fiecare an câte un recrut. Ca urmare, eu sper pentru dumneavoastră încrederea necondiționată ca el, după înțelepciunea și devotamentul de care a dat dovadă, își va menține poziția, pentru a pune în aplicare, deja în acest an, executarea acestui plan”. Wien den 16 Aprilie 1765, Maria Theresia, mp; „Archiv des Vereins... Neue Folge”, VII Band, pag. 7-8 și pag. 29.

¹²⁴ Benigni, *Handbuch der Statistik und Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen*, I Heft,

Din procesul verbal al Consilierului imperial de resbel asupra organizării definitive a Bucovinei, de dto. Viena, în 4 aprilie 1780, la care a luat parte și baron Enzenberg, apare încă destul învederat scopul și tendințele de a face din românii de rital schismatic (greco-oriental¹²⁵), greco-catolici. Tot aici se face amintire că în Bucovina au trecut mulți oameni din Galiția, Transilvania și Ungaria și s-au așezat acolo, deci pe venitoriu, numai cu concesiunea superiorităților să poată trece și în fine își bat capul că, cum s-ar putea ca multe familii unite trecute „ad Schisma”, iar să fie reîntoarse la biserica unită¹²⁶.

După executarea lui Tănase Todoran poporul s-a supus fără nici o rezistență. În același an (1763) jura primul nostru batalion primul jurământ de fidelitate către prea înaltul tron și augusta casă domnitoare, a primit armele și s-au organizat ca militari locuitorii din 24 comune de pe Valea Rodnei.

Acestea au format cel dintâi regiment confiniar transilvan compus numai din români, s-a numit totuși – din cauze cunoscute regimului împărătesc – *Regimentul al II lea român grănițiar de infanterie din Transilvania*” (Zweites Walachisches Siebenbürger Grenz-Infanterie-Regiment), iar teritoriul s-a numit Districtul militar al Rodnei (Rodnaer Militar-District).

Această numire a purtat-o regimentul până în anul 1849, cu singura deosebire că de la anul 1796, în urma rezoluțiunii prea înalte din 15 august 1769, regimentele de graniță căpătând număr după rangul înființării lor, regimentul nostru căpătă Nr. 17¹²⁷.

Emblema sigiliului regimentului a fost la început aquila imperială și cu inscripțiunea „*Virtus Romana Rediviva*” apoi cu circumscripțiunea: *Sigill. II legionis Valachicae Nr. 17*.

Mai târziu s-a introdus în locul acestuia alt sigiliu cu marca imperială și cu circumscripțiunea: *II Walachen-Grenz-Inftrie-Rgmt Nr. 17*.

În toate actele și documentele regimentele românești nu ocără¹²⁸ sub numirea de „Romanen” ci numai „Walachen”, asemenea și în limba latină: „*Secunda legio valachica*”, în limba franceză „*Les regiments valaques des frontieres de Transilvanie*”¹²⁹.

În anul 1849 Majestatea Sa Francisc Iosif I, cu prea înaltul decret din 10 ianuarie a dispus ca numirea originală a ambelor regimente românești de graniță Nr. 16 și 17 să se schimbe astfel încât de aici înainte să se numească: I și respectiv al II lea regiment de

---

Pag. 17, nota 2.

¹²⁵ Ortodocși.

¹²⁶ Vezi întreg documentul publicat în *Colecțiunea* lui Eud. Hurmuzaki, Vol VII, pag. 320-324.

¹²⁷ Treuenfest, *Rgmts. Geschichte*, pag. 40.

¹²⁸ Apar.

¹²⁹ Vezi urmare la *Colecțiunea docum. Ist.* de Eud. Hurmuzaki, Supl. I, Vol. III, fasc. I, pag. 54. Cf. Supl. I, Vol. II, pag. 510, alinea 5.

infanterie *român* de graniță Nr. 16, 17. (Erstes, resp. Zweites Romanen-Grenz Infanterie Regiment Nr. 16, 17) cu care numire au rămas până la desființarea graniței militare, întâmplată la anul 1851.

Din cauză că din populațiunea celor 23 comune transpuse de către Magistratul din Bistrița și din numărul unor familii încă militarizate și aflătoare prin comunele comitatense din Valea Șieului, care însă pe lângă serviciul military, făceau și prestațiuni urbariale, nu se putea completa numărul combatanților statorit pentru acest regiment cu 3.000 capete, așa s-au mai militarizat la anul 1764/5 încă 7 comune întregi situate, parte în Valea Mureșului; anume *Budacul Român* și *Ragla* din comitatul Dobâcii, *Monor*, *Gledin* și *Șieuț* din comitatul Clujului, *Morăreni* și *Ruși Munți* în comitatul Turdei, și aceste comuniuni încă s-au încorporat la districtul militar al Rodnei.

Fiind locuitorii acestor comune de condițiune iobăgească, așa regimul militar a răscumpărat de la respectivii domni tereștri¹³⁰ sesiunile și prestațiunile urbariale, terenurile alodiale și din parte, și drepturile regale¹³¹.

Toate aceste comune fiind situate în partea orientală a Transilvaniei printre munți a fost foarte ca scop, ca aici să se înființeze militarismul pentru ca să apere patria de către inamicul din Orient și cu deosebire, comitatul Dăbâca, care în acel timp văzuse mulți inamici furioși, fără de a-i fi alungat cineva.

Înființarea acestui regiment nu s-a întâmplat deodată. Așa, dintre comunele amintite s-au militarizat în anul 1762, comunele din Valea Someșului, Rodna, Năsăudul și celelalte din Valea Șieului, Nușfalău și Sântioana, apoi Borgo-Rus, din Valea Borgoului, care se ținea de Districtul Bistriței; celelalte comune din această vale s-au militarizat numai la anii 1783-4, după cum se arată mai jos.

În anul 1766, *Budacul Românesc*, *Ragla*, *Gledin*, *Șieuțul*, *Monor*, *Morăreni* și *Ruși Munți*¹³².

La începutul înființării graniței militare s-a fost militarizat și comuna Săcal (Erdoszakal), după cum se vede dintr-o suplică intitulată „Pro memoria” subscrisă de „Hanes Iuonașc și Șandru Ioan în numele tuturor grănițerilor din Săcal” și adresată către vice-colonelul Baron de Enzenberg în cauza praediului¹³³ Veres Szk¹³⁴ și după cum se va arăta mai în jos, pe la anul 1765, aici în Săcal era staționat locotenentul primar Carol Schmied de Eisenberg.

¹³⁰ Posesori de pământ.

¹³¹ Vezi pe larg în *Bărgăul sub Pajura Imperială*... pp. 94-113.

¹³² Hodor Karoly, *Doboka varmegy*..., pag. 637.

¹³³ Cătun.

¹³⁴ Vezi documentul.

Această comună însă în anii următori nu o aflăm mai mult între comunele militarizate și nici nu occură nicăieri ca parte constitutivă a teritoriului grănițesc din Transilvania, de unde se vede cum că locuitorii iarăși au rămas între provincialiști. Din ce cauză? Nu mi-a succes a putea afla.

În această suplică spun că după ce li s-a făcut cunoscut prin o ordinațiune prea înaltă că prediul Veres Szek se desparte de către hotarul săcălenilor și trebuie să se predea baronului Kemény Simon, de aceea arată că acest prediu nici odată nu a fost un loc separat de Săcal cu vr-o 200 ani înainte de aceea, când în Săcal a fost o pestilență¹³⁵ din care cauză locuitorii și-au mutat locuințele acolo, au extirpat pădurile și au început la edificarea prediului și fiindcă după un timp și acolo a început a grasa¹³⁶ pestilența, 11 familii iarăși și-au dus locuințele în Săcal, care în timpul militarizării s-au înmulțit la 80 familii și toate au și cultivau moșii cu prediul Veres Szek.

Deodată cu înființarea miliției confinare pedestre s-a înființat și un al treilea regiment de grănițeri român, un regiment de dragoni, a cărui comandant era Dombrovka, în Năsăud.

Acesta însă nu forma un al III-lea regiment deosebit de regimentul pedestru, ci forma o parte mare constitutivă a aceluia.

Amintitul Ștefan Cute, care a umblat în toate afacerile și luptele de drept, la înființarea graniței, pentru remunerarea serviciilor prestate, a fost înaintat la rangul de locotenent în acest regiment de dragoni. Așa, acest Ștefan Cute a fost cel dintâi ofițer de grănițeri român.

Dintre locuitorii comunelor s-au ales și format 8 companii (escadroane) de călăreți: din cauză însă că regimentul acesta era prea tare răzlețit¹³⁷ prin țară, în anul 1764 s-a mai redus și o parte, 6 escadroane, au fost împărțite în Regimentul I-lea român pedestru, comandantului regimentului de dragoni, dimpreună cu ștabul a fost transferat în Districtul Făgărașului și așa, la Regimentul II român pedestru au mai rămas numai 2 escadroane de călăreți; dar și acesta, în anul 1770, încetând de totu a exista, de atunci Regimentul al II-lea românesc a fost tot numai din pedestrime.

Alte 4 escadroane din celelalte ținuturi, în anul 1772 fură încorporate la Regimentul secuiesc de cavalerie (husari)¹³⁸. Comandanții acestor escadroane erau în Dejan, la Dobra, la Teiuș, și la Agârbiciu.

Colecția *Virgil Șotropa*, dosar 299, filele 1-51.

¹³⁵ Epidemie de ciumă.

¹³⁶ A se manifesta în sesul de epidemie.

¹³⁷ Împrăștiat, dizolcat.

¹³⁸ Vezi Hodor Karoly, *Dobokavarm*, pag. 635 și 638. Benigni, *Stat. Geographie*, II, pag. 158, nota

2.

Organizațiunea și constituțiunea militărească în Regimentul al II-lea de graniță

Cu înființarea graniței militare atât referințele și relațiunile personale cât și cele de drept public și privat a locuitorilor militarizați în Regimentul al II-lea s-au schimbat cu totul.

Se începu o nouă organizațiune militară, care în multe privințe se deosebește nu numai de a regimentelor de resbel (Feldregimente), ci chiar de a celorlalte regimente de graniță.

Cele dintâi forme de organizațiune, la început au fost lăsate mai mult la buna judecată a conducătorilor regimentului până la anul 1766, când Majestatea Sa, împărăteasa Maria Theresia, în 12 noiembrie subscrie și, în 23 esmite un *statut grănițeresc* (*Grenz-Statut*) (s.a) care se publică în finea lui noiembrie 1766, în toate despărțămintele Regimentului al II-lea.

Deși mai târziu s-au modificat multe dispozițiuni din acest statut, totuși dânsul, în partea cea mai mare, a fost bază și fundamentul organizațiunii și constituțiunii militare din Regimentul al II-lea român de graniță și a susținut mai întreg, până la anul 1851, când s-a desființat întreg cordonul de graniță.

Acest statut, cu datul 12 noiembrie 1766, scris de „Maria Theresia” – „Maris Graf von Lacy” – Ad Mandatum Sacrae Ludwig von Turckheim¹³⁹, formează baza întregii organizațiuni militare, cu deosebire a Regimentului al II-lea românesc.

Referințele personale a[le] grănițerilor

În privința referințelor personale se deosebesc:

A. după deosebirea statului

B. referințele de serviciu

C. referințele de familie

A. *Statul personal*

Cu privire la deosebirea statului cetățenesc, un grănițer ocupa locul ca ofițer, subofițer ampolaiat, preot, grănițer comun și zilier (jeler).

1. *Ofițerul și subofițerul* (ofițerii români nu se făceau la început, vezi *Activitatea vicarilor...* pag. 7).

Ofițerul grănițer e de două feluri : străin și indigen.

2. Treuenfest, [op. cit.], pag. 6 și *Notizien aus der Geschichte des 2 Wal. Gr. Rgnts.*

¹³⁹ Treuenfest, [op. cit.], pag. 7-37.

Ca ofițer, sta el către trupă cu totul în acele referințe, ca la regimentele de câmp, numai cât cercul său de activitate e cu mult mai extins, fiindcă dânsul are sub privegherea sa, nu numai afacerile militare, ci și cele politice, economice, ba și scolastice și bisericesti ale grănițerilor.

De aceea se întâmplă ușor ca ofițerul grănițer să posede mai multe cunoștințe decât ofițerul de la regimentele de câmp. Afară de aceea și serviciul unui ofițer grănițer din Transilvania era cu mult mai greu decât a altora, din celelalte regimente de graniță, căci, pe când la acele regimente erau puși anume ofițeri de administrațiune (Verwaltungs-offiziere), în regimentele transilvănene nu erau și acele afaceri, încă erau date ofițerilor de companie ori de escadron.

Amestecarea grănițerilor cu provincialiști, deosebitele drepturi, legi și datini ale țării, care adeseori veneau în coliziune cu prescripțiile de serviciu și administrațiune militară, precum și altele, toate acestea condiționau bărbați pricepuți, onești și experți în legile și datinile Transilvaniei în genere și a ținuturilor în specie, căci numai așa puteau evita certurile și neplăcerile ce se iscau.

Ofițerul străin, adică care nu e născut grănițer, numai până atunci e membru a statului militar de graniță, până când servește. Acel ofițer însă, care e născut grănițer, se ține de statul grănițeresc nu numai în timpul serviciului, și, și după aceea, după cum îi sunt referințele sale personale.

Dacă într-un mod ori altul își pierde caracterul său de ofițer, păsește în familia sa grănițerească și iarăși devine un membru conscris al aceleia, având toate drepturile și datorințele referitoare la aceea. Copiii săi, asemenea se țin de casa grănițerească, din care își trage originea părintele.

Referințele subofițerului grănițer sunt întocmai asemenea cu ale ofițerului.

2. *Amploaiatul*¹⁴⁰.

În asemenea referințe personale ca ofițerul stă și oficiantul în grănițele transilvane, el poate să fie un amplotat militar, ca se îmbracă oficiul la provinciali ori la vr-o comună grănițerească.

Despre deosebiții amplotați militari se va tracta mai pre larg la descrierea constituțiunii de graniță.

3. *Preotul*.

Preoții din regimentele românești diferă foarte mult de preoții altor confesiuni din celelalte regimente de graniță.

II. La companie:

---

¹⁴⁰ Funcționarul.

1 căpitan – Hauptman, oder Kapitanlieutenant; 1 Ober loc. primar, supralocotenente – 1 Unterlieutenant; 1 Feldwebel, 1 Fourir; 1 Führer, 8 regulirte – nationale korporale, 2 Tambours, 1 Pfeifer, 16 Gefreiter, 217 Gemeine.

Dintre cele 12 companii, două se numeau *companii de ştab* (Stabs-Kompanien) iar celelalte se numeau *companii ordinare*. Pre cele dintâi le comandau Kapitanlieutenants şi purtau numele ofiţerilor de ştab, cele ordinare se conduceau de căpitani (Hauptleute) şi se numeau după numele acelora. Companiile se formau (rangirten) în batalioane, dintre care unul se numea batalionul de colonel, iar celălalt, batalion de vice-colonel (Obrist-und Obristlieutenants-Bataillon) ordonându-se astfel încât companiile mai bătrâne stăteau în laturi (Flugel), iar cele mai tinere, în mijloc. Fiecare batalion era împărţit în 3 diviziuni (divisionen), fiecare diviziune, în 2 jumătăţi de diviziuni, şi acestea iar, în câte 2 plutone (Ploutons oder Zuge).

Companiile se formau (rangirten) în 3 şiruri (Glieder), la parade, în depărtare de 3 paşi unul de altul, un bărbat de către celălalt de un pas, iar în ordine de bătlie (en ordre de bataille) rândurile şi şirurile se îndesau laolaltă. Corporalii stăteau la flanc (aripa) plutonului, ofiţerii, regenţii şi muzicanţii, precum şi stindardele, la parade, în frontul armatei. Colonelul şi vice-colonelul, la paradă mergeau totdeauna pedestru şi anume, colonelul stătea la aripa dreaptă sau de primire (Empfangsflugel), înaintea căpitanului concernent, iar vice-colonelul stătea la aripa opusă. Maiorul de călărime, care totdeauna avea să comande întreg regimentul, precum şi locotenentul de călărime, erau călări şi anume, cel dintâi, înaintea centrului regimentului, iar al doilea, de o latură a colonelului, spre a aduce mandatele¹⁴¹ acestuia la maior.

Când se întâmpla transformarea în puseţiune de ordine de bătlie, atât colonelul cât şi vice-colonelul se suiau pre cal şi rămâneau la aripa regimentului, ori se îndreptau într-acolo, unde era de lipsă¹⁴² prezenţa lor.

Sergentul exercita¹⁴³ recrutele, comanda feciorii la deosebite servicii şi forma companiile la punerea în marş de bătaie. *Führer-ul* (ductorul) avea să inspecţioneze şi să îngrijească pre cei morboşi¹⁴⁴, întocmea păzitori pentru stindard şi în absenţa stegarului, purta însuşi stindardul. *Furierul* era manipulantul de companie, afară de aceea, se îngrija de aşezarea în castru (Lagerausstecken) şi în quartire, în timpul luptei rămânea la bagaje. *Soful chirurgului de tabără* trebuia să raporteze căpitanului în toată ziua despre starea morboşilor, afară de aceea, să tundă şi radă (ca bărbier) compania, barem o dată în

¹⁴¹ Ordinele.

¹⁴² Necesară.

¹⁴³ Comanda; executa instrucţia recruţilor.

săptămână. *Corporalul* era președintele unui grup de corporali, de care se aflau câte 3 în fiecare companie. Referitor la *muzicanți*, regulamentul zicea, că ei de bună voie să servească ofițerilor subalterni și în marșuri să poarte armele ofițerilor, din cauză că nu fiecare ofițer poate să aibă lângă sine un servitor din punga proprie.

Îmbrăcămintea-uniformă pentru militari

Cu ordinațiunea Consiliului Belic de Curte s-a introdus următoarea uniformă:

În cap, căciuli (ciacau, Czako-Hauben) negre, deasupra ceva încovoiate și trebuiau să aibă aceeași lărgime deasupra, ca și dedesupt. La gât, un guler de păr de cal căptușit (obdus) cu piele, cu o cataramă galbenă și cu vreste albe. Un caput¹⁴⁵ sur deschis din pânză proprie, necăptușit, cu bumbi (nasturi) mici galbeni, cu gulere de postav deschis¹⁴⁶.

Împărțirea teritoriului de regiment

Întreg teritoriul regimentului a fost împărțit în 12 cercuri de companii (Landes Kompagnie Bezirke) numite și *Centurii*, care după numărul locuitorilor capaci¹⁴⁷ de arme numărau câte 3-6 comune, dintre care cele mai de frunte, de regulă erau totodată și reședința comandantului de companie.

Acestea 12 stațiuni de companie erau în *Năsăud*, *Salva*, *Monor*, *Rebrișoara*, *Mocod*, *St-Georgiu*, *Ruși Munți*, *Zagra* și *Majeru*.

În Năsăud era totodată stațiunea colonelului, în Salva a vice-colonelului și în Rodna, a maiorului.

Cea dintâi împărțire a comunelor după centurii a fost următoarea:

1. Centuria: Telciu, cu reședința căpitanului, Bichigiu, Găureni și Romuli.

2. Centuria: Feldru, în care reședea vice-colonelul – în 1764, baron de Tussant – și *Ilva Mică*.

3. Centuria: Rebrișoara sau Rebra Mică, unde aveau quartir unul dintre maiori (prefecți vigilanți supremi) și căpitanul – pre la anul 1764, Jos. Bocquerde – Vărarea (Nepos).

4. Centuria: Monor (locuința Supra Vigilului Praefect), Gledinul, Morăreni și Ruși Munți.

5. Centuria: Salva, locuința căpitanului – pre la 1764, Anton de Belloni – Runc,

¹⁴⁴ Bolnavi.

¹⁴⁵ Suman, surtuc.

¹⁴⁶ Vezi Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, *op. cit.*, p. 67.

¹⁴⁷ Capabili.

Hordou.

6. Centuria: St-Georgiu.
7. Centuria: Rodna, cu locuința căpitanului, Ilva Mare și Măgura.
8. Centuria: Zagra, cu locuința căpitanului, Poieni și Suplai.
9. Centuria: Mocod, cu locuința căpitanului și Mititei.
10. Centuria: Maieru, cu locuința căpitanului, Leșu și St-Iosif.
11. Centuria: Năsăudului, Rebra Mare și Parva (Lunca-Vinului).
12. Centuria: Budacului Român, cu locuința căpitanului, Ragla, Nușfalău, St-Ioana și Șieuț¹⁴⁸.

Împărțirea comunelor la cele 12 centurii (companii), după cum se vede, nu a fost constantă ci, în deosebite timpuri, s-a modificat după cum numărul locuitorilor se înmulțea, parte prin nașteri, parte, prin militarizări succesive noi, cum a fost militarizarea comunelor monorene și în fine, a celor din Valea Borgoului la 1874, de la care an și până la desființarea regimentului, în 1851, celea 12 centurii le aflăm în modul următor:

1. Centuria: Monor, Gledin, Ruși Munți și Morăreni.
2. Centuria: Budacul Românesc, Ragla, Șieuț, St-Ioana și Nușfalău.
3. Centuria: Borgo-Prund, Borog-Mureșeni, Borgo-Tiha, Borgo-Joseni și Borgo-Bistrița.
4. Centuria: Borgo-Mijloceni, Borgo-Rus și Borgo-Suseni.
5. Centuria: Rodna Veche, Rodna Nouă, Maieru și Ilva Mare.
6. Centuria: St-Georgiu, Măgura, și St-Iosif.
7. Centuria: Feldru, Ilva Mică și Leșu.
8. Centuria: Rebrîșoara, Rebra Mare, Parva și Nepos.
9. Centuria: Năsăud și Salva.
10. Centuria: Telciu, Bichigiu, Hordou și Romuli.
11. Centuria: Zagra, Poieni, Găureni și Suplai.
12. Centuria: Mocod, Mititei și Runc.¹⁴⁹

După statul prescriș, la ștab erau:

- 1 colonel (Obrist); 1 vice-colonel (Obristlieutenant); 1 maior de călărim

¹⁴⁸ Benko, *Transilvania*, Tom II, pag. 114-116. Cf. *Istoria reg. II*, de George Barițiu, pag. 106-107; Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, op. cit., pp.59-60.

¹⁴⁹ Vezi *Alphabetisches Verzeichniss sammtlicher Ortschaften in der Siebenbürgischen Militar Gränze in Statistische Skizze der Siebenbürg Militar Gränze*, von J.H. Benigni von Mildenberg, Hermanstadt 1834 de la pag. 157-181. Cu totul altmintrelea sunt împărțite centuriile. Ia Ios. Benko în *Transilvania sine Magnus Transilvaniae Principatus oblim Dacia Mediteranea dictus orbi nondum satis cognitus*, Ediția secundă, Tom II, Claudiopolis, 1834, la pag. 115, § CCXV.

(Obirstwachmeister); 1 capelan (Kaplan); 1 secretar auditor (Auditor-Sekretarius); 1 chirurg (Chirurgus); 1 inquantirator (Quartiermeister); 6 stegari (Fähnriche); 1 Wächmeister-Lieutenant¹⁵⁰; 6 Unterfeldscher¹⁵¹; 1 Profoss cum suis; 3 Buchsenmacher¹⁵²; 1 Buchsenshäfter¹⁵³;

Statul personal al regimentului la anul 1765

Vice-colonelul George Raschütz a servit în Regimentul al II-lea român până la 15 martie 1764, când fu transferat ca comandant în Deva și în locul lui fu denumit ca comandant a regimentului, vice-colonelul *Carol baron de Enzenberg*, de origine din Tirol din Doblach, de 43 de ani, căsătorit după aceea cu Monica, fiica generalului baron Iosif Siscovich.

Conform unei cărți de evidență preste sufletele din districtul militar al Văii Rodna din anul 1765¹⁵⁴, statul personal a regimentului din acest an consta din următorii:

În Năsăud:

1. Vice-colonelul și comandantul de regiment, *Carol, baron de Enzenberg*¹⁵⁵; 2. Căpitanul Antonius Cosimelli; 3. Căpitanul și auditorul regimentului, Henric Ios. Urli; 4. Locotenentul primar Emanuel de Brinsfeld; 5. Locotenentul primar și înquantirator (quantirorum magister,) Ioh. Josef de Tesch; 6. Locotenent secundar Iohan Fridrich de Angermeyer; 7. Chirurgul regimentului, Dominic Rueff; 8. Adjutantul Josef Beddeus; 9. Sergent (vigiliarum magister) Francis Adler; 10. Armiductor Balthasar Kreen; 11. Profos Wilhelm Vicht; 12. Fourir sau hospitier designatores Josef Weiss; 13. Josef Marty; 14. Marting Eschenbach; 15. Georgius Kullicsek; 16. Iosef Kullicsek; 17. Johan Praetetics; 18. Sub-chirurgul Francisc Lorenzer; 19. Corporal Adalbert Vildhan; 20. Corporal Thomas Ainn; 21. Corporal Ios. Funck; 22. Corporal Franc. Wittibschlager; 23. Gottfried Siedell;

În Feldru:

24. Maiorul Francisc, baron de Toussaint, căsătorit; 25. Căpitanul Petrus de Albrecht; 26. Sergentul Josef Pusch, căsătorit; 27. Fourir Michael Anton, celibe; 28. Sub-chirurg Ioan Schebel;

În Ilva-Mică:

¹⁵⁰ Temnicer

¹⁵¹ Sanitari.

¹⁵² Armurier.

¹⁵³ Meșter de paturi de arme. Notele 12-15, apud. Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, *op. cit.*, p. 65.

¹⁵⁴ *Liber status animarum Districtus Militaris Vallis Rodnensis*, vezi Anexa.

¹⁵⁵ Numele subtrase denotă pre persoanele cari nu ocuă (apar – n.n) între cele de la înființarea regimentului.

29. Locotenentul primar Ioan Geberg, căsătorit; 30. Stegar Antonius Dzemill, celibe;
În *Sângeorgiu*:

31. Locotenent primar Frideric de Fröhlich, căsătorit; 32. Sublocotenentul Adam Iosef de Wurtzer, din Viena, celibe. Acesta e pus și la comuna Gledin; 33. Sergentul Samuel Putnoky, acatolic, celibe, ungur; 34. Ductor Crystophorus Tetorsky celibe, polon;

În *Maieru*:

35. Căpitanul Francisc de Luk, căsătorit, catolic;

36. Sergentul Francisc Fink, căsătorit, catolic:

În *Rodna*:

37. Căpitanul Francisc de Verazdi, celibe, catolic; 38. Chirurg de batalion, Ignat Gollibol, căsătorit, catolic; 39. Sergentul Iacob Lenhart, căsătorit, catolic:

În *Ilva Mare*:

40. Locotenentul primar Ernest, baron de Schirnding, acatolic, căsătorit;

În *Măgura*:

41. Sublocotenent Georgius Halbmam, catolic, celibe; 42. Sublocotenent Guilielmus Delvardi (e scris Delkarddi);

În *Leșu*:

43. Locotenentul primar Ernest Frideric, căsătorit; 44. Locotenentul primar Schotl de Schottenstein, acatolic, căsătorit; 45. Corporalul Andreas Herschilke, celibe;

În *Vărarea*:

46. Locotenentul primar Ioan Iacob de Heinde, catolic, căsătorit; 47. Corporalul Mathias Perger, căsătorit, catolic;

În *Rebrișora*:

48. Căpitanul Heribert Ioseph Bouquier de Jolyfief, catolic, celibe; 49. Sergentul Iosef Bohatsch, celibe; 50. Ductorul Antoniu Nehiba din Hochenstand, căsătorit, catolic;

În *Rebra Mare*:

51. Sublocotenentul Antoniu de Hixelperger, celibe, catolic;

În *Salva*:

52. Căpitanul Antoniu de Belloni, catolic, căsătorit; 53. Sergentul Francisc Mayrhofer, catolic, căsătorit;

În *Hordou*:

54. Locotenentul primar Franciscus; 55. Marting Crisckan; 56. Francisc Antoniu Graff, căsătorit;

În *Telciu*:

57. Căpitanul Ioan de Hiebel, morav; 58. Sergentul Henric Hörmeng, căsătorit, catolic;

În *Bichigiu*:

59. Locotenentul primar Josef de Barath din Viena, catolic, celibe; 60. Corporalul Frideric Hüll, catolic, căsătorit;

În *Găureni*:

61. Sublocotenentul Leopold de Lauterpach, celibe, catolic;

În *Suplai*:

62. Sublocotenentul Iosef de Saagmüller, catolic, celibe;

În *Poeni*:

63. Locotenentul primar Ignatiu de Stojánich, catolic, căsătorit;

În *Zagra*:

64. Căpitanul Antonius de Nertlach, catolic, celibe; 65. Sergentul Antonius Mundl, catolic, căsătorit; 66. Subchirurgul Iosef Sutor, căsătorit, catolic;

În *Runc*:

67. Sublocotenentul Antonius Knäll, catolic, celibe.

În *Mititei*:

68. Locotenentul primar Bunewall de Leibinger, catolic, căsătorit; 69. Sergentul Casparus Ranbach, catolic, căsătorit.

În *Mocod*:

70. Căpitanul Gerhard de Schneider, celibe și catolic; 71. Sublocotenentul Carol de Schneider, celibe și catolic.

În *Nușfalău*:

72. Locotenentul primar Ștefan Seiverth de Rosenberg, căsătorit și catolic.

În *Șieuf*:

73. Locotenentul Ioan de Szakadaty, celibe și unit.

În *Monor*:

74. Căpitanul Francisc Maria de Pallazi, celibe și catolic; 75. Armiductor Andreas Filozy, căsătorit.

În *Gledin*:

76. Sublocotenent Adam Iosef Würtzer, care e pus și la St-Georgiu.

În *Ruși Munți*:

77. Căpitanul Carol de Sili, catolic, căsătorit; 78. Sergentul Antoniu Meringer, celibe, catolic; 79. Corporal Carol Pistagino, căsătorit, catolic;

În *Morăreni*:

80. Stegarul Mauritius Zapata, celibe, catolic.

În *Săcal* :

În *Budacul Român*:

81. Sublocotenentele Ioan de Iellaschitz, catolic, celibe.

[...] ¹⁵⁶ altor generali și ofițeri de stat major să se apuce de organizarea miliției confiniare, așa încât să formeze șase regimente, din două de pedestrime și unul de călăreți dragoni din poporul român, iar două pedestre și unul de husari, din secuî. Ca să nu se poată zice, că se iau sclavii domnilor și se înarmează, curtea imperială trăsese la timpul său informațiuni despre câteva ținuturi din această țară, unde locuitorii nici odinioară n-au fost dați în iobăgia feudală prin diplome de donațiuni, ci ei ajunseră în supunere pe cale nelegiuită, prin asuprirea venită din partea unor magnai și a unor cetăți săsești.

Mai întâi în ținuturi de acelea, locuitorii au fost întrebați mai ales prin ofițeri împărătești trimiși înadins, dacă voiesc ei să primească arme. Unii magnai de ai țării încă au fost câștigați pentru planul militarizării secuilor. Sașilor li s-a pus condițiune cu ocaziunea vânzării domeniilor Făgărașului, ca să nu se opună la militarizarea câtorva comune curat române din partea meridiană ¹⁵⁷ a țării.

Pe când curtea imperială preparase realizarea planului său precum văzură, în cetatea Bistriței și în districtul său au intervenit unele turburări caracteristice pentru acele timpuri. Un comerciant sas, anume Jacob Schankebank din Bistrița, ajuns orator – adică președinte al corpului reprezentanților din acel municipiu – apucase a descoperi o mulțime de abuzuri, defraudări și dezordine în economia și în contabilitatea municipală, pe care el le-a denunțat pe față la guvernul țării în Sibiu, iar după ce acesta nu făcea mai nimic în cauză, sau cum e vorba poporului nostru, umbla cu șiodă ¹⁵⁸, Schankebank nu-și pregetase a merge de câteva ori și la Viena; în fine, curtea dăte ordin ca să iasă o comisiune la Bistrița.

Cu privire la condițiunea Văii Rodnei, Maria Teresia încă înainte de militarizare, la anul 1752, a demandat ca să se dea deslușiri, esmițând o comisiune investigatoare.

Din protocolul și actele investigatoare concinate ¹⁵⁹ de către asesorii tablei regești și ordinați în obiectul acesta, comisarii Ioan Huniadi și Valentin Rethi, care au avut de a investiga, până în cât pot fi drepte pretensiunile a patru comunități din Valea Rodnei: Rebrîșora, Feldru, Vărarea și Ilva Mică, ce le făceau pentru o parte de hotar ocupat de către satele săsești Pintic, Dumitra și Iad, cu potenția comunistă ¹⁶⁰.

În actele și protocoalele comisiunii aceea mărturiile citate din bărbații Văii Rodna se numesc toți fără escepțiune oameni liberi, care numire, cu bună seamă nu au căpătat-o de la comisarii străini, dacă ar fi fost vr-odată priviți ca supuși dominiali.

¹⁵⁶ Lipsă text în manuscris.

¹⁵⁷ Meridională.

¹⁵⁸ Tergiversare; aici, în sensul de înșelăciune.

¹⁵⁹ Întocmite.

¹⁶⁰ În sensul de întreaga comunitate.

În anul 1763, Magistratul din Bistrița, la demandarea prea înaltă, a transpus prin specificațiunea d.d. Sibiu, 23 decembrie 1763, documentele originale citate mai sus din anii 1472, 1475, 1488, 1492, 1494, 1520 și 1639, generalului baron Buccow¹⁶¹.

Din această specificațiune se vede că au rămas netranspuse două documente și anume, decretul regelui Vladislau din 1498, prin care confirmase din nou încorporarea Văii Rodnei și apoi decretul lui Vladislau din 1508, prin care interzice Magistratului din Bistrița de a impune greutăți speciale pre locuitorii din Valea Rodnei, ignorând dreptul acestora și spoliindu-i hoștește.

Condițiunea liberă a locuitorilor din Valea Rodnei a fost însă recunoscută și de locurile mai înalte. Dovada la aceasta este, Deductio historica a înaltei Cancelarii din Transilvania [...] ¹⁶².

Din cuprinsul acestui instrument de cesiune se vede că nu s-a cedat nimic alta erariului, decât dreptul de jurisdicțiune sau de municipalitate.

Fiindcă Magistratul Bistriței, afară de dreptul de jurisdicțiune, n-a posedat, de jure et lege, alte drepturi preste locuitorii din Valea Rodnei, și fiindcă nici n-a avut oareșicare posesiune în această vale, așa, în înțelesul principiului juridic „nemo plus juris in alium transfere potest, quam ipse habet”¹⁶³, nici n-a putut ceda regimului împărătesc alte drepturi și posesiuni, afară de dreptul de jurisdicțiune.

De altă parte, regimul pe atunci nici nu umbla să-și caute drepturi pre unde nu a avut nimic ci, din contră, pre fiecare lăsa în drepturile sale, regimului îi trebuia ostași și chiar și celor ce nu au fost liberi, le asigură și întărit dreptul de libertate (s.n.).

Dintre toate acestea, precum și din documentele de cesiune, se vede destul de clar că trecerea Văii Rodnei sub regimul împărătesc, cu ocaziunea militarizării nu a fost altceva, decât o schimbare de jurisdicțiune și că prin aceasta, în drepturile de mai înainte a locuitorilor din această vale nu s-a întâmplat nici o micșorare ori schimbare.

Cum că preste tot erariul militar, nici alți proprietari, nu au primit alte drepturi afară de jurisdicțiune, în Valea Rodnei de la Magistratul din Bistrița, e destul de documentat și prin acea cum că despre aceasta nu există documente ¹⁶⁴.

Deodată cu înființarea graniței militare, împărăteasa Marea Teresia a dispus ca să se statorească și granițele teritoriului regimentului.

O comisiune emisă din comitele Adam Wass de Czego, Iosef de Beldi și Michael de

¹⁶¹ Vezi specificațiunea sub anexa nr....Documentele se află în arhiva ministeriului de Resbel imperial în Wiena.

¹⁶² Lipsă text în documentul original.

¹⁶³ Nimic nu e mai mult decât transferarea justiției în putere.

¹⁶⁴ Vezi pe larg în *Bărgăul sub Pajura Imperială...* pp. 113-124.

Hanenheim, într-o scrisoare de dto. Bistrița, la 1 septembrie 1764, raportează către guvernul regesc din Transilvania despre întrunirea lor pentru statorirea granițelor Văii Rodnei și a comunelor comitatului învecinat¹⁶⁵.

Această comisiune a compus un protocol de dto. Zagra, 27 septembrie 1764, despre reambularea¹⁶⁶ granițelor dintre Valea Rodnei și a comitatelor învecinate pre care comitele Wass de Czego, cu raportul de dto. Csaszari¹⁶⁷, la 16 noiembrie, l-a așternut la guvernul regesc din Transilvania, de unde un exemplar s-a așternut, cu datul 24 ianuarie 1765, la împărăteasa Maria Teresia¹⁶⁸.

În acest protocol se amintește reambularul preste vârful muntelui *Strâmb*, apoi la pârâul *Strimba*, *Ilva* și râul *Someș*. Referitor la părțile de pământ spălate și rupte de la comunele Feldru și Rebrîșoara prin râul Someș și care sunt luate în posesiune de către comunele din Districtul Bistriței, Pintic și Dumitra Mare, părerea comisiunii civile este că râul Someș să se statorească ca graniță durabilă. Guvernul transilvan a transpus această relațiune la Cancelaria de Curte Transilvană cu acea părere, că această afacere să se lase în suspens și încă odată, să se resusciteze și hotărască la fața locului.

Comitele Bethlen de la Cancelaria de Curte Transilvană, cu datul Viena, în 16 februarie 1765, transpune la Consiliul Belic de Curte copia relațiunii comisiunii provinciale referitor la statorirea graniței dintre districtul militar al Rodnei și comunele provinciale învecinate, dimpreună cu informațiunea guvernului, cum din partea Cancelariei de Curte Transilvane și a cancelarului provincial, baron Brukenthal, sunt învoiți cu părerea guvernului.

Deodată cu esmiterea¹⁶⁹ comisiunii civile, a fost esmisă și din partea militară o comisiune, în care erau maiorul baron Meyersheim, căpitanul Clausenburger și sublocotenentul Plantz. Baronul Meyersheim, cu relațiunea de dto. Ilva, în 16 septembrie 1764, adresată la comanda generală, trimite un estras de protocol comisional, apoi un plan și o copie dintr-un instrument metal¹⁷⁰ dintre ilveni, iedeni și borgovani, din anul 1579, produs de magistratul din Bistrița, dimpreună cu fasiunile¹⁷¹ leșenilor¹⁷².

¹⁶⁵ Originalul în archiva guvernului trans. sub nr. 2189 ex 1764.

¹⁶⁶ Fixarea, stabilirea, după ce întreg teritoriul a fost parcurs de comisie pe jos, cu piciorul.

¹⁶⁷ Cesariu, lângă Gherla, județul Cluj.

¹⁶⁸ Originalul în archiva Guvernului Transilvaniei, sub nr. 2740 și 2630, ex 1764, ex 1764; vezi și *Bărgăul sub Pajura Imperială*, nota. 116, p. 133.

¹⁶⁹ Desemnarea, numirea.

¹⁷⁰ Document de stabilire a granițelor=*metelor* de hotar.

¹⁷¹ Păreri.

¹⁷² Actul în arhivul ministeriului de Resbel c. reg., Rubrik 524/2 februarie, nr. 14 ex 1765. *Aclusele-anexele amintite însă nu se aflau la act.*

Comisiunea militară, în 29 septembrie 1764, în Mocod, a compus și subscrib un protocol comisional, în care la pagina 7 ocură [...] ¹⁷³.

În continuarea mai departe a reambluării, s-au primit granițele de la vârful *Dealul Sinc* în urma alor două documente de la regele Sigismund, din anul 1414 și alor două, de la Stibor, voievodul Transilvaniei, din anul 1412, alăturate în copia, pre drum în jos, dea lungul pâraului *Strâmba Rea*, până la râul *Ilva*, unde acela curge în *Someș*.

De aici încolo să meargă linia de graniță mereu pre ținuturile *Someșului*, până la finirea separării graniței dintre districtul militar și sășesc.

La pagina 9, din contră, din partea districtului militar și anume, a comunelor *Ilva Mică*, *Feldru*, *Vărarea* și *Rebișoara*, într-o formă s-a obiecționat, cum că linia de graniță nu servește să fie după îndrumarea celor 4 instrumente metale și cum afirmă Magistratul din *Bistrița*, cu provocare la aceste instrumente, de la *Vârful Sinc*, la drum, dea lungul *Strâmbei Rele* în *Ilva* și cu aceea, a merge la *Someș*, ci, începând de la amintitul *Vârful Sincului*, pre vârful dealurilor care în continuu sunt deolaltă și prin urmare, preste *Vârful Gros*, *Vârful Lacunilor*, *Vârful Gîrbieș*, ca scaun ori așa numitul *Vârful Târgului* și așa mai departe, pre culmea dealurilor dimpreună cu toate pâraurile care curg de acolo în *Someș*, până la așa numita *Piatră Vînată*, unde se finește granița și pretensiunea, din partea districtului militar cu cel sășesc ¹⁷⁴.

La acest protocol comisional sunt alăturate în copie :

1. două mandate de Stibor, voievodul Transilvaniei din *Bistrița*, în 1412
2. două decrete a regelui Sigismund, din anul 1414.

Faptele nobile și umanitare a baronului Carol Enzenberg le glorifică chiar și străinii. Așa între alții, *Hodor Karoly* în descrierea sa bazată pre documente împrumutate din arhiva regimentului între altele scrie:

„Cu bucurie își aduce aminte acest brav regiment de acel om, în care superioritatea recunoscând prețul demn al lui (regimentului), ca semn de mai mare vază, pre supremul lui conducător, pre bravul baron Enzenberg, l-a înălțat, ridicat la titula ¹⁷⁵, demnitatea și oficiul

¹⁷³ Lipsă text în manuscrisul original.

¹⁷⁴ Diferendul dintre localitățile militarizate și cele săsești s-a acutizat de-a lungul timpului și a cauzat numeroase conflicte și omoruri; vezi pe larg documentul întocmit de căpitanul suprem al Districtului Năsăud, *Alexandru Bohățel* la 25 ianuarie 1866, intitulat *Deduțiunea Diferenței între comunele Ilva Mică, Feldru, Nepos și Rebișoara, de o parte, laad, Pintacși Mettersdorf, de altă parte, pentru un teren, care zace între culmile munților, care cad de comunele românești, spre meride, iar de cele săsești, spre amiază noapte, respectiv de la despărțirea apelor de pe acești munți și între Someș*, în A.N.B.-N., fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, d. 58, f. 1-45. Vezi și alte repere în *Bărgăul sub Pajura Imperială*, pp. 147-154 și nota 128, p. 148.

¹⁷⁵ Titlul.

de colonel.

De la anul 1770, din era lui Enzenberg, acest nobil regiment e atât de fericit, încât conducătorii supremi totdeauna au fost colonei supremi, a căror nume de mare aducere aminte, ca să nu rămână date uitării îi trădăm următorilor¹⁷⁶ astfel, baron Schlaum, Heidendorf care în 16 ecembrie 1783, a fost esmis din partea supremei la conscrierea și prețuirea bunurilor din Borgou, ca colonel suprem (nu ca maior sau sergent suprem), Devchich, Szécsen, Betzmann, Ignatiu Lenk de Treuenfeld, Ioan Kreitter, Anton Zatetzky de Robeswald, Lebzeltern Iosef, Francisc Harting, și de prezent de la regimentul lui Francisc Hermany de Heldenberg demnitatea de colonel o poartă bărbatul laureat prin meritul onorat cu credință¹⁷⁷.

Aceste distincțiuni a Regimentului al II-lea românesc cu bărbații cei mai demni o aflăm documentată pre la anul 1770 și prin acea împrejurare, că voind Curtea Imperială a distinge pre colonelul baron Cristian Rall¹⁷⁸ pentru meritele sale, l-a înaintat la rangul de general maior și brigadier *pentru ambele regimente de graniță românești din Transilvania* (s.a)¹⁷⁹.

Din astă cauză Antonio Cosimelli, acel „român învățat”¹⁸⁰ în poema sa în care, cu laude meritate pe baronul Carol Enzenberg făcând cunoscut că un comandant înțelept poate face din ei ostașii cei mai buni, mai ales când știu pentru ce și pentru cine au să-și verse sângele lor.

Află mai departe și spune lumii, plin de mândrie, cum că acest regiment „legio valachica” e compus din un popor care-și trage originea de la coloniile romane aduse în Dacia după învingerea dacilor.

„Has igitur prisca genti de stirpe Quiritum Romulidae terras habitant” adică „Aceste ținuturi le locuiesc Romulizii din ginta veche, trupina Quiriților”.

Antonio Cosimelli cunoștea și limba și o scria întocmai ca un Ovidiu și Horațiu, dovadă sunt cele 3 ode¹⁸¹. Dânsul, ca născut italian, îl putem numi de cel mai competent de a-și fi putut face studiul despre originea acestui popor în mijlocul căruia a trăit 23 ani. Cosimelli făcu cunoscut Curții Imperiale cum că dânsul pe Valea Someșului a aflat o viță din popor vechi latin roman, care totdeauna a stat neclătit ca stânca Carpaților, patriei sale,

¹⁷⁶ Le transitem urmașilor.

¹⁷⁷ Hodor Karoly, *Dobokavarmegye esmertetese*, pag. 635 și 638.

¹⁷⁸ Numele întreg e: Feyher Iohan Nepomuk, Torquatus Cristian von Rall, reposat ca feldmlt. în 2 aug. 1796.

¹⁷⁹ Vezi „Siebenbührische Provinzialblätter”, IV Band, pag. 170.

¹⁸⁰ Vezi la izvoarele Istorice, pag. ...

¹⁸¹ Anexe, nr. ...

între care se nasc și cresc români, român verde ca stejarul și pinul munților.

De aici înainte, împărăteasa Maria Teresia a început a cunoaște mai bine pre fiii lui Marte de pre Valea Rodnei¹⁸². Nu cu mai mică atențiune se postă și fiul ei, iubitorul de omenie Iosif al II-lea, care la propunerea lui Antonio Cosimelli, lăasă să se schimbe numele celor 3 comune și anume, Strâmba în Romuli, Lunca Vinului în Parva și Vărarea în Nepos, cu așa dimpreună cu Salva deja existentă¹⁸³, se compune următorul vers:

Salva, Romuli, Parva, Nepos., adică **Mica nepoată a lui Romul e mântuită**, iar pre standardul legiunii s-a scris *Virtus Romana Rediviva*, adică *Virtutea romană e reînviată*, care deviză o află, păstrată până astăzi în acest district – și anume, până la contopirea cu districtul Bistrița – sigiliul fiecărei comune din cele 44, care avea în periferie numirea comunei, în mijloc, un militar roman ținând un scut pre care erau 3 litere : V.R.R.¹⁸⁴.

În decursul anului 1766 în teritoriul regimentului de graniță s-au așezat arătătoare de mile și table de orientare¹⁸⁵, cari purtau inscripțiunea „Zweites Walachen Grenz Infanterie Regiment” spre a indica că de acolo se începe teritoriul Regimentului al II-lea românesc de graniță. După tradițiune, aflăm că o astfel de tablă fiind așezată și la partea de către apus a comunei Mocod, la o poartă de a cărei ambele laturi erau niște garduri de spini, deveni pentru unii obiect de răs. Înțelegând Cosimelli despre aceasta, demandă ca să ia jos tabla și mai scrise pre dânsa următoarea inscripțiune:

„Quid rides? Fraxinean portam, fruticosaque moenia rides? Pectora Romulidum moenia sat firma sunt”¹⁸⁶!

După ce, pre baza pactului din 12 martie 1872, s-au propus fondurilor școlare și a comunităților din district toate realitățile și drepturile, dacă mai putem vorbi și aici despre ceva drept, s-a transpus fondurilor de către căpitanul suprem, cu scrisoarea de d-to 15 Octombrie 1872, nr. 224/872/căpitanul suprem, un exemplar din protocolul de transpunere

¹⁸² Vezi oda lui Nenel către autor.

¹⁸³ Mulți susțin, cum că numirea comunei Salva, încă de datează din acest timp, așa între alții, Ladislau Vajda în *Reflesiones IX rad poemation*, pag. 44-45 și după dânsul, George Barițiu în *Istoria regimentului II ...* pag. 10, Odobescu A.I și scrierea Matei și Curcani, București, 1878, pag. 15, dar după cum am arătat la alt loc, Salva și pre la anul 1440, încă exista.

¹⁸⁴ Astăzi mai poartă această deviză numai societatea tinerimii din gimnaziul superior gr cat. din Nășăud, numită „Societatea Virtus Romana Rediviva”. Această deviză e pusă și pre sabia de onoare oferită de corpul ofițeresc regelui Carol I, domnitorul României, în 10 mai 1879. Această frumoasă sabie e lucrată de cei dintâi artiști din Paris și afară de alte inscripțiuni, pe dosul limbii, adică pe partea opusă tăișului stă: Virtus Romana Rediviva. Vezi „Observatoriul”, 1879, nr. 35.

¹⁸⁵ Treuenfest, [op. cit.], pag. 38.

¹⁸⁶ De ce râzi? Pectora râde de porțile de frasin pline de tufișuri ale locuințelor, locuințele urmașilor lui Romulus sunt destul de puternice. De la Alexandru Bohățel, fostul căpitan suprem al Districtului Nășăud.

din 18 iunie 1872 și următoarele zile, prin care s-au transpus în proprietatea fondurilor scolastice districtuale, dreptul regal din cercurile Borgo-Prundului și a Monorului, apoi în proprietatea amintitelor fonduri și respectiv, în proprietatea comunelor, toate realitățile, clădiri, munți, grădini etc. ce se află încă până atunci în posesiunea erariului.

Totodată, a transpus Comitetului administrativ a fondurilor și o copie a protocolului susceput în Năsăud în 26 iunie 1872, despre statorirea venitelor și querelor¹⁸⁷ ce cad, începând cu 1 iulie 1871, pre erariu, de una parte, iar de altă parte, pe fondurile scolastice districtuale și respective, pre toate comunele din district¹⁸⁸.

Fiindcă pentru administrarea unor din acestea realități, anume a pădurilor transpuse, până la acel timp a existat un oficiu silvanal regesc în Bistrița, care împreună cu alt personal silvanal ținător de el s-a plătit din venitele fondului de provente, așa Comitetul administrativ a fondurilor, în scrisoarea dto 12 ianuarie 1871, nr. 329, a și rugat pre căpitanul suprem Alexandru Bohățel ca să apere și mijlocească ca și toată arhiva ținătoare de acel oficiu silvanal, să se transpună dimpreună cu toate documentele ținătoare de pădurile din acest district¹⁸⁹. Mai departe, să esopere¹⁹⁰ ca din ziua transpunerii, să nu se mai țină nici un ampolaiat în sarcina averii transpuse, apoi ca erariul financiar să dispună, fără amânare, tragerea computului preste venitele și spesele căzătoare pentru realitățile transpuse de la 1 iulie 1871 până la ziua transpunerii acelor realități.

Căpitanul suprem, cu data 31 ianuarie 1873, nr. 23, răspunde că spre a putea face pașii necesari în obiectele atinse cu speranță de succes dorit, are lipsă:

- a) de una copie a sus atinsului pact;
- b) de asemenea, copii din protocoalele de transpunere împărțite de dânsul¹⁹¹.

Rezolvarea aceasta însă numai târziu s-a făcut, căci după cum se vede din o scrisoare privată alăturată aici, de la Comitetul fondurilor nu s-au mai dat copiile cerute. În aceea se scrie:

„Frate Tomi! Rezolvarea ordinațiunii de aici, de sub nr. 23, ex 1873, e încă în restanță, și de nu se va rezolva.

Reprezentățiunea Onoratului Comitet, de sub nr. 329, ex 1872, din 12/1 1873, va aduni somnul lui Natu Mihalca din Rebrîșoara, pentru că fără de cele cerute în mai sus

¹⁸⁷ Obligații.

¹⁸⁸ Despre procesul îndelung și întortocheat de restituire a proprietăților în fosta graniță năsăudeană, vezi pe larg *Contribuții documentare referitoare la situația economică a satelor năsăudene în a doua jumătate a secolului al XIX/lea*, (ediție de Simion Lupșan și Adrian Onofreiu), Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007.

¹⁸⁹ A.N.B.-N., fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, d. 11/1857-1873, f. 363.

¹⁹⁰ Obțină.

atinsa ordinațiune, nu se poate de aici rezolvi, vezi dar și scormonește tu ceva, dacă antecesorul tău nu a făcut nimica, al tău sincer amic, Lazăr, mp”.

După cum se vede, din 18 § V a pactului din 1872 plenipotențiații Florian Porcius și Ioan Florian, în numele Fondului scolastic și de stipendie a districtului Năsăud și în numele tuturor comunelor din districtul Năsăudului, pentru averile, drepturile și beneficii, deobligă pre comitenții lor ca solvenți în solidum¹⁹², unul pentru altul, la ocurata solvire a capitalului în sumă de 100.000 florini v. a., dimpreună cu interesele de 5% după acest capital, începând de la 1 iulie a anului trecut, în douăzeci de ani succesivi, pre an cu câte 7625 florini, în două rate egale semestriale.

Acest punct al pactului e atât de expres pus și cifrele atât de curate și încă scrise și cu litere, încât nu ocura nici o dubitate și prin urmare, nici mai încap alte explicații.

Urmarea era că acea sumă să se plătească conform stipulațiilor.

În anul 1872 și la începutul anului 1873 nu s-a plătit încă nimic pentru că fondul scolastic a trebuit se facă anticipațiuni la fondul de stipendie, care era administrat la ministeriul de Culte și Instrucțiune Publică ces. reg., ca să poată susține stipendiști, cărora li se conferise pe anul scolastic 1872/3 o sumă de 757 florini.

Într-aceea, Direcțiunea regească a bunurilor de stat, cu scrisoarea de d-to. Cluj, 28 februarie 1873, nr. 6156/1651 – 872, provoca pe emitentul fondului ca să solvească suma stipulată.

Comitetul fondurilor, în ședința sa ținută în 26 martie 1873 a și dat îndrumare Perceptoratului fondurilor ca ratele până atunci decăzute, împreună cu interesele de întârziere să se plătească fără amânare, după putință, la Perceptoratul de dare din Năsăud.

Totodată, fu rugată și Direcțiunea bunurilor din Cluj, ca să binevoiască a concede din motivele amintite, ca să plătească după putință de astă dată, iar de altă parte, roagă pre tribunalul din Năsăud, judecătoriile cercuale din Năsăud și Borgo-Prund ca să țină în suspans orișicare proces intentat din partea acestei administrațiuni contra erariului¹⁹³.

Din partea amintitei direcțiuni însă, acum nici chiar motivele aduse nu vor să le ia în considerare și așa, secretarul Böhm, în absența oficioasă a consilierului cr. reg., cu nota din 10 aprilie 1873 din Cluj, nr. 19.689, în urma raportului Perceptoratului de dare unguresc regesc din 4 aprilie nr. 343, provoacă pre Administrațiunea fondurilor ca să plătească suma de răscumpărare și comitetele de întârziere¹⁹⁴.

¹⁹¹ Nr. 30/Comitetul fondurilor, intrat în 1 ianuarie 1873.

¹⁹² Obligă ca plătitori împreună, în comun.

¹⁹³ Nr. 73/873 comit. fond.

¹⁹⁴ Penalități. Intrat, 13/4/1873, nr. 142 Comisia fondurilor școlare.

... care dimpreună cu capitalul până atunci, se urcau la suma de 11.866 florini 35 cruceri și toate acestea, cel mult până în 25 aprilie, căci din contră, se vor face pașii legali de lipsă.

Cu toate acestea, numai în 4 iunie 1873 s-a putut plăti, din rata anuală pre anul 1871, suma de 3.812 florini 50 cruceri și interesele de întârziere pre timpul din 1/7 1871 până la încheierea lui mai 1873, cu 365 florini 32 cruceri, laolaltă, suma de 4.177 florini 82 cruceri v. a.¹⁹⁵ la Perceptoratul din Năsăud. De atunci și până la pacea din 1890, au plătit fondurile în continuu, din capitalul de 100.000 florini. De câte ori fondul era în strâmtoare de bani, ori ce rugare nu folosea nimica în sus la ministeriu, ci totdeauna se punea termen scurt, cu amenințare de execuțiune¹⁹⁶.

A.N.B.-N., colecția *Iulian Marțian*, d. 23, f. 12-69.

3.

Proprietatea comunităților

Îndată ce s-a militarizat Valea Rodnei în 1763 și comunele din cercul Monorului, în anul 1764, au început comunitățile militarizate și cele mai aproape, a se pune în posesiunea terenului așa numit revendicat, care se învecinează cu teritoriul acestui district, la care esoperare¹⁹⁷ au fost energic sprijinite și prin autoritățile militare. În decursul anului 1766 a căpătat Năsăudul o nouă faimă, ier Maieru și Parva, câte o moară de fereștrău, apoi toate comunele grănițerești, munții și alte posesiuni pre cari Treunfest le numește erarialie (aerialgründe), ca pășune. În teritoriul întregului district a regimentului au fost puse arătătoare de mile și table de orientare¹⁹⁸.

După ce în anul 1769 s-au împins – după deciziunea pre înaltă a Majestății Sale, Împăratului Iosif II – pajurile împărățești către Moldova și România, prin care măsură s-au împins granițele țării către acele principate, căzând în partea Ardealului terenul situat între aceste două linii, aflătoare cea mai mare parte, în posesiunea grănițierilor, a urmat încă în anul următor 1770, cea dintâi împărțire (s.a.) a munților între toate comunitățile grănițiere și adică, o împărțire atât a munților așa numiți revendicați cât și a munților lor proprii, avuți din timpuri străvechi, și adică aceasta, din cauză pentru de a se evita procesele ivite între

¹⁹⁵ Vezi nr. 142 și 220, ex 1873, Comitetul fondurilor școlare.

¹⁹⁶ Vezi nota Direcțiunii de bunuri, de dto 17 Iunie 1873, nr. 3226/fonduri școlare dată pre baza ordinațiunii ministrului de Finanțe din 29 Aprilie, nr. 22.757, intrat în 19 Iunie 1873, ad. nr. 220 Comitetul fondurilor școlare; Cf. notă din nr. 3594, intrată în 20 Iulie 1873, ad nr. 220 ex/Comitetul fondurilor școlare/ 1873.

¹⁹⁷ Obținere, intrare în posesie.

¹⁹⁸ Vezi Treunfest, [*op. cit.*], pag. 38.

comunități, pentru că unele au ocupat din acei munți revendicați una parte disproporționată, în proporțiune cu celelalte. *Această împărțire a munților e bazată pe învoirea reprezentanților tuturor comunităților de atunci foste grănițiere din acest district, adică a fost un pact de învoire între acestea comunități, întărit de autoritățile administrative competente (s.n.)*¹⁹⁹.

Formându-se între anii 1772 și 1781 în Valea Rodnei comune noi, precum Ilva-Mare, Măgura, St. Iosif (Poiana), Rodna Nouă (Șanț), Parva, (Lunca Vinului) și Romuli (Strâmba), din cauză că pentru aceste comune a trebuit a se extinde hotare și munți proprii, ca între comunele din Valea Șieului și Mureșului, a trebuit să se facă o arondare nouă de hotare și de munți – ca pentru comunele înmulțite din Valea Borgoului, încă a trebuit să se facă o asemenea arondare nouă de hotare și a se da și acestor comune o parte din munții revendicați, care până atunci se aflau împărțite, de la 1770 numai între celelalte comune, așa s-a aflat de lipsă a se face o împărțire din nou a tuturor munților aflatori în raionul acestui regiment, care împărțire să fie corespunzătoare recerînțelor comunelor și aceasta, din acea cauză preponderentă, pentru a prevedea²⁰⁰ pre comunitățile formate din nou și pe cele arondate, cu un teritoriu de hotar propriu și cu munți a lor, în special însă, pentru a face și pe comunitățile din Valea Borgoului părtașe la munții revendicați, care prin mandatul Majestății Sale, Împăratului Iosif al II – lea, din anul 1783 și 1786, s-au aquirat²⁰¹.

Deci toți acești munți, fără considerare la natura lor de mai înainte, adică atât cei avuți ab antiquo, cât și cei revendicați și, și cei foști alodial, s-au contopit în o masă, din care pentru fiecare comună s-a destinat o parte anumită.

Spre acest scop se începură pertractările încă în anul 1787 și s-au finit la anul 1796.

Aceasta, acum a doua împărțire a munților, este asemenea întemeiată pe consimțământul reprezentanților tuturor comunităților pe atunci foste grănițiere din acest district și munții așa împărțiți s-au înscris în așa numitele cărți de urbariu a concernentelor²⁰² comunități și prin mijlocirea competentelor autorități militare.

Spre scopul acestei noi împărțiri de munți și de hotar, s-au luat părți de munți și părți

¹⁹⁹ Vezi aclusele 9, 10 și 11 din *Vertheidigungsschrift*; textul integral al petiției prezentată Guberniului cesaro-crăiesc Transilvănean la 21 mai 1865, în Contribuții documentare privind situația economică ..., pp. 117-205. Trei decrete a comisiunei militare de economie, dto. Năsăud, 10 ianuarie 1770 puse în permanență pre temeiul §-lui 75 a patentei din 12 noiembrie 1766, care decrete se referează la munții împărțiți comunităților Rebrîșora, Rebra Mare, și Poieni, pre lângă care se observă că tuturor comunităților grănițiere li s-au dat asemenea decrete.

²⁰⁰ Înzestra.

²⁰¹ S-au asigurat, s-au pus în posesie.

²⁰² Celor destinate, competente pentru a le fi destinate.

de hotare de la unele comunități, pe care le-au fost posedat din timpuri străvechi și nu s-au ținut de teren revendicat și s-au dat în folosința altor comunități, iar pentru această luare, s-au asemnat²⁰³ pe seama comunităților dintâi numite și parte din munții revendicați.

Așa-și primiră părțile lor de hotar: comunitatea Șanț, din hotarul comunei Rodna Veche, comunitatea Ilva-Mare, din hotarul comunelor Maieru și Rodna-Veche, comunitățile Măgura și Poiana, din hotarul comunelor Maieru și Ilva-Mică, comunitatea Parva, din hotarul comunității Rebra Mare și comuna Romuli, din hotarul comunității Telciu.

Asemenea s-a făcut în hotarele comunităților din Borgou una mare schimbare, după cum se vede din instrumentul de împăciuire, dtto. 22 aprilie 1795²⁰⁴.

Aflându-se în decursul timpului că împărțirea munților dela 1796 nu corespunde deplin cerințelor mai multor comune, așa la anul 1807, fiindcă tot s-au mai ivit dificultăți între separatele comunități, așa obiectul, cu contragerea²⁰⁵ reprezentanților tuturor comunităților grănițiere și a prețuitorilor jurați, cu ocaziunea actului sus memorat pentru împărțirea munților, s-a luat la pertractare, a cărei rezultat, cu puțină modifi cațiune, este tot acela din anul 1795/6 de împărțire și s-a făcută după companii, în modul următor:

Compania nr. 7.

Feldru: *Munczii Înșirați*, cu a treia parte; *Corongișul*; pe lângă care i s-a mai dat *Vâlfa*, de jumătate, ce s-a luat de la comuna Ilva-Mică.

Leșu: *Lala*, de jumătate; *Heniul*, de jumătate; *Piciorul Omului*; (*Netedul* i s-a luat și s-a dat comunei Mocod).

Ilva-Mică: *Heniu*, o parte; *Fața Cucuresei*; *Șesul Ineului*; *Tomnatecul*, *Vâlfa*, de jumătate (iar cealaltă jumătate i s-a luat și s-a dat comunei Feldru).

Compania nr. 8.

Rebrișoara: *Gușetul*; *Bătrâna*; *Bârla*, de jumătate.

Rebra-Mare: *Craia*, de jumătate; *Detunata*.

Nepos: *Galați*, o parte; *Suvarosul*, de jumătate. Pe lângă care i s-au mai dat *Munczii Înșirați*, cu o a treia parte (ce s-a luat de la comuna Sâniosif); *Poiana Răchiții*.

Parva: *Poiana Roșie*; *Bârla*, de jumătate. Pe lângă care i s-a mai dat *Dealul Bancului*.

Compania nr 9.

Năsăud: *Saca*; *Izvorul Mare*

²⁰³ Destin at, repartizat.

²⁰⁴ Acl usul 12 la *Vertheidigungsschrifts*.... „Wirghigr Instrument mit Borgo Bistrița”.

²⁰⁵ Consultarea și acordul.

Salva: *Mihăiasa; Pietroasa (sau Pietrosul)*. Pe lângă care i s-a mai dat *Runcul Tunzerilor* (ce s-a luat de la comuna Ilva-Mare).

Compania nr. 10

Telciu: *Oprișasca; Muncelul; Bătrâna*.

Hordou: *Buzdei*. Pe lângă care i s-au mai dat *Munceii Înșirați*, cu a treia parte (ce s-au luat de la comuna Maieru).

Bichigiu: *Cormaia; Budinul*.

Romuli: *Muncelul Râios*.

Compania nr. 11

Zagra: *Galați; Țibleșul*, de jumătate.

Poieni: *Poiana Runcului; Piciorul Negru* (se mai numește și *Arsul*); *Piciorul Mesteacănului*.

Găureni: *Măgura Neagră*.

Suplai: *Muncelul Țibleșului*.

Compania nr. 12

Mocod: *Lucăceasa; Rantea*. Pe lângă care i s-a mai dat *Netedul* (ce s-a luat de la comuna Leșu).

Mititei: *Obârșia Reبری*. Pe lângă care i s-au mai dat *Panasurile Mari și Mici*.

Runc: *Basaraba; Craia*, de jumătate²⁰⁶.

Aceasta din urmă și a 3-a împărțire a munților, care în felul său a fost numai una continuatoare, sau respectiv rectificare a celei din 1795/6, s-a și întărit în complecta sa cuprindere prin cesaro regeasca comandă militară de țară, prin rescrisul²⁰⁷ său din 8 aprilie 1807, nr. 1329.

Ordinațiunea regimentului referitoare la această împărțire, d.d. Năsăud, în 20 aprilie 1807, nr. 316 către toate companiile, arată modul cum s-a făcut împărțirea între comunele din toate companiile după cum am expus mai sus, apoi se adaugă:

„Această împărțire de munți, întărită prin c.r. comanda militară de țară cu rescrisul

²⁰⁶ Pentru cota parte care revenea comunelor, descrierea munților și a părților de hotar în anul 1795, vezi documentele originale în A.N.B.-N., fond *Administrația fondurilor grănicerești nășăudene*, d. 55, *passim*. Alături de altele, aceste documente au fost publicate în Nestor Șimon, *Dicționar toponimic*, volum îngrijit de Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase, Supergaph, Cluj-Napoca, 2007. Descrierea părților de hotar și la Adrian Onofreiu „Toponimie și relații geografice în Districtul Năsăud”, în „Revista Bistriței”, XVII, 2003, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, p. 331- 355; Simion Retegan, *Satele nășăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Ed. Accent, Cluj-Napoca, 2002.

²⁰⁷ Actul, documentul.

din 8 aprilie 1807, nr. 1329, se face companiilor spre știință cunoscută și spre a o împărțiși tuturor comunităților grănițiere. Însă se percepe de sine, că unul sau alt munte din nou împărțit acum unei sau altei comunități, trebuie să fie și trecut în urbaniul respectivei comune²⁰⁸.

Tot în acest sens urma și ordinațiunea regimentului dată către companii, dto. 16 Iulie 1818, nr. 1668²⁰⁹.

De la anul 1807 nu s-a mai făcut nici o schimbare în posesiunea munților de hotar a separatelor comunități.

Starea faptică a relațiilor de drept de atunci a rămas până în zilele noastre, adecă tocmai ca în anul 1795/6 și respectiv, în anul 1807 și în urma acestor împărțiri de munți și de hotar sus memorate, au rămas fostele comunități grănițiere mereu neconturbate până după desființarea graniței militare. Pe tot timpul sustării²¹⁰ institutului militar de granița de mai un secol, s-au recunoscut toți munții jucători în acest district ca una posesiune exclusivă²¹¹ și ca una proprietate complectă a fostelor comunități grănițiere și s-au tratat ca una asemenea. Mai încolo, în tot timpul sustării institutului militar de graniță, nu s-au făcut deosebiri între munți revendicați și nerevendicați.

Cu ocaziunea când s-a făcut cea dintâi împărțire a munților între comunitățile grănițiere, pre la anul 1770, tot atunci Consiliul Belic de Curte ces. reg. cu ordinațiunea de dto. Viena, 23 April 1770, a ordonat Comandei Generale din Transilvania ca în întreg districtul militar de graniță în Regimentul al II-lea român să se introducă *urbarii formali* sau *cărți funduare*, ceea ce o afla cu atât mai necesar, fiindcă după afirmațiunile sosite de la Magistratul din Bistrița urbariile cele vechi despre districtul Rodnei, care au fost în mâna sa, s-au nimicit cu ocaziunea unui incendiu, în urma căreia acest district a fost predat din partea publicului din Bistrița la administrațiunea militară fără cele mai puține documente despre granițele comunelor și despre posesiunile locuitorilor acelor comune, de aceea a trebuit a se da crezământ până acuma numai acelor, ce s-au produs prin fiecare proprietar însuși, apoi prin primarii și jurații instituiți, *de unde introducerea unui urbaniu formal sau carte funduară este cu atât mai necesară; însă afară de măsurarea exactă a terenului de folosit, a calității solului, a poziției și descrierii, totodată au să arate și din ce se compun posesiunile și cum se mărginesc în toate locurile, prin urmare, dimpreună cu toate lucrurile imobile și drepturile grănițierilor înrădăcinate în ele, (s.a) ce au ei să plătească în schimb ca contribuțiune și alte obligăminte și în care rate, la ce fel de contribuțiuni să fie*

²⁰⁸ Vezi Anexa la *Vertheidigungsschrift*, sub. 13.

²⁰⁹ Adușul 15, la *Vertheidigungsschrift*.

²¹⁰ Existenței, ființării.

astrânși²¹² aceea, care locuiesc în satele militare și nu sunt militari, prin urmare, ori că sunt industriași ori cu alte ocupațiuni; de altă parte, stăpânirea e datoare, nu numai a menține la pertractare rândul bun ci și a rândui dreptul și poliția între partide, între toate obveniențele și a conlucra la recepțiunea lor; aceasta este cu atât mai de lipsă în Ardeal, după ce grănițerii țin în arendă vânatul, pescuitul, pământuri etc., pentru care în sate s-au introdus trebuințele interne, anumite dări, *și se țin casse comunale proprii; administrațiunea cărții funduare* (s.a) se poate împreuna la timpul său cu îngrijirea, deja introdusă, a afacerilor de justiție și școlare; este prin urmare de lipsă ca, Comanda Generală să dea comandantului Regimentului al II-lea românesc de infanterie, d-lui vice-colonel Enzenberg, explicații mai amănunțite, cum trebuie a se întocmi un urbariu, și să ceară de la dânsul un proiect, cum crede dânsul a-l introduce după stările lucrurilor de acolo; lucrul acesta trebuie adus din capul locului în forma și ordinea cea mai bună, pentru că după cum se vor separa în alte locuri grănițerii de către provinciali, să se poată face aceeași introducere și în celelalte districte militare; de altcum, în districtul Rodnei și fără de a se face din cauza asta oarecare cheltuieli, însă unde brigadierul, se poate dispune ca așa cum sunt împărțite în district companiile regimentului, pe teritoriul ce-l ocupă fiecare companie, *proprietatea fiecăruia, fie el grănițeriu, ori nu, fără soldat, să se conscrie* (s.a) la ocaziuni bune exact și sigură de către comandanți de companii și ceilalți ofițeri, trebuie deci ca, Comanda Generală să se îngrijească a asigura succesele dorite în privința aceasta²¹³.

Lucrările la cele dintâi urbarii sau cărți funduare s-au început în anul 1771; în anul 1780, cele dintâi urbarii au fost gata; acelea, în anul 1784 sau rectificat, în anul 1790 s-a conscriș din nou proprietatea și grănițele comunelor (comunităților) grănițiere din Regimentul al II-lea român, ceea ce a durat până la anul 1796. În anul 1796 urbariile au fost compuse a doua oară, în 1807 și 1817 s-au rectificat și în acestea din urmă urbarii s-au indus și luat totdeauna în evidențe, deosebitele schimbări întâmplăte în posesiune și în proprietate.

Așadar coroana prin aceasta, când deoparte, a statorit proprietatea teritoriului de posesiune fiecărui grănițer, ca individ și fiecărei localități grănițerești, ca comună și aceea a recunoscut-o de proprietate și drept de posesiune de teritoriu, l-a asigurat și pe calea

---

²¹¹ Exclusivă.

²¹² Impuși.

²¹³ *Vezi Keisnauch Kais. Koningl. Hofkriegsrath, d.d. Wien, 23 aprilie 1770, nr. 1117., 1756, 4519, ex. 1770 în extras autentic după copia autentică din archiva Regimentului al II-lea de graniță de infanterie nr. 17. Se află ca aclus la suplica grănițerilor din anul 1868 înaintată către Casa Reprezentanților țării la Dieta din Budapesta; textul petiției din 1868 în Contribuții documentare privind situația economică....pp. 229-255).*

întăbulării în cartea funduară. Oficii de carte funduară în districtul Năsăudului au fost în următoarele locuri:

1. Un oficiu de carte funduară, respectiv un exemplar de carte funduară, condusă la regiment și respectiv, la judecătorul belic al regimentul, în *Năsăud*.

Aici s-a condus carte funduară separată despre fiecare hotar.

2. Al doilea oficiu de carte funduară, sau al doilea exemplar a cărții funduare se purta la fiecare companie, prin căpitan, în reședința acestuia. Această procedură de carte funduară a existat până la anul 1838. În acest an, după cum se vede din scrisoarea comandei regimentului, dtto. Năsăud, 12 decembrie 1838, ex. 2899, îndreptată către toate companiile, prin ordinațiunea judecătoriei supreme-criminale și de apelațiuni militare, din 22 iunie, nr. 7260 și prin intimatiunea²¹⁴ Comandei Generale din 12 iulie, nr. 941, regimentul a căpătat îndrumare ca, conducerea cărții funduare, care până acum s-a purtat de către judecătoria regimentului, să se concreadă²¹⁵ cancelariei de compatibilitate.

Pentru păstrarea tuturor urbariilor din comune, apoi a altor protocoale de pe hotare, a fost de lipsă să se procure un casten²¹⁶ prevăzut cu încuietorile de lipsă, a cărei procurare comanda generală, cu ordinațiunea din 16 septembrie 1838, R. 3860, a aprobat spre a se plăti din toate casele comunale suma de 15 florini m.c.²¹⁷, din acel motiv, *pentru că obiectele urbariale, conform esenței lor, privesc dreptul de proprietate a pământului comunelor, granițele hotarelor lor și prenotările de pensionare (s.a).*

Din cele înșirate nu suferă nici o îndoială cum că toți grănițieri din întreg districtul Năsăudului, atât ca indivizi singuratici cât și singuraticile comune au posedat teritorial de posesiune scrise pre numele lor tocmai cu așa drept de proprietate nerestrâns, deplin și exclusiv, după cum ca atare drept, a putut ține în posesiune ori și care cetățean independent a acestei patrii posesiunea sa și aceste comune, numai așa și sub astfel de condițiuni s-au desfăcut de posesiunile lor, dacă și întrucât ele, de bună voie s-au învoit, după cum se vede acesta din regularea granițelor, ori posesiunea li s-a adjudecăt judecătorește.

În acest timp, când adică s-au împărțit a doua oară între grănițieri pământurile respective, munții și pășunile din districtul Năsăudului, cu deosebire și munții revendicați de coroană din teritoriul Moldovei turcești și aceea s-au întăbulat în modul arătat mai sus, s-a întâmplat cum că multe familii, baron Kemény, precum și Universitatea națiunii săsești din Transilvania, încă în anul 1786 au pășit cu pretensiunile lor și au pretins să li se dea mai mulți munți sub acel pretext, cum ei ar avea posesiuni familiare străbune și dominali asupra

²¹⁴ Adresa.

²¹⁵ Încredințeze.

²¹⁶ Dulap.

teritoriului revendicat.

Pretensiunile pretendenților comunicându-se cu Direcțiunea fiscală din Transilvania, acele care s-au aflat a fi fondate s-au și primit și îndeplinit, dar acele care nu s-au recunoscut a fi bazate, s-au respins și pretendenții, încă în anul 1791, adică tocmai cu o sută de ani înainte de aceasta²¹⁸, au fost îndrumați pe calea legii și li s-a pus termen de 5 ani de zile, pentru ca să poată face pașii legali.

De la acest timp grănițerii din întreg districtul Năsăudului, atât ca individi singuratici, cât și cu comunități, au fost în adevărată și faptică, dreaptă și legală posesiune a acelor munți, pășuni și teritorii, cari au existat și există întăbulate pre numele lor ca proprietăți în cărțile funduare – după cum se vede aceasta din documentul de regularea granițelor și posesiunilor din anul 1807, în care despre munții ajunși în posesiunea comunelor se zice expres, cum că aceea se competă²¹⁹ comunelor și pentru dânsese sunt de a se asigura în cartea funduară.

Așa a sustat proprietatea grănițierilor până în anul 1851 la desființarea graniței militare.

Ibidem, dosar 10, f. 33-42.

4.

Justiția în regiment

Împărăteasa Maria Teresia, în privința obiectelor, care privesc justiția, a satorit ca în toate acele localități, a căror locuitori constau numai din militari, avu loc în toate singur numai jurisdicțiunea militară, iar în acele locuri, unde cei luați în statul grănițesc, parte nobili ungari, parte români nobili și liberi, trăiesc mestecați cu alți locuitori, are să fie jurisdicțiunea împărțită în așa formă și mod, după cum e aceea în faptă la militarii grănițieri secui, ca și în aceasta fiecare obiect să-și capete adevărata sa hotărâre și fiecare să se știe ține aplicat de aceea.

În privința acestor jurisdicțiuni diferite și anume, în respectul comunelor care sunt supuse numai justiției militare, ce e de a urma, ca toate plânsorile, pre care le fac comuna ori companii întregi nu sunt de a se face verbal prin o ceată de oameni adunați, ci numai prin petițiuni scrise, care sunt de a se înainta pre calea locurilor competente numai prin doi ori trei bărbați modești, ca deputați emiși din mijlocul lor; în caz însă dacă plânsoarea

---

²¹⁷ Monedă convențională.

²¹⁸ Dovada că manuscrisul a fost elaborat în anul 1891.

²¹⁹ Revin, li se cuvin.

atinge numai partide singuratece²²⁰, acestea să nu aducă cu sine procători (Versprechere)²²¹, ci acelea să se întâlnească între sine așa nemijlocit, să se prezinte înaintea comandantului de companie, care aici iarăși are să asculte toate plânsorile fără excepțiune cu modestie, să cerceteze fundamental starea adevărată a cauzei, prin confruntarea ambelor partide și a martorilor lor, în cauză de puțină importanță, care nu trec preste un preț de 6 florini, numadeacă să dispună aceea ce e drept și totodată, atât plânsorile cât și sentința compusă în scris, totdeauna are să o inducă specificative –în protocolul de justiție (Justitz-Protocol) ce e de a se purta spre acest scop la companie, ca în cazul dacă hotărârea sa s-ar apela mai departe, gradaține²²² la regiment ori la comanda generală (ceea ce îi stă în libertatea fiecăruia) să se poată vedea în amintitul protocol ce este propriaminte; din contră, îndată ce plânsorile ar fi de mai mare importanță și partidele nu ar voi să se aplaneze de sine cu bună și fără silă judecătorească în ceea ce privește pretensiunile private ce le au între sine, atunci acuzatorii sunt de a se îndruma totdeauna la jurisdicțiunea regimentului.

Ibidem, d. 37, f. 81.

5.

Comerțul și drumurile de comunicațiune

În timpurile cele mai vechi, întrucât ajung urmele istorice, în tot districtul acesta numai la Rodna aflăm comerțul mai dezvoltat, după cum am arătat și în alt loc.

Fiind locuitorii de aici mai mult ostași decât economi²²³, comerțul care l-ar fi putut dezvolta e foarte neînsemnat.

Despre dreptul comercial, în întreaga Transilvanie, numai din timpurile mai noi putem să vorbim și totuși, nu încape îndoială cum că și comerțul, precum în întreaga țară, așa și la noi, încă de mult a dezvoltat reguli particulare care, ca și acelea, se bazau pe datină și pe statute orășenești.

Legislațiunea numai în secolul trecut a început a-și îndrepta atențiunea spre comerț, astfel încât din punct de vedere a dreptului comercial, își are însemnătatea sa. Aceasta s-a întâmplat, parte în mod arbitrar prin guvernul austriac, care a introdus în Ardeal și în granițele militare procedura comercială și cambială austriacă din anul 1763 și procedura de concurs austriacă, din anul 1734.

Introducerea procedurii comerciale și cambiale pe teritoriul de graniță s-a întâmplat

²²⁰ Persoane fizice singure.

²²¹ Promițători.

²²² Pe cale ierarhică, gradual.

²²³ Țărani.

în anul 1787²²⁴.

Spre a se putea dezvolta un comerț, a netrecut de lipsă ca să fie toate recerînțele²²⁵ ce se pretind ca să existe un comerț, precum drumuri de comunicațiune, industrie dezvoltată etc.

Cum că, ce drumuri de comunicațiune au fost pe acest teritoriu în timpul dacilor, înainte de romani, nu se poate nici constata, după ce cu mari greutate s-au putut descoperi drumurile romane. În timpul Daciei Traiane, după cum am arătat la alt loc, s-au construit drumuri și în acest ținut. Drumul principal a fost acela care conduce de la Cluj la Orhei²²⁶, apoi în legătura cu acesta, drumul spre sud, pe Valea Șieului, iar spre nord, pe Valea Someșului, până la Rodna.

Acestea ne sunt cele mai cunoscute drumuri în vechime.

Chiar în cei dintâi ani ai secolului prezent, în toată Transilvania, afară de drumul care duce prin comitatul Zarandului, apoi de la Boița până la granița Bucovinei și afară de drumul de la Borgou până la granița Bucovinei, nu erau alte drumuri regulate și clădite²²⁷ așa că de exemplu, pe la Deva, câte 12 boi trăgeau căruța²²⁸.

Înainte de militarizare, Valea Rodnei era lipsită de drumuri bune de comunicațiune, asemenea și Valea Borgoului, precum și întregul ținut.

1. În valea Rodnei unicul drum principal a fost tot cel de astăzi, care de la podul de la Beclean și trece pe partea dreaptă a Someșului în sus, până la Rodna-Veche și de acolo, pe la Rodna-Nouă²²⁹, *Cucureasa*, mai târziu peste *Rotunda*, în Valea Bistriței Aurii, unde se împreună cu drumul de țară Sighet-Bucovina.

Lipsa drumului începând de la Rodna-Nouă până la *Bistrița Aurie* – în lungime de aproape 30 kilometri – a fost clădit din fundament pe la anul 1850. La început acesta merge urmând cursul râului *Someș* în sus, printr-o vale care se cârligă²³⁰ în mai multe rânduri și din ce în ce se strâmtează, având în laturi coaste foarte piezișe, apoi trece prin pădure, suind din ce în ce mai sus, de-a lungul unor vâlcele de munți și în fine, pre șerpuind în mai multe întorsături pe coaste în sus, ajunge pe *Rotunda*, loc gol de pădure, unde se află un post de jandarmerie. De aici, spre spinarea muntelui (1.238 m) e numai o distanță scurtă, pe care duce drumul iarăși pe mai multe întorsături șerpuitoare, în valea *Bistriței Aurii*.

²²⁴ Vezi Plos, *A magyar valtojiug kesikarjoc*, pag. 20.

²²⁵ Condițiile, cerințele.

²²⁶ Orheiul Bistriței.

²²⁷ Benigni, *Handbuch der Statistik und Geographie*, I, pag. 84 § 3. Cf. Felmer, [op. cit.], pag. 278-280.

²²⁸ Fridwalsky, *Minecalog. Principatus Transilv.*, pag. 5

²²⁹ Azi Șanț.

Primul plan al acestui drum – care în cea mai mare parte, mai înainte duce prin ținuturi acoperite de păduri vechi, care numai rareori erau călcate de vânători și pescari și cu o suire moderată, ajunge la o înălțime atât de însemnată – e a inginerului asistent de atunci Burghardt, care a condus trasarea. Această linie de drum e expusă la multe stricăciuni, căci iarna se restogolesc lavine²³¹ de nea în timp, de o să se acopere cu arbori căzuți, iar în celelalte anotimpuri, când sunt tâmpestații²³², se umple cu mase de pietre și stânci rostogolite, la ce contribuie și mai multe esundări²³³, dar cu toate acestea, acest drum e ținut în stare bună.

Călătoria pe acest drum însuși locuitorilor de aici le câștigă²³⁴ o plăcere, iar străinilor cu atât mai mare.

Pasuri

Joseph Benko în *Transilvania sine Magnus Transilvaniae Principatus*, tom I, Vindobonae MDCCLXXVIII (1768), pag. 51, între pasurile principale către Moldova înșiră *Passus Borgoensis, jam Radnensis, versus Bistricium*²³⁵. Apoi enumeră altele, precum *Gimensis*²³⁶, *Ojtorensis*²³⁷ etc.

Per omnes has Passus, solut is Tricesimis, merx quaelibet in vel ex fertur. Praeterea, plerisque in Passibus, quibus ex Moldavia ac Transalpina advenientibus iter apertum est, Lararetia sive Stationes Contumaciales, pro avertenda, pestilentia, constituto sunt, Directorum ac Chiruogorum curae comissa, v.l. ad Vulkany²³⁸, Rubrane Turrin sive Veres Torny Tortsvvar, Tonios, Bozza, Ojtor, Gimes, Piritake, *Radna*²³⁹.

²³⁰ Cotește, face curbe..

²³¹ Masă mare de zăpadă, care prin rapida cădere de pe crestele munților, produce mari stricăciuni; ital. lavina, lavanga; apud. A.T Laurianu, J.C. Massimu, *Dicționarulu limbei române*, TOMU II, I-Z, București, 1876, p. 139-140. aici, cu sensul de avalanșă.

²³² Precipitații, intemperii.

²³³ Inundații.

²³⁴ Oferă.

²³⁵ Pasul Bârgăului și al Rodeni, în opoziție cu Bistrița.

²³⁶ Ghimeș.

²³⁷ Oituz.

²³⁸ Vulcan.

²³⁹ Prin toate pasurile trece ori ce fel de marfă liberă de tricesimă. Pe lângă aceasta, cele mai multe pasuri care ajung din Moldova peste munți sunt drumuri deschise. Lazaretia sau opririle interzise sunt constituite pãentru a atrage atenția asupra epidemiei la Vulkany (Vulcan), Rubrane Turrin, sau Veres Torny (Turnu Roșu), Tortsvvar (Bran), Tonios, Bozza (Vama Buzăului), Ojtor (Oituz), Gimes, (Ghimeș) Piritake, *Radna*; acestea sunt deschise din întregul puterii regești, fără nici o lege obișnuită.

De la Rodna drumul conduce printre munți, prin pasul Rodnei, care duce spre Maramureș și Bucovina și precum aflăm opidul Rodna ca emporiu²⁴⁰ și ca pas de tranziție a comerțului cu Orientul, chiar pe la anul 1.268 a avut cumpăna sa proprie de bani (valută) „*pondus de Rodna*”²⁴¹, iar pe la începutul secolului al XV-lea/1412, era un punct însemnat pentru comerț de pânză, vite și tot felul de articole, împreunând astfel drumul Bistriței „preste munții înalți a Rodnei, preste *piscul Cucureasa*” cu Polonia și cu Moldavia. Numeroase documente vorbesc cum sașii au purtat comerț cu mare succes²⁴². În acel an 1412, în 21 iulie, Știber, voievodul Transilvaniei, a regulat și vama ce trebuia să o plătească cei ce intrau în Rodna ori mergeau în Moldova²⁴³.

În 31 octombrie 1718, comisiunea comercială imperială ordonă, în chestiunea supușilor otomani în țările ereditare ale Austriei, între altele și următoarele: „vizitarea mărfurilor turcești, care mergeau prin Transilvania la Polonia, trebuie să se întâmple, odată, la intrarea în Transilvania, de două ori, dacă sunt suspicioase. Spre acest scop, s-a făcut o casă de vamă, în depărtare de ¼ oră de la Rodna, unde încă și în anul 1813 era un vameș (tredecimator), un păzitor călare și doi contrași”²⁴⁴.

Mareșalul Steinville, în scrisoarea sa către plenipotențiarilor imperiali, expunând pozițiunea geografică a Moldovei, în mai 1718, arată cum că pasul Rodnei e de o deosebită importanță (precum și cel de la Dorna) și din punct de vedere militar și ar fi de lipsă să se ocupe cu miliția, fiindcă de acolo se poate observa confiniul triplu²⁴⁵ din Moldova, Maramureș și Polonia²⁴⁶.

De aici se vede cum că și în timpul trecut, comunicațiunea pe drumul prin pasul Rodnei către Bucovina era de o importanță însemnată, ceea ce o arată și Thugut, în 3 februarie 1775, când raportează lui Kaunitz despre cursul negociațiunilor în privința luării Bucovinei, unde zice că Bucovina e neapărat de lipsă pentru comunicațiunea dintre Transilvania și părțile de nou revendicate a Poloniei²⁴⁷.

Cu toate acestea, drumul de comunicațiune nu s-a întocmit așa încât să fie practic.

La ocuparea Bucovinei, Majestatea Sa a cerut răspunsuri la 5 puncte. Motivul principal era să se statorească comunicațiunea dintre Galiția și Transilvania. Spre acest

²⁴⁰ Loc unde existau marcatori cu mărcile lor; loc de vamă, loc de încasare a taxelor; apud. A.T. Laurianu, J.C. Massimu, *op. cit.*, TOMU I, A-H, 1871, P.1160.

²⁴¹ Vezi Anexa nr. (nu s-au păstrat – n.n).

²⁴² Archiv der Vereins... Neue Folge”, IV Bnd. Pag. 269.

²⁴³ Vezi documentul în „Archives des Vereines ...”, Neue Folge, IV Band, Pag. 286-7.

²⁴⁴ Lucas Iosef Marienburg, *Geographie des Großfürstenthums Siebenbürgen...*

²⁴⁵ Triplex Confinium, loc de întâlnire a trei hotare.

²⁴⁶ Vezi *Documente...* de Hurmuzaki, vol. VI, pag. 215.

²⁴⁷ Vezi *Documente...* de Hurmuzaki, vol. VII, pag. 128, nr. LXXIX.

scop, s-au trimis 2 ofițeri de ștab, de la ștabul mare general, ca să recunoască ținutul și să facă raport. Raportul l-a făcut în septembrie 1781, un locotenent-colonel²⁴⁸.

În acest „Raport asupra Bucovinei” la întrebarea pusă, că oare fi-v-ar cu scop și poate se va face un drum durabil și bun de călătorie din Transilvania, ori preste Rodna, ori de la carantina cea veche a Borgoului, preste Dorna, în Moldova? – după ce arată foloasele și ușurătatea de a se ridica drumul pre la Borgou – arată mai departe și zice că toate cele foloase importante, cu deosebire ce atinge posibilitatea de a-l putea întrebuița în timpul iernii, nu se afla în această parte și nici la pasurile învecinate, precum la Peritske²⁴⁹, Borșa ori Körösmező. Căci și dacă suirea cea precipișă²⁵⁰ de la carantina Rodnei până la Cucureasa²⁵¹ ar fi împreună cu asemenea osteneală (ar pretinde asemenea osteneală), ca cea de la carantina cea veche a Borgoului până la Măgura Calului, totuși de la Cucureasa în sus, până la Paluta, ori până la Capul Munceilor, în timpul iernii e cu mult mai greutăcios și de cele mai multe ori, chiar și numai pentru caii de trăsură, de tot impractic²⁵².

Generalul Enzenberg, în descrierea politică și economică a Bucovinei, de dto. 25 februarie 1786 din Cernăuți, arată că de la 1777, de când Bucovina s-a cedat Austriei, drumurile și punțile (podurile) – prima care s-a restaurat pe deplin, comunicațiunea dintre Transilvania și Galiția prin Bucovina – sunt mai bune ca mai înainte, când din Transilvania, numai pe cai se putea merge în Bucovina și încă și așa, numai cu mari greutăți și pericole, de aici înainte se poate face călătoria cu toate cele precară, făcându-se în munți toate întocmirile de lipsă pentru comunicațiune, precum și că de 3 ani încoace, la Cernăuți s-a sistematizat o poștă ordinară²⁵³.

Tot drumul de pe Valea Rodnei s-a întocmit și ridicat în acest timp și s-au făcut poduri statornice preste Someș, căci mai înainte de militarizare, podurile ce erau făcute erau numai de pe azi pe mâine, până când se umflă Someșul de „unde de munte”, căci după cum zice însuși Cosimelli în poema sa, „locuitorul de aici era închis de o parte, de munți înalți, de altă parte, de râul sălbatic, care nu a suferit niciodată a se îmblânzi (ley) cu

²⁴⁸ Se află publicat în *Documente de Hurmuzaki*, vol VII., Apendice nr. II, de la pag. 488-498; din A.L. Scholzer, „Stats-Anzeigen”, I Band, Heft 1-4, 1782.

²⁴⁹ Peritske, Szt. Mihai=Kortvelyes (mgh.), azi Grușevo, în Ucraina, la N-V de Sighetul Marmăției; Körösmező, ІОСНІО (ucr), Iasenien, în plasa Valea Tisei; azi în Ucraina; apud Helynévmutató szótár (ediția Balassi), 1914.

²⁵⁰ Abrupt, înclinat.

²⁵¹ Pentru descrierea munților care sunt enumerați în continuare, vezi pe larg la Nestor Șimon, *Dictionar toponimic*, passim.

²⁵² *Documente de Hurmuzaki*, vol VII., Apendice nr. II, de la pag. 489.

²⁵³ Vezi *Documente* ...de E. Hurmuzaki vol. VII pag. 454-473 (și în special pag. 470-471), după originalul ce se află în Arhiva ministerului ces. reg. de Interne, în Viena.

vreo punte, astfel încât era destinat ca și într-o împresurare inamică”²⁵⁴.

Punțile care leagă țărmurile Someșului, până astăzi cele mai multe s-au făcut după înființarea graniței militare, cu deosebire de la anul 1764, de când a venit ca comandant de regiment baronul Carol Entzenberg, la mandatul căruia s-a făcut și puntea de la Ilva, încă înainte de anul 1768²⁵⁵.

Drumul principal de pe Valea Rodnei mai are și alte drumuri laterale și căi de comunicațiune sau așa numitele plaiuri, cari duc, parte către Ungaria, parte, în Moldova.

1. *Drumul jurisdicțional* ce duce din Valea Someșului către Sighet, în Maramureș. De la Nășăud, preste Salva, Hordou, Telciu, Romuli, duce în sus, toate pe lângă *Sălăuța*, până în graniță. Tocmai în graniță, la muntele *Șetref*, se împărțește și se împreună la Săcel, în comitatul Maramureșului în Ungaria, lângă râul *Iza*. Pe la anul 1780, această trecătoare, o număra Felner între pasurile însemnate ale Transilvaniei²⁵⁶.

2. De la comuna Telciu trece un drum în dreapta preste munți înalți și prin văi mărăcinoase, pre lângă apa *Telcișor* în sus, până la muntele *Betrâna*, de aici duce pe lângă muntele runcanilor²⁵⁷, în Maramureș.

3. De la Maieru duce un plai preste munții *Craia*, *Rubla Mitrișii Vulfii*, *Bănescul*, pe lângă *Pietrosul*, preste *Iza* (ori *Viesa*), în comuna Borșa.

4. Nu departe de aceasta duce un alt plai, pe lângă muntele *Tarnița*, preste muntele *Știol*, *Ociname*, *Cotaz*, *Coasta Plaiului* și *Șesul*, unde se împărțește și unul duce în Bucovina, celălalt, în opidul Moldovița, în Moldova.

5. Un plai începe de la Rodna, merge pe lângă *Valea Izvorului* în sus, preste muntele *Negrileasa* și la *Tarnița*, se împreună cu cel precedent și cu

6. alt plai, care asemenea, pleacă de la Rodna, merge înainte pre lângă băi, lasă *Ineul* în stânga, apoi suie preste munții *Gagi*, *Preluci*, *Lopadna*, *Rusaia*, preste *Bistrița Aurie*, mai departe, preste muntele *Piatra Ciobului* și preste râul *Moldova*, duce în Moldova.

7. Un plai duce din drumul principal al Rodnei de-a stânga, pe lângă muntele *Ineuț* în sus, preste *Vârful Roșii* și se împreună cu cel dinainte, pre muntele *Gagi*.

8. Un plai se desparte de către plaiul principal, nu departe de amintitul pas al Rodnei, merge pe lângă *Someș* în sus, până la izvorul acestui râu și pe muntele *Rustava* se împreună cu al 6-lea plai, iar pe *Vârful Omului*, cu următorul al 10-lea plai.

9. Un alt plai vine asemenea, din drumul principal pre muntele *Cucureasa*, merge preste *Munciei Înșirați*, spre satul moldovenesc Dorna.

²⁵⁴ Vezi *Pöemation de secunda legione...* pag. 4.

²⁵⁵ Vezi *Pöemation*, pag. 119, Oda ad Samusium de ponte Ilvensi, Cf. pag. 18 și Treuenfest, pag. 6.

²⁵⁶ Felmer, *Historia...*, pag. 14.

10. Alt plai merge preste munți *Perșa*, mai departe, preste *Vârful Omului* și se împreună, parte cu al 6-lea plai, parte, duce singur în Moldova.

11. Un plai merge de la comuna Leșu, pre lângă *Valea Iliuța* și al

12. – lea plai, de la Rodna, preste comuna Ilva-Mare și munții *Păltineasa*, *Poiana Mărului*, apoi la muntele *Zâmbroia*, amândouă se împreună cu drumul Borgoului.

Drumul principal din Valea Someșului a stat în legătură cu Bistrița și respectiv și cu Valea Borgoului, până la anul 1833, numai pe linia Entradam²⁵⁸-Prislop²⁵⁹-Cepan²⁶⁰-Dumitra-Mare-Bistrița. Acest drum încă în unele părți era grăutacios, cu deosebire între Entradam și Prislop, unde ducea preste dealuri țiepișe²⁶¹.

În anii mai dincoace însă, s-a dus linia pre lângă un părau.

Fusese greu drumul de suit, la dealul dincolo de Dumitra Mare în pădure, dar mai târziu și acest țiepiș s-a părăsit și s-a dus o linie mai plecată, încunjurând puțin, prin pădure în sus.

*Drumul Borgoului sau Calea lui Francisc*²⁶²

Încât atinge drumul Borgoului, încă pe la anul 1781, pe când această vale era militarizată, se proiectase facerea unui drum durabil și bun, care e mai cu scop decât pe la Rodna²⁶³.

În raportul amintit (la Rodna) asupra Bucovinei, facerea drumului o află mai în scop, pe la Borgou decât pe la Rodna și anume, poziția terenului, preste care are să se ducă acest drum ca să fie mai la îndemână și mai ușor oamenilor, apoi de a putea duce atare în îndeplinire, precum și spesele ce trebuiesc la aceasta, face planul posibil, ca pe la Borgou, că se pot mai ușor îndeplini, pentru că :

I. Coastele munților, care totdeauna trebuiesc trecute la ieșirea din această țară, la Borgou sunt cele mai joase.

II. În timpul iernii, drumul până preste munte e acoperit cu păduri, așa încât închis,

²⁵⁷ Locuitori din Runcu Salvei.

²⁵⁸ Localitate înglobată azi orașului Năsăud.

²⁵⁹ Azi, Liviu Rebreanu, cartier al orașului Năsăud.

²⁶⁰ Azi Cepari, comuna Dumitra.

²⁶¹ Pieptișe, abrupte.

²⁶² *Vezi și în Bistrița Bărgăului. Contribuții documentare*, volum îngrijit și adnotat de Mircea Gelu Buta și Adrian Onofreiu, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2010, document nr. 2, pp. 88-89; Ilarion Bozga, *Monografia comunei Mureșenii Bărgăului*, în A.N.B.-N., colecția *Iulian Marțian*, d. 23/C/10, f.46-47.

²⁶³ *Vezi și acolo*; (manuscrisul despre localitatea Rodna, în seria schițelor istorico-geografice despre localitățile din regiment, în A.N.B.-N., colecția *Iulian Marțian*, d. 25; n.n.).

încât nu pot sufla vânturile cele puternice să acopere cu omăt; afară de aceea, în timpul iernii și oamenii care se află pre drum, dacă li se întâmplă ceva piedici ori cazuri fatale, rumpându-li-se uneltele trăsorii, așa încât nu mai pot merge mai departe, în tot locul capătă lemne în apropiere, ca să se poată scuti pe sine și vitele ce le are cu sine, în contra tempeștilor²⁶⁴ cumplite din timpul nopții.

Totodată, aici se mai poate face vreo colonizare și ridica unele ospătării, în depărtare de câte ¼ și ½ oră, pentru folosul călătorilor, ceea ce însă din Valea Rodnei, de la *Poiana Szalmen*, preste *Paluta* până la *Cucureasa* nu e posibil, în genere aceste foloase și avantaje, pe drumul de la Rodna nu sunt²⁶⁵. Din contră, de la *Măgura Calului* până la urmele vechiului șanț (în pământul cu iarbă Runcu Dornei) e foarte bun și în tot timpul poate omul călători, și de aici încă până la Dorna, terenul nu e îngreunător. Pe de cealaltă parte, de la *Paluta* ori *Capul Munceilor*, nu fără mare osteneală s-ar putea omul călători în valea *Teșna Împuțită*, dar cu căruța încă ce pericol – e dispută.

După cum scrie generalul Enzenberg în anul 1786, în 25 februarie, erau deja proiectate ca să se face drumul de comunicațiune preste Borgou, care se împreună la Dorna-Candreni cu cel de la Coșna, și ca să se ridice un sat lângă drumul Borgoului, la Poiana Stampi, unde deja era ridicată o ospătărie²⁶⁶. Tot în 1786, în 6 august, împăratul Iosif II, prin autograful său către comitele Kolowrat dispune ca să se observe că drumurile principale de comunicațiune dintre Transilvania și Galiția să se țină în grijă și să se introducă un curs poștal, care să meargă de două ori pe săptămână, de la Snyatin la Cernăuți și așa mai departe la Suceava, Câmpulung, Dorna și pe drumul Borgoului, la Bistrița²⁶⁷.

Așa, drumul Borgoului putem zice că s-a deschis numai sub Iosif II și s-a finit numai în timpul împăratului Francisc²⁶⁸. Anume, în anul 1812, după ce s-au făcut toate pregătirile pentru clădirea unui drum solid, a fost însărcinat vice-colonelul Anton Dóczy cu conducerea lucrărilor și clădirii acestui drum, ceea ce dânsul a și făcut-o cu multă cunoștință și artă, învingând greutatea care le-a întâmpinat la muntele cel precipiș al Tihuții²⁶⁹. În anul 1820, în 14 mai, s-a terminat acest drum²⁷⁰ și în 14 august s-a deschis și

²⁶⁴ Intemperiiilor.

²⁶⁵ *Vezi sub Rodna; supra, nota 40.*

²⁶⁶ *Documente...*, de Hurmuzaki, vol., VII, pag. 472.

²⁶⁷ *Ibidem*, vol. VII, pag. 472, pct. 9.

²⁶⁸ Ladislau Vajda, *Synopsis Historiae juris Transilvaniae.*, pag. 126.

²⁶⁹ Benigni, *Stat. U. Geographie*, III, pag. 32-33.

²⁷⁰ Iosif. C. Kemeny, *Transilvania Possessionaria, tom. 15, „Terra Saxonum”*, sub „Borgo Moroseny”, Muzeul și Biblioteca Muzeului din Clusiu”. Pentru valoarea acestor manuscrise, vezi Nestor Șimon 1915-2005. Corespondență, volum îngrijit de Adrian Onofreiu, Supergraph, 2005, pp. 74-75 – n.n.

la Borgo-Mureșeni s-a consacrat cu o festivitate mare, numind-o *Drumul lui Francisc* (Franzens-Strasse).

De altminterea terenul de la vechiul institut de carantină a Borgoului, preste *Măgura Calului* și până la începutul *Runci Dornei* mai mult e plin de tină²⁷¹, nicăieri însă nu se află în această parte mocirle. Așa dar e sigur că acest râu provine din desimea pădurilor și se stârpește singură prin tăierea acelor. Apele cari vin în drumul de trecere în această parte sunt pâraul *Tiha*, 2 izvoare mici a văii *Iliuța* și pârauțul la *Podu-Cai Grebgy*, care niciodată nu sunt însemnate afară de pâraul *Tiha*, căruia, pentru că câteodată se grămădește cu gheață, a trebuit să i se facă o albie statornică, ca să se împiedice extinderea sa. Pâraiele amintite au lipsă și de poduri, care se pot face foarte ușor, fiindcă albia lor e cel mult de 6 până în 8 pași de lată. Mai departe descrie teritoriul dincolo în Bucovina, până unde se împreună *Teșna Împuțită* cu *Dorna*, pe unde e loc mărăcinos, dar aceea încă se poate delătura, iar de acolo terenul e mai bun până la riul *Bistrița*, preste care să se ridice o punte puternică ca, cum e cea de la Ilva-Mică, preste *Someș*.

Ce atinge modul cum s-ar putea tocni drumurile amintite, propune ca părțile de la vechiul institut de carantină al Borgoului, preste *Măgura Calului* până la începutul riului *Runca Dornei*, la urmele șanțului vechi care a fost acolo, să o facă toți bârgăuanii, care stau cam din 1.900 de familii, iar mai departe, până la *Bistrița Aurie*, se le facă domenii²⁷². În anul 1783 militarizându-se Valea Borgoului s-a și tocmnit drumul în pasul acesta cu pardoseală²⁷³, prin ce comerțul a fost foarte ușurat²⁷⁴.

S-a pregătit anume o tablă de piatră pe care s-a făcut următoarea inscripțiune:

Via Francisca
Gloriose regnante
Caesare
Francisco I-mo
Publico M. Transilvaniae. Princ. aere.
Provinciam. gubernare. Georgio. Comite.
Banffy. ab anno. 1812 usque 1820 constructa.
Opus. Moderante. Rei. Archit.
milit. Pro Colonello. Antonio. a Dóczy.
Primario. G. Commissario. Sam. ab Ujfalvi²⁷⁵.

²⁷¹ Noroi.

²⁷² *Raportul amintit la Rodna, 1781, pag. 488-490.*

²⁷³ Pietruit.

²⁷⁴ M. Lebrecht, *Versucheiner Erdbeschreibung*, Hermannstadt 1789, pag. 134.

²⁷⁵ Calea /Drumul lui Francisc. Construită între anii 1812-1820, în timpul gloriosului împărat

După ce Anton Horvath, rectorul școlii piariștilor din Bistrița a ținut două vorbiri în limba germană și maghiară înaintea deosebiților oficianți militari și civili, a citit inscripțiunea de pe tablă, apoi s-au pus deosebit monede de argint, apoi table, a fost înziduită și această festivitate s-a încheiat prin pușcături de piuă²⁷⁶.

Prin acest drum s-a legat comerțul Transilvaniei cu Bucovina prin pasul Borgoului sau a Tihuței. Distanța de la Bistrița până la Borgo-Prund face 12, 000÷, de la Prund până la Tihuța, 10,684÷, de la Tihuța până la granița Bucovinei, 6, 122÷, laolaltă, de la Bistrița până în graniță, 28, 806÷ sau 7 mile²⁷⁷. Această cale de la Bistrița până la Mureșeni, e pe șes așezat. De acolo începe a se sui pre *Măgura Calului* și tot suie, dar foarte încet și de cealaltă parte declină așa încât nu e lipsă să se împiedice roatele mai până în graniță. Pre la anul 1847 acesta era drumul cel mai bun de piatră dintre toate drumurile Transilvaniei. (Kovari, *Statistikai*, 251).

Acest drum, numit și drumul Bucovinei preste Tihuța, Bistrița, Szent-Reghen²⁷⁸, Mureș-Oșorhei²⁷⁹, Mediaș la Sibiu, așa în tot preste 36 5/8 mile lungime, din care însă în 1853, numai 15 mile erau așternute, dimpreună cu cele 7 mile de pe Valea Borgoului, ca și pentru celelalte drumuri erariale, prin patenta împăratească din 10 februarie 1853, se introduce sistemul vămii austriece care, prin decretul din 5 Iulie 1853 intră în vigoare în 1 noiembrie 1853. Stațiunile erau: frontiera Bucovinei, Borgo- Mureșeni, Borgo-Joseni, Bistrița, Herina, Teaca, Reghinul Săsesc, Gernrsegu²⁸⁰, Mureș-Oșorhei (Mărimea vămii drumurilor și podurilor erariale, vezi „Gazeta Transilvaniei”, 1853, nr. 88 p. 44).

În 1842 aflăm publicat că „Vama drumului celui împăratec din Bârgău se vinde cu

---

Francisc I, Principe al Transilvaniei; guvernator al provinciei, George Banffy. Executat sub conducerea colonelului Antonio a Dóczy și a comisarului primar Samuil ab. Ujfalvy.

²⁷⁶ „Siebenbürgen Provinzial Blatter” V, 29, I. „Lucrul la drumul cel nou, începând de la *Fântâna Iancului* până în *Măgura Calului* – analele spun că s-a început în anul 1812 – de prezent folosit și s-a finit în anul 1820, consemnează Ilarion Bozga, cu referire la istoricul localității Mureșenii Bârgăului. Teritoriul l-a desemnat Vasile Mureșan, căruia îi era cunoscut locul prin păduri, fiindcă avea plai pe apă la poiana sa din Dealul Tihuța. Se mai amintește că conducător la edificarea drumului nou prin Tihuța a fost un anumit Ujfalvi, din o familie aristocrată din Cătcău (Kaczkó). Portfoiul pentru plată îl aducea un anume Lani din Bistrița. Supraveghetor peste lucrări erau groful Adam și căpitanul Smisk. Lucrul îl prestau numai românii iobagi de la țară, care erau adstrânși după mandatul dat fiecărui domn nobil (nemes). Fiecare nobil avea câte o stațiune. Pe lângă acest drum, până la anul 1914 se vedeau table de piatră cu insignele respectivului nobil care a făcut drumul și podurile”: Apud. Ilarion Bozga, „Monografia comunei Mureșenii Bârgăului”, în A.N.B.-N., colecția *Iulian Marțian*, d. 23/C/10, p. 46-47.

²⁷⁷ 1 milă=7,58 km; (n.n); Kovari, *Erdely Statistikai* pag. 251.

²⁷⁸ Reghin.

²⁷⁹ Târgu-Mureș.

²⁸⁰ Azi, Gomești, jud. Mureș.

doba în Năsăud în 22 august, care ar vrea să o cumpere, să se meldeluiască²⁸¹ la companie"; [*Protocol de porunci*, pag. 17, nr. 780].

Pentru împreunarea Văii Borgoului cu a Someșului, în anul 1833 s-a mai făcut un drum nou de la Borgo-Joseni până la Ilva-Mică, sub conducerea vice-colonelului Reininger²⁸².

[...] ²⁸³ Marginile naturale spre răsărit, către Bucovina, sunt munții după cum am mai amintit și apele ce curg printre munți. Așa e V....., care curge în Bistriția Aurie. De la izvoarele acesteia mai departe spre sud, granița o formează o linia imaginară, pre vârful munților până la izvoarele Văii....., iar de aci acesta, până unde se varsă în *Valea Coșnița*, care curge mai departe spre sud și se împreună cu *Valea Teșna*, aproape de Coșna²⁸⁴.

Mai spre sud granițele în diverse timpuri au fost diverse.

Pe la anul 1648 a fost *Valea Dorna* care izvorăște din muntele *Pietrosul* (astăzi în granița comitatului Mureș-Turda) și curge spre nord, prin partea vestică a Bucovinei, formând granița între Moldova și Transilvania²⁸⁵. Mai târziu, pre la anul 1776, în urma convențiilor făcute aflăm că meta²⁸⁶ valea *Teșna Împuțită*²⁸⁷, care e până astăzi marginea către Bucovina, până unde se varsă în *Valea Coșnița*.

De la valea *Teșna* până către pasul Borgoului, era o linie imaginară.

Marginile de miază-zi a Văii Rodna sunt marginile hotarelor, a comunelor din Valea Borgoului.

Mai departe, urmează comunele săsești din fostul pământ numit fundul regesc, din Districtul Bistriței și anume, hotarele comunelor Iaad²⁸⁸, Pintic²⁸⁹ și Dumitra Mare, iar de la Rebrișoara începe a fi Someșul ca mezuină, până la Mocod.

Dintre toate acestea, mezuinele cu comunele săsești au dat și ansă²⁹⁰ la procese îndelungate.

În timpurile fericitului întru amintire împărat Iosif, căpătără grănițerii de pe Valea

²⁸¹ Să se înscrie, să se anunțe.

²⁸² Treuenfest, [*op. cit.*], pag. 248.

²⁸³ Lipsă text în manuscris.

²⁸⁴ Vezi și plaiurile de pe Bârgău, în Bistrița Bârgăului. Contribuții documentare...pp. 68-69.

²⁸⁵ Vezi mai jos, sub Valea Borgoului; la A.N..B-N., colecția Iulian Marțian, d. 10, 25-n.n.

²⁸⁶ Hotarul.

²⁸⁷ Vezi *Documente de Hurmuzaki, Supplement I*, Vol. I, pag. 957-958. Cf. Vol. VII, pag. 158 și 160 (Convențiunea din 1775,7 mai prin care Poarta cedează Austriei, Bucovina) vol. VII, *Appendice*, pag. 485-488 nr. I.

²⁸⁸ Azi, Livezile.

²⁸⁹ Azi, Slătinița.

²⁹⁰ Cază, pricină.

Rodnei înlesnirea pășunii și a lemnăritului- după cât îmi aduc aminte, de la el, o parte de munți sau mai bine numindu-i o cunună, care se întinde, de la culmea unde pleacă drumul pe Strâmba la vale în direcțiunea culmei munților, pe care o răscumpăraseră de la proprietarii vechi numitul împărat și facerea grănițelor, pare-mi-se că în semn de grație împărătescă pentru bravurile, după care-i și destinsă cu oracolul său, „Virtutea Romană Reînviată”.

Pe culmea munților erau movile așezate de pe acel timp; când iată, că după mai multe zeci de ani movilele, afară cea întâi, se aflară așezate pe culmile cele mai aproape de cursul Someșului, care se pot numi vârful dealurilor, ci numai râpele Someșului, atât sunt de aproape de Someș, și vecinii pinticani și dimitreni începură din timpuriu a-și exercita dreptul de proprietate pe celălalt loc, până în vârful cununii, unde spun bătrânii că au fost movilele cele dintâi.

De aici se născură multe nenorociri, pentru că grănițerii nu se lăsară de dreptul pretins de a lemnări și pășuna în acelea păduri până în culmea munților, când din contră, vecinii îi respingeau la movilele cele mari și la lipsa movilelor celor vechi.

S-au preumblat și comisiuni, pe la ambele movile și am auzit din gura celor ce fură de față, că semne de movile vechi tot s-au descoperit, cu toate acestea, lucrul rămase atunci tot controvers și nu se știe dacă el astăzi se află tăiat la un fel. Atât se știe, că bieții oameni cam din ambele părți se periclită mult; căzură pe spatele multor grănițeri, se alunecă de vergită, sub care căzură pentru cazuri de acestea de nenunțate ori.

Iată ce rezultate avură timpurile acelea, în care nu se luă măsuri drepte și aspre în contra atentării proprietății altuia. Dar mezuinele satelor și ale hotarelor, după câte metamorfoze drepte și nedrepte, cu ani înainte de aceasta, nu s-au schimbat azi în dreapta, mâine, iarăși în stânga? după cum știa cutare și cutare unge roata mai bine și după influența mică sau mare, ce tăia capul, deosebi cerțile și controversele. Astăzi avem să ne bucurăm chiar și de apărarea drepturilor proprietății prin păzitori publici, și de am fi avut această norocire mai demult și proprietatea faptică de acum ar fi mai favorită și mai necontroveră în multe locuri. (Din „Gazeta Transilvaniei”, 1858, nr. 10).

Mai departe spune ostenelele întâmpinate călătorind tot pre vârful munților apoi încheia: „așa am plecat eu în 10 Iulie de la Năsăud unde s-au gătat mai înainte și s-au și subscris literele metale (documentele despre mete) în patru (4) exemplare, unul pentru Consiliul Aulic Belic, unul pentru arhivul regimentului rodnean, altul pentru arhivul din Bistrița, eu le-am compus pre acelea”²⁹¹.

Încă până acum nu am la mână nici unul din acele exemplare amintite și nu știu

²⁹¹ Vezi autobiografia lui Heiendorf în „Archiv des Vereins...”. XVIII Band., Pag. 18.

au-le²⁹² comunele respective, destul că de atunci și până astăzi acele comune, în continuu au fost în proces. Movilele așezate pe acel timp pe culmea munților, după mai multe zeci de ani se aflau așezate pe culmile cele mai aproape de cursul Someșului, atât de aproape sunt de Someș. Vecinii pinticani și dimitrenii începură de timpuriu a-și exercita de proprietate pre celălalt loc până în vârful cununii, unde spun bătrânii că au fost movilele cele dintâi.

De aici se nascură multe nenorociri, pentru că grănițerii nu se lăsară de dreptul pretins de a lemnări în acele păduri până în culmea munților, când din contră, vecinii-i respingea la movilele cele noi²⁹³.

Iacob Mureșan zice că „pentru acei munți, împăratul Iosif plăti milioane, nu știu câte, dar îmi aduc aminte a fi citit în actele procesului, ce se află la căpitanul Velican în Rebrîșora, niște numere septenarii²⁹⁴. Apoi lucru curios, că mutându-se movilele pre lângă Someș se ținu morțiș ca, cu suma aceea însemnată de la împăratul Iosif s-au fi răscumpărat numai locul din vârful râpilor apei Someș, iar nu din culmea munților, însă e ridicolă o astfel de aserțiune, căci locul acesta nici zeci de mii, necum de sute și milioane, nu plătește²⁹⁵”.

Până acum nu știu cum că înainte de militarizarea Văii Rodna, cum au stat metele acestor hotare, destul că după întâmplata militarizare, sașii, pe lângă alte procese nedrepte intentate asupra Văii Rodna, pretinzând desdăunări și de la erariul statului, au început a-și mări hotarul cu părți din hotarul comunelor militarizate. Pentru a pune capet diverselor certuri născute între comunele săsești și cele militarizate românești, guvernul în anul 1775, a însărcinat o comisiune pentru îndreptarea granițelor dintre districtul săsesc Bistrița și dintre districtul militar a Rodnei. Între acești comisari era și Michael Conrad de Heindorf, din Mediaș²⁹⁶. Din mai multe cauze comisiunea nu a putut începe lucrul până în anul 1777, când în 23 iunie a și plecat Heidendorf la Năsăud împreună cu comitele Teleki, iar ca și comisar militar, a fost vice-colonelul regimentului al II grănițer, Schlaum. Despre cele ce le-a făcut comisiunea spune Heidendorf următoarele: „Noi am mers după aceea la lucru nostru și conform instrucțiunilor Prea înaltei case, împărtășită nouă prin lăudatul Guberniu și Comanda Generală și începând de la Ilva-Mică până în jos către Prislop, comitatul Solnocul Interior, pre hotarul Iadului, Pinticului și Dumitrei Mari, pre vârfurile dealurilor

²⁹² Inversiune; corect, le au.

²⁹³ Despre ce, mai pre larg, la respectivele comune.

²⁹⁴ Cu șapte cifre, adică de ordinul milioanei.

²⁹⁵ „Foia pentru minte...”, 1851, nr. 29.

²⁹⁶ A fost notar și apoi primar (Bürgermeister) vezi autobiografia sa, publicată în „Archiv des Vereins... Neue Folge”, XVI Band, pag. 679-680; XVIII Band, pag. 3.

cele mai de aproape, pre lângă care curge Someșul am ridicat 43 movile de hotar, prin ce, de la sârmanii iedeni, pinticani și dimitreni s-a luat o bucată mare de pământ din munții cei fructiferi și folositori „absque ulla ordinaria via Iuris ex Plentitudine Potestatis Regiae”²⁹⁷ și s-a încorporat pentru totdeauna (aufewig) districtului militar Rodnean”.

Idem, colecția *Virgil Șotropa*, d. 239, f. 1-14.

6.

Comisariatul lui Banffy²⁹⁸

În anul 1883, după depărtarea comisarului ministerial s-a însărcinat o comisiune aleasă din Comitetul fondurilor și aceleia i s-a și încredințat compunerea statutelor; acea a format și o subcomisie, care a însărcinat pe Ion Ciocan ca să prelucere statutele, care problemei sale a corespuns numai într-atâta, că a compus o schiță (plan de statute). Când a fost însă la dezbateri, a mai obvenit și acea afurisită deosebire confesională, care și aceea și-a avut urmările sale, ca la acel punct, ca să se statorească acum, caracterul confesional a Fondului scolastic, comitetul nu a putut să vină la un punct satoritor.

În adunarea comitetului din august 1884 s-a hotărât c, caracterul confesional să se ia și susțină în proiectul de regulament, care însă nu s-a putut duce în îndeplinire, deoarece legea despre învățători și despre pensionare încă nu a fost adusă.

Comitele suprem, baronul Banffy Dezső, cu scrisoarea de dtto. 15 aprilie 1885, nr. 385, înștiințează pe Comisiunea fondurilor cum că ministrul de Culte și Instrucțiune Publică, cu decretul nr. 357/1885, la 9 ore dimineața va fi în Năsăud și deocamdată va examina manipulațiunea fondurilor scolastice și de stipendii.

În urma acesteia, Comisiunea administratoare a fondurilor școlare grănițerești, înmulțită și cu membrii comitetului din loco, în ședința ținută în 19 aprilie, a luat această știre spre știință.

În ziua următoare, în 20 aprilie, s-a și prezentat comitele suprem în localitatea administrațiunii a înaintat de toate a început a examina manipulațiunea și starea casei. Mai departe, comisarul ministerial reacearcă pe membrii comisiunii ca să declare cauza, cum de nu s-a prelucrat regulamentul dispus prin rescriptul ministerial din 2 iulie 1881, nr. 17.389,

²⁹⁷ Cu excepția unui drum obișnuit, în plenitudinea puterii justiției regești.

²⁹⁸ Vezi în legătură cu această problemă pe larg, studiul atribuit lui Nicolae Bejan, fost proto-notar districtual și comitatens (1862-1883), publicat de Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind istoria comitatului Bistrița-Năsăud (1876-1889)*, I, în „Arhiva Someșană”, seria III, V, 2006, pp. 289-347; partea a II-a, în *Ibidem*, VI, 2007, pp. 215-257. O schiță biografică a lui Nicolae Bejan în *Personalități din granița nășăudeană. Contribuții documentare*, ediție îngrijită și adnotată de Adrian Onofreiu și Rus Viorel, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, pp. 162-172, ca și propriul „portret”, în *Ibidem*, pp. 153-157.

cu atât mai vârtos, pentru că încă în protocolul luat în 28 mai 1883 cu fostul comisar ministerial Veress Dénes s-a fost acceptat, ca să se aștearnă încă în august 1883. S-au dat la protocoale suplicările, însă comisarul declară că nu e îndestulit²⁹⁹ și poștește un raport mai detaliat.

Acesta cere mai departe documentarea cualificațiunilor profesorilor, despre salariile și renumerațiunile acelor.

Toate acestea le face numai pro forma, căci comisarul nu avea intențiunea de a regula acele afaceri, ci cu totul altele și cu deosebire, ca să-și câștige informații pozitive despre starea averii fondurilor, spre care scop a cerut să i se înainteze toate preliminarile fondurilor de pe anii 1884 și 1885 și în genere, toată starea banilor, venitele și speșele anului 1885.

După aceea, mai cere o copie a Instrumentului fundațional original, ceea ce i s-a dat numaidecât.

Toate acestea s-au luat într-un protocol scris în două exemplare, subscris de președintele Ion Ciocan, secretarul Ioachim Mureșan și baronul Bánffy Dezső, comite suprem, ca comisar ministerial.

Comisiunea administratoare a fondurilor, în ziua următoare ține din nou o ședință, în care răspunsurile date la întrebările comisarului ministerial se iau spre știință și apoi îi dau toate deslușirile cerute. Înainte de toate, îi demonstrează și arată că Instrumentul fundațional pentru institutele de învățământ și educațiune din Districtul Năsăudului s-a aprobat și de Majestatea Sa, prin prea înaltul deciziune de dată Viena, în 23 martie 1871. Pe acesta îl explică din punct în punct și în fine,. Aduagă cum că, despre cele petrecute se va face raport la Comitetul fondurilor, care e singurul îndreptățit a aduce deciziuni cu putere de drept, deci comisarului i se trimite la comitat, ordinul de esmitere din partea ministrului, sub nr. 357/1885.

Cu o scrisoare se îndreaptă către Ioan Ciocan, ca membru din comitetul grănițeresc, și conform promisiunii făcute în ședința a II-a a adunării generale a Comitetului administrativ de fonduri școlare grănițerești din 1 septembrie 1883, pe temeiul concluzului aceleiași adunări generale a comitetului din aceeași zi, de la punctul 18 al protocolului din ședință, fu recercat a subșterne numaidecât materialul de statut pentru administrarea fondurilor scolastice grănițerești, garantându-i-se – conform propunerii subcomisiei esmise din 12 aprilie 1882, nr. 200 – pentru fiecare coală tipărită în formatul statutelor tipărite în 1877, câte 50 florini.

Comitele suprem, cât văzu cum că Instrumentul fundațional e aprobat de Majestatea

---

²⁹⁹ Mulțumit.

Sa, află cum că nu e destul ca să fungeze³⁰⁰ numai ca și comisar miniterial, deoarece nu ar putea esopera toate așa după cum îi va fi plăcerea, de aceea, consultându-se cu ministrul, a cercat modul ca să poată fi denumit și întărit și de către Majestatea Sa. Ca să se poată așa ceva esopera, firesc au trebuit făcute arătări că iată, Maiestate, acolo la Năsăud, toate lucrurile sunt dezordonate, nu sunt statute aprobate, cine știe și în ce mod se manipulează averea fondurilor.

Aceste sfaturi și consilii le dete ministrul de Culte și Instrucțiune Publică, Trefort Augustin.

Așa, Majestatea Sa, cu înaltul decret de dată Ischl, 5 august 1885, pentru de a se putea exercita dreptul de supraveghere, luând în considerare cum că până acum nu s-au făcut statutele ordinate cu prea înalta deciziune din 23 martie 1871 și așa, nu s-au putut aproba, a denumit comitele comitatului Bistrița-Năsăud, baronul Bánffy Dezső, de *comisar regesc* (s.a) pentru controlarea administrațiunii și manipulațiunii Fondurilor centrale și de Stipendii, până la ordonarea definitivă a afacerilor acestor fonduri.

În înțelesul acestei deciziuni prea înalte, comisarul regesc are dreptul și e chemarea lui, a lua parte în toate ședințele Comisiunii administratoare a fondurilor, precum și în ședințele comitetului, a suspenda toate deciziunile acelora și a face dispozițiuni pentru asigurarea fondurilor și izvoarelor de venituri a acestora.

Dispozițiunile și deciziunile organelor de administrațiune se pot extrăda numai cu vidarea³⁰¹ comisarului regesc, esovirile³⁰² și percepțiunile³⁰³ de bani se pot efectui numai cu știrea și participarea comisarului regiu.

Despre ce, ministrul Trefort, cu ordinațiunea de dtto. Budapesta, luna lui august 1885, înștiințează pe Comisiunea administratoare și prin dânsa, pe toate organele fondurilor, ca să știe de ce au să se țină, cu acea adăugare, că sub grea răspundere³⁰⁴, să se poarte către toate dispozițiunile comisarului regiu, cu datorită supunere necondiționată.

Această ordinațiune ministerială s-a trimis la Administrația fondurilor prin denumitul comisar regesc, care cu scrisoarea din 31 august 1885, nr. 1.115/85 a extrădat-o în copie și totodată provoacă pe Comisiunea administratoare la pentru citirea solemnă și ascultarea rescriptului de denumire, precum și a ordinațiunii ministeriale și respectiv, pentru introducerea în calitate de comisar ministerial, să nu întrelase a conchema pe comisiunea fondurilor și organele oficioase pe 8 septembrie înainte de amiază, la 10 ore.

---

³⁰⁰ Să-ți exercite atribuțiile.

³⁰¹ Acordul.

³⁰² Cheltuielile.

³⁰³ Încasările.

³⁰⁴ Grea pedeapsă.

În urma acesteia, Comisiunea administratoare ține o ședință în 5 septembrie 1885 și pre ordinul comisarului regesc, se scrie următorul *Circular*

I. Onorații domni membrii ai Comisiunii administratoare :

1. Nicoale Rusu; 2. Dr. Paul Tanco; dr. A.P. Alexi; 4. Iacob Prădan; 5. Ioan Jarda;

II. Domnii membrii informatori : 6. Ioan Ciocan, director gimnazial; 7. Cosma Anca, directorul Școlii Normale;

III. oficianții administrațiunii :

8. Ioachim Mureșan; 9. George Belteag; 10. Vasile Vârtic; 11. Teodor Anton, sunt rugați și provocați a se prezenta în 8 septembrie 1885, la 9 ½ ore înainte de amiază în cancelaria Administrației fondurilor scolastice și de stipendii, în veșminte negre de sărbătoare, spre a asista la instalațiune și a primi ulterioarele dispozițiuni.

În septembrie 1885, comisarul regesc, după ce ceruse mai multe documente și deslușiri, cu deosebire ce ating starea fondului, în 8 septembrie esmite pe secretarul său, Kovrig Albert, cu care s-a luat un protocol în care s-a satorit un mod provizoriu de administrațiune și manipulațiune la casă³⁰⁵, pe baza căruia comisarul, cu data 12 septembrie 1885, nr. 1.169 impune o formă de regulament până la altă dispozițiune³⁰⁶.

Mai departe, se apucă a introduce reforma.

Cu ordinațiunea din 8 octombrie 1885, nr. 1.298, demandă ca protocoalele comisiei și proiectele de exhibite (ieșite) care nu sunt compuse în limba oficială a statului atunci când au să i se înainteze, să se alătore și traducerea autenticată³⁰⁷, asemenea, și programa ședinței³⁰⁸.

Cu ordinul din 17 octombrie 1885, nr. 1.398, demandă ca comisiunea să folosească titlul conform Instrumentului fundațional și a Pactului din 12 martie 1872, „Comisiunea administratoare de fondurile scolastice centrale din Districtul Năsăudului (A naszodivideki központi iskola alapok kezelő bizottsága) și afară de acest titlu, să nu folosească și în acel titlu să nu vârască și folosească atribute de *grănițeri etc.*

Totodată, provoacă pe comisiune a observa strict ce atinge traducerea actelor și secretarului să fie înștiințat, cum că dacă nu va alătura referatele și în traducere în limba oficioasă a statului, va dispune a se face prin o persoană aplicată pe contoul salariului acestuia³⁰⁹.

³⁰⁵ Se află în arhivă sub nr. 791/885.

³⁰⁶ Idem, sub nr. 810/885.

³⁰⁷ Idem, sub nr. 869/885.

³⁰⁸ Idem, sub nr. 1.263, de data 8 octombrie 1885, sub nr. 873 la Administrația fondurilor grănicerești.

³⁰⁹ Idem, sub nr. 921 ex. 1885, Administrația fondurilor scolastice grănicerești.

Secretarul Ioachim Mureșan compuse o reprezentare contra tuturor acestora mandate comisariale, dar după cum se vede însemnat pe act „s-a expediat alt referat separat, după porunca comisiunii”.

De aici înainte urmează o frecătură continuă între comisiune și între comitele suprem, ca și comisar regesc.

Dânsul își explică puterea sa de comisar de nerestrânsă, în contra căreia nimeni nu mai poate zice nici un cuvânt că el nu e responsabil numai singur regelui, din a cărui putestate e denumit și pe care bază purcede mai în fiecare provocare către Comisiunea fondurilor, amenință cu suspendarea și cercetarea disciplinară.

Încă în 1885 Comisiunea administratoare voi să facă o reprezentațiune la minister pe calea Episcopiei din Gherla. Aflând de aceasta, comisarul, cu ordinațiunea din 28 octombrie 1885, nr. 1.444/885 o nimici și din nou trage atenția comisiunii, ca în cazul unei purcederi, asemenea care lovește în ordinul său, numaidacă va suspenda comisiunea și pe reprezentanții aceleia și va detrage drepturile care sunt lăsate în cercul de activitate a comisiei³¹⁰.

Idem, colecția *Iulian Marțian*, d. 43, f. 1-9.

---

³¹⁰ În arhiva fondurilor, sub nr. 962 ex. 1885. Vezi protocolul Comisiei administratoare în „Tribuna”, nr. 112113/1885. În continuare, lipsesc filele care să cuprindă relatarea evenimentelor pe parcursul anilor 1885-1889. Apoi, manuscrisul conține *declarația-protest* asumată în ședința Comitetului fondurilor școlare grănițerești din 6 aprilie 1889, care are pe o notă separată, următoarea mențiune a lui Nestor Șimon: „Originalul acestei declarații se află în arhiva fondurilor, pe 3 coli, la care se mai află cusute 3 coli cu traducerea ei în limba maghiară. Traducerea maghiară nu are însă subscrierile, nici în copie. Capătul șirului de mătase e lipit cu o sigilatură de papir albastru, cu vergi circulare roșii, cu subscrierea Gabriel Manu, avocat în Bistrița”; *apud* Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind istoria comitatului Bistrița-Năsăud (1876-1889)*, II, în „Arhiva Someșană”, seria III, VI, 2007, p.231, nota 33; textul acestei declarații în continuare, între paginile 231-236. Dosarul mai conține statutele tipărite din 1889 și numere din „Tribuna”, „Gazeta Transilvaniei”, „Telegraful Român” din anii 1889-1890, cu articole referitoare la această problemă.

VII. ASTRA NĂSĂUDEANĂ

RAPORT ANUAL LA ADUNAREA ANUALĂ A SOCIETĂȚII CULTURALE ASTRA DESP. NĂSĂUD 20 nov. 2010 – Rodna

Ioan SENI

Mare bucurie trăiesc membrii Astei năsăudene astăzi, realizându-și adunarea anuală la Rodna, localitate care odinioară se număra printre primele localități înscrise în Asociațiunea Astra: în anul 1870 (în urmă cu 140 de ani) – Rodna se înscria ca membru fondator – achitând 200 fl. v.a., alături de vestitele localități **Rodna Nouă, Ilva Mare, Maieru, Feldru, Sângeorz, Mititei, Telciu, B-Tiha, B-Bistrița, Borgo-Prund, B-Rusu, Năsăud**, act oficiat de cpt. suprem al Districtului autonom al Năsăudului – jr. Alexandru Bohățel, care depunea în fondul Asociațiunii peste 6874 fl. în contul celor 44 de comune grănicerești înscrise la ASTRA. Pentru meritele sale, botanistul **Florian Porcius** al Rodnei ocupa fotoliul de vicecăpitan al aceluiași district. Același Florian Porcius conducea Secțiunea de științe natural-botanice a Astei, sediul acestei secțiuni și principalele ei acțiuni și ședințe fiind organizate la Rodna, aici unde savantul își definitiva cercetările științifice, unde a creat mai multe opere dintre care cele mai importante au fost premiate de Asociațiunea Astra (*Flora phanerogamă...*1880). Pentru merite deosebite pe plan științific (cercetare, studii, corespondență națională și europeană, activitate publicistică, ierbarul (refăcut.), activitate didactică și administrativă..), în anul 1881 este primit ca membru titular în Academia Română; Alături de vrednicul astrist și academician Florian Porcius, la Rodna au activat pe linia Astei și alte personalități remarcabile precum medicul **Simeon Stoica** (1881), celebru prin conferințele sale educative pe linie de Astra (*Apa de beut, Igiena familială, Prevenirea morburilor infecțioase, Rostul Asociațiunii etc.*). Alături de cei doi iluștri intelectuali mai activau la Astra renumitul preot **Ioan Isip**, ocupând și funcția de jude la Rodna; medicul **S. Bartocu**, preotul **Clement Lupșaiu**, care a înființat o *fundatie* pentru ajutorarea școlarilor merituoși, a fost și primul director al Școlii Confesionale românești (23 ani), înv. **Zaharia Pop**, înv. **Silvestru Mureșianu**, înv. **Ioan Pop Reteganul**, înv. dir. **Nicolae Mureșianu** preotul **Gherasim Domide** (1887), contabilul **Traian Turcu**, dr. **Octavean Utalea**, preotul **Dănilă Mălai**, protopopul **Simion Pop**, dr. avocat **Ioan Mălai**, medicul **Colceriu Victor**, banca *Fortuna*, alți învățători și profesori și un număr mare de economi sau *poporâni*, căci acolo unde era păstorul era și turma etc; Câțiva dintre astriștii năsăudeni de astăzi au

pornit tot de la Rodna: pr. **D-tru Tomi**, pr. prot. **Ioan Dâmbu**, pr. **Leon Pop**, pr. dr. **George Celsie**;

Pleiada astriștilor rodneni de altădată a organizat **adunarea anuală a Desp. Năsăud al Astei din anul 1896**. Haina de sărbătoare îmbrăcată de rodneni atunci se datora sărbătoririi lui **Florian Porcius** la împlinirea celor 80 de ani. Cu prilejul adunării, Comitetul Desp. a organizat un „reușit banchet” în cinstea sărbătoritului, iar din sumele încasate, jumătate au rămas la dispoziția Desp., iar cealaltă jumătate a fost oferită Reuniunii de Cântări din Bistrița pentru implicarea sa directă în reușita acestor manifestări. Fapt unic până atunci, la această adunare de la Rodna s-au prezentat trei dizertațiuni: *Vasile Nașcu*, de Nestor Șimon (Năsăud); *Locuința țărănească din punct de vedere igienic*, de medicul Simeon Stoica (Rodna); *Cum se poate promova cultura pomilor*, de înv. Silvestru Mureșianu (Rodna);

Altă adunare a Desp. năsăudean găzduită de rodneni a fost cea din anul **1910**, adunare la care Desp. și-a ales un nou comitet și un nou președinte în persoana prof. gimnazist **Ioan Păcurariu** de la Năsăud. În programul noului Comitet se putea observa atenția ce se acorda prelegerilor populare, adecvarea conținutului acestora la întâlnirea cu publicul sătesc, înființarea a cât mai multor filiale Astra – agenturi sau cercuri locale, la nivelul fiecărei localități pentru ca activitatea de emancipare economică, culturală, socială și națională să fie sigură, în folosul „poporânilor”, a națiunii române, indiferent de vârsta beneficiarilor, în marea lor majoritate – săteni, populație agro-pastorală. La îndemnul Astei se realizau cursuri de negoț în aproape fiecare localitate, se întemeiau reuniuni de lectură sau de cântări, reuniuni de întrajutorare și de împrumut din care se vor înființa viitoarele bănci populare sătești. Astra a sporit numărul șezătorilor culturale, a înființat biblioteci ambulante și apoi biblioteci stabile sătești, a organizat cursuri de alfabetizare, întruniri sau conferințe cu „poporâni” în care conferențiau preoți, învățători, juriști, dar mai ales profesori de la Gimnaziul Grâniceresc din Năsăud. Nu era eveniment istoric în ținut la care să nu se afirme elementul românesc emancipat: autonomia Districtului românesc al Năsăudului, manifestări dedicate independenței de stat din 1877-1878, mișcarea memorandistă 1892-1894 (Gherasim Domide – Rodna), pregătirea Marii Uniri din 1918 prin acțiuni constante de formare a unei conștiințe național-patriotice puternice, dar și prin implicarea românilor în războiul reîntregirii neamului, unde s-au consumat mii de jertfe în numele unității neamului românesc, anul 1918 fiind anul când pentru prima dată în istorie toate provinciile românești erau unite într-un singur stat unitar, suzeran și independent. Cele două Monumente ale Eroilor din Rodna reprezintă gestul de recunoștință al localnicilor față de înfăptuitorii sau artizanii unității naționale, iar densitatea acestor monumente în Ținutul năsăudean demonstrează crezul năsăudenilor în unitatea națională –

scop suprem al Asoc. Astra.

Ne bucurăm că la sărbătoarea noastră astristă, a XXI-a adunare a Astei Năsăudene Rediviva și cea de-a treia adunare a Desp. Astra Năsăud găzduită de **Rodna – la 20 nov. 2010** participă reprezentanți ai bisericilor, ai școlilor și ai cercurilor ASTRA din localitățile Desp. N. A.

Cu toate strădaniile unora ca spiritul Astei să dispară, acest lucru nu s-a întâmplat deoarece el se manifestă activ prin cei ce se jertfesc în mod voluntar pentru interesul local, județean sau național, în condițiile unei globalizări care șterge fără milă tradițiile sau particularitățile oricărei națiuni. De aceea, încă de la începutul anului 1990, în mai multe zone din țară și din ținutul năsăudean, aproape simultan s-a pornit la refacerea ASTREI. Ulterior activitatea ei s-a extins în aproape toate zonele țării și chiar dincolo de granițele ei. La ora actuală, o bună parte din cele peste 60 de despărțăminte din țară și din afara granițelor țării, desfășoară o gamă largă de activități culturale și sociale, contribuind la păstrarea unității neamului românesc de pretutindeni, la păstrarea și conservarea valorilor sale morale și creștine.. Membrii ASTREI știu să se facă utili comunităților în care trăiesc, cooperând oportun cu edilii locali, știu să participe la toate acțiunile educative cu ecou benefic pe plan local sau național. Astriștii ni se dăruiesc nouă celorlalți pentru a-și rupe din timpul pe consideră ei că ni-l datorează. Astriștii își gestionează foarte riguros timpul dăruit de Marele Creator.

Ne stăruie în suflete întrebările puse la adunările generale anuale ale Asociațiunii ASTRA, oriunde s-au desfășurat ele în țară – Sibiu, Brașov, Dej, Constanța, Blaj, Iași, Sf. Gheorghe, Baia Mare, Năsăud etc: Care să fie manifestările organizate de astriști în despărțăminte? Dar în cercuri? Cum să fie ele realizate? Cum să reorganizăm despărțămintele? Dar cercurile? Cum să scriem în publicațiile noastre? Ce măsuri să luăm ca secțiunile literar-științifice, istorică, bisericească, etnografică etc, ca acestea să devină adevărate motoare ale activității astriste? Care sunt căile de urmat pentru a-i determina pe români să se respecte unii pe alții?

Pentru a răspunde la astfel de întrebări, încă din anul 1990 s-au creat cercuri Astra la Năsăud, Salva, Zagra, Rebrisoara, Rebra, Feldru, Maieru, Sângeorz-Băi, Valea Ilvelor..., Cristeștii Ciceului, Romuli, Beclean... Avem astriști la Telciu, la Dumitra, la Mititei, Runcu Salvei..., urmând ca într-un viitor apropiat să consemnăm momentul elegant al organizării Cercului, alegerea conducerii acestuia, stabilirea unui program dorit și așteptat de comunitatea locală. Treptat fiecare cerc alcătuit din intelectualii satului, gospodari, oameni de afaceri, tineret etc și-a stabilit programe ce vizau interesul local, organizând sesiuni de comunicări, simpozioane, dezveliri de plăci comemorative sau aniversare, busturi sau monumente; alte întruniri astriste vizau lansările de carte, alcătuirea de monografii,

organizarea unor spectacole artistice, a unor festivaluri (F. ilvean de colinde, port popular și obiceiuri de iarnă – anual, 27 dec., ajungând la a XIV-a ediție), concursuri (C. interdisciplinar „Dr. Paul Tanco” – găzduit de Școlile din Năsăud – Colegiul și Șc. Gen; Zagra, Lunca Ilvei, Bistrița – nr. 1 și „Șt. cel Mare”, Sângeorz-Băi, Maieru, Beclean – „L. Reboreanu” și „Gr. Silași”, Lechința, Rodna, Șant). Deseori, edițiile acestui concurs prilejuiau și desfășurarea unor sesiuni de comunicări sau lansări de carte – acte educative atât de îndrăgite de oamenii școlilor sau cărturarii satelor. Despre finanțarea concursului vă poate da informații directorul executiv al acestuia, prof. dr. Gh. Pleș (Năsăud), dar printre susținătorii constanți ai Concursului s-au evidențiat în primul rând gazdele organizatoare, Protopopiatul Năsăudului, S. Șt. M. BN, apropiații ASTREI...;

Cel mai adesea, aștrii din Desp. năsăudean reconsiderau actul de cinstire al personalităților locale organizând manifestări de comemorare sau aniversare a acestor personalități, manifestări care se finalizau cu simpozioane, dezveliri de plăci sau busturi, spectacole artistice, vernisări de expoziții, lansări de carte etc. Admirăm astfel de manifestări astriste la Cristeștii Ciceului, Năsăud, Rebrîșoara, Maieru, Ilva Mare, Salva, Coșbuc, Sângeorz-Băi, Beclean. De nenumărate ori acțiunile Astei înobilau *Zilele* unor localități sau școli (Năsăud, Rebrîșoara, Beclean, Telciu, Zona Ilvelor, Maieru..), *Zilele* unor personalități (Liviu Reboreanu, George Coșbuc, Veronica Micle, Mihai Eminescu, membrii Academiei Române etc – Năsăud, Coșbuc, Cristeștii Ciceului, Maieru, Liviu Reboreanu, Școlile năsăudene etc). La fel de maiestose erau manifestările dedicate *Zilei Naționale*, *Zilei Eroilor*, *Zilei Europei* etc. Adeseori membrii Astei onorau sesiunile Consiliului Local de acordare a titlului de *Cetățean de onoare* al localității personalităților vrednice de recunoștința urmașilor.

Cercurile ASTRA din Năsăud (...) au susținut *Zilele Năsăudului* în realizarea de sesiuni științifice, participând cu lucrări de cercetare la *Monografia orașului* și susținerea *Maialului elevilor năsăudeni* prin diplome acordate pentru parada portului popular și a implicării copiilor în spectacolul artistic. La sfârșit de an școlar, conducerea Desp. ASTRA a acordat diplome și premii pentru absolvenții care au obținut media anuală *cea mai mare pe profil*: informatică, filologie, pedagogic, științele naturii, silvicultură, protecția mediului, științe economice și servicii administrative, gimnaziu; Premiile au fost acordate în cărți însoțite de diplome de merit, premii asigurate prin contribuția de 2% a numeroși salariați din școli și alte întreprinderi din oraș și prin sponsorizări ale Intex Năsăud (dir. ing. dipl. Dorel Sima), Mis Grup Anieș (patron Emil Iugan). Alte premii au provenit din donațiile și cotizația membrilor ASTRA de la Maieru, Salva, oraș Năsăud, C.N.”G.C.”, Romuli, Rebrîșoara, Astra ilveană ș.a.

În parteneriat cu **Desp. Astra Iași** (președinte – prof. Areta Moșu) și Despărțăminte-

le Astra de peste Prut, an de an în ultimii 15, am cooperat în realizarea **Taberei internaționale „Acasă la noi”**, tabără extinsă pe întreg teritoriul României și care înseamnă în esență găzduirea pe timp de 6-7 zile a unor grupuri de copii de peste Prut în familii din localitățile ținutului nostru năsăudean. Au acumulat o experiență deosebită pe această linie aștrăștii ilveni (Ilva Mare, Ilva Mică, Leșu, Poiana, Măgura..), cei din Maieru, Feldru, Nepos, Rebra, Rebrîșoara, Năsăud, Dumitra, Salva, Coșbuc și Telciu. Programul educativ variat și diversificat a favorizat lejeritatea comunicării în limba română, cunoașterea corectă a istoriei neamului românesc, a demonstrat voința comună spre un viitor european. Primirea copiilor la ISJ BN, CJ, Prefectură, CJC, Primăriile din Bistrița și Năsăud, la sediul Astrei, Casele memoriale și Muzeele din județ au creat și consolidat prietenii neimaginate vreodată. Mai mult, aștrăștii din Maieru au inițiat acțiuni internaționale, precum simpozionul internațional *Școala românească și școala europeană* în care au atras pe lângă partenerii lor francezi cu care sunt înfrățiiți și pe noii prieteni de peste Prut, elevi și cadre didactice: Cristina Hădărău, Elena Berende, Ancuța Crăciun, Daniela Lorințiu...

La fel de însemnate rămân între activitățile Astrei năsăudene și *Deniile eminesciene, Concursul internațional de poezie „Veronica Micle” și Simpozionul internațional „Românii din afara granițelor țării. Istorie, cultură, spiritualitate”* – acțiuni internaționale complexe care integrează prin Astra și zona năsăudeană, în special pe cei interesați de relațiile spirituale cu românii dinafara granițelor țării, interesați de relațiile cu tinerii români stabiliți în străinătate. Primiți la Năsăud sau în zona năsăudeană, românii dinafara granițelor au vizitat la sediul Astrei – galeria academicienilor năsăudeni, Biblioteca Astrei creată prin donații, au admirat monumentele închinat personalităților locale sau naționale (busturi, plăci, statui..), au vizitat bisericile și școlile năsăudene, Muzeul Grăniceresc, locurile de agrement, Casele memoriale ș.m.a. Delegații Astrei năsăudene implicați în acțiunile educative cu românii dinafara granițelor vizează donații de cărți, înființări de biblioteci, vizitarea de obiective turistice, sesiuni științifice comune, schimburi de experiență, vernisări de expoziții, concursuri de creație etc. Cea mai recentă participare a năsăudenilor la un astfel de simpozion internațional s-a consumat în zilele de 11-14 nov. a.c., la Iași și Chișinău unde, printre conferențieri s-au numărat pr. Leon Pop, prof. Pavel Berengea, Romulus Berceni, Ioan Seni, iar în cadrul dezbaterilor au intervenit și prof. Emil Nistor, Valeria Berceni și Olimpia Berengea.

Activitatea aștrăștilor din Despărțământ se realizează la nivel de cercuri și secțiuni. Calitatea acțiunilor depinde de seriozitatea organizatorilor, iar imaginea Astrei depinde de calitatea și densitatea acestor acțiuni educative. Sunt de apreciat toți membrii Astrei implicați în acțiuni educative, din toate cercurile și secțiunile Astrei năsăudene pentru că toți au contribuit la prestigiul actual al Astrei, și datorită acestui prestigiu autoritățile locale

și județene au sprijinit concret buna reușită a Adunării Naționale a Astei la Năsăud în zilele de 8-10 oct. a.c., asigurându-ne susținerea financiară necesară. De aceea, în bilanțul activităților Astei năsăudene pe anul 2010, găzduirea, la nivel de țară, a Adunării anuale a Asociațiunii, rămâne cel mai important eveniment al anului și de ce nu a ultimilor 15-20 de ani. Aproape că am uitat greutățile prin care am trecut cei din conducerea Desp.: organizarea și finanțarea mesele de la Silvic și Sălăuța, pachetele cu hrană rece pentru oaspeți, cazarea acestora la Grupul Șc. Silvic, Gr. Școlar Economic, apartamentul de serviciu al Primăriei, hotelul Sălăuța, la casele aștristilor (fam. Berceni – pt. Iași, fam. Gr. Marțian – pt. clujeni etc); așteptarea participanților la gară sau la locurile de cazare – prof. Emil Nistor, Ioan Mititean; legătura cu cele două cantine pt a asigura servicii corespunzătoare...; produsele sponsorilor (R Marțian), pregătirea mapelor, a ecusoanelor, a benărului cu a 105-a adunare, scrierea diplomelor, aranjarea expoziției de sculptură de la Brașov, primirea oaspeților în Aula Colegiului, apoi deschiderea festivă a lucrărilor...; cuvânt de întâmpinare; prezentarea power-point a istoricului DNA; pauza de cafea (mulțumiri colegilor din CN"GC"); demararea lucrărilor pe secțiuni; reținerea lucrărilor pt volum; masa de prânz, serile – cina festivă; vinul? discuții, dispute, orgolii...; spectacolul: corul Deisis, grupul Pro Opera (10 mil. cheș), rapsodul? Cina – mai amplă decât prânzul! Adunarea de a doua zi...; diplome, medalii; întâlnirea cu Primarul.. mesaje, saluturi; finisaj la Sălăuța...; decontul!!!

Cei din conducerea Astei năsăudene – președinte, vicepreședinți, secretari, președinți de secțiuni, de cercuri, sponsori ai Astei etc au fost onorați cu diploma de onoare și medalia jubiliară a Astei Centrale, oferite de însuși președintele Asociațiunii – prof. univ. dr. Dumitru Acu. La fel de oportun a fost și acordarea de către conducerea Desp. năsăudean a altor zeci de diplome celor distinși în acțiuni aștriste la nivel local, județean sau național.

O altă reușită meritorie a anului 2010 este realizarea celei de a II-a ediții a *Dicționarului culturii și civilizației populare, vol. I, Țara Năsăudului*, ediție mai bogată cu peste 100 de fișe sau materiale noi. Fără implicarea membrilor Astra din fiecare localitate năsăudeană, fără sprijinul factorilor de cultură și administrativi locali, județeni sau naționali, fără abilitatea de a atrage fonduri nerambursabile n-ar fi reușit această activitate, n-ar fi existat această carte, acest Dicționar. Greul muncii în echipă este să ai în fiecare zi forța, încăpățânarea, nebulia de a solicita oamenii, de a da, serile, zeci de telefoane, de a armoniza cu grație programe foarte diferite, orgolii și slăbiciuni omenești, de a scrie zeci de e-mailuri, telefoane, stabilind termene ferme, pentru a le schimba apoi de câteva ori în aceeași zi, după răspunsurile primite între timp, de a conduce tot cu grație activitatea echipelor din teritoriu, înțelegând și acceptând cu umor subțire susceptibilități de tot soiul,

de a te așeza din nou, în noapte, la masă, asupra paginilor scrise de ceilalți, pagini ce trebuie aduse la aceeași formă, cu diacriticele care lipseau; cu nervi imenși pentru virusarea calculatorului.; dar partea ta când ai să o mai scrii?... Corespondența cu responsabilul financiar și finanțatorul de la București a devenit uneori insuportabilă, dar a trecut... Am realizat și ediția a II-a, urmând ca cei care și l-au comandat să-l și achite. Editura nu lucrează pe gratis. Este o operă grandioasă, înconjurată însă de tăcere...; autoritățile culturale încă nu par a fi pregătite să valorifice un atare dicționar, pe care ar fi trebuit să-l editeze prin specialiștii lor, dar Dicționarul există datorită ASTREI și astriștilor de la sate. Să ne bucurăm toți astriștii pt. acest succes, cu atât mai mult rodnenii (prof. Liviu Păiuș) care au peste 170 de fișe și numeroase alte materiale, situându-se între Năsăud cu 347 fișe (Fam. Ioan și Lucreția Mititean, Fl. Pleș) și Rebrîșoara cu 123 de fișe (Leon Catarig); Dedic acest *Dicționar* dascălilor de la sate pentru că viața de dascăl în sine nu-i dintre cele mai liniștite, mai ales dacă iubește această profesie, iar dacă o iubește, viața de dascăl îi aduce și multe satisfacții, unele imediate, altele după ani de zile. Satisfacția imediată este *Dicționarul culturii și civilizației populare, Țara Năsăudului*, editat prin efortul Astrei și al dascălilor astriști. Valoarea acestuia va crește în timp. Ferice de cine-l are deja în biblioteca sa personală. Pentru o zi două încă se mai găsește...

Iată un merit de necontestat al Astrei. Dar câte alte volume nu s-au editat în ultima vreme prin implicarea astriștilor din ținutul nostru: monografii, culegeri de folclor, volume de poezii, proză, eseuri sau comunicări prezentate în simpozioane sau sesiuni de comunicări...

La fel de lăudabilă este activitatea publicistică a astriștilor năsăudeni: unii conduc reviste – Sever Ursă, Icu Crăciun.. la Maieru; Liviu Păiuș, Emil Bălăi, Iacob Gușă.. la Rodna; Pavel și Ana Berengea, Ironim Ureche, Ștefan Sas, Ilie și Reghina Mare, Nicu Lupșan ș.a. pe Valea Ilvelor; Homei Domnica, Florentina Popu, C-tin Catalano, Ana Filip.. pe Valea Sălăuței; Romulus Berceni, Ioan Lăpușneanu, Floarea Vaida, Olga Lucuța, Radu Sîrbu, Ioan Mititean, Ioan Seni.. la Năsăud; Alături de redactorii revistelor locale se întâlnesc numele primarilor care fac eforturi financiare pentru menținerea acestor reviste: Al. Nășcan la Rodna, Vasile Borș la Maieru, Dumitru Mureșan la Năsăud etc; Presa județeană a susținut pulsul astrist în zonă, a anunțat activitățile Astrei, a etalat desfășurătorul și ecoul acestor activități. Mulțumiri, laude, felicitări și recunoștință tuturor acestora care prezintă modelul de astrist ca fiind un spirit liber, care crede în adevăr, care se manifestă cu sinceritate, ca altruist și voluntar convins de utilitatea activității sale.

Despre dezvelirea de plăci, busturi și monumente am adus vorbire în primul material când am etalat momentele mai importante din evoluția Desp. năsăudean. Îi suntem recunoscători medicului Gh. Tr. Dascăl – vicepreședinte al Desp. care susține financiar

astfel de acțiuni și le transformă în adevărate sărbători astriste, așa cum s-a reușit la 29 aug. a.c. la Cristeștii Ciceului când s-a dezvelit bustul lui Petru Rareș. La acest eveniment dr. Dascăl n-a acoperit financiar numai valoarea bustului, ci atrăgând de partea sa numeroși sponsori a asigurat și masa festivă pentru gazde și oaspeți, inclusiv cazarea celor din țară, participanți atât la sesiunea de comunicări, cât și la manifestările propriu-zise de a doua zi, când, după Sf. Liturghie, în compania fanfarei din Dej (plătită tot de Domnia sa) au fost depuse coroane de flori la toate monumentele din localitate, s-a realizat festivitatea de dezvelire a bustului „Petru Rareș” și s-a consumat un deosebit program artistic. Sărbătoarea a fost onorată de președintele Asociațiunii – prof. univ. dr. D-tru Acu, de academicienii D-tru Protase și Horia Colan, de numeroși aștriști din țară: Sibiu, Brașov, Blaj, Dej, Cluj-Napoca, Gherla, Năsăud, Beclean, Bistrița.. În organizarea acestui eveniment medicul Dascăl a fost susținut de edili locali – Petru Șerban – primar, Gh. Oprea – viceprimar, dir. Școlii – prof. Cornel Urian, ceilalți dascăli care, în totalitatea lor, alcătuiesc Cercul aștriștilor locali.

Membrii Astei se implică și-n alte acțiuni de acest fel, acolo unde administrația locală, primarii în special, văd necesară prezența lor, aștriști care, de obicei colaborează la buna reușită a manifestărilor locale, atrăgând alături de ei, profesori universitari, membrii ai societății VRR din Cluj-Napoca, aștriști din alte cercuri sau despărțăminte.

Actele financiare ale Desp. sunt ținute la zi și vizate anual de Direcția Jud. a Finanțelor BN, aspect ce i se datorează d-nei ec. Vica Istrate, secretarul financiar al Desp. care găsește oportun să facă observații și corecturi în administrarea fondurilor bănești, respectându-se întru totul prevederile legale. Apoi, toate documentele – registrul de casă, chitanțierul, dosarul cu actele justificative (facturi, bilete de călătorie, tabele nominale, bonuri de casă, chitanțe etc) sunt depuse la Comisia de cenzori, iar președintele Comisiei – prof. Grigore Marțian prezintă anual acest raport adunării anuale a Despărțământului, oferind aștriștilor observațiile sale pertinente, de care se ține seama pt viitor.

Aceeași solitudine și hărnicie au demonstrat-o Ioan Lăpușeanu, Ioan și Lucreția Mititean, Livia Gavrilaș. Emil Nistor, fam Berceni, Fl. Pleș, Olga Lucuța, Radu Sîrbu, pr. prot. Ioan Dâmbu – președinte ASTRA Protopopiat, prof. Ana Filip, Romana Fetti și Vasile Dâncu – Cercul ASTRA Salva, Leon Catarig – Rebrîșoara, C-tin Catalano și Florentina Popu – C. ASTRA Coșbuc, fam. prof. Mare Ilie și Reghina – C. ASTRA Ilva Mică, educ. Mărioara Buta și fam dir. I. Coruțiu din Poiana, aștriștii din Ilva Mare cu familiile lor: Pavel Berengea, dir. Sas Ștefan, prof. Ștefan Candale, Ieronim Ureche, Elena Mureșan ș.m.a.; prof. Leonora și Iuliana Feștilă din Lunca Ilvei, fam. prof. Nadia și Cornel Urian din Cristeștii Ciceului, dir. Mircea Daroși din Nepos, fam. prof. Ștefan și Aurica Bachiș, dir. Vasile Bârte și instit. Lenuța Târlișan din Rebra, dir. Silvia Floroae și dir.

educ. Livia Bozga din Dumitra etc. Un merit deosebit îl au cei care au găzduit precedentele două adunări anuale ale Desp. (2008;2009) și o adunare a Astei la nivel național (2010) – ei sunt membrii Astei din Colegiul Național „G. Coșbuc” Năsăud: dir. Dorel Coc – vicepreședinte al Desp; dir. educ. Daniela Chira – secretarul Desp; prof. Floare Vaida, Paula Burdeți, Marica Alina, Ioana și Cristi Mîti, Cîrcu Anca, pr. Leon Pop, Darius Comes, fam. Haitonic, Călin Ciuta, Ioan Ani, Ioan Tebieș..; Lor li se adaugă colegii de la Gr. Șc. Economic: dir. Dorina Chitu, dir. adj. Irina Oproaie, dir. educ. Mariana Romocea.. (aștept oficializarea înființării Cercului Astra...), dir. G. Onul de la Gr. Șc. Silvic..;

Avem cercuri mai noi, precum cele de la Telciu (prof. Homei Domnica, Mihaela Vlașin, Ienci Maria..), Romuli (dir. Mihaela Urs, prof. Gabriela Herța..), Mititei (dir. Olimpia Salvan, Florin Bindea..), Rodna (fam. prof. Iacob Gușă, fam. prof. Liviu Păiuș, fam. dir. Creoșteanu, fam. dir. adj. Vali Ganea și pr. Gh. Ganea, primarul Al. Nășcan, prof. Emil Bălăi ș.m.a.), iar în viitorul apropiat și pe Valea Bârgăului, va ființa ASTRA, prin implicarea d-lor Mihai Beltag din Joseni și Nicolae Vrăsmaș din Prund, cercuri care-și caută încă identitatea, încearcă cu timiditate să se impună prin inițiative, prin programe și credem că vor reuși în condițiile în care vor realiza că de fiecare dintre noi depinde confortul educativ pe care ni-l dorim. Nimeni nu va veni de nicăieri să ne mobilizeze, să ne învețe sau să facă cel mai simplu lucru pentru noi. Noi trebuie să decidem ce vrem cu noi, mai ales în zilele de astăzi când trebuie să ne acomodăm și noi cu exigențele UE, mai ales prin protejarea valorilor morale ale națiunii române (tot mai mult amenințate și agresate de numeroși factori nocivi); Trebuie să ne impunem prin valorificarea decentă a tradițiilor românești; prin antrenarea tineretului în acțiuni de performanță (concursuri, festivaluri, sesiuni de comunicări, acțiuni de cercetare etc); prin încurajarea onestității, cinstei, demnității, curajului de a apăra adevărul, de a promova responsabilitatea; prin asocierea cu cei ce respectă legea și apără dreptatea. Trebuie să ne facem timp pentru a ne împărtăși gândurile prețioase pe care le avem, pentru a le da viață...

Este necesar ca în despărțământ să valorificăm posibilitățile de accesare a fondurilor nerambursabile pentru alte diverse acțiuni educative, în special editarea de reviste, de monografii, inițierea de programe educative pentru diverse categorii sociale: unele pentru tineret, altele pentru vârsta a treia, altele pentru copii etc. Sunt la modă și avem deja oameni cu experiență în acest domeniu...

Asociațiunea nu trebuie să contribuie la provincializarea culturii românești și prin aceasta la provincializarea țării. Spiritul cultural astrist trebuie să fie unul de promovare a tot ceea ce este bun la noi și în lume, mereu în competiție cu modernitatea și progresul contemporan, spiritul astrist să fie un spirit de colaborare și cooperare cu instituțiile oficiale, cu alte societăți culturale similare, cel mai adesea, sub forma celor mai utile și

eficiente parteneriate, așa cum am reușit adesea cu Primăriile din ținutul năsăudean, în special cea din Năsăud, cu Muzeul Grăniceresc, Casele memoriale și colecționarii consacrați, societățile culturale „Cultul Eroilor” Bistrița-Năsăud, „VRR” Cluj-Napoca, cu Școlile năsăudene, în special Colegiul Național „G. Coșbuc” și grupurile Școlare Silvic și Economic din Năsăud, Unitățile școlare din ținut, cu UCGN, Bibliotecile și Căminele culturale comunale, cu numeroase unități economice...

Adunarea noastră mai are un scop nobil și de importanță majoră: acela de a stabili un program de activitate atât la nivelul despărțământului, cât și la nivelul cercurilor locale prin care să pregătim sărbătorirea a 150 de ani de la înființarea Asociațiunii în 1861, la Sibiu. *De realizarea acestui program, atât la nivel central, cât și la nivel de despărțăminte și cercuri, putem spune că depinde viitorul Asociațiunii* – spunea președintele actual al Asociațiunii, prof. univ. dr. D-tru Acu de la Univ. „Lucian Blaga” Sibiu.. La acest moment aniversar aștriștii trebuie să dovedească utilitatea Aștrei în prezent și în viitor, aceea de a fi una din pârgھیile prin care românii se exprimă liberi pentru unitate și progres. Activitățile Asociațiunii din anul 2010, când se împlinesc 20 de ani de la reactivarea Aștrei și din 2011 când se împlinesc cei 150 de ani de la înființare, trebuie să scoată în evidență perenitatea ei și capacitatea ei de înnoire, inițiind modalități specifice preocupărilor proprii spre a-și împlini destinul său în viața poporului nostru.

Asociațiunea, prin cercurile sale, prin întrunirile proprii va trebui să mențină în continuare o permanentă conștiință de sine, o conștiință de neam, să transmită românilor încrederea că și la noi poate fi mult mai bine, dar nu așteptând să facă alții câte ceva pentru noi, ci să ne implicăm noi înșine în făurirea mai binelui propriu și implicit a binelui național. Prin manifestările locale și naționale, prin publicații aștriste, Asociațiunea ar trebui să-și îndeplinească rolul de educator și luptător permanent pentru progresul și prosperitatea românilor.

Pe unii aștriști sau neaștriști i-a cuprins deznădejdea zilelor de astăzi și perspectiva zilelor de mâine, pe alții i-a lovit crunta și nemiloasa oboseală care, o dată instalată nu mai pleacă, acționează lent și perfid, obligându-i pe mulți luptători să dea înapoi, să se declare învinși... Aduc mulțumiri tuturor aștriștilor care depășesc astfel de momente și se implică în acțiuni specifice Asociațiunii ASTRA, sperând într-o activitate nouă, mai dinamică, eficientă și optimistă.

SERBĂRILE ASTREI LA RODNA – 20 NOV. 2010 –
ADUNAREA ANUALĂ
A DESPĂRȚĂMÂNTULUI ASTRA NĂSĂUD
– eveniment dedicat jubileului „ASTRA – 150 ani de la înființare” –

Cuvântul de întâmpinare al primarului Dr. ALEXANDRU NĂȘCAN

Stimați oaspeți astriști.

Am deosebita plăcerea de a vă aduce salutul meu personal și al locuitorilor acestei străvechi așezări, urându-vă „Bun venit” în localitatea noastră și succes deplin lucrărilor adunării anuale a Despărțământului Astra Năsăud. Alegerea localității Rodna pentru desfășurarea acestei adunări este dovada importanței socio-culturale pe care o are localitatea noastră în contextul spiritual de astăzi.

Reorganizarea Cercului Astra din comuna noastră constituie, ancorarea acestei localități la circuitul valorilor perene românești, cunoscându-se faptul că ea a fost una dintre membrele fondatoare ale Astrei transilvănene, iar prin renumele savantului rodnean, Florian Porcius, a contribuit la câștigarea unui prestigiu deosebit în lumea culturală.

În prezent se caută soluții pentru dezvoltarea acelor activități care să pună în valoare nu numai priceperea și hărnicia acestor locuitori dar să și valorifice rezervele naturale ale acestei localități. Comuna Rodna este situată în partea nord-estică a judeului Bistrița-Năsăud, având altitudinea medie de 539 m, fiind înconjurată de dealuri înalte care o apără de vânturile puternice, cu un climat continental moderat. Comuna Rodna se învecinează cu județul Maramureș la nord, cu hotarul comunelor Măgura Ilvei și Ilva Mare la sud, cu hotarul comunei Șanț la est și cu hotarul comunei Maieru la vest.

Ca vechime documentară Rodna este atestată documentar la 1235, dar minele rodnene au fost cunoscute și pe vremea dacilor, existând ipoteze că aceste locuri au fost locuite încă din neolitic. Populația după ultimul recensământ este de 6.803 locuitori, formând 2077 gospodării și având 1600 locuințe. Toate locuințele sunt racordate la curentul electric.

Rodna a fost comună cu administrație proprie, în perioada Regimentului II de Graniță Năsăudean, a fost sediu de companie unde era staționat ofiterul companiei, ulterior fiind sediu de plasă iar după 1945, regiunea înconjurătoare a primit, pentru puțin timp, denumirea de Regiunea Rodna, cu sediul la Bistrița, având și un ziar județean „Rodna muncitoare”.

Concomitent cu activitatea minieră, care în trecut era exercitată de străini aduși din diferite zone al Imperiului Austro-Ungar și într-o mai mică măsură de localnici, principala activitate era cultivarea pământului și creșterea animalelor, munții pe care-i stăpâneau din antichitate le ofereau condiții prielnice pentru creșterea animalelor. Pe lângă aceste două activități locuitorii Rodnei se mai ocupau și cu exploatarea lemnului din bogatele păduri înconjurătoare, mai mult până prin 1839 se ocupau și cu plutăritul, transportând pe calea apelor bușteni și scânduri până în Ungaria.

În prezent în Rodna avem circa 50 de unități de producție bazate pe prelucrarea lemnului, prelucrarea laptelui, reparații și întrețineri sau comerciale. Natura generoasă a spațiului geografic rodnean explică atât uriașul interes turistic, cât și grija pe care factorii locali și județeni o acordă pentru păstrarea acestor comori ale faunei și florei Munților Rodnei. În acest fel numeroase specii floro-faunistice rare sunt ocrotite de lege, iar unele areale compacte de viață ale acestora sunt declarate rezervații naturale. Parcul Național Munții Rodnei este cea mai întinsă arie protejată din nordul Carpaților Orientali, având o suprafață de 46.399 ha, din care 3.300 ha au fost declarate rezervație a biosferei, încă din anul 1979. Flora și fauna din cuprinsul Munților Rodnei este foarte bogată, cu specii rare ocrotite de lege. Plantele ocrotite în arealul comunei noastre sunt: tisa, smârdarul zămbrul, zada, narcisa, bulbucii de munte, ghințura galbenă, floarea de colț, crucea voinicului, vulturica, rușița, opaița și laleaua pestriță. Animale ocrotite în spațiul Rodnei sunt: capra neagră, ursul carpatin, râsul, păsări: acvila de stâncă, ciuful pitic, buha, huhurezul de pădure, stârcul cenușiu, corbul, cocoșul de munte și cocoșul de mesteacăn.

În centrul Rodnei turiștii pot admira catacombele Rodnei, ruinele bazilicii dominicane, bazilică distrusă de tătari la 1242, dar și impunătoare biserică ortodoxă construită între 1938-1965. În comuna Rodna este Căminul Cultural „Memorandist Gherasim Domide” cu o capacitate de 300 locuri și Biblioteca Comunală „Ion Pop Reteganul” cu peste 16.000 volume. Din anul 2002 se editează la Rodna, prin grija cărturarilor din această localitate, revista „Cetatea Rodnei” cu o apariție bianuală. Pentru educația tinerei generații funcționează două școli și cinci grădinițe cuprinzând un număr de 990 elevi și preșcolari. Preocuparea pentru continuarea înfrumusețării a comunei se concretizează prin amplasarea a două busturi în bronz ale lui Florian Porcius (1816-1906), botanist de renume european, membru al Academiei Române și Gherasim Domide (1856-1909), fruntaș al mișcării memorandiste de la 1894.

Comuna dispune de aprovizionare cu apă potabilă, iar din 2002 și de canalizare menajeră, prin fonduri SAPARD. Investitorilor, comuna Rodna le oferă facilități fiscale datorate faptului că este o zonă defavorizată, dar și forță de muncă suficientă. În comună funcționează un Centru de afaceri al Băncii Mondiale și un Centru A.P.I.A, toate

concurând la restructurarea și modernizarea structurii economice a localității. Au fost investiți 57 miliarde ron în lucrări de interes public ca: 1.Astfaltări străzi – 31 miliarde ron; 2.Iluminat public și canalizare blocuri – 2 miliarde ron; 3.Realizarea busturilor cu Florian Porcius și Gherasim Domide și amplasarea lor în fața Căminului Cultural – 2 miliarde ron; 4.Reabilitarea Primăriei – 4 miliarde ron; 5.Procurarea de utilaje pentru salubritate și a unui buldoexcavator – 3 miliarde ron; 6.Reabilitare strazi, canale de scurgere ape pluviale – 1,5 miliarde ron; 7.Amendament silvic – 1,5 miliarde ron; 8.Reparații la Căminul Cultural, dotarea sa cu scaune -1 miliard ron; 9.Centrala termică pentru primărie, pentru Biserica Ortodoxă și pentru centrul de permanență medicală – 1,5 miliarde ron; 10.Extindere iluminat public – 2 miliarde ron; 11.S.F.-uri, proiecte – 4 miliarde ron; 12.Alte finanțări de 4 miliarde ron finalizate în fântâna arteziană din fața hotelului Ineul,digur pe Somes, la Sala de sport, pe Izvor, stații de autobuz, amenajarea unui modern și spatios muzeu în incinta Căminului Cultural și care întrunește la un loc etnografia și folclorul local cu mineritul și agricultura. Cu investițiile pe anul 2010 de 2 miliarde 500 milioane, totalizăm investiții de 59 miliarde 55 milioane lei din care fonduri europene și guvernamentale 85,27%.

Sediul Primăriei Rodna, cu un miliard 500 milioane din fonduri P.H.A.R.E, este o bijuterie modernizată, funcțională, dotată cu tehnică de calcul și informatică, cu încălzire centrală. Cu fonduri guvernamentale de 11 miliarde lei, clădirea Școlii a fost reabilitată, a fost introdusă încălzirea centrală, geamuri termopan, acoperiș modern, din tablă lindab etc. S-a îndiguit râul Someș, pe o distanță de 860 metri; s-a realizat centrul medical de permanență în care s-au mutat deja cele 3 cabinete ale medicilor de familie; iluminatul s-a extins până în cele mai îndepărtate unghere și ulițe; s-a reamenajat și modernizat piața agroalimentară; foștii proprietari și Primăria și-au câștigat pădurile – sursă importantă de venituri la bugetul local.

Vă doresc încă o dată multă putere de muncă în realizarea obiectivelor astriste propuse, cu promisiunea că vă vom primi orișicând cu aceeași dragoste și căldură sufletească.

Cuvântul prof. univ. dr. DUMITRU ACU, președintele Asociațiunii ASTRA

Onorat auditoriu! Este o mare bucurie pentru mine de a fi prezent pentru câteva ore în această frumoasă comună de la poalele Munților Rodnei, locuită de oameni minunați, pentru a participa la adunarea generală anuală a Despărțământului Nășăud al Asociațiunii Astra

și la reactivarea Cercului Astra din Rodna. Regret că nu am putut participa la prima parte a

lucrărilor, când s-au evidențiat realizările rodnenilor pe linie economică, culturală, științifică și turistică, fiind prezent și primarul localității, admirabilul și pragmaticul meu coleg de liceu, **dr. Nășcan Alexandru**.

Suntem siguri că Cercul Astra Rodna, în colaborare cu factorii de decizie ai comunei, ai școlii și ai bisericii, mediu ce menține flacăra astristă a culturii, a civilizației și a credinței, va da o nouă strălucire valorosului patrimoniu creat de rodneni.

Despărțământul Astra Năsăud prin completarea cu încă un cerc astrist se întărește, capacitând noi valențe în activitatea sa. Prin activitățile desfășurate, atât la Năsăud cât și în cercurile sale, aștrii năsăudeni și de pe Valea Someșului mențin în rândurile românilor de pe aceste meleaguri dragostea de neam, limbă și credință. Cea mai însemnată activitate desfășurată în anul curent în cadrul despărțământului năsăudean a fost organizarea cu mult succes a Adunării Generale a Asociațiunii Astra la Năsăud în zilele de 8 – 10 octombrie. A fost o reușită deosebită pentru care aducem mulțumirile noastre tuturor celor care au contribuit la buna desfășurare a lucrărilor acestei întâlniri anuale de suflet a românilor aștrii de pretutindeni.

O altă realizare importantă a Despărțământului Astra Năsăud în anul 2010 este tipărirea celei de a II-a ediții a ***Dicționarului culturii și civilizației populare***, vol. I, Țara Năsăudului, ediție mai bogată cu peste 100 de fișe sau materiale noi. Alte realizări ale Despărțământului Astra Năsăud au vizat organizarea de sesiuni de comunicări, simpozioane, de dezveliri de plăci comemorative sau aniversare, ridicare a unor monumente, de prezentarea unor spectacole, cenacluri și festivaluri etc.

Pe această cale, felicităm pe toți aștrii năsăudeni pentru rezultatele deosebite obținute în anul 2010 și suntem siguri că și în viitor ei vor desfășura activități care să întărească spiritul astrist și să mențină în stare de veghe conștiința de neam și de sine a românilor de pe aceste plaiuri.

Dragi aștriști, Anul 2011 este un an jubiliar pentru Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român – ASTRA deoarece se împlinesc 150 de ani de la înființarea ei, de când cărturari ai neamului, ca Andrei Șaguna, Timotei Cipariu, George Barițiu, Alexandru Șterca Șuluțiu, Ion Cavaler Pușcariu, au creat o instituție pentru românii ardeleni (la început) prin care ei, folosind armele culturii, să prospere și să intre în rândurile popoarelor civilizate. „*De nu ar fi făcut mai nimic românii în 1860 spre dezvoltarea și consolidarea vieții lor naționale, posteritatea tot le-ar fi datorare cu recunoștință pentru înființarea Asociațiunii*” spunea George Barițiu în 1891. Avem datorita, toți aștriiști, ca în acest an aniversar, să punem în evidență, precis și clar, rolul și utilitatea Astei în prezent și în viitor pentru păstrarea solidarității organice și a ființei de neam a tuturor celor ce vorbesc grai românesc. Activitățile ce vor fi desfășurate trebuie să

demonstreze perenitatea ei și puterea ei de înnoire. Vrem să arătăm tuturor românilor că dacă apelăm la cultură, credință și bun simț putem să ne facem viața mai plăcută, mai bogată și mai eficientă. **Doamnelor și Domnilor**, Aflându-ne în Postul Sfântului Crăciun, vă urez tuturor sănătate, prosperitate și tradiționalul „La mulți ani”. Îl rugăm pe Bunul Dumnezeu să patronizeze permanent Asociațiunea Astra și activitatea ei.

Prezentarea cercului ASTRA Rodna

Onorați invitați, stimate d-le primar, d-lor președinți, d-lor directori, stimați colegi,

În calitate de președinte al Cercului Astra Rodna, care astăzi își inaugurează activitatea, am deosebita onoare să prezint membrii și conducerea cercului precum și proiectul de acțiuni astriste dedicat jubileului „150 DE ANI de la înființarea asociațiunii ASTRA”.

Voi face acest lucru, nu înainte însă de a aduce mulțumiri, încă o dată, d-lui primar dr. Alexandru Nășcan, o personalitate pragmatică, care nu se ascunde după cuvinte ci este capabil să își materializeze vorbele în fapte, și care este de fiecare dată alături de toți aceia care lucrează întru binele și prosperitatea comunității rodnene, mulțumesc domnilor președinți, prof. univ. Dr. Dumitru Acu, președintele Astra pe țară, d-lui prof. Ioan Seni, președintele Despățământului Astra Năsăud, dumneavoastră, tuturor invitaților și membrilor Astrei rodnene care, prin implicarea d-voastră ați făcut posibilă desfășurarea acestor activități.

Dau citire **listei membrilor fondatori ai Cercului Astra Rodna**, la data prezentei adunări. D-l prof. Ioan Seni înmânează în același timp diplomele de merit membrilor fondatori ai Cercului Astra Rodna: *Pentru funcțiile de coordonare* în cadrul Comitetului de Organizare al Cercului au fost aleși: Prof. **Gușă Iacob** – președinte; prof. **Păiuș Liviu** – vicepreședinte; prof. **Partene Cornelia** – secretar; educ. **Gușă Augustina** – casier; Membri în Comitet: medic **Nășcan Alexandru**; prof. **Lucian Creoșteanu**; prof. **Ganea Nastasia Vali**; ing. **Doina Jauca**. În continuare – **membrii Cercului ASTRA Rodna la data constituirii Cercului – 20 XI 2010**: prof. **Emil Bălăi**, conf. dr. **Mureșianu Mircea**, pr. **Ganea Gheorghe**, pr. **Nechita Lazăr**, pr. **Moldovan Florin**, pr. **Moldovan Emilian**, ed. **Moldovan Elena**, prof. **Creoșteanu Leonora**, ed. **Fridman Elisabeta**, prof. înv. primar **Anca Dorina**, ed. **Rebrean Anuța**, prof. înv. primar **Măricuț Mărioara**, institutor **Sîngeorzan Florina**, institutor **Andronesi Lucreția**, prof. **Grapini Floare**, prof. înv. primar **Vertic Toader**, prof. **Pop Nastasia Lenuța**, animator cultural **Domide Filip Cornel**, ed. **Durloi Savinca**, institutor **Moldovan Dora Florica**, prof. înv. preșc. **Motofelea Luciana**, prof. înv. preșc. **Berende Maria**, prof. **Mășu Doina Maria**, prof.

Filipoiu Leontina, prof. **Anuța Bodriheic**, ec. **Macedon Bodriheic**, prof. inv. primar **Bodriheic Ana-Emilia**, ing. **Jauca Alexandru**, prof. **Bindiu Anișoara**, prof. **Popârțac Octavia**. Un total de 39 de membri Astra. Felicitări.

Prof. IACOB GUȘĂ, președinte C. Astra

Proiectul de acțiuni astriste dedicat jubileului „150 de ani de la înființarea asociațiunii ASTRA”

Apărut într-un mediu social și cultural încărcat de istorie și de valori care au depășit demult granițele județului, înscriindu-se în patrimoniul național, Rodna oferă deopotrivă bogății naturale unice, recunoscute ca atare de comunitatea internațională. În acest context Cercul ASTRA Rodna își propune pe de o parte – continuarea activităților culturale, literare și științifice deja începute precum editarea revistei „Cetatea Rodnei”, colaborarea și promovarea interesului și a oportunităților turistice pe care le avem din belșug în cadrul Parcului Național Munții Rodnei, mediatizarea cărților și a publicațiilor beletristice, documentare sau științifice, pe de altă parte – îmbogățirea patrimoniului cultural cu noi repere valorice.

Cercul ASTRA Rodna va fi un cadru organizat în care să se poată manifesta eficient, liber și creativ fiecare membru al Cercului care are ceva constructiv de spus și care dorește să-și concretizeze preocupările, talentul și abilitățile în forme cultural-artistice specifice. Suntem conștienți de faptul că nivelul calității Cercului depinde în primul rând de calitatea membrilor lui.

Dictonul „Primus inter pares” trebuie înțeles nu ca o modalitate de satisfacere a orgoliilor personale mărunte ci ca o reală circumscriere a acelor preocupări în sfera cunoașterii și a recunoașterii mesajului pe care spiritualitatea bogată a acestor oameni este în stare să-l transmită culturii majore și generațiilor care ne vor urma. De aceea Cercul ASTRA trebuie să unească, și nu să ignore, să discearnă și să promoveze tot ce înseamnă scriere autentică, și așa dispartă de prea multă vreme.

În afara acestor obiective strategice ne mai propunem derularea altor activități pe care le vom desfășura la nivel local și județean alături de Despărțământul Năsăud și în bună colaborare cu factorii decizionali ai comunei, ai școlii, și ai bisericii, factorii care mențin aprinsă flacăra credinței, a culturii și a civilizației, zidindu-și existența la temelia generațiilor viitoare. Dintre acestea s-ar putea aminti înființarea unor formații culturale – grupul de colindători, îmbogățirea patrimoniului muzeal, primiri de noi membri, schimburi de experiență cu alte cercuri ASTRA din județ.

Ne bucurăm până în prezent de apariții editoriale bogate și valoroase, unele dintre ele vor fi prezentate mai detaliat în cadrul sesiunii de comunicări, altele, fie și succint, merită amintite ca rod al strădaniei și al dăruirii colegilor noștri. Astfel la capitolul *carte*

didactică menționăm o culegere de exerciții pentru învățarea limbii engleze a d-nei Vali Ganea, un „Caiet de dirigiență” la care are o fructuoasă colaborare prof. Leonora Creoșteanu, și care are coautor pe Vali Ganea. Deja utilă s-a dovedit cartea „În lumea basmelor” având coautoare pe Augustina Gușă de la Grădinița Nr. 1 Rodna, alături de Noreta Purcar și Ancuța Crăciun. Încă proaspătă, de sub tipar, a apărut în această lună altă carte la care a lucrat un colectiv de cadre de la Grădinița Nr. 2, Rodna: Ana Maria Luchi, Florina Sîngeorzan, Anuța Rebrean, Dorina Anca, „Să credem în viitor, respectând copilul”, la Editura George Coșbuc, o culegere de scenete și serbări sistematizate prin valorificarea tradiției locale, pentru facilitarea muncii didactice.

Lista poate continua cu lucrări mai vechi sau mai recente sub egida ASTRA dar scopul pentru care le-am amintit a fost sublinierea faptului că ele reprezintă un mănunchi al strădaniei și al dăruirii autoarelor, o cunună pe care ne propunem în continuare să o facem tot mai frumoasă.

Fie acest început – unul binecuvântat, care sfințește locul și înobilează spiritul, iar, prin prezența domniilor – voastre, aduce o nouă strălucire străvechilor valori – create de oamenii din Civitas Rodnensis.

Prof. IACOB GUȘĂ, președinte C. Astra Rodna.

Extrase din Procesul verbal al Adunării anuale a Desp. Astra Năsăud, Rodna – 20 XI 2010.

**Prof. GABRIELA HERȚA (C. Astra Romuli),
Educ. AUGUSTINA GUȘĂ (C. Astra Rodna)**

Întocmit astăzi 20 nov. 2010 în Adunarea anuală a Desp. Astra Năsăud, găzduită de Cercul Astra Rodna în Sala festivă a Primăriei.

Comisiile de lucru ale adunării: 1) Rețineri de propuneri: dir. **Zânuța Szabo**, inst. **Raveca Gaveniuc** (Sângeorz-Băi), **Olimpia Berengea** (Ilva Mare), **Lenuța Târlîșan**, **Șt. Bachiș** (Rebra); 2) Prezența la adunare: **Emil Nistor** (Năsăud), **Leon Catarig** (Rebrișoara); 3) Încasări de cotizații, eliberări carnete: **Vasile Cleja**, **Livia Gavrilaș** (Năsăud); 4) Procesul verbal: **Gabriela Elena Herța** (Romuli), **Augustina Gușă** (Rodna).

Sosiți cu autocarul de la Năsăud, delegații la Adunarea anuală (73) sunt primiți după tradiția locului, cu pâine și sare. Prin Cuvântul de întâmpinare al primarului dr. **Alex. Nășcan** simțeam că evenimentul nostru va fi un real succes iar Sărbătorile Astrei la Rodna vor fi de neuitat.

Veteranul culturii rodnene, prof. **Liviu Păiuș** –vicepreședinte al Astrei locale va modera prima parte a Adunării în care delegații aveau să cunoască mai bine localitatea

Rodna. De la prof. **Doina Mășu** aflu principalele momente istorice parcurse de comunitatea rodneană de-a lungul existenței sale; de la prof. **Liviu Păiuș** aflu date importante despre personalitățile rodnene, principalele instituții de cultură, revistele culturale, Muzeul Rodnei – o informare bine documentată, valorificată și în *Dicționarul culturii și civilizației populare, vol. I, Țara Năsăudului*; directorii **Lucian Creoșteanu** și **Vali Ganea** au prezentat Școala rodneană pe coordonatele modernizării;

De la prof. **Iacob Gușă** aflu lista membrilor înscriși în Astra și componența conducerii Astei locale, fiind plăcut surprinși atât de numărul mare de persoane înscrise, cât mai ales de calitatea celor înscriși. O dată cu prezentarea listei, fiecare membru nominalizat își primea binemeritata diplomă din partea președintelui Desp. Năsăud al Astei. Realizăm imediat că o listă de membri care începe cu primul edil al comunității și continuă cu ceea ce are mai bun localitatea, nu poate fi decât un real succes astrist. Impresiona apoi gândul curat și sincer de a transforma acest cerc astrist într-o filială ce „trebuie să unească, și nu să ignore, să discearnă și să promoveze tot ce înseamnă scripire autentică, și așa disparată de prea multă vreme (...). Suntem conștienți de faptul că nivelul calității Cercului depinde în primul rând de calitatea membrilor lui” Superb, aceste spuse ne obliga pe toți, atât veterani, cât și proaspeți primii în Astra...

Inginerul **Doina Jauca** – director al Parcului Național Munții Rodnei ne-a uluit cu totul pe toți cei care știam atât de puțin despre frumusețea Munților Rodnei. Prezentarea power-point a Parcului ne-a umplut inimile de frumos și util. O viitoare secțiune a Astei năsăudene – *Geografie și turism montan* ar fi cu totul onorată să aibă ca președinte pe distinsa D-nă ing. Doina Jauca – spunea în aprecierile sale, prof. Ioan Seni – președintele Despărțământului...

Mulțumindu-le gazdelor și felicitându-i pentru felul în care și-au prezentat comuna, dar mai ales pentru felul în care și-au nuanțat viitoarele intenții, prof. **Ioan Seni** anunță trecerea la prezentarea de cărți și reviste. Prof. **Liviu Păiuș** prezintă revista „Cetatea Rodnei” și vol. *Folclorul Țării Năsăudului* – fiind responsabilul și autorul principal al acestora. Apoi evidențiază succesul colegilor mai tineri, precum **Vali Ganea**, **Leonora Creoșteanu**, **Augustina Gușă**, **Noreta Purcar**, **Ancuța Crăciun**, **Ana Maria Luchi**, **Florina Sîngeorzan**, **Anuța Reborean**, **Dorina Anca** ș.m.a. Scriitoarea **Raveca Vlașin** (Dej) prezintă versuri din creația proprie. Prof. **Iacob Gușă** prezintă misiva laudativă a prof. dr. **Gh. Pleș** referitoare la ediția Concursului *Dr. Paul Tanco* găzduită de Șc. Gen Rodna (directori **Lucian Creoșteanu**, **Vali Ganea**). Prof. **Ioan Seni** a prezentat *Dicționarul culturii... Țării Năsăudului*, felicitându-i pe cei care se pot lăuda că-l au în biblioteca personală. În clipele de pauză au fost vernisate expozițiile pregătite de gazde.

Partea a II-a a adunării continuă cu un scurt istoric al Astei năsăudene (prof. **Ioan**

Seni), marcându-se jubileul apropiat de 150 de ani de la înființarea Asociațiunii Astra. Este prezentat *Raportul anual al Despărțământului* – președinte prof. **Ioan Seni**; *Raportul financiar* – realizat de secretarul financiar al Desp. – ec. **Vica Istrate** și prezentat de prof. **Pavel Berengea** (Ilva Mare); *Raportul comisiei de cenzori* – prof. **Grigore Marțian** – președinte; *Proiectul Programului de activități pe anul 2011* dedicat jubileului 150 de ani – prezintă prof. **Ioan Lăpușneanu** în numele Comitetului de conducere al Desp. (**președinte** – I. Seni; **vicepreședinți** – pr. protopop Ioan Dâmbu, dr. Gh. Tr. Dascăl, inv. Ioan Mititean, prof. Romulus Berceni, Ioan Lăpușneanu; **secretari** – ec. Vica Istrate, prof. Daniela Chira, Vasile Cleja ...). Programul de activități cuprinde numeroase simpozioane dedicate a numeroase personalități – O. Goga, N. Iorga, G. Coșbuc, M. Sadoveanu, Sever Pop, dezveliri de busturi și plăci, lansări de carte, activități de cenacлу, participarea la *Deniile eminesciene*, organizarea Concursului interdisciplinar *Dr. Paul Tanco*, organizarea de expoziții, organizarea Taberei internaționale *Acasă la noi*, organizarea adunării jubiliare 150 de ani la nivelul Despărțământului ș.m.a. Materialele prezentate au fost completate prin discuții de către delegații la adunare: **Leon Catarig** – Rebrîșoara, **Sever Ursa** – Maieru, **Mihai Beltag** – Josenii Bârgăului, **Doina Mășu** – Rodna, **Lucreția Mititean** și **Valeria Berceni** – Năsăud.

Președintele Desp. năsăudean aduce mulțumiri celor care s-au implicat în susținerea evenimentelor anului, în reușita acțiunilor astriste. Dorește ca revistele *Cetatea Rodnei* și *Cuibul visurilor* să acorde atenție mai multă evenimentelor astriste din Desp. năsăudean; dorește ca fiecare membru Astra să-și ridice carnetul și să-și achite cotizația anual; speră într-o revigorare a fiecărui cerc și secțiune Astra, contând pe calitatea membrilor, pe puterea lor de a organiza acțiuni compatibile cu prezentul și viitorul nostru atât în spațiul populat cu români, cât și în spațiul UE. Supuse la vot, toate documentele Adunării sunt aprobate în unanimitate.

În încheierea adunării, prof. univ. dr. **Dumitru Acu** – președintele Asociațiunii Astra felicită pe aștriiștii rodneni pentru constituirea lor într-o filială astristă puternică, pentru rezultatele obținute pe plan profesional, pentru proiectul de activități astriste propus în cinstea jubileului „Astra 150”. Subliniază importanța păstrării, conservării și valorificării tradițiilor românești, în concertul actual european în care fiecare popor sau națiune caută să se afirme prin ceea ce are mai bun, autentic și original. Felicită pe aștriiștii năsăudeni pentru reușita anului – găzduirea adunării naționale a Astrei la Năsăud, aducând mulțumiri deopotrivă primarului Dumitru Mureșan, autorităților județene și tuturor aștriiștilor implicați. Aduce felicitări primarului de Rodna – dr. Alexandru Nășcan pentru performanțele sale edilitar-gospodărești, pentru susținerea înființării Cercului Astra la Rodna și pentru condițiile asigurate în perspectiva unor noi performanțe astrist-educative.

Prof. **Iacob Gușă** mulțumește în final tuturor delegaților și aștriștilor gazdă pentru susținerea și reușita adunării anuale a Desp. Astra Năsăud, invitându-i pe participanți la celelalte momente ale manifestărilor astriste: vizitarea Bisericii ortodoxe, prezentată de preoții **Gh. Ganea, Leon Pop și Nechita Lazăr**; spectacolul artistic „Șezătoarea” cu elevii clasei a IV-a – prof. înv. primar **Cornelia Partene**, spectacol apreciat la superlativ de către toți participanții aștriști, inclusiv prin vocea înv. **Ioan Mititean** – vicepreședinte al Desp., care a evidențiat calitatea interpretării, frumusețea costumelor populare, folclorul autentic; vizitarea Muzeului etnografic al Rodnei – prezentat de **Liviu și Solomia Păiuș**, unul dintre cele mai frumoase muzee din județ. Numeroși aștriști și-au consemnat impresiile cu sinceritate și căldură în Cartea de Onoare a Muzeului.

Socializarea aștristă a încheiat o zi plină de frumos, plăcut și util. Felicitări aștriștilor rodneni și tuturor aștriștilor din Desp. Năsăud.

Delegații la adunarea anuală – Rodna 2010: Din **NĂSĂUD**: Ioan Seni, Al. Dorel Coc, Olga Lucuța, Emil Nistor, Ioan Haitonic, Ioan și Lucreția Mititean, Floarea Pleș, Gh. Tr. Dascâl, Grigore și Florica Marțian, Ioan Lăpușneanu, Livia Gavrilăș, Valeria Berceni, Adela Șofroni, Tămaș Florica, George Năsăudean, Vasile Moț; **ROMULI**: Gabriela Elena Herța; **SALVA**: Ana Filip, Romana Fetti, Lucuța Cuceu; **NIMIGEA**: Kertesz Ioana și Robert, Ersilian Roșca Paul; **MOCOD**: Silvia Floroai; **CEPARI**: Livia Rodica Bozga; **REBRIȘOARA**: Leon Catarig; **REBRA**: Ștefan Bachiș, Lenuta Târlișan; **LUNCA ILVEI**: Emilia Someșan; **ILVA MARE**: Pavel și Olimpia Berengea; **RUSU BÂRGĂULUI**: Groze Iacob; **JOSENI BÂRGĂULUI**: Mihai Beltag; **SÂNGEORZ-BĂI**: Szabo Zânuca, Raveca Gaveniuc; **MAIERU**: Sever Ursa, Icu Crăciun, Octavia Popârțac, Iacob Hangea; **RODNA**: Nășcan Alexandru, Iacob și Augustina Gușă, Liviu și Solomia Păiuș, Lucian Creoșteanu, Vali și Gheorghe Ganea, Cornelia Partene, Emil Bălăi, Doina Mășu, Anuța și Macedon Bodriheic, Doina și Alexandru Jauca, Elena Moldovan, Anișoara Bindiu, Savinca Durloi, Pop Nastasia Lenuta, Domide Filip Cornel, Nechita Lazăr, Florina Sângeorzan, Lucreția Andronesi, Anca Dorina; **DEJ**: Petru și Raveca Vlașin; **SIBIU**: președintele Asociațiunii – prof. univ. dr. Dumitru Acu.

Momente istorice în evoluția Astrei rodnene

Odinioară Rodna se număra printre primele localități înscrise în Asociațiunea Astra. Astfel, în anul 1870 (în urmă cu 140 de ani) – Rodna se înscria ca membru fondator – achitând 200 fl. v.a., alături de vestitele localități **Rodna Nouă, Ilva Mare, Maieru, Feldru, Sângeorz, Mititei, Telciu, B-Tiha, B-Bistrița, Borgo-Prund, B-Rusu, Năsăud**, act oficiat de cpt. suprem al Districtului autonom al Năsăudului – jr. Alexandru Bohățel, care depunea în fondul Asociațiunii peste 6874 fl. în contul celor 44 de comune grănicerești înscrise la ASTRA. Pentru meritele sale, botanistul **Florian Porcius** al Rodnei

ocupa fotoliul de vicecăpitan al aceluiași district. Același Florian Porcius conducea Secțiunea de științe natural-botanice a Astrei, sediul acestei secțiuni și principalele ei acțiuni și ședințe fiind organizate la Rodna, aici unde savantul își definitiva cercetările științifice, unde a creat mai multe opere dintre care cele mai importante au fost premiate de Asociațiunea Astra (*Flora phanerogamă...* 1880). Pentru merite deosebite pe plan științific (cercetare, studii, corespondență națională și europeană, activitate publicistică, ierbarul (refăcut..), activitate didactică și administrativă..), în anul 1881 este primit ca membru titular în Academia Română; Alături de vrednicul astrist și academician Florian Porcius, la Rodna au activat pe linia Astrei și alte personalități remarcabile precum medicul **Simeon Stoica** (1881), celebru prin conferințele sale educative pe linie de Astra (*Apa de beut, Igiena familială, Prevenirea morburilor infecțioase, Rostul Asociațiunii etc.*). Alături de cei doi iluștri intelectuali mai activau la Astra renumitul preot **Ioan Isip**, ocupând și funcția de jude la Rodna; medicul **S. Bartocu**, preotul **Clement Lupșaiu**, care a înființat o *fundatie* pentru ajutorarea școlarilor merituosi și care a fost și primul director al Școlii Confesionale românești (23 ani), înv. **Zaharia Pop**, înv. **Silvestru Mureșianu**, înv. **Ioan Pop Reteganul**, înv. dir. **Nicolae Mureșianu** preotul **Gherasim Domide** (1887), contabilul **Traian Turcu**, dr. **Octavean Utalea**, preotul **Dănilă Mălai**, protopopul **Simion Pop**, dr. avocat **Ioan Mălai**, medicul **Colceriu Victor**, banca *Fortuna*, alți învățători și profesori și un număr mare de economi sau *poporâni*, căci acolo unde era păstorul era și turma etc; Câțiva dintre aștrii năsăudeni de astăzi au pornit tot de la Rodna: pr. **D-tru Tomi**, pr. prot. **Ioan Dâmbu**, pr. **Leon Pop**, pr. dr. **George Celsie**; Pleiada aștriștilor rodneni de altădată a organizat **adunarea anuală a Desp. Năsăud al Astrei din anul 1896**. Haina de sărbătoare îmbrăcată de rodneni atunci se datora sărbătoririi lui **Florian Porcius** la împlinirea celor 80 de ani. Cu prilejul adunării, Comitetul Desp. a organizat un „reusit banchet” în cinstea sărbătoritului, iar din sumele încasate, jumătate au rămas la dispoziția Desp., iar cealaltă jumătate a fost oferită Reuniunii de Cântări din Bistrița pentru implicarea sa directă în reușita acestor manifestări. Fapt unic până atunci, la această adunare de la Rodna s-au prezentat trei dizertațiuni: *Vasile Nașcu*, de Nestor Șimon (Năsăud); *Locuința țărănească din punct de vedere igienic*, de medicul Simeon Stoica (Rodna); *Cum se poate promova cultura pomilor*, de înv. Silvestru Mureșianu (Rodna);

Altă adunare a Desp. năsăudean găzduită de rodneni a fost cea din anul 1910, adunare la care Desp. și-a ales un nou comitet și un nou președinte în persoana prof. gimnazist **Ioan Păcurariu** de la Năsăud. În programul noului Comitet se putea observa atenția ce se acorda prelegerilor populare, adecvarea conținutului acestora la întâlnirea cu publicul sătesc, înființarea a cât mai multor filiale Astra – agenturi sau cercuri locale, la nivelul fiecărei localități pentru ca activitatea de emancipare economică, culturală, socială

și națională să fie sigură, în folosul „poporânilor”, a națiunii române, indiferent de vârsta beneficiarilor, în marea lor majoritate – săteni, populație agro-pastorală. La îndemnul Astrei se realizau cursuri de negoț în aproape fiecare localitate, se întemeiau reuniuni de lectură sau de cântări, reuniuni de întraajutorare și de împrumut din care se vor înființa viitoarele bănci populare sătești. Astra a sporit numărul șezătorilor culturale, a înființat biblioteci ambulante și apoi biblioteci stabile sătești, a organizat cursuri de alfabetizare, întruniri sau conferințe cu „poporâni” în care conferențiau preoți, învățători, juriști, dar mai ales profesori de la Gimnaziul Grâniceresc din Năsăud. Nu era eveniment istoric în ținut la care să nu se afirme elementul românesc emancipat: autonomia Districtului românesc al Năsăudului, manifestări dedicate independenței de stat din 1877-1878, mișcarea memorandistă 1892-1894 (Gherasim Domide – Rodna), pregătirea Marii Uniri din 1918 prin acțiuni constante de formare a unei conștiințe național-patriotice puternice, dar și prin implicarea românilor în războiul reîntregirii neamului, unde s-au consumat mii de jertfe în numele unității neamului românesc, anul 1918 fiind anul când pentru prima dată în istorie toate provinciile românești erau unite într-un singur stat unitar, suzeran și independent. Cele două Monumente ale Eroilor din Rodna reprezintă gestul de recunoștință al localnicilor față de înfăptuitorii sau artizanii unității naționale, iar densitatea acestor monumente în Ținutul năsăudean demonstrează crezul năsăudenilor în unitatea națională.

Sărbătoarea noastră astristă de astăzi, a XXI-a adunare a Astrei Năsădene Rediviva și cea de-a treia adunare a Desp. Astra Năsăud găzduită de **Rodna – la 20 nov. 2010** revigorează scopul și obiectivele Asociațiunii în această localitate prestigioasă, prin participarea reprezentanților bisericii, ai școlilor și ai cercurilor ASTRA din localitățile Desp. năsăudean.

Cu toate strădaniile unora ca spiritul Astrei să dispară, acest lucru nu s-a întâmplat deoarece el se manifestă activ prin cei ce se jertfesc în mod voluntar pentru interesul local, județean sau național, în condițiile unei globalizări care șterge fără milă tradițiile sau particularitățile oricărei națiuni. La ora actuală, o bună parte din cele peste 60 de despărțăminte din țară și din afara granițelor țării, desfășoară o gamă largă de activități culturale și sociale, contribuind la păstrarea unității neamului românesc de pretutindeni, la păstrarea și conservarea valorilor sale morale și creștine.. Membrii ASTREI știu să se facă utili comunităților în care trăiesc, cooperând oportun cu edilii locali, știu să participe la toate acțiunile educative cu ecou benefic pe plan local sau național. Astriștii ni se dăruiesc nouă celorlalți pentru a-și rupe din timpul pe consideră ei că ni-l datorează.

În atari condiții se constituie Cercul local al Astrei la Rodna, cuprinzând aproape 40 de membri care și-au stabilit o conducere respectabilă, în stare să coaguleze în jurul ei energiile creatoare locale. Astriștii rodneni, în frunte cu primarul lor dr. Alexandru Nășcan

– fondator al noii Astre Rediviva, cu președintele Iacob Gușă și întregul Comitet sunt mândri de moștenirea lor culturală și edilitară, de împlinirile remarcabile ale ultimilor ani și cred cu tărie că se pot constitui într-un factor de progres care să continue ceea ce a fost util și frumos pentru localitatea lor, dar că prin Astra se pot face cunoscuți la nivelul întregului spațiu locuit de români, fie că aceștia trăiesc în interiorul sau în afara perimetrului statal. Le urăm cu toată căldura spor și eficiență în toate și suntem bucuroși că Desp. năsăudean a crescut nu numai numeric ci mai ales calitativ, prin imaginea și valoarea profesională și moral-creștină a fiecărui astrist rodnean.

Prof. IOAN SENI, președinte al Desp. Astra Năsăud.

Scurt istoric al localității Rodna

Mărturiile istorice asupra localității se pierd în negura vremurilor. Avem mărturii încă din epoca paleoliticului, de aceea și numele este, de fapt, Rodna – Veche. La fel de veche este și una din îndeletnicirile de bază din această arie geografică, mineritul, practicat din cele mai vechi timpuri. Mărturii ale acestei perioade constau în special în dovezi arheologice dar mă voi referi doar la cele ce atestă stăpânirea romană în zonă cum ar fi cetatea de la Anieș, catacombele din Rodna sau chiar sistemul de reprezentare a muncii în minele din zonă, de tip roman.

Atestarea documentară a Rodnei este menționată încă de la 1236, într-un document de schimb de mărfuri în zonă dar cea mai concludentă mărturisire este cea a lui Rogerius în „Carmen Miserabile” care amintește de invazia tătarilor și de orașul Rodna la 1242, care, după Rogerius, era un mare oraș din Transilvania, avea aproape 40 de mii de locuitori, dar după invazie Rodna a fost aproape distrusă. Viața va continua dar fără a reveni la nivelul de dinaintea invaziei. Pentru refacerea mineritului în zonă, regii maghiari care vor încerca să-și impună stăpânirea, vor acorda Bistriței sarcina de a reface zona dar cu condiția de a rămâne locuitorii din zonă, oameni liberi, bistrîtenii nerespectând acest lucru.

În 1475 regele Ungariei, Matei Corvin, dă patentă regală prin care bistrîtenii vor stăpâni, pentru refacere cu condiția ca locuitorii să rămână oameni liberi. În 1520 regele Leopold dă Rodnei dreptul oficial de a bate monedă, de a avea târg săptămânal, embleună etc. După Răscoala de la Bobâlna din 1437 când românii din Transilvania sunt considerați supuși și locurile având bogății miniere, oamenii vor acționa pentru a deveni oameni liberi prin toate mijloacele. În această perioadă Rodna este considerat un loc de trecere, care face legătura între Moldova și Transilvania. O perioadă ținuturile rodnene ajung sub stăpânire moldovenească, în vremea lui Petru Rareș. Prin Rodna și Pasul Rotunda armatele lui Mihai Viteazul trec spre Moldova, în 1600 când avea să se înfăptuiască Marea Unire a tuturor românilor. În timpul împărătesei Maria Tereza se înființează regiunile grănicerești și ia

ființă Regimentul II de graniță de la Năsăud, și Rodna, alături de celelalte sate din Valea Someșului (Valea Rodnei) va face parte dintre localitățile grănicierști iar locuitorii vor fi considerați oameni liberi.

Prin activitatea rodnenilor la Revoluția din 1848 din Transilvania și mai ales prin activitatea botanistului Florian Porcius, membru corespondent al Academiei Române, legăturile cu pașoptiștii moldoveni se consolidează iar sub domnitorul Al. I. Cuza și în epoca unioniștilor marcanti, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, rodnenii vor participa, chiar și numai afectiv, la Unirea din 1859 sau la Războiul de Independență din 1877, evenimente pe care le sărbătoresc în mod deosebit.

Mișcarea memorandistă a românilor din Transilvania din 1891-1892 prin care românii își cereau drepturi naționale și sociale, alături de alți memorandiști precum I. Rațiu, V. Lucaciu, și preotul rodnean Gherasim Domide și alți patrioți, vor acționa în același scop; iar când s-a intentat proces, reprezentanți ai localității, în numele românilor rodneni cer drepturi egale cu celelalte națiuni din Transilvania și vor fi condamnați la ani grei de închisoare.

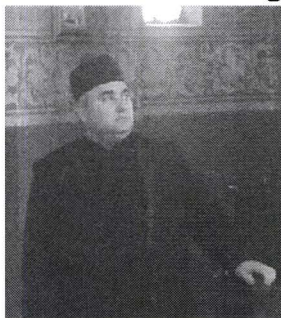
Rodnenii vor participa la primul război mondial cu același devotament și ideal de unire a Transilvaniei cu România. Avem mărturii din familiile celor rămași despre eroii care au plecat la oaste și n-au mai venit, pentru a apăra și înfăptui același ideal al unirii. La Adunarea de la Alba-Iulia, de la 1 Decembrie 1918, au participat rodneni cu o delegație oficială de trei persoane iar în întâmpinarea acestui eveniment în Rodna s-au constituit cercuri, comisii și adunări pentru organizarea acestui moment istoric. Rodnenii vor participa și la cel de al doilea război mondial tot pentru eliberarea unui teritoriu românesc, Basarabia, și mulți dintre ei nu s-au mai întors, numele lor fiind înscrise pe monumentul din centrul comunei.

Vom continua să contribuim la dezvoltarea societății chiar dacă nu vom mai fi un oraș cu extinderea celui din evul mediu. Acum când avem un primar care – așa cum se spune, omul sfințește locul – a făcut din Rodna o comună cu aspect de mic orașel, sperăm să prosperăm în continuare prin contribuția unor oameni cu suflet mare, cu dragoste de comună și de rodneni.

În prezent comuna este condusă de un Consiliul local având 15 consilieri în fruntea cărora primar este Dr. Nășcan Alexandru, viceprimar: Bodriheic Alexandru, secretar: ing. Nacu Rodica, contabilă: Gușă Octavia, asistentă socială – Nacu Lenuța Victoria referent superior stare civilă, Mic Ileana referent superior impozite și taxe, Neamțiu Măriuța referent superior social, ing. Măricuț Tinuț – inginer silvic, Buta Valeria – referent superior agent agricol.

Prof. DOINA MĂȘU

Pagini din istoricul parohiei ortodoxe Rodna

Localitatea Rodna este una dintre cele mai mari și mai vechi așezări din partea de nord-est a județului Bistrița-Năsăud, fiind cunoscută și prin minele bogate în minereuri de zinc, aur și argint.

Primele biserici atestate de tradiție au fost construite pe locul numit „Cimitirul Vechi de sub Coastă”. Bisericile au fost construite din lemn, cu o arhitectură simplă, apropiată de stilul maramureșean. Ele au fost distruse de mai multe ori de foc, în timpul invaziilor tătărești din anii 1241, 1285, 1717 sau de furia apelor care au spălat centrul Rodnei în repetate rânduri.

În sec. al XII-lea regii unguri atrași de bogățiile din zonă au adus la Rodna coloniști germani, ca specialiști în minerit și meșteșugari iscusiți, care înainte de anul 1136 au ridicat o impunătoare biserică din piatră. În primăvara anului 1241, în ziua de Paști, Rodna a fost atacată de o parte a hoardei tătărești conduse de Kadan și Buri, care au distrus localitatea minieră, jefuindu-i bunurile. În timpul acestei invazii, odată cu casele au fost distruse și cele doua biserici (cea ortodoxă din Cimitirul Vechi de sub Coastă și cea catolică din centru). Credincioșii ortodocși mai apoi au ridicat o alta biserică ortodoxă, tot din lemn, pe locul celei incendiate, iar populația romano-catolică a refăcut biserica din piatră. După patru decenii, în vara anului 1285, Rodna a fost tulburată de o nouă invazie tătărească, mult mai devastatoare decât precedentă, de care n-au scăpat nici cele doua biserici (ortodoxă și romano-catolică). În anul 1350 vatra localității a fost spălată de furia apelor, fiind distruse aproape toate casele precum și cele două biserici. O altă pustiitoare invazie tătărească a avut loc la 19 august 1717, când cetele conduse de Ghirai și Kolceag-Aga, au ocupat Rodna, care, deși avea peste 200 de gospodării este golită de oameni. Localnicii și-au refăcut gospodăriile și biserica din lemn cu hramul „Sf. Voievozi îngerești. Mihail și Gavril”, pe locul unde au fost cele anterioare. Mențiunea despre existența acestei biserici apare consemnata pe fila unei Evanghelii ce i-a fost donată în 1759 (în prezent depusă la muzeul din Bistrița). În 1825 această biserică a fost vândută credincioșilor din Nepos, care au demontat-o și reconstruit-o la ei.

După înființarea graniței năsădene în 1762, grupul celor 16 familii de sași, care datorită contextului politic erau creștini reformați, a plecat de la Rodna, mica lor capelă, rămânând fără enoriași. Împărăteasa Maria Tereza, printr-un decret din 8 decembrie 1764, a donat românilor grăniceri de la Rodna gradina și zidurile catedralei ce a fost distrusă de tătari în 1285, inclusiv capela reformaților. În 1824, localnicii deveniți proprietari, au construit o noua biserică românească din piatră peste o parte din zidurile fostei basilici. Biserica a fost sfințită în anul 1825 cu hramul „Sf. Mare Mucenic Gheorghe”, fiind

renovată și extinsă în anul 1859.

Odată cu trecerea timpului populația Rodnei a devenit tot mai numeroasă, iar nevoia unei biserici mai mari și mai frumoase se simțea din ce în ce mai mult. Această hotărâre a fost luată conform procesului verbal din 27 septembrie 1925 sub îndrumarea preotului Pop Simion. Pentru planul și devizul lucrărilor noii biserici s-a încheiat în 18 aprilie 1937, convenția cu arhitectul Victor Smigelschi din București pentru lucrări de proiectare care la începutul anului 1938 erau terminate.

În anul 1940, după cedarea Ardealului de Nord, lucrările au încetat, iar conducerea maghiară de atunci a căutat să se facă proprietară pe construcție și teren, dorind ca pe fundația bisericii să construiască primăria și locuința notarială, însă toată suflarea românească din Rodna s-a împotrivit. După război, în 1948, s-au reînceput lucrările într-un ritm foarte bun fiindcă în perioada în care lucrările au fost întrerupte s-au pregătit materialele necesare, iar în toamnă biserica era zidită aproape jumătate. Din anul 1949, lucrările au fost continuate de preotul Miulescu Gheorghe până la centura de ciment, iar pe data de 31 octombrie 1954 în Adunarea generală de la Căminul cultural s-a hotărât continuarea lucrărilor după planul ing. Victor Smigelschi, în pofida lipsei fondurilor materiale și a greutăților în procurarea materialelor de construcție.

Cu mari greutăți financiare și materiale, membrii Consiliului Parohial și cei ai Comitetului Parohial, care au contribuit financiar și cu forță de muncă, și-au văzut marea construcție finalizată în primăvara anului 1965 sub îndrumarea preotului Ilie Opreș. Pictura interioară a fost realizată de către pictorul clujean Cornel Cenan, fiind ajutat de Vasile Morariu, Eugenia Munteanu și prof. Munteanu. Sculptura iconostasului din lemn de tei a fost executată de sculptorul Meșcheșan Aurel și de câțiva ucenici care au lucrat și la mobilierul din interiorul bisericii.

La data de 15 august 1965 biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” a fost sfințită de către P.S. Teofil Herineanu, episcopul Clujului înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, în prezența unui număr mare de credincioși din Rodna și din împrejurimi.

În anii 1973-1974 s-a padimentat cu placă de mozaic biserica nouă și s-a acoperit cu șindrilă biserica veche sub coordonarea preoților Tomi Dumitru și Vaida Daniel. Între anii 1985-1986 s-a construit casa parohială cu sprijinul credincioșilor sub îndrumarea preoților Pop Leon și Vaida Daniel. Între 2004-2006 sub îndrumarea preoților Celsie George și Nechita Lazăr s-au executat lucrări de reparație a acoperișului și de înnoire a exteriorului bisericii precum și vopsirea gardului ce împrejmuiește sfânta biserică, urmând ca în vara anului 2006 P.S. Dr. Irineu Pop Bistrițeanu înconjurat de un sobor de preoți să officieze Sf. Liturghie arhierescă și slujba de resfințire a lăcașului de cult. Începând din luna august 2007 și până în prezent sub îndrumarea preoților Ganea Gheorghe și Nechita Lazăr și prin

sprijinul credincioșilor s-au adăugat și alte obiecte de cult: vase liturgice, veșminte preotești noi, cărți de cult, stație de amplificare nouă, două icoane ferecate în argint și cu foiță de aur, executate de către meșterii Macarie Ioan și Cotfasă Ioan din Târgu Neamț, mocheta nouă și bănci din lemn tapițate executate de S.C. Sangeosilv SRL comuna Șanț, pictură exterioară în frescă executată în vara anului 2008 de către pictorul bisericesc Efros Sorin din București, centrală termică în anul 2007 și multe alte proiecte în derulare pe care cu ajutorul bunului Dumnezeu și cu sprijinul credincioșilor o să le finalizăm în viitorul apropiat.

Îndemnăm pe toți cei care vor citi aceste rânduri de istorie a bisericii noastre, să nu ezite, atunci când au ocazia, să viziteze biserica „Adormirea Maiei Domnului” din Rodna, nădăjduind că vor rămâne plăcut impresionați de ceea ce vor vedea.

Preot GHEORGHE GANEA

Școala rodneană pe coordonatele modernizării

MOTTO:

„Școala nu va mai fi credincioasă funcției sale, dacă va continua să asigure o instrucție elementară limitată; școala nu trebuie numai să formeze; ea trebuie să deschidă și perspective în noua familie europeană.” (Robert Dottren-„A educa și a instrui”)

Școala Generală Florian Porcius Rodna prin activitatea desfășurată oferă, în prezent, fiecărui elev șansa dezvoltării competențelor sale, valorificării aptitudinilor, o activitate educativă extracurriculară diversă în care fiecare să regăsească un parteneriat eficient cu factorii comunității locale pentru realizarea ambientului în școală favorabil activității, viziunea școlii fiind Competență, Reușită, Profesionalism. În acest sens, școala noastră este acum deschisă tuturor celor care desfășoară activități menite atât să păstreze legătura cu tradiția, cu rădăcinile și să o plaseze pe coordonatele modernizării.

Există doi factori care au propulsat Școala Generală Rodna pe aceste coordonate: resursele umane și resursele materiale.

A. Resursele umane

Prestigiul școlii nu poate fi șubrezit pentru că se construiește din dăruirea zilnică a tuturor cadrelor didactice a căror demnitate adevărată, traică nu vine dinspre politică sau autorități, ci se naște, renaște zilnic din privirile iscoditoare și sufletele curate ale „steluțelor” din bănci. Acolo se află izvorul veșnic întăritor al entuziasmului cadrelor didactice și al neîntinării lor demnități.

Școala Rodna dispune de personal calificat 100%, cu o pregătire și competență profesională de înalt nivel. Acest fapt permite realizarea unui proces instructiv-educativ de foarte bună calitate, oglindit în rezultatele obținute de elevii școlii la concursurile școlare (Concursul Interdisciplinar dr. Paul Tanco, Concursurile Internaționale Winners și Kangorou, Concursul Județean Micul matematician, Concursul Național Media Kinder, Concursul Național Lumina Math, Concursul Interdisciplinar +/- Poezie, Concursul Național Serbările Zăpezii, la olimpiadele școlare desfășurate la nivel județean la disciplinele: Limba română, Matematică, Cultură civică, Ed. Fizică și nu în ultimul rând la Evaluarea Națională. De asemenea, rezultate foarte bune s-au obținut la admiterea în liceu, situând școala noastră pe poziția I pe județ prin locurile I (media 10), II (media 9,98) și III (media 9,96), elevii intrând în sfera de interes a liceelor de prestigiu din jud. BN și Cluj.

Pentru obținerea performanțelor scontate, colectivul didactic al școlii noastre menține o eficientă relație de parteneriat cu părinții și cu factorii decizionali locali, având mereu în centrul atenției copilul ca persoană în devenire, căruia îi oferă un cadru optim de formare a personalității, de cunoaștere și autocunoaștere, de independență, îl ajută să dea un sens vieții...

Toate cadrele didactice sunt preocupate pentru achiziționarea de cunoștințe metodice și de specialitate prin participarea la cursuri de perfecționare (cursuri de operare pe calculator, Intelteach, AEL, Consiliere și orientare, Eduexpert I, II și III, Formator în educația adulților, Mentor, Metodist ș.a), la grade didactice sau în cadrul comisiilor metodice și a cercurilor pedagogice. Aceste achiziții pedagogice, metodice sau de specialitate au fost puse în valoare și s-au regăsit în mare măsură în calitatea actului instructiv-educativ desfășurat în clasă și în afara ei.

Pentru o mai bună popularizare a activităților desfășurate la școala noastră, putem aminti organizarea ediției a XIII-a a Concursului Interdisciplinar dr. Paul Tanco, concurs desfășurat pe 25 aprilie 2009 la care au participat 288 de elevi din 38 de școli din județ, dar și din afara județului. De asemenea, derularea a doua simpozioane la nivel internațional: 1. *«Puradel- pui de rom, pui de om»* care a avut ca scop: – promovarea educației multiculturale în România prin realizarea de parteneriate între școli cu predare în limbile minorităților naționale; – reducerea absenteismului, abandonului școlar, infracționalității în rândul copiilor romi în vederea inserției sociale; – sensibilizarea opiniei publice pentru realizarea unui cetățean european conștient de drepturile și responsabilitățile lui într-o Europă unită; 2. *„Creativitate și inovație didactică”* care a avut ca scop: promovarea strategiilor și intervențiilor privind asigurarea calității în educație; menținerea multiculturalității ca element cheie a coeziunii sociale în spațiul european;

B. Resursele materiale: În ceea ce privește baza materială, care este al doilea factor

în plasarea școlii pe coordonatele modernizării, vom sublinia, în mare, câteva puncte forte:

a) Pornind de la Proiectul de Implementare Rurală (cu contribuția de 80% din partea MECTS și 20% din partea Primăriei Rodna, val. totală fiind de 420 mil lei vechi), școala a gândit, propus și realizat, în 2006, un proiect ambițios, cel al realizării unui Centru de Documentare și Informare modern și funcțional.

b) În 2003 a fost gândita racordarea școlii la folosirea Tehnologiei Informaționale și de Comunicații pentru legături electronice rapide care să permită derularea activităților.

c) Reabilitarea localului nr. 2, în valoare de 8 miliarde, cu contribuția de 80% din partea MECTS și 20% din partea Primăriei Rodna, prin primarul Alexandru Nășcan.

d) Sală de sport modernă (2005), unde utilitățile (apă, curent, gaz) sunt suportate din bugetul primăriei.

e) Modernizarea Grăd. Valea Vinului (2009-2010) prin dotarea cu grupuri sanitare, introducerea apei curente, încălzirea cu sobe de teracotă.

f) Asigurarea securității în unitate prin achiziționarea a 22 camere de supraveghere în val. de 200 milioane, cu sprijinul primăriei.

g) Proiectul de reabilitare a Grăd. Nr.1, în valoare de 16 miliarde, proiect realizat în proporție de 40%.

Școala a dovedit deschidere europeană și prin participări la alte proiecte:

1. "Fiecare copil educat, un adult câștigat" cu subproiectul: Educația remedială, care vine în sprijinul copiilor cu situație materială precară, copiilor cu CES.

2. „Toți la grădiniță, toți în clasa I cu subproiectele: a) Grădinița estivală; b) Școala după școală.

Proiectul este finanțat de Ministerul Educației, Tineretului și Sportului în colaborare cu fundația RUHAMA și urmărește integrarea elevilor de etnie rromă, recuperarea unor elevi rămași în urmă la învățătură precum și consolidarea legăturii școală-familie.

Ca un corolar al întregii activități desfășurate în această instituție, ne putem aduce mult răvnitul titlu de „Școală europeană”, festivitatea de decernare a acestui titlu făcând-o chiar acum când putem spune că „ȘCOALA RODNEANĂ SE AFLĂ PE COORDONATELE MODERNIZĂRII”.

Dir. LUCIAN CREOȘTEANU; Dir. adj. VALI GANEA

LIVIU PĂIUȘ – profesor, folclorist, etnografist, publicist, monografist – **prezintă** câteva personalități ale Rodnei (din cele 178 de fișe publicate în *Dicționarul culturii și civilizației populare, vol. I, Țara Năsăudului*) la Adunarea Astrei (Rodna-2010): **Florian Porcius, Gherasim Domide, Ion Pop Reteganul, Florea Gușă, Florian Mureșianu, Dănilă Gușă, Ioan Blaga, Cosma Anca, familia cărturarilor Domide, Silvestru**

Mureșan, Aurel Nedelea, Rocneanu Toma, Iustin Sohorca; Prezintă date despre **Cenaclul literar artistic „Ion Pop Reteganul”**; **Corul minerilor**; **Grupul de colindători**; **Fanfara din Rodna**; **Teatrul nescris din Șant**; **Monografiștii Țării Năsăudului**; **Culegătorii de folclor din afara Țării Năsăudului**; **Astra la Rodna**; **Reuniunea Mariana la Rodna**; **Revistele Rodnei**: „**Rodna veche**”, „**Cetatea Rodnei**” (2004); Face

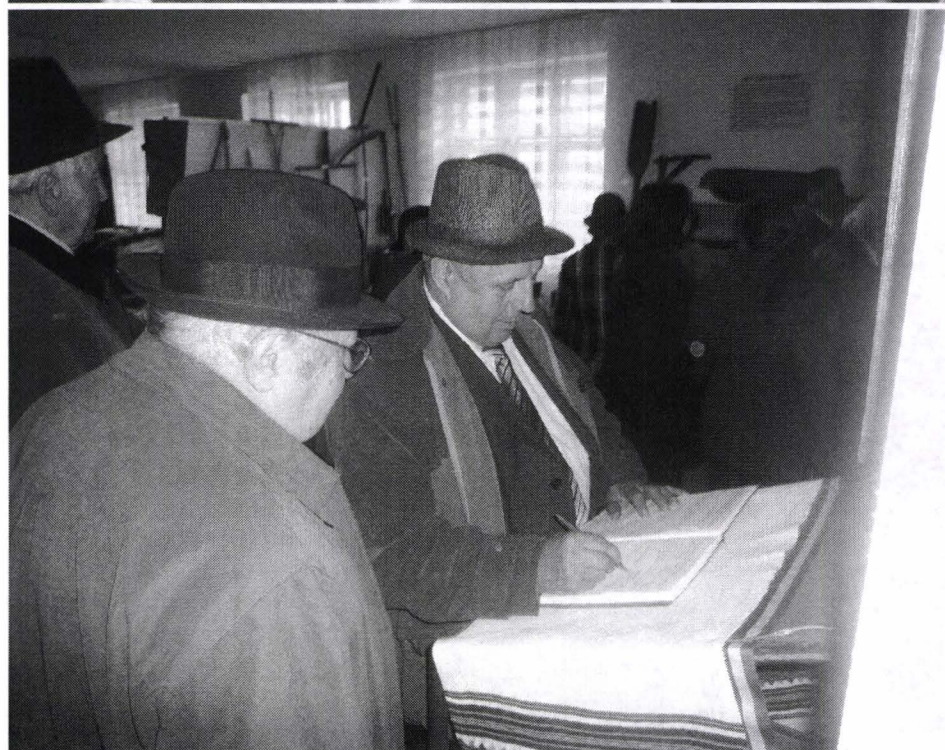
vorbire despre **Lucrările sale publicate** până în prezent: 1. „**Folclorul Văii Rodnei**”, Ed. George Coșbuc, Bistrița, 2002; 2. „**Lacrimi și durere**”, Ed. George Coșbuc, Bistrița, 2003; 3. „**Monografia comunei Rodna Veche**” 2 volume, George Coșbuc, Bistrița, 2003; 4. „**Someș, apă mergătoare**”, Ed. George Coșbuc, Bistrița, 2003; 5. „**Istoricul învățământului românesc din Rodna Veche**” în colaborare cu prof. S. Păiuș; 6. „**Sus la munți ca negura**” Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2006; 7. „**Florian Porcius : Viața și opera**”, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2006; 8. „**Folclorul Țării Năsăudului**” Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2008; 9. „**Folclorul Țării Năsăudului**” Ed. Napoca Star, Cluj Napoca, 2009 (Ediția a II-a adăugită). Despre **Edițiile sale îngrijite**: 1. **Ion Pop Reteganul: Povești ardelenesti**, Ed. G. Coșbuc, Bistrița, 2003; 2. **Florian Porcius. Flora phanerogamă din fostul District al Năsăudului**. 2005; 3. **Florian Porcius: Flora din fostul District al Năsăudului**, 2005; 4. **Florian Porcius: Diagnozele plantelor phanerogame**, 2005; 5. **Florian Porcius: Ierbar năsăudean**, 2005; 6. **Florian Porcius: Istoricul Ținutului Grăniceresc al Năsăudului**, 2005. Despre zecile de articole și studii publicate în: „**Studii și cercetări etnoculturale**”, „**Cuibul visurilor**”, „**Zestrea**”, „**Răsunetul**”, „**Revista de etnografie și folclor**”, „**Tribuna ideilor**”, „**Rodna Veche**”, „**Arhiva Someșană**”, „**Revista ilustrată**”. Din anul 2008 devine membru al Asociației Scriitorilor din Bistrița-Năsăud și tot în acest an și membru al Ligii Scriitorilor din România; Reținute de **Ioan Seni și Olga Lucuța**.

RAPORTUL COMISIEI DE CENZORI PENTRU PERIOADA 1 I 2010 – 31 XII 2010

Ca orice Societate care se respectă, Astra năsăudeană și-a construit și pentru anul 2010 un buget de venituri și cheltuieli. De unde își asigură Despărțământul nostru veniturile? În primul rând, din cotizația membrilor săi, sursa cea mai săracă, doar 625 de lei; apoi din sponsorizări, 3000 lei; de la Centrul Județean de Cultură, 13 797 lei; 2% de la Ministerul Finanțelor, 762 lei și din sponsorizări, donații 1664 lei; total 19 852 lei. E un merit al președintelui, Ioan Seni, că reușește an de an, să găsească sponsori serioși care înțeleg să sprijine actul de cultură. De asemenea, că reușește să aducă bani de la instituțiile județene de cultură.

Cum folosește Astra năsăudeană veniturile, în ce le investește?

Dacă an de an se dezvelesc busturi, monumente sau plăci comemorative personalităților de renume care s-au impus în istoria și cultura acestor ținuturi, trebuie să-i fim recunoscători Despărțământului năsăudean al Astrei și medicului Gh. Traian Dascăl.

Dacă s-au desfășurat și în această perioadă serbări populare, sesiuni de referate și comunicări, prezentări de cărți și de reviste, expoziții de pictură naivă, de artă populară sau de filatelie se cuvine să mulțumim și Astrei;

Dacă au fost premiați elevii cu media *cea mai mare* pe profil din școli generale și licee, elevii câștigători ai concursului interdisciplinar „Dr. Paul Tanco”; cei care s-au situat pe primele locuri în olimpiadele școlare, în concursul județean „Memoria holocaustului” sau la sesiunea județeană de referate și comunicări ale elevilor, fondurile bănești tot de la capitolul venituri s-au asigurat.

Dacă s-a scris și s-a tipărit un amplu *Dicționar al culturei și civilizației populare, vol. I Țara Năsăudului*, faptul a fost posibil datorită contribuției aștristilor de pe Valea Someșului în elaborarea capitolelor, cât și întocmirii unor proiecte viabile pentru obținerea surselor necesare.

Dacă între 8-10 octombrie a.c. Năsăudul a fost capitala Asociațiunii, găzduind Adunarea națională, este și pentru că Despărțământul năsăudean se bucură de aprecierea conducerii centrale de la Sibiu, iar decontul cheltuielilor de cazare și masă s-a făcut tot de la bugetul Astrei.

Alte cheltuieli făcute în perioada menționată: deplasări la Sibiu, Cluj, Iași, Arhivele Statului Bistrița; timbre poștale, papetărie; publicitate Astra năsăudeană la Răsunetul; pentru Serbările Astrei; procurare cărți pentru biblioteci, „O școală după un sfert de veac”; sponsorizări pentru lucrarea „Corul Deisis al Catedralei Năsăud”.

Facem mențiunea că toate încasările și plățile s-au făcut pe bază de acte justificative,

la dosar aflându-se: facturi fiscale, ordine de plată, ordine de deplasare, contracte sponsorizare, extrase de cont, tabele cu elevii care au primit premii – valoarea premiului, tabele nominale cu cei care au servit masa în 9-10 octombrie a.c. cu prilejul Adunării Naționale a Astei, tabel nominal cu cei care au primit gratuit „Dicționarul culturii și civilizației populare”.

După Adunarea națională a Asociațiunii Astra găzduită în zilele de 8-10 oct. a.c. de către aștrii nășădeni, activitatea aștrii în Despărțământul nășădean s-a intensificat și mai mult. Astfel, s-a organizat Adunarea anuală a Desp. Astra Nășăud la Rodna unde s-a înființat un nou cerc Astra de 40 de membri; s-a dezvelit bustul *Decebal* la Coșbuc – donație medic Gh. Tr. Dască; s-a organizat a XV-a ediție a *Festivalului ilvean de colinde, obiceiuri de iarnă și port popular*, festival găzduit de aștrii din Ilva Mare; delegați ai Astei nășădene au participat la *Simpozionul românilor de pretutindeni* de la Iași și Chișinău; au fost distribuite în Desp. peste 300 de carnete de membru; s-a purtat o corespondență intensă cu celelalte despărțăminte din țară, cu Astra Centrală, cu instituțiile județene și centrale ale țării, cu personalitățile care cinstesc Astra și ținutul nășădean. În acest fel au crescut atât veniturile, cât și cheltuielile Despărțământului, până la finele anului 2010. Astfel că în Raportul anual se consemnează următoarele: Veniturile de 31.005 lei s-au realizat din cotizații – 2.731 lei; sponsorizări – 4.000 lei; resurse de la Comit. Jud. de Cultură – 13.797 lei; resurse 2% de la Ministerul Finanțelor 8.807 lei; dobânzi – 6 lei; donații 1.664 lei; Susținând activitățile menționate mai sus au sporit și cheltuielile Desp. nășădean, ajungând la 27.452 lei și fiind realizate astfel: donații, subvenții, premii – 2720 lei; protocol cu Congresul Astei – 15.825 lei; cheltuieli materiale – 530 lei; deplasări – 2.508 lei; cheltuieli poștale – 1.091 lei; comisioane bancare – 276 lei; alte cheltuieli – 4.502 lei. Despărțământul Astra Nășăud are în cont la data de 31 XII 2010 suma de 11.697 lei, iar în casă 4,60 lei.

Drum bun și lung Astei nășădene.

**Președintele Comisiei de cenzori,
prof. GRIGORE MARȚIAN, Nășăud – Lușca**

VIII. VARIA

BASARABIA – O RANĂ DESCHISĂ PENTRU ROMÂNIA

Florin SĂSĂRMAN

CIMITIRUL DE LA ȚIGANCA (REPUBLICA MOLDOVA) – O PATĂ PE MEMORIA ROMÂNILOR

„Neamul devine etern prin cultul eroilor” (Nicolae Iorga)

Dealul Epureni (Țiganca), în august 2004

O uitare vinovată

În timp ce autoritățile române sărbătoresc cu fast, în fiecare an ziua de 23 August, aproape 200 de cimitire ale militarilor români morți în cel de-al doilea război mondial rămân în paragină pe teritoriul Republicii Moldova. Neîngrijite, nici măcar împrejmuite sau semnalate de existența unor cruci, aceste cimitire sunt ignorate de localnici, chiar și de către românii care locuiesc în apropierea lor. La topirea zăpezii sau după câte o ploaie mai zdravănă, memoria luptelor crâncene de acum mai bine de șase decenii îi ajută pe cei morți și uitați acolo să dea semn: din pământul moale și spălat de ape ies la iveală osemintele militarilor români. Ale militarilor noștri, care au luptat și s-au jertfit pentru România, nu pentru altă țară. Iar România i-a lăsat acolo șase decenii, fără a face ceva pentru ei, în fond

pentru propria istorie.

În ultimii ani, în presa de limba română de la Chișinău s-a scris că pe teritoriul Republicii Moldova există 181 de cimitire ale militarilor români căzuți la datorie în cel de-al doilea război mondial. S-ar putea ca cifra să nu fie exactă. Pentru că, în majoritatea cazurilor, termenul de „cimitir” este pretențios. Cu alte cuvinte, cimitirele de care vorbim sunt doar niște locuri cu oseminte, gropi comune sau simple pășuni sub țărâna cărora, își amintesc unii bătrâni care au prins acele evenimente, au fost îngropați militarii căzuți în lupte. Pentru că, din când în când, ploile descoperă oseminte ale acestora, ne putem gândi că sufletele lor nu se împacă cu această uitare. Și pe bună dreptate! Un popor care probează un adânc cult al morților, umplând cimitirele de acasă cu lumina lumânărilor și candelor la sărbătorile de pomenire a morților este dator să recupereze și memoria propriilor fii, căzuți în războaie, departe de casă. Cu atât mai mult cu cât pământul în care le zac osemintele este tot pământ românesc. Este pământul pe care atât germanii, cât și rușii, beligeranți ai aceleiași confruntări armate, au făcut demult ceea ce se cuvenea, pe același pământ moldovenesc: au recuperat mormintele propriilor eroi, le-au amenajat și le-au ridicat monumente. La acestea, în diferitele momente festive de peste an, se slujește, se depun flori și se aprind lumânări. În timp ce pentru eroii noștri nu se face nimic acolo. Sau se face foarte puțin, la inițiativa unor oameni de bună credință, ale căror eforturi rămân, totuși, izolate. Cel mai concludent exemplu este cel dat de către Asociația Oamenilor de Știință, Cultură și Artă din Republica Moldova, care, în anul 2001, a luat sub patronajul său cimitirele ostașilor români din localitățile Tabăra, județul Orhei, și Țiganca, județul Cahul (acum în județul Cantemir). Însă acest demers s-a împotmolit în lipsa fondurilor bănești. Un alt exemplu ar fi cel din Cania, la câțiva kilometri de Țiganca, unde zac osemintele câtorva mii de ostași români. Aici, Mitropolia Basarabiei, sprijinită de Patriarhia Română, a început construirea unui edificiu religios care ar urma să se numească sugestiv „Catedrala Oaselor”. Piatra de temelie s-a pus în anul 2000, s-au rostit discursuri înflăcărâte și... cam atât! Se poate vedea, în fotografia de mai sus, care este stadiul lucrărilor.

Șansa acestui proiect stă în eforturile unui preot din Iași, rezident ca... turist în Cania, iubit și ascultat de către oamenii din sat. Pr. Vasile Burduja este cel care bate la toate ușile la care crede că va găsi sprijin. El a atras atenția și asupra paraginii în care se găsește poate cel mai mare cimitir al ostașilor români din Republica Moldova: cel de la Țiganca. Acolo unde o vizită echivalează cu un pelerinaj...

Consiliul Mondial Român – o luare de poziție

La finele lunii iunie și începutul lunii iulie, 2004 s-a desfășurat la Vatra Dornei a 4-a Conferință anuală a Consiliului Mondial Român, organizație a românilor din diaspora. Între

luările de cuvânt de acolo s-a remarcat și aceea a scriitorului Nicolai Popa, stabilit în SUA. Citând un material al lui Demostene Androne, el atrăgea atenția ca la Țiganca, locul în care au fost îngropați peste 10.000 de militari români uciși în cel de-al doilea război mondial, se petrece o dramă. Osemintele acelor militari sunt scoase la iveală, din când în când, de ploii sau de animalele oamenilor. Locul nu este împrejmuț și nimeni nu știe cu exactitate unde sunt gropile comune în care au fost depuse, în iulie 1941, corpurile militarilor. „Este revoltător – se arată în acel material – cum un popor, altădată cu un atât de pios cult al morților, să asiste nepăsător, cu nesimțire chiar, la pângărirea osemintelor celor care s-au jertfit pentru o cauză sfântă lui. Căci cei care și-au dat viața pe aceste meleaguri nu au fost nici mercenari, nici prinși cu arcanul și trimiși să lupte și să moară împotriva voinței lor. Ei au fost fiii acestui popor, care au mers la război cu entuziasm și au murit conștienți că se jertfesc pentru o cauză dreaptă”. Pledoaria era una copleșitoare! „Să ne întoarcem acum la morții noștri, ale căror oseminte ies «rebele» la suprafața din glia reavănă a Basarabiei, pentru a ne mostra și pentru a ne aduce aminte”...

Puțină istorie. „Ostași, vă ordon treceți Prutul”

În cartea istoricului Constantin Kirîțescu – „România în al II-lea război mondial” se scrie: „Sub numele de «Bătălia de la Țiganca» se înțelege ansamblul luptelor grele date de Corpul 5 Armată Român în intervalul de la 22 iunie până la 16 iulie, cu partea culminantă între 4 și 12 iulie, pentru forțarea liniei Prutului în sectorul Fălciu-Bogdănești și cucerirea zonei fortificate de pe malul opus al râului, cu centrul tactic în satul Țiganca. (...) Sectorul era bine apărat de ruși; probabil că în planul strategiei sovietice aici era proiectatul ax de pătrundere în Moldova. Configurația geografică a regiunii de atac era nefavorabilă pentru români.(...) Tot sectorul rus era împânzit de linii de rezistență, alcătuind un sistem de întărituri de tipul așa-numitelor «cazematate improvizate» sau «adăposturi întărite». Citim, de asemenea, că avantajul așezării strategice a sovieticilor era amplificat de caracterul mlăștinos al luncii Prutului, care îngreuna foarte mult deplasarea în teren a trupelor române. În opinia istoricului a contat mult și concepția de luptă a comandanților români, care au dat semnalul trecerii Prutului pe 22 iunie 1941. „Concepția comandantului Corpului 5 Armată Român de a da în acest loc atât de dezavantajos o bătălie de forțare a trecerii Prutului, sub focul inamicului, a fost criticată de tehnicienii militari ca fiind o greșeală gravă. S-au adăugat la această greșeală de concepție și altele în executarea operației, printre care și defectuosul dispozitiv al artileriei cu chesoanele și caii printre piese. Toate acestea au concurat să facă din bătălia de la Țiganca o operație foarte costisitoare în vieți omenești”. Operațiunile militare ale armatei române au început în noaptea de 22 iunie și, în primele zile, mai ales, pierderile în vieți omenești au fost enorme. „Zece zile a ținut această situație grea,

chinuitoare și pierzătoare de vieți. Odată cu semnalul ofensivei pe întreaga linie a Prutului a sunat și ora atacului decisiv din sectorul Țiganca. La 4 iulie a început atacul decisiv. (...) Cu toată furioasa bombardare ce i-a primit, cu toate marile pierderi, pluton după pluton pune piciorul pe malul basarabean și se organizează în dispozitiv ofensiv pe o adâncime de doi kilometri. Primul succes fusese obținut. Prutul era trecut”, se scrie în cartea lui Kirilșescu. În cele din urmă, pe 19 iulie, românii i-au împins pe sovietici înspre Nistru.

În analele militare au fost consemnate și pierderile de vieți omenești în cursul luptelor de la Țiganca, pe Prut, în perioada 22 iunie – 15 iulie 1941. În rândul Armatei a IV-a au fost 3382 de morți, 7962 de răniți și 3492 de dispăruți. Unii dintre cei care au fost martorii acelor evenimente spun că, de atâtea morți căzuți în albia râului, apele Prutului au ieșit pe câmp! La un moment dat, în plină luptă, trupele române rămăseseră fără ofițeri, aceștia fiind uciși de focul inamic. Printre comandanții căzuți a fost și colonelul Gheorghe Niculescu, comandantul Regimentului Dorobanți, căzut în mijlocul Batalionului II al regimentului său, la 9 iulie. Acestuia, familia și armata i-au ridicat un monument ale cărui urme se văd și astăzi în apropierea satului Țiganca.

Astăzi!

Drumul de la Chișinău la Țiganca nu este foarte lung: 120 de kilometri pe șosea. Dacă te încumeți să-l faci singur, trebuie să întrebi aproape la fiecare răspântie pe unde s-o apuci: indicatoarele rutiere sunt rare sau chiar lipsesc tocmai acolo unde este mai mare nevoie de ele. Oamenii nu știu nimic despre Țiganca, trebuie să-i întrebi de raionul Cantemir. Și, odată ajuns în zonă, trebuie să cauți satul Stoianovka, la marginea căruia se află cimitirul în care, după unele surse, ar fi înmormântați 7000 de militari. Cifra mai des vehiculată astăzi este între 10.000 și 12.000. Te întrebi unde ar fi putut încăpea atâtea trupuri umane! Răspunsul nu este departe...

La marginea satului Stoianovka părăsești șoseaua principală și te abați la stânga. Treci de un rând de pomi și în față rămâne un deal. La poalele lui, stă așezată carcasa de tablă a unui vagon de marfă. Imediat ce oprești motorul mașinii, din ea își face apariția un călugăr bătrân. După primele vorbe, iese și cel de-al doilea, mult mai tânăr. Sunt prietenoși și deschiși la suflet, mai cu seamă văzând că vii din România. Faci cunoștință cu ei și afli cum îi cheamă: părintele Nifon Ilie și părintele Casian. Sunt veniți aici de la mănăstirea Neamț și, spune cel bătrân, părintele Nifon, aici vor rămâne până când cimitirul va fi amenajat și se va ridica o biserică, o mănăstire chiar. Acum se roagă pentru sufletele celor îngropați în terenul viran din față, în care stau împlântate, nerânduite, trei cruci din lemn, subțiri, modeste, vopsite în alb, de culoarea oaselor care ies uneori de sub țărână... Mai afli că traiul lor nu este trai, fiindcă dorm în câte un culcuș amenajat în colțurile vagonului.

Călugărul cel bătrân și l-a amenajat chiar în jumătatea de lemn a unui sicriu. Se roagă zi și noapte și, când se lasă seara, se închid în vagon de teama localnicilor. În Stoianovka locuiesc bulgari, strămutați pe acele pământuri imediat după 1900. Nu au biserică în sat și, auzind că românii vor să facă o mănăstire chiar la marginea satului lor, se revoltă, arătându-și ostilitatea față de călugări. Părintele Nifon, aflat în plin post al Sfintei Mării, nădăjduiește că rugăciunea le va înmuia inima acestora. Cu mâncare îi mai ajută sătenii din Cania și Țiganca...

Părintele Nifon doarme într-un sicriu

„L-am cunoscut la mănăstire (Neamț, n.n.) pe părintele Vasile Burduja, din Cania. Și acum cinci ani am fost invitat până la dânsul. Părintele are multe cărți de istorie și ne-a povestit despre Țiganca. Apoi am vizitat locurile acestea, unde s-o început războiul în '41. Și am ajuns aici și ni s-o arătat că aproape toți românii care au căzut în luptele de la Țiganca au fost înmormântați aicea. S-ar spune, de către localnici, că ar fi 14 gropi comune, în care sunt aproximativ 12.000 de români îngropați, plus 600 de ruși, la o parte. Noi, fiind călugări, și căutându-l pe Hristos și rugându-ne pentru cei vii și pentru cei morți, oarecumva ne-am gândit că ar trebui construit aici un paraclis, o capelă, ceva ca să ne putem ruga pentru cei care zac aicea, în pământul ăsta. Plus de aceea, să amenajăm și cimitirul de aici (arată cu mâna peste terenuri, unde ar fi trebuit să fie amenajat un cimitir). În România nu există cimitir ca să nu fie întreținut, indiferent de naționalitate, pentru că noi, călugării, nu căutăm naționalitatea. Hristos nu are să ne întrebe, la Judecată, ce am fost:

români, unguri, ruși; are să ne întrebe ce am făcut și am vrut să ne îngrijim de cimitirul ăsta și de oamenii de aici. De cinci ani umblăm aici continuu și nu putem obține nici un fel de aprobare de la autoritățile locale. Parohia Cania a primit două hectare și 15 ari pentru cimitir, când a fost primăria la Țiganca. Acum, de câțva timp, s-o făcut primăria la Stoianovka și ăștia nu vor să ne mai dea voie nicicum. Vedeți situația în care suntem; nu plecăm de aici până nu rezolvăm ceva – amenajarea cimitirului și ridicarea a ceva în care să se poată face un parastas, o rugăciune, ziua, noaptea, pentru cei căzuți aici”.

Părintele Nifon și părintele Casian

Părintele Vasile Burduja

– Cum vă dați seama că aici sunt acele gropi comune?

– Ne-am informat de la oamenii bătrâni din sat. O femeie ne-a spus că, imediat după război, a fost amenajat cimitirul; venea și uda florile pe morminte femeia aceea.

– Acum mai vine cineva să aprindă o lumânare aici?

– Nici nu se vorbește de acest cimitir. Localnicii spun că noi am venit să le luăm pământul. Nu se spune că am venit să amenajăm cimitirul...

– Și ies osemintele din pământ!

– În câteva primăveri am strâns oseminte. A venit domnul Nicolae Popa în primăvara asta, a strâns și el ce a găsit și a dus osemintele la București. După război, aici a fost făcută o porcărie (crescătorie de porci, n.n.) peste locul mormintelor. Au venit cu buldozerul să niveleze și șenilele buldozerului fărâmau oasele. Pentru asta am venit noi: dacă ăștia au căzut pentru patrie, pentru credință, noi să-i fărâmăm cu șenilele buldozerului, să-i călcăm cu oile, să târâie oasele, câinii de pe aicea? V-am spus: nu plecăm până nu rezolvăm ceva, orice ne-ar face”.

În ochii bătrânului sclipesc lacrimile, dar întreaga sa ființă exprimă hotărâre. Se arată măhnit că nu numai acest sat, dar și multe altele prin care a trecut, aici, în stânga Prutului, nu au biserică. În majoritatea lor, se vede pe câte o casă, o cruce și așa știi că acolo slujește un preot. (Cu o zi înainte, la Chișinău, scriitorul și jurnalistul Nicolae Negru mă șocase: „Eu m-am născut într-un mediu străin, la drept vorbind, zicea el, unde nu exista cinstirea morților. Unde, de exemplu, la câțiva kilometri de cătunul unde stăteam noi, puteai găsi oase goale pe pământ, de soldați, de deportați. Cei care locuiau acolo știau despre cine era vorba. Dar nu mai conta: bisericile erau dărâmate, cimitirele rase! Așa s-a ajuns ca, conștiința oamenilor, să fie amețită, bolnavă. Așa s-a șters memoria înaintașilor lor. În satul meu, nu funcționa biserica și cine vroia la biserică trebuie să meargă în alte sate, unde putea da peste secretarul de partid, care îl nota. Nici nu puteai să-ți botezi copilul... În cele din urmă, este o indiferență față de sufletul propriu”).

Călugării acceptă, șovăind, să coborâm împreună în sat. Ei știu că localnicii adunaseră 700 de semnături pentru ca ei să nu fie primiți aici. „Nu înțeleg că aceste semnături sunt luate pe zăpăsurile diavolilor”, spune părintele Nifon. „Sunt și oameni mai buni printre ei”, adaugă el și mergem să-i căutăm.

Aflăm repede un bătrân care prinsese evenimentele din '41. Ne oprim la poarta lui și aflăm că se numește Sauciuc Petre Vasilievici, de 85 de ani. „Noi în război n-am fost, că pe noi bulgarii nu ne-o dus pe front. Eram acasă atunci, chiar când era focul pe baltă și pe dealuri, pe lângă viile noastre, am fost evacuați într-un sat, nu departe. Acolo am stat până s-o retras rușii. Când am venit, în cimitir erau aduși, de-acu, câteva mii. Da' și după aceea, tot îi găseam pe dealuri, numai oasele în haine. Și-i duceam tot acolo. Locul îl știu bine. Apoi o venit rușii cu buldozerul”. Își amintește bine bătrânul. Vorbește însă greu. În spate, însă, pe drum, oprește o Lada neagră. Aud trântindu-se o ușă și o voce puternică: „Zdrastvuite!” Și vorbă mai departe, tot pe rusește, cu ton ridicat. Vine o femeie și ne spune că omul este supărat că vorbim din nou de mănăstire și că ar fi mai bine să plecăm. Călugării încuviințează rapid. „La noapte, iar nu ne-or lăsa în pace”, oftează bătrânul. Până la Cania facem vreo 10 kilometri. Vedem fundația Catedralei Oaselor și nu-l găsim

pe părintele Vasile Burduja. Este plecat cu treburi la Chișinău, ni se spune, și imediat vorbim cu el la telefon. Da, ne vom putea întâlni a doua zi dimineață. În Cania sunt, însă, martori ai vremilor trecute și rămânem să-i ascultăm.

„Eu nu mai eram un copil când s-a făcut cimitirul, spune Ion Rotaru. Am venit cu tata, cu căruța, și am văzut cum or făcut: recruții îi aduceau de pe câmp pe morți. Îi dezbrăcau de haine și îi lăsa numai în cămașă și izmene și puneau un rând de soldați, o pleoncă deasupra și apoi, var. Și apoi, iară: trei rânduri de soldați puneau. La Cania se păstrează, chiar eu îngrijesc de ei, spune paznicul cimitirului”.

„Aveam 8-9 ani pe atunci, spune Olga Munteanu. Și când veneau doamnele din România, să-și vadă mormintele fiilor sau ale soților, cum se dădeau jos din tren, veneau plângând și cădeau peste morminte. Făceau mormintele și apoi, la Ispas, veneau și picau plângând pe ele. Dumnezeu să-i ierte și noi să trăim și să-i pomenim”. „Apoi, în '44, nu? Bulgarii din Stoianovka o netezit cu tractorul și o făcut acolo fermă de porci”, adaugă Elena Artec.

Un preot... turist! „Libertatea se cucerește cu jertfe de sânge”

„De baștină sunt din Țigăneștii lui Petre P. Carp, din județul Iași, povestește preotul Petre Burduja. În Basarabia sunt din anul 1991 și în 1993 am fost repartizat la parohia Cania. Despre Țiganca am auzit din discuțiile bătrânilor care au fost în război... Copil fiind, visam să ajung preot, sau în Ardeal, sau în Basarabia. Și am ajuns în Basarabia. La Cania am ajuns în 1993. Avem și acolo un cimitir militar, marcat și îngrijit, cu o troiță primită de la Târgu Lăpuș. Pe o față a ei, autorul a scris «Libertatea se cucerește cu jertfe de sânge». La Stoianovka sunt și oameni credincioși, care vin la biserică. Majoritatea acelor bulgari sunt depărtați de Dumnezeu. Pentru ei nu există nici un fel de sărbătoare... Motivul pentru care ei se opun construirii unei mănăstiri pe terenul cimitirului este politic. Ei au rămas în vreme comunismului...”

„Eu am ajuns la Cania la cererea oamenilor, care și-au reamenajat parohia, după 50 de ani, și s-au afiliat Mitropoliei Basarabiei, proaspăt reactivată în decembrie '92. Pentru că eram singura parohie din raion aparținând Mitropoliei Basarabiei, am trecut prin multe încercări. La o jumătate de an de la venirea mea acolo, au început intimidările și persecuțiile, atât asupra mea, cât și asupra oamenilor din consiliul parohial. În 1994 mi s-a reziliat decizia Primăriei Cania de acordare a vizei de reședință. A fost reziliată de către Ministerul Muncii. Mi s-au anulat permisul de reședință și autorizația de angajare la lucru și mi s-au dat 72 de ore pentru părăsirea teritoriului Republicii Moldova. Am revenit ca turist și așa am rămas. Deci, din '95, merg din trei în trei luni la serviciul pașapoarte și mi se reînnoiește viza de 90 de zile”.

„La Țiganca s-a făcut ce s-a făcut prin parohia Cania. Terenul de la Stoianovka este proprietatea parohiei Cania și chiar avem titlu de proprietate pentru el. Avem acolo două hectare și 15 ari pentru amenajarea cimitirului. De curând am dus la București, la Departamentul pentru românii de pretutindeni, oseminte găsite acolo, care au fost readuse și reînhumate pe 4 iulie, la inițiativa domnului Nicolae Popa. Piedicile pentru ceea ce vrem să facem la Țiganca sunt puse de puterea locală, probabil la influența conducerii raionale, de sorginte comunistă”.

Aflăm astfel că la Mitropolia Basarabiei se află chiar o machetă a viitorului cimitir, inclusiv pentru mănăstire. Între atâtea acte aprobatoare există însă și unul negativ, emis de Consiliul Sătesc Stoianovka, pe data de 19 mai 2004, cu numărul 02.06.-1. Decizia luată de bulgarii din sat sună sec:

„1. Se permite amenajarea cimitirului ostășesc situat în satul Stoianovka, de către Parohia Cania.

2. Se interzice construcția schitului cu hramul «Înălțarea Domnului» pe teritoriul atribuit Parohiei Cania”.

Avem astfel o explicație pentru absența oricărui semn de amenajare a unui lăcaș de cult la marginea cimitirului din Țiganca. Unde nici măcar un stâlp de gard nu a fost bătut încă...

O ceremonie religioasă

De Ziua Eroilor, pe 20 mai 2004., la cimitirul din Stoianovka s-a desfășurat o ceremonie religioasă de pomenire a morților îngropați acolo. Au participat Înalt Preasfințitul Petru, mitropolit al Basarabiei, Vlad Cubriacov, parlamentar moldovean, dar și ambasadorul României la Chișinău, domnul Filip Teodorescu. Apoi, pe 4 iulie, au fost reînhumate osemintele culese din țărâna locului și pusă o piatră de temelie pentru un viitor lăcaș de cult. Și, de atunci, doar zbaterea neostoită a părintelui Burduja și stăruința în rugăciune a părinților Nifon și Casian susțin acest proiect. Nu este greu să-ți dai seama că doar prin puterile lor, oamenii aceia inimoși nu vor ajunge prea departe, chiar susținuți de Mitropolia Basarabiei. Este nevoie de implicarea hotărâtă a Guvernului României.

Deși este sâmbătă, ambasadorul României la Chișinău, Excelența Sa Filip Teodorescu, vine să stăm de vorbă. Ascultă atent, vădind preocupare, ceea ce îi povestesc despre subiect și este încrezător.

„Acest loc este important din punct de vedere istoric, un loc care a rămas în memoria oamenilor de aici, dar și în memoria românilor din țară. Cu părere de rău, în perioada sovietică acest loc practic a fost pângărit și în locul cimitirului amenajat la Țiganca de Armata Română în 1941 au fost amplasate unele așa-zise unități economice, practic un fel de gospodărie agricolă. Locul a fost nivelat, a fost distrus și, din păcate, în

prezent, cine trece prin locurile acelea vede doar o colină, fără însemne care ar putea semnifica ce înseamnă din punct de vedere sacru, din punct de vedere creștinesc și din punct de vedere istoric, acest loc de o importanță deosebită. Crucea pe care ați văzut-o acolo a fost pusă de către românii din Republica Moldova, cu susținere din partea românilor din dreapta Prutului, tocmai pentru a fi un început în ceea ce reprezintă necesitatea de a readuce în memorie și de a marca corespunzător această pagină de istorie, acest loc care înseamnă, în cele din urmă, un loc unde sunt înmormântați militari români, care trebuie, în mod corect și cinstit, realizat ca loc de amintire. La Țiganca se află în vedere construirea unui complex foarte bogat din punct de vedere al ilustrației și arhitectonicii. Sunt convins că la ridicarea acestui complex arhitectural vor participa și factori care pot să susțină din țară realizarea lui”.

Există dificultăți diplomatice în calea demersului inițiat, mai mult pe hârtie deocamdată, de amenajare a cimitirului militar de la Țiganca? Ambasadorul Filip Teodorescu spune că autoritățile moldovene sprijină solicitările celor implicați. Atunci de ce, la Țiganca, nici măcar un gard nu se poate face? Nu doar lipsa fondurilor este problema ci în primul rând, opoziția Consiliului Sătesc din Stoianovka. Dacă, de exemplu, conducerea raionului Cantemir ar cere acelui Consiliu Sătesc să coopereze, asta s-ar întâmpla imediat. Dar nu se întâmplă, ba mai mult chiar, preotul care se preocupă de realizarea proiectului continuă să fie considerat indezirabil...

Credem că soluția constă în implicarea mai hotărâtă a Guvernului României. Pentru că memoria militarilor români, morți pe teritoriul Republicii Moldova în cel de-al doilea război mondial ne aparține nouă, românilor. Nu poți sărbători 23 August cu fast și să-i ignori pe acei militari. Șase decenii de uitare sunt prea mult.

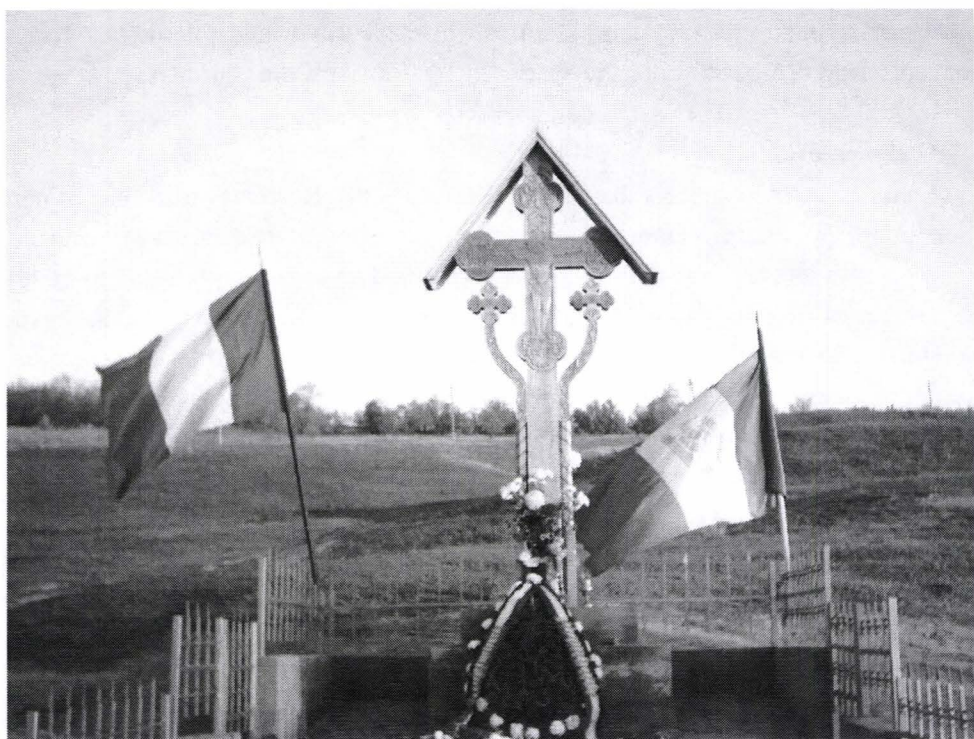
Dacă guvernele ne obișnuiesc cu astfel de amnezii, nu la fel trebuie să se întâmple cu noi, românii de rând. Morții îngropați în cimitirul de la Țiganca sunt ai noștri, ai poporului român. Care nu uităm să ne cinstim cum se cuvine morții noștri, de acasă, după datină. De cei de peste fruntariile țării (fruntarii de acum, căci acum șase decenii ele erau altele!) nu am știut prea multe.

Ambasadorul României în Republica Cehia, domnul Gheorghe Tinca, ne spunea, de curând, că pe teritoriul acestei republici există câteva astfel de cimitire, frumos amenajate însă, la care ambasada noastră depune coroane și jerbe de flori în fiecare an. Așa ceva așteptăm să se întâmple și în Republica Moldova. Bine ar fi, ca fiecare cimitir sau groapă comună în care se află oseminte de militari români să aibă un gard, o troiță, o parohie tutelară. Și, din când în când, acolo să se aprindă câte o lumânare, să se officieze un parastas. Iar la Țiganca, unde putrezesc osemintele celor mai mulți militari români căzuți luptând pentru libertate, să fie un exemplu în acest efort general.

(Articol publicat în cotidianul „Mesagerul de Bistrița-Năsăud” în data de 17 august 2004)

PELERIN LA ȚIGANCA, ÎN BASARABIA...

Au trecut trei luni de zile de când am văzut, pentru prima oară, Cimitirul Ostașilor Români de la Țiganca, în Republica Moldova. Este un fel de a spune cimitir, pentru că acolo vedeam doar o colină pe care erau implantate, la întâmplare, trei cruci din lemn, modeste și fără nici o inscripție pe ele. În partea de sus a colinei era instalată o stână de oi, din țarcurile căreia, de mai multe ori pe zi patrupedele ieșeau la păscut peste cimitir. Nici un gard, nici un însemn specific unui cimitir dintr-un sat civilizat. Întins peste niște râpe, în lunca Prutului, Stoianovca (o așezare de bulgari, veniți acolo la începutul sec. XX, care se învecinează cu „zona gropilor comune” unde sunt înmormântați ostașii români) nici nu are biserică. De necrezut! Dar mai grav, aveau să constate cei care vroiau să amenajeze creștinește acel cimitir, sătenii din Stoianovca se opun construcției unui lăcaș de cult pe acel teren, atribuit legal Parohiei Cania, unde preot este părintele Vasile Burduja, sosit acolo din zona Iașului. Pur și simplu îi sperie ideea că acolo ar putea fi înființată o mănăstire, un schit sau altceva asemenea. Iar rândurile următoare, în care voi încerca să rememorez acea zi de luni, 25 octombrie, când la Țiganca a fost sfințită „Troița adusă de frații ardeleni” (cum spun acum românii din satele apropiate) vor convinge, cred, că temerile împărtășite anterior sunt îndreptățite.

O troiță venită de peste munți

„Troița donată de frații ardeleni” a fost confecționată la societatea HORA, din Reghin, cu bunăvoința d-lui dir. gen. Nicolae Bâzgan și prin străduința lui Florin Boaru și a colegilor săi. Are 2,65 m înălțime (cu suportii în care a fost fixată chiar mai mult) și 1,5 m deschidere. Este din lemn de stejar uscat, în care a fost sculptat, după toate canoanele ortodoxe Mântuitorul răstignit. Transportul ei la Țiganca nu a implicat peripeții, făcându-se cu sprijinul celor de la Transilvania General Bistrița. În cele două vame, română și moldoveană, toți lucrătorii acestora s-au adunat să o vadă și au laudat talentul și credința celor care au sculptat-o. Apoi, au fost necesare două zile pentru a-i săpa fundația, într-un pământ lutos, aproape cimentat. Au pus umărul și cei doi călugări, Nifon (sfinția-sa are aproape 80 de ani!) și Cassian, care viețuiesc la marginea Cimitirului și se roagă pentru sufletele celor îngropați acolo, încă acum 63 de ani. Ei locuiesc într-o carcasă a unui vagon de marfă și, după ce s-au sufocat de căldură astă-vară, acum tremură de frig, în nopțile reci de toamnă. Dar sunt hotărâți să nu mai plece de acolo, „până nu se face ceva pentru amărății ăștia”, cum zice părintele Nifon, arătând spre locul unde sunt gropile comune. La finele celor două zile Troița era sădită în postamentul de beton (pentru placarea căruia primisem gresie, de la un sponsor generos din Bistrița), iar părintele Vasile, de la Cania, spunea că mai trebuie amenajat și micuțul mormânt în care fuseseră îngropate, în primăvară, osemintele de militari adunate de pe colină în urma ploilor. Și așa a fost luni, 25 octombrie, totul fiind pregătit pentru sfințire. Mai rămânea ca fundațiile de beton să fie placate cu „piatră de Cosăuți”, donație din partea ing. Hanganu, din Chișinău.

O zi memorabilă!

Luni, 25 octombrie, de Ziua Armatei Române, a fost vreme frumoasă. Sfințirea Troiței fusese programată pentru ora amiezii și s-a întâmplat că ceața s-a ridicat doar atunci. Soarele a început să scalde cu lumina sa Troița din spatele ei, prelungindu-i umbra peste mormântul pe care îl străjuia. Părintele Vasile așezase de-o parte și de alta a crucii două drapele tricolore, unul cu stema Rep. Moldova pe el. Primul venit a fost col. Vasile Jerloeanu, atașatul militar al Ambasadei României la Chișinău, însoțit de d-na Monica Sitaru, prim colaborator al ambasadorului Filip Teodorescu. Ceremonia religioasă a început binișor după ora 12, fiindcă ceața i-a întârziat pe cei veniți mai de departe. Printre aceștia și o echipa de la Național TV de la Galați și ziariștii, mulți la număr, de la Chișinău.

Sunt mulți preoți veniți la sfințire, de pe la parohiile din împrejurimi, credincioase Patriarhiei Române. Soborul astfel constituit este condus de înalt Prea Sfințitul Petru, Mitropolitul Basarabiei și Exarh al Plaiurilor, venit de la Chișinău. Sunt veniți și credincioși din satele învecinate și toți trăiesc cu evlavie momentul...Când este stropită cu

apă sfințită Troița, oamenii se apleacă înainte pentru a fi atinși de agheasmă și să-l atingă ei înșiși pe mitropolit. Apoi urmează un moment solemn, în care reprezentanții ambasadei depun o coroană de flori la baza Troiței. Nu îmi vine să cred, cântând „O, Măicuță Sfântă!”, că a venit peste noi un asemenea moment! Primesc de la oamenii locului, la fel ca toți oaspeții de departe (printre care și doi călugări de la Schitul Icoana, Neamț) câte un ștergar frumos lucrat, care îmi este pus peste umăr. Simt că ceva din mine se sădește în acea țărână, setoasă după un strop de agheasmă...

Presa lucrează de zor. Ca unul care cunosc ce trebuie „dat” acestor oameni, îl rog pe părintele Cassian să dezgroape o parte din osemintele acoperite de ei (cei doi călugări) peste vară, după ce o ploaie strașnică dezvelise un schelet întreg alături de mormântul amenajat (și sunt sprijinit în cererea mea și de către par. Vasile!). Stupoare între ziariști și vizitatori: toți recunosc între oasele acelea bucăți felurite dintr-un corp omenesc! O mână, picioarele, maxilarele și chiar bucăți de craniu. „Pâine caldă” pentru cei cu camerele de luat vederi.

Se întinde apoi o masă de pomenire, cu bucate aduse fie de la Bistrița (cine le-a trimis a făcut-o pentru memoria unui bunic rămas în război pe acele meleaguri), fie din Parohia Cania, de către credincioșii părintelui Vasile. Remarc coliva, cu adevărat extraordinară!...Și astfel părea să se încheie o zi pe care cei doi viețuitori, Nifon și Cassian au așteptat-o cu credință.

Dar s-a mai întâmplat ceva! Trecuseră mai bine de două ore de la săvârșirea sfințirii și, din dorința de a mai face o fotografie crucii, m-am întors la Cimitir. Era ora la care soarele apunea și, înainte de a trece orizontul, zăbovea o clipă pentru a vedea și el acea colină. Era singurul moment în care razele lui scăldau în plin, din față, Troița, ca și micuțul mormânt. Personal, pentru că venisem acolo și în calitate de ziarist, aveam nevoie de o fotografie cât mai clară, cu fața Troiței luminată de razele soarelui. Când am coborât din mașină, în fața crucii, am fost învăluit de o pace adâncă, cum nu mai simțisem acolo, deși lucrasem la amenajarea fundației și a mormântului mai multe zile. Câteva minute am uitat chiar că venisem să fac o fotografie! Era o mare împăcare acolo! Trăiserăm cu toții o zi plină de emoție și semnificații. În fine, am făcut fotografia și m-am apropiat de vagonul în care viețuiesc cei doi călugări de la Mănăstirea Neamț. A ieșit mai întâi Părintele Nifon care-mi spune: „Dacă veneați mai devreme găseați aici un client” (adică pe cineva care ar fi putut să-mi vorbească la reportofon). „Cum așa?” zic. „Păi a venit un bărbat din sat. M-a găsit la Cruce, unde mă rugam și m-a întrebat dacă știu rusește. «M-au trimis oamenii din sat să bat la voi! Pentru că nu suntem de acord cu ce faceți aici...Dar astăzi n-am să vă bat!» Apoi a venit la părintele Cassian și i-a spus același lucru”. Am rămas perplex, gândindu-mă la ce se expun cei doi monahi rămânând acolo. Ei se roagă pentru sufletele celor morți și

uitați de lume și de vreme, dar pot deveni ei înșiși victime, pentru că inconștiența și răutatea acelor săteni, (care nici nu au biserica în sat și nici nu doresc să se construiască una la Cimitir) este mare. Am plecat cu sufletul îndoit de acolo și întrebându-mă dacă mai așteptăm să se jertfească cineva în acel loc. Îmi vine să arăt cu degetul înspre autoritățile române, pentru că nepăsarea sau imobilitatea lor sunt condamnabile. Pentru amenajarea Cimitirului Ostașilor Români de la Țiganca este nevoie de un acord cu autoritățile moldovene, pentru că este vorba de o acțiune de interes național. În zilele următoare aveam să aflu, în alte părți, că celelalte state care au avut militari angajați în luptele de pe teritoriul Basarabiei au încheiat deja astfel de acorduri...

La Țiganca ne gândim acum cu pioșenie, dar acea colină, care adăpostește atâta jertfă, trebuie să devină loc de pelerinaj pentru români. Mai există oare vreun loc, în afara țării, în care să fi fost îngropați atât de mulți militari români? (Peste 2 000, spun arhivele, circa 10 000, spun localnicii). Cu adevărat este aceasta o temă de meditație...

De-a lungul și de-a latul Basarabiei

Presa pro românească de la Chișinău semnalează fără încetare existența locurilor unde sunt înhumate osemintele militarilor români și atrage atenția că respectivele locuri sunt în paragină și în pericol de a fi uitate. Cu deosebire luptă pentru reabilitarea lor veteranii de război din armata română. (Ei mai au un păs: indemnizațiile pe care le primesc de la stat sunt mult mai mici decât cele pe care le primesc cei care au luptat în armata sovietică. Până cu câțiva ani în urmă nu primeau nici un leu, fiind considerați ostașii unei

armate agresoare). Sunt puține locurile amenajate drept cimitire, pentru că statul moldovean nu manifestă nici un interes în acest sens, iar statul român și-a uitat obligațiile față de cei care au murit în Basarabia, luptând în armata țării. Unul dintre cimitirele amenajate și la care Ambasada României depune coroane de flori în cursul unor ceremonii, este la Tabăra, în zona Orheiului (vezi foto). Dar este prea puțin.

Pe 26 octombrie am vizitat alte două locuri unde mi-au fost semnalate cimitire românești. Este vorba de Stoicani și Florești, în zona orașului Soroca. Două cazuri speciale...

La Stoicani cimitirul este o bucată de grădină, în vecinătatea unei biserici, pe care am găsit pascănd câteva animale. Un bătrân care locuiește la marginea aceluia loc ne-a povestit cum a fost în '41. „Eram copil și am văzut luptele de pe dealurile acestea. Când au trecut or început să-i aducă pe cei morți cu căruțele. Nimeni nu știe câți au fost...I-au îngropat laolaltă, români și nemți. În urmă cu vreo doi ani a venit o delegație din Germania și o săpat acolo și i-o dus pe ai lor undeva, pe lângă Chișinău. De români nu s-o atins nimeni”... Așa am aflat că germanii au acordul autorităților moldovene să recupereze memoria propriilor militari, căzuți pe teritoriul Moldovei, fapt confirmat mai apoi și de Ambasada Română de la Chișinău.

La Florești am întâlnit altceva: un cimitir imens, de câteva hectare, transformat în...cartier de locuințe! La fel ca peste tot în Republica Moldova, și la Florești cimitirul ostașilor români, amenajat și îngrijit între '41 și '44, a fost nivelat ulterior de către sovietici și transformat în altceva. Aici, în cartier de locuințe, deși la construcția caselor oamenii semnalau descoperirea de oase și efecte militare. N-a contat! În orașel se vorbește că cei care au case acolo s-au confruntat cu tot felul de probleme, dar n-am putut găsi mărturii în acest sens. Ne-a fost arătată o troiță primită din Banat și sfințită, așezată la marginea drumului, pe același loc al cimitirului. Veteranii de război de aici spun, cu regret, că nu vine nimeni din țară să se intereseze de cei îngropați aici, cum se mai întâmplă, din când în când cu cetățeni din alte țări ale Europei. Ei și-ar dori ca într-o sărbătoare viitoare, cei care știu că au înaintași îngropați aici să vină și să-i pomenească. Dar, oare există undeva, la Ministerul Apărării Naționale, o evidență, chiar și incompletă, cu cei căzuți și îngropați pe teritoriul Basarabiei?

La Ambasada României de la Chișinău am aflat că în anul 2004 a fost creat la București, în subordinea Guvernului, Oficiul Național Pentru Cultul Eroilor. *„În mod special cred că acest Oficiu Național se va ocupa de situația din Republica Moldova, ne-a declarat ambasadorul Filip Teodorescu. Aici, datorită istoriei, a fost cel mai greu să se îngrijească și să se comemoreze cimitirele militarilor români, dată fiind ostilitatea autorităților sovietice. Sunt convins că Oficiul Național va ține cont de experiența*

acumulată de alte state aici, în mod special de către Germania. Noi am sesizat această stare de lucruri și am semnalat la București modul în care Statul German a rezolvat această chestiune”.

Înapoi, la Țiganca

Dacă s-a pornit, într-adevăr, o campanie de recuperare a memoriei ostașilor români căzuți în cel de al II-lea Război Mondial pe teritoriul Republicii Moldova, există posibilitatea să se facă ceva concret. Mai trăiesc martori ai acelor vremuri care știu multe lucruri nedeținute de arhive. Locurile unde au fost îngropați militarii români sunt cunoscute în satele moldovene, iar localnicii vor da o mână de ajutor la identificarea și amenajarea lor, cum s-a întâmplat și se va întâmpla și la Țiganca. Nu putem aștepta, noi românii, să facă ei singuri aceste lucruri, fiindcă nu au resurse. Bunăvoință au arătat însă și este de datoria noastră, a Statului Român în primul rând, în armata căruia au luptat militarii, să facem ceea ce este de făcut. Odată pornită campania, este de așteptat ca și rudele de acum ale unora dintre cei căzuți acolo să fie interesate de strămoșii lor. Poate că drumul nostru înainte să treacă prin acest trecut...

La Cimitirul Ostașilor Români de la Țiganca se poate ajunge prin punctele de frontieră Albița și Oancea (jud. Vaslui). Locul acela, în care au fost îngropați mii de ostași

români, în iulie 1941, simbolizează efortul de recuperare a unei părți din istoria acelei vremi. Nu putem uita, nu avem dreptul de a uita! Și s-ar putea ca să nu ni se ierte o eventuală uitare! Căci mai avem multe de făcut...

Notă: Troița amplasată la Cimitirul Ostașilor Români de la Țiganca a fost donată Parohiei Cania din partea Asociației Culturale *România din inima mea* Bistrița. Mulțumim pe această cale Societății Hora Reghin și Studioului Teritorial de Radio Cluj pentru implicarea activă în realizarea acestei inițiative. Poate că, pe viitor, vom putea contribui și la amenajarea unui gard pentru Cimitirul Ostașilor Români de la Țiganca. Doamne ajută!

(Articol publicat în cotidianul „Mesagerul de Bistrița-Năsăud” în data de 1 noiembrie 2004)

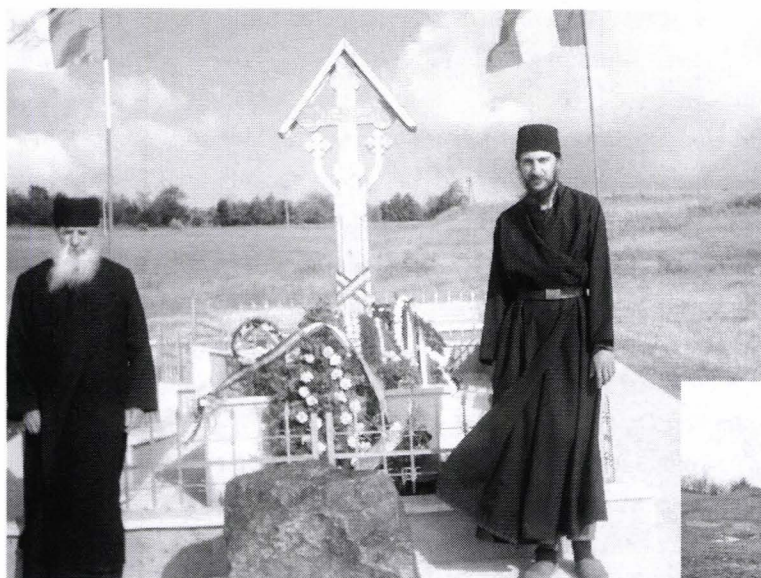
MUCENICI LÂNGĂ EROII NEAMULUI

Prima adiere de primăvară din acest an a făcut să se topească zăpada și pe Dealul Epurenii, din apropierea satelor Cania, Țiganca sau Stoianovca, pe malul stâng al Prutului. În octombrie, anul trecut, lăsasem colina aceea luminată de soarele domol de toamnă și însemnată frumos de prezența Troiței așezată și sfințită acolo „din partea fraților ardeleni”, cum spun acum credincioșii din zonă. Peste Cimitirul Ostașilor Români de la Cania a venit o iarnă nemiloasă, ca atâtea altele de altfel, din 1941 încoace, dar diferită, totuși, printr-un amănunt: la marginea aceluia loc, înveșnicit pentru istoria țării noastre de luptele și jertfele armatei române de la începutul celei de-a doua conflagrații mondiale, viețuiesc din luna mai, anul trecut doi călugări. Veniți de la schitul Icoana, al Mănăstirii Neamț. Ei s-au așezat în vecinătatea cimitirului din dorința lor de a se ruga permanent pentru sufletele miilor de ostași îngropați acolo, după luptele crâncene din iunie-iulie '41. În paisprezece gropi comune care, în ultimii ani au început să se dezvelescă din cauza eroziunii solului. Și gândul că acei călugări viețuiesc într-o simplă carcasa de vagon de marfă, expuși frigului și viscolului, pe de-o parte, dar și adversității vecinilor bulgari din satul Stoianovca, (cei care nu vor cu nici un chip ca acolo să se ridice un locaș de cult românesc) m-a urmărit cu obstinație în toate zilele scurse de la ultima mea vizită la Țiganca, în toamnă, când a fost sfințită Troița. Este adevărat, i-am mai sunat între timp și am vorbit cu ei la telefon, dar, oricât de greu le-ar fi fost ei spuneau una și bună: este bine, domnule Florin! Iar eu știam că nu este chiar așa...

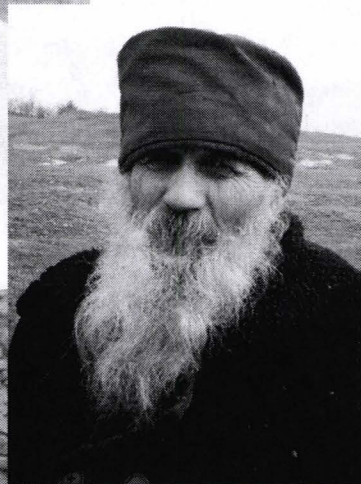
În sâmbăta dinaintea alegerilor parlamentare din Republica Moldova am făcut din nou drumul până la Țiganca. De data aceasta împreună cu Neculai Popa, venit tocmai de la Los Angeles, ca observator din partea Consiliului Mondial Român la alegeri, omul de la care aflasem în vara trecută de existența aceluia loc. Unde, până astăzi, ar fi trebuit să se ridice un mausoleu în memoria celor îngropați acolo și nu lăsată uitarea să îngroape jertfa lor a două oară. Pe părintele Casian, călugărul mai tânăr, l-am găsit lângă Troiță, privind

lung spre mașina noastră. I-am citit ușor bucuria pe chip, când ne-a văzut și ne-am îmbrățișat. „*Ce faceți, părinte?*” îl întreb și îmi răspunde arătând cu mâna spre o grămăjoară de pământ, la câțiva metri de cruce. Ne apropiem și rămânem siderați: aveam în față o parte dintr-o groapă comună, cu oasele celor îngropați acolo, la vedere. „*S-a topit zăpada și iarăși au ieșit oase și chiar un colț de sicriu, pus de cineva acolo... Așa că ne-am hotărât să săpăm puțin și să vedem cum este orientată această groapă comună, să știm apoi cum o amenajăm și să punem și osemintele acestea mai adânc în pământ. Și am dat peste aceștia*”... Groapa avea circa un metru adâncime, dar din pereții ei ieșeau oase de trupuri omenești și la o palmă – două, doar, de suprafață. Pe acestea le descoperă ploile și zăpezile care se topesc primăvara... Vine și părintele Nifon Ilie, cel trecut de șaptezeci de ani, căruia i-am purtat grija în toată această iarnă. „*Vedeți ce am găsit aici? Dacă nu împrejmuim locul, curând se va dezveli toată groapa comună!*” Îl aprobăm și-l urmez între oase, unde coboară să ne arate câteva amănunte. Le vedem și noi odată cu el: mă frapează o țeastă îngălbenită, care vădește o dantura perfectă, cu dinții albi, albi, de parcă acel chip vroia să ne întâmpine cu un zâmbet. Părintele Nifon arată cu degetul spre el: acesta trebuie să fi fost tânăr, de avea așa dinți buni! „*Poate nici nu cunoscuse femeie și atunci este un adevărat mucenic*” scapă, de pe marginea gropii Neculai Popa, om trecut prin pușcăriile politice ale comuniștilor, încarcerat ani buni la Aiud, după cum mi-a povestit, alături de câțiva generali ai Mareșalului și de preoți greco-catolici. Simt în vorba lui o undă de jale și mi-i închipui pe aceia, în celulă, povestind despre grozăviile trăite în război. „*Priviți-l pe acesta*”, mă trezește din uimire păr. Nifon, indicându-mi o altă țeastă, cu fața îngropată în lut. O privesc atent și văd că are o gaură în ceafă. „*A murit împușcat în cap!*” spune bătrânul și mă aplec să văd mai bine: gaura pe care o deslușeam părea făcută de glonte la ieșire, pentru că acesta smulsese așchii din os. „*După cum este așezat acesta e clar că cei de deasupra au fost aruncați în groapă la grămadă*” aud și-mi amintesc de mărturia unuia dintre bătrânii acestor sate, care văzuse cum trupurile soldaților au fost adunate în grabă de pe câmp, după trecerea frontului și așezate sistematic în gropi, la început, apoi aruncate pur și simplu, pentru că se descompuneau repede în căldura din iulie a acelui an, '41. Îl fotografiez și pe acesta și în ochi îmi sare fața altuia: dinți mari, din aur sclipesc în lumina scursă peste marginea gropii, în gura altei teste și simt că toată filozofia lumii, studiată de mii de ani, nu face cât această imagine, alăturare de tineri și vârstnici, oameni de rând sau înstăriți, simpli soldați și comandanți, înghițiți în același fel de pământ și de vreme, de uitarea neamului lor. Ies din groapă și caut cu ochii împrejurimile, unde absolut nici un semn nu ne indică locul celorlalte gropi comune. Fac fotografii în neștire, excitat nervos de această vecinătate a morții. Aveam să mă liniștesc doar rezemându-mă de troița adusă în toamnă, din Ardeal.

Călugării Nifon și Cassian, viețuitori lângă cimitir

*Părintele Nifon,
rugător la Dumnezeu
pentru sufletele
ostașilor români de la
Țiganca*

Numai puțin dacă sapi, dai peste osemintele celor căzuți pentru eliberarea Basarabiei

„Vedeți de ce este nevoie de gard?” îmi spune călugărul cel bătrân, apropiindu-se.
„Dacă ar fi gard am fi cu adevărat stăpâni aici, să lucrăm la amenajarea cimitirului, ca să nu ne mai necăjească animalele și oamenii cei răi. Vrem să facem aici și un lumânărar și să punem acolo și o candelă, care să ardă tot timpul, zi și noapte, nu numai acum, ci și

după ce n-oi mai fi eu aici". Îi privesc fața și încerc să văd pe ea urmele iernii prin care trecuseră cei doi călugări, mucenici la marginea tărâmului morții. „Părinte, cum ați rezistat peste iarnă aici?” îl întreb și-mi răspunde fără să clipească: „Odată ce-l avem pe Dumnezeu cu noi, nu ne gândim la căldură, la sănătate, la nimic, ci numai la El și El este cu noi. Nu simțim nici o greutate”. Îl ascult și îl cred, pentru că dacă nu ar fi fost așa, nu l-aș mai fi văzut viu. Totuși, mi-este greu să înțeleg, pe de-a-ntregul cum au rezistat, cu zăpada adunată de viscol lângă păturile în care dorm... „Noi, când era mai frig cântam pe psalmi. Cântam < Cu noi este Dumnezeu> și Dumnezeu o fost cu noi!”. „Trebuie să fi fost lungi nopțile de iarnă”, continui eu. „Nu, nu au fost lungi, pentru că dacă ne rugam, căutam să fie cât mai lungi ca să ne rugăm cât mai mult. Tot timpul ziceam așa <iute-î gerul, dulce-î Raiul!> Și-atuncea Dumnezeu ne dădea putere”. Iarăși îl cred. Îl ascult și îl cred și parcă vreau să împart cumva, cu el și cu tovarășul său de mucenicie aceste grozave încercări. Îmi reafirmă că procurarea apei este cel mai greu lucru în acel loc și mă bucur că le adusesem câteva baxuri de apă plată, măcar pentru câteva zile, o săptămână, să le ajungă. „Noi le mulțumim celor care ne trimit bucate, dar să știți că le mulțumim și celor care doar se gândesc la noi, care ne trimit o vorbă bună”. Cei doi călugări, Nifon și Casian, veniți dintr-o mănăstire unde au deprins o temeinică practică monahicească sunt vegetarieni. Mănâncă puțin, iar în post trăiesc doar cu o masă pe zi, și aceea frugală. Apa și-o procură foarte greu: există un izvor în apropiere, dar apa lui este nisipoasă, foarte greu de băut. În alt loc, la câteva sute de metri, există o cișmea, dar din ea curge o apă sulfuroasă, gălbuie, nicidecum bună de băut. Iar în sat cei doi călugări nu merg după apă, pentru a nu-i stârni pe bulgarii de acolo, ostili prezenței lor, temători că la marginea satului lor ar putea fi ridicată, cândva, o mănăstire. De altfel ei îi șicanează tot timpul pe călugării români, deși aceștia viețuiesc pe un teren care aparține Parohiei Cania, unde preot este părintele Burduja, venit tot din România, iubit mult de enoriașii săi.

Vine și părintele Burduja, între timp. În toamnă sfinția sa a adus un excavator și a început să sape ceva mai încolo, în deal locul pentru două chilii și un paraclis, în care să trăiască și să slujească cei doi călugări, dar și alții, care s-ar putea să mai vină acolo. Acum vizităm acea lucrare și vedem că mai trebuie puse ferestrele și ușile, să fie tencuită și părinții se vor putea muta în chiliile lor. „Peste ani, când românii vor veni în pelerinaj la Țiganca, construcția aceasta va fi un colț al muzeului” îi șoptesc d-lui Popa și mă aprobă zâmbind. Omul acesta, trecut și el de șaptezeci de ani, este un adevărat argint viu, cu o minte sclipitoare și cu inițiative neașteptate; îmi este limpede că a trecut prin multe în viață și a învățat să se descurce prin propriile forțe. „Părinte Vasile, să veniți săptămâna viitoare la București, pentru că vreau să vă dau încă 2 000 de dolari, să continuați această

lucrare” spune el și îmi amintesc că tot cu bani de la dânsul a început părintele construcția. Un american rămas român, îmi zic.

Luni am revenit la Țiganca, pentru un parastas în memoria ostașilor, pe care l-a oficiat părintele Vasile Burduja, împreună cu un preot venit din împrejurimi. S-au adunat la groapa comună și alți credincioși din Cania și cineva a făcut două turte de colivă. La sfârșit, tot la ideea lui Neculai Popa convenim ca părintele Vasile să găsească pe cineva care să confecționeze un capac de sticlă pentru groapa aceea, să rămână un fel de osuar la vedere, pentru cei care vizitează cimitirul. Trebuie făcut repede și lumânărilor, ca să ardă acolo permanent câte o lumânare. Și, peste toate, trebuie urgentată construcția gardului, să ferim locul de turmele de porci și de vite ale sătenilor. Proiectul este gata, ne spune părintele Vasile și convenim că cel mai bine este să-l facem din lemn, cu o fundație de ciment, pentru că solul este instabil. Va fi de lucru, nu glumă, zice cineva și are dreptate, pentru că avem de împrejmuit mai bine de două hectare de teren. Cum până acum autoritățile din România nu au dat semn că pot face ceva concret pentru Cimitirul Ostașilor de la Țiganca, rămâne tot în seama societății civile acest demers. Le spun oamenilor că la Bistrița am găsit oameni care vor să ne ajute cu materiale de construcții, cu lemn mai cu seamă și voi mai căuta astfel de resurse. Nu-mi iese din cap dorința năvalnică pe care o resimt de a vorbi concetățenilor mei despre acel loc, despre jertfa supraomenească, de mucenici a călugărilor Nifon și Casian. Oare am făcut destule fotografii? mă întreb și la întoarcere intru până la Mănăstirea Neamț și fotografiez gardul din lemn al acesteia și poarta de la intrarea în Seminar. Vom găsi oare ajutorul de care este nevoie pentru a face acel gard și o poarta din lemn, pe măsură, așa cum am văzut destule pe valea Someșului, la mine acasă? „Dumnezeu este cu noi” îmi amintesc vorba călugărilor supraviețuitori de la Țiganca...

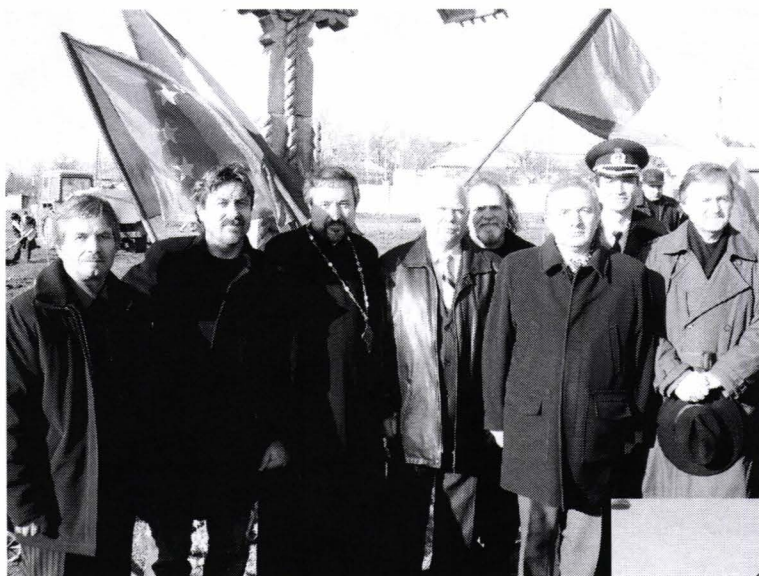
(Articol publicat de „Romanian Global News”, 16 martie 2005)

CRUCE ÎN BASARABIA

Într-o atmosferă de mare încărcătură națională și duhovnicească, joi, 29 noiembrie a fost sfințită Troița donată de Asociația Culturală România din inima mea Bistrița și Consiliul Mondial Român comunității din Ialoveni, Republica Moldova! La eveniment au participat ambasadorul României la Chișinău, Filip Teodorescu, oficialități ale Raionului și orașului Ialoveni, oameni de cultură, ziariști și un numeros public. Ceremonialul religios a fost oficiat de un sobor de preoți, reprezentând Mitropolia Basarabiei și Mitropolia Moldovei, reunirea lor în rugăciune aducând o strălucire minunată acestui moment duhovnicesc! Troița a fost amplasată în chiar centrul orașului Ialoveni, la intrarea în perimetrul rămas loc viran, de-a lungul anilor, dar în care se știe că sunt înmormântați 22

de ostași români, căzuți în luptele pentru eliberarea Basarabiei (1941) și al căror cimitir a fost ras de pe suprafața pământului de sovietici, pentru a fi dat uitării.

Patrioți români lângă Troița de la Ialoveni

Momentul sfințirii

Cereemonialul religios a durat circa o oră, fiind urmat de luări de cuvânt ale oficialităților prezente. În cuvântul său, ambasadorul Filip Teodorescu a plasat momentul în contextul eforturilor pe care românii din stânga și cei din dreapta Prutului le fac pentru a

se apropia. Preoții din cele două mitropolii ortodoxe, ale Basarabiei și Moldovei, au vorbit de comuniunea de credință și de nevoia de bună înțelegere și apropiere (menționându-se și contextul creat de invitarea, în aceeași zi, la București, în Sinodul BOR, a IPS Vladimir, Mitropolitul Moldovei). În ce le privește, oficialitățile Raionului Ialoveni și Primăriei Ialoveni au vorbit de încheierea perioadei în care memoria ostașilor îngropați în acel loc a fost uitată și de planurile existente la nivel local, de amenajare a cimitirului ostașilor români și a locului din preajma acestuia. S-a spus că se dorește construirea unei biserici în acel loc (Consiliul Local Ialoveni a și votat atribuirea terenului necesar Parohiei Ortodoxe cu Hramul Sfinții Brâncoveni, din cadrul Mitropoliei Basarabiei), dar și a unui parc de recreere a ialovenenilor și a oaspeților lor. Primul pas a fost făcut chiar joi, în finalul ceremoniei de sfințire a Troiței, când au fost sădiți mai mulți copaci, de o parte și de alta a Aleii Deputaților, care va duce de la strada până la intrarea în viitoarea biserică! Aleea Deputaților va marca, astfel, memoria celor 11 deputați din Ialoveni, membrii în Sfatul Țării, care au votat în 1918 Unirea cu România!

Moderatorul întregii ceremonii a fost scriitorul Andrei Vartic, al cărui bunic a fost primar în Ialoveni, fiind cel care a dispus amenajarea locului ca Cimitir al Ostașilor Români, în anii 1941-1945, până să fie dărâmat.

Iată cum Sfânta Cruce a început să „rodească” încă din prima zi în care a fost instalată în centrul orașului Ialoveni! În cuvântul meu am transmis gândul de bine al bistrițenilor pentru comunitatea din Ialoveni, membrilor și mi-am exprimat speranța că, pe viitor, tinerii căsătoriți la Ialoveni, la ieșirea din biserică vor depune câte un buchet de flori la Troița aceasta, dar și că va veni vremea ca un președinte român, aflat în vizită la Chișinău, să vină până la Ialoveni și să depună o jerbă de flori la Troiță, ca omagiu pentru jertfa tuturor ostașilor români căzuți pe teritoriul Basarabiei și înmormântați în glia acestui pământ sfânt, pentru toți urmașii lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș!

Orașul Ialoveni se află la mai puțin de 10 km de Chișinău și are circa 18 mii de locuitori. În ultimii ani s-a discutat aprins în legislativul local privitor la soarta osemintelor ostașilor români înmormântați într-un loc din centrul orașului, deoarece existau câteva oferte ale unor investitori de preluare a aceluși teren. Fostul primar comunist al orașului era pentru strămutarea osemintelor ostașilor români altundeva, în afara localității, pentru a face loc unor blocuri de locuințe și unui centru comercial. După alegerile locale în primăvara acestui an, în noul legislativ local au venit mai mulți consilieri ai partidelor pro-românești, care au autorizat amplasarea Troiței donate de ASCRIM și CMR în memoria ostașilor români căzuți pentru eliberarea Basarabiei, între 1941 și 1945. Troița sfințită joi a fost făcută de meșterul maramureșean Ioan Bența, din Bârsana și s-a impus, imediat, ca o piesă arhitectonică de mare atracție în centrul orașului Ialoveni.

(Articol publicat de „Mesagerul de Bistrița-Năsăud” în 01.12.2007)

ISTORIA NU TREBUIE ÎNGROPATĂ SUB CENTRE COMERCIALE

Vineri, 3 iunie, la o zi după comemorarea Zilei Eroilor la Cimitirul de Onoare de la Țiganca și în alte locuri din Republica Moldova, unde s-a reușit amenajarea locurilor de veci ale ostașilor români, la Chișinău a avut loc o dezbatere publică privind soarta unui alt mare cimitir militar. Este vorba de fostul Cimitir de Onoare din capitala moldoveană, cunoscut și ca Cimitirul Eroilor din Sectorul Botanica, în care sunt înmormântați militari din mai multe țări europene: români, ruși, austrieci, cehi, francezi, greci, polonezi etc., căzuți în lupte, în cele două războaie mondiale. Cei mai mulți dintre ei în prima conflagrație mondială, autoritățile românești amenajând acest Cimitir de Onoare încă în perioada interbelică. Cimitir dezafectat apoi de sovietici și „valorificat” în anul 2007 de guvernul comunist al Republicii Moldova, care a vândut terenul unui investitor comercial și imobiliar.

Inițiativa dezbaterii publice de vineri a aparținut Consiliului Mondial Român, organizație a românilor de pretutindeni, cu sediul în Los Angeles, care în ultimul deceniu s-a preocupat îndeaproape de problematica fostelor cimitire ale ostașilor români din Basarabia. Cazul Cimitirului Eroilor din Chișinău este unul particular și spune multe despre modul în care autoritățile statului moldovean au înțeles să respecte convențiile internaționale referitoare la domeniul cimitirelor și monumentelor militare de pe teritoriul său. Subiectul a fost scos la lumină în urmă cu un deceniu de doi foști militanți pentru drepturile omului din Republica Moldova, Gheorghe Ghimpu și Vadim Pirogan, decedați între timp, și readus în actualitate de jurnalista Angelina Olaru. Datele investigației jurnalistei moldovene le folosesc și eu în acest articol.

Zona Sectorului Botanica din Chișinău este una relativ centrală în capitala Moldovei, dacă este să ne raportăm la Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, socotit inima ei. Dacă ai vreo treabă pe acolo ți se dă ca reper Centrul Comercial Jumbo, foarte vizibil, în funcție de care te orientezi și cauți ceea ce te interesează. Împreună cu Mihai Stan și Nicu Popa, președintele, respectiv secretarul general al CMR am descoperit acel loc vineri, 3 iunie, pregătindu-ne să participăm la slujba de pomenire a eroilor înmormântați în acest loc. Știam din presă că acel centru comercial fusese ridicat în ultimii ani, după ce în anul 2007 guvernul comunist al Republicii Moldova „reușise” să vândă 1.87 ha de teren din fostul Cimitir al Eroilor unei firme româno-moldovene, „Buicani Real Estate Holding” srl cu suma de 70 de milioane de lei (moldovenești), considerată mare pentru afacerile din țara vecină. Dar, cum a ajuns terenul unui cimitir militar în situația de a putea fi vândut ca teren „liber, fără construcții”?

Cimitirul Eroilor din Chișinău a fost înființat în anul 1918. În anul 1925 Societatea Cultul Eroilor din Chișinău a strămutat osemintele militarilor căzuți în război, din mai

multe zone ale Basarabiei, provincie românească unită cu țara, la 27 martie 1918, în acest loc. Era vorba de militari din mai multe armate europene beligerante: România, Rusia, Franța, Austria, Slovacia și Polonia. În anul 1942 locul a fost vizitat de Regele Mihai I, împreună cu regina-mamă Elena. Într-un excelent articol de investigație, „Comerț cu suflete moarte”, jurnalista moldoveană Angelina Olaru citează un studiu realizat în anul 1999 de cercetătoarea Maria Isaev, în care Cimitirul Eroilor este descris folosind surse ale vremii: „Doi piloni înalți a câte zece metri domină o piață semicirculară vastă, înconjurată de ziduri și ornamente, deschide o largă alee în amfiteatru. Pe crestele pilonilor străjuiesc doi vulturi uriași, de o impresionantă execuție. Aleea duce prin o serie de scări largi și pietre în mozaic sus la capelă, care domină împrejurimile”. Ce a rămas din ceea ce a fost spun imaginile...

*Poarta de acces în
Cimitirul Eroilor*

*Oare ce simte acest om,
cu suflet de militar?*

*Centru Comercial
ridicat peste
mormintele unui
cimitir internațional*

Așa cum s-a întâmplat cu toate cimitirele ostășești din Republica Moldova, după al Doilea Război Mondial, Cimitirul Eroilor din Chișinău a fost demolat de puterea sovietică în anul 1959. În locul său a fost construit un Spital TBC, demolat și acesta în anul 2007. Între timp se așternuse uitarea peste destinația de facto a locului: aceea de cimitir militar.

După vânzarea locului către un investitor economic, societatea civilă moldovenească a luat atitudine. Însă zecile de adrese trimise autorităților de stat nu au reușit să schimbe nimic privitor la situația juridică a terenului, după încheierea tranzacției din 2007.

Despre ce este de făcut acum, pentru salvarea Cimitirului Internațional al Eroilor din Chișinău s-a discutat vineri, la dezbaterea publică inițiată de CMR. Dezbateri la care au fost invitate și oficialitățile ambasadelor din țările care au militari înhumați în Cimitirul Eroilor, dar care au ignorat evenimentul. În primul rând a atras atenția absența reprezentării Ambasadei României la Chișinău, întrucât în discuție este un mare Cimitir al Eroilor ridicat de autoritățile române, după cum a observat în luarea sa de cuvânt Nicu Popa, din Los Angeles. Au reacționat însă bisericele: Mitropolia Basarabiei și Biserica Romano-Catolică din Chișinău și-au trimis preoți la Cimitirul Eroilor, pentru a săvârși creștinescul parastas, când este vorba de eroi. A venit și viceprimarul Chișinăului, Nistor Grozavu, care ne-a declarat că „rămâne o enigmă și pentru mine cum a fost posibilă vânzarea acestui loc, fiindcă se cunoștea că aici a fost un cimitir militar. Ulterior, noi am invitat agentul economic la discuții, pentru a soluționa această problemă. I-am propus un schimb de terenuri și sper ca împreună cu guvernul de acum al Republicii Moldova să ajungem la un rezultat pozitiv. Pentru că noi, Primăria Municipiului Chișinău vrem să reamenajăm Cimitirul Eroilor, să ridicăm aici un monument al eroilor”.

Ne dorim să trăim și să vedem acest lucru, despre care credem că este posibil, după ce în urmă cu patru ani s-a amenajat Cimitirul de Onoare de la Țiganca. La Chișinău, însă, este vorba de o lucrare mult mai amplă, pentru realizarea căreia municipalitatea locală ar trebui să investească resurse financiare peste puterile sale. Credem că statul român trebuie să se implice în acest proiect și să atragă și celelalte state, care au militari înhumați în acest loc. Pe de altă parte s-ar putea să conteze pentru realizarea acestui proiect și cine va fi viitorul primar al Chișinăului, după alegerile locale din 5 iunie. Viceprimarul Nistor Grozavu a exprimat poziția primarului Dorin Chirtoacă, creditat cu șanse reale de a fi reales, ca reprezentant al forțelor democratice, pro-europene. O eventuală revenire a comuniștilor în prim-planul administrației municipale din Chișinău ar putea însemna exact contrariul!

(Articol publicat de „Mesagerul de Bistrița-Năsăud” în data de 05.06.2011)

IEROMONAHUL ANTONIE BĂZNOG (1866-1929) DIN SÂNGEORZ-BĂI

Alexandru DĂRĂBAN

Viața bisericească din Parohia Ortodoxă Sângeorzul Român (Sângeorz-Băi) se înscrie în tumultul întregii vieți din Transilvania cu toate greutățile și suferințele prin care a trecut întreaga Biserică Ortodoxă de pe aceste meleaguri.

După unirea cu Biserica Romei, satele românești din Țara Năsăudului au fost supuse, mai tot timpul, multor șicane din partea autorităților locale, atât administrative cât și bisericești. Unul dintre fenomenele generate de această „*mișcare politică și religioasă*” a autorităților administrativ-bisericești romano-catolice din Transilvania au fost emigrările, în masă, în Bucovina și Moldova. Acest fenomen al emigrării a avut un caracter permanent și continuu până la 1918.

O anumită „*ușurință și ajutor*” în a emigra, în masă, se datorează și așezării din punct de vedere geografic a Sângeorzului Român. Se învecina cu Maramureșul, cu acces prin Valea Cormăii, iar distanța până la granița cu Bucovina era înjur de 40 de kilometri, prin Pasul Rotunda sau prin Pasul Grădinița.

În mod sigur, din Sângeorzul Român, au emigrat în Bucovina sau Moldova, spre a se călugări, ca și mulți alții din această zonă, și cei doi frați: Bâznog Alexandru și Bâznog Ioan. Acești doi frați s-au călugărit, primul luându-și numele de Antonie, iar cel de-al doilea, de Ioachim.

Antonie, pe numele de botez Alexandru, s-a născut în 14 august 1866 în Sângeorzul Român, din părinții Roman Bâznog, plugar, în vârstă de 24 de ani și Maria Gagea, de 26 de ani, femeie de plugar. Locuința lor figura „Peste Apă” la numărul 199¹.

În statul de serviciu al evidențelor Episcopiei Ortodoxe din Cluj din anul 1929 reiese faptul că în anul 1902 era monah plecând la Muntele Athos unde a stat opt luni, perioadă în care la 17 martie 1902 este hirotonit preot de către arhiereul Ilarion la Mănăstirea Stavronechita, apoi se reîntoarce în țară ca ieromonah. Până la 15 octombrie 1919 a stat fără funcțiune la casa proprie din Sângeorz-Băi.

Arhivele păstrează o adresă a acestuia către Mitropolia Ortodoxă din Sibiu, încă din anul 1919, în care părintele Antonie Bâznog trimite un proces-verbal cu numele și iscăliturile unor locuitori din Sângeorzul Român, în care s-a decis înființarea unei Parohii

¹ Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale (de acum încolo D.J.B.N.A.N.), *Matricola botezaților din Sângeorzul Român*, poz. 65, fond 62 privind Vicariatul Rodnei (1812-1948).

Ortodoxe. Mitropolia recomandă, ca pentru a aproba demersul, să se țină un nou sinod local în care să se aleagă Comitetul și Epitropia conform Statutului Organic, fără a alege în aceste corporații femei. Tot în acest sinod să se statornicească suma cu care va putea contribui parohia la susținerea parohului. Toate acestea au rămas în stadiu de proiect până la reîntoarcerea acasă a celui alt frate, ieromonahul Ioachim².

A funcționat ca administrator parohial în Săcelul Maramureșului (aparținând de Protopopiatul Dej) de la 15 octombrie 1919 până la 28 decembrie 1922. Începând cu această dată slujește în parohia Feiurd-Pădureni până pe la 1929, după care se mută în Chinteni unde a slujit până la trecerea la cele veșnice³.

În cele ce urmează vom prezenta activitatea sa misionar-pastorală desfășurată în parohiile unde a slujit.

Parohia Săcel (Maramureș)

Activitatea ieromonahului Antonie Bâznog s-a desfășurat începând cu anul 1919 până în anul 1922⁴. Parohia ortodoxă din Săcel funcționa „încă de prin anii 1908-1909 cu circa 1.000 de suflete, reveniți la Ortodoxie”. Într-o adresă către Ministerul Cultelor și Artelor era adus la cunoștință că „în această localitate mărișoară cu 3.000 locuitori nu aveau decât o capelă instalată în casa unde locuiește preotul. Toate stăruințele credincioșilor de a zidi o biserică solidă au fost zădărnice de guvernul maghiar și organele lui, ca să nu putem prinde rădăcini. Acum că Dumnezeu ne-a ajutat să ajungem zilele de fericire pentru biserica noastră, am reluat lucrurile pentru zidirea unei biserici. Vă rog să binevoiți a ne acorda spre acest scop un ajutor care stârni simțul de jertfa al credincioșilor tari și neclintiți în legea lor străbună”. O copie a acestui demers a fost făcut și către Consistoriul de la Cluj al cărui președinte era arhimandritul Nicolae Ivan, care au hotărât acordarea sumei de 5.000 de lei⁵.

Parohia era fără preot încă din anul 1919 „de când părintele Alexandru Ciocaș s-a depărtat din comună” făcându-se demersuri la Consistoriul Arhiepiscopiei și către protopopul Teodor Herman. Credincioșii recunoșteau că-i era foarte greu părintelui Antonie pentru „câte avem de lipsă nici nu-i cu putință”⁶.

² Arhiva Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului (A.A.V.F.C.), fond III 1-8/1919 și 83/III. 12/1924.

³ *Ibidem*, Stat de serviciu certificat la 1 noiembrie 1929.

⁴ *Ibidem*, Actul nr. 1488/1922 eliberat de Primăria Săcel și Atestatul nr. 62/1922 al Parohiei Dragomirești.

⁵ *Ibidem*, Actul cu nr. 2952/2751 din 28.X. 1921 și Copie după această cerere nr. 56945/1921.

⁶ *Ibidem*, Adresa către Consistoriul Arhiepiscopiei Cluj din 17 mai 1921 semnată de Vasile Magdău,

Slujirea în această parohie n-a început sub cele mai bune auspicii întrucât prim-pretorul plasei Iza „ațâța” populația împotriva călugărului și-i îndemna să-l întrebe de cine a fost trimis să administreze această parohie. Aceste probleme au fost aduse la cunoștință Consistoriului de la Cluj, la data de 20 decembrie 1920, de un grup de credincioși (Cozma Câmpan, Toader Magdău, Ion Danci, Dumitru Magdău, Andrei Tomoioagă, Toader Danciu, Dumitru Bizeu, Ioan Magdău, Niculai Danci, Vasile Magdău, Ioan Bumaru ș.a), aceștia precizând că „poporul este foarte mulțumit cu părintele Antonie Bâznog de cum slujește cele bisericești în interesul poporenilor din loc”⁷.

Primele reclamații le face preotul din Dragomirești, Pavel Moldovan, care-l acuza pe ieromonah că „reduce slujbele și abate poporul, le face mai ieftin, că vrăjește și caută de noroc în zodii, predici nu face la popor că nu-l interesează decât punga”. Amintea că în comună au fost preoți distinși care țineau conferințe religioase și recomanda ca să aflu un preot cu „calificațiune mai mare” că dacă „poporul mai deștept văzând că nu le mai trimiteți preot, în scârba lor sufletească merg la biserica greco-catolică”⁸. În urma acestor reclamații este trimis în Săcel pentru a face o anchetă ieromonahul Damian Stănoiu⁹ care constată că „locuitorii doresc să aibă un preot cult și mai ales să se statornicească acolo” și că „ieromonahul Antonie Bâznog prin felul său de a se purta a reușit să-și câștige simpatia întregului județ al Maramureșului, fără deosebire, aducând prin aceasta mare serviciu cauzei ortodoxe mai mult decât oricare preot ce a trecut pe la Săcel”¹⁰.

Greutățile vor continua și pe parcursul anului 1922, în timp care s-a produs un incendiu la biserică, fiind acuzat că el a fost vinovat pentru cele întâmplate. Urmează alte acuze care vor duce la mutarea ieromonahului, de către episcopie, undeva în apropierea Clujului.

Danci Ioan, Todor Magdău, Magdău Ștefan.

⁷ *Ibidem*, Actul din 20 decembrie 1920.

⁸ *Ibidem*, Actul nr. 92/1921.

⁹ Damian Stănoiu, ieromonahul (prozatorul de mai târziu), cu numele de mirean Dumitru Stănoiu s-a născut la 3 aprilie 1893 în comuna Dobrotinet, Județul Olt și a murit în București la 8 iulie 1956. După multe peregrinări și ezitări (biografia lui având multe puncte comune cu cea a scriitorilor Panait Istrati și Tudor Arghezi), Damian Stănoiu intră în mănăstire „nu pentru a căuta sfinți în viață sau împins de un surplus de credință”, ci pentru a pune capăt sărăciei care îl măcina de mai mulți ani. Pentru scrierile sale anticlericale va fi mai târziu caterisit. Ultimii ani din viața sa i-a consacrat revederii întregii opere, pentru ediții definitive, și redactării amintirilor (vezi Damian STĂNOIU, *Nuvel și romane*, prefață de Ion Nistor, București: Cartea Românească, 1987, nota 1, p. V.)

¹⁰ A.A.V.F.C., Actul privind ord. Nr. 2966 bis/1921.

Parohia Feiurd-Pădureni

Spre sfârșitul anului 1922 îl găsim pe ieromonahul Antonie Bâznog în apropierea Clujului, în Feiurd-Pădureni, unde nu exista decât o casă de rugăciune. Datorită trecerii a unei majorități de credincioși de la greco-catolici la greco-orientali (ortodocși), serviciul religios se săvârșea alternativ de către preotul greco-catolic și cel ortodox. Credincioșii trecuți la ortodocși și-au exprimat dorința ca să se facă serviciul separat în altă casă rugând pe ieromonahul Antonie să intervină la Episcopie pentru o rezolvare favorabilă¹¹.

Cert este că în data de 12/25 noiembrie 1923 părintele dr. Sebastian Stanca anunța Episcopia că a îndeplinit încredințarea „de a săvârși sfințirea bisericii din Feiurd-Coadă Feleacului, fiind de față părintele Bâznog și poporul din amândouă cătunele”¹². Până în anul 1925 au continuat lucrările de pictură, când la 18 octombrie a avut loc „sfințirea bisericii celei noi. A fost o zi de rară sărbătoare. Parohia aceasta formată abia de trei ani din credincioși uniți întorși la biserica noastră, a făcut eforturi demne de toată lauda ca să-și ridice o biserică modestă, dar frumoasă și încăpătoare. Deși s-au pus piedici nenumărate din partea uniților din comuna centrală, însuflețirea și abnegațiunea credincioșilor noștri săraci, dar cinstiți, a biruit toate greutatea și în scurtă vreme de doi ani au săvârșit o adevărată minune ridicând o biserică impunătoare, care ar putea face față oricărei alte parohii similare. Jertfele de bani și material, cu lucrul palmelor și căraușitul le-am văzut răsplătite în Duminica trecută, când a descins în parohie P.S. Sa Episcopul nostru Nicolae, cu membrii Consistoriului, preoții din jur și corul teologilor noștri, ca să sfințească locașul de închinare. P.S. Sa, însoțit de primpretorele plasei d-l I. Moceanu, a fost întâmpinat la marginea satului de tinerimea din parohie cu cântarea „Împărate ceresc”, la biserică, de popor în frunte cu preotul locului ieromonahul Antonie Bâznog, care binecuvântează cu multă căldură pe P.S. Sa. După actul sfințirii se săvârșește Sfânta Liturghie, la sfârșitul căreia P.S.Sa rostește o înălțătoare cuvântare, în care aduce mulțumiri preotului, comitetului parohial și credincioșilor care au jertfit cu trudă și osteneală ca să desăvârșească lucrul început, iar poporului îi dă sfaturi înțelepte de pace, bună-înțelegere și dragoste frățească, ferindu-se de toate relele care caută să-i tulbure sufletul. La acest act a luat parte intelectualii și popor mult și din comunele greco-catolice din jur care a rămas adânc impresionat de frumoasa serbare a acestei zile. După serviciul divin poporul a fost stropit cu apă sfințită și i s-a împărțit anafură, iar oaspeții s-a întrunit la o masă comună, după care P.S.Sa, cu suita, s-a întors la Cluj.

¹¹ *Ibidem*, Proces-verbal întocmit de ieromonahul Antonie Bâznog la 28. VI. 1923.

¹² *Ibidem*, Actul nr. 1 /141 din 27 noiembrie 1923 din 27; Vezi și Simona VLASA, *Icoanele impușcate*, interviu realizat cu părintele Simeon Cristurean, în „Renașterea”, Anul XXI, Cluj-Napoca, 2010, nr. 3(239), p. 8.

Laudă și cinste se cuvine bravilor noștri credincioși din Feiurd-Pădureni pentru marea însuflețire cu care au știut să înfăptuiască acest locaș de închinare lui Dumnezeu, fapta lor o punem ca pildă vrednică de urmat tuturor preoților și parohilor acelora a căror biserici dărăpănate de vreme așteaptă înnoire pentru învierea cuvântului Evangheliei. Biserica din Feiurd-Pădureni dă dovadă că acolo unde este zel apostolic și voință de fier, nu lipsește nici puțința de a săvârși fapte mărețe și plăcute lui Dumnezeu¹³.

În perioada 1927-1929 părintele a fost subiectul unei instigări din partea a trei oameni din sat, Augustin, Aurel și Gheorghe Pop (veri). Aceștia (în numele tuturor locuitorilor?) au formulat o plângere către Episcopie în care părintele Antonie era acuzat că „face serviciul noaptea, fără cantor. În acest interval s-a furat din biserică actul comemorativ, că în biserică se țin obiecte străine într-o ladă...”. În continuare îl acuzau pe părinte că „în loc să dea sfaturi bune de mângâiere ca un părinte sufletesc și să fie între popor, își face datoria după cum îi taie capul...”. Cei trei rugau Episcopia ca „acest părinte să fie schimbat în cel mai scurt timp...”¹⁴.

Totuși au fost creștini din sat care au dat de veste de intenția celor trei privind reclamarea părintelui. Aceștia au trimis un memoriu (înaintea celor trei) către Episcopie luându-i apărarea, acuzându-l pe Augustin Pop că era beat, acesta repezindu-se iute la părinte spunându-i să se dezbrace de straiile cu care a slujit. Augustin Pop s-a certat în fața bisericii cu poporul afirmând că nu mai este nevoie de acest „popă”. Poporul, tot, a strigat: „Ție nu ți-a fi, dar ni-a fi nouă popă”. Credincioși care-l apărau pe părinte rugau forurile superioare bisericești să-i excludă pe cei trei din comitetul parohial și să fie aleși alții în locul lor deoarece numai cei trei sunt împotriva părintelui¹⁵.

Protopopul Vasiu al Clujului, conform dispozițiilor date de Episcopie, s-a deplasat la Feiurd-Pădureni făcând o inspecție amănunțită datorită intrigilor contra părintelui Băznog care mocneau de multă vreme. „În Sfântul Altar – menționa părintele protopop – totul era în bună regulă... Nici nu-i aduce vreo învinuire altcineva decât cei trei veri:

Augustin, Aurel și Gh. Pop... Pentru a-i prezenta în lumină adevărată prezint deci două rapoarte ale oficiului parohial, iar în detaliu îmi iau voie a arăta următoarele: Pop Augustin a manipulat până în 1927 toate averile parohiei (50 iugăre), dar în așa chip încât în fiecare moment l-aș fi putut da pe mâna Parchetului, folosind banii parohiei ca pe ai săi... I-am luat dreptul oricărui amestec în administrare și de aici necazul, creând felurite neajunsuri, încât a scandalizat toată parohia. De un an de zile cer mereu credincioșilor să

¹³ „Renașterea”, Anul III, nr. 43, Cluj, 25 octombrie 1925, p. 5.

¹⁴ A.A.V.F.C., Actul din 17 decembrie 1928.

¹⁵ *Ibidem*, Actul nr. 40/7 decembrie 1928.

fie scos Augustin Pop din consiliul parohial, trăind în concubinaj, dar am căutat să potolesc indignarea unanimă. Când a început însă zidirea casei parohiale, credincioșii au văzut sabotarea lucrărilor din partea celor ce se cheamă Pop... Ce au făcut apoi acești oameni cu preotul lor se vede din rapoarte. Au pretins deci, credincioșii, schimbarea consiliului parohial vechi și au ales la 27 ianuarie a.c. un alt consiliu... Cantorul Câmpeanu, vinovat de tovărășia cu cei odioși, a fost și el înlocuit, căci el a funcționat până acum numai ca tolerat, dar nu numit. Nou alesul Șutea Vasile e un bun cântăreț și a avut slujba de cantor în mai multe parohii. Schimbările făcute la 27 ianuarie a.c. fiind legale și mai ales în interesul urmării oricărei nelinești din parohie le propun spre aprobare”¹⁶.

În 14 mai 1929 părintele Antonie era mutat în parohia Chinteni, acest lucru reieșind dintr-o adresă a Protopopiatului Clujului în care învățătorul Mihai Sabău și-a depus cererea de hirotonire pe cale extraordinară și numirea de administrator parohial în această parohie¹⁷.

În 4 septembrie 1929, printr-o adresă către Episcopie, „întreaga parohie Feiurd-Pădureni a adus cele mai călduroase mulțumiri părintelui Bâznog pentru ajutorul dat parohiei” propunând Episcopiei „recompensarea activității”¹⁸.

În ceea ce privește biserica, în anul 2010, prin stăruința părintelui paroh Simeon Cristurean, care a primit o finanțare de la Ministerul Cultelor, au început lucrările de restaurare și refacere a bisericii. Când au început lucrările – mărturisește părintele Simeon – a găsit ceva ce l-a șocat: „găuri pe icoanele de pe tâmplă, de pe iconostas și de pe boltă”. Acestea purtau stigmatul războiului din 1944, când pe dealul Pădurenilor a avut loc o bătălie¹⁹.

Ca o completare a activității părintelui Antonie în această parohie, s-a găsit în evidențele Protopopiatului Cluj un tablou din care reieșea că în anul 1926 administra și parohia Câmpenești (Câmpenești-Coada Feleacului?)²⁰.

După aceea parohia Feiurd-Pădureni a fost administrată tot de părintele Antonie până la numirea unui preot titular pentru această parohie, după care a fost transferat la parohia Chinteni cu începere de la 1 ianuarie 1930²¹.

¹⁶ *Ibidem*, Actul din 7 februarie 1929.

¹⁷ *Ibidem*, Actul nr. 583/1929.

¹⁸ *Ibidem*, Actul nr. 995/1929.

¹⁹ Simona VLASA, *art. cit.*

²⁰ A.A.V.F.C., Actul nr. 3290/28. IV. 1927.

²¹ *Ibidem*, Actul Ministerului Cultelor nr. 249444 – 25 februarie 1930.

Parohia Chinteni

Începând cu 1 ianuarie 1930 se solicită recunoașterea ca preot pentru Parohia Chinteni a ieromonahului Antonie Bâznog, care fusese numit mai înainte pentru Parohia Libotin II, dar este revocată această numire, cunoscându-se primul paroh al noii Parohii Ortodoxe, reînființate în anul 1929, în persoana acestui călugăr. Acesta a desfășurat o intensă activitate pastoral-misionară în rândul credincioșilor, timp de nouă ani, până în 1939, când la data de 25 februarie trece la cele veșnice. Activitatea lui se desfășura între rugăciune și muncă, străduindu-se să vadă cât mai repede ridicată biserica, alergând pretutindeni pentru a strânge fonduri în acest scop.

Slujbele erau săvârșite în localul școlii. În această perioadă se desfășurau diverse activități cu tinerii care erau îndrumați de învățător, care era ortodox, în aceeași sală unde se săvârșea Sfânta Liturghie, fapt pentru care credincioșii uniți în frunte cu preotul provoacă disensiuni între credincioșii ortodocși și rugau să se intervină, prin intermediul notarului din sat, la Episcopia Ortodoxă ca să se oprească aceste lucruri²².

Primul gând al părintelui Antonie, la sosirea în această parohie, a fost acela de a construi biserica atât de necesară pentru credincioșii ortodocși. A început demersurile la Episcopie pentru demararea lucrărilor. Pentru acest lucru P.S. Sa Episcopul Nicolae I-a împuternicit pe arhitectul episcopiei dr. Leo Bohățel ca în data de 22 iunie 1930 (duminică) să se deplaseze la Chinteni spre a da „informațiuni de cum să fie așezată biserica ce se va edifica și să întocmească un deviz după planul întocmit de domnia-sa și să fie acceptat de oameni, dar să nu fie costisitor”²³. Consiliul Eparhial din Cluj emite o publicație de licitație pentru darea în întreprindere a lucrărilor de zidire a Bisericii ortodoxe române din Chinteni pentru ziua de 30 august 1930, ora 10²⁴. Licitația este câștigată de Lapoși Andrei și Horvath Abel din satul Chidea, comuna Borșa (jud. Cluj), aceștia, imediat, începând construirea bisericii²⁵.

Paralel cu demersurile pentru construirea bisericii s-au declanșat lucrări de amenajare a cimitirului, fapt pentru care la 12 ianuarie 1930 are loc sfințirea acestuia. În oficiosul Episcopiei a fost publicat un comunicat că „sfințirea a avut loc în prezența unui public numeros... Cum în această comună avem credincioși numai de un an încoace, prin revenirea la legea străbună de la uniți, parohia stă sub organizare prin viul interes ce-l poartă Prea Sfințitul nostru episcop față de toți fiii săi sufletești. Parohia a fost

²² Pr. Simion ABRAHAM, *Monografia satului Chinteni*, cu un „Cuvânt înainte” de Pr. Prof. Univ. Dr. Alexandru MORARU, Cluj-Napoca: ART-Vision, 2004, p. 150.

²³ A.A.V.F.C., Actul nr. 4586 din 21 iunie 1930.

²⁴ „Renașterea”, Anul VII, Cluj, nr. 34, 24 august 1930, p. 7.

²⁵ Pr. Simion ABRAHAM, *op. cit.*, p. 151.

împroprietărită cu loc pentru biserică și în curând se va înălța acolo un măreț locaș al măririi lui Dumnezeu. În timpul din urmă parohia a primit un loc propriu pentru cimitir. Sfințirea cimitirului – a cărui act a premers săvârșirii Sfintei Liturghii – s-a făcut de părintele protopop misionar eparhial Gh. Oprean, asistat de părintele Cioare de la Episcopie și ieromonahul Antonie Bâznog, administrator parohial în Chinteni. După săvârșirea Sfintei Slujbe, părintele misionar a rostit o instructivă cuvântare ascultată cu mult interes din partea poporului adunat. Bătrânii încărunțiți de vremuri, abia ajung să cunoască adevărul, că singura biserică, care a păstrat neschimbată învățătura de credință și legea dată de însuși Fiul lui Dumnezeu, a fost și este Biserica Ortodoxă. Poporul drept-credincios a rămas vădit emoționat, iar delegații Episcopiei s-au întors satisfăcuți că li s-a dat ocaziune prielnică de a răspândi lumina adevărului și de a mângâia sufletele renăscute din Chinteni²⁶.

Biserica a fost ridicată într-un timp scurt astfel că a avut loc o sfințire provizorie. Această sfințire tânosire „s-a săvârșit în ziua de Duminică 6 decembrie 1931 prin delegatul Prea Sfinției sale, preotul Ioan Cociuban (Cociubaru?), asistat de diaconul Vasile Bogdan și ieromonahul Antonie Bâznog. Răspunsurile liturgice au fost date de clericul Pavel Dabu și cântărețul Dumitru Comșa de la Episcopie și un grup de tineri și fete, instruiți de cantorul din Chinteni. Preotul Cociuban a rostit o frumoasă cuvântare, împărtășind credincioșilor binecuvântarea Prea Sfinției Sale. A lăudat în mod special jertfa de peste 100.000 de lei adusă de cuviosul ieromonah Antonie Bâznog, pentru ridicarea și înfrumusețarea acestei biserici. E o faptă într-adevăr vrednică de laudă. Acesta este al doilea călugăr, după ieromonahul Vasile Luncanu din Piatra-Fântânelelor (azi, județul Bistrița-Năsăud), care face o nouă danie, așa de însemnată cum a făcut și la Feiurdeni²⁷.

În septembrie 1932 protopopul Vasiu al Clujului solicită Episcopiei sfințirea bisericii din Chinteni, care e terminată și înzestrată cu cele strict necesare²⁸. Despre acest eveniment în „Renașterea” se scriau următoarele: „Vremea ploioasă ce ține de câteva zile ne-a făcut să plecăm indispuși, încredințați că mica serbare a sfințirii bisericii din Chinteni ne va fi stânjenită și urâtită de vreme. Până acolo a plouat cu întreruperi. O negură ivită în zare și un ochi de cer ne-au dat puțină speranță. Speranța ca prin minune s-a realizat și-n mai puțin de un ceas după sosirea la biserică a Prea Sfinției Sale dr. Ioan Stroia, episcopul armatei, mandatarul episcopului nostru, cerul s-a înseninat și din noroasa ziua, Duminică 30 octombrie s-a transformat într-o prea frumoasă zi de toamnă.

P. S. Episcop Ioan, după ce a trecut pe sub o poartă triumfală frumos împodobită și

²⁶ „Renașterea”, Anul VIII, Cluj, nr. 4, 26 ianuarie 1930, p. 6.

²⁷ *Idem*, Anul IX, Cluj, nr. 51, 13 decembrie 1931, p. 2.

²⁸ Pr. Simion ABRAHAM, *op. cit.*, p. 151, apud A.A.V.F.C., Actul nr. 1067/1932.

cu inscripția „Bine este cuvântat cel ce vine în numele Domnului”, în fața bisericii – încă în picuri de ploaie – a fost întâmpinat de către protopopul VasIU, preoții Atanasie Popa, inspector școlar, Ioan Cioară, casier eparhial, diacon Vasile Bogdan, preot Titus Bonini și ieromonahul Antonie Bâznog, preotul locului, d-l notar Rogojanu și un grup mărișor de credincioși. Cuvântul de salut l-a rostit ieromonahul Antonie, exprimându-și bucuria că a sosit și această zi de mare sărbătoare pentru poporul drept-credincios de aici... Un simțit cuvânt de binevenire rostește și notarul comunei.

Prea Sfinția Sa a început slujba sfințirii, care decurge cu toată solemnitatea. Asistența tot crește, încât la intrare biserica devine neîncăpătoare. Slujba Sfintei Liturghii devine și mai înălțătoare prin răspunsurile date de corul Academiei Teologice sub conducerea prof. dr. Vasile Petrașcu. În cursul Liturghiei a fost hirotonit preot diaconul Traian Nicola.

La sfârșit P.S. Episcop Ioan rostește o frumoasă predică pe înțelesul ascultătorilor, reliefând donațiile și contribuțiile din care s-a ridicat acest sfânt locaș. Consiliul eparhial și îndeosebi ieromonahul Antonie Bâznog, care a jertfit până acum 120.000 de lei, apoi contribuția în natură a mănunchiului de credincioși care au făcut 600 de cărașii și muncă cu brațele.

A urmat stropirea cu apă sfințită și miruirea credincioșilor.

Ieșiți din biserică toți radioși ca și vremea frumoasă, care e comentată ca o minune provocată de însăși sărbătoarea sfințirii, contemplăm biserica frumușică la înfățișare și așezată la loc bun.

Toți oaspeții în frunte cu P. S. Ioan sunt invitați la o masă comună dată de parohieni în casa frunțașului Mureșan, fost primar și epitrop. La sfârșitul mesei se țin vorbiri din partea P. S. Ioan, preotului Bonini și d-l notar Rogojanu.

La ora două și jumătate ne-am reîntors la Cluj cu impresia precisă că prin această biserică credincioșii, reveniți la legea strămoșească, din Chinteni se vor tot înmulți formând cu timpul o puternică parohie în imediata vecinătate a Clujului²⁹.

Tot în timpul păstoririi părintelui ieromonah Antonie Bâznog, prin contribuția Centrului episcopal și a credincioșilor de aici, s-a ridicat casa parohială care există și astăzi, care în decursul timpului a suportat modificări și îmbunătățiri, fiind folosită ca locuință pentru preoții care au activat în această parohie³⁰. În același timp l-a ajutat pe fratele său (călugăr și el, s.n.) din Sângeorz-Băi în cumpărarea unui clopot pe care să fie înscrisionat numele Bâznog, care, de asemenea, a construit o biserică.

²⁹ „Renașterea”, Anul X, Cluj, nr. 45, 6 noiembrie 1932, p. 6.

³⁰ Pr. Simion ABRAHAM, *op.cit.*, p. 187.

Comunitatea ortodoxă din Chinteni păstrează vie amintirea părintelui Antonie (mai sunt puțini cei în vârstă care și-l amintesc cu drag) care a slujit cu vrednicie fiind numit pe drept cuvânt „călugărul neliniștit care cu traista pe umăr alerga pretutindeni să facă rost de bani, să-și vadă dorința împlinită, aceea de a ridica biserica. Unii chiar spun că avea un canon să ridice mai multe biserici, ori un legământ al său făcut în acest sens de a sluji lui Dumnezeu, jertfindu-se prin construirea de biserici (același lucru se spunea și despre fratele lui din Sângeorz-Băi, s.n.)”³¹.

Printr-o adresă a protopopului Vasiu al Clujului către Consiliul Eparhial era anunțată trecerea la cele veșnice în ziua de 25 februarie 1939 a ieromonahului Antonie Bâznog, fiind înmormântat la 27 februarie în Cluj. Mai departe părintele protopop menționează: „Am fost în ziua de 28 l.c. În parohia Chinteni unde am inventariat toate bunurile bisericești. La noua casă parohială trebuie să se facă unele reparațiuni pentru ca să se poată așeza familia unui nou preot. Ținând seama de acest fapt că toată clădirea s-a făcut pe cheltuiala preotului Bâznog, iar parohia nu dispune de mijloace, am onoarea a propune să nu se întregească încă postul de preot, pentru ca venitele ce se realizează din arenda pământului să fie întrebuințate pentru lucrările necesare la casa parohială....

Preotul Antonie Bâznog a binemeritat pentru ostenele sale, ridicând biserică în Feiurd-Pădureni și Câmpenești, apoi în Chinteni, iar casă parohială în Feiurd-Pădureni și Chinteni. Realizări în care a pus agonisita proprie.

*L-am declarat ctitor al parohiei Chinteni și are dreptul la fondul de ajutor preotesc pentru a i se ridica un monument cuvenit la mormântul său, am onoare a Vă ruga să binevoiți a reține spre acest scop suma de 20.000 lei din care să se poată ridica monumentul. Credincioșii din Chinteni deja au inițiat o colectă în acest scop”*³².

Despre trecerea la cele veșnice a părintelui Antonie s-a informat opinia publică prin foaia „Renașterea” care, printre altele, spunea despre părinte că „a fost fermecat de tânăr de frumusețea vieții monahicești, A mers pe jos la Muntele Athos, unde i s-a dat chipul monahicesc, greu de obținut în Ardeal. A vizitat și Ierusalimul. Reîntors în țară a muncit din straja dimineții până în noapte spre a înălța biserici și spre binele turmei care o păstorea... Modest și simplu, a muncit din tot sufletul și cu tot devotamentul pentru cauza sfântă. A trecut la cele veșnice la vârsta de 73 de ani, regretat de toți aceia care l-au cunoscut.

Serviciul înmormântării a fost oficiat de protopopul Vasiu, părintele Mușat, părintele Relea și diaconul Suciu. Răspunsurile au fost date de corul Academiei teologice, condus de

---

³¹ *Ibidem*, p. 162.

³² A.A.V.F.C., Actul nr. 441/1939.

d-l Vasile Petrașcu. Părintele VasIU a elogiât munca răposatului ieromonah, evidențIind viața sa austeră și înfăptuirile mărețe³³.

La recomandarea protopopului VasIU s-a făcut de către avocatul Episcopiei, dr. Vasile Petrașcu, o inventariere a tuturor bunurilor ieromonahului Bâznog. Toată agonisita călugărului a fost stabilită la 350.378 de lei. Avându-se în vedere că toți călugării de pe raza Episcopiei Clujului făceau parte din soborul Mănăstirii „Sfânta Ana” din Rohia, se făcea recomandarea în a se deschide la casieria eparhială a unui cont nou sub numele „Lăsământul ieromonahului Antonie Bâznog, proprietatea Mănăstirii Sfânta Ana”. S-a mai găsit și un testament lăsat „nepotului” său Flore Salvan, student la Academia Teologică Ortodoxă din Cluj, în care erau menționate, printre altele, că:

- lasă ca moștenire hainele cu vasele de la bucătărie și tot ce se află în casa parohială ca bunuri personale;

- dorința ca nepotul să se facă profesor și popă;

- lăsa creanțe bănești (din aceste creanțe va trimite celor trei frați ai săi din Sângeorz-Băi câte 50.000 de lei pentru fiecare, aceștia declarând, în scris, părintelui Bunea) ca să se îngrijească de înmormântare, în a-l îmbrăca în odăjdiile bisericești, să fie înmormântat la Cluj și să i se ridice o cruce la mormânt;

- dorința lui ca nepotul să ajungă preot, să-l pomenească și să fie pomenit la Dumnezeu de preoții de la bisericile ce le-a făcut;

- făcea mențiunea că din banii strânși cât a fost la Feiurd, în Săcelul Maramureșului și Chinteni, la care a făcut și case parohiale, avea dorința de la aceștia ca să fie pomenit după moarte³⁴.

³³ „Renașterea”, Anul XVII, Cluj, nr. 10, 5 martie 1939, p. 4.

³⁴ A. A. V. F. C., Copie a testamentului din 25 februarie 1939.

DINAMICA LOCALITĂȚII POIANA ILVEI ÎNTRE 1850-1941

Ana-Maria NENIȚOIU

Localitatea Poiana Ilvei, situată în Valea Ilvei, cercul pretorial al Rodnei Vechi, comitatul Bistrița-Năsăud, era cunoscută și sub denumirile de Poiana sau Sântiosif¹. De la început trebuie menționat că localitatea Poiana Ilvei a fost una dintre cele 44 de localități componente ale regimentului năsăudean de graniță, ceea ce i-a impregnat specificitatea și particularitatea zonei. În demersul nostru vom prezenta realitățile și influențele care au dus la modificarea regimului demografic al localității Poiana Ilvei în segmentul temporal analizat (1850-1941).

Nu putem să nu punctăm câteva aspecte referitoare la perioada Regimentului năsăudean de graniță (1762-1850); printre caracteristicile acestei perioade putem aminti: delimitarea clară între populația băștinașă, care locuia în vatra satului, și străinii², care nu aveau dreptul de a deține proprietăți, un alt aspect ar fi lipsa evreilor. Aceștia au fost prezenți în localitatea Poiana Ilvei începând cu anul 1851, după desființarea regimentului năsăudean de graniță.

În protocolul Adunării opidane din Năsăud 3-15 februarie 1863, era prevăzută pedepsirea foștilor grăniceri, care și-ar fi vândut proprietățile unor străini, comuna având prioritate la cumpărarea proprietăților. Foștii proprietari erau susținuți material de întreaga comunitate pentru recuperarea bunurilor. Străinilor nu le era permisă staționarea pe teritoriul Regimentului de graniță mai mult de 24 de ore, prin străin înțelegându-se persoanele care n-au fost grăniceri³, argument ce demonstrează exclusivismul și frica față de străini.

Perioada graniței a avut atât efecte pozitive: crearea unui sistem de organizare administrativ, construirea de imobile, drumuri, și poduri, cât și negative: mărirea numărului obligațiilor față de stat, încercarea de convertire – reușită aici în totalitate – a locuitorilor la catolicism⁴. Printre măsurile de protest adoptate de populație au fost revoltele și părăsirea localității. Acestea erau câteodată amplificate de calamități naturale inerente, favorizând tendința de emigrare a populației spre alte spații.

Până la jumătatea secolului al XVIII-lea, actualul teritoriu al comunei a fost integrat

¹ Ștefan Buzilă, *Monografia comunei Sântiosif*, Sântiosif, 1910, p.2-4.

² Prin străini se înțeleg persoanele venite din alte localități.

³ Adrian Onofreiu, *Mentalitatea năsăudeană în documente de arhivă*, în Studii și cercetări etnoculturale, nr. XI, Bistrița, 2006, p.14, Ofilat Varvari, *Comuna Poiana Ilvei până la începutul mileniului trei*, Cluj-Napoca, 2004, p.218.

⁴ Ofilat Varvari, *Op. cit.*, p.89.

localității Maieru, Poiana Ilvei devenind independentă din punct de vedere administrativ în perioada regimentului grăniceresc năsăudean⁵. Pentru înțelegerea comportamentului demografic al localității Poiana Ilvei, redăm dinamica populației (vezi tabelul nr.1), așa cum a fost ea consemnată în recensămintele consultate pentru perioada analizată. Se poate observa o creștere constantă a numărului populației pe toată perioada analiza.

Cea mai mare creștere a fost înregistrată în anul 1857, în medie de 15 %, reprezentând 82 de persoane. Argumentația este susținută de o serie de factori precum: desființarea relațiilor feudale, prin patentele din 1853-1854, acordând posibilitatea țăranilor de a-și cumpăra pământuri, de a se deplasa de pe o proprietate pe alta, fapt ce a dus la îmbunătățirea nivelului de trai.

Dinamica și structura localității Poiana Ilvei se înscrie în linii mari comportamentului demografic, specific spațiului transilvănean. Au existat și factori perturbatori ai progresului demografic: câțiva ani cu recolte slabe, epidemii, sistemul igienico-sanitar aproape inexistent în aceea perioadă, nivelul de trai precar, toate acestea fără un impact major asupra progresului demografic al localității.

Tabelul nr. 1

Anul recensământului	Numărul populației	Creșterea față de recensământul anterior		Creșterea medie anuală
		Numărul	Procentul	
1850	520	–	100	–
1857	602	82	15	11,7
1880	690	88	14	3,8
1900	789	99	12,5	4,95
1910	889	100	12,67	10
1930	980	91	10,23	4,55
1941	1086	197	22,15	9,63

Cunoașterea evoluției structurii etnice a unei localități reprezintă o problemă importantă atât din punct de vedere demografic, cât și social, politic, cultural. Investigarea componenței etnice a statelor multiconfesionale, poate contribui la explicare evenimentelor politico-militare care s-au derulat la sfârșitul epocii moderne și au generat o nouă geografie politică⁶.

Analizând populația localității Poiana Ilvei după criteriul etniei (vezi tabelul nr. 2), observăm că numărul românilor a fost crescător pe tot parcursul perioadei, aceștia deținând

⁵ Ștefan Buzilă, *Op. cit.*, p.44.

⁶ Ioan Bolovan, *Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX*, Cluj-Napoca, 2000, p.8.

o pondere de peste 95%. Românii au înregistrat o creștere demografică medie între 1850-1941, iar din punct de vedere al ponderii au cunoscut o creștere de la 96,9% în 1850 la 99% în 1941. Acest fenomen se remarcă și la celelalte etnii (populația germană a crescut de la 0,57% în 1850 la 2,36% în 1941).

Nu aceeași evoluție poate fi consemnată pentru populația de etnie romă, care a cunoscut o scădere de la 2,5% în 1850 la 0,18% în 1941. Trendul descendent al numărului românilor în perioada 1850-1880, de 155 de persoane, respectiv 1,4% se explică datorită unor recolte slabe, foametea, a epidemiei din anul 1873 ce au determinat locuitorii să se mute sau chiar să părăsească localitatea Poiana Ilvei.

În ciuda acestor mutații, evoluția demografică a localității cunoaște o revigorare începând cu anul 1880. La acest fapt au contribuit o serie de măsuri luate de autoritățile maghiare de la Budapesta: organizarea sănătății publice, instituirea carantinelor împotriva epidemiilor, ce au dus la schimbarea mentalităților și reducerea mortalității infantile.

Tabelul nr. 2
Structura etnică a populației localității Poiana Ilvei (1850-1941)

Limba maternă etnia	1850 Nr. %		1880 Nr. %		1900 Nr. %		1910 Nr. %		1930 Nr. %		1941 Nr. %	
Română	504	96,9	659	95,5	768	97,3	864	97,1	969	98,9	1076	99,5
Germană	3	0,57	5	0,74	19	2,4	21	2,36	-	-	-	-
Maghiară	-	-	-	-	2	0,25	4	0,44	-	-	4	0,36
Romă	13	2,5	-	-	-	-	-	-	14	1,41	2	0,18
Idiș	-	-	-	-	-	-	-	-	11	1,12	4	0,36
Alte naționalități	-	-	4	0,57	-	-	-	-	11	1,12	-	-

Conform datelor din tabelul nr. 3 în localitatea Poiana Ilvei cea mai mare pondere o avea confesiunea greco-catolică, cu un procent de 99%, urmată de confesiunea romano-catolică și religia mozaică (iudaică).

Între 1880-1900, se poate observa o creștere a locuitorilor de religie mozaică (iudaică) de la 0,72% în 1880 la 2,66% în 1900, urmată de o scădere între 1910-1941, respectiv de la 2,36% în 1910 la 0,36% în 1941. Aceste oscilații au fost determinate de o serie de factori, precum: problemele țăranilor, respectiv lipsa de pământ, condițiile igienico-sanitare, nivelul de trai de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, și emigrarea evreilor. Perioada analizată, din perspectiva structurii confesionale nu implică schimbări importante.

Tabelul nr. 3
Structura confesională a localității Poiana Ilvei (1850-1941)

Confe- siunea	1850 Nr. %		1880 Nr. %		1900 Nr. %		1910 Nr. %		1930 Nr. %		1941 Nr. %	
Orto- docși	–	–	7	0,01	5	0,63	–	–	3	0,30	–	–
Greco- catolici	517	99,4	678	98,2	762	96,5	886	99,6	966	98,5	1076	99,6
Romano- catolici	3	0,57	–	–	1	+12	2	0,22	–	–	3	0,27
Evrei	–	–	5	0,72	21	2,66	21	2,36	11	1,12	4	0,36

În general, sistemul demografic este relativ autonom, guvernat de legități proprii care îi asigură funcționarea. Ca sistem, „populația se definește prin variabile de stare reprezentând stocurile populației – efective și structuri demografice modificate în permanență de fluxuri – nașteri și decese – formând mișcarea naturală a populației”⁷.

Mișcarea naturală a populației constituie una dintre problemele majore ale demografiei, deoarece fenomenul mișcării naturale asigură perpetuarea populației. Natalitatea și mortalitatea reflectă fidel atât condițiile socio-economice, culturale și mentale, cât și compoziția populației. În spiritul interdependențelor ce caracterizează populația ca sistem demografic, mișcarea naturală determină, la rândul ei, structura populației și are consecințe importante asupra stărilor socio-economice, culturale și chiar politice⁸. Pe baza informațiilor care ne-au fost accesibile, am reușit să reconstituim evoluția anuală a nașterilor din localitatea Poiana Ilvei între 1900-1910, așa cum pot fi identificate în tabelul nr. 4. Caracteristic acestui fenomen este, variația numărului de născuți anual, mai exact în foarte puțini ani nașterile s-au menținut la nivelul anului anterior: fie au crescut, fie au scăzut. Această observație este valabilă nu numai pentru eșantionul ales, ci și pentru întreaga Transilvanie.

Un salt considerabil al ratei brute a natalității s-a înregistrat între 1901-1902, având loc o creștere de la 32,5‰ în 1901 la 40,7‰ în 1902. Variațiile numărului de nașteri pot fi puse în legătură cu modernizarea societății românești, și prin modificările comportamentului demografic, diminuarea numărului de copii în cadrul fiecărei familii.

⁷ Vladimir Trebici, *Demografie. Excerpta et selecta*, București, 1996, p.37.

⁸ *Ibidem*, p.22, Alexandru. Pescaru, *Elemente de demografie*, București, 1968, p.128.

Tabelul nr. 4
Evoluția natalității în localitatea Poiana Ilvei (1900-1910)

Anul	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	Total
Născuți	26	33	28	27	33	31	30	32	33	31	204
Numărul populației	799	809	819	829	839	849	859	869	879	889	8440
RBN ⁹	32,5	40,7	34,1	32,5	39,3	36,5	34,9	36,8	37,5	34,8	24,1

Mortalitatea este a doua componentă principală a mișcării naturale a populației și modalitatea fundamentală de influențare a dinamicii populației, într-o secvență cronologică dată¹⁰

O primă observație rezultată pe baza informațiilor din tabelul nr. 5, valabilă, de altfel, și pentru natalitate, este că aproape anual, numărul deceselor a cunoscut variații mai mari sau mai modeste. În perioada analizată s-au înregistrat 188 de decese, cu o medie de 22,2‰, dintre care 28 adică 33,3‰ în 1905, anul cu cea mai ridicată mortalitate, valoarea cea mai mică a deceselor s-a înregistrat în anul 1902, fiind de 14,8‰. În perioada 1902-1905, se poate observa o creștere a ratei brute a mortalității de la 14,8‰ la 33‰. Această cvasipermanentă oscilație s-a datorat condițiilor de viață precare, alimentației necorespunzătoare, lipsei asistenței sanitare și a vaccinurilor.

Tabelul nr. 5
Evoluția deceselor din localitatea Poiana Ilvei (1900-1910)

Anul	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	Total
Decese	15	12	14	23	28	15	18	21	26	16	188
Numărul populației	799	809	819	829	839	849	859	869	879	889	8440
RBM ¹¹	18,7	14,8	17	27,7	33,3	17,6	20,9	24,1	29,5	17,9	22,2

⁹ Rata brută a natalității (RBN) reprezintă raportul dintre numărul nașterilor supra numărului total al populației înmulțit cu o mie.

¹⁰ Ioan Bolovan, *Transilvania între revoluția de la 1848 și unirea din 1918*, Cluj-Napoca, 2000, p.138.

¹¹ Rata brută a mortalității (RBM) reprezintă raportul dintre numărul deceselor supra numărului total al populației împărțit la o mie.

Dinamica populației localității Poiana Ilvei între 1850-1941¹² se înscrie în valorile tipice comunităților rurale transilvănene din secolele XIX-XX prin omogenitatea populației din punct de vedere etnic și confesional, evoluția ascendentă de-a lungul întregii perioade a sporului natural. Acesta este indicatorul care redă evoluția numerică a populației, reprezentând diferența dintre numărul nașterilor și cel al deceselor.

La finele acestui studiu, nu avem pretenția să credem că demersul nostru se situează pe o poziție completă și definitivă, ci pretindem că am deschis noi teritorii de explorare, pe care cercetările ulterioare le vor aprofunda.

---

¹² *Recensământul din 1850*, Studia Censualia Transsilvania, coord. Traian Rotariu, Editura Staff, Cluj-Napoca, 1996, *Recensământul din 1857*, Studia Censualia Transsilvania, coord. Traian Rotariu, Ediția a II-a, Editura Staff, Cluj-Napoca, 1997, *Recensământul din 1880*, Studia Censualia Transsilvania, coord. Traian Rotariu, Editura Staff, Cluj-Napoca, 1997, *Recensământul din 1900*, Studia Censualia Transsilvania, coord. Traian Rotariu, Editura Staff, Cluj-Napoca, 1999, *Mișcarea naturală a populației între 1901-1910 în Transilvania*, Studia Censualia Transsilvania, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005, *Recensământul general al populației României din 1930*, vol II, tipărit în Monitorul Oficial, Imprimeria națională, București, 1938, *Recensământul din 1941*, Studia Censualia Transsilvania, coord. Traian Rotariu, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002.

COMUNITATEA DE ROMI DIN ORAȘUL BISTRIȚA

CONSIDERAȚII ISTORICE ȘI CULTURALE

Ioan BĂCA, Adrian ONOFREIU, Letiția STOLERIU

Introducere

Abordarea problemei romilor în contextul climatului multicultural din cadrul orașului Bistrița este deosebit de importantă, mai ales că lucrările referitoare la această etnie sunt foarte puține. Comunitatea de romi de aici nu este prea numeroasă, dar prezența sa a avut un impact semnificativ în peisajul social și cultural al orașului, mai ales în ultimele trei decenii, situație generată și de faptul că cetățenii de origine romă ocupă imobilele din centrul vechi al orașului.

Metodologie

În vederea elaborării acestui studiu s-au consultat numeroase documente de arhivă (recensăminte, registre parohiale, monografii, memorii etc.) și lucrări de specialitate care conțineau informații referitoare la comunitățile de romi din oraș (Onofreiu, 2001; Skrabel, 2007; Mureșan, Onofreiu, 2009)

Rezultate și discuții

1. Romii din județul Bistrița-Năsăud

Romii din județul Bistrița-Năsăud sunt menționați în multe documente ca locuitori permanenți sau temporari, alături de populația majoritară și de cele două etnii, maghiari și sași. În cele mai multe cazuri, aceștia ocupau periferia așezărilor rurale sau urbane (Moldovan, 1952).

Conform Recensământului Populației și Locuințelor din anul 2002, în județul Bistrița-Năsăud trăiesc aproximativ 11.800 de romi, dintre care doar 20 % și-au declarat identitatea etnică. Motivele nedeclarării etniei sunt: discriminarea, marginalizarea, repulsia autorităților față de această etnie etc.

Deși mai practică meseriile tradiționale, mulți romi refuză să își recunoască apartenența la această etnie, mai ales cei care o duc mai bine din punct de vedere social. Motivul nerecunoașterii apartenenței la această etnie este în primul rând, discriminarea care se mai practică și la ora actuală, dar și teama că atrocitățile săvârșite de-a lungul secolelor s-ar putea întoarce din nou asupra lor. Toate aceste aspecte fac ca populația de etnie romă să renunțe la identitate, tradiții și obiceiuri.

Majoritatea romilor sunt de religie ortodoxă, aceasta fiind preluată de la populația românească alături de care au trăit. În ceea ce privește tradițiile și obiceiurile, este foarte

greu să vorbești despre ele datorită faptului că s-au pierdut de-a lungul timpului. În județul Bistrița-Năsăud nu sunt comunități de romi închise. Deoarece majoritatea romilor sunt sedentari, în mare parte tradițiile nu au putut fii păstrate. De exemplu, muzica și dansul țigănesc diferă de la un neam de romi la altul.

Neamurile de romi care trăiesc în județul Bistrița-Năsăud sunt: romii moldeni (romii de la munte), romii ungurești (rumungurii), romii caștalăi (nevorbitori de limba romani) și câteva familii de gabori și ceaunari veniți din alte județe.

Romii moldeni locuiesc în comunele Teaca, Lechința, Dumitrița, Budacu de Jos, Reteag și Municipiul Bistrița. Meseriile de bază ale acestora sunt comerțul și agricultura. Căsătoriile în cadrul acestui neam se fac ținându-se cont de statutul financiar al familiei și de neamul din care provin tinerii. Dansul specific al lor este unul cu pași repezi pe măsură întreagă, dar mai are și unele figuri care se execută pe contratimp.

Romii ungurești sau romungurii trăiesc în comunele Cetate, Dumitrița, Teaca, Budești, Lechința și în suburbiile orașelor Bistrița, Beclean, Năsăud și Sângeorz-Băi. Meseriile de bază ale acestora sunt agricultura, fierăritul și asigurarea curățeniei în suburbiile orașelor. Căsătoriile specifice acestui neam de romi se fac fără a se ține cont de statutul financiar sau de neamul din care provin.

Dansul tradițional al acestui neam se aseamănă cu cel al maghiarilor, fiind cu pași repezi, și toate bătăile sunt executate pe contratimp. Este singurul neam de romi care joacă pe șaisprezecimi. Faptul că au împrumutat foarte multe cuvinte din limba maghiară definește acest neam de romi.

Romii caștalăi locuiesc în comunele Dumitrița, Tiha Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului și în orașele din județ, și nu sunt vorbitori de limba romani. Meseriile de bază ale acestora sunt: lucratul în lemn, agricultura și meseriile impuse de societatea în care trăiesc. Căsătoriile în cadrul acestui neam de romi se fac la fel ca și la populația majoritară, datorită faptului că au trăit cu românii la un loc.

Dansul tradițional, specific acestui neam, este unul asemănător cu jocul românesc, mai ales jocul bărbătesc care se aseamănă foarte bine cu bărbuncul românesc. Figurile se execută pe măsură întreagă în ritmul muzicii.

În comunele Cetate, Lechința, Budacu de Jos, Teaca, Sânmihaiu de Câmpie și Nimigea a avut loc un proces mai accentuat de metisare a romilor, din aceste comune provenind romii care nu-și mai păstrează identitatea etnică, familiile lor devenind astfel mixte.

2. Romii din orașul Bistrița

Primele mențiuni despre romii din orașul Bistrița ne parvin de la 1618, cu ocazia recuperării trupului îninsuflețit al judeului Georg Beierdorff care s-a sinucis (Mureșan, Onofreiu, 2009, p.107), dar sigur aceștia erau prezenți în apropierea orașului și înainte de această dată. Cetatea Bistriței, la vremea respectivă era locuită de sași, iar populația românească sau de altă origine se afla la periferie, dincolo de zidurile orașului (Moldovan, 1952).

Consemnări sistematice despre populația de naționalitate romă din cadrul orașului se fac începând din secolul XIX, cu ocazia recensămintelor efectuate asupra populației și locuințelor (tabel 1).

Tabel 1

Anul	Numărul
1850	176
1890	164
1941	41
1956	195
1966	270
1977	70
1992	1866
2002	1958

Evoluția numărului de romi în orașul Bistrița în perioada 1850-2002

La recensământul din 1850 la Bistrița sunt menționați 176 de romi (50 în Cartierul de Jos și 126 în Cartierul de Sus). În localitățile din imediata apropiere a orașului, situația se prezenta astfel (tabel 2):

Tabel 2

Localitatea	Numărul
Slătinița	45
Unirea	44
Ghinda	39
Sigmir	26
Viișoara	49
Sărata	66
Total	445

Numărul romilor în localitățile din vecinătatea orașului Bistrița la 1850

Conform recensământului din 1890, la Bistrița existau 164 de romi, dintre care 78 erau bărbați, 86 erau femei, 150 erau stabiliți definitiv, iar 14 erau stabiliți temporar. În localitățile învecinate numărul acestora a crescut semnificativ față de recensământul anterior, după cum urmează (tabel 3):

Tabel 3

Localitatea	Numărul
Ghinda	64
Slătinița	160
Sigmir	75
Sărata	108

Numărul romilor în localitățile învecinate orașului Bistrița la 1890

În timpul celui de-al doilea război mondial numărul romilor din oraș scade, iar după anul 1950 se înregistrează o creștere a numărului acestora, datorită strămutării din mediul rural în scopul asimilării lor.

Despre localizarea comunităților de romi în cadrul orașului la sfârșitul secolului XIX și la începutul secolului XX aflăm de la Gustav Zikeli (1952, p.9): „*Construite pe jumătate erau încă Țigănia de Jos și de Sus (Obere și Untere Ziganie), în care locuiau țiganii, cel mai adesea muzicanți și potcovari. Astăzi în locul Țigăniei este Bahngasse.*”

De asemenea, și Oscar Skrabel (2007, pp.199-200), aduce informații despre acest aspect: „Cei ce se plimbau odinioară pe promenada din Parcul Mare, trecând podețul peste Canalul Morii spre cartierele din sus ale orașului, cunoscute cu numele de Hrube sau Gribgil, se trezeau, dintr-odată, într-un peisaj cu totul aparte.

Era aici o străduță îngustă, cu căsuțe înghesuite pe două rânduri, printre care își făceau cu greu loc potecile spre micile refugii solitare din spate, străduță pe care cu toții o numeau Țigăniea.” În acest sector locuia o populație de sorginte romă, reprezentată prin câteva familii de muzicanți – unul dintre cei mai cunoscuți a fost Carol Goghi (Șotropa, 1936, pp. 380-382)¹ – florari, fierari, croitori etc.

¹ Născut la Șintereag, în 1865, a făcut școala primară evanghelică la Bistrița; a luat lecții de vioară la șeful muzicii militare a Regimentului 63 Infanterie, iar în 1884 a obținut un certificat la profesorul de muzică Obert de la gimnaziul din Năsăud. A cântat an de an în stațiunea Sângeorz-Băi. A fost invitat să cânte cu diferite ocazii de nume ilustre ale Transilvaniei: patriarhul Miron Cristea, Ștefan Cicio-Pop. A murit la 5 august 1936, la Bistrița. „În timp de 50 de ani de activitate muzicală – concluziona Șotropa – n-a existat nuntă sau bal, aranjat de notabilitățile românești din județul Năsăud, la care Goghi să nu fi fost chemat să desfășoare lumea cu minunata lui muzică”.

Până spre sfârșitul secolului XX, populația de origine romă din Bistrița nu era prea numeroasă și nici nu s-a remarcat prin creșteri deosebite. Procentual, evoluția a urmat traiectul: 1857-4,3%; 1880-2%; 1910-0,8%, 1930-0,3%, 1956-1%, 1966-0,5%; 1977-0,6% (Dahinten, 1988.pp.45-47). Aceasta, și datorită politicii de nerecunoaștere ca naționalitate, ci numai ca grup etnic, de către maghiari, deveniți lideri politici și administrativi în comitatul Bistrița-Năsăud după 1876. Saltul cel mai important a avut loc după anul 1977, în mandatul primarului Andrei Weingartner (1971-1984), „care s-a remarcat prin preocuparea constantă pentru buna gospodărire și înfrumusețare a orașului, prin amenajarea de parcuri și spații verzi, modernizarea străzilor, buna aprovizionare și deservire a populației” (Mureșan, Onofreiu, 2009, p.179-186). Prin urmare, administrația de la vremea respectivă a angajat populația romă din cadrul orașului și din localitățile învecinate în activități de salubritate, acordându-le locuințe în centrul istoric al orașului. Astfel, imobilele de pe străzile Gheorghe Șincai, Dornei, Lupeni, Ion Luca Caragiale, Liviu Rebreanu, Titulescu, Piața Centrală, Piața Mică, C.D.Gherea, Grigore Bălan și Piața Unirii, eliberate după plecarea sașilor, au fost ocupate de populația romă stabilită în oraș – cu deosebire din cartierul Sărata, unde numărul acestora la Recensământul din 1977 a fost de 120; alături de aceștia, au fost consemnați 70 în orașul propriu-zis și 14, în cartierul Vișoara. (Sigmirean, Onofreiu, 2001, p. 53). Este posibil ca primul val de romi să fi fost așezat în aceste imobile imediat după naționalizarea din anul 1950 (Decretul 92/1950), când s-au eliberat 686 de locuințe, mare parte dintre acestea fiind în centrul vechi al orașului (Onofreiu, 2001), iar pentru cartierele orașului, Sărata și Vișoara, și împrăștierea acestora cu pământ și case, în urma aplicării Legii 187/1945 de Reformă Agrară (A.N.B-N. R.A 1945).

De-a lungul timpului, prezența romilor în centrul vechi al orașului a avut o serie de repercusiuni asupra vieții sociale și culturale de aici (gălăgie, neplata chiriei etc.). Cel mai mult au avut de suferit imobilele istorice ocupate de către aceștia, care au ajuns într-un stadiu avansat de degradare, atât la exterior, cât și la interior.

Rezolvarea acestei situații a venit odată cu necesitatea regenerării orașului medieval, în vederea valorificării sale turistice. Ca atare, în anul 2011, Primăria Municipiului Bistrița a inițiat un proiect de strămutare a familiilor de romi din centrul orașului în locuințele sociale de tip ANL din sectorul Subcetate, pe terasa a IV-a a râului Bistrița, unde se dezvoltă o importantă zonă de locuit. La această dată, o parte din populația romă s-a stabilit deja în locuințe noi, iar în perioada următoare această operațiune va continua.

În ceea ce privește integrarea romilor în cadrul acestei comunități sociale din sectorul Subcetate, semnalele sunt bune, fapt relevat cu ocazia unor emisiuni de televiziune. Cei intervievați s-au declarat mulțumiți de noile condiții și au promis că vor

avea grijă de bunurile primite. De fapt, procesul de strămutare a romilor în noile locuințe a fost amplu mediatizat, evidențiindu-se atât părțile bune, cât și deficiențele:

„Primele familii de bistrițeni care au primit apartamente în blocurile sociale din zona Subcetate se vor muta în noile locuințe începând cu data de 2 februarie. În total sunt 40 de familii care beneficiază de locuințe sociale, cei mai mulți locuiesc în prezent în case retrocedate de stat proprietarilor de drept, dar sunt și cazuri sociale grave.

După mai bine de un an în care au stat cu deciziile de mutare în mână, cele 40 de familii alese de municipalitate să ocupe primele locuințe sociale realizate la Bistrița, își vor lua în noile case. Celor mai mulți dintre ei nu le-a venit să creadă când au fost anunțați de Primărie că mai au doar câteva zile de locuit în vechile case. Există totuși și bistrițeni care regretă actualele locuințe, dar care nu mai au voie să rămână aici.

Familia Victoriei Boca este încântată că se mută și nu-și mai încape în piele de bucurie. „De zeci de ani locuim în chirii pe unde putem. Acum stăm patru oameni într-o singură cameră. Mai am încă trei copii care sunt la Centrul de Plasament din Beclean pentru că nu încăpem toți aici. Acum dormim patru în două paturi”, povestește femeia de 40 de ani care lucrează împreună cu soțul ei la Urbana. Fiica acesteia, Ana Lipa are 21 de ani și spune că de când se știe a locuit în chirii sau pe unde a putut. „Am stat până și în pădurea Codrișor într-o baracă făcută de tatăl meu din lemne. Apoi ne-am mutat dintr-o chirie în alta, sau prin centrul de plasament. Acum vom avea casa noastră, frații mei se vor putea întoarce și ei în Bistrița și vom fi toți împreună. Nu îmi vine să cred că este adevărat”, spune și tânăra.

De altă părere sunt însă familiile care locuiesc în case naționalizate în perioada comunismului și care au fost retrocedate după revoluție. „Eu locuiesc în această casă de când mă știu, eu și frații mei am întreținut acest apartament cum am putut. Am stat atâți ani între romi, iar acum ne mută tot cu ei, doar că ne duc pe deal, departe de centrul orașului. „, crede Andrei Pavel, un pensionar de 56 de ani.

Oficialitățile spun că principala condiție de repartizare a fost aceea ca locatarii care vor fi mutați să locuiască în case retrocedate. Apoi, pe locurile rămase au fost alese familii care în urma unor anchete sociale au dovedit că pot să întrețină acele locuințe.

Odată cu mutarea primilor 40 de bistrițeni, rămâne totuși nerezolvată problema focarelor de mizerie provocate de romii din zona centrală a municipiului, niciuna dintre aceste familii sau locații nu apare pe lista Primăriei. Curțile mizere de pe Gheorghe Șincai, Dobrogeanu Gherea sau Zorilor nu vor fi curățate în această fază a mutării locatarilor din centrul vechi al orașului.”²

²www.adevarul.ro/locale/bistrita/BistritaPrimii_romi_din_centru_vor_fi_mutati_intro_saptamana_0

„Ne-a pus Dumnezeu mana în cap!”, așa spun romii, care după ani de zile în care au locuit ca vai de ei, s-au văzut mutați acum de primărie în apartamente de lux. Neam de neamul lor n-a mai avut gresie și parchet pe jos ori geamuri termopan.

Blocul cel nou are 40 de apartamente cu câte două camere ultrafinisate și a fost ridicat de primărie pentru familiile care de ani de zile așteaptă să primească o locuință socială. Numai că a apărut o problemă mai urgentă: clădirile vechi unde au locuit până acum romii trebuie retrocedate, așa că municipalitatea s-a gândit să-i mute de acolo în apartamentele noi. Marți dimineata, când au văzut unde vor locui, mai că le-au dat lacrimile. Bucuroși, noii locatari promit că vor fi civilizați și nu vor face stricăciuni în apartamentele care arată ca niște bibelouri acum.

Aproape 5 milioane de lei a costat blocul, dotat cu tot ce trebuie, inclusiv cu centrale termice individuale. Există însă și o mica problemă: noii locatari trebuie să plătească o chirie de 120 de lei pe lună, altfel riscă să fie evacuați.”³

După cum se vede, problema romilor bistrițeni rămâne deschisă, deoarece originile sale de natură istorică își arată în continuare consecințele, iar autoritățile locale trebuie să găsească soluții la o situație generată tot de către acestea, în trecut. Integrarea forțată a romilor după anul 1950, a dat naștere unor conflicte sociale și culturale greu de gestionat, și a determinat modificări structurale și funcționale ale patrimoniului material moștenit de la civilizația săsească.

Dacă la începutul secolului XX romii bistrițeni reprezentau o comunitate culturală insolită, bazată pe activități tradiționale, în ultimii ani aceasta a devenit indezirabilă, necesitând măsuri de reevaluare și reintegrare socială.

Concluzii

Parte integrantă din peisajul social și cultural al orașului, romii din Bistrița au o istorie îndelungată și controversată. De la locuitori „extra muros”, aceștia au devenit o comunitate „întra muros”, pe baza unor decizii politice care, dacă la vremea respectivă păreau a fi potrivite, peste ani, în noile condiții social-istorice și economice, s-au dovedit a fi focare de conflicte, atât în cadrul etniei rome, cât și între aceasta și populația majoritară.

Eforturile și preocupările autorităților pentru gestionarea și remedierea acestei situații sunt destul de anevoioase și generează alte situații care reflectă, de fapt, caracterul multiethnic și multicultural al orașului Bistrița.

Bibliografie:

- 1) **Dahinten, O.**, (1988), *Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenbürgen*, Köln Wien
- 2) **Moldovan, V.**, (1952), *Memorii*, vol. I, manuscris la A.N.B-N
- 3) **Mureșan, I., Onofreiu, A.**, (2009), *Primarii Bistriței (1317-2009)*, Bistrița, mss.
- 4) **Onofreiu, A.**, (2001), *Naționalizări în județul Năsăud*, „Revista Bistriței”, XV, Bistrița.
- 5) **Sigmirean, I., Onofreiu, A.**, (2001), *Istoria județului Bistrița-Năsăud în documente și texte*, Ed. Răsunetul, Bistrița
- 6) **Skrabel, O.**, (2007), *Bistrița-nostalgii citadine*, Ed. Charmides, Bistrița
- 7) **Șotropa, V.**, (1936), *Un muzicant național bistrițean*, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, 20
- 8) **Zikeli, G.**, (1952), *Autobiografie*, la A. N. B-N, fond *Gustav Zikeli*, d. 5.
- 9) *******, *Studia Censualia Transsilvanica, Recensământul din 1850. Transilvania*; Ed. Staff, 1996
- 10) *******, *Studia Censualia Transilvannica, Recensământul din 1890 și Recensământul țiganilor din 1893. Transilvania*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
- 11) ******* *Serviciul județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, fond Reforma Agrară 1945-județul Năsăud*, d. 40, 81, 92, 84-Sărata; 39, 43, 75, 110, 119, 121, 122-Viișoara.; în continuare, A.N.B-N.
- 12) ******* *Recensământul populației și locuințelor din 15 Martie 1966*, vol. I, Direcția Centrală de Statistică, București, 1969
- 13) ******* *Aspecte principale ale recensământului populației și locuințelor din 18 Martie 2002*, Direcția Județeană de Statistică Bistrița-Năsăud, 2004

TROIȚELE DE PE RAZA LOCALITĂȚII SALVA

Daniel ȘTEFĂNUȚIU

Troița este o altă „axis mundi”¹ pentru că în creștinism capătă o semnificație cu totul aparte și deosebită. În antichitate diverse popoare și-au definit propriile axe ale lumii prin tumulii funerari sau alte modalități. Anumite poieni din păduri au fost considerate sacre, unde se rugau sau îndeplineau anumite ritualuri, mai aveau anumiți copaci sacri ca frasinul, bradul, stejarul. Azi, pe lângă altarul bisericii sau biserica în totalitatea sa, avem și troița dispusă în fața bisericii, la intersecția de drumuri și în fața casei creștinilor mai evlavioși.

Troița este sfințită de preot și cu atât mai mult de noi oamenii care invocăm divinitatea să ne ajute, prin faptul că fiecare creștin are preoția nesacramentală sau preoția universală. Tumulul funerar are un singur braț, brațul vertical – care făcea legătura locului unde a fost dispus cu universul, troița are 2 brațe: prin brațul vertical-face legătura omului cu Dumnezeu care este creatorul întregului univers, prin extensie cu universul dar nu cu un Dumnezeu panteist, iar prin brațul orizontal – reface legătura dintre oameni.

Când trecem pe lângă o troiță închinându-ne Sfintei Treimi, refacem legătura dintre noi cu Dumnezeu, de asemenea mai refacem legătura dintre noi cu ceilalți oameni. Prin umilința noastră, prin închinarea în acel loc, prin rugăciunea simplă „Doamne ajută”, completăm toate rugăciunile celorlalți semeni care au trecut pe acolo și au făcut-o înaintea noastră. Cu atât mai mult noi sfințim acel loc cu sufletul nostru chiar dacă de multe ori purtăm povara multor păcate. În aceste locuri și prin rugăciune atunci când îl invocăm pe Dumnezeu, El vine în ajutorul nostru pentru că nu este numai rugăciunea mea ci sunt și rugăciunile tuturor care L-au invocat înaintea mea. Aceasta, pe lângă umilință, este și un semn de evlavie, care multora dintre noi creștinii – nu vreau să generalizez ca să nu greșesc prin această afirmație-ne cam lipsește.

Alea spre biserică sau spre troiță are și sens metaforic, este: drumul nostru care duce spre mântuire; urcușul din micimea noastră la măreția celor sfinte; metamorfoza de la nedeșăvârșirea noastră la desăvârșirea în Dumnezeu².

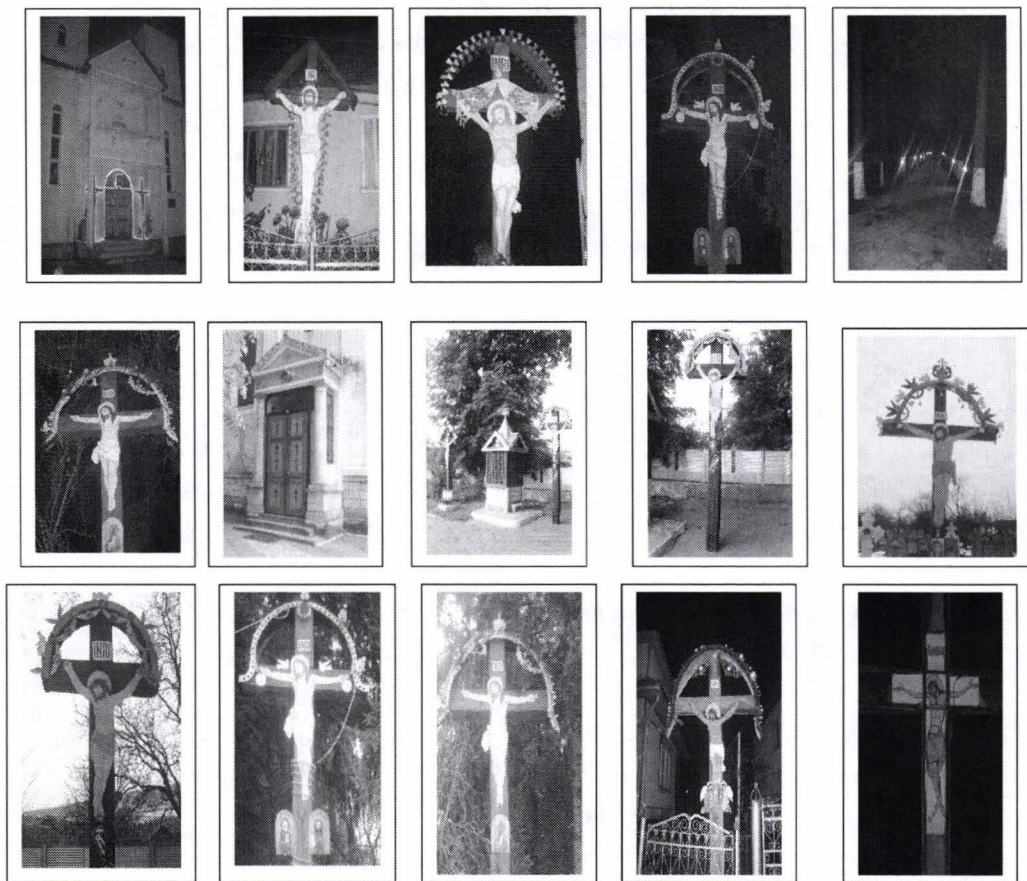
---

¹ Elena Crăcea, *Dicționar latin-român, român-latin*, Editura Steaua Nordului, Constanța, 2009, p.269, 492. „Axis = osie, axă; car; cer, regiune a cerului, polii pământului”. „Mundus-i=lume, univers; cer, firmament; globul terestru”.

² Desăvârșirea noastră în Dumnezeu se face în Duh, nu în ființă. Una este Ființa lui Dumnezeu care este creator a lumii și implicit a omului, Dumnezeu nu este panteist nu trebuie confundat cu lumea pe care a creat-o, cu tot altceva este ființa omului care este creatură. Omul prin ființa sa este și el creator schimbă mediul în care trăiește dar puterea și mijloacele sale sunt limitate.

În continuare prezentăm o parte din troițele din localitate care atestă evlavia acestor localnici în acest secol al XXI-lea.

Acesta este locul unde bătrânul Tănăsă Todoran din Bichigiu fu zdrobit cu roata, Vasile Dumitru din Mocod, Mani Grigore din Zagra și Vasile Oichi din Telciu au fost spânzurați, pe platoul denumit „Pe Moceră”³ de lângă localitatea Salva. „Alți 15 lideri au fost condamnați la moarte dar au fost grațiați și li sa poruncit ca să tracă, de zece ori în sus și de zece ori în jos, printre loviturile de vergi a 300 de soldați”.⁴

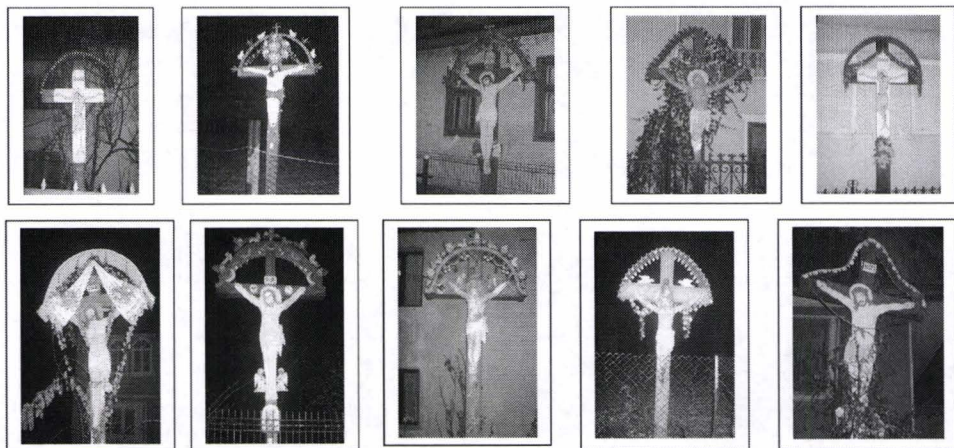

Troițele dinspre Năsăud de la strada „Sub Moceră” până la podul peste râul Sălăuța.

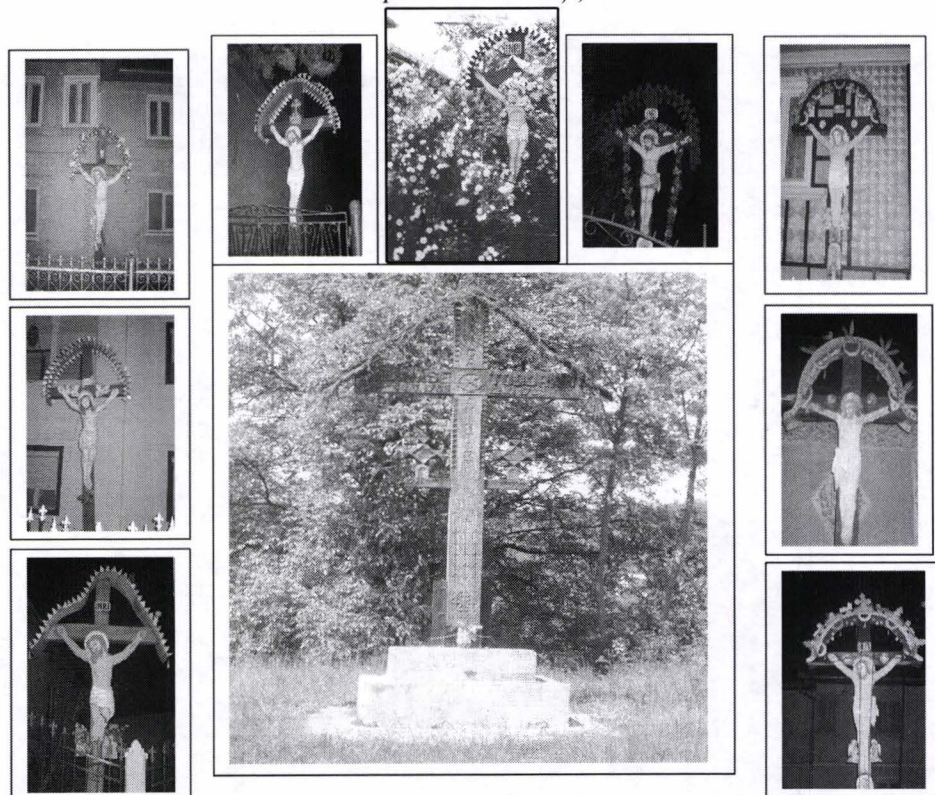
³ Platoul de „Pe Moceră” este locul pe care a fost martirizat Tănase Todoran și ceilalți lideri ai revoltei de la Salva, din 10 mai 1763, iar sentința a fost pusă în aplicare la 12 noiembrie același an.

⁴ Traian Pavelea, *Năsăud – repere istorico-culturale*, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2001, p.42.

Troițele din sus „În Suseni / Sub Mociră” – actuala str. Tănase Todoran – până la biserica greco-catolică – această parte a localității în trecut, de la 1723 apare cu numele Salva de dincoace – locul unde a fost prima vatră a satului, care ulterior s-a unificat cu Salva de dincolo (de pe malul drept al râului Sălăuța).

Troițele dinspre gară(sus și pe părțile laterale): de la podul peste râul Sălăuța la intersecție, apoi în jos „în joseni” până la gară.

SOARELE A RĂSĂRIT ÎN MEDJUGORJE

Daniel ȘTEFĂNUȚIU

Scrierea acestui articol este motivată de îndemnul căutării unui răspuns la ceea ce ne frământă, la problemele sufletești, la faptul că trebuie să ne căutăm și să ne regăsim pe noi înșine, cu plusurile și minusurile, cu faptele bune dar și cu păcatele și cu slăbiciunile noastre. Subiectul nu este abordat de către o persoană hirotonită, ci de către un laic, la început a fost destul de reținut, chiar împotriva acestor pelerinaje, ulterior regăsind aici pacea și liniștea sufletească de care a avut atât de multă nevoie. Desigur că aflarea răspunsurilor nu s-a făcut instantaneu, din primul pelerinaj, ci a trebuit un anumit timp de căutare și încercări. Omul, când începe să-l caute pe Dumnezeu, este și mai mult încercat, dar prin muncă și perseverență poate ajunge la rezultate.

Aici, în Medjugorje, în acest sătuc de munte din Herțegovina, Sfânta Fecioară Maria apare unui grup restrâns de vizionari. În anii '80 ai secolului trecut, când comunismul mai bântuia prin Europa, acești copii s-au opus sistemului ateist, ajutați fiind de către preotul paroh, Păr Jozo Zovsko. Preotul la primele apariții a fost plecat la Mostar, a rămas în parohie doar capelanul. La venirea în localitate toată lumea vuia, era o stare de tensiune și datorită presiunilor politice și a miliției și securității de la Sarajevo. Nu înțelegea ce se întâmplă cu adevărat, era nemulțumit că oamenii în loc să vină la biserică unde se celebrează liturgia, plecau pe coline să-i caute pe copii, fascinați fiind de apariții. După ce parohul a stat separat de vorbă cu fiecare dintre vizionari și după ce s-a lămurit asupra faptelor, după multe rugăciuni, lui însuși o voce interioară i-a spus să-i apere pe copii. Copiii riscau să ajungă într-un ospiciu și declarați nebuni căci puterea politică nu agreea aceste evenimente. Preotul paroh a ajuns să facă închisoare pentru că la una din predici a asemănat poporul său cu poporul evreu care 40 de ani a umblat prin pustiu, după ce s-a eliberat din robia egipteană.

De ce a ales Sfânta Fecioară acest sătuc izolat și modest de munte? Ea a căutat sufletul curat și inocent al copiilor și oameni cu credință profundă transmisă din generație în generație.

Ceea ce m-a impresionat foarte mult în aceste pelerinaje, a fost faptul că persoane de naționalități și de vârste diferite se roagă împreună în: armonie, pace și bucurie, la biserică sau în alte locuri de pe raza localității (Colina Aparițiilor sau Mte. Krijave) cu rozarul în mână! De ce aleg pelerinii din America de Nord, America de Sud, Europa, Asia, Africa până-n Australia sau chiar mai departe (Noua Zeelandă), să se deplaseze la distanțe enorme, când puteau alege altceva, o stațiune, un mod de relaxare mult mai plăcut? Ei totuși optează pentru efort, jertfă, căutând bucuria și pacea sufletească.

Medjugorje¹, un ținut auster în trecut, pe solurile destul de sărace s-a plantat doar tutun și în mai mică măsură viță de vie. Câștigul din recolta de tutun era mic² abia dacă ajungea unei familii, de aceea muți dintre localnici, plecau la muncă în alte zone mai apropiate sau mai îndepărtate din occident,³ ca să-și îmbunătățească veniturile atât de necesare întreținerii familiei.

Localitatea⁴ este dispusă în partea de central-sudică a Herțegovinei, la nord, nord-vest de Capljina (aproape de Mostar). Accesul se face pe drumul care coboară de la Mostar la Capljina, paralele cu râul Nertva. După localitatea Capljina din drumul European E73 se desprinde un drum care o ia în dreapta, paralel cu râul Trebizat (pe acest râu, aproape de cascada Vadopad Kravița), drumul ce duce la Ljubuski. Din acest drum înainte de localitatea Stubița (care este aproape de cascada Kravița), un alt drum secundar se bifurcă, urcă lăsând la vest localitățile Zvirovici și Miletina, ocolește Muntele Krijașet care este la est, intră în Medjugorje prin partea de sud-vest. Drumul European 73 vine de la Sarajevo la Mostar, Kapljina, Metkovic, iar la Opuzen face legătura cu Drumul European 65 care coboară pe Coasta Dalmatică, paralel cu Marea Adriatică: de la Split, Makarska, Igrane, Blato, Podako, Blacina, Stablina, **Opuzen**, Komarna, Klek, Doli, Slano, Dubrovnik. Relieful fiind preponderant muntos este foarte accidentat, căile de comunicație europene sunt paralele: cu Marea Adriatică de-a lungul coastei, sau cu râurile mari (exemplul râului Nertva). Peisajele sunt de un pitoresc deosebit, râul Nertva are un verde foarte curat care este întâlnit la puține râuri, a tăiat un defileu foarte adânc în munte, este printre puținele comunicații directe de la Mostar cu Coasta Dalmatică și cu Marea Adriatică, calea de comunicație fiind presărată cu o mulțime de tuneluri rutiere.

Zonă deosebit de frumoasă, are râuri foarte curate dar și o mulțime de cascade, printre care: Slap Kocuca pe râul Tihajina, Vatopad Kravica pe râul Made. O mulțime de lacuri dispuse în partea de vest: Bușco Jezero-716 m, lângă localitatea Grabovica; Prolovsco Blato-271 m, lângă localitatea Lovicic; Bacinsca Jezero, lângă localitatea

¹ Mirjana Stanislava Vasilj Zuccarini, *Maria ne cheamă de la Medjugorje*, Editura Serafica, Roman, 2005, p.11-13.

² *Ibidem*, p.16.

³ Localnicii din Medjugorje au muncit în special în Austria, aducând din această țară în satul lor: spiritul de ordine disciplină și dragostea și respectul față de muncă. Am văzut pe timpul întoarcerii din pelerinaj, în Bosnia-Herțegovina, din autocarul nostru care rula pe o șosea de munte foarte bine întreținută, *unde va pe vârful muntelui o gospodărie la care era amenajată o frumoasă seră!* De ce n-ar fi și la noi asemenea șosele și gospodării așa bine organizate?

⁴ Doina Hasneș-Ciurdariu, *Medjugorje mărturie neașteptate*, Ediția a II-a, Editura Pre-Text, Suceava, 2011, p.10. „Medjugorje este un mic sat de 1000 de locuitori croați catolici aflat în Bosnia-Herțegovina, republică din fosta Iugoslavie, țară musulmană în care sârbii ortodocși și-au părăsit credința creștină și în timpul secolelor de ocupație otomană au trecut la religia islamică”.

Bacina; Kuti la vest localitatea Badzula. Alte lacuri sunt dispuse în partea nordică: Ramsko Jezero-595m, lângă localitățile Rumboci și Scit; Biidinje Jezero-1183m, lângă localitatea Bare. În partea de nod-est este dispus lacul: Jablaničko Jezero-270 m., la nord de localitatea Jablanica, se întinde din dreapta localității Slatina (partea de est), are un baraj la Mirici, în dreptul localității Ostrojak este un pod foarte înalt care-l trece făcând legătura cu localitatea Kostajnica, trece apoi pe la nord de localitățile Radesine, Celebici, Orahovica, Zaslivje, Zabroe, nord-vest localitatea Konjic, sud localitățile Repovica, Pročjiste, sud, sud-est localitatea Kostajnica, Sud localitățile Ustirana, Kustosko, Gracac, est localitatea Slatina. În centru și sud sunt lacuri mai mici: Hutovo biato-4m, la nord de localitatea Svitava; lacul de la est de Bajovici; lacul de la nord de Dobri Do.

Coasta Mării Adriatice are un farmec aparte, cu o insule care ies din mare ca o salbă de perle, cu golfuri pline de ambarcațiuni. La o distanță de câteva ore de mers cu mașina din Medjugorje se află cetatea medievală și portul orașului Dubrovnic. Deși Bosnia-Herțegovina are o porțiune foarte mică de teritoriu care are ieșire la Marea Adriatică, majoritatea localităților de pe coasta Dalmației aparțin Sloveniei.

Casele medjogorjenilor în trecut erau modeste, din piatră acoperite cu stuf, mai aproape de zilele noastre acoperite cu țiglă. De fapt întreaga localitate era una modestă, nu prea oferea nici o perspectivă. În zilele noastre locuințele nu sunt prea înalte, sunt bine compartimentate, majoritatea au un etaj, maxim două, însă sunt și cu 2-3 etaje și hoteluri dar într-un număr mai restrâns – acestea necesitând investiții și cheltuieli mai mari de întreținere. Serviciile și prețurile sunt pe măsura fiecăreia, diferă de la vile la hoteluri, la vile numai cu cazarea sau cu cazarea și 1 la 2 mese pe zi. Prețurile sunt cuprinse între 11-30 euro/zi/persoană. Transportul din țară până la destinație, dus întors este 100 euro/ persoană.

Pentru cazarea pelerinilor familiile medjogorjenilor își unesc eforturile și își pun la dispoziție 2-3 incinte (clădiri, ville) mai ales pe perioada Festivalului Internațional al Tineretului, pentru a asigura cazare și servicii cât mai bune. Chiar dacă asigură numai cazarea, pun la dispoziția pelerinilor și spațiile comune: bucătărie, sală de mese pentru a veni în ajutor și pentru a nu fi prețurile prea mari. Durata pelerinajului este de aproximativ 6-7 zile, nefiind inclusă durata transportului care este de 2- 3 zile. Deci în total, durata unui pelerinaj durează până la 10 (zece) zile. Am participat la un asemenea pelerinaj, printre alte pelerinaje la care am mai participat anterior, organizat de către Doamna Sângeorzan Maria din Mun. Cluj-Napoca, în perioada 31 iulie-8 august 2011. Cazarea s-a făcut la Villele Miro Boris și Bora a familiei Brajkovici. Villa Miro Brajkovici, la care am fost cazat este o villă frumoasă, cu un etaj și mansardă, cu deschiderea spre răsărit, în fața acesteia este o terasă, curte cu gazon și cu curmali, kivi, rodii sau arbuști ornamentali. Deasupra unei alei largi, care face legătura de la drum la intrarea principală, se află dispuși cinci arbori kivi, pe

partea stângă și unul de același soi pe partea dreaptă, cum intri spre villă, cu coronamentul dirijat pe orizontală, fructele de kivi”stau atârinate precum strugurii dintr-o vie pusă pe sport”, dau un aspect foarte plăcut. Doamna Sângeorzan, cum este cunoscută cu diminutivul „Mama Mia”, este o persoană plăcută, bună la suflet, flexibilă în anumite probleme, foarte principială și corectă. Prin firea ei blândă și plăcută, în anul 2011, în vară, de Festivalul Internațional al Tineretului a organizat un pelerinaj deosebit de plăcut.

În prezent *această localitate, Medjugorje* este o localitate prosperă, curată, *are un spirit aparte*, oamenii se ocupă de cazarea pelerinilor care vin din toate colțurile lumii. *Medjugoreni sunt bucuroși în primul și în primul rând, de faptul că o au pe Maica Sfântă, Fecioara Maria, care apare din 24 iunie 1981 unui grup restrâns de vizionari⁵ din acest sătuc de munte.*

Soarele răsare de după crestele munților înalți, parcurge o zonă de platou apoi trece spre vest, pe deasupra colinei Podrdo și a Muntelui Krijăveț. Întreaga localitate este împânzită de pelerini pe tot parcursul anului, dar în special pe timpul verii, când are loc și festivalul amintit anterior, la sfârșitul lunii iulie și începutul lunii august. Pelerinii de toate naționalitățile⁶: canadieni, americani, brazilieni, peruani, din toate țările din Europa, o mulțime de naționalități din Africa, Asia: indieni, chinezi, coreeni, japonezi, până-n Australia și Noua Zelandă, și de toate vârstele, în special tineri, foarte mulți tineri dar și oameni de vârste considerabile, vin aici pentru a se schimba, a se reconstrui în interior, pentru a-și îndrepta viața⁷, din o viață care a fost dusă după modelele modernismului și globalismului, hedonistă⁸ într-o viață nouă, creștin-autentică, spiritalizată.

Pe aleile din localitate vezi grupuri de pelerini, care vorbesc în multe din limbile întregului pământ, de dimineața devreme până seara târziu, ei se îndreaptă spre Colina Aparițiilor, spre Muntele Krijăveț dar în special spre biserica parohială, biserica „Sfântul Iacob”⁹, bucuroși, răbdători, relaxați, vioi, pe chipurile lor nu se vede supărare, tristețe sau

⁵ Mirjana Stanislava Vasilj Zuccarini, *Op.cit.*, „Sărbătoarea Sfântului Ioan Botezătoru; Se va întoarce?” p.31-40. În 24 iunie 1981 (miercuri) de ziua Sf Ioan botezătorul, Gospa (Sfânta Fecioară) apare pe Colina Aparițiilor „Pe Podrdo” celor șase vizionari: Ivanka, Mirjana, Vicka, Ivan, Marija și Jakov.

⁶ Ibidem, p.25.

⁷ Ibidem, p.76-79. *Mesajele principale ale Sfintei Fecioare* transmise vizionarilor după care trebuie să ne rânduim și viața noastră sunt: *Pacea; Rugăciunea: (p.164/Păr. Slavko Barbaric referindu-se la mesajele Fecioarei Maria ne îndeamnă să ne rugăm cu inima); Postul; Spovada; Sfânta Liturghie; Convertirea; Penitența.*

⁸ Hedonism = goana după lux, căutarea cu orice chip a satisfacției, a plăcerii. Viața omului prin acest mod de trăire exclusivist și egoist devine propriul său dumnezeu.

⁹ Mirjana Stanislava Vasilj Zuccarini, *Op.cit.*, p.23. „Atât vechea biserică, precum și cea nouă, au ca patron pe Sfântul Iacob cel Mare, protector al pelerinilor, mijlocitor între Dumnezeu și oameni...Rămășițele sale pământești sunt duse în Spania, la Compostela, unde de multe secole

încruntare. În partea de sud a bisericii se află amenajat un frumos foișor de vară iar în curtea bisericii, atât pe părțile laterale cât și spre sud se află dispuse bănci. Aici se celebrează liturgiile¹⁰, rugăciunea rozarului¹¹ cât și adorațiile la Sfântul Sacrament până seara târziu.

Soarele a răsărit în Medjugorje este și o metaforă, Iisus Hristos, soarele dreptății, soarele adevărului cu razele sale blânde ne este adus în sufletele noastre prin intermediul Sfintei Fecioare Maria. Căldura acestui soare redescoperit prin Maica Domnului, încălzește de mai bine de 30 de ani aceste locuri și pe pelerinii săi. Această căldură prin a căror raze ne încălzim cu toții, încălzește nu numai sufletele ci și toată creația: oameni, locuri cât și natura înconjurătoare. Maica Domnului, Sfânta Fecioară Maria se roagă pentru noi, ne îndrumă spre Iisus Hristos, ca să ne schimbăm fundamental modul de viață, într-o viață creștină autentică, să devenim creștini practicanți. Maica Sfântă este mama noastră, ocrotitoarea celor încercați, a celor în suferință, bolnavilor trupești dar mai ales a bolnavilor sufletești. În bunătatea, bucuria și dragostea ei nemărginită, ne mângâie, ne binecuvântează, dar cel mai mult intervine pentru noi la Fiul ei Iisus Hristos, pentru a ne ajuta prin rugăciunile ei, ducând rugăciunile noastre acolo unde trebuie ca acestea ajungă.

Spiritul Medjugorjelui este Spiritul Duhului Sfânt¹², este spiritul lui Iisus Hristos. Acest spirit este unul de bunătate, dreptate, adevăr dar mai ales este un spirit de iubire (nu de dragoste umană care este o relație biunivocă între două persoane de sexe diferite), este

pelerinii vin să îi viziteze mormântul”.

¹⁰ Păr Jozo Zovsko, *Așa cum ne cere Ea*, Editor Medunarodno kumnstvo djetetu Herceg-Bosne, Tipărit de Lito Terrazzi – Firenze, p.41-42. „Participarea voastră la Sfânta Liturghie trebuie să fie plină de bucurie. Veniți cu iubire și acceptați Sfânta Liturghie.

Puneți sfânta Liturghie pe primul loc în fiecare zi de duminică și de sărbătoare. Nimic nu trebuie să vă despartă de iubirea lui Cristos. Iubiți Sfânta Liturghie. Trăiți Sfânta Liturghie”.

¹¹ Ibidem, p. 7. „Rozarul în mâna ta și rugăciunea în inima ta. În cele cinci mistere ale Rozarului eu văd cele cinci pietre ale profetului David. Nu există nimic ca să nu poți învinge. Aceasta este arma împotriva lui Goliat al tău, împotriva dușmanului tău. Poți crede că tu ești David al Sfintei Fecioare? Nu îți fie teamă, astăzi, Sfânta Fecioară așează Rozarul în mâna ta și harul rugăciunii în inima ta”. Arma dăruită de către Sfânta Fecioară împotriva lui Goliat al meu: 1.Rugăciunea cu inima: Rozariul; 2.Euharistia; 3.Biblia (Citirea zilnică a acesteia); 4.Postul; 5. Spovada lunară.

¹² Spiritul Sfânt este spiritul dătător de viață, spiritul care coboară peste oameni, se descoperă în totalitate celor care își trăiesc viața în comuniune – după dorința lui Iisus Hristos și a Maicii Sale – trăiesc în har.

Spirit sfânt este și spiritul în care trăiesc sfinții, în armonie cu divinitate cu semenii și cu mediul înconjurător. Spiritul sfinților s-a racordat la divinitate care își revarsă harurile asupra noastră, a oamenilor. Primind de la Duhul Sfânt haruri ei, sfinții, nu le păstrează într-un mod egoist ci le împărtășesc celor care vor să le primească, și la fel ca ei cei care le primesc aceste haruri le revarsă mai departe.

iubire altruistă, necondiționată, nu caută la ale sale ci vrea ca această iubire să fie împărtășită. Dacă dragostea umană este o relație între două persoane de sexe diferite, iubirea divină se revarsă la toți aceia care vor s-o primească, își curăță sufletul și trupul, ca să o poată primi și care la rândul lor o revarsă mai departe.

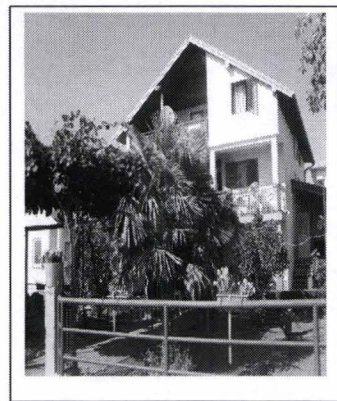
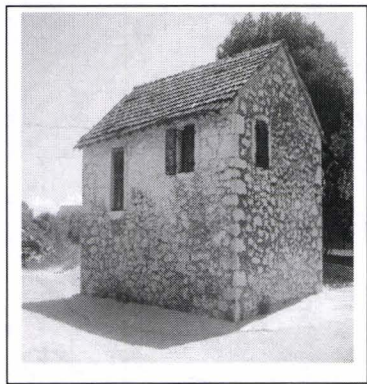
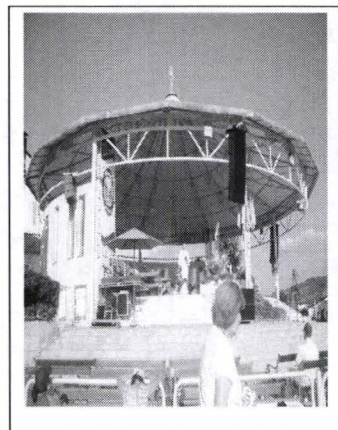
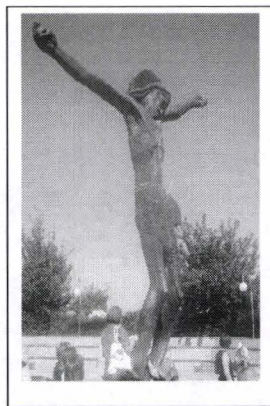
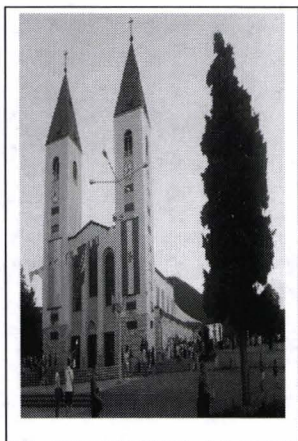
Acesta este spiritual Medjogorjenilor, este spiritul de pace de bunătate, de iubire, de iertare, este spiritul Sfintei Fecioare Maria, care este impregnat peste tot, pelerinii care vin aici, iau din acest spirit și îl duc cu ei în locurile de unde au venit. Dis de dimineață, printre casele vechi care se mai păstrează sau villele recent construite, pelerinii se deplasează în grupuri mai mici sau în zeci, sute sau mii de persoane (la ieșirea în procesiune) continuând pe timpul zilei, apoi seara până târziu ca un fluviu care acoperă tot și se revarsă. Acesta este spiritual locului, al Sfintei Fecioare care ne călăuzește spre fiul său iubit, soarele bunătății și al iertării. Asemeni soarelui care-și revarsă razele peste pământ, soarele bunătății și al iubirii își revarsă razele asupra sufletelor, asupra întregii creații, iar prin pelerini este dus mai departe într-o multitudine de locuri din întreaga lume, ca acest soare, să poată răsări din nou și în aceste locuri.

Soarele a răsărit nu este numai o metaforă, este mult mai mult decât atât, este Iisus Hristos-Înviat, descoperit nouă de către Maica Domnului, care ne luminează sufletele și drumul nostru prin viață. Important este ca noi să ne lăsăm sufletele ca să fie încălzite de acest soare, prin razele lui calde viața să fie refăcută, iar omul vechi¹³ să fie restaurat într-un om nou¹⁴. Această stare schimbată, această metamorfoză nu este o stare egoistă, ci o stare prin care bunătatea și iertarea sunt transmise mai departe ca și alte suflete vitregite să găsească cale ce duce spre lumină, ca să nu fie lipsite de căldură.

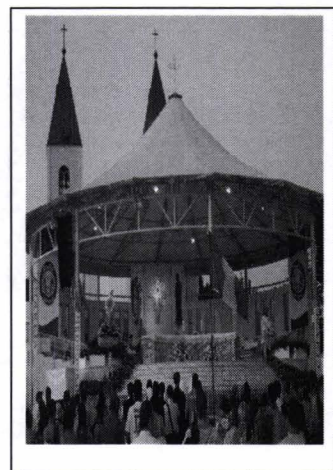
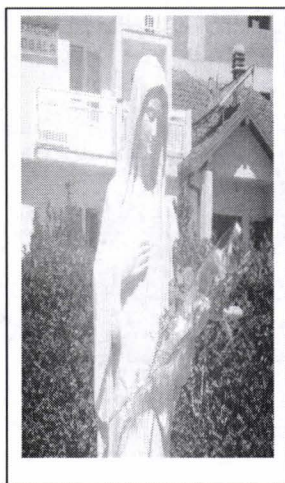
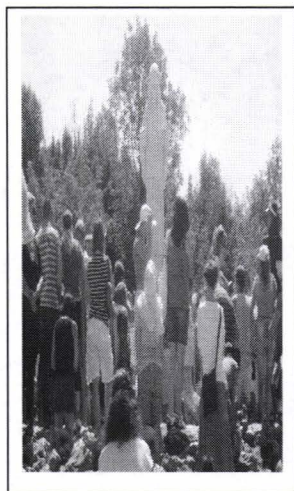
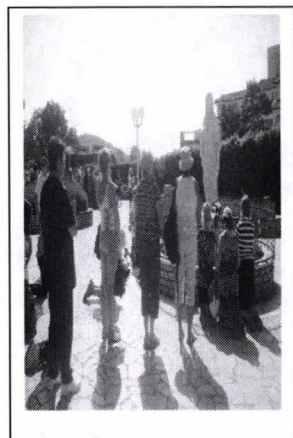
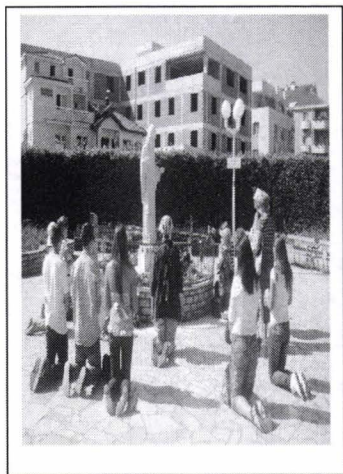
Acesta este soarele care a răsărit, noul spirit al Medjogorjelui, de care te îndrăgostești și ai vrea să rămâi cu el pentru tot restul vieții.

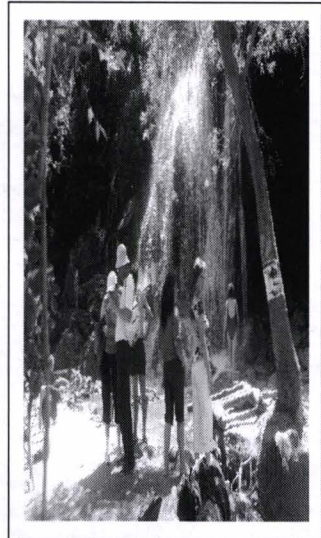
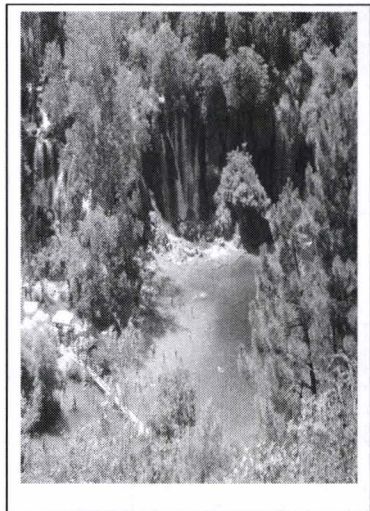
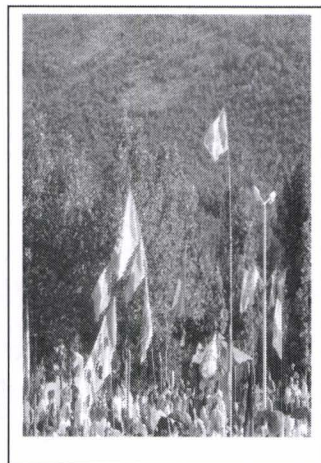
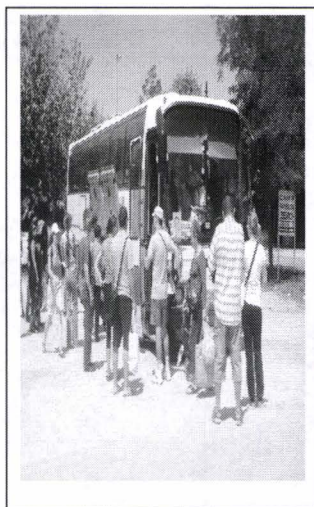
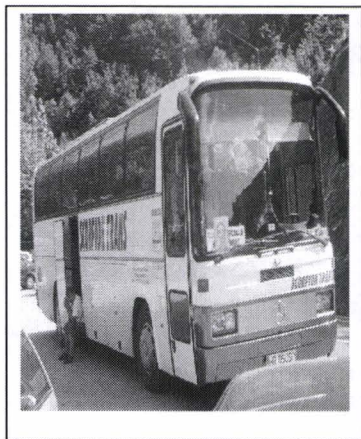
¹³ Oamenii vechi suntem tot noi, cu păcatele și viciile pe care le ducem mai departe: alcoolul, drogurile, ispitele legate de sex: pofta ochilor, adulterul, relațiile sexuale contra firii etc. Tot ceea ce duce la patimă, ne leagă și aceste vicii ne răpesc libertatea, iar sufletul nu mai este întreg ci se fărâmițează în toate aceste vicii care sunt interdependente între ele cum ar fi de exemplu alcoolul cu adulterul.

¹⁴ Omul nou este omul care se convertește, care se schimbă, în limba greacă este folosit termenul de *metanoia* – μετανοια pocăință, schimbare. Suntem tot noi, dar suntem pe un drum bun, schimbați prin jertfa și Învierea (*Anastasis* – Αναστασις) lui Iisus Hristos, care ne poate schimba și vindeca de toate viciile și slăbiciunile noastre. Condiția este să ne lăsăm curățați de bunătatea și iubirea Lui, prin participarea la sfânta liturghie, spovada profundă, postul, practicarea rugăciunii cu inima individual sau în comun, citirea zilnică a Evangheliei, iar în timp prin muncă și perseverență să ne schimbăm complet mentalitatea și modul nostru de a fi pentru a deveni: buni, înțelepți, iertători „căci nu suntem noi centrul universului și nu se învâрте totul în jurul nostru”.

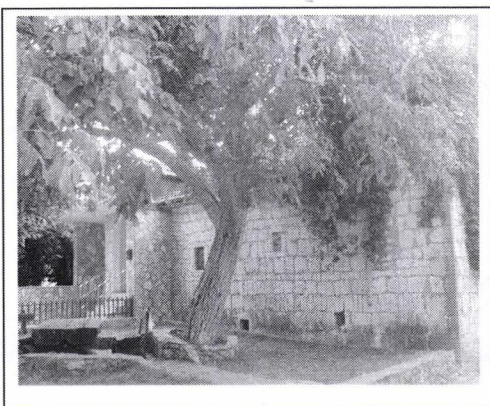
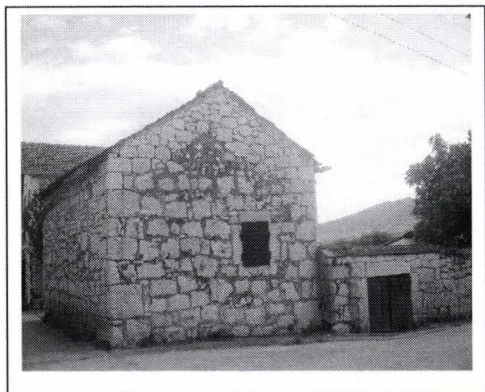

JURNAL DE CONSTANTINOPOL. SFÂNTA SOFIA, ÎNTRE GLORIE ȘI UMILINȚĂ

Crin Triandafil THEODORESCU

Nu fac parte dintre „rezistenți”, deși personalitatea străbunicii mele Ana mi-e mereu în preajmă. Nobilă și levantină, i se pune pe ochi o nostalgie grea și privirea i se unduia pe orizontul mării, atunci când, în Mangalia natală, povestea despre Constantinopol. Pentru ea nu exista Istanbul. Cuvântul acesta era, în sine, o injurie, iar ziua de marți, ziua căderii Cetății, zi de tristețe și tânguire. Am privit apoi cu oarecare laxism literatura profețiilor despre Constantinopol, de la Sfântul Metodiu al Patarelor până la Cuviosul Lavrentie al Cernigovului, la care se adaugă profețiile de pe piatra de mormânt a Sfântului Constantin cel Mare, argumente care susțin în mod apocrif rezistența bizantină, căderea și recucerirea Cetății pământene. Prin filiera fanariotă, adăugându-se natural moștenirii din spațiul medieval românesc, „rezistența bizantină” s-a altoit întâi în discursul boierimii noastre, și, pe alocuri, temperat de spiritul smereniei ortodoxe, în cel eclesial. Vladimirescu însuși, răstignit între popor și politic, a contemplat pentru o clipă visul unui Constantinopol restaurat și al unei Sfinte Sofii liturghisite. La acestea sunt onorat să evoc, cu fior, lacrimile profesorilor noștri din teologie, care, la o jumătate de mileniu după căderea Cetății, relateau martiriului lui Constantin al XI-lea Paleologul cu noduri în gât și cu vocea tremurândă, în fața unui auditoriu tragic. Ultima slujbă în Sfânta Sofia. Împăratul, înlăcrimat, cerându-și iertare de la supuși. Afară, dincolo de zidurile lui Teodosie, păgânii ciopland cruci pentru jertfe. Apoi prăbușirea, dispariția ultimului împărat m mulțimea de uciși și a celor doi preoți din altarul Sofiei. Măcelul. Intrarea turcilor în catedrală. Momentul umilinței lui Mahomed, care și-a turnat țărână pe creștet și a oprit cu sabia un soldat care spărgea marmura, momentul acela e încă departe, înspre seară. Acum e vremea jertfirii. În catedrală creștinii sunt sortați, nu întâmplător ca oile, după valoarea lor de sclavi. Copiii, femeile în vârstă și bătrânii sunt înjunghiați pe loc, golgotian, umplând cu trupurile și suspinele lor martirizate spațiul în care, cu puțin timp în urmă, răsunau cântările. Până la ultima jugulară retezată nu încetează rugăciunile. Spun supraviețuitorii că tocmai rugăciunile i-ar fi încăinat pe soldații turci, sălbăticiindu-i mult față de normajafului, violului și uciderii, timp de trei zile, a oricărei cetăți cucerită cu armele. Măcelul are o asemenea dimensiune încât până și calul de luptă al lui Mahomed se cabrează de oroare la vederea râurilor de sânge care tâșnesc din Sfânta Sofia pe la Poarta Gărzilor. Umiliința merge mai departe. Copleșit de admirație, Mahomed nu distruge biserica, ci o transformă în moschee. Arhitectul său, un grec renegat, apoi celălalt mare arhitect, Sinan, și el creștin la origini, vor transforma Sfânta Sofia în modelul consacrat al moscheilor, umplând de sfâșiere ochiul creștinului care

ajunge în Constantinopol. Ca să nu uităm. Și să ne întoarcem, mereu, în țărâna în care Domnul, cu mii de ani în urmă, ne-a desenat cu degetul Său locul de izbăvire. Tot El, Domnul, a îngăduit trufia cuceritorului. Din dorința de a se umple cât mai devreme de glorie, Mahomed dispune acoperirea sumară a mozaicurilor bizantine, pentru ca să se poată sluji în noua moschee a padișahului. Sub tencuieli, speranțele grecilor în învierea Cetății și în restaurarea împărăției lor pământene, închise sub varuri ca Lazăr sub văluri, în mormânt.

Acestea sunt condițiile în care mă prezint în fața Catedralei. Sunt răvășit. Deși surclasată volumetric de Moscheia lui Soliman, aflată la numai câteva sute de metri de Aghia Sofia, catedrala lui Iustinian face, prin ea însăși, tăcere înjur. Zidurile cărămizii, intercalând fragmente din templul Artemisei din Efes, cu tencuiala plesnită pe la încheieturi, mustesc o demnitate imperială care te intimidează, și care mă trimite cu gândul, bizar, la statura țăranilor din Munții Rodnei. O catedrală în costum popular. Așa arată Sfânta Sofia între moschei. Toate o imită, dar îmbrăcate bine, ca de nuntă. Cupola, celebra cupolă a Sofiei, replicată dureros în 4.000 de geamii, impasibilă, fură toate privirile și toate inimile. Pentru ea am un plan special. La originea lui se află părintele Ică junior, care a afirmat, în spațiul teologiei universitare clujene, că imponderabilitatea cupolei de la Sfânta Sofia nu poate fi surprinsă decât dacă intri cu ochii închiși și îi deschizi brusc, privindu-o de dedesubturile ei. Și că miracolul acesta se întâmplă o singură dată în viață, prima dată. Așa că rog un creștin din grupul nostru să mă ducă de mână, cu ochii închiși, până sub cupolă. Deschid ochii. Mă refuz lacrimilor și ceea ce simt și văd e înmiit față de așteptări. Cupola nu plutește, în schimb eu, nimicul, simt, pentru un timp fără de timp, că mă înalț spre cupolă, imponderabil ca un fulg. În timpul exclamării celei mai frustrate („Doamne-Dumnezeule-Doamne!”) revin ușor pe pământ, înșurubându-mă în propria-mi corporalitate, după o experiență greu de definit și, oricum, imposibil de descris.

Apoi ne despărțim. Mă sustrag scolasticii plictisite a ghidului și, în enormitatea catedralei gemând de turiști, îmi caut un loc pentru inimă. Știu exact ce trebuie să văd, ce trebuie să fotografiez, mi-am pregătit cu acuratețe mintea pentru această întâlnire, dar înaintea ei, înaintea minții, inima din mine. Pentru ea găsesc în absida din mieznoapte, un locșor cu lumină lină, lângă o coloană. Mă închin de trei ori spre răsărit și îngenunchez cu cutremur. Îmi aud rugăciunile în gând. Când ajung la „Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare”, simt o mână care mă scutură violent de umăr. Deschid ochii și, deasupra mea, un gardian turc îmi poruncește răstit, într-o admirabilă engleză, să mă ridic imediat în picioare...Aici nu e biserică. aici este muzeu. și este strict interzis să vă rugați! Ridicați-vă în picioare! Imediat!”!n privirile lui, două iatagane foarte ascuțite. E cu mâna pe stația de emisie-recepție, probabil a cerut ajutoare, căci imediat în spatele său apare un alt gardian, o femeie, mai mult curioasă decât autoritară, susținându-și camaradul cu același argument

(„aici nu e o biserică, nu vă puteți ruga!“).

Atunci dispăre totul. Sunt la o margine de cruce. Simt o căldură și o lumină învăluindu-mă, și toate trec. Trec, ca și cum nu ar fi fost niciodată, biserița de acasă, din Lușca mea dragă, trec creștinii mei, trec, ca și cum nu ar fi fost niciodată, preoteasa și copilul. Toate trec și se duc direct în cer, așteptându-mă. Și coboară peste mine o bucurie fără margini, care și acum, în timp ce scriu aceste cuvinte, mă face să plâng de dorul ei. Bucuria de a muri pentru Hristos. Am predicat atâția ani despre mucenici, despre puterea de a sta în genunchi în timp ce leii îți sfășie trupul, și iată-mă recunoscător că mă aflu în genunchi. Acesta este clipa. Înțeleg imediat că nu mă voi ridica din rugăciune, și că dincolo de îngenuncherea mea nu mai poate să existe decât Iisus. Sunt liniștit, calm și fără frică. Mi-ar plăcea să cred că am lumină pe chip, măcar câtă liniște am acum în mine. Iar gardianul începe să ridice tonul, forțându-se să se stăpânească, în timp ce niște turiști se opresc să privească spectacolul. Încerc un exercițiu de imaginație, un turc care se roagă în biserița mea parohială, și nu văd nici un țăran din cei pe care Dumnezeu mi i-a dat în mână, să-i poruncească turcului să nu se mai roage. Aș vrea să-i spun asta, dar remarc pe fața gardianului ceva care mă sperie. Sunt în genunchi, bine îndesat în marmura podelei, gardianul e mult deasupra mea și începe să răcnească, scuturându-mă din nou de umăr. De data asta, pe fața lui e ură. Ar putea să mă lase în pace, în câteva minute mi-aș termina rugăciunile și aș pleca, dar nu, el răcnește și repetă obsesiv, într-o engleză tot mai periferică, două lucruri. Să nu mă mai rog și să mă ridic în picioare. Înțeleg. Înțeleg ce se întâmplă în inima lui. Când m-am închinat în rugăciune, am revendicat catedrala în numele lui Iisus. De fapt, prin rugăciune, creștinul de mine a anulat căderea Constantinopolului, readucând Sfânta Sofia în poala Domnului. Eu eram un stricător de istorie și hoțul moscheii care a urmat catedralei ortodoxe. Rugăciunea a anulat statutul de muzeu al locului, recuperând dimensiunea ei eclesiastică și a întors curgerea timpului pe dos, ca pe o mânășă. Iar lucrul acesta nu putea fi îngăduit. De aceea trebuia să mă ridic în picioare. Pentru ca biserica să poate fi recucerită. El era Mahomed, iar eu eram țărâna disprețului său. Regula lumii lui trebuia restabilită.

Am continuat să mă rog. Dar nu până la capăt. Bucuria de a muri s-a stins, spontan, atunci când m-am surprins în mijlocul propriului orgoliu. Acesta răsărise singur, contrapunându-se orgoliului turcului care răcnea. Disputa se transformase într-un pendul al proastelor mândrii. El avea totul. Eu nu aveam decât pe Hristos. (Știu, acum, cum e să rămâi singur cu El: suficient!) Continuam să mă rog, dar în spatele cuvintelor orgoliul meu creștea, armat pe disperarea păgânului. Și atunci, cu lacrimi, m-am învins și m-am ridicat în picioare. Încet. Stăpânul omului de pământ care sunt mă privea, de deasupra, triumfător. Stăpânul omului de lumină care sunt mă privea, dinlăuntruri, cu blândețe. După regulile

lumii de aici, turcul învinsese. Și eu mă învinsesem pe mine, ca pe un vrăjmaș. Pentru că ridicarea aceea, în picioare, a fost cea mai mare smerenie în care m-am îmbrăcat vreodată. Doar de la El am avut puterea, de la El, care S-a lăsat scuipat și batjocorit. Ridicându-mă din genunchi, mi-am lăsat acolo jos, păcatul de a fi orgolios.

Dar nu se terminase. O parte din trufie urcase cu mine, răscolindu-mă revanșard. Mă simțeam umil, cum se cuvine, dar înfrânt. Atunci am cerut voie să sărut zidul, cu o ultimă zvâcnire de orgoliu. Gardianul a încremenit în mirare. Își ieșise din furie și se regăsea administrator, tremurând să-și recalculeze atitudinea de pe noile criterii. A intervenit al doilea gardian, femeie, care tăcuse în tot acest timp, și mi-a spus, mie și parcă și colegului ei, că nicăieri nu scrie că nu e voie să săruți zidul unui muzeu.

M-am aplecat. Și atunci, din semiobscurul absidei, pe coloana din fața mea mi-au apărut, ca într-o minune, două cruciulițe încrustate în conglomeratul de minerale, mici ca o spovedanie de taină. Le-am sărutat cu cutremur și m-am simțit iertat pentru păcatele mele cele mai proaspete. Iată-le, alăturat, în fotografie. Nu știu sigur dacă există, și dacă există, nu-mi explic cum au scăpat ochiului atent la detaliu al islamului. Știu sigur că Sofia dumnezeiască, crucea și Iisusul iertător nu ne lipsesc, adânc aplecate deasupra noastră. Și că pretutindeni unde suntem noi, ca români și ortodocși, avem Constantinopolul în inimă. Constantinopolul, „maica cea pierdută a sufletului nostru românesc.” (R. Bucuroiu)

CORNEL POP ȘI RUGĂCIUNEA CÂNTATĂ

Menuț MAXIMINIAN

În buricul vechiului burg, pe strada Odobescu, se află mândra catedrală ortodoxă unde și-a găsit sălașul Corala cu glasuri îngerești, care poartă numele poetului tribun, „Andrei Mureșanu”. Cu sufletul avid de mântuire intru în curtea bisericii... Lume multă, fiecare om cu propria rugăciune către Bunul de Sus. Până și frunzele arămii de toamnă, aflate la ultima adiere de vânt, risipite de o desprindere firească, pe cere nimeni nu-i capabil s-o oprească, vibrau la acordurile muzicale, care inundau de pretutindeni, parcă pătrunzând dincolo de infinit. Urcând pe scările lăcașului aveam impresia că sunt însoțit de harpa heruvimilor și serafimilor, că plutesc spre cerul veșniciei, că sufletul este copleșit de atâta dumnezeire, încât mi se tăia respirația... Da, Corala „Andrei Mureșanu” dăruiește bistrițenilor de peste 40 de ani

frumusețea nemuritoare a muzicii sacre, creând o legătură cu transcendentalul.

Arhidiaconul Cornel Pop este întruchiparea artei divine, venită pe pământ pentru a ne dăruî din preaplinul sufletului său și nouă, tuturor.

Muzica este forța vie de a cultiva bogăția interioară, de a sensibiliza publicul prin emoția vibrației inedite a unui nou și electrizant sunet coral, prin atmosfera incandescentă a feed-back-ului din momentului interpretării. Emil Cioran, când vorbea despre muzică, spunea ca ea este „mijlocul prin care ne vorbește *timpul* (s.n)... este esență religioasă. Nu în zadar, ea este singurul răspuns pe care l-a putut da omul glasurilor cerești” (Emil Cioran, *Lacrimi și sfinți*, București, 1991).

Corală „Andrei Mureșanu” a împărtășit cuvântul muzical în medii creștine atât de felurite, de la paraclise universitare, catedrale eparhiale, obști monahale, grupuri de laici, case de cultură, oferind atâtea prilejuri de radiografie duhovnicească a realităților noastre bisericești.

Povestea noastră poate să fie receptată în această cheie imagologică, eliberatoare de triumfalisme mărunte, dar și într-un registru terapeutic, ca pe un schimb fructuos între un laic și un ilustru profesor. Încă de la prima întâlnire cu distinsul Cornel Pop am observat un buchet de omilii, de cuvinte duhovnicești, o adevărată mărturie vie pentru frumusețea vieții trăite întru Hristos. Nu m-am mirat să aflu că profesorul a absolvit cu brio atât Academia de

Muzică, cât și Facultatea de Teologie. Se vedea în muzica lui că este licențiat, se vedea în cuvântul lui că are și studii pastorale. Chipul nu trădează cei 70 de ani de viață, ci un om energic, care mai are multe planuri de slăvire a Domnului prin rugăciunea cântată. De-a lungul timpului a prelucrat și armonizat pentru coruri piese laice, folclorice, dar cu precădere a pus pe note o serie de cântece de strănă și colinde. De unde atâta putere (mă întrebam), pentru un om să dirijeze cu succes atâtea coruri, în mai multe localități? Răspunsul l-am aflat ascultând vibrațiile inimii... Când faci un lucru cu dragoste impedimentele lumești sunt estompate, locul fiind luat de binecuvântările divine. Acel om care reușește să facă din munca sa o virtute, acela a coborât Raiul pe pământ.

Iată, în acest sens, biografia profesorului Cornel Pop, care este impresionantă. Descoperim de aici un luptător dârz și demn în activitățile sale, dar de o modestie ieșită din comun.

Cornel Pop are harul cuvântului bun, elementar, pascal, capabil să învieze sufletele și să le orienteze dinamic pe calea cea bună. Poate tocmai de aceea se întreabă uneori de ce nu a ales să fie preot, deși acum este hirotonit și mai slujește uneori. Nu-i pare rău, îl are pe fratele lui, care este slujitor la Altar. Cornel Pop are un cuvânt direct, care îți așează alifie pe rană, vindecând-o, un cuvânt fără ocolișuri, rostit fără prea multe precauții sau elan. Vorbele vii au caracterul iconic, precum chipurile luminoase, vesele, joviale, pline de buna mireasmă duhovnicească.

Pentru arhidiacon, martiri, precum Tănase Tudoran din Salva, sunt mesageri ai luminii dumnezeiești necreate, experiența personală a sfințirii în Biserica – Trup al lui Hristos, în ritmul pascal de viață al acesteia, ascetico-contemplativ, (re)centrând această viață pe sinaxa euharistică. Traumatismele și discontinuitățile provocate de feluritele chipuri ale terorii istoriei mai mult sau mai puțin recente se vor putea vindeca și plini

tocmai printr-un continuu dialog terapeutic cu purtătorii vii ai tradiției autentice.

„Cea mai mare trăire creștinească este de a ne împărtăși din această taină de negrăit a Sfintei Euharistii. Sfânta Liturghie este inima Bisericii, de aceea un credincios care este „viu” trebuie neapărat să dorească a fi prezent ca membru activ al Bisericii la Sfânta Liturghie. (...) Potrivit legii duhovnicești condiție de bază a experienței lui Dumnezeu este prezența și participarea la Sfânta Liturghie”, declară cel care de 40 de ani nu lipsește nici măcar o duminică din Sfânta Biserică, spre slava lui Dumnezeu și a îngerilor.

Realismul și echilibrul caracterizează toată evlavia duhovnicească a profesorului, care consideră Sfânta Liturghie drept experiență mist(agog)ică prin excelență și că în vremuri de criză ca cele contemporane, când nici măcar călugării nu mai au puterea trăirii unei vieți isihaste, această lipsă sau scădere duhovnicească este suplinită de către Sfânta Liturghie.

Ascultând discursul maestrului, fără a interveni decât pe ici pe colo, când banda reportofonului ajunge spre final, sau când doresc să dezvoltăm o idee, simt smerenia omului chemat să meargă până la marginile cuviinței dumnezeiești. Știm că modelul universal de smerenie și sfințenie este Maica Domnului, „prima după Primul”, Preasfântă, Precurată, Preavindecătoare, Mângâietoare și Preocrotitoare: Fecioara Maria, cântată de mii de ori de Cornel Pop, este prezentă vie și nezduncinată în viața adevărată de creștin.

Asist la mărturia sfințeniei deschise tuturor și savurez aroma unor cuvinte vii, pline de naturalețe și seninătate, ale unui om a cărui viață a fost hărăzită cu mult talent. În lumea fabricației industriale și a reclamei generalizate, poposim pentru câteva ore în sufletul dornic de cântare sfântă, întâmpinând cu bucurie cuvintele care rodesc în chip bogat în țarina inimii noastre.

Printre puținele ansambluri corale care promovează în mod special muzica psaltică românească se află și corala dirijată de maestrul Cornel Pop. Ascultând acești muzicieni în transmisiune pe „Radio Renașterea”, cu glasurile de oameni ai Cerului, nu m-am mirat să aflu că au fost premiați la numeroase concursuri internaționale pentru promovarea muzicii bisericești românești și pentru interpretarea deosebită a creațiilor psaltice. Cornel Pop a înveșmântat polifonic-armonic monodia bizantină, puritatea ei, fără să „umble” la ea. Nu mulți au reușit aceasta. El este unul dintre învingători.

Să ne amintim că la Cina cea de Taină Mântuitorul cu Sfinții Apostoli au intonat cântări de laudă și apoi s-au retras în munte să se roage. Astfel, putem spune că Domnul nostru Iisus Hristos a trasat acest obicei de a se cânta, iar Sfinții Apostoli l-au preluat și l-au transmis mai departe. Cei dintâi creștini cântau la adunările lor euharistice cântări din cărțile Vechiului Testament, în special din Psalmi. Cu timpul cântările au cuprins „într-una, și cerul, și pământul, și cele dedesubt”. Nu putem să nu amintim aici de Sfântul Ioan

Damaschin, Filothei sin Agăi Jipei, Mihalache Moldovlahul, Anton Pan, Macarie și Gherasie Basarabeanul. Apoi Gheorghe Cucu și Nicolae Lungu au armonizat cântări psaltice și au promovat muzica corală cu fond bizantin.

Maestrul ne spune că nu trebuie confundat spațiul liturgic cu teatrul, opera sau muzica de scenă. Nu trebuie să se cânte tare. Sunt momente liturgice în care cântăreții trebuie să cânte foarte încet, aproape să nu se audă, pentru a fi părtași la rugăciunile preoților. Arta se simte însă pregnant în muzica coralei. Suntem într-un altar al frumuseții mărturisite pre Sfânta Treime. Cornel Pop s-a remarcat printr-o activitate didactică, științifică, interpretativă și de creație muzicală pusă în slujba Bisericii Ortodoxe Române. În ceas de iarnă, când timpul îngheață păcatul, corala aduce în prag de suflet cele mai suave colinde. E vremea cântărilor de bucurie care binevestesc Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos. Și această veste mare a fost întotdeauna tainică, iar cântările sunt acelea care deslușesc Taina aceasta mare, Armonii dumnezeiești. Ca în Rai, avem un limbaj al armoniei Harului dumnezeiesc, izvorător de ființă divină, care cu nimic n-a putut fi asemuită de cineva decât cu armonia muzicală. Slova rostită zidește, dar cuvântul cântat unește. Textul cântat este ca un copac plin de ramuri, de frunze, de flori și de mirosuri. Noi, oamenii simpli, n-am înțelege nici pe un sfert Taina Nașterii Pruncului Iisus dacă n-ar fi colindele, dacă n-ar exista aceste armonii. Ce bine ar fi dacă am ști cu toții să cântăm. Cu siguranță atunci inimile noastre ar fi cucerite de Harul Duhului Sfânt. Cântarea religioasă este o acțiune a Harului, de aceea oamenii devin mai buni atunci când învață să cânte. Dar cred că și cei care au ascultat măcar o dată Corala „Andrei Mureșanu”, vor deveni cu adevărat o vistierie de bogăție sufletească.

Cântecul religios este un tip de constantă, de soliditate, de fundament. După Revoluție îl putem cânta cu bucurie în deplina libertate și în afara bisericii, nu numai în interiorul ei. După sacrificiul uman, într-o școală, marele poet Ioan Alexandru, cel care-și află veșnica odihnă la umbra icoanei făcătoare de minuni de la Nicula, cel care saluta, indiferent de perioada din an, „Hristos a înviat!”, așeza o cruce pe peretele sălii de clasă. În semn de biruință. Astăzi sunt voci care spun că icoanele trebuie scoase din școli, că îi agrează pe elevi. Icoana va fi în sufletul de creștin atâta timp cât există sfințenia dată prin suflarea asupra chipului de lut de Divinitate, atâta timp cât ascultăm cântecul religios. Au trecut vremurile în care erau interzise cuvintele. Nu se puteau rosti la radio, în spectacole, în presă cuvinte precum biserica, cruce, Hristos, preot, rugăciune. Sperăm ca lista asta a sacrificiului bisericesc să nu mai fie refăcută în veacul veacului.

Numeroasele piese religioase cuprinse în repertoriul coralei, ce aparțin unor creatori din generații diferite, refac traseul parcurs de cântarea corală liturgică de-a lungul timpului până în zilele noastre. Axionul, rugăciunea domnească „Tatăl Nostru”, imnul liturgic „Pre

Tine Te lăudăm”, Heruvicul au prins rădăcină în sufletul coriștilor. Astăzi modalitățile de exprimare ale coralei s-au diversificat, iar paginile religioase pot fi ascultate atât în biserici și catedrale, cât și în sala de concert.

Sursa folclorică, preluată ca atare sau ca proaspăt model de inspirație, a fost și rămâne, la rândul ei, în atenția maestrului Cornel Pop. Modalitățile prin care dirijorul a reușit, de-a lungul timpului, să captiveze publicul, să se definească el însuși ca sensibilitate, plecând de la acest prețios tezaur, au evoluat odată cu limbajul, cu tehnicile de compoziție. Vocea umană este chemată uneori să se plieze în scopul obținerii unor efecte inedite, nespecifice. Experiența impresionantă a Coralei, cu o vechime de peste 40 de ani, face posibilă abordarea cu profesionalism a pieselor din concerte, circumscrise unei sfere stilistice atractive și complexe. De la apariția sa pe „scenă” și până la ecourile nestinse ale acordurilor finale, ale unui vast și superb repertoriu, Corala „Andrei Mureșanu”, cu celebrul ei dirijor, profesorul Cornel Pop, este răsplătită de public cu cele mai vii și puternice aplauze, dacă ne aflăm în sala de concerte, sau cu lacrimi, dacă suntem în sfânta biserică. Corala a demonstrat, de fiecare dată, îndrăzneala dar și înalta-i măiestrie de a ne prezenta lucrări care reprezintă culmea artei, cu mult talent artistic la împletirea vocilor, în dialogurile dintre partidele vocale, în redarea structurilor, de poliritmie și a elementelor onomatopice. Contrastele de agogică și dinamică și diversitatea tematică și de caracter în succesiunea pieselor repertoriale au desfată, de fiecare dată, asistența, cu o emisie vocală plină de rafinament, specifică coralelor profesioniste.

Cu o gestică dirijorală elegantă și adecvată pieselor repertoriale, Cornel Pop reușește să obțină de la coriștii săi interpretarea ideală a minunatelor partituri din muzica internațională. Acest cor cu voci deosebite, cu o sonoritate echilibrată, bine nuanțată și cu o frazare corectă a discursului muzical, a oferit publicului, de-a lungul timpului, cu multă expresivitate artistică lucrări și prelucrări folclorice excepționale ale unor mari compozitori

români ca: Gh. Dima, Nicolae Ursu, Gh. Danga, Ion Croitoru și mai ales, al nostru Tudor Jarda, căruia Cornel Pop i-a dedicat, la Năsăud, și un festival. Astfel, maestrul a dovedit că este nu doar performant ai interpretării corale, dar și mare iubitor al muzicii populare românești destinate cântării corale.

Printre coriști încă mai cântă și „veterani” ai acestei renumite formații care a dus faima interpretării muzicii corale românești și peste hotare. Vin cu aceeași dragoste de 40 de ani pentru a interpreta piese religioase și nu numai. Își iubesc colegii din cor, pentru ei aici fiind, de ani și ani, a doua familie. Aici și-au cunoscut marea dragoste, și-au întemeiat familii, în această atmosferă au crescut copiii, iar acum se bucură de muzica lor, și nepoții. Ce poate fi mai plăcut ochiului, auzului și sufletului?

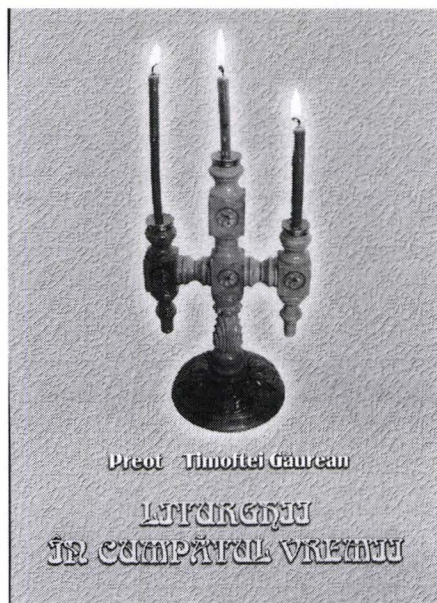

Pe linia tradiției muzicale, în Bistrița, Societatea Corală „Andrei Mureșanu”, purtătoarea numelui marelui poet ce a scris versurile Imnului Național „Deșteaptă-te române”, a contribuit la reorganizarea vieții muzicale prin concerte, întâlniri bisericești, concursuri între coruri, și a publicat zeci de articole în care sunt înscrise nume meritorii pentru efortul pe care l-au făcut în susținerea activității artistice, în special a celei corale. Evident că locul cel mai propriu al interpretării cântării religioase a fost și rămâne biserica. Aici, cântarea liturgică a evoluat și s-a dezvoltat constant și sigur pe fondul celor mai sănătoase tradiții melodice. Pentru că, în concepția noastră ortodoxă, cântarea, fie psaltică sau corală, înseamnă nu doar artă, ci acel suflu care ne înalță mai ușor glasul rugăciunii către Dumnezeu, cu talent și credință, ca o jertfă a sufletului, mărturisită în felurimi de glasuri și notații. În Biserica Ortodoxă Română se poate spune că niciodată nu s-a dat o mai mare atenție muzicii bisericești ca astăzi, când problema ei a intrat în preocupările directe ale Sfântului Sinod, care promovează această rugăciune melodică.

Cornel Pop este personajul principal într-o poveste a muzicii, cu multe coruri, cu multe sufete care vibrează la unison pe ritmul sunetelor, în jurul profesorului și arhidiaconului. Cornel Pop este cetățeanul de onoare al Bistriței.

PĂRINTELE DE PE VALEA DRAGOSTEI

Menuț MAXIMINIAN

Pe Valea Văilor, acolo unde credința a rămas neschimbată din moși strămoși, unde mai întâi se aud rugăciunile și doinele sătenilor și mai apoi răsare soarele, trăiește părintele Timoftei Găurean. Cu multă dragoste părintele a făcut să încolțească sâmburele de sudoare de pe fețele arse de soare ale agrieșenilor, mângâiate cu prosopul credinței, la fel ca și chipul lui Iisus pe Drumul Crucii. Vai Sioane, vai Evangheliști și vai voi Sfinților, multe au îndurat acești oameni de-a rândul secolelor pentru a-și păstra fărâma de credință.

Sunetul clopotelor vestește duminica cu slujba arhierască săvârșită de un sobor de preoți, alături de episcopi și protopopi. Sub tricolorul de la turnul bisericii din Agrieș, tineri în costume populare, zămislite cu dragoste de mamele și bunicile lor în lungile nopți de iarnă, când bărbații lor erau în război în Siberia. Doamne Sfinte câtă jale. O bătrână mă trage de mânecă și îmi spune colinda colindelor: „Noi colindăm la fereastră

R.: Linu-i lin și flori de măr
Frații noștri-s duși de-acasă
În fundul Galiții
Să nu lase dușmanii
Că dușmanii vreau să vie
Să lese țara pustie”.

„Pe arhierul și stăpânul nostru, Doamne îl păzește...”, cântă întreaga suflare.

Fiu al locului, părintele Găurean a revenit în mijlocul credincioșilor din satul centru al credinței acum patru ani, împlinindu-și dorul de a-i sluji pe ai lui. Reîntors acasă, preotul, precum omul gospodar la casa lui, s-a hotărât să renoveze lăcașul sfânt. În doi ani a fost reparat exteriorul, acoperișul, gardurile din jur, parchetarea altarului, a soleei din față, mochetarea în întregime a bisericii, împodobirea cu candelă a icoanelor împărătești, dotarea cu mobilier nou în altar, pictarea icoanelor. Și pentru că vorbim de oameni gospodari, a fost renovată și casa parohială, părintele înființând la etaj un muzeu.

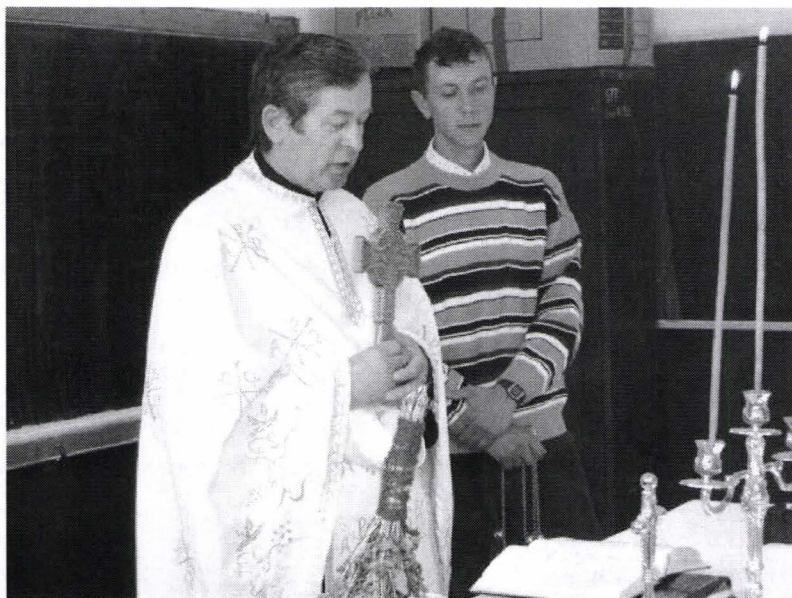

Așadar popa nu adună doar comori pentru cer, ci și comori spirituale care vorbesc despre țăranul român. E un muzeu așa cum s-ar naște el într-un univers normal, echilibrat, în care valorile ajung direct la cei care le apreciază, fără nici un balast. Este în același timp somptuos și foarte simplu, ingenios, dar nu fandosit, convingător fără să fie nici o clipă propagandistic. Este coerent fără să fie sistematic în sensul uscat în care sunt uneori muzeele, mai ales cele etnografice.

Preotul ne duce la gândul că nu trebuie neapărat să te îmbraci țăărănește ca să ilustrezi un fel de a fi sau o filosofie de viață de tip țăărănesc. Domnia sa a pus în muzeu costume populare care identifică un mod de a fi. Lucrul acesta este rar întâlnit în zilele în care costumele populare au devenit un fel de etichetă pentru un anumit tip de entuziasm folcloric. S-ar putea ca la un moment dat să nu mai existe țăărani, această categorie în forma ei actuală să dispară, însă obiectele adunate vor vorbi despre acest tip de civilizație. O oază de tihnă te năvălește venind la poalele Munților Țibleș, printre apele repezi, unde ar fi păcat să nu adormi măcar o dată la umbra unei clăi de fân în cântec de ciocărlie și în miresme care te vindecă de oboseală și stres. În interiorul muzeului, mobilat rustic, miroase a busuioc, întregul conținut fiind autentic, de la ștergare, covoare, obiecte din comarnicul stânei (linguri pentru jintuit, bărbânțe, ciubere), costume populare (cămăși, pieptare, zadii, cioareci, cușmă, năframă, curele, sumane), croiala acestora deslușind taine de peste 100 de ani, farfuriile de perete, oalele, paharele din lut, ustensilele de țesut de la stative, la sucală, suveică, vârtelniță, meliță. Nu lipsește lada de zestre a miresei, dar nici leagănul copilărilor dulci. Prin exponate sunt ilustrate ocupațiile de bază ale locuitorilor: culesul fructelor de pădure, vânătoarea, pescuitul, albinăritul, păstoritul, agricultura, lucrul la pădure. Rețin, de

asemenea, atenția obiectele de cult, care ilustrează credința străbună, dar și sculpturile părintelui de la măștile timpului, la cruci sau vulturi.

Da, preotul este și sculptor. Parcă îl aud și acum cum îmi spunea să nu ignor lemnul, un dar a lui Dumnezeu pe pământ. „Lemnul vorbește, plânge, suspină, el e prietenul meu, el mă ține, îmi dă posibilitatea ca eu să-l fac nemuritor și alături de el să rămân și eu nemuritor prin ceea ce fac din lemn, prin lucruri frumoase pe care le modelez cu mintea, imaginația și cu cele peste 180 de dălți pe care le mănuiesc zilnic dând viață lemnului și fiecărei bucăți de lemn din trupul, tulpina lui falnică și uneori chiar din rădăcini sau crengi”, spune preotul, care ori de câte ori a intrat în pădure pentru a-și alege un lemn de lucru, tăindu-l simțea lacrima fierbinte din ochi. În clipa în care cădea jos, crengile se frângeau ca niște copii din trupul lui ucis. Câtă jale în codru, cât suspin... Se va se revărsa din butuc pe pământ ca un sânge risipit, îndurerat plângându-și tulpina de care s-a despărțit. În loc să ardă în focul din sobe, prin mâinile preotului sculptor avea să ardă pe altare și-n biserici devenind veșnic în multele și frumoasele obiecte de artă pe care le crea: cruci, potire, icoane, troițe, scaune arhieresti, care la un loc devin o comoară a sfintelor sălașuri unde Dumnezeu locuiește și de acolo ne ascultă suspinul inimii, ne mângâie, ne dă putere”.

Lucrurile binecuvântate „se văd cu ochii și se simt cu inima”. Biserica noastră a ajuns să primească haina cea desăvârșită, haina de mireasă, ca să o putem prezenta înaintea Mântuitorului, iubită și frumoasă.

Împăratul Solomon la sfîntirea bisericii Legii Vechi spune „Doamne, pe toți acei

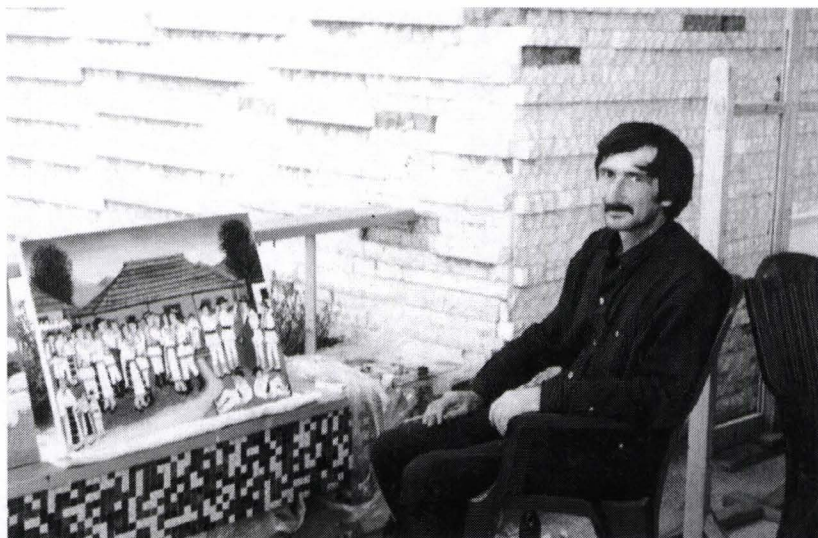
care se vor ruga în acest locaș, Tu să îi auzi pre dâșii din cerul Tău de Sus. Acei care vor aduce prinoase în numele tău, Să primești darurile lor. Acei care primi vor veni și vor cere de la Tine mângâiere în necazuri și în scârbe, așa după cum Ai spus Tu, când vei fi în necaz cheamă-mă, că Eu de față sunt și vin.” Numai noi trebuie să-L chemăm pe Mântuitorul, să vină, să primească rugăciunile noastre, să primească jertfele noastre. O biserică construită cu suflet pe meleagurile nemuririi.

Preotul Timoftei Găurean ne prezintă, în volum, comori ale sufletului dânsului. Gânduri duhovnicești, poezii, proză, toate atinse de aripa îngerului care veghează asupra lucrării. Om nobil, ascultat și apreciat de întreaga comunitate de pe Valea Țibleșului, părintele Găurean își dăruiește clipă de clipă inima pe altarul bisericii, luptă pentru păstrarea tradițiilor prin muzeul pe care l-a inaugurat și prin festivalul jocului tradițional, sculptează chipul sfinților și al Crucii întru veșnicie. Ne bucurăm să fim părtași prin scrierile domniei sale la o lume a binecuvântatei clipe. Poposiți preț de câteva ore, prin intermediul Slovei și a imaginilor care o însoțesc într-o lume unică. Ușa inimii părintelui e deschisă. Intrați, nu vă temeți, veți descoperi calea spre adevăr, spre frumusețe și nemurire.

VALER GĂLAN, VIAȚA TRĂITĂ PENTRU ARTĂ

Menuț MAXIMINIAN

„Suntem și vom fi întotdeauna neam de țărani.
Prin urmare destinul nostru ca neam, ca stat și ca putere
culturală atârână de cantitatea de aur ce se află în sufletul țăranului”

Valer Gălan a fost un țăran autentic, născut nu departe de satul lui George Coșbuc. El s-a deosebit de restul țăranilor de pe Ilve prin felul cum vedea și cum simțea lumea din jurul său. Harul de a picta a coborât de Sus. Neavând studii în domeniu, picta doar cu sufletul său frumos. Specialiștii, care iubesc să bage totul în clișeele determinismului, denumesc arta sa „pictură naivă”. O pictură cu parfumul inconfundabil ce soarbe esența vieții trăite în veșnicia satului.

Pictorul naiv din comuna Leșu Ilvei, Valer Gălan, a plecat un pic să se odihnească în lumea îngerilor. Acolo poate, va picta cu aceeași dragoste și va cânta la fluier, ani la rând făcând parte din formația rapsodia Triscașilor. Povestea vieții lui este tulburătoare. S-a apucat de pictură după ce s-a refăcut cu greu în urma unui accident de muncă. Și a făcut-o atât de bine încât a devenit colaborator al Centrului Județean pentru Cultură Bistrița-Năsăud și laureat al mai multor premii în domeniul picturii naive. A rămas arta în urma lui. Oamenii satului, dintre care cei mai mulți au pe perete măcar o pictură a artistului, îl vor păstra în amintiri. „O să-l pomenim mereu pentru că a reprezentat cu cinste Leșu, mult timp și a fost un cetățean vrednic. *Este un moment dureros pentru Leșu,*

localitatea pe care a dezvăluit-o așa de frumos în tablourile sale calde și pure despre satul așa cum îl știm din vechime. Deopotrivă a slăvit comuna prin cântec din postura de trișcaș de frunte al Ilvelor. Este foarte greu să vorbesc la trecut despre Valer, un om vesel și plin de viață, remarcat prin onestitate, dăruire, modestie și sinceritate. A știut să zâmbească atunci când bucuria l-a însoțit și să transmită fericirea celorlalți, a câștigat dragostea consătenilor săi fără a cere nimic în schimb, a știut să-și ascundă durerea, fără ca cei din jur s-o simtă. Iar acum, când el părăsește rosturile acestei lumi, chemat prea devreme de legile eterne ale vieții, îl plângem cu tristețea marilor despărțiri și cu regretul de a fi pierdut un statornic prieten. Cu convingerea că și în Ceruri este nevoie de oameni buni și liniștiți așa cum a fost Valer Gălan, îl rog pe Bunul Dumnezeu să-i dăruiască ședere cu sfinții, odihnă și pace veșnică”, spune primarul comunei Leșu Ilvei, Nicolae Grigore Lupșan. Valer Gălan s-a născut în 9 februarie 1957 în comuna Leșu, județul Bistrița-Năsăud. A fost membru al Formației de trișcași din localitate, iar din anul 1993 a început să picteze mai întâi pe sticlă și mai apoi pe pânză, sub îndrumarea profesorului Andrei Bălan. Prima sa expoziție a avut loc în cadrul Complexului Muzeal Bistrița în anul 2001, unde a participat alături de Maria Trifu, cea care a încercat ani de-a rândul să susțină arta naivă la prestigioase concursuri naționale și internaționale. Tablourile sale se individualizează printr-o tematică variată, cel mai adesea evocând frumusețile naturii din locurile natale, datinile și obiceiurile tradiționale, diverse evenimente din viața satului, amintiri din copilărie, anotimpurile, toate aceste fiind valorificate artistic cu ingenuitate și dezinvoltură în culori calde, pline de prospețime. Este laureatul unor renumite concursuri naționale și internaționale, fiind deținătorul unor importante premii menite să-i confirme valoarea și să-l situeze în rândul celor mai mari pictori naivi din România.

„Leșenii sunt triști. În miez de primăvară, când natura toată te îmbie la viață, pictorul și trișcașul de frunte Valer Gălan, ostenit de valurile vieții, a plecat la odihnă veșnică”, declară scriitoarea Veronica Oșorheianu, cea căreia i-a animat cărțile cu desenele lui. Un om cumsecade, un artist prețuit pentru talentul său, care ne-a bucurat privirea la atâtea activități culturale desfășurate la Leșu, Năsăud, Bistrița și în alte locuri. A beneficiat de încrederea scriitoarelor Ioana Precup, Elisabeta Lușcan și Veronica Oșorheian, desene ale pictorului înfrumusețând și îmbogățind patru creații literare. Valer Gălan a pictat peste o mie de tablouri. Cum să nu fi avut încredere în el? Creațiile se îmbucă. Rămas în sat, picta tot ce oferea lumea satului – din vremuri de demult, până în zilele noastre. Crâmpie de lume care, în picturile lui, vor dăinui și vor încânta ochiul. Picturi care ne bucură. Care ne luminează sufletele. Așa cum e luminată biserica satului în Noaptea de Înviere. Ori crâmpie care trezesc nostalgii după anii tinereții. Când sătenii se adunau la Chioșcul de joc, iar inimile fetelor tresăltau, cuprinse de mijloc de mâinile feciorilor ca brazii, în

vârtejul jocului susținut de ceterași vestiți. La seceriș, poate fi pus în balanță, oarecum, cu Lan-ul de secară al lui Șîșkin. Nu se pot compara, la propriu, pentru că sunt în stiluri diferite. Tabloul lui Valer îmi pare mai plin de viață (deși e redat naiv). Pentru că Valer Gălan însuflețea picturile, fără drămuire. Într-o holdă „dreaptă ca peretele” – cum, atât de frumos, se spune în „Cântecul cununii” – de pe Ilve, secerătoare, în costume „ca gioara” – cum scria poetul țărânimii, lasă în urmă snopi galbeni ca soarele. Alături, tot în costum național, un bărbat înșiră clăi de snopi. Clăi care par „cătane la parade”. În apropiere, într-un leagăn, o mamă alăptează pruncul. În creația S-au pornit cazanele sau La birt, nu rămân nesemnate, într-un umor țărănesc admirabil, vremurile bune, dar și viciile oamenilor. „Un grup restrâns vom păstra amintirea întâlnirii din vara anului 2010, din casa prof. Florea Pop și a Domniței. Acolo ne-am „ascuns”, să filmăm o petrecere – cum era odată. Protagonisti: Valer Gălan și prof. Ioan Feldrihan – trișcași; Iftinia lui Valer – chiuitoarea; Ioana Precup, Lucreția Mititean și Veronica Oșorheian – spectatoare; gazda – cu jinarsu; la aparat – Matei Böss. A fost un moment frumos”, completează Veronica Oșorheian.

În 24 februarie 2011, de Ziua Tricolorului Românesc, a fost penultima bucurie a pictorului Valer Gălan, din localitatea Leșu. Atunci, Clubul filatelic Bisnumphila, coordonat de lt. col. (rez.) Mihai Lucian Valea și Clubul de filatelie numismatică și artă plastică Iuliu Moisil din Năsăud, coordonat de juristul Valer Petrehuș, au desfășurat o activitate comună în sala mică de expoziții a Cercului Militar Bistrița. Alături de pictorii Nechita Bumbu, Ana Platon și Mihai Lucian Valea s-a aflat și Valer Gălan, semnatarul câtorva creații din Expoziția permanentă de pictură, realizată prin bunăvoința domnului col. (rez.) Florentin Archiudean – șeful Cercului Militar Bistrița. Ultima bucurie a lui Valer Gălan s-a întâmplat pe data de 8 Martie 2011, la Centrul Cultural Virgil Șotropa din Năsăud, unde, la invitația juristului Valer Petrehuș, pictorul a expus lucrări pe o temă asupra căreia se poate medita: Drumul pâinii!. O temă care salvează șirul trudnicilor munci ale țaranului, pentru pâinea cea de toate zilele: arat, semănat, secerat, treierat, măcinat și facerea pâinii. Am putea crede că această ultimă expoziție a fost merindea pentru drumul cel veșnic al pictorului Valer Gălan. Dumnezeu să-i ofere liniștea Raiului, acolo unde să picteze peisajele nemuririi.

Palmares:

Expoziții de grup la Bistrița, Bacău, București, Timișoara.

Expoziții personale: Bistrița (2001)

Expoziții:

- în cadrul unor simpozioane la Brașov, Slănic (Prahova), Sinaia,
- Simpozionul Internațional al Artei Naive „V. Parhon” (2001-2003)
- Centrul Internațional de Cultură și Arte „G. Apostu” (Bacău)

Premii:

Premiul III – Expoziția Internațională (București – 2002)

Premiul I – Concursul „Zestrea Satului” (Bistrița – 2003)

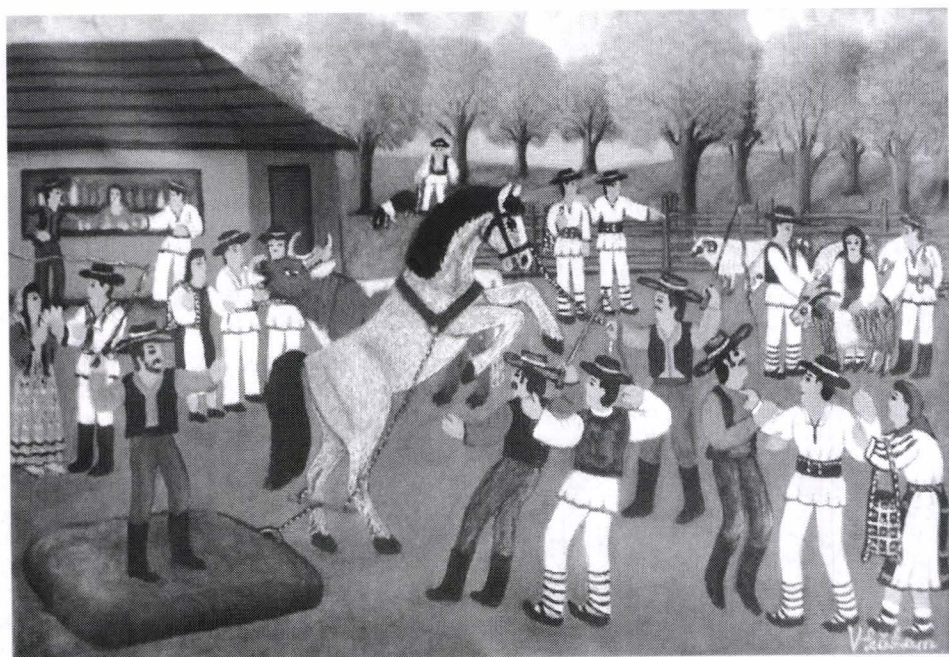
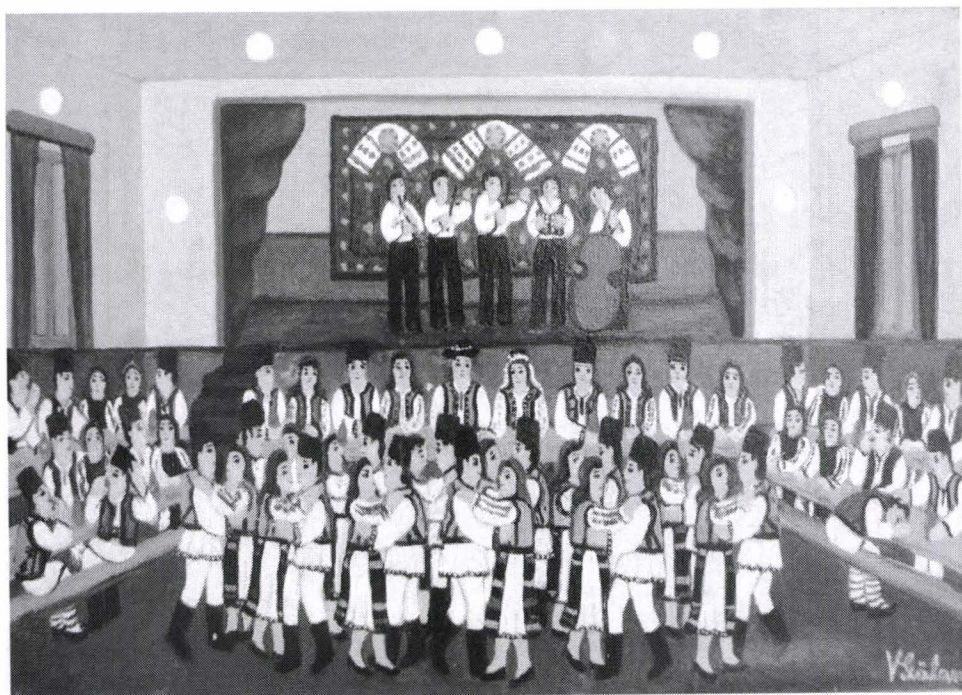
Premiul III – Expoziția Internațională (București – 2003)

Premiul II – Salonul Internațional de Artă naivă, ediția a VII-a (București – 2003)

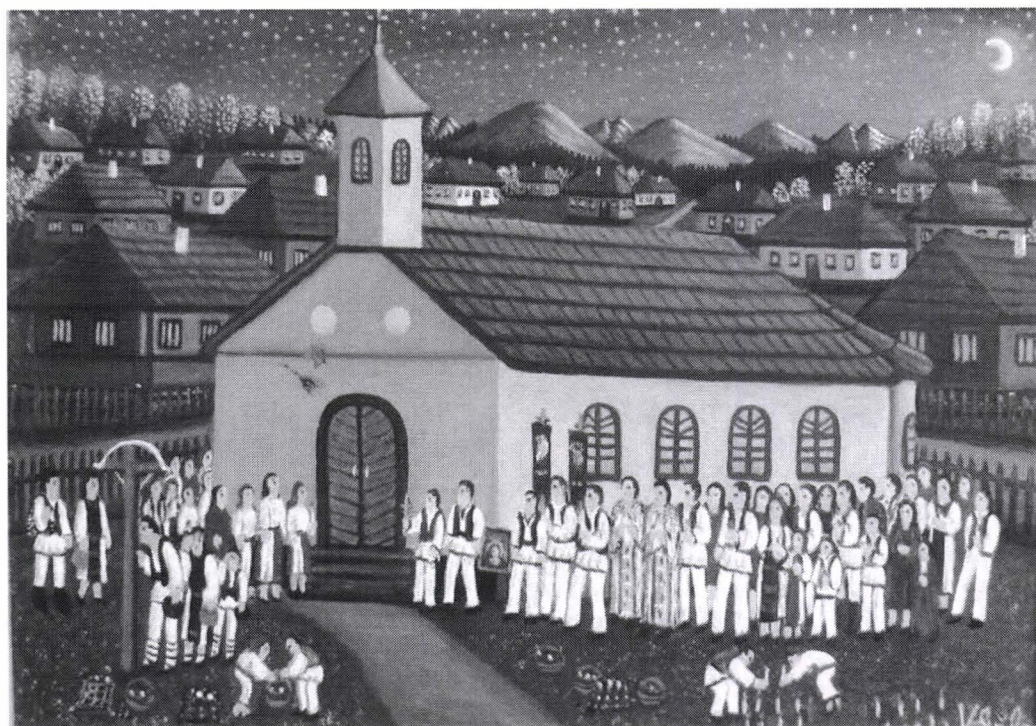
Premiul Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național – București la Salonul de Primăvară al Artei Naive, ed. a XIII-a (2004)

SALVA ÎN DOCUMENTELE VREMII ÎN SECOLELE XIII-XVIII

Iuliu-Marius MORARIU

student la Facultatea de Teologie Ortodoxă
și la Facultatea de Istorie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

O localitate deosebit de importantă a județului nostru este, indubitabil, Salva. Așezată la răscruce de drumuri și de vremuri, de numele ei se leagă o serie de evenimente deosebit de importante precum răscoala de la 1763 și istoria de mai târziu a celui de-al doilea Regiment grăniceresc năsăudean. Pământul ei, rodnic, a odrăslit, pe lângă roadele bogate și o serie de personalități, care se vor remarca în anumite domenii ale științei. Aș aminti aici pe academicianul Tiberiu Morariu și pe fratele său Eugen, pe profesorul universitar dr. docent Vasile Simionese, pe profesorul Dionisie Piciu, pe doamna profesoară Ana Filip, solistele Maria Peter, Maria Butaciu, Ana Strâmturean etc.

Cu o așa istorie, era firesc să se și scrie destul de mult despre această localitate, lucru care de altfel s-a și întâmplat. De referință, între multele încercări, mai mici și mai mari, rămâne volumul „*Salva – repere monografice*”¹, care constituie o adevărată enciclopedie a satului. Pagini multe și bine documentate despre personalitățile locale de aici ne pune în față și dicționarul editat de despărțământul local al Astrei, o lucrare deosebit de vastă și bine documentată.²

În ceea ce privește vechimea localității, trebuie să spunem că cea mai veche atestare documentară care s-a păstrat până astăzi datează din 1245, din vremea regelui Bela al IV-lea, când Salva este menționată alături de Rodna, Sângeorz, Rebra, Feldru, Zagra, Năsăud, Telciu și Mocod, ca făcând parte din ținutul liber al văii Rodnei.³ Locuitorii de aici

---

¹ Prof. Ana Filip, prof. Ioan Morariu, coord., *Salva, repere monografice*, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2005.

² Prof. Ioan Seni, coord., *Dicționarul culturii și civilizației populare al județului Bistrița-Năsăud*, vol. 1, *Țara Năsăudului*, Ediția a II-a, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2010.

³ Victor Onișor, *Istoria dreptului român pentru anul I al facultății de drept*, Ediția a II-a, Cluj-Napoca, 1925, p. 191; ***, *Primării comunale*, în vol. „Îndrumător în Arhivele Statului Județul Bistrița-Năsăud”, col. „Îndrumătoare arhivistice”, vol. 21, Tipografia „13 Decembrie 1918”, București, 1988, p. 124. Și Pompei Boca vorbește despre acest document, pe care însă mărturisește că nu l-a văzut în mod direct, el negăsindu-l în cadrul materialelor consultate, dar, cu toate acestea, nu pune la îndoială afirmația lui V. Onișor: „Documentul menționat n-a fost identificat de noi în publicațiile românești și maghiare ce ne-au stat la dispoziție, însă nici nu putem pune la îndoială consultarea actului de către autor și cu atât mai vărtos existența

trebuiau să plătească reginei anual 130 de mărci în aur, beneficiind în schimb de toate drepturile pe care le-a avut ținutul din vechime.⁴

Salva va mai apărea ulterior în documente în anul 1440, când „*conventul din Mănăstureni*” o dăruiește, alături de alte sate lui Mihai Jakch, comitele secuilor⁵. În document se vorbește despre râul Salva, care străbate satul (actualmente Sălăuța), care avea „*moară cu pene pe el*”. De asemenea, se specifică faptul că aici există „*trei sesiuni iobagiale*”, pământ arător de 8 iugăre și livezi.⁶

Ulterior, în mod indirect, localitatea va fi pomenită ori de câte ori se va face referire la „*Districtul Bistriței*”⁷, însă în mod explicit, numele ei va mai apărea doar în 1519, când, este pomenit Toma⁸ cneazul din Salva⁹, despre care însă nu avem alte informații. În această

localităților în acel timp”; Pompei Boca, *Vechimea documentară a localităților din județul Bistrița Năsăud, secolele XII-XIV*, în vol. „File de istorie”, vol. 1, Muzeul de Istorie Bistrița, Bistrița, 1971, p. 90. Despre acest an vorbește și profesorul Dionisie Piciu, care însă nu indică vreo sursă exactă, ci doar precizează faptul că documentul se găsește în „*Monumenta regni Hungariae*”, informație pe care o regăsim și la V. Onișor, de unde, credem că a și preluat-o, dat fiind faptul că numele lui se regăsește în subsidiar; Prof. Dionisie Piciu, *Istoricul Salvei*, în vol. „Salva, repere monografice”, coord. prof. Ana Filip și prof. Ioan Morariu, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2005, p. 59.

⁴ V. Onișor, *op. cit.*, p. 191. Faptul că se vorbește despre niște drepturi pe care satele le-au avut din vechime, denotă, fără putință de tăgadă, existența lor cu mult timp înainte de acest decret (n.n.).

⁵ Iulian Marțian, *Un important document din secolul XV*, în rev. „Arhiva Someșană”, nr. 17, Năsăud, 1933, p. 166.

⁶ „Item in possessione Zalwa tres sessiones iobagionales in quibus Petrus Koch a Demetrius et I. residerent, tres partes quarte partis tributii in eadem exigi consueti, terras arabiles ad octo aratra usualia, prata vero ad... falcastra usualia, ac fluvii Zalwa, in eadem fluentis”. Ibidem, p. 168. Pentru traducere, a se vedea: Ibidem, p. 173. Despre document vorbește și Nicolae Drăganu, care îl plasează în anul 1450; Nicolae Drăganu, *Date privitoare la istoria comunei Zagra*, în rev. „Arhiva Someșană”, nr. 9, Năsăud, 1928, p. 66.

⁷ A se vedea în acest sens analiza acestor documente, la: prof. Dionisie Piciu, *op. cit.*, pp. 60-65.

⁸ Personajul nu este pomenit de profesorul Piciu, care, probabil n-a avut acces la documentele privitoare la el, altfel nu se explică această lacună în analiza bine documentată a „*istoriei*” sale. Același lucru se întâmplă și în cazul documentului de la 1440 (n.n.).

⁹ *** „*Primăria comunale*, art. cit., p. 124. Nu este exclus ca acesta să fie una și aceeași persoană cu voievodul Văii Rodnei, Toma, pomenit în documente la 1475, când se afla în litigiu cu Valentin Magnus, castelan de Maramureș: *** „*Documente privitoare la istoria românilor*, col. „Hurmuzaki”, vol. XV, București, 1913, p. 102 (în continuare voi cita doar Hurmuzaki, *op. cit.*). În ceea ce-l privește pe Valentin, credem că este vorba cneazul atestat ca proprietar al domeniului leud: „*Valenti Volachy fly Thador*”, întrucât alt cneaz Valentin nu figurează în documentele vremii în Maramureș. Pentru mai multe informații despre el și domeniul de la leud, a se vedea: Prof. Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1940, p. 98.

periodă, până prin 1523, satul va avea drept cătun și Hordoul.¹⁰ Nu la mult timp după acest an, în perioada 1547-1552, numele Salvei e menționat de mai multe ori în registrele privitoare la contribuțiile strânse de orașul Bistrița.¹¹

În anul 1574¹² și în 1624¹³, Salva este menționată ca loc de popas pentru negustori și oșteni, iar în 1691, avem de-a face cu o scrisoare adresată împăratului de către sălăuani, iscălită de preoții satului și jude¹⁴. O altă mențiune avem în 14 decembrie 1672, unde este vorba de învoiala preotului Lucaciu din Salva.¹⁵

În anul 1714, magistratul bistrițean realizează un recensământ al preoților din satele de pe Valea Rodnei. Salva figurează și ea cu 9 preoți, toți locuind în case sătești supuse dărilor și având foarte puține pământuri aparținătoare ecleziei, suficiente abia pentru o persoană, astfel că foloseau pământurile proprii, care erau supuse dării.¹⁶

O faptă legendară este plasată de istorici 3 ani mai târziu, în contextul unei invazii tătare care a avut loc în luna a 8-a a anului 1717. Atunci, eroina cunoscută în istoria locală drept Truța, a ucis un tătar care o urmărea în timp ce, cu pruncul în brațe, fugea să se ascundă în munți. Datorită faptului că evenimentul a avut loc lângă o fântână, atunci când el s-a aplecat să bea apă, locul cu pricina a rămas în memoria oamenilor sub denumirea de „Fântâna Truței”.¹⁷

În 1728, apare din nou numele localității într-un document care cuprinde un protest al preoților români cu privire la nerespectarea drepturilor fiilor lor, scutiți, ca și părinții, de taxe.¹⁸

Numărul familiilor din Salva, al preoților și alte informații deosebit de interesante se regăsesc și în recensământul din 26 iunie 1733. Pe atunci, satul avea 172 de familii și 7 preoți, dintre care unul, popa Timoftei, era neunit, motiv pentru care nu era scutit de plata dărilor. Comuna avea pe atunci 2 biserici (nu se specifică dacă erau de confesiuni diferite

¹⁰ *** , *Primării comunale, art. cit.*, p. 93.

¹¹ *Ibidem*, p. 124; prof. Dionisie Piciu, *op. cit.*, p. 62.

¹² Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 661.

¹³ Această mențiune este făcută în contextul pericolului unei invazii tătare, când o parte a armatei maghiare este trimisă să o preîntâmpine și i se comunică popasurile, între care este amintită și posibilitatea unei opriri pentru odihnă la Salva; *Ibidem*, p. 940.

¹⁴ Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 1436.

¹⁵ Prof. Dionisie Piciu, *op. cit.*, p. 63.

¹⁶ Virgil Șotropa, *Două tablouri istorico-statistice din anii 1714 și 1733 privitoare la preoții români din Valea Someșului*, în rev. „Arhiva Someșană, nr. 28, Năsăud, 1940, p. 16.

¹⁷ Pentru mai multe informații, a se vedea, Romana Fetti, *Fântâna Truței între legendă și adevăr*, în vol. „Salva, repere monografice”, coord. prof. Ana Filip și prof. Ioan Morariu, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2005, pp. 56-58.

¹⁸ Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 1605.

sau nu).¹⁹

În 4 iunie 1746, avem de-a face cu o serie de probleme de natură administrativ – bisericească, fiind pomeniți popa Ioan și popa Onișor cu privire la scutirea de taxe a fiului, în cazul celui din urmă, respectiv, în cazul celui dintâi, a ginerelui. Pentru primul se propune renunțarea la această scutire, demers ce se izbește de refuzul protopopului, în timp ce pentru al doilea se propune același lucru.²⁰ Problema primului este soluționată de către vicarul general al uniților, Petru Pavel Aron, la 18 octombrie același an, alături de cea a diaconului Ignat din Rebrișoara. Episcopul cere primarului „să ordone să înceteze vexarea acestor persoane bisericești”.²¹

La 23 iunie 1747, pârcașul orașenesc Daniel Gutsch raportează faptul că a plecat prin satele de pe Valea Someșului, între care și Salva, anunțând satele cu privire la impozitele pe care le aveau de plătit. El menționează că în vreo trei-patru comune a fost primit cu promisiuni, iar în celelalte, respectiv Feldru, Năsăud și Salva, cu refuz.²² Ulterior, în 14 mai 1754 mai sunt chemați mai mulți juzi ai satelor, între care și cel de aici, care raportează că în sat sunt 34 de căldări de rachiu, o parte ale preoților, alta a sătenilor.²³ De asemenea, în 1755, au loc soboare ținute de autorități la Feldru și la Salva.²⁴

La 9 iulie 1753, numele Salvei este din nou pomenit, de această dată într-o jalbă a sașilor, care susțin că vlahii vor să româneze Lechința, cum s-a mai întâmplat și cu alte sate din district. Între acestea, ei enumeră și Salva.²⁵ Ipoteza lor este însă nesustenabilă, datorită faptului că aici nu a fost semnalată niciodată de-a lungul istoriei prezența unei mari comunități de sași, ori, lipsa lor din documente, justifică falsul lor, afirmația fiind făcută

¹⁹ Virgil Șotropa, *Două tablouri istorico-statistice din anii 1714 și 1733 privitoare la preoții români din Valea Someșului*, art. cit., p. 21.

²⁰ „În Salva, popa Ioan are ginere care locuiește cu el în casă, nu e preot și nu face nici un serviciu bisericesc. Acesta asemenea ar fi îndatorat să plătească dare, însă protopopul nu îngăduie. Tot în Salva popa Onișor are în casă un fecior căsătorit, nu e nici preot, nici diacon. Și acesta ar putea fi supus la contribuție, cultivă pământuri censuale”. Virgil Șotropa și dr. Al. Ciplea, *Documente bisericești*, în rev. „Arhiva Someșană”, nr. 2, Năsăud, 1925, p. 27.

²¹ *Ibidem*, pp. 28-29.

²² Virgil Șotropa, *Revolta districtului năsăudean 1755-1762*, în revista „Arhiva Someșană”, nr. 22, Năsăud, 1937, p. 6.

²³ *Ibidem*, p. 16. Cu toate acestea, nu sunt raportate excese cu privire la consumul de alcool (n.n.).

²⁴ *Ibidem*, pp. 22- 31, 34, 36, et passim.

²⁵ „Valahii în chipul acesta ne calcă în picioare, ba voiesc să ne și alunge din moșiile părintești, ca – spre vecinica ocară și rușine a noastră și a copiilor noștri – să prefacă Lechința săsească în sat valah, precum au mai pățit-o în districtul nostru satele: St. Johannes (Sântioana), Grossendorf (Nușfalău), Nassendorf (Năsăud), Makendorf (Mocod), Salva și încă alte mai multe comune, cari toate au fost odinioară săsești”. Virgil Șotropa, *Soarta românilor din satele săsești*, în rev. „Arhiva Someșană”, nr. 18, Năsăud, 1936, p. 297.

probabil cu scopul de a-l înduioșa pe magistratul bistrițean cu privire la problema lor. Cu toate acestea, la 31 iulie 1761, magistratul va propune guvernului transilvan mutarea românilor din satele vidicului săsesc în sate românești, urmând ca la Salva să fie aduse 10 familii. Guvernul va accepta propunerea la 13 Octombrie, dar abia la 23 aprilie anul următor, în sat vor fi aduse, ce-i drept, cu forța, câteva familii, care, se pare că în curând vor fugi de aici.²⁶

În anii, 1754, 1755 și 1757, Salvei i se atribuie dintre munții văii Rodnei, muntele „Mihăiasa”.²⁷ Acesta îi va fi confirmat în 1797, când satul va primi și „Pietroasa”²⁸ în custodie din partea autorităților.

În 1755, valahii din ținutul Bistriței, între care și sălăuanii cer principelui Gabriel Bethlen să fie menținute vechile privilegii și să nu fie făcuți iobagi, ca urmare a „exceselor unora dintre ei”:

„Cerem un singur lucru, ca Maiestatea Sa, Prea Puternica Stăpână și mamă a noastră să se îndure prea grațios să ne mențină în situația noastră veche, adică în sărăcia noastră, și în moșiile primite de la strămoșii noștri și acestea să ni le apere”.²⁹

În anul următor, 47 de sălăuani sunt audiați într-o anchetă desfășurată de autorități cu privire la nerespectarea drepturilor lor. Aici este amintit, printre alții, Scridon a Popii din Salva despre care se spune că a pibegit și nu și-a văzut toată vara casa, „căci pandurii cu cătanele nemțești au umblat după ei să-i prindă și în fine i-au și prins”³⁰ Răzvrătirile vor continua și în anul următor, la 8 septembrie 1757, locuitorii de aici opunându-se conscripției (recensământului).³¹

La 28 iulie 1761, găsim o jalbă aparținând oamenilor din cele 23 de sate anexate districtului Bistriței. Aici, alături de problemele celorlalte sate sunt expuse și ale sălăuanilor, care se plâng că:

„a) Locuitorii acestui sat au fost siliți să dea trei recruți.

b) Lui Ioan Fetinca i-au luat boii în anul 1758, confruntătorul dimpreună cu percepatorul regesc sub pretextul că în Salva sunt tăinuitori (celatores), pe care însă nu i-au putut numi. Boii i-au restituit numitului om numai după achitarea a 7 florini renani.

c) În anul precedent au fost prinși 26 de locuitori ai acestui sat și au fost ținuți în

²⁶ *Ibidem*, pp. 316-318.

²⁷ ***, *Istoricul districtului năsăudean*, în rev. „Arhiva Someșană”, nr. 9, Năsăud, 1928, p. 17.

²⁸ *Ibidem*, pp. 28-29.

²⁹ Vasile Bichigean, *Material documentar*, în rev. „Arhiva Someșană”, nr. 11, Năsăud, 1929, p. 93.

³⁰ Prof. Dionisie Piciu, *op. cit.*, p. 69.

³¹ *Ibidem*, p. 72.

închisoare, două zile.

d) Petre Zegrean, care are un car și jumătate de fân, a fost impus cu 27 cruceri; Ursul și Zene cu un car de fân au fost impuși cu 15 cruceri. Se presupune, că la fel și în proporție ar fi impus și pe ceilalți locuitori ai comunei, dacă nu li s-ar comunica an de an tabelele de confruntare.

e) Judecătoria i-a adjudecat lui Pantelimon Morar a patra oară un loc pustiu. Cu toate acestea i l-a ocupat acest loc și îl ține și acum Petre alui Mihai Tolciu, fără ca inspectorul să ia măsurile necesare pentru înlăturarea acestei nedreptăți.

f) Lui Grigore Ianu și lui Dănilă Urs și lui Ioan Homei le-a făcut multe nedreptăți fără motiv și i-a chinuit mult gornicul Ladislau Vărăean.

g) Gornicul Vasile Pașcu a necinstit cu sila pe soția lui Dănilă Urs cu numele Elisabeta fără ca să-i dea vreo satisfacție ori desdăunare judecătorească”.³²

La 22 februarie 1762, localitatea apare din nou în documente, baronul Schroder și magistratul bistrițean ordonând mutarea companiei de dragoni a căpitanului Oschitz din Rodana, Maieru și Sângeorz, la Rebrîșoara, Năsăud și Salva.³³

Observăm așadar nedreptățile la care sunt supuși românii din satele năsăudene fără motiv de către autorități, revolta lor și setea de dreptate. Câte dintre cererile lor vor fi soluționate într-un mod obiectiv nu știm, și presupunem că nu mare va fi fost numărul lor, de vreme ce, doi ani mai târziu, Salva va reveni în centrul atenției, de această dată prin evenimentul revoltei conduse de centuagenarul Tănase Todoran, ce va avea loc cu ocazia înființării celui de-al doilea regiment de graniță de la Năsăud.³⁴

Acestea sunt cele mai importante atestări documentare ale Salvei în secolele XIII – XVIII. Informațiile sunt vaste și importante până în cel mai mic detaliu, motiv pentru care am încercat să rezum ceea ce era mai important, doritorii de aprofundare fiind invitați să consulte sursele indicate în subsidiarul paginilor. Datele prezentate în cadrul lucrării de față arată vechimea și importanța localității Salva, fiind deosebit de interesante, pe lângă aspectul anamnetic (comemorativ) și prin faptul că relevă starea țăranilor români din Transilvania din această perioadă, cu bucuriile și greutățile ei.

³² Vasile Bichigean, *Material documentar*, în rev. „Arhiva Someșană”, nr. 17, Năsăud, 1933, pp. 209-210.

³³ Virgil Șotropa, *Răboaie din trecut*, în rev. „Arhiva Someșană”, nr. 3, Năsăud, 1925, p. 79.

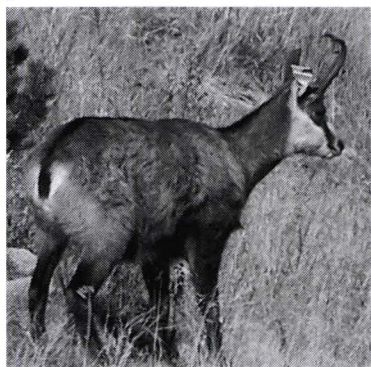
³⁴ Pentru descrierea răscoalei, a se vedea Virgil Șotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene 1762*, în revista „Arhiva Someșană”, nr. 24, Năsăud, 1938, p. 70.

PROMOVAREA UNOR OBIECTIVE ASTRISTE EDUCATIVE ÎN PNMR

Ing. Doina JAUCA, director PNMR

Parcul Național Munții Rodnei este o arie naturală protejată înființată prin OM nr. 7/1990 și confirmată prin Legea 5/2000, privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național – Secțiunea a III a – zone protejate – cu statutul de parc național, pentru conservarea biodiversității și a peisajului, protecția speciilor rare și valoroase, pentru promovarea și încurajarea turismului, conștientizarea și educarea publicului în spiritul ocrotirii naturii și a valorilor sale. Scopul PNMR este menținerea elementelor cadrului fizico-geografic cât mai aproape de starea lor naturală, asigurarea protecției ecosistemelor, conservarea resurselor genetice, a diversității biologice, încurajarea și susținerea modului tradițional de viață al comunităților locale din zona parcului.

În perimetrul parcului național sunt admise doar activitățile economice tradiționale practicate numai de membrii comunităților din zona parcului național și de persoanele care

dețin terenuri în interiorul acestuia și care sunt reglementate prin planul de management. Managementul PNMR urmărește și menținerea interacțiunii armonioase a omului cu natura prin protejarea diversității habitatelor și peisajului, promovând păstrarea folosințelor tradiționale durabile ale terenurilor, încurajarea și consolidarea activităților, practicilor și culturii tradiționale ale populației locale. În prezent, rezervațiile științifice din parc sunt următoarele:

Pietrosu Mare (3300 ha) și **Piatra Rea** (409 ha). Zona

de protecție integrală mai include o serie de arii declarate rezervații naturale: rezervația mixtă „**Peștera și Izbul Izvorul Albastru al Izei**” (100 ha); rezervația speologică „**Peștera Cobășel**” (1 ha); rezervația mixtă „**Izvoarele Mihăieșei**” (50 ha); rezervația mixtă **Bila – Lala** (2568 ha); rezervația naturală **Izvorul Bătrâna** (0,5 ha); rezervația **Valea Cormaia** (50 ha); rezervația botanică „**Poiana cu Narcise din Masivul Saca**” (5 ha). Suprafața parcului este de 46 417,1 ha, din care 36 997,1 ha (80%) în județul BN și 9 420,0 ha (20%) în județul MM, iar ca Rezervație a Biosferei sunt declarate 44 000 ha. *Vf.*

Pietrosul

În zonă, majoritatea populației este educată la nivel de liceu, școală profesională, școală generală. APNMR s-a adresat până în prezent în special elevilor școlilor din localitățile limitrofe parcului, colaborând pentru organizarea unor concursuri și activități atractive, cu ocazia celebrării unor evenimente legate de protejarea naturii: **Ziua**

Pământului, Ziua Mediului, Ziua Europeană a Parcurilor, Cununa verde a Munților Rodnei, Atitudinea ta contează!, Copii și ieduți, Ziua Parcului Național Munții Rodnei. De asemenea, copiii din zonă au participat la faza județeană și națională a concursului „**Împreună pentru Natură**” organizat de Asociația ECOSOPHIA și Regia Națională a Pădurilor-ROMSILVA. Au fost create opt Cluburi Darwin „**Prieteni Parcului Național Munții Rodnei**” în localitățile Rodna, Anieș, Sângeorz-Băi, Năsăud (2), Bistrița și Borșa (2). Elevii din aceste cluburi au participat la acțiuni educative practice, într-un cadru în care au avut posibilitatea să influențeze modul de aplicare a rezultatelor obținute de ei. *Capra neagră*

În zona de protecție integrală se pot desfășura numeroase activități, cu avizul APNMR: de natură științifică și educativă; turism controlat; utilizarea rațională a pajiștilor pentru cosit și/sau pășunat numai cu animalele domestice proprietatea membrilor comunităților ce dețin pășuni în interiorul parcului; localizarea și stingerea incendiilor; intervenții pentru menținerea habitatelor în vederea protejării anumitor specii, grupuri de specii sau comunități biotice; intervențiile legate de paza fondului forestier, prevenirea tăierilor ilegale de arbori, combaterea braconajului, a pășunatului în fond forestier etc.; recoltarea produselor accesorii ale pădurii, fiind interzisă; intervenții utile în cazul apariției unor calamități naturale (doborâturi de vânt, rupturi de zăpadă, avalanșe, alunecări de teren). *Lacul Lala*

Creșterea gradului de educare privind valorile parcului se va realiza prin: implicarea unor grupuri de voluntari în procesul de conștientizare publică, educație ecologică, realizarea unor trasee educative în parc, a unei monografii a Parcului, elaborarea și difuzarea de materiale cu caracter informativ educativ: ghiduri de specii, broșuri, atlase, hărți, albume foto, actualizarea paginii de internet, organizarea anuală a zilei Parcului (Sărbătoarea Narciselor), promovarea imaginii Parcului, prin intermediul sărbătorilor locale reprezentative (Sărbătorile Zăpezii de la Borșa, **Ispasul la Năsăud**, Sânzienele la Maieru, Hora la Prislop etc.), realizarea unor centre de vizitare și informare, elaborarea ghidurilor cu flora și fauna parcului.

Va fi promovat un turism care să ducă la creșterea respectului pentru valorile parcului, să includă specificul cultural și tradițional al zonei în circuitul turistic al PNMR și să aducă venituri fără să afecteze negativ parcul prin: întreținerea unor trasee turistice, promovarea ecoturismului rural, balneoturismului, prin inițierea și derularea turismului ecvestru, prin încurajarea turismului etnocultural, prin participarea localnicilor la cursuri de calificare pentru ghizi montani, prin reconstrucția ecologică a unor zone degradate...

IX. ATELIER

RESTAURAREA UNEI ZADII

Mirela ROȘ

Zadiile sunt piese de port de formă dreptunghiulară care se poartă peste poale, atât în față, cât și în spate. Pusă peste suprafața albă a poalelor, zadia puternic colorată face contrastul între pata de culoare a zadiei și fondul alb al poalelor.

În decursul timpului zadiile s-au schimbat, dar nu ca formă, ci în cromatică și ornamentică. Aceste modificări în timp au generat o mare diversitate de modele. Azi ele pot fi grupate în funcție de colorit și dispoziția elementelor ornamentale, a dungilor care alcătuiesc principalul element decorativ¹.

Piesa propusă pentru restaurare a fost donată de Strungar Natalia în anul 2010. Începând cu data de 7.06.2010 piesa aparține Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud, secția etnografie, colecția textile.

În ceea ce privește tehnica de confecționare, aceasta este lucrată la războiul de țesut, în 2 Țe. Zadia este ornamentată pe margini și în partea inferioară cu motive florale și fitomorfe în diferite nuanțe de maro pe un fond negru.

Locul piesei este în depozitul de textile în poziție corespunzătoare, protejată cu pânză albă, în condiții de stabilitate microclimatică conforma cu normele de conservare.

Datorită folosirii ocazionale și a condițiilor de utilizare piesa prezintă degradări fizico-mecanice pe porțiuni mici. Piesa are uzură funcțională, depuneri de praf, pierderi ale urzelii și bătelii (rărirea fibrelor) și dantela desprinsă.

Curățirea mecanică s-a realizat cu ajutorul aspiratorului de masă, iar pentru zona mai deteriorată s-a folosit un filtru de tifon pentru a proteja piesa. Această operație a fost completată de o periere ușoară în direcția firelor de băteală.

Ținând cont că piesa nu prezintă urme de murdărie și pete am considerat că nu era necesară o curățire umedă a zadiei.

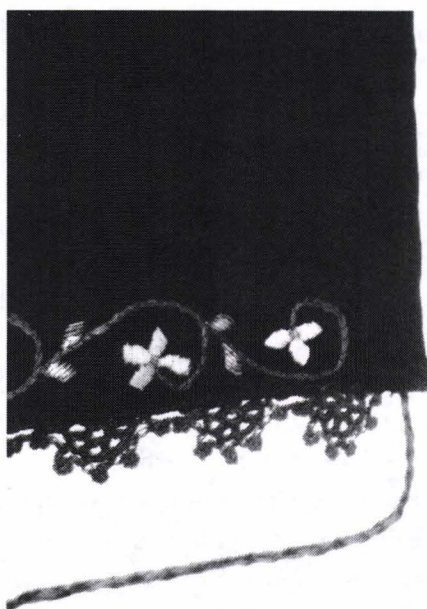
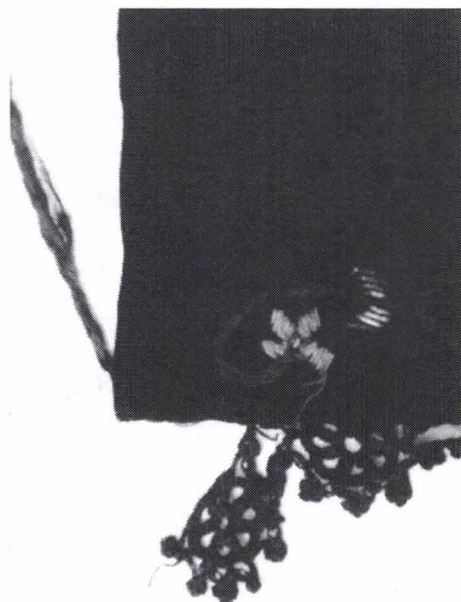
După controlul dimensiunilor exacte L=93 cm, l=32cm, s-a trecut la operația de restaurare. Țeserea a fost realizată în 2 Țe. Reconstituirea a început cu refacerea zonelor degradate prin introducerea inițial a firelor de urzeală și ulterior de băteală în tehnica originală. Firele folosite au fost compatibile cu cele inițiale din punct de vedere al naturii, culorii și grosimii lor. În operația de restaurare a zadiei s-a lucrat liber, pe masă, iar pentru fixarea piesei s-au folosit greutateți învelite în netex. Toate operațiile au fost fotografiate.

Piesa va fi depozitată în poziția întins, protejată prin foi de pânză albă, în condiții climatice impuse de normele conservării științifice. Expunerea zadiei se va face cu respectarea condițiilor cerute de o piesă restaurată și se vor evita faldurile, plierile și

---

¹ Florica Pop, Zadiile din colecția Muzeului Județean Bistrița, manuscris.

tensionările. De asemenea ea nu va fi expusă în condițiile utilizării surselor de iluminat nocive. În cazul organizării unei expoziții se va cere acordul conservatorului și restauratorului de specialitate pentru expunerea acestei piese.

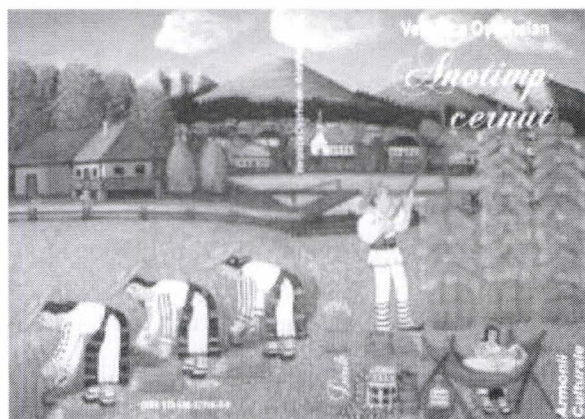

X. RECENZII

SATUL, REFLEXIE ÎNTOARSĂ...

Cercet. șt. dr Gabriela MIRCEA

Cosmosul, Dumnezeu se reflectă în sat, satul se reflectă în poezia Veronicăi Oșorheian, iar razele reîmprăștiate ajung din opera sa la noi, în mod special, la satul din care s-a pornit...

Este o problemă de reflexie, de trecere a lor prin medii de reflexie și refracție cu plămădiri, sau consistențe-densități diferite, de **întoarcere** și, desigur, de receptare contemporană a

fasciculelor de lumină...

Mai este și o altă problemă, cea denotată de titlul volumului, *Anotimp cernut*, respectiv cea a modului de plămădire a poemelor, a cernerii și transpunerii într-o creație originală a temelor și motivelor străvechi, dar travaliul ritualic al poetului, lăsat să se manifeste doar prin poeme și „neteoretizat” sub aspect poetic încă, nu constituie subiectul nostru predilect, de data aceasta...

Revenind la prima perspectivă decupată, considerăm că e inspirată ideea (metafora) de a-i asemui poemele cu *snopii de stele* – cum a făcut și domnul Ion Buzași – pentru că ele împrăștie raze, care uneori nu mai știi de unde ne parvin și spre ce se revarsă lumina lor – fiind evident că nici lumina nu se împrăștie haotic, ci după un plan de mare exactitate, din alt registru...

Te întrebi de unde provine ea, reflectată sau refractată, deși sorgintea ei nu poate fi decât divină, de la creația Veronicăi Oșorheian sau de la valorile străbune, eternizate, condensate în lumea satului, transpuse fără deformări de substanță, în poemele sale...

Unii le pot percepe, alții, probabil, ba...

Dar numai cei care s-ar încăpățâna în acest sens ar putea să nu le perceapă, pentru că mesajul poetic al autoarei este extrem de clar, pe cât de sensibil, pe atât de direct, de exact, de natural (în aparență) și lipsit de artificii, chiar impunător de la sine, prin simplitatea sa și învăluitoare, ca o „făcătură” benefică, care îl modelează pe receptor.

Și, în același timp, uimitor de *sigur de sine*...

Putem afirma chiar că valoarea deosebită a prezentului volum este dată și de siguranța de sine, ieșită din comun, a autoarei, care se mișcă, cu plămădirile sale, pe cel mai ferm pământ de sub picioare, cel al satului copilăriei și vieții sale și își compune poemele, fără greș,

după un dicteu atât al propriei experiențe sensibile, cât și al unei inspirații care îi vine, prin intermediul satului, din altă *Parte*, ceea ce conferă – într-o simplitate năucitoare –... perfecțiune, câtorva elaborate, desăvârșirea lor reflectându-se asupra întregului volum.

El ni se insinuează și impune (prin puterile cu încărcătură oarecum magică ale autoarei), așa cum ar trebui să stea în atenția noastră o întreagă istorie, încă nescrisă, a țărănimii române, din care ne tragem, pentru că, vrând –nevrând, istoria noastră este cea a unui popor preponderent de țărani, categorie socială de obârșie divină – de vreme ce satul e receptacul al Divinității – care a produs și intelectualitatea diriguitoare, purtătoare de stindard identitar, de-a lungul vremurilor, și stimulative a istoriei mari. Satul a alimentat cu populație chiar și orașul, la noi, peste el implementându-se apoi, după moda Apusului, *formele fără fond*, care au început cu timpul să capete și substanță...

În istoria noastră, propriu-zis românească, totul a plecat de la sat (nu numai că veșnicia – adică valorile imuabile, durabile, nesfârșirea chiar, care este resimțită acolo, mai mult ca în altă parte – s-ar fi născut la sat...).

Opera poetică a Veronicăi Oșorheian e ca munca și existența sacră a țăranului, calchiată chiar pe ceea ce acest model existențial ancestral are mai bun, sub aspectul valorilor imuabile, aceleași de când lumea și pământul, insuflate de Dumnezeuire.

Aceste valori, nimeni nu își poate pune în cap să le conteste, pentru că ele se află deasupra muritorilor luați ca indivizi, în parte, oricât de geniali ar fi ei sau de „proști”, termen care o fascinează pe poetă, pentru că, adeseori, țăranimea a fost identificată, deformant, de către civilizația citadină, cu „prostimea”, dar noțiunea are în substrat o mare încărcătură de noblete străveche, care numai celor fără istorie le poate părea depășită, răsuflată, lipsită de mesaj, închisă în trecut.

Poemele sale, care se constituie în veritabilă artă poetică și profesiune de credință, sunt mărturii evidente în acest sens.

Dar poezia Veronicăi Oșorheian nu e numai calchiată după valorile divine (reflectate în sat) și umane fundamentale promovate de ritualul existențial de la țară, ci autoarea ridică munca, sau truda seculară – milenară a țăranului, cu codul său de valori, la un statut superior, transformând-o în ritual al creației poetice și mentalitatea țăranului o transformă în crez artistic.

Țăranul român se desăvârșește prin Veronica Oșorheian, ca poet, în mod absolut evident și se impune promovând un anume fel nou de valori artistice, elevate, cu tentă intelectuală cultă.

Sau, altfel spus, creația sa poetică se identifică cu tiparul ancestral al trudei țăranului, care numai trudă nu e (dacă se desfășoară după rețetarul îndelung verificat și omologat, inspirat de Divinitate), ci curată satisfacție (sau mulțumire, revărsată în ceilalți). Astfel, ea se constituie într-o operă proprie, distinctivă, prin care tot vechiul țăran ne cuvântă, prin vocea

Veronicăi Oșorheian, într-o manieră oarecum modernizată...

Volumul nu este numai o reflexie intelectuală, *întoarsă*, reîntoarsă înspre satul veșnic (chiar dacă autoarea inserează memorabile flash-backuri autobiografice, respectiv trăiri proprii, mult filtrate prin meșteșugul său poetic, ceea ce conferă, totuși, prospețime specială poemelor), ci și o reflectarea a setei enorme de liniște a sufletului uman (ca împlinire în absolut) și a liniștii supreme intronizate la sat, aflată în vibrație sensibilă cu pacea Cosmosului, ale cărei pulsații nu pot fi resimțite decât acolo.

Dar să rederulăm, ca mesaj și artă a construcției, puțin, prima poezie din volum, *Veșnicia anotimpurilor*, definitorie pentru întreaga colecție de versuri de față și nu numai, ci, de fapt, pentru întreaga creație poetică a autoarei, de până acum.

Conform acestei extrem de simple, clare, precise, dar și sigure de sine arte poetice (ca să repetăm, pentru fixare, attributele principale ale operei poetice a Veronicăi Oșorheian), ceea ce călăuzește călătoria omului prin lume este *setea de liniște*.

Dar, oriunde s-ar duce omul, el nu poate găsi liniștea râvnită decât pe tărâmul original (pe care au trăit strămoșii lui, urmele lor de nevăzut fiind, totuși, imperios necesar de a fi presupuse – se poate extrapola, căci, numai în prezența lor, se poate ostoi setea de liniște, numai ei pot călăuzi *Înalta Accedere*), denumit de poetă „*locuri străbune*”.

Satul e locul în care s-a pogorât *Divinul*, e ca o *Biserică* mai largă, e *Sfințit*.

În acest loc poți avea, în orice *Anotimp*, întâlniri cu Dumnezeu.

Le puteai avea de cu *Toamna*, de când începea, de fapt, *Anul Creștin*.

Intrând firesc în relatarea sa cinematografică, ca de jurnal agrar, sintetică, ni se relevă faptul că Dumnezeu e în jur „când se rup știuleții și se așază, în grâmezi mari, în tinda casei”, *mălaiul* – alt cuvânt care îi place în mod deosebit poetei, mai ales că el era *Numele* său de familie, dinainte de cununie (*Mălai*) – fiind, în chip evident, divinizat în creația sa, ca în vechile civilizații amerindiene, constituindu-se monumente-ofrandă, din știuleții – roade aurii, apoteotice, ale *Pământului*, ca vechile piramide egiptene, la dimensiuni mai reduse, desigur, simbolizând însă, probabil, aceeași mulțumire îndreptată către *Cer* și vestirea faptului că toți cei implicați simțeau prezența *Divinității*.

Cu evocarea șezătorii se intră într-un cotidian eternizat, deși relatarea autoarei pare impregnată de propriile sale amintiri trecătoare, înghițite deja aproape complet de timp, nu și în memoria sa, opozantă acerbă a transformărilor formale ale realității, aflate în dezacord cu ceea ce e esențial și etern.

Viața, claca, erau procesiuni, chiar împreunările tinerilor aveau ceva de ritual sacrosanct, totul ținând de o regie superioară, fiind prescris, chiar dacă protagoniștii erau inconștienți (în aparență, oricum) și se împlineau trăindu-și clipa (*Rostogolindu-se fericii/ Peste pănușile/ desfăcute*), un alt leit-motiv al poemelor Veronicăi Oșorheian fiind clipa, decupată, încremenită a veșniciei, boaba în care se regăsește intact reflectat *Infinitul mare*.

Era un elogiu al bucuriei vieții, dar și tinerii înșiși, întinși peste pănuși, alcătuiau o *ofrandă* vie, către Divinitate, viața în esență fiind un dar și o jertfă (simbolică, la Veronica Oșorheian).

Ciudat apare ritualul încropirii așternutului din pănuși pentru copii și efectul narcotic, *liniștitor*, al unui astfel de așternut. Pe el, somnul copiilor devenea astfel pe deplin înăltător și pur, oricând purificator (ca baia în semințe de grâu a unui deosebit de mare copil-poet transilvan), sub influența unui astfel de suport metafizic, simbolic (rezultat al ritualului încropirii așternutului) – și copiii se culcau senini în simbol, ei putând trece în *alt somn*, derulat *pe culcușul din pănușile anului următor*.

O metaforă mai concisă și profundă a veșniciei de la sat, contopită cu cotidianul, nici că se putea găsi și o afirmare a capacității de identificare cu *Divinitatea*, cu *supranaturalul*, a copilului crescut la țară în puritatea sa!

Observăm, de asemenea, că în somnul liniștit al copiilor, pe saltea de pănuși, timpul parcă nu mai are curgere, prezentul și viitorul (de ce nu și trecutul?) fiind una, copiii putându-și alege, după vrere (o joacă profundă), anul în care să se trezească, cel prezent sau cel viitor.

Din profunzimea sfântă a momentului, a somnului indus ritual, copiii – deveniți semințe ce vor rodi la anul – visează, la unison, același vis, anume tihna sau liniștea multumitoare, a *Anotimpului* ce va să vină, cu pănușile miraculos primenitoare viitoare.

Relaxare, liniștire, pace, jucăoșenie mai năstrușnică, mai profundă și mai plină de consecințe benefice decât cea din somnul copiilor dormind pe saltele încropite din pănuși, nu poate să fie, chiar dacă ea nu transpare decât vag în exterior, doar poeta cunoscând tâlcul momentului, pe care ni-l decodează sec, în fugă, cu reale puteri de mag (poetul fiind în viziunea sa și un vraci atoateștiutor, căruia, în chip miraculos, îi erau deschise căile către Dumnezeire, fără ca el să își dezvăluie capacitățile supranaturale decât arareori și doar atunci când îi scăpa vreun secret fără vrere, purtat de firul altor destăinuiiri ale sale, cel mai adesea indirecte, aparent, extrem de banale).

Anotimpul iernii, în mod paradoxal, nu era al liniștii depline, date de „albul zăpezilor”, atât de uniformizator și nesfârșit, de pacinic și relaxant în vizual, deoarece cadrul creat e „*Cu liniștea spartă/ De trosnetul lemnelor/ Mistuite de foc/*. Sub aparenta acalmie, se desfășoară lupta contrariilor: *Zăpadă/ Apă – Foc, Rece de gheață – Fierbinte*, dar tensiunile sugerate nu răzbat în afară, nici în viața din Sat, nici în poeme, ele mocnind în negrăire, în sugestie poetică doar.

Utilizând profunde sugestii și neverbalizând, adeseori, esențele, poeta ne face cunoscut un instrumentar creativ aflat, în mod evident, la maturitate, în care accentul cade pe dozarea sugestiilor și pe explicitare economicoasă.

Postul purificator era pus și el în necesar contrapunct cu *Ignatul* (cu „*guițatul*

grăsanilor” sacriificați, la propriu, cu „*Iamă oțeloasă*”), jertfa reală de sânge, iarăși sugerată doar, dar nedescrisă, înspăimântând femeile și copiii, ca în *Moartea căprioarei*, dar, iată că, uneori, *Sufletul* are nevoie de sacrificiu fizic, constatarea și învățătura fiind extrem de seci, ceea ce constituie o veritabilă delectare stilistică, cu trimiteri gustative indirecte, la cea gastronomică: „*Porcul îndestulează/ O casă de suflete*”.

Era sacrificiul necesar ce se cerea adus *liniștii* și rugul aprins, „*înaltă vâlvătaie*”, de sorginte divină, simboliza viața, realimentată prin tăierea rituală a unui fir de viață, pentru întreținerea altora mai multe, a Vieții, în ansamblu.

Sub banala relatare, se strecurau, din nou, milenare credințe mitice (poetul din spatele relatării fiind și de data aceasta un *Mare Vraci*, camuflat bine, care știa multe despre implicațiile profunde și necesitatea sacrificiilor; ne pare, de asemenea, deloc întâmplător – el ținând de rețetarul artistic de bază al poetei – faptul că ea ne explică de ce trebuia făcută vărsarea de sânge, prin necesități cotidiene, evident fiind că trimiterile, sugestiile sale erau mult mai de adâncime, decât *textualizarea aparentă*, aspecte constructive de care ne dăm seama dacă nu rupem pasajul din contextul poetic în care este integrat, cu care se contopește și în cadrul căruia contribuie la configurarea mesajului său final).

Primăvara era și ea deosebit de tihnită, chiar dacă se stârnea „*pofta de muncă*” și de „*învălmășeală cu întreaga natură*” sau cu atât mai mult chiar.

Prin cântul de cuc, se simte și glasul Dumnezeirii.

Munca nu era corvoadă, neliniște, ci ritual înălțător, purificator, încadrabil aceleiași mari nevoi de liniște a omului, spre care tinde prin tot ce face.

Împlinirea cea mai mare a țaranului e vara, prin muncă, la coasă: „*La Înălțarea Domnului/ Zilele-s pline./ Mirosul ierburilor/ Pătrunde în mădule./ Desfătând coșaii./ Din umbra unui fag/ Bătrân și scorburos./ Sub care./ Între ciocan și nicovală./ Coasele își înăspresc gurile*”.

În contact cu Omul – Dumnezeu pe Pământ, care a căpătat har de la *mirosul de ierburi* și *umbra de fag* și prin ritualul muncii, coasele se personifică. E, cu siguranță, momentul de grație al poemului, de transfer al harurilor.

În privința meșteșugului poetic, remarcăm cultivarea modernistă a rimei, nu la vers, ci la cuvânt, consonanța, aparent aleatorie, *zilele – coasele – gurile* dând o melodicitate aparte fragmentului. Suntem însă departe de versul popular, deși *le- le- le*, rima cultivată, ne duce spre vechi interjecții și incantații folclorice. Ritualul făcerii și coacerii pâinii, cel al secundării bărbatului de către femeie, este iarăși plin de implicații și consecințe magice. Împerecherile zămisitoare de prunci apar numai ca acte rituale. Nu e implicată biologia aici.

Uriășele căciuli ale clăilor sunt pline de potențe procreative și ca o rotație completă săvârșită în timp, pe cărări universale răsbătucite, se ajunge la punctul de pornire, la faza în care „*Livezile sunt pline de rod/ așteptând culegătorii/ să le ușureze povara*”, pentru ca ciclul

să reînceapă, la alt nivel, sau, parcă, tot acolo, în același loc, pentru că, de la un moment dat, diferențele dintre generații devin neimportante, iar spațiul și timpul par a se contopi (oricum, nu mai contează coordonatele spațiale sau temporale, ca atare, ci rezultanta lor grafică, o uimitoare reprezentare condensată, modernizată), în ritmul existențial perfect, încremenit, de fapt, ca într-o icoană bizantină, al Satului-Anotimp.

Nu omul ca individ contează, ci modelul, tipul uman, regăsibil în individ și invers, nu satul ca atare, ci, ideea de sat perpetuu și nu timpul, ci veșnicia.

Leit-motivul pecete, nerepetat, oricând repetabil, concis, parcimonios, aproape scrâșnit (idee pe care ne-o sugerează scurtimea sa excesivă) – fiindu-ne iarăși clar că dincolo de aparenta sa platitudine pacifistă, el conține mai mult decât o moralizare, o judecare chiar (pentru că sunt tot mai puțini cei care mai înțeleg Satul – Anotimp, deși dincolo de neschitatul și neauzitul, dar, în mod sigur, sugeratul scrâșnet e setea de liniște!) – al poemului este: *La țară/ Toate-s cu rânduială/ Și cu rost./*, așa și în creația *Poetului*, care își identifică destinul și rostul cu cel al *Țăranului*.

Prin nimic nu diferă conștiința și responsabilitățile *Poetei* de față, de cele ale *Țăranului*, nici travaliul său artistic, identic, până la confuzie cu cel al *Bărbatului* sau al *Femeii* de la țară.

Principiile sunt aceleași, pentru că numai astfel, ancorat în tradiția milenară a *Țăranului*, poate *Poetul* să-și ducă la bun sfârșit munca artistică (ritualul ei), astfel încât să conteze sub aspect valoric.

Scopul *Poetei* e același cu al *Țăranului*, anume ca „Seara, când pune capul pe pernă” să aibă „mulțumirea lucrului bine făcut”.

Tot ce face *Poetul*, ca și *Țăranul* de altfel, este săvârșit *cu râvnă*, cu dăruire totală, pentru că artistul „*e neamț*”, „*nu își poate fura [sieuși] căciula*”.

Creația la *Poet* e ca dragostea la *Țăran*: „*Și dragostea/ O face cu râvnă,/ Fără să-l sperie/ Casa plină de prunci* [fiind evident aici că *pruncii* sunt metafora creației artistice, în cazul în speță a poemelor volumului de față, n. n.]/ *El crede că toți/ Au un loc sub soare* [și aici se observă enorma toleranță de care este capabil *Artistul*, ca și *Țăranul*, n. n.]/ *Așa cum au fost/ Rânduiri de Dumnezeu./ Și când e casa plină,/ Și la masă nu mai sunt locuri/ Cu răspunderea/ Care-i apasă umerii/ Își gustă împlinirea*”.

Iată cum *Satul* se reflectă în ființa și creația *Poetei* și cum scânteile creației sale se reîntorc, mai ales înspre recuperarea valorilor tradiționale (chiar înspre recuperarea nației, care traversează o perioadă de adevărată disoluție), pe o treaptă de elaborare superioară, încadrabilă literaturii culte, de bună ținută.

Despre modernitatea evidentă a acestor poeme, aparent doar, numai tradiționale, se va vorbi, de bună seamă, cu alt prilej.

O POETĂ DIN ȚARA NĂSĂUDULUI

Ion BUZAȘI

Veronica Oșorheian, coborâtoare în inima Ardealului, la Alba Iulia, din țara Năsăudului, a debutat cu o carte de „*amintiri din copilărie*”, povestind anii vârstei fericite petrecuți în Leșu Ilvei, ca și Ion Creangă. Și tot ca în Creangă „*amintirile*” se încheie odată cu părăsirea satului și plecarea la școală, la oraș.

Am scris despre această carte, subliniind autenticitatea povestirii, conferită de sinceritatea trăirii aducerilor aminte.

Am amintit această scriere de debut a Veronicăi Oșorheian, pentru că acest volum de poezii este, în mare parte, o evocare a copilăriei, și în relație tematică cu acel volum memorialistic.

La intitularea volumului autoarea a avut ezitări, neștiind ce să aleagă: *Întoarcerea acasă*, *Veșnicia anotimpurilor*, *Snopi de stele*. Primele două titluri sunt adecvate temelor de poezie, al treilea, sugestiv metaforic, este o definiție poetică a poeziilor – „*snopi de stele*”. Aș alege – *Veșnicia anotimpurilor* sau, de ce nu, chiar *Anotimp cernut*, ultima sugestie a autoarei.

În felul acesta prima poezie ar explica și titlul volumului, fiind o *prefață lirică* și ar fixa coordonata tematică fundamentală, căci *Veșnicia anotimpurilor* este povestea în versuri a copilăriei sale, evocată cu nostalgică duioșie „*Rosturi mai găsim./ Dar liniște nu-i decât acolo/ Prin locuri străbune./ De unde venim./ Liniștea cerească./ Numai acolo/ Poate fi găsită./ În orice anotimp*”.

Urmează rotația anotimpurilor, într-o veșnicie ritualică – muncă, sărbători, șezători, clăci, – o bucurie a vieții, amintind de exclamația din *Pastelurile* lui Alecsandri: „*Sfântă muncă de la țară, izvor sacru de rodire/ Tu legi omul cu pământul într-o sfântă înfrățire*”.

Și după această fastuoasă enumerație poetică, a muncilor și sărbătorilor și a bucuriei rurale, poeta are dreptate să ne întrebe concludiv, într-un inspirat joc de cuvinte: „*Mă credeți/ Că liniștea are țara ei/ Acolo la țară?/*”, „*Copilăria-i sărbătoare/ Și raiul fără izgonire*” – *Darurile prunciei*, *Întâiul păcat*, *Ucenicie*, *Peisaj nostalgic*, *Povața moșului*, *Dangăt sfânt* vin să confirme această convingere a poetei, dând satului natal imaginea sacră a unui loc nu numai de neuitat, dar și unic prin emoția unor simțăminte: „*În Casa Domnului, oriunde am intrat./ Întotdeauna l-am simțit aproape./ Dar clopotele nicăieri nu bat/ Ca-n satul meu, cu sunete curate./ Și toaca, parcă, are un glas anume –/ Mai altcumva decât al celorlalte./ Când bate, ți se pare că îți spune/ Chemările să nu-i fie uitate.*”

Tot ca „semne” ale acestor de neuitat ani ai copilăriei sunt evocate locuri din sat într-o manieră cvasi-legendară (vezi *Povestea Leștiorului*), e omagiată întâlnirea *Fiilor*

satului – *Leșu 2003* sau gruparea de nășăudeni, trăitori la Cluj, din jurul publicației de frumoasă tradiție grănicerească „*Virtus Romana Rediviva*”.

Desprinderea de satul natal și plecarea la învățătură e însoțită, ca-n poeziile lui Goga, de povești de bună purtare, precepte ale moralei creștine, („*Zi Tatăl nostru sara, dragă/ Și să te porți la-nvățătură*” – spunea mama din poezia lui Goga), de data aceasta rostite de tatăl copilei: „– *Ai grijă, fata mea, să nu minți niciodată,/ Aur să fie în jur, să nu furi că-i rușine;/ Răspunsul dă-l atunci când fi-vei întrebată,/ Și-aminte ia la cei mai înțelepți ca tine./*”.

Venind din „țara” lui Andrei Mureșanu și George Coșbuc, Veronica Oșorheian nu se putea sustrage complet influenței acestora: cu primul are în comun câteva ode ocazionale, închinatelor unor celebrități locale ori unor vrednice învățătoare, cu ocazia pensionării acestora; ecourile din Coșbuc sunt mai adânci și mai interesante. Nu este vorba – ne grăbim s-o spunem – de pastişe literare ci de replici moderne sau postmoderniste la poezia tradițională coșbuciană: avem și la Veronica Oșorheian o *Nuntă țărănească* cu momentele ritualice, dar și cu plăcerea rostirii unor cuvinte și expresii locale și cu o versificare sprinter-umoristică, amintind de Topârceanu; avem o *Răsplată* care ar putea fi pusă în legătură cu *Rea de plată*, idila coșbuciană, cu mențiunea că aici fata este mult mai generoasă și cu inefabile daruri, versurile căpătând încărcătura sugestivă a unei iubiri nemărturisite în gesturi tandre, ca o expresie a dragostei, cu puteri vindecătoare: „*Pentru sacul plin de mere,/ Mult prea mare pentru mine,/ Ai primit o mângâiere,/ Leac să-ți fie până mâine./ Pentru nuca ce mi-ai spart-o,/ Să-mi pui sămburele-n mână,/ Vorba dulce eu ți-am dat-o/ Leac să-ți fie o săptămână./ O privire drăgăstoasă,/ Ai primit tot ca răsplată,/ Pentru o zi de mai, frumoasă,/ Leac să-ți fie vara toată./ Te-am învăluit cu drag,/ În a genei mele umbră,/ Stând de vorbă lângă prag,/ Leac să-ți fie vreme lungă.*”

Tot așa *O scrisoare de la Muselim-Selo* își află ecou în *Scrisoare trimisă pe front*, în care un tată îi scrie feciorului plecat la război, că ar avea mare nevoie de ajutorul său în gospodărie și la muncile câmpului, dar în finalul epistolei, își dă seama că și mai mare nevoie are țara aflată „*în mare suferință*”, și, în fața acestei evidențe, dorința lui i se pare nepotrivită: „*E prea mult, totuși, Dumitre, ce-mi doresc;/ Vezi țara e în mare suferință;/ Brațe vâjnoase, desigur, o slujesc/ Și ce-aș vrea eu nu este cu puțință.*”.

Înclinația spre poezia epică (legendă, uneori cu elemente de fabulă, *Fata pădurii*, *Povața moșului*, *Povestea bradului*) poate fi tot de sorginte coșbuciană. *Pastel* este o frumoasă „*noapte de vară*”, iar *Obârșia Doinei* – un emoționant omagiu liric al acestui cântec popular, elogiul de atâția poeți români.

Poeziile de dragoste se îndepărtează de epic, recompunând scene și gesturi care s-au gravat puternic în memorie căci așa cum spune într-un stih frumos „*fi-va, pururi sfântă*,

amintirea". În delicatețea notațiilor, în priceperea de a opri aceste notații pentru a declanșa m mintea și inima cititorului sugestii, sunt în aceste scurte poezii, câteva reușite certe ale volumului.

Este o tendință de modernitate în aceste versuri, o dorință de a depăși epicul: „Cândva,/ Sâni rotunzi a fost lutul/ Din mâna olarului./ De aceea îl mângâie/ Cu atâta dăruire/ Zămislind ulciorul străvechi.” (Măiastra mângâiere).

Sau: „O lacrimă a nopții/ Îndoiaie firul plâpând de iarbă./ Raza de soare/ îl eliberează/ De povara splendorii.” (Roua).

Vezi și: „Covorul de iarbă/ Mângâie talpa/ Care-l strivește./ Sculptura/ Sărută gura dălții/ Din mâna cioplitorului./ Bobocul de floare/ Se dăruie, cu toată frumusețea,/ Aceluia care-l culege.” (Resemnare).

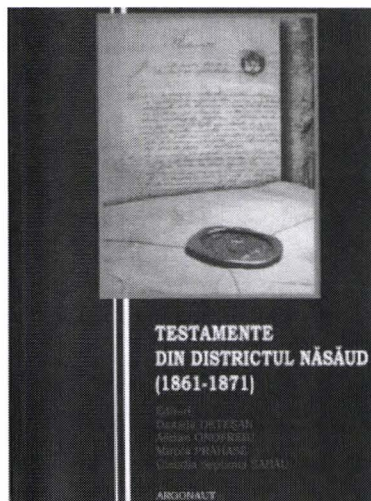
Așa cum reușite ale volumului sunt și poeziile religioase (*Credință statornică; Învrednicește-ne, Doamne; Păreră nedeslușită; Dangăt sfânt* ș.a.), completând armonios, cu imaginea credinței, icoana satului din copilărie.

Veronica Oșorheian nu trebuie să se teamă că are un „cântec demodat”, pentru că în poezie, mai mult decât orice, contează emoția lirică pe care o produc versurile; și nu trebuie să se teamă de întrebarea, pe care și-o pune în finalul poeziei *Vis îndoielnic*, în care, într-o sugestivă paralelă, aseamănă truda poetului cu a plugarului: „Căci nu întotdeauna vin ploile la vreme/ Și țolul de omături nu e destul de gros,/ În nopți târzii și line, bietul poet se teme/ Și se întreabă-n sine: ce scrie-i de folos?”. Întrebare la care cel mai bun răspuns ni-l oferă *Poezii*, portret și „artă poetică” totodată: „Când bunătatea/ și dragostea,/ Credința și harul/ Umplu paharul/ Unui poet,/ Preaplinul acesta/ Se varsă ca mierea,/ Nutrind, fericind/ Singurate inimi”...

UIMITOARELE TESTAMENTE ALE NĂSĂUDENILOR

Meniuț MAXIMINIAN

Cercetătorii Mircea Prahase, Adrian Onofreiu, Daniela Deteșan și Claudia Septimia Sabău aduc, în volumul „Testamente din Districtul Năsăud 1861-1871”, apărut la Editura Argonaut, o revelație în domeniul cercetării. Este prima inițiativă de acest gen prin care ne sunt prezentate gândurile oamenilor din ținuturile noastre înainte de marea trecere, drum pe care vor fi însoțiți de „Cântarea de pe urmă”, după cum spunea și doamna cântecului năsăudean, Valeria Peter Predescu. Dezvăluiri sincere în pragul morții, care ne descoperă în 103 testamente, gândurile și graiul năsăudenilor, cizelate pe alocuri de notarii care întocmeau actul. Răzbate, din aceste testamente, credința puternică a strămoșilor noștri, fiecare gând fiind început „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”. De multe ori, prin aceste testamente, o parte a bunurilor merg spre Sfânta Biserică. Simțul de dreptate al țăranului este unul acut, părinții împărțindu-și egal avutul între copii, dând fiecăruia partea cuvenită, echilibrând întinderea mai mare a unui pământ, poziționarea sau calitatea mai bună. De asemenea, dacă un copil avea situație materială mai bună decât a celorlalți, în testament era îndulcit cu vorbe bune, lăsându-li-se celorlalți mai multă avere. Soțul, care întocmește testamentul, lasă expres o parte din avere pentru îngrijirea celui rămas văduv, parte care va intra în posesia celui care se va ocupa așa cum trebuie de părintele rămas. Autorii merită felicitați, după cum spune în Prefață și Simion Retegan, pentru colecții de izvoare istorice pe care le scot la iveală. Observăm mentalitățile năsăudenilor în fața morții și obiceiurile religioase care se săvârșesc pentru trecerea la cele veșnice scrise cu lux de amănunte. Pe lângă terenuri și casă, țăranii lasă diferite lucruri, mai mult sau mai puțin materiale, spre exemplu, Ion Selegeanu din Borgo Bistrița lasă celor patru fete „în mod egal” patru adusături de fân, cu pădure, o zi de arat la câmp și o săptămână de moară de ferăstrău”. Ion Scridon din Mocod își lasă toată averea, estimată la 228 florini, junelui Vasile, pe care „l-a adoptat pe moșie”, căsătorit ulterior cu una dintre cele patru fete ale țăranului. Pentru celelalte trei fete nu mai lasă nimic, deoarece ele și-au primit zestrea la căsătorie. Și exemplele pot continua cu Oprea Zăgrean din Salva, care a desemnat-o pe fiica cea mică, rămasă în casă, moștenitoare deoarece celelalte surori și-au primit și ele zestrea cuvenită.

Interesante sunt formulele de genul „toată moșia rămasă după mine, dimpreună cu bunul meu mișcător și nemișcător” sau „toate uneltele economice și casnice ce se găsesc în casă și așîderea”. În testament se lasă multe lucruri, printre care și războiul de țesut, ciubărul de lemn, lădoiul, cuie de fier pentru proțap, daltă, ferăstrău, car: „un car ferecat cu toate ce se țin de dânsul”. Nu lipsesc nici textilele: „lâna care-i toarsă de un suman” sau animalele „doi boi de patru ani în primăvară” sau „o vițică de sub vacă”. Documentele se întocmesc după un anumit tipic de către un om cu carte, fie notar, învățător sau preot. Validarea este făcută potrivit unor cutume ale locului. Interesante sunt și formulele de început, diferențiate de la caz la caz: „deoarece nimeni din firea omenească nu știe sfârșitul vieții sale” sau „văzându-mă că, după beteșugul care mă asuprește sunt de puteri până acum ver cam slăbit, și văzându-mi sfârșitul apropiindu-se, m-am socotit, încă fiind la întreaga cunoștință și minte sănătos, ca să așez și să orânduiesc ce să se facă cu averea mea, după ce-mi va veni moartea, de care niciun om nu poate să scape”. De asemenea, testamentele sunt foarte emoționante: „Acest testament e a mea, cea din urmă și sfântă voință și o întăresc cu puterea semnului crucii de mâna mea, la numele meu, în ființa de față a subscrișilor martori. În testament se lasă și instrucțiuni precise în privința înmormântării, spre exemplu Pop Domide din Poieni dorește șase preoți: „iar cizmele, o pereche de cioareci noi, un rând de veșminte de pânză, să se puie cu mine-n mormânt și un laibăr și o șapcă albă”. Ludovica Baba din Șieut dorește un sicriu negru și „păioară neagră pe obraz și în tuspătru cornurile, de păioară să se coase petele negre îndoite, care să ajungă până la pământ și în urmă, după înmormântare, să-i speseze cu tot ce-l din lipsă pe aceea care m-ar petrece la locuința cea veșnică”. Pentru cheltuieli sunt anumite averi lăsate: „în mormântarea să se săvârșească precum se cuvine unui adevărat creștin și cheltuielile la aceasta să se plătească din averea mea cea rămasă” sau „doi boi îi las spre purtarea spezelor în mormântării și plățirea datoriilor de mine rămase”.

Un volum care aduce foarte multe date etnologice, sociologice și istorice din 35 localități din Districtul năsăudean. Cu siguranță cartea va fi trecută, de acum, în bibliografiile importante pentru că marea trecere și felul în care este privită de oameni aceasta nu a mai fost descrisă până acum în acești termeni. Pentru inițiativa lor, autorii merită toate felicitările.

ACADEMICIANUL VIRGIL ȘOTROPA (1867-1954) DE PROF. DR. LAZĂR URECHE

Icu CRĂCIUN

Aceasta este a doua carte publicată de doctorul în istorie, profesorul Lazăr Ureche. Prima s-a intitulat „Fondurile grănicerești nășăudene” (Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001) și spuneam la vremea apariției sale că va rămâne ca lucrare de referință pentru tema abordată datorită profesionalismului autorului, calitate întâlnită din ce în ce mai rar la unii istorici contemporani.

Ei bine, acest studiu monografic (apărut anul acesta la Editura Napoca Star din Cluj-Napoca) dedicat vieții și operei academicianului Virgil Șotropa are două motivații: în primul rând admirația pentru omul și istoricul nășăudean și, în al doilea rând, afinitățile comune, deoarece, cu mulți ani în urmă, autorul își dăduse și lucrarea de licență tot despre Șotropa. După cunoștințele mele, aceasta este a doua monografie dedicată unui academician nășăudean, din cei

peste 20 câți a dat școala din Năsăud; prima este cea a domnului Liviu Păiuș, publicată în 2006, la aceeași editură.

Din „Introducere” aflăm exact cine, ce și unde a/s-a publicat o însemnare, o amintire, o prezentare despre acest „om al epocii și al afirmării românilor din Transilvania, pentru care și-a pus în valoare întregul său potențial moral și intelectual”. (p. 8). Întinsa investigare științifică a autorului este demonstrată în întâiul capitol intitulat „Ascendenții”, de unde aflăm că viitorul academician a provenit din trei generații de preoți cu rădăcinile în comuna Maieru, județul Bistrița-Năsăud. De aici am aflat că măiereanul Iacob Șotropa (bunicul) l-a văzut pe Napoleon Bonaparte „călărind în fruntea generalilor săi, în drum spre Rusia” (p. 13), iar Anastasia (Susana), una dintre fiicele sale, a fost căsătorită cu Florian Porcius, deci tatăl lui Virgil, Alexandru, a fost cumnat cu academicianul rodnean, iar acest Alexandru Șotropa l-a cunoscut bine pe Avram Iancu, fiind coleg de liceu și prieten cu patriotul revoluționar (până și temele și le făceau împreună). dar și pe Ioan Pușcariu, Alexandru Papiu Ilarian și alți mulți membri ai „Societății de citire a tinerimii române”, conduse de Alexandru Bohățel. În preajma Revoluției de la 1848, măiereanul Alexandru Șotropa era bine cunoscut în rândurile fruntașilor români. Oricum, în timpul Revoluției, atât el, cât și Florian Porcius sunt prinși în Maieru, „legați în fiare și escortați spre Năsăud”. Curajoasa mamă a lui Alexandru, Susana, i-a urmat cu o căruță până la Cluj, încercând să-și elibereze fiul și ginerele. Cei doi au fost închiși în Cetățuia Clujului timp de 18 săptămâni, perioadă în care au fost „scoși pentru a fi martor oculari la executarea câtorva soți de suferințe, ultima dată fiind a preotului lutheran

Stephan Ludwig Roth”. După eliberare, cei doi au plănuit să fugă în munți la oștile lui Avram Iancu, motivul renunțării la acest plan vi-l las dumneavoastră să-l descoperiți citind această carte scrisă și cu sufletul de dl. Lazăr Ureche. Deși și-a dorit să ajungă preot la Maieru, Alexandru Șotropa a rămas înalt funcționar regesc la Gheorgheni până în 1870 (p. 23). Aici s-a căsătorit cu Ana Csanyi, o româncă cu numele maghiarizat; vor avea doi copii: primul a murit când nici nu împlinise 3 ani, iar al doilea, Virgil, viitorul academician, s-a născut la 5 decembrie 1867. După un an și o lună, mama-sa moare la vârsta de 24 de ani. Alexandru Șotropa se va stabili în Năsăud în 1871, unde se va recăsători, iar cu cea de-a doua sa soție va avea încă doi fii: Emil Șotropa, viitor farmacist și Victor Șotropa, care a urmat o carieră militară (p. 27). Tatăl său s-a stins din viață în Năsăud la 26 iulie 1889, la vârsta de 65 de ani (p. 28).

De Maieru a fost foarte legat prin rudenii, dar și prin proprietățile moștenite de la părinții săi (p. 30).

Trec peste perioada instrucției și educației lui Virgil Șotropa (la Năsăud, Bistrița, Cluj – student fiind a primit bursă ca descendent de grănicer al localității Maieru –, Budapesta), dascălii renumiți pe care i-a avut, prietenia cu poetul George Coșbuc, precum și peste capitolul III „Treptele afirmării profesionale”, perioadă când a lucrat ca ziarist la „Gazeta Transilvaniei” și a pregătit drumul memorandiștilor, etapa astristă și revenirea ca profesor la Năsăud, pentru a ajunge în anul 1898, când la vârsta de 31 de ani, s-a căsătorit cu Roza Goldschmidt; din păcate, din cauza unei boli cronice a trebuit să se pensioneze în anul 1913 (p. 53).

Mai trebuie adăugat faptul că de numele lui Virgil Șotropa trebuie legată „înființarea a două instituții culturale (...) în Țara Năsăudului: Muzeul Năsăudean și Subdirecția Năsăud a Arhivelor Statului”, dar și a renumitei reviste istorico-culturale „Arhiva Someșană”.

În capitolul IV, dr. Lazăr Ureche îl înfățișează pe academician în calitate de arhivist și continuă cu prezentarea operei istorice, lucrările sale de sinteză, lucrări ce tratează epoca anterioară militarizării Țării Năsăudului; un subcapitol important este acordat lucrărilor privind înființarea graniței militare năsăudene (1762-1851), dar și a celor care se referă la perioada ulterioară desființării regimentului de graniță.

În capitolul V, autorul (printre multe altele) trage concluzia că Virgil Șotropa este „o personalitate emblematică a Țării Năsăudului”, căreia i-a dedicat 60 de lucrări de specialitate publicate, ce însumează aproximativ 3000 de pagini, fapt pentru care a fost îndreptățită alegerea sa ca membru onorariu al Academiei Române în 1943 (p. 153).

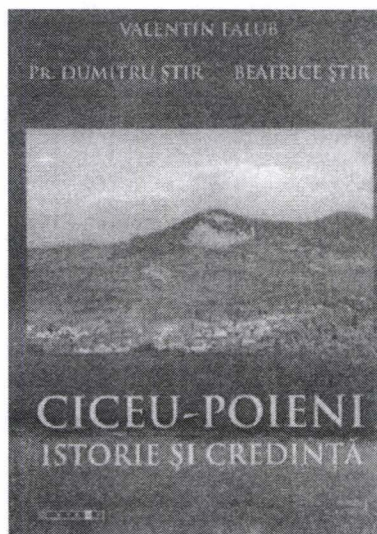
Capitolul VI prezintă bibliografia operei lui Virgil Șotropa și o selecție a articolelor de presă, ceea ce demonstrează dragostea împătimită pentru trecutul istoric al acestui colț de țară al amândurora: autorului cărții și al celui despre care acesta a scris.

Cartea se încheie cu anexe ce cuprind fotocopii după scrisori olografe ale academicianului sau ale unor oameni de seamă adresate lui. Ca de obicei, nu lipsesc indicele de nume și de localități cum îi stă bine unei lucrări științifice scrise de un specialist în domeniu, prof. dr. Lazăr Ureche.

MONOGRAFIA CICEU-POIENI

Victor ȘTIR

Lucrarea cu caracter monografic „Ciceu-Poieni. Istorie și credință” de Valentin Falub, pr. Dumitru Știr și Beatrice Știr a apărut de curând la Editura „Eikon” din Cluj-Napoca și reprezintă împlinirea unui mai vechi deziderat al locuitorilor din satul izolat în umbra vârfului Breaza, cel mai înalt deal din țară. Tradiția locală spune că preotul Alexandru Sigheartău ar fi scris în prima jumătate a secolului trecut o monografie care nu a ajuns să fie publicată, iar manuscrisul s-a pierdut. Volumul este structurat pe optsprezece capitole, aproape patru sute de pagini, și începe cu repere geografice, continuând cu amplul expozeu „Considerații istorice” care, plecând de la plasarea localității în zona descoperirilor epocii străvechi și vechi a arealului,

urmează epocile dezvoltării istorice, punctând cu acribie despre vestigiile păstrate sau studiile referitoare la Ciceu-Poieni. Un loc aparte este consacrat descrierii perioadei în care satul a făcut parte din domeniul Cetății Ciceului, în vremea stăpânirii Moldovei în Transilvania, când Biserica Ortodoxă a cunoscut fondarea Episcopiei Vadului, atât de importantă pentru românii din această provincie a țării în care confesiuni protestante și-au exercitat dexteritatea”. Numele voievozilor Ștefan cel Mare și mai ales al lui Petru Rareș sunt pregnante în conștiința locuitorilor. Textul consemnează dezvoltarea satului până după 1989, evidențiind evenimente importante, inclusiv participarea la cele două războaie mondiale și tributul de vieți dat de oamenii localității. Secțiunea dedicată bisericilor din localitate este foarte bine articulată, pe 40 de pagini; preotul Dumitru Știr, licențiat în teologie și drept, realizează un veritabil studiu care orientează cititorul în istoria bisericii ortodoxe căreia i se subsumează și manifestarea credinței în localitate. De asemenea, foarte bine scris istoricul Bisericii Baptiste la care au contribuit diaconii Valer Știr, Ioan Știr și colaboratorii lor din SUA – pastorii Radu Știr și prof. univ. dr. Ioan Știr, cel al Bisericii Penticostale semnat de pastor Victor Câmpean, ori capitolul VI care caută semnele vremii despre mănăstirea ortodoxă de pe dealul care poartă numele de Mănăstire și unde ar fi existat o școală mănăstirească la 1475; monografia reproduce informația după conținutul unei părți a cărții „N. Albu, Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800”, apărută la Blaj, în 1944. După o statistică la zi, în sat ar fi 670 de ortodocși, 160 de

pentecostali, 135 de bapțiști și doi martori ai lui Iehova. Școala ar fi fost înființată între 1858-1867. Lucrarea dă o listă a învățătorilor, evidențiind familia de învățători Mizgan și ajunge până la directorul de acum, Victor Palalogos, din localitate, licențiat în fizică și chimie, un fel de domnu' Trandafir care știe cum stau lucrurile și în fizica cuantică, și în rânduirea gospodăriei tradiționale. Capitolele: „Creația spirituală”, „Datini, obiceiuri și tradiții”, „Oameni și locuri”, „Graiul”, „Portul popular”, „Descrierea satului și locuinței” sunt dense, relevante, parte din texte fiind publicate de Valentin Falub în revista „Zestrea”, apreciate și la acea apariție. Capitolele fiind ample, nu e cu puțință procedarea la rezumări, din motive de spațiu; cartea trebuie citită în întregime. Lucrarea se sprijină pe o serioasă bibliografie, ceea ce contribuie la credibilitatea demersului celor trei autori care au făcut servicii memorabile comunității și istoriei locale.

REVISTA „CUIBUL VISURILOR”, NR. 3/MAI, 2011

Victor ȘTIR

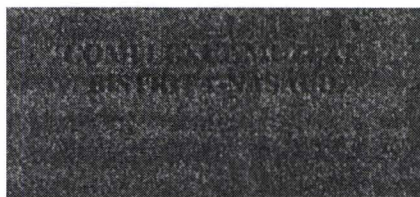
Revistă de cultură, publicație editată de Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud și Consiliul Local Maieru, director Sever Ursa. Din sumar Icu Crăciun scrie despre cartea semnată de Mirel Bran, *Vânătorul de securiști* (Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2010); Alexandru Dărăban abordează tema Demonologia și Exorcismul în ortodoxie, în Primăvara unui veteran naturalist, Ilie Hoza ne poartă în lumea botanicii și ornitologiei; Iacob Naroș semnează un studiu asupra romanului Adam și Eva de Liviu Rebreanu; Ion Poenaru evocă figura preotului Ioan Rebreanu din Chiuza; dr. Valer Călin Scridonesi se ocupă de antroponimie măiereană. Semnează poezii: Elena Croitor, Vasilicu Gicu Vasile, Antonia Adelina Avram, SanduAl. Rațiu, Theodora T. Domide. Mircea Prahase semnează eseul *Unde ne sunt Tradițiile*. Chiar așa, Tradiții cu majusculă. Incursiunea lui prin județ îl determină să puncteze: „Trebuie să spunem că județul Bistrița-Năsăud are motive să se mândrească cu câteva nestemate nepereche: clopul cu păun și pieptarul cu ciucuri, opincile (care și azi continuă să se confecționeze la Runc), teatrul din Șanț care a generat o specie aparte a teatrului folcloric: teatrul nescris. Să nu uităm că, potrivit ultimelor cercetări în domeniul folcloristicii, Miorița nu s-a născut în Vrancea (cum credeau V. Alecsandri și A. Russo), ci la poalele Inelui rodnean (cf. Adrian Fochi).” Despre Tradiție se pot trage și unele concluzii: „Folclorul rural se descompune sub ochii noștri, și parcă țăranul nu mai vrea să fie țăran. Se desparte de toate și de tot ce înseamnă tradiție cu o grabă ce pare să

recupereze o întârziere de secole, încercând să devină părtaș la viața «domnilor». Ca un adolescent își dezbracă hainele parcă prea strâmte, sau poate prea largi și își leapădă copilăria. (...) Țăranul român nu mai are azi nimic din ce-l caracteriza cu un secol în urmă. Și-a pierdut costumul, și-a pierdut ceramica, și-a uitat tradițiile. Și-a pus flori mari roșii pe cergă, a schimbat culorile casei și de câțiva ani și-a pus termopane. (...) «Tradiția» despre care se tot vorbește nu mai există. A murit.”

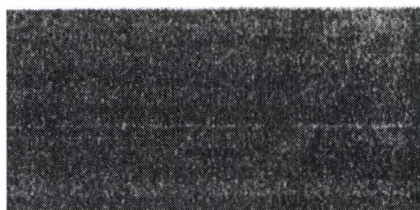
„STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE” OGLINDĂ A ȚĂRII NĂSĂUDULUI

Victor ȘTIR

STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE

16

Publicația „Studii și cercetări etnoculturale” numărul 16, realizată de Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud – care apare sub coordonarea cercetătorului științific principal Mircea Prahase, alături de care se mai găsesc în colectivul de redacție cercetător-șef de secție Constantin Catalano și muzeograful Mihaela Bolog – păstrează structura cunoscută care a consacrat-o ca fiind, după opinii autorizate, printre cele mai bune, de profil, din țară. În prima dintre cele unsprezece secțiuni, în „Țara Năsăudului în amintiri” sunt tipărite texte semnate de I. Simionescu, Henri H. Stahl („Sate din granița Năsăudului”), Daniel Ștefănuțiu – „Platoul de pe Mocirlă de la Salva...”; în „Coșbuciana” cunoscuta poezie „Poetul” de George Coșbuc poate fi citită în

traducerea latină realizată de prof. univ. dr. Traian Diaconescu, alături de care Constantin Catalano, în „Și vremile au trecut”, redă impresii ale vizitatorilor muzeului din Hordou.

În secțiunea „Rebreniana”, Niculae Gheran se declară ucenic („... calfă în atelierul domnului Rebreanu”), ceea ce este un titlu de noblete pentru oricine poate realiza ceea ce a reușit Gheran – Integrala Rebreanu. În aceeași secțiune, Ioan Lăpușneanu încearcă descifrarea unor „Enigme rebreniene”, iar în „Etnografica”, Veronica Oșorheian privește curioasa lume a descântecelor. Mircea Prahase se îngrijorează despre perspectiva tradițiilor („Unde ne sunt tradițiile”), iar despre obiceiul „Hâzilor” la Chintelnic scrie Nicolae Băciuț. Secțiunea a cincea „Filologica”, înmănunchează textele: „Țiganiada – o scriere unicat în literatura română”, „Alexandru Husar – poetul” de Ioan Lăpușneanu și „Pădurea spânzuraților, romanul unui caz de conștiință” de Clara Mărgineanu. Secțiunea a șasea este dedicată scriitorului și profesorului Octavian Ruleanu la a o suta aniversare de semnării Ioan Lăpușneanu și Vasile Tutula. „Restitutio” îl aduce în actualitate pe Constantin Moisil cu „Arhivele noastre” și din opera lui Sextil Pușcariu – „Hărțile Graiului”. Secțiunea „Document” supune atenției cititorilor textele lui Vasile V. Bologa – „Raportul din 1756 al unui chirurg despre credințele românilor asupra moroilor” și Adrian Onofreiu – „Contribuția lui Nestor Șimon la Istoria Școalelor Năsăudene”. Din ultimele trei secțiuni –

„Astra Năsăudeană”, „Varia” și „Recenzii” amintim: textele dedicate „Astrei” cele semnate de Mircea Prahase, Olga Lucuță, Maximilian Menuț, Ioan Bică și alții, de asemenea, recenziile lui Ioan Lăpușneanu și Radu Sârbu („Monografia Năsăudului”). Textele sunt frumos scrise, învățăturile bogate, suculente, încât este o plăcere de citit o carte de aproape 500 de pagini în care se oglindește Tara Năsăudului.

„CICEU-MIHĂIEȘTI. STUDIU MONOGRAFIC”, CADOU DE SUFLET AL PRIMARULUI VALENTIN MUREȘAN

Victor ȘTIR

Inginer de formație, primarul comunei Ciceu-Mihăiești, Valentin Mureșan, a publicat recent cartea „Dor de acasă. Ciceu-Mihăiești. Studiu monografic”, apărută la Editura „Accent” în frumoase condiții grafice. De la titlu, studiul pare a se găsi sub soarele iubirii pentru satul natal pe care autorul nu l-a părăsit decât pentru studiile universitare la Institutul Politehnic din Cluj-Napoca, farul inteligenței tehnice din Ardeal.

Cartea este rodul unei munci de cercetare de șase ani și formația științifică a autorului a lăsat o pregnantă amprentă stilistică asupra lucrării, excelent articulată sub raportul argumentării și structurată spre a fi cuprinzătoare pentru problematica pe care o reclamă monografia. Autorul a stăruit și subsumat istoria localității

Ciceu-Mihăiești celei a Cetății Ciceului, care a jucat un rol istoric de prim rang o perioadă de câteva secole în istoria Transilvaniei, fiind râvnită de vitejii domni ai Moldovei, și concomitent de mari diplomați, după cum subliniază amplul excurs istoric în centrul căruia se găsește domnul Petru Rareș, care a locuit la cetate.

Petru Rareș este prezentat cu întreaga țesătură de conexiuni politico-diplomatice, cu eforturile pe care le-a făcut pentru păstrarea aceluia punct strategic, prezentat cu detalii de Valentin Mureșan. Făcând parte din comitatul istoric Solnocul Interior, localitatea a fost frământată de-a lungul istoriei, ca întreaga Transilvanie, situația de toleranță a românilor după celebra „Unio Trio Nationum” nefiind una care să aibă măcar standardul celorlalte trei, „recepte”, maghiari, sași, secui.

Situația s-a înăsprit periodic în par-curgerea istoriei, existând posibilitatea „evidențierii” revoluției de la 1848, a perioadei de după instituirea dualismului și includerea Transilvaniei în Ungaria, a intervalului 1940-1944, când refugierea în România era soluția scăpării, eludării unei politici de asimilare forțată.

Tratarea echidistantă, fără cădere în extreme marcate de „revanșă” naționalistă face

parte din structura echilibrată a autorului, care înțelege la modul superior parcursul istoriei și faptul că națiunea, ca și omul, trăiește „sub vremuri”, cum spunea înțeleptul cronicar.

Participarea oamenilor localității la cele două războaie mondiale este tratată cu grijă și afect, cu interes pentru românul ca ostaș și cetățean, relevante fiind fotografiile sugestive din epocă.

Monografia consacră capitole caracteristicilor geografice, reliefului, climei, florei și faunei, prielnice pentru o largă paletă de activități economice tradiționale. Dezvoltarea agriculturii, pomiculturii înainte de 1989 a valorificat potențialul natural al localității, situând-o printre fruntașele județului Bistrița-Năsăud. De asemenea, biserica și școala, tradițiile locale cu tot ce cuprind obiceiurile de sărbători, datinile, credințele, hora satului conferă locul meritat de oamenii comunității atestate la 1325. De ținut minte frumoase fragmente de versuri, cântate la nuntă, la horă sau cu alte prilejuri, pentru care autorul dovedește aplecare, sensibilitate.

Așa cum apreciază istoricul dr. Corneliu Gaiu în Cuvântul înainte, cartea este „... o pledoarie pentru păstrarea valorilor și identității locului, de atașament față de generațiile care s-au succedat și care au transformat un loc în casă”.

Este chiar casa de suflet, darul pe care Valentin Mureșan îl face istoriei comunității pe care o iubește ca fiu al locului și ca patriot român.

UN TÂNĂR ȘI-O CARTE

pr. protopop Ioan DÂMBU

E prima lui carte și nu e puțin, e chiar mult la numai 28 de ani ai săi. Știindu-i capacitățile intelectuale și elanul ce-l are, cu siguranță, cartea care a lansat-o la Galeriile de Artă din Bistrița, marți, 4 octombrie 2011, nu va rămâne singura. Acesta-i crezul meu.

Fiind prezent la lansare, am trăit pe lângă clipele de bucurie intensă, neprefăcută, sinceră și o stare de contradicție. Și anume: o carte atât de densă care te obligă să gândești, ziceam că nu se potrivește cu acest Daniel Sidor atât de tânăr. Cartea, aș zice, iarăși se potrivește cu Daniel, dar nu cu vârsta lui. Datorită acestui fapt pot spune că în persoana lui se anunță a fi prezentă nu numai o stare de culturalitate nespecifică tinerilor de azi, ci o maturitate care ar propune lumii în care trăim prospețimea unei dimineți salvatoare. Mă uitam la el cu neprețuită admirație și ascultam cuvintele elogioase rostite la adresa lui și a scrierii care curgeau fără zgomot, dar vijelios totuși din gura unui Petru Poantă, Oliv Mircea, Dan Coman, Dâncu George și chiar din sufletul zâmbitor și plin de emoția lucrului bine făcut a autorului și-mi ziceam: Tinerii totdeauna au dreptate! Dacă în fiecare generație de tineri am găsi doar câțiva ca el, să nu ne fie frică, aceștia vor salva nu numai sufletul de la tristețe și amărăciune ci și Țara de la răul care parcă stă să ne ucidă. Dacă pentru o țară în care copiii să fie bine educați, Napoleon, nu cerea doar școli bune și grădinițe luxoase, ci mame bune pentru înălțarea unui Neam, ne trebuie tineri învățați, capabili, bine ancorați în realitatea imediată, dornici ca semenii lor să se bucure din plin de ceea ce sunt și făuresc ei. Din păcate noi românii avem minți luminate, avem în genă forța necesară ridicării noastre, dar deocamdată nu avem condiții, din păcate. Drumul spre Occident e tare bătătorit. Pleacă, și se pare că plecând, unii au plecat de tot. O spun cu părere de rău, acest „rău” îmi afectează și mie nu numai pana cu care scriu aceste rânduri ci și sufletul. Tac rostind intraductibilul cuvânt „dor” și-mi las capul în jos, așteptând... ce...?

Cartea aceasta este deci o „carte bătrână”, scrisă de un tânăr. E plină de replici inteligente, mai degrabă, exprimări de genul „coincidentia oppositorum”. E o gimnastică a minții, un exercițiu de gândire curajoasă. Din text lipsește frica, angoasa, exprimarea fiind coerentă ca și gândirea. Autorul știe ce vrea, provoacă, propune și apoi dispune pe „celălalt” să știe sau, dacă nu, să afle. Un tânăr ca el reușește să facă geneza unei „maxime” ca rezultat a unui dialog, a unei conversații pline de umor și înțelepciune. Contribuția „celuilalt” la realiza-rea ei este, se pare, mai importantă și mai interesantă decât a celui care „știe” și provoacă pentru a afla. Textul lecturii în discuție nu are ironie, cum s-a spus, ci, mai degrabă umor. Umorul, ca și înțelepciunea, vin „de sus”, din direcția în care privește omul. Vechii greci chiar așa îi spuneau omului, așa îl defineau: „privitor în sus” – o

antropos. De acolo, de sus, „ab alto” vine totul.

Cartea, acest trup al cuvintelor, e o căutare răbdătoare și răzbătătoare, rod al unei osteneți de tânăr – tânără osteneală, care prin exprimări întortocheate dă răspunsuri „logice” la chinul ce-l duce pe celălalt în situația de a întreba. Aici, ca și în general, a întreba înseamnă a ști, a ști nu numai ce să întrebi ci mai degrabă a ști de ce întrebi. Cartea este o căutare de ce?... de înțelepciune izbăvitoare. Acestei cărți autorul i-ar fi putut spune și altfel. Cum? *Carte zămisitoare de cunoaștere*. De pe paginile ei cititorul, chiar și cel mai puțin avizat poate observa, fără prea mare efort, cum se manifestă curiozitatea, aici curiozitatea de a ști, ca dimensiune existențială. Aici cunoașterea este o închidere prin deschidere, iar interogația, punct de plecare în acest excurs de cunoaștere. S-ar putea vorbi poate, aici nu e cazul, de relația epistemică privind apoftegma și maxima pe de o parte, iar pe de altă parte, iar pe de altă parte, de sentință și sfatul înțelept.

Sunt fericit să aflu că fiul preotului Sidor Dumitru, Daniel, face atâta cinste familiei și nu numai. Se străduiește să-și revendice apartenența la o familie numeroasă, cu unchi și mătuși inteligenți și culți, binecrescuți și educați, credincioși și iubitori de valori.

PROF. DR. LAZĂR URECHE,
ACADEMICIANUL VIRGIL ȘOTROPA (1867-1954),

Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2011

Adrian ONOFREIU

Lucrarea dedicată personalității lui Virgil Șotropa se impunea în peisajul istoriografic al „graniței nășăudene”. Cu atât mai mult, cu cât tema era o preocupare constantă a autorului, Lazăr Ureche, elaborată într-o primă formă – după propria mărturisire – ca și lucrare de licență, în anul 1974.

Necesitatea unei portretizări a celui care a fost numit „patriarhul” graniței nășăudene vine din cerința de a continua într-un alt mod și altă abordare, propria direcție, deschisă alături de alți intelectuali, în paginile „Arhivei Someșene” interbelice. Dacă aceștia au reușit să realizeze un sumum al personalităților care s-au remarcat în trecutul îndepărtat, cu atât mai mult era necesară radiografierea personalității celor care au impus această direcție. Aici, alături de Iuliu Moisiu, Iulian Marțian, Florian Porcius, Virgil Șotropa a „amprentat” definitiv perioada și realizările ei.

Lucrarea pornește de la pasiunea pentru cercetarea trecutului zonei din care însuși autorul provine, „granița militară” nășăudeană. Urmele adânci lăsate de confiniul militar în conștiința colectivă, atitudinală și comportamentală, îndemneau la reconstituirea lumii care a creat-o și impus-o în mentalul generațiilor care i-au urmat.

O primă materializare a acestei pasiuni a fost realizată de autor prin studierea unei instituții fundamentale a zonei, care a aplicat în practică matricea spirituală creată de sistemul militar grăniceresc. A rezultat o cercetare aprofundată, bazată pe studierea arhivelor, în care este recompus rolul și locul fondurilor create de foștii grăniceri în ridicarea materială și spirituală a zonei¹.

Profunzimea documentării, cercetarea surselor primare – documentele de arhivă – direcții asumate în lucrarea respectivă, se regăsesc și în portretul realizat pentru Virgil Șotropa.

Din punct de vedere metodologic, autorul a respectat planul general de abordare a subiectului. După un scurt excurs istoriografic – actualizat din punct de vedere bibliografic – în care motivează necesitatea lucrării, autorul așează în continuare, capitolele în ordinea lor firească: referitor la înaintași/ascendenți, formarea profesională, etapele afirmării profesionale, activitatea istorică, concluzii, bibliografia operei, bibliografia lucrării, anexe,

---

¹ Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești nășăudene (1851-1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.

indice de nume și localități. O lucrare încheată într-un întreg, care respectă firescul evoluției unei personalități, de la primele trepte ale formării profesionale, apoi activitatea pe parcursul vieții și cuantificarea – evident profesională – a ceea ce a realizat în cercetarea științifică.

Din punct de vedere al abordării subiectului, autorul se menține pe linia inaugurată de însuși personajul analizat – anume, aceea de a reliefa rolul major, în opinia sa – pe care l-a avut Virgil Șotropa în scrierea istoriei zonei fostului regiment de graniță de la Năsăud. Această tendință se înscrie în cadrul mai general al epocii de după realizarea României Mari, când nevoia de modele prin care să fie eliberate energiile românești, ferecate veacuri de-a rândul de asupriri străine, a fost cultivată și încurajată atât la nivel oficial, cât și al abordării științifice. Apoi, Șotropa a făcut parte din generația de *aufkläreri* provinciali, pentru care „recuperarea” trecutului era imperios necesară, indiferent de modalitățile în care urma să fie realizată.

În acest context, rolul publicației periodice conduse de acesta, „Arhiva Someșană”, care a apărut în 27 de numere, între 1924-1940, a fost acela de a fixa coordonatele scrisului istoric despre/și al zonei pentru o lungă perioadă de timp.

Acestui model i se subsumează și cercetarea realizată de Lazăr Ureche. Având trăsături puternice de originalitate, cu o documentare dusă până la cel mai mic detaliu, disipată în zeci de mii de file cercetate din arhive, la care se adaugă o bibliografie consistentă și exhaustivă, lucrarea are ca punct central *rolul și locul* personajului pe care-l analizează, pornind de la ceea ce acesta însuși a transmis prin intermediul publicației căreia i-a asigurat redacția.

Analiza activității lui Virgil Șotropa în domeniul cercetării istoriei locale arată truda și efortul depuse de acesta pentru a oferi contemporanilor și celor din viitor, mărturii ale unui trecut glorios. Autorul prezintă activitatea acestuia pe mai multe domenii: întemeietor de instituții, pasionat cercetător și prețuitor al arhivelor și autor de studii despre fapte și întâmplări din trecut.

Analiza lucrării ne arată maturitatea la care a ajuns cercetătorul și istoricul Lazăr Ureche. El a utilizat în elaborarea lucrării numeroase fonduri arhivistice, o multitudine de informații din lucrări referitoare sau în legătură cu tema abordată, presa și publicații periodice. Asupra tuturor s-a aplecat cu răbdarea și profunzimea care-l caracterizează. Informațiile sunt puse în legături de cauzalitate, sunt interpretate, oferă concluzii și judecăți de valoare. Toate, dublate de o minuțioasă documentare, reflectată în aparatul critic realizat după modelul academic.

Autorul prezintă aspecte importante din viața lui Virgil Șotropa – unele inedite – atât în ceea ce privește înaintașii săi și mediul în care s-a format, cât și activitatea lui

profesională. Aceasta este analizată pe mai multe direcții distincte: de gazetar, profesor și istoric.

Cum e și firesc, o mare parte a lucrării este dedicată activității de cercetare a istoriei. Aici sunt analizate preocupările lui pentru trecutul zonei foste militarizate, pe paliere distincte, în funcție de evenimentele și perioadele istorice pe care le-a cercetat.

Cu relativă surprindere, dar și satisfacție, constatăm, alături de Lazăr Ureche, că Virgil Șotropa s-a implicat în cercetarea întregii istorii a zonei. Astfel, studiile sale surprind aspecte ale trecutului îndepărtat, apoi a evoluției medievale – determinată de legăturile și relațiile cu cetatea Bistriței – militarizarea, faptele de arme din această perioadă, atitudinea plină de demnitate a grănicerilor în timpul evenimentelor revoluționare din 1848-1849, cât și perioada ce a urmat, cu prelungiri până în epoca în care a scris.

În acest mod, Virgil Șotropa a realizat o istorie integrală și integrată a zonei, care se dorea un motiv de mândrie și stimulare a prezentului pe care-l trăia.

De aceea, nu este de mirare faptul că în anul 1943 a fost primit, cu titlul onorific, în galeria „nemuritorilor” Academiei Române, alături de consoțul său, Iuliu Moșil.

Sunt toate cele enumerate mai sus suficiente motive pentru ca Lazăr Ureche să se fi aplecat asupra personalității complexe a lui Virgil Șotropa, pe care, iată, ne-o oferă astăzi într-o lucrare reprezentativă pentru acest gen de abordare.

Pentru toate acestea, se cuvine să rostim – alături de cei apropiați autorului și interesați de subiect – cuvântul de „bine ai venit”, Lazăr Ureche, acolo unde ai fost dintotdeauna, prin preocupări și ceea ce ai realizat în cercetarea istorică, adică ***acasă, în „granița nășăudeană”!***

O CARTE DE MARE INTERES

Victor ȘTIR

Cartea „Testamente din Districtul Năsăud (1861-1871)”, Editura Argonaut, pentru care și-au dat osteneala Daniela Deteșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase și Claudia Septimia Sabău, aduce din arhivă la lumina vremii noastre textele unor oameni care, înaintea plecării spre cele veșnice, rânduiesc împărțirea între urmași a agoniseli materiale. Gestul întocmirii testamentului este semnul unei vieți ordonate, a unui nivel de civilitate și înțelegere a lucrurilor în lumina legalității vremii, la care au ajuns oamenii din Ținutul Grăniceresc, și sentimentele pe care le avem la parcurgerea textelor sunt de natură să ne conștientizeze de complexitatea demersului sedimentat în cuvânt, în expresia sufletească. Aproape fiecare dintre semnături este într-o stare de împăcare cu apropierea morții, înțelegând astfel mersul firii, al ființelor ce suntem, ca oameni trecători; din credința intimă, fiecare aduce slavă lui Dumnezeu.

Volumul beneficiază de un excelent „Studiu introductiv” care desprinde trăsăturile generale ale celor 103 texte testamentare, insistând asupra terminologiei juridice din epocă, asupra toponimelor referitoare la parcele de pământ, a numirii diverselor obiecte care se vor împărți între urmași.

Frumusețea formulărilor (doar puse în gramatică de cel care le scria) ne descoperă o bogăție și o frumusețe a limbii române vorbite în epocă, plină de nuanțe, precum și plenitudinea sufletească a țaranului român, așezat în credința sa și urmând valori stabile.

Viața oamenilor din ținutul Năsăudului este alta de la apariția acestei cărți care luminează o zonă nescosă din arhive până acum. Socotim lucrarea de mare, mare interes și o alăturăm celei alcătuită de Valeria Peter-Predescu – „Cântecele de pe urmă”, amândouă de o suculență și prospețime, de „verdeață” a limbii care sunt însăși viața stăruitoare în texte sau în viul grai, străbătător prin vremile frumoasei noastre culturi, pentru care trebuie să manifestăm dragoste pentru a o înțelege.

Lăudabil efortul celor care ne-au dat o carte frumoasă, având valoare științifică, pentru care succesul e doar o chestiune de timp, de a ajunge la cititor.

COLOFON

Cercet. șt. pr. Mircea PRAHASE

Pornit dintr-o stringentă nevoie de a face cunoscute publicului cititor din județ și din țară rezultatele muncii de cercetare din domeniul etnografiei, folclorului și culturii populare, în anul 1996 apărea primul volum al Anuarului „Studii și cercetări etnoculturale” editat de Muzeul județean Bistrița-Năsăud. După un început timid, dar cu multă acribie și constanță, iată, astăzi apare cel de-al 17-lea volum!

Pe parcursul evoluției sale, Anuarul și-a deschis aria de cuprindere, printre colaboratori fiind, în afară de specialiști și profesori din județ, cadre didactice din centre universitare: Iași, București, Cluj-Napoca, Baia Mare, Suceava precum și specialiști din Dej, Reghin, Deva, Tg. Jiu, Câmpulung Moldovenesc etc.

Deși beneficia de un colegiu de redacție, munca efectivă de corespondență colaboratorii, selecția materialelor, stabilirea cuprinsului, redactarea, corectarea tipografică, ba, uneori, chiar dactilografierea unor materiale, am făcut-o, fără sentimente de falsă modestie, **aproape singur**.

Printre cei mai frecvenți autori, întâlnim nume ca: prof.dr.doc. Gavril Istrate, acest „patriarh al limbii române”, cum îmi place să-l numesc, prof.univ.dr. Ironim Marțian, prof.dr. Ion Buzași, profesorii Ioan Seni, Andrei Moldovan, Ana Filip, Pavel Berengea și nu în ultimul rând colegul muzeograf, șef de secție Constantin Catalano.

Anuarul s-a bucurat de aprecieri pozitive din partea unor personalități de seamă ale culturii române, cum ar fi academicienii Constantin Ciopraga, Gabriel Ștrempel sau Dumitru Protase. Dar pentru noi cea mai elocventă apreciere a venit din partea unor slujitori ai catedrei din județ care aveau acum deschise paginile unei publicații în care să-și poată vedea tipărite încercările științifice.

Prin rubricile consacrate: **Amintiri despre Țara Năsăudului, Coșbuciana, Rebreșiana, Etnografica, Document** sau **Astra năsăudeană**, volumele editate pe parcursul anilor (1996-2012) au constituit o adevărată enciclopedie (peste 5500 pagini), mai ales pentru Țara Năsăudului, un adevărat **arc peste timp** al cunoscutei „Arhive Someșene”.

Acum, când dau la tipar paginile ultimului volum, mă încercă puternic două sentimente: **satisfacția** deplină că mi-am dus la bună îndeplinire sarcina editorială dar, în același timp și **regretul** că n-am știut să cresc pe lângă mine vârstare care să continue această muncă sisifică, dar plină de satisfacții morale!

Să ne despărțim așadar, dragi colaboratori și cititori, apelând la o cunoscută și apreciată formulă atât de dragă românilor ce ascultau mai dăunăzi un cunoscut post de radio: **SĂ AUZIM NUMAI DE BINE!**

ISSN 1582-4667